T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

HÜSEYİN RAUF ORBAY'IN ASKERİ FAALİYETLERİ (1881-1918)

DOKTORA TEZİ

BURCU ÖZCAN ERDAL

İSTANBUL 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

HÜSEYİN RAUF ORBAY'IN ASKERİ FAALİYETLERİ (1881-1918)

DOKTORA TEZİ

BURCU ÖZCAN ERDAL

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. SÜLEYMAN BEYOĞLU

İSTANBUL 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER …… I
ÖNSÖZ ……..……IV
ÖZET ……..……VII
ABSTRACT ……...……IX
KISALTMALAR ……...……XI
GİRİŞ …… 1

I. BÖLÜM

BALKAN HARBİ'NE KADAR RAUF BEY'İN DENİZCİLİK HAYATI

1.1. Sultan II. Abdülhamid Zamanında Osmanlı Bahriyesine Genel Bir Bakış ……..… 9
1.2. Rauf Bey'in Staj Dönemi ……...……. 16
1.3. Rauf Bey'in Mesudiye Zırhlı Fırkateynine Atanması ……...…….. 20
1.4. Amerikalı Amiral Bucknam Paşa'nın Tercüman ve Yardımcılığı …..…… 24
1.5. Bucknam Bey ile Amerika ve İngiltere Yolculuğu ……. 28
1.6. İstanbul'a Dönüş ve 21 Temmuz 1905 Yıldız Suikastı ……...… 41
1.7. Almanya Kiel Yolculuğu ve Asar-ı Tevfik'in Teslim Alınışı ……. 44
1.8. Rauf Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Girişi …….. 52
1.9. Sisam İsyanı ve Rauf Bey'in Sisam Adası'na Memuriyeti ……...…….. 62
1.10. II. Meşrutiyetin İlanı, 31 Mart Olayı ve Sonrasında Rauf Bey …….…… 71
1.11. Sultan V. Mehmet Reşat ile Rumeli Seyahati …….…….. 82
1.12. Trablusgarp Harbi'nde Rauf Bey ……...……... 86

II. BÖLÜM

BALKAN HARBİNDE RAUF BEY VE HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ

2.1. Savaşa Giden Süreç ve Savaşın Çıkış Sebepleri ……..…….. 98
2.1.1. XIX. Yüzyılda Balkanlar ……...…….. 98
2.1.2. II. Meşrutiyet ve Balkanlar …… 103
2.2. Balkan İttifakının Kurulması …… 108
2.3. Tarafların Askeri Durumları ve Harbin Başlaması …….……..… 113
2.4. Balkan Harbi'nde Kara Çarpışmaları …… 115
2.5. Balkan Harbi'nde Deniz Çarpışmaları …….……. 123

2.5.1. Balkan Harbi Öncesi Tarafların Deniz Kuvvetlerine Bir Bakış …… 124
2.5.2. Tarafların Deniz Strateji ve Harekat Planları ……...……. 128
2.6. Balkan Harbi'nde Hamidiye Kruvazörü ……...…… 132
2.6.1. Hamidiye Kruvazörünün Satın Alınması ve Balkan Harbinden Önceki Görevleri …132
2.6.2. Hamidiye'nin Balkan Harbi'nde Akın Harekatından Önceki Karadeniz, Marmara ve Akdeniz Faaliyetleri …… 136
2.7. Rauf Bey ve Hamidiye'nin Akın Harekatı …… …… 146
2.7.1 Şira (Siros) Bombardımanı ……...…….. 148
2.7.2. Hamidiye Akdeniz ve Süveyş'te ……..……..… 152
2.7.3. Adriyatik Seferi ……. 160
2.7.4. Şingin Taarruzu ……. 163
2.7.5. Doğu Akdeniz Seferi ……. 165
2.7.6. Kızıldeniz Seferi …… 169
2.7.7. Rauf Bey'in Yurda Dönüşü ve Akın Harekatının Yankıları ……...…….. 174

III. BÖLÜM
MİLLİ MÜCADELE'YE KATILIŞINA KADAR RAUF BEY

3.1. Rauf Bey'in Sultan Osman-ı Evvel Dretnotu Süvariliği ……..… 178
3.1.1. Sultan Osman Dretnotu'nun Siparişi ve İnşa Edilmesi Süreci …… ……178
3.1.2. İngiltere'nin Sultan Osman ve Reşadiye Dretnotlarına El Koyması ve Tepkiler …..184
3.2. Rauf Bey'in İran ve Afganistan'da Görevlendirilmesi …… 192
3.2.1. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin Kuruluşu ve Amaçları …….…… …….. 194
3.2.2. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin Irak'a Gelişi ve Buradaki Faaliyetleri … …… 197
3.2.3. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin İran'daki Faaliyetleri ……...…….. 199
3.2.4. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin Lağvedilmesi ……..…….. 205
3.3. Rauf Bey'in Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği ……...…….. 208
3.3.1. Cemal Paşa ile Almanya Seyahati ……210
3.3.2. Kopenhag Üsera Konferansı Türk Heyeti Başkanlığı ……...……212
3.3.3. Brest-Litovsk Barış Antlaşması Bahriye Murahhaslığı ……..……...214
3.3.4. Rauf Bey'in -i Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği'nden İstifası …….……..217
3.4. Rauf Bey'in Bahriye Nazırlığı …….….218
3.4.1. Mondros Mütarekesi Heyeti Baş Murahhaslığı …….……220
3.4.2. Rauf Bey'in Bahriye Nazırlığı'ndan İstifası …….…….……240

SONUÇ …….. 242
KAYNAKÇA ……..… 245
EKLER ……262

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yetişen en değerli asker ve devlet adamlarından biri olan Hüseyin Rauf Orbay[1]'ın ailesi, eğitimi, 1881-1918 yılları arasındaki denizcilik hayatı ve faaliyetleri ele alınmıştır. Heybeliada Bahriye Mektebi'nden mülazım-ı sani (Teğmen/güverte mühendisi) olarak mezun olduktan sonra Osmanlı Bahriyesi'nde her çeşit kademede görev yapan Rauf Bey, Bahriye Nazırlığı'na kadar yükselmiştir.

Hayatı, yaşadığı dönemin askeri ve siyasi gelişmeleriyle iç içe geçmiş bulunan Rauf Bey hakkında yayımlanan birçok araştırma eseri bulunmakla beraber bunların çoğu Milli Mücadele Dönemi ve sonrasını kapsamaktadır. Hayatının ilk dönemlerini teşkil etmekte olan askeri vazifeleri ile ilgili akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Çalışmamızda Rauf Bey'in hayatının bu kısmına ışık tutulurken en çok başvurulan kaynaklar çeşitli arşivlerden edinilen belgeler olmuştur. Bu arşivlerin başında özellikle erken dönem askerlik faaliyetleri için yararlandığımız Deniz Müzesi Komutanlığı'na bağlı Deniz Tarihi Arşivi gelmektedir. Bunun yanında T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Milli Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar ve Evrak Koleksiyonları ile İngiltere Ulusal Arşivi'nden de faydalanılmıştır.

Rauf Bey, yakın arkadaşlarından Ahmet Emin Yalman'ın da ifade ettiği gibi hatıralarını yazmamış, ancak yaşamına dair çeşitli bilgi ve belgeleri muhafaza etmiştir. Rauf Bey'e göre hatıra yazmanın üç şekli vardı. Bunlardan ilki bazı insanları itham etmek, ikincisi kendini müdafaa etmek için yazılırken sonuncusu ise olayları tam bir tarafsızlıkla nakletmekten ibaretti. Kendisinin aklına da anılarını kaleme almak denilince bu sonuncusu geliyordu. Ancak arkadaşlarıyla birlikte öyle zamanlarda öyle kritik vazifelerde bulunmuşlardı ki, başından geçen olayları objektif bir şekilde anlatırken, o gün hayatta olmayarak cevap vermek imkanından yoksun olan kişilerden bahsetmenin doğru olmadığına inanmaktaydı. Ayrıca memleket uğrunda yaptığı hizmetlerin daima müşterek çalışmaların eseri olduğunu söyleyen Rauf Bey kendi anılarının tek başına bir anlam ifade etmeyeceği düşüncesindeydi.

[1] Bundan sonra kendisinden kısaca Rauf Bey olarak bahsedilecektir.

Bununla birlikte Rauf Bey'in anılarını ihtiva eden üç eserden bahsedilebilir. Bunlardan ilki kendisinin 1920 yılında Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ni dağıtan İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edildikten sonra burada kendi el yazısıyla ve zor şartlar altında kaleme aldığı bir kısım anısıdır. Yaklaşık 90 sayfalık bu defterin görüntüleri Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi'nden alınarak transkribe edilmiş ve çalışmamızda kullanılmıştır. Burada Rauf Bey çocukluğundan başlayarak Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirildiği 31 Mart Vakası'na kadar olan yaşamından ve çeşitli askeri ve siyasi olaylara ait görüşlerinden bahsetmektedir.

İkinci eser Rauf Bey'in Londra Büyükelçiliği görevinin sona erip 1944 yılında Türkiye'ye dönmesinin ardından Gazeteci Feridun Kandemir'in ısrarlarıyla aktardığı birtakım hatıraların toplanması ile meydana gelmiştir. Kendisinin Feridun Kandemir'le önceleri sohbet şeklinde başlayan görüşmeleri nihayet ilk olarak "*Yakın Tarihimiz*" isimli tarih dergisinde 1962-1963 yıllarında fasiküller halinde yayımlanmış, ardından 1965 yılında "*Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*" ismiyle kitap olarak basılmıştır. Ancak bu anıları aktarırken Rauf Bey daha çok Milli Mücadele Dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu kısımlarına ağırlıklı olarak değinirken bundan önceki denizcilik zamanları ve faaliyetleri hakkında özet mahiyetinde kısa bilgiler vermiştir.

Rauf Bey'in hatıralarına ilişkin son eser ise Cemal Kutay tarafından kaleme alınmış olan *"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yüzyılımızda Bir İnsanımız: Hüseyin Rauf Orbay 1881-1964"* isimli 5 ciltlik çalışmadır. 1992 yılında basılan bu eserde Cemal Kutay yukarıda bahsettiğimiz iki kaynak eserin yanında Rauf Orbay'ın vefatından sonra ailesinin tetkik etmesi için kendisine vermiş olduğu bilgi, belge, fotoğraf, çeşitli el yazısı not ve açıklamalardan faydalanmıştır. Ancak tarafımızca yapılan incelemelerde eserin bazı kısımlarında yazarın kendi görüş ve fikirlerine de yer verdiği anlaşılmıştır.

Bunların yanı sıra çok sayıda yerli ve yabancı araştırma eseri, makale, tez ve süreli yayından faydalanılarak hazırlanan çalışmamız, giriş kısmı ve onu takip eden üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte Rauf Bey'in çocukluğu, ailesi, yetişmesi ve eğitiminden bahsedilmiş, birinci bölümde Sultan II. Abdülhamid dönemi Osmanlı bahriyesine dair genel bir değerlendirme yapılarak Rauf Bey'in denizcilik hayatının başlaması, görevleri ve yer aldığı gemiler, II. Meşrutiyet, 31 Mart Vakası ve Trablusgarp Harbi gibi dönemin önemli toplumsal ve siyasi gelişmelerindeki rolü ele alınmıştır. İkinci bölümde Rauf Bey'in Hamidiye Kahramanı olarak

dünyaca tanınmasına neden olan Balkan Savaşları'nın deniz cephesi, dönemin Osmanlı donanma gücü ve politikası değerlendirilmiş, süvarisi olduğu Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı akın harekatı tüm detaylarıyla anlatılmıştır.

Son bölümde ise Rauf Bey'in I. Dünya Savaşı öncesi İngilizlerce el konularak teslim edilmeyen iki Türk dretnotundan biri olan Sultan Osman-ı Evvel'in süvarisi olarak Londra'da bulunması, 1915 yılında bir Teşkilat-ı Mahsusa misyonuyla İran ve Afganistan'da görevlendirilmesi, Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği, 1917 Kopenhag Üsera Konferansı heyet başkanlığı ve 1918 Brest-Litovsk Antlaşması görüşmelerinde bahriye murahhası olarak yer alması anlatılmaktadır. Bu bölüm Rauf Bey'in 1918 yılında kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Bahriye Nazırı olarak görev yapması, Mondros Mütarakesi görüşmelerinde Türk heyetinin başında yer alması ve istifa ederek Milli Mücadele'ye katılmak üzere İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi ile son bulmaktadır.

Tez konusunun belirlenmesinden itibaren çalışmamın her aşamasında bana yol göstererek emek ve katkılarını esirgemeyen çok değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Sayın Süleyman Beyoğlu'na minnettar olduğumu belirtmek isterim. İlgi ve yardımları için kıymetli hocalarım Prof. Dr. Bülent Bakar, Prof. Dr. Ş. Can Erdem, Prof. Dr. Yüksel Çelik, Prof. Dr. Gülay Bezer, Doç. Dr. Ö. Kürşad Karacagil'e, Arş. Gör. Selim Hüsem ve diğer çalışma arkadaşlarıma, ayrıca yararlandığım arşiv ve kütüphanelerin yetkililerine müteşekkirim. Son olarak sonsuz sevgi ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim anneme, babama, kızkardeşime ve eşime ayrı ayrı teşekkürü borç bilirim.

Burcu ÖZCAN ERDAL

İstanbul 2022

ÖZET

Bu çalışmada doğumundan itibaren askerlik mesleğinden istifasına kadarki hayatı ve faaliyetleri ele alınan Hüseyin Rauf Orbay, 1881 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Aslen Kafkasyalı bir aileye mensup olan babası Mehmet Muzaffer Paşa, Bahriye Birinci Feriki ve Ayan Meclisi üyesidir. Rauf Bey, ilkokulu Cibali'de, ortaokulu babasının görev yeri olması hasebiyle Trablus Askeri Rüştiyesi'nde, liseyi ise Heybeliada Bahriye Mektebi'nde tamamlayarak teğmen rütbesiyle Osmanlı donanmasına katılmıştır. Denizcilik hayatı boyunca birçok gemide çeşitli rütbelerle görev yapan Rauf Bey, vazife icabı gittiği Amerika'da ABD Başkanı Theodore Roosevelt ile tanışmış, İngiltere ve Almanya'ya gönderilerek gemi ve tersane incelemelerinde bulunmuştur.

1908'de Sisam Ayaklanması'nın bastırılmasında görev alan Rauf Bey, 1909'da 31 Mart Ayaklanması sebebiyle İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'na katılmış, aynı yıl Hamidiye Kruvazörü'ne tayin edilerek gemisiyle Arnavutluk isyanının bastırılmasında rol oynamıştır. 1910'da tahta çıkan İngiltere Kralı V. George'un taç giyme törenine katılarak yapılan deniz resmigeçidinde Türk donanmasını temsil etmiştir. Ertesi yıl Osmanlı Devleti'nin İtalyanlarla savaşmakta olduğu Trablusgarb'a gönüllü giderek ikmal sevkıyatına destek olmuştur.

Balkan Savaşları sırasında Hamidiye Kruvazörü ile Karadeniz ve Akdeniz'de yaptığı akınlarla adını duyuran Rauf Bey Aralık 1912-Eylül 1913 tarihleri arasında gerçekleştirdiği başarılı Varna, Draç ve Şinkin baskınlarıyla kamuoyunda "*Hamidiye Kahramanı*" olarak üne kavuşmuştur.

Rauf Bey, 1914 yılında zamanının en güçlü dretnotlarından biri olan ve Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'den satın alınan Sultan Osman'ın süvariliğine tayin edilmiş, ancak İngilizlerin I. Dünya Savaşı'nın çıkışını bahane etmeleri yüzünden gemisini teslim alalamdan İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. 1915 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından İran ve Afganistan'daki aşiretleri Osmanlı Devleti lehinde hareket etmeye ikna etmek üzere görevlendirilmiş, İstanbul'a döndüğünde Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne getirilmiştir. 1917 yılında Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile Almanya gezisine katılmış, burada tanıştığı Alman İmparatoru II. Wilhelm'den Hamidiye ile yaptığı akın harekatı ile ilgili övgü dolu sözler duymuştur.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Kopenhag'da savaşan devletlerin esirlerinin durumu ve değişimi ile ilgili toplanan konferansa Türk heyetinin başkanı olarak katılan Rauf Bey, 1918 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması görüşmelerinde bahriye delegesi olarak yer almıştır. 1918 yılında kurulan Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nde Bahriye Nazırı olarak görev yapan Rauf Bey, Osmanlı Hükümeti adına Mondros Mütarekesi'ni imzalayan heyetin başındadır.

1919 yılında Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmış ve işgallere karşı düzenlenen kongrelerde Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket etmiştir. 1920 yılında Heyet-i Temsiliye adına Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Sivas mebusu olarak katılmış, Meclis'in İngilizler tarafından basılmasıyla tutuklanarak Malta'ya sürülmüştür. Serbest bırakıldıktan sonra, Ankara'ya geçerek önce Nafia Nazırlığı, ardından TBMM İkinci Reisliği, İcra Vekilleri Heyeti Reisliği görevlerinde bulunmuştur. Rauf Bey Cumhuriyet'in ilanından sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer almış, ancak fırkanın kapatılmasıyla yurt dışına çıkarak yaklaşık on yıl orada yaşamıştır. Yurda döndükten sonra Kastamonu mebusu, II. Dünya Savaşı yıllarında ise Londra Büyükelçisi olarak görev yapmıştır.

1944 yılında kendi isteğiyle görevinden ayrılarak emekli olan Rauf Bey, ömrünün geri kalanını çeşitli seyahatler yaparak ve konferanslar vererek geçirmiştir. Gerek Osmanlı Devleti gerekse kuruluşunda rol aldığı Türkiye Cumhuriyeti adına kendisine verilen her görevi büyük bir sorumluluk ve özveri duygusuyla yerine getiren, çevresinde dürüst, faziletli ve mağrur bir insan olarak tanınan Rauf Bey, 1964 yılında İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rauf Orbay, Hamidiye Kahramanı, Bahriye Nazırı.

ABSTRACT

In this study, Hüseyin Rauf Orbay, whose life and activities are discussed from his birth to his resignation from the military profession, was born in Istanbul in 1881. His father, Mehmet Muzaffer Pasha, originally from a Caucasian family, is the First Ferryman of the Navy and member of the Ayan Council. Rauf Bey joined the Ottoman navy with the rank of lieutenant after completing his primary school in Cibali, secondary school in Tripoli Military High School due to his father's place of duty, and high school in Heybeliada Naval School. Rauf Bey, who served with various ranks on many ships throughout his maritime life, met with the US President Theodore Roosevelt in America, where he went for duty, and was sent to England and Germany to conduct ship and shipyard inspections.

Rauf Bey, who took part in the suppression of the Samos Uprising in 1908, joined the Action Army, which came to Istanbul due to the 31 March Uprising in 1909, and was assigned to the Hamidiye Cruiser in the same year, where he played a role in suppressing the Albanian rebellion with his ship. He attended the coronation ceremony of King George V of England, who ascended the throne in 1910, and represented the Turkish navy at the naval parade. The following year, he voluntarily went to Tripoli, where the Ottoman Empire was fighting the Italians, and supported the supply shipment.

Rauf Bey, who made a name for himself with the raids he made in the Black Sea and the Mediterranean with the Hamidieh Cruiser during the Balkan Wars, became famous in the public as the "Hero of Hamidieh" with the successful raids of Varna, Draç and Shinkin between December 1912 and September 1913.

Rauf Bey was appointed as the captain of Sultan Osman, who was one of the most powerful dreadnoughts of his time and was bought from England by the Ottoman Empire, in 1914, but he had to return to Istanbul without taking delivery of his ship because the British used the outbreak of World War I as an excuse. In 1915, he was appointed by the Minister of War Enver Pasha to persuade the tribes in Iran and Afghanistan to act in favor of the Ottoman Empire, and when he returned to Istanbul, he was appointed as the Chief of Naval Staff. In 1917, he participated in a trip to Germany with the Minister of the Navy, Cemal Pasha and met

the German Emperor II. Wilhelm. He heard laudatory words from him about his raiding operation with Hamidiye.

Towards the end of the First World War, Rauf Bey, participated as the head of the Turkish delegation in the conference held in Copenhagen on the status and change of the prisoners of the warring states, took place as a naval delegate in the negotiations of the Treaty of Brest-Litovsk signed between the Ottoman Empire and Russia in 1918. He served as the Minister of the Navy in the Ahmet İzzet Pasha Cabinet, which was established in 1918, is at the head of the delegation that signed the Armistice of Mudros on behalf of the Ottoman Government.

He went to Anatolia in 1919 and joined the National Struggle and acted together with Mustafa Kemal Pasha in the congresses held against the occupations. In 1920, he joined the Last Ottoman Parliamentary Assembly as a Sivas deputy on behalf of the Representative Committee, and was arrested and exiled to Malta after the Assembly was raided by the British. After he was released, he moved to Ankara, where he first served as the Minister of Public Works, then as the Deputy Speaker of the Grand National Assembly of Turkey, and as the Head of the Board of Deputies of Execution. After the proclamation of the Republic, Rauf Bey was among the founders of the Progressive Republican Party, but after the closure of the party, he went abroad and lived there for about ten years. After returning home, Kastamonu deputy, II. During World War II, he served as the London Ambassador.

Rauf Bey retired from his job in 1944 voluntarily, spent the rest of his life making various travels and giving conferences. He fulfilled every duty given to him with a great sense of responsibility and self-sacrifice on behalf of both the Ottoman Empire and the Republic of Turkey, in which he played a role in its establishment, and who was known as an honest, virtuous and proud person, passed away in Istanbul in 1964.

Keywords: Hüseyin Rauf Orbay, Hero of Hamidieh, Minister of Navy.

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

a.g.m.: adı geçen makale

a.g.t.: adı geçen tez

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi

ATASE: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Arşivi

BCA: T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BEO: Bab-ı Ali Evrak Odası

Bkz: Bakınız

BOA: T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

D.: Dosya

DTA: Deniz Tarihi Arşivi

Ed.: Editör

F.: Fihrist

G.: Gömlek

Haz.: Hazırlayan

K.: Klasör

No: Numara

s.: sayfa

S.: Sayı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Ter.: Tercüme

TNA: The National Archives

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve devamı

Y.: Yıl

Yay. Haz.: Yayına Hazırlayan

Yay.: Yayınlayan

GİRİŞ

Hüseyin Rauf Bey, 1881 yılında İstanbul'un Cibali semti Üsküplü Mahallesi Salihpaşa Sokağı'nda 51 numaralı, dört katlı ve geniş bahçeli bir evde dünyaya gelmiştir[2]. Babası Bahriye Feriki ve Ayan Azası Mehmet Muzaffer Paşa, annesi Girit'in fethinden sonra adaya yerleşen Koca Memi sülalesinden Tahrirat Müdürü Emin Bey'in kızı Hayriye Rüveyde Hanımdır. O dönemde Bahriyeliler çoğunlukla Haliç kıyılarında oturduklarından Cibali'deki ev Mehmet Muzaffer Bey'e yine denizci olan babası Abdullah Bey'den kalmıştır.

Mehmet Muzaffer Paşa'nın ailesi Kafkasya'da Anapa eyaletine bağlı Sohumkale'nin Kafri kasabasından ve Abhazların Aşharuva boyundan Çerkes asıllı bir ailedir[3]. Mehmet Muzaffer Paşa'nın dedesi Hasan Murat Bey, Anapa Beylerbeyi Ferah Ali Paşa'nın maiyetinde Ruslara karşı uçbeyi olarak görev almış, iki devlet arasında yapılan barış antlaşması gereğince Osmanlı topraklarına göç hakkı Ruslara kabul ettirilenlerden biri olarak ailesinin bir bölümünü de yanına alarak İstanbul'a gelmiştir. Mehmet Muzaffer Paşa'nın babası Abdullah Bey ise, Kırım Harbi'nden sonra Türkiye'ye göç ederek İstanbul'a yerleşmiş ve bütün aile denizci olduğu için Abdullah Bey de Kaptan-ı Derya Mehmet Ali Paşa tarafından Osmanlı bahriyesinde görevlendirilmiştir[4].

Hüseyin Rauf Bey'in babası Mehmet Muzaffer Paşa, 1844'te Soğuksu'da doğmuştur, aslen Kafkasyalıdır. Sohumkale civarındaki Kafri'den ailenin diğer fertleriyle birlikte çocuk yaşta İstanbul'a gelerek[5] 1859 yılında Heybeliada Bahriye Mektebi'ne girmiş, 1865'te mülazım-ı sani rütbesiyle mezun olup 1867'de mülazım-ı evvel rütbesiyle güverte mühendisi olarak donanmaya katılmıştır[6]. Bir süre ünlü kaptan Gamsız Hasan Bey'in maiyetinde çalışmış,

---

[2] H. Rauf Orbay, Malta sürgünü sırasında kendi el yazısı ile kaleme aldığı anılarının ilk cümlesinde "*1881'de İstanbul'da doğdum*" demektedir. H. Rauf Orbay'ın doğum tarihi İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi (İDMK-DTA) Künyeler Bölümündeki 1 Numaralı defterin 121. sayfasına göre Hicri 1299 yani Miladi 1881/1882'dir. Rauf Orbay'ın hayatını 5 ciltlik bir eser halinde kaleme alan Cemal Kutay ise bu tarihi Hicri 4 Şevval 1297 (Miladi 27 Temmuz 1881) Pazartesi günü olarak vermektedir. Bkz. Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, Cilt I, İstanbul 1992, s. 153; Ali Fuat Cebesoy, "*Sınıf Arkadaşım Atatürk*" adlı eserinde bu yaş bahsi ile ilgili şunları söylemektedir: "*Hiç unutmam, mütarekede İstanbul'da bugünkü Atatürk Müzesi olan binada bir akşam yemeğinden sonra oturmuş oradan buradan konuşuyorduk. Rauf Orbay da orada idi. Söz dönmüş dolaşmış, yaş bahsine gelmişti. (Mustafa Kemal); 'Fuat Paşa', demişti. 'Rauf Bey'le ben senin ağabeyin sayılırız. Çünkü ikimizde senden birer yaş büyüğüz.' Benim doğum tarihim 1882'dir.*" Bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul 1997, s. 11.; Ayrıca Rauf Bey "*Kim Kimdir*" kitabı için istenen ankette doğum yılını 1881 olarak vermiştir. Bkz. Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul 1965, s. 14.

[3] Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul 1987, s. 148.

[4] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 38.

[5] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani (1338) 1922; Mehmet Muzaffer Paşa'nın en küçük kızı Fatma İffet Hanım'dan torunu Zafer Orbay, Mehmet Muzaffer Paşa'nın Kafri Köyü'nden iki kız kardeşi ile kaçarak İstanbul'a geldiğini, önce Üsküdar'daki akrabalarının yanına yerleşerek tahsilini tamamladığını ve zabit çıktığını belirtmektedir. Bkz. *Aksiyon*, 5 Aralık 2005, Sayı 574. http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-13068-37-izmir-suikasti-komploydu.html.

[6] *Mülazım-ı evvel* (yüzbaşı), *mülazım-ı sani* (yüzbaşı vekili). Bkz. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. III, Kısım IV, Ankara 1971, s. 366; "*Zabitliğin en küçük rütbesini haiz olan askeri ki çavuşun fevkinde ve yüzbaşının madununda olup evvel ve sani unvanlarıyla iki kısımdır, Mekteb-i Harbiye'den mülazım-ı sani çıkıp bade mülazım-ı evvel olunur*". Bkz. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, İstanbul 1317, s. 1399; "*Mülazım-ı sani: Teğmen, Mülazım-ı Evvel: Üsteğmen*", Bkz. Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 326.

Girit İsyanı çıkınca Muzaffer Fırkateyni ile buraya gönderilmesi üzerine Muzaffer adını da kullanmaya başlamıştır. 1869'da yüzbaşılık rütbesiyle zırhlı Orhaniye gemisinde görev alan Muzaffer Bey bir yarışma sınavını kazanarak altı arkadaşıyla birlikte İngiliz donanmasında ihtisas hakkı elde etmiştir[7]. Burada iki yıl kalmış, 1870–1871 Fransa-Prusya Harbi'nde bir İngiliz savaş gemisinde kaptan olarak beraberindeki deniz subayı adaylarını talim için Hindistan'a götürmüştür[8]. 1871'de kol-i evvellik rütbesi ile zırhlı Feth-i Bülend gemisine tayin edilmiştir. 1872 yılında binbaşı olarak Mahmudiye, 1874'te ise kaimmakamlık rütbesiyle Hüdavendigar zırhlı fırkateynlerinde süvarilik yapmıştır. 1875 yılında Bahriye son sınıf öğrencilerine "*Fünun-u Bahriye*" tatbikatı yaptırmak üzere okul gemisi olarak hazırlanan Nüvid-i Fütuh fırkateyninde görev almış[9], Kızıldeniz, Basra, Bombay, Hint Denizi ve Kuzey Afrika sahillerini dolaşarak İstanbul'a dönmüştür. 1876'da miralaylık rütbesi ile Hubar Paşa kumandasında Akdeniz'e gönderilen filoya Aziziye Zırhlısı süvarisi olarak katılmıştır.

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Karadeniz'e gönderilerek Sohum'un sahil korumasında görev alan Mehmet Muzaffer Bey, 1883–1890 yılları arasında önce Akdeniz filosu komodor yardımcılığı ve ardından komodorluğu vazifeleri ile 1885'te Nüzhet vapurunda, 1886'de ise bir süre önce Trablusgarp ve Bingazi'ye tayin olunan Mukaddeme-i Hayr korvetinde görev yapmıştır[10]. 1897 yılında harp gemileriyle bir yıl boyunca Adana ve Suriye sahillerini dolaşan Mehmet Muzaffer Bey, 1889'da mirlivalık rütbesine ve 1891'de Şura-yı Bahriye azalığına yükselmiş, 1896'da İsmail Vapuru ile Silifke'den Lazika'ya kadar sahilin güvenliğinin sağlanması görevine memur edilerek sefin-i şahane kumandanlığına tayin olunmuştur. Aynı yıl Şura-yı Bahriye Reisliği'ne getirilmiş, 1897 yılında Boğaz Muhafızlığı Redif Seyyar Kuvvetler Komutanlığı da Mehmet Muzaffer Paşa'ya devredilmiştir[11].

1899'da ferikliğe yükselen Mehmet Muzaffer Paşa[12], Şura-yı Bahriye üyeliği ve reisliği yapmış[13], 1908'de Şura-yı Bahriye riyasetinden ayrılarak yerini Şura-yı Bahriye Nizam Dairesi Reisi Ferik Mehmet Raşit Paşa'ya bırakmıştır[14]. II. Meşrutiyetin ilanından sonra 27 Aralık

[7] Bkz. *Aksiyon*, *a.g.m*.
[8] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 38.
[9] *Deniz Harp Okulu Pusula Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 7, http://www.dho.edu.tr/pusula/71/donanma-ve-yelken.html.
[10] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (*BOA*), Yıldız Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.), Dosya No: 7, Gömlek No: 51, 1.
[11] *BOA*, Yıldız Esas Evrakı (Y.E.E.), 145/2.
[12] *İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi (DTA)*, Künyeler Bölümü, Defter No: 1, Sayfa No:17.
[13] *Şura-yı Bahriye*: Bahriyeye ait her türlü teşkilat ve donanma sorunlarının müzakere edildiği nezaretin en üst kuruludur. Tanzimat'tan sonra Osmanlı Bahriyesinde yapılacak ıslahatları üstlenen Bahriye Meclisi'nin adı 26.07.1877 tarihinde yayınlanan bir irade ile Şura-yı Bahriye olarak değiştirilmiştir Bkz. *DTA*, Mektubi Bölümü, 253/71. Bu tarihten iki yıl sonra da Şura-yı Bahriye'nin yeni dairelere bölünmesine karar verilmiştir Bkz. *DTA*, Mektubi Bölümü, 194/71.
[14] *BOA*, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 3378/253319.

1908'de II. Abdülhamid tarafından Ayan Meclisi üyeliğine atanmıştır. 14 Eylül 1910'da emekli olan Mehmet Muzaffer Paşa, 6 Eylül 1911'de vefat etmiştir[15].

Mehmet Muzaffer Paşa, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra büyük kayıplara uğramış olan Osmanlı donanmasından elde kalanların teftiş ve bakım vazifesini üstlenerek yıllarca üç denize yayılmış Osmanlı limanlarında görev yapmış, Bahriye birinci ferikliğine (koramirallik) kadar yükselmiştir. Son vazifesi Bahriye Nazırlığından sonra en yüksek rütbe olan Şura-yı Bahriye Riyaseti yani Deniz Şurası Başkanlığıdır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatı süresince çeşitli devlet kademelerinde görev alanlardan birçoğu İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından hizmet dışı bırakılırken Mehmet Muzaffer Paşa kayd-ı hayat şartıyla Kanun-ı Esasi uyarınca yeniden kurulan Meclis-i Ayan üyeliğine getirilmiştir. Mehmet Muzaffer Paşa, ölünceye kadar iki dönem Ayan Meclisi azalığını muhafaza etmiş[16], bahriyenin ıslahı için kurulan senato komisyonuna başkanlık yapmıştır. Boş vakitlerinde yine denizcilikten kopamayarak, Donanma Cemiyeti yararına yapılan ünlü Moda yelken ve kürek yarışlarını organize eden kişiler arasında yer almıştır.

Mehmet Muzaffer Paşa, Osmanlı bahriyesindeki uzun ve aralıksız hizmet yılları boyunca defalarca taltif ve madalyalarla ödüllendirilmiştir. 1892 yılında Ferik Hasan Edip Paşa ve Halit Bey ile birlikte bir madalya[17], 1893 yılında Bahr-i Siyah (Karadeniz) Muhafaza Vekili iken bir nişan[18], 1900 yılında Şura-yı Bahriye Reisi iken ikinci rütbeden Nişan-ı Osmani[19] ve 1901 yılında Bahr-i Sefid (Akdeniz) Boğazı Muhafaza Vekili iken Yunan muharebesi madalyası ile taltif edilmiştir[20]. 1907 yılında yine Şura-yı Bahriye Reisi iken murassa Mecidi Nişan-ı Zişanı[21]'na layık görülmüştür[22].

Rauf Bey, 1922'de kendisiyle bir röportaj yapan Ahmet Emin Yalman'a babası ile ilgili şunları söylemiştir:

"*Babamın daima söylediği sözlerin, verdiği terbiyenin esasını bu devlet ve millete kayıtsız şartsız hizmet etmek oluşturur. Babam aslen Kafkasyalıdır. Sohumkale civarındaki Kafri'den İstanbul'a daha önce göç etmiş olan akrabasının yanına gelmiş, millet sayesinde öğrenim ve eğitim görmüştür. Bahriye Okulu'ndan sonra bir süre donanmada görev yapmıştır.*

[15] İhsan Güneş, Fahri Çoker ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci – I. ve II. Meşrutiyet*, C. II, Ankara 1997, s. 130; H. Aliyar Demirci, *İkinci Meşrutiyette Ayan Meclisi (1908-1912),* İstanbul 2006, s. 96.
[16] Erberk İnam, *Rauf Bey*, İstanbul 1965, s. 4.
[17] *BOA*, Yıldız Komisyonlar Maruzatı (Y.PRK.KOM.), 8/18.
[18] *BOA*, İradeler Taltifat (İ.TAL.), 17 / 82.
[19] *BOA*, İ. TAL., 207/71.
[20] *BOA*, İ.TAL., 247/27.
[21] *BOA,* BEO., 3147/236006.
[22] *BOA*, İ.TAL., 430/6.

Sultan Abdülaziz döneminde donanmanın modernleştirilmesi sırasında, altı arkadaşıyla birlikte İngiliz donanmasında eğitim yapmak üzere sınavla seçilmiş, bu donanmada yüzbaşı rütbesiyle görev yapmıştır. Fransa-Almanya Savaşı sırasında döndüğünde Edirne Eğitim Gemisi'ne süvari olarak atanmış, okuldan mezun olan öğrencileri eğitim amaçlı olarak Hindistan'a götürmüş, Rus Savaşı'nda muhtelif zırhlılara komuta etmiştir. Daha sonra Bahriye Şurası Reisi ve Ayan Meclisi üyesi olmuştur. Kardeşime ve bana şu sözleri tekrar ederdi: 'Benim hemcinslerim Kafkasya'da değil devlet memuru olmak, varlıklarını koruyabilmek için din değiştirmeye mecbur oldukları bir sırada biz İstanbul'a sığındık. Devlet ve millet bizi cins ve mezhep ayrımı yapmadan okuttu. En yüksek mertebelere getirdi. Bunu daima göz önünde bulundurarak sizin de dini ve milli göreviniz bizim için kutsal olan hilafete, devlet ve millete kayıtsız şartsız fedakarlık göstermek, hizmet etmek olmalıdır. Bu noktaları kutsal tanıyarak bunların tam bağımsızlığına gayretiniz yettiği kadar çalışmalısınız. Her hususta hareket düzeniniz bu ilke olmalıdır'. Babamın ölürken de tekrarladığı bu sözler hiçbir zaman hatırımdan çıkmaz.[23]"

Mehmet Muzaffer Paşa'nın ağabeyi İsmail Rüstem Bey de denizcidir. İsmail Rüstem Bey, 1876–1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Tuna donanmasında fırkateyn kaptanı olarak görev almış, Silistre savunmasının buhranlı günlerinde denizyolu ile yardım için Rus muhasarasını yarma amacıyla yapılan harekatta şehit olmuştur[24].

Mehmet Muzaffer Paşa, Girit deniz üssünde görevliyken Girit'in fethinden sonra adaya yerleşen Koca Memi sülalesinden Tahrirat Müdürü Emin Bey'in kızı Hayriye Rüveyde Hanım ile evlenmiştir[25]. Mehmet Muzaffer Paşa ve Hayriye Rüveyde Hanım'ın beş çocukları olmuştur; Hasan Murat Bey, Hüseyin Rauf Bey, Safiye, Hamide ve Fatma İffet Hanımlar.

Rauf Bey'in ağabeyi Hasan Murat Bey 1879 yılında dünyaya gelmiş, 1896 yılında Heybeliada Bahriye Mektebi'ni bitirerek İtalya'da Ansaldo tezgahlarına ısmarlanan deniz torpidobotlarını kullanmayı öğrenmek için 1898 yılında İtalya'ya staja gönderilmiştir. Aynı yıl Söğütlü Vapuru'nda, 1899'da ise Heybetnüma Korveti'nde görev almıştır. 1900 yılında mülazım-ı evvel olarak İzmir Vapuru'nda, 1901'de Fethiye Kalyonu'nda, ardından Mehmed Selim Gemisi ve Plevne Vapurlarında seyir subayı olarak bulunmuştur. 1905'te yüzbaşılık rütbesiyle Heybetnüma Korveti'nde seyir subayı, 1907'de Saadet Vapuru'nda seyir subayı ve Tokat Torpidosu süvarisi, 1909'da ise Samsun Torpidosu süvarisi olarak II. Meşrutiyete kadar

[23] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[24] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 37-38.
[25] Mehmet Muzaffer Paşa'nın en küçük kızı Fatma İffet Hanım'dan torunu olan Zafer Orbay, dedesi Mehmet Muzaffer Paşa'nın kendisi gibi İstanbul'a başka bir yerden, Selanik'ten göç eden Rüveyde Hanım'la evlendiğini ifade etmektedir. Bkz. *Aksiyon, a.g.m*.; Hayriye Rüveyde Hanım, 1932'de vefat etmiş, bundan kısa bir süre önce de Rauf Bey'i sürgünde bulunduğu Paris'te ziyaret etmiştir. Bkz. C.Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 43-44.

çeşitli savaş gemilerinde görev yapmıştır. 1910'da mayınlar üzerine ihtisas yapmak amacıyla İtalya'ya gönderilmiş, döndükten sonra bir süre Heybeliada Bahriye Mektebi'nde öğretmenlik yapmıştır. 1911'de Yadigar-ı Millet muhribi süvarisi olan Hasan Murat Bey, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'na katılmış, Ocak 1912'de Odessa Vapuru süvariliği görevi ile Trablusgarp'a cephane sevk etmiş, başarısı nedeniyle VI. Dereceden Mecidi Nişanına layık görülmüştür. Ağustos 1914'te süvari olarak görevlendirildiği Nilüfer Vapuru'nun Karadeniz'e mayın döşerken anlaşılamayan bir sebep yüzünden batması üzerine 21 Kasım 1914'te kıdemli yüzbaşı iken şehit olmuştur[26]. Hasan Murat Bey, ardında eşi Naime Hanım ile Celal Murat adında bir erkek evlat bırakmıştır[27].

Ailenin büyük kızı olan Safiye Hanım yine bir denizci subay olan Aziz Raşit Bey'le evlenmiştir. Aziz Raşit Bey 1891 yılında girdiği Heybeliada Bahriye Mektebi'nden 1896 yılında mezun olmuştur ve fırkateyn çarkçısıdır[28]. Aziz Raşit Bey, meslek ve aile hayatı boyunca her zaman Rauf Bey'in yanında yer almıştır. 17 Mayıs 1919'da Rauf Bey, Çerkes Ethem'le Yunan ilerleyişine karşı en uygun yerde bir savunma cephesi kurmasını temin etme konusunda görüşmek ve Balıkesir Kongresi üyeleriyle temasta bulunmak için İstanbul'dan karayolu ile Bandırma'ya giderken yanında eniştesi Bahriyeli Binbaşı Aziz Raşit Bey de vardı. Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ile buluşmak için Ankara'ya Ali Fuat Paşa'nın yanına giderken Aziz Raşit Bey de milli cepheleri teşkilatlandırmak için 1919 yılının Eylül ayında Bursa Karacabey'e gelmiş[29], ardından Saruhan (Manisa) mutasarrıfı/idare memuru olarak bölgede kalmıştır[30]. Sonraları Rauf Bey Mısır'da sürgündeyken "*Aile Büyüğümüz*" dediği Aziz Raşit Bey'in ölümü üzerine Safiye Hanım, Mısır'a gelerek ailenin başsız, kendilerinin kimsesiz kaldığını söyleyerek "*Ya siz İstanbul'a gelin ya da biz Mısır'a göçelim*" teklifinde bulunmuştur. Rauf Bey, bu nazik durum karşısında 1935 yılında İstanbul'a geri dönmeye karar vermiştir[31]. Safiye Hanım ve Aziz Raşit Bey'in Güzin (Kahyagil) ve Melike (Şasa) isimli iki kızları dünyaya gelmiştir[32].

[26] *DTA*, Künyeler Bölümü, 2/ 297; *Aksiyon, a.g.m*.; C. Kutay ise Hasan Murat Bey'in Trablusgarp savaşı sırasında 1911 yılında İtalyan Donanmasının Çanakkale önlerinde bıraktığı mayınları toplarken bir çatışma sırasında şehit olduğunu söylemektedir. Bkz. C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 45.

[27] Celal Murat Bey de donanmadan komodor deniz güverte albayı olarak emekli olmuş, 21 Temmuz 1973'te kalp krizi neticesinde vefat ederek Erenköy'deki Orbay aile mezarlığına defnedilmiştir. Murat Celal Bey'in Muazzez Hanım'dan olan oğlu Murat Orbay, İstanbul Üniversitesi'nde kimya mühendisliği bölümünde profesör idi.

[28] *DTA*, Künyeler Bölümü, 55/10.

[29] *BOA*, Dahiliye Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), 638/77.

[30] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 172.

[31] Feridun Kandemir, *Yakın Tarihimiz*, C. IV, Sayı: 52, İstanbul, 21 Şubat 1963, s. 402; Osman Selim Kocahanoğlu, *Rauf Orbay'ın Hatıraları 1914 – 1945*), İstanbul 2005, s. 416.

[32] Melike Hanım, Avni Şasa ile evlenince aile, Bedirhanilerle akraba olmuş, Ayşe Şasa da bu evlilikten dünyaya gelmiştir.

Ailenin ortanca kızı Hamide Hanım'ın hayatını birleştirdiği istihkam zabiti Hüseyin Avni Bey, Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de şehit olmuştur[33]. Fatma İffet Hanım ise maliyeci Ziya Akif Bey'le evlenmiştir. Ziya Akif Bey Çanakkalelidir, Cumhuriyet döneminde Divan-ı Muhasebat ve Sayıştay azalığı, Kastamonu mebusluğu yapmıştır[34]. Fatma İffet Hanım ve Ziya Akif Bey'in Ferit, Nazif ve Necmi Zafer Orbay isimli üç oğulları olur[35]. Havacılığa meraklı olan çocuklardan, Ferit Orbay erken yaşta şehit düşmüş, Zafer Orbay ise Türk havacılık sektörüne yıllarca hizmet etmiş ve bu alanda önemli bir isim haline gelmiştir.

Rauf Bey'in dünyaya geldiği 1881 yılında babası Mehmet Muzaffer Bey, Bahriye Miralayı (albay) rütbesi ile Mesudiye zırhlısı kumandanıdır. 1883'te merkezi Girit Adası'ndaki Suda Limanı olan Bahriye Kumandan Muavinliğine, 1884'de ise yeni kurulan ve merkezi Sakız Adası'nda olan Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) komodorluğuna atanmıştır[36]. Önce Cezayir, ardından Tunus'un Fransızlar tarafından işgali üzerine Osmanlı Devleti Trablusgarp'a deniz gücü göndermeye karar vermiş, Mehmet Muzaffer Bey de Mukaddime-i Hayr adlı zırhlı korvet ile İskenderiye sınıfından iki korvete kumandan tayin olunarak, ailesini İskenderiye Korveti ile Sakız Adası'ndan Trablusgarp'a götürmüştür. Trablusgarp'ta o dönemde Türkçe eğitim yapan okul olmadığından okul çağına gelen Rauf Bey ve ağabeyi Hasan Murat, öteki deniz subaylarının da çocukları ile Mukaddime-i Hayr Zırhlısı'nın Bölük Emini Amasralı Mehmet Efendi'den ders alarak okuma yazma öğrenmişlerdir[37]. Mehmet Muzaffer Bey, oğullarının İstanbul'dan getirttiği ilkokul müfredat programına göre okunan kitaplardan ders almalarını sağlamıştır. Böylece Rauf ve Hasan Murat Beyler ilk tahsillerinin birinci yılını Mukaddime-i Hayr Zırhlısı'nın bir salonunda yaparak burada okumayı öğrenmişler, ilkokulu ise İstanbul'da Cibali İlk Mektebi'nde tamamlamışlardır. Maarif Nezareti, ancak 1885 yılında, Müdür Zühtü Efendi'yi ve bir muallimi Trablusgarp'a yollayarak Hamidiye İlkokulu'nu açmış, yüz kadar çocuk burada eğitim görmeye başlamıştır. 1886 yılında ise Trablusgarp'ta öğretmenlerinin büyük bölümü kara ve deniz subayları olan bir askeri rüştiye (ortaokul) açılmıştır[38]. Rauf ve Hasan Murat Beyler, bu yeni açılan Trablus Askeri Rüştiyesi'ni tamamlamış[39], Rauf Bey'in kendisinden bir buçuk yaş büyük olan ağabeyi Hasan Murat Bey,

[33] C.Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 45.
[34] Ziya Akif Bey de Soyadı Kanunu ile birlikte Orbay soyadını almıştır.
[35] Necmi Zafer Orbay, 21 Ocak 1923'te Büyük Zafer'den sonra dünyaya geldiği için dayısı Rauf Bey tarafından kendisine "*Zafer Yıldızı*" anlamına gelen bu isim verilmiştir.
[36] Rütbe olarak albay olan, ancak kumanda ettiği deniz birliği nedeni ile amiral yetkileri ile donatılmış komutandır. Komodor olabilmek için albayın belirli bir kıdeme ulaşmış olması gerekir. Komodorun kumanda ettiği birlikte birden fazla gemi olması gerekmektedir.
[37] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 154.
[38] Esma Parmaksız, *II. Abdülhamid Dönemi (1876–1909) Eğitim Sistemi Eğitim Yapıları ve Askeri Rüştiyeler*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 120.
[39] Peyami Safa, *Muhterem Heyet-i Vekile Reisimiz Rauf Bey*, İstanbul, 1920, s. 5.

bu rüştiyeyi bir sene önce bitirerek İstanbul'da Heybeliada Bahriye Mektebi'ne yazılmıştır. Rauf Bey ise Trablus Askeri Rüştiyesi'ni bir yıl sonra tamamlayarak 1891 yılı sonunda İstanbul'a dönmüş, 1892 senesi başında O da Heybeliada Bahriye Mektebi'nin idadi birinci sınıfına kaydedilmiştir[40].

Rauf Bey, Heybeliada Bahriye Mektebi'ne girinceye kadarki çocukluk anılarından şöyle bahsetmektedir:

"*Ömrümde ilk hatırladığım şey İskender Korveti ile yaptığım ilk seyahattir. Babam Sakız'da bulunurken, Girit'e Bahriye Komutan Vekili olarak atandı. İskender Korveti'yle yola çıktık. Bir süre Girit'te kaldık. Pek küçüktüm, vaktim tamamen donanma içinde geçiyordu. Girit'te bir tersanenin varlığı ve Suda Limanı'nda daima savaş gemilerinin bulunması nedeniyle donanma hayatı yoğuncaydı. Tamamen donanma duygularıyla büyüyordum. Bir gün kayık yüzdürmeye çalışırken havuza düştüm. Boğulmam an meselesiydi. Halen Kızılay'da bulunan Albay Doktor Mehmet Ali Bey hayatımı kurtardı. Babam, Girit'ten sonra Trablusgarp'a komodor olarak atandı. Ben de ilkokulu burada okudum. Orada askeri rüştiyeye devam ettim. Babam at meraklısıydı. Benim de zamanım ata ve kayığa binmek, tüfekle kuş peşinde koşmakla geçiyordu. Genel Savaş'ta süvarisi olduğu Nilüfer torpil gemisiyle Sivastopol önüne torpil dökerken, gemisiyle birlikte bir daha kendisinden haber alamadığımız kardeşimle beraber ortak bir hatıramız vardır. Ata sırayla binerdik. Sabah okula giderken ilk davranan ata binme hakkını elde ederdi. 1307 yılıydı, 11 yaşına basmıştım[41]. Bahriye Okulu'na girmek için annemle İstanbul'a geldik. Babam hala Trablusgarp'taydı[42]. Çocukluğum Trablus'ta geçti. Her yaz muhtelif vesilelerle Akdeniz limanlarına seyahatler yapardım. Hamidiye'nin akın harekatındaki kolaylık işte bu çocukluğumda edindiğim liman ve kıyı bilgilerindendir.[43]*

İstanbul'a geldiğimiz zaman henüz öğretim yılı başlamamıştı. Bahriye okulunun özel sınıfında üç ay kaldım. Ertesi yılın başında idadi birinci sınıfa kaydoldum. Şimdiki gibi düzenlenmemiş Bahriye Okulu'ndaki altı yıllık okul hayatımın gereklerinden olarak pek gürültülü zamanlar geçirdik. Spor ve oyunlara önem verilmediğinden öğrenciler çoğu kez kavgalar yaparlardı. Bunlara doğal olarak ben de karışırdım. Bu bakımdan biraz sıkça cezaya çarptırılırdık. Heves ettiğim dersler gemicilik, seyr-i sefain, topçuluk, torpidoculuk gibi meslek dersleri ile devletler hukuku ve tarihti. İdadi üçüncü sınıftayken meşrutiyet konusunda fikir sahibi olmaya başladık. O sırada Murat Bey (Mizancı Murat Bey) Avrupa'daydı. Biz on üç on dört yaşındaki çocuklar haftalığımızdan para ayırır, Avrupa'da hürriyet adına mücahitler için

[40] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1.
[41] Rumi 1307, Miladi 1891 yılı.
[42] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[43] *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1964.

her hafta para toplardık. İş ortaya çıktı, yakalanan bazı arkadaşlarımız aylarca Taşkışla'da kaldılar. Bir kısmı okula iade edilirken, bir kısmı da Trablusgarp'a sürüldüler. Bu badirede biz nasılsa göze çarpmadık.

Milli Meclis'in gerekliliği hakkındaki bana ilk fikir Ahmet Mithat Efendi'nin Üss-i İnkılap adlı kitabını okurken geldi. Bu kitapta okunduğuna göre ilk Meclis-i Mebusan'daki Aksaray Mebusu, bahriyemizin Karadeniz'e egemen olduğunun iddia edildiği bir sırada Mersin Vapuru'nun Ruslar tarafından nasıl ve neden zapt edildiği sualine karşı, Nazır 'Zaptın önemi yoktur. Çünkü gemi eski ve değersizdi' demişti. Bunun üzerine Mebus, 'Ben geminin değerini ve eskiliğini sormuyorum. Sancağın şerefi ne oldu onu soruyorum' sözleriyle karşılık vermişti. Bu fıkrayı okuyunca ilk milli meclis ihtiyacını duydum.

31 Mart'ta şehit olan Köstenceli Rıza yüksek sınıflardaki tahrikatı yönetiyordu. Tevkiflerden sonra siyasi faaliyet kalkmamıştı. Yalnız daha gizli devam ediyordu. Elebaşlarından biri de Meşrutiyet'ten sonra Fizan mutasarrıfı olan Sami Bey'di ki bu gibi faaliyetlerde çok yaman bir adamdı. Avrupa'daki gazeteleri düzenli olarak okuyor, teması koruyorduk. Aramızdan hiçbir zaman casus çıkmıyordu."[44].

Rauf Bey, Heybeliada Bahriye Mektebi'ni 1898 yılı sonlarında bitirerek mülazım-ı sanilik (mühendislik) rütbesi ile mezun olmuştur[45]. Bu tarihten itibaren Rauf Bey'in gayet faal ve bir o kadar da parlak olan denizcilik hayatı başlamaktadır.

Rauf Bey, hiç evlenmemiştir ancak çeşitli kaynaklardan kendisinin yalnız bir hayat geçirmediği anlaşılmaktadır. Örneğin Abidin Daver, Rauf Bey'in kısa bir biyografisini kaleme aldığı eserinde Rauf Bey'in Peyk-i Şevket süvarisi olarak atanmasından kısa bir süre önce refikası ile birlikte katıldığı Büyük Moda kotra yarışlarında ödül kazandığını ifade etmektedir[46]. Milli Mücadele'nin başladığı ilk günlerden itibaren Türkiye'de bulunan ve daha sonra anılarını kitap haline getiren İngiliz kadın gazeteci Grace Mary Ellison ise, Milli Mücadele yıllarında Bursa'yı ziyaret ettiği sırada Rumların kurbanı olan yaralı kadınların doldurduğu bir hastanede, Rauf Bey'in doktor olan hanımının hastaları tedavi ettiğinden bahsetmektedir[47]. Ayrıca Rauf Bey'in, 1922'de öldürülen gazeteci Ali Kemal Bey'in dul eşi Sabiha Hanım ile evlenmek istediği, ancak kendisini oğlunun yetişmesine adayan Sabiha Hanım'ın bu teklifi geri çevirdiği de söylentiler arasındadır[48].

---

[44] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[45] Bkz. Ek 1: H. Rauf Orbay'ın Mülazım-ı Sanilik diploması (C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 174-175-176-177).
[46] Abidin Daver, *Barbaros'un Hafidi Hamidiye'nin Kahraman Kumandanı Rauf Bey*, İstanbul 1328, s. 14.
[47] Grace Mary Ellison, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yı Milliye Ankarası*, Çev. İbrahim S. Turek, İstanbul 1973, s. 285.
[48] *Cumhuriyet*, 4 Mart 2010.

I. BÖLÜM

BALKAN HARBİ'NE KADAR RAUF BEY'İN DENİZCİLİK HAYATI

1.1. Sultan II. Abdülhamid Zamanında Osmanlı Bahriyesine Genel Bir Bakış

Bahriye Teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya yayılarak dünya siyasetine yön veren bir güç haline gelmesinde önemli rol oynamış, ancak Bahriyenin gerilemesine paralel olarak bu rol giderek küçülmüştür. Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) en üst seviyesine ulaşan Osmanlı Donanması, Devletin duraklama dönemine girmesi ile birlikte hakimiyet sahasında bulunan denizlerdeki üstünlüğünü kaybetmeye başlamış, bu nedenle III. Selim'den itibaren donanmada bilinçli bir yenileşme politikası izlenerek gemiler yeni sisteme tahvil edilmiş, Tersane yenilenerek büyük ve küçük çeşitli savaş gemileri yapılmış, Akdeniz, Karadeniz ve Marmara Denizi'nin çeşitli mahallerinde bulunan gemi inşa alanları yeniden elden geçirilmiştir. Bu yenileme faaliyetleri, II. Mahmut'un saltanatı zamanında da devam etmiş, Sultan Abdülmecid dönemine gelindiğine ise Osmanlı Donanmasının gösterilen bütün bu çabalara rağmen istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmüştür. Bu çerçevede beklentilerin gerçekleştirilmesi için ilk önemli adımların atıldığı dönem, izlenen sürekli ve ciddi bahriye politikası ile Sultan I. Abdülaziz dönemi olmuştur. Abdülaziz, 1867 yılında gerçekleştirdiği Avrupa seyahati sırasında, İngiltere Kraliçesi Victoria'yı ziyareti esnasında gösterilerini izlediği Kraliyet Donanması'ndan çok etkilenmiş, İstanbul'a döndüğünde hemen yeni bir donanma kurma hazırlıklarına girişmiştir[49].

Sultan Abdülaziz'in güçlü bir donanma meydana getirme fikrinin oluşmasında, saltanatı döneminde Fransızların Cezayir'de, İngilizlerin Mısır'da, İtalyanların Trablusgarp ve Bingazi sahillerinde, Çarlık Rusyası'nın Boğazlarda, Yunanlıların Ege Adalarından Batı Anadolu'ya kadar uzanan bölgede oluşturduğu denizden tehdit unsuru da önemli bir rol oynamıştır. Dünyada savaş gemileri teknolojisinin hızla geliştiği bir dönemde Abdülaziz, yalnızca bu tehditleri savuşturmayı değil, dünyanın en güçlü donanmaları arasında yer alacak büyük bir donanma kurmayı da hedeflemiştir.

Sultan Abdülaziz döneminde, öncelikle Abdülmecid devrinden kalan gemilerin çoğu tasfiye edilmiş, kalanlar ise yeni inşa edilen gemilerle birlikte hizmette bırakılmıştır. Önceki dönemde hizmet veren 7 kalyondan 3'ü hizmet dışı olurken Peyk-i Zafer, Şadiye, Fethiye ve Kosova hizmetlerine devam etmişler, ancak bu tür gemilerden yenileri inşa olunmamıştır[50].

[49] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu, Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul 1995, s. 153.

[50] Kalyon, üc direkli yelkenli savaş gemisidir. Kelime, Latince'den Turkceleştirilmiş olup, söylenişi İtalyanca'daki "galion" kelimesine daha yakındır. Kalyonlar, XVI. yüzyılın başlarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar daha çok nakliyede kullanılmış,

Abdülaziz döneminde 5 adet fırkateyn mevcut olup bunlar Aziziye, Orhaniye, Mahmudiye, Asar-ı Tevfik ve Osmaniye idi. Bu dönem donanmada bulunan 5 adet ahşap fırkateynden önceki döneme ait üç tanesi hizmette bırakılırken bunlara ilave olarak Nasr-ül Aziz, Ertuğrul ve Selimiye gemileri inşa edilmiştir. Zırhlı korvetlerin sayısı ise altıdır. Bunlar Sultan Abdülaziz döneminde inşa edilmiş olup isimleri Asar-ı Şevket, Lütf-i Celil, Avnillah, Muin-i Zafer, Hıfzurrahman ve Necm-i Şevket'ti. Yine Abdülaziz dönemine intikal eden yedi korvetten eski olan üçü çıkarılıp nispeten yeni olan Bursa, Edirne, İzmir, Sinop gemileri hizmette bırakılmış, bunlara Mansure, Muzaffer, Lübnan ilave edilmiştir. Nehir gemilerinin sayısı ise beş adet olup yine Abdülaziz döneminde inşa edilen Böğürtlen, Podgoriçe, Fethü'l İslam, Semendire ve İşkodra'dır. Abdülaziz'den önceki dönemde hizmet veren 12 adet ahşap birik eskidikleri için hizmet dışı bırakılmışlardır. Mevcut olan iki adet Beyrut ve Seddülbahr isimli skrulu saç navi ise hizmette bırakılmış, ayrıca bunlara İskenderiye Zuhaf, Meriç ve Utarit gemileri eklenmiştir. Dört eski ahşap uskuna ise yine hizmet dışı bırakılarak yerlerine saçtan imal edilen Uskuna-i Musul ve Uskuna-i Seyyah gemileri inşa edilmiştir. Eski saç dubalardan Akka, Süne, Şevketnüma ve Varna hizmette bırakılmış, buharlı saç gemilerden ise bir kısmı hizmet dışı bırakılarak sadece Tair-i Bahri, Eser-i Hayr, Eser-i Cedid, Feyz-i Bahri, Peyk-i Ticaret, Mecidiye, Eser-i Nüzhet ve Peyk-i Şevket ismindekiler kullanılmıştır. Bunlara sonradan Fevaid, Süreyya, İsmail, Talia, İzzettin ve Pesendire gemileri ilave edilmiştir. Böylece Sultan Abdülmecid devrinden Abdülaziz devrine intikal edenlerle bu dönemde yeniden inşa olunan gemilerin toplamı 30'u zırhlı ve 76'sı ahşap olmak üzere 106 parçadan ibarettir. Bu dönemde gelişen gemi teknolojisi ile birlikte yalnız yelkenlerle çalışan hiçbir savaş gemisi kalmamış, Kasımpaşa'da bulunan Tersane-i Amire ile İzmit ve Gemlik Tersanelerinde yenileme çalışmaları yapılarak yelkenli gemiler buharlı gemilere dönüştürülmüştür. Abdülaziz'in 1863–1864 yıllarında bütçenin yarıdan fazlasını donanma harcamalarına ayırdığı bilinmektedir.

Sultan Abdülaziz döneminde, ağır dış borç yükü altında oluşturulan ve zamanının güçlü donanmaları arasında gösterilen Osmanlı Donanması[51], her ne kadar Osmanlı Bahriye teşkilatını tekrar canlandıracak ve köklü değişikliklere imkan sağlayacak bir dönüşümü içine girilmese ve çalışmalar daha çok günü kurtarmak ve o anlık ihtiyacı karşılamak için yapılmış

nihayet Girit seferinin başladığı sıralarda geliştirilmiş ve savaş gemisi olarak donanmaya katılmışlardır. Bkz. İdris Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, İstanbul 2009, s. 336.

[51] Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985, s. 294-297.

olsa da[52]; 1874 yılına gelindiğinde Akdeniz'in İngiltere'den sonra ikinci büyük donanması haline gelmişti[53].

Osmanlı donanmasının, Abdülaziz dönemindeki tüm bu faaliyetlere rağmen istenilen başarıyı elde edememesinde çeşitli nedenler etkili olmuştur. Alınan dış borçlara dayansa da Abdülaziz döneminde Osmanlı Donanmasının inkişaf ettiği ve sayıca büyüdüğü bir gerçekti. Ancak, Tersane-i Amire'nin bütün beklenti ve faaliyetlere cevap verecek derecede geliştirilip, donanımının tam anlamıyla yenilenememesi yüzünden Osmanlı tersanelerinin dünya standartlarında, son teknolojiye sahip savaş gemileri inşa etmesi mümkün olmamıştır. On beş yıllık Sultan Abdülaziz saltanatı boyunca derya kaptanları ve bahriye nazırları sık sık değiştirilmiş, altısı derya kaptanı ve on dokuzu bahriye nazırı olmak üzere 25 şahıs görev yapmıştır. Devletin içinde bulunduğu konum ve şartlar iyi değerlendirilememiş, en yakındaki tehdit unsurlarına karşı üstünlük sağlayabilecek bir donanma kurmak yerine dünyanın en büyük donanmalarından birini inşa etmek hedeflenmişti. Bu yüzden hem devletin bütçesi zorlanmış, hem de ihtiyaç duyulan bahriye personelinin yetiştirilmesi göz ardı edilmişti. Nitelik olarak Osmanlı donanması subay, astsubay, teknisyen miktarı ve bunların eğitimi konularında hala yetersiz ve zayıftı[54].

Haliç'te geniş bir alana yayılan ve zaman zaman yeni tezgahlarla takviye edilen Tersane, Devletin bütün önemli sanayi işlerine tek başına cevap vermek zorundaydı. Halbuki bir geminin omurgasının Tersanede kızağa konmasına rağmen geminin tamamlanması için çeşitli yan sanayi dallarına ihtiyaç vardı. Bunlar son derece yetersizdi. Ancak devletin bütçe, personel, ikmal ve bakım imkanlarını aşan bir donanma yapılınca Haliç Tersanesi değil gemi inşa etmek, mevcut gemilerin bakımında dahi yetersiz kalmış[55], gemilerin yenilenmeleri de mümkün olmamıştır. Ayrıca yabancı firmalara verilen gemi siparişleri aksamış, inşa edilen yeni gemiler Osmanlı donanmasına istenilen katkıyı sağlayamamışlardır. Osmanlı Devleti, 1864–1868 yılları arasında yabancı devletlere çeşitli tipte 19 adet savaş gemisi siparişi vermiş, ancak bu gemiler o günün teknolojisinin bir iki adım gerisinde olacak şekilde inşa edilmişlerdir. Bu dönemde Donanma personel mevcudu ve eğitiminde de yetersizlikler görülmüştür. Bahriyenin deniz üzerindeki mevcudunun 26.108 personel olduğu bir zamanda, İdare-i Mahsusa denilen deniz ticaret filosu, bütün liman reislikleri ve karadaki benzer bahriye teşekküllerinin de

[52] Sultan Abdülaziz'in dış borca dayanarak bir donanma oluşturma faaliyetleri o dönemde eleştiriye uğramış, Hükümet üyelerinden istifa edenler olmuştu. Bkz. Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz Hususi, Siyasi Hayatı, Devri ve Ölümü*, İstanbul 1949, s. 29-30.

[53] Bereketzade İsmail Hakkı, *Yad-ı Mazi*, İstanbul 1332, s. 178–179.

[54] İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, İstanbul 1983, s. 84.

[55] Balkan Harbi sırasında Hamidiye başta olmak üzere Osmanlı donanmasına ait birçok geminin bakım ve onarım işleri için Tersanede sıra beklemek zorunda kalması ve tam manasıyla tamir edilemeden tekrar denize açılmak durumunda bırakılmaları bu duruma örnek teşkil etmektedir.

tamamıyla Bahriye Nezareti'nin emrinde olduğu göz önüne alınırsa dar bütçeli Bahriyenin ne derecede personele ihtiyacı olduğu anlaşılacaktır. Bu kadar geniş bir Bahriye teşekkülüne subay yetiştiren Bahriye Mektebi ise o dönemde yılda ancak kırk zabit mezun edebiliyordu. İkmal yetersizlikleri de donanmanın geri kalmasına neden olan etkenlerden biriydi. Osmanlı Devleti gemi inşası alanında otarşik bir devlet konumunda iken gemicilikte stim yani buhar döneminin başlaması ile bu durum değişmiş, çıkarılan demir ve kömür miktarı hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Sınırlı kömür üretimi yüzünden barış zamanlarında dahi Bahriye öğrencilerinin ve personelinin seyir eğitimi yeterince yapılamamış, savaş zamanlarda ise gemilerin hareket alanı her zaman sınırlı kalmıştır[56].

Bu hal Sultan II. Abdülhamid zamanında da devam etmiş ve Rauf Bey'in denizcilik hayatı boyunca karşılaşmak durumunda kaldığı bu eksiklik ve yetersizlikler anılarında sık sık dile getirilmiştir.

31 Ağustos 1876 tarihinde tahta geçen II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Bahriyesi, Sultan Abdülaziz zamanında sahip olduğu büyüklüğü koruyamamış, Haliç'e hapsedilerek çürümeye terk edilmişti. Bu mahkumiyet kararını, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın getirdiği yenilginin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı yenilgisinin Osmanlı Devleti'nde yarattığı derin etkiler, Babıali'nin savaş sonrası gerçekçi politikalar uygulamasını zorunlu kılmıştı. Rusların İstanbul'a kadar yaklaşmaları halk arasında büyük paniğe sebep olmuş, Hükümet ise savaşın bütçeye getirdiği ağır yükü azaltmak için yeni borç kaynakları araştırmaya koyulmuştu. Devletin içinde bulunduğu siyasi ve mali durumun oluşturduğu bu tablo içinde II. Abdülhamid, öncelikle dış borçlar sorununun halledilmesi ve ardından barışın sağlanması için birtakım acil kararlar vermek zorunda kalmıştı. Dış borçlar için iane-i seferiye toplanması ve kaime bastırılması düşünülürken barışın temini içinde ordunun güçlendirilmesi gerekliliği caydırıcı bir unsur olarak gündeme gelmişti. Ancak devletin içinde bulunduğu mali darboğaz ordunun tek yönlü güçlendirilmesine olanak tanıyordu. Bu yüzden kara kuvvetlerinin yenilenmesine ağırlık verilerek bütçeden buna ayrılan payın yükseltilmesi ve ek kaynaklarla takviye edilmesi yoluna gidildi. Deniz kuvvetleri ise kara kuvvetlerinin aksine ikinci planda düşünülerek düşük miktarlı bir bütçe ile mevcut gemilerin onarılması ve modernizasyonu öngörüldü. Sultan Abdülaziz döneminden intikal eden bu büyük donanmanın Haliç'e terk edilmesi, bahriyeye ayrılan ödeneklerin kısıtlı olması nedeniyle bu alanda görülen teknik gelişmelerin Osmanlı gemi ve tersanelerine yansıtılmaması ve küçük çaplı torpido sınıfı gemi siparişlerinin ağırlık

[56] Emin Yakıtal, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, C. II, Ankara 1981, s. 1333–1358.

kazanması II. Abdülhamid dönemi bahriye politikalarının neden yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılması, Mısır'ın elden çıkarılışı, Tunus'un Fransız himayesine girmesi, Girit adasının Yunanistan'a bağlanması maksadıyla çıkarılan 1897 Girit krizi ve akabinde meydana gelen Osmanlı-Yunan Harbi'nde Osmanlı donanmasının durumu bu bahriye politikalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Böylece, 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde etkin rol oynamadığı ve yenilgiyi önleyemediği gerekçesiyle Haliç'e demirlenerek 30 yıl boyunca atıl halde bekletilen Osmanlı Donanması, ne 1897 Yunan Harbi'nde, ne de 1911 İtalyan, 1912 Balkan, 1914–1918 Birinci Dünya Savaşları'nda gerçek anlamıyla açık denizlere çıkamamıştır. II. Abdülhamid'in Osmanlı Donanmasını neden Haliç'e terk ettiği tartışmalı bir konudur. Bütün çabasını devletin borçlarını ödemeye harcayan II. Abdülhamid'in, Abdülaziz'in düştüğü hataya düşmek istememesi, borca dayalı bir donanma fikrini benimsememesi ve yeni bir borca vesile olmaması için donanmayı bağlamış olması gibi ekonomik nedenlere dayandıran görüşlerin yanı sıra[57], İngilizlerin Çeşme ve Navarin baskınlarında olduğu gibi Osmanlı Donanmasını yine yakabileceği gerçeği karşısında Sultan Abdülhamid'in tahta geçmesiyle birlikte ya güçlü bir donanma ya da güçlü bir kara ordusundan birini seçmek zorunda kaldığı ve geleneksel olanı tercih ederek kara ordusuna yöneldiği fikri de yaygındır. Bunlara ilaveten; uzun bir barış dönemi sağlamak amacıyla II. Abdülhamid'in Rus Çarı'na taviz olarak donanmayı bağlamış olması ihtimali de dile getirilen sebepler arasındadır[58]. Ayrıca Abdülaziz'de olduğu gibi kendisinin hal'inde de donanmanın önemli bir rol oynayabileceğini düşünmesi ve bunun neden olduğu vehmin etkisini de göz ardı etmemek gerekir[59], zira II. Abdülhamid, Abdülaziz gibi kendisinin de Donanma toplarının tehdidi altında tahttan indirileceği korkusunu yaşamaktaydı[60].

Gerçekten de Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde kendi oluşturduğu donanmanın bir rolü vardı[61]. Dönemin ileri gelen devlet adamları, Osmanlı tahtında değişiklik yapmak için girişimde bulunduklarında ordu ve donamanın gücünü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardı. Sultan Abdülaziz'in hal'i için 30 Mayıs 1876 sabahı harekete geçildiğinde

Dolmabahçe Sarayı karadan Askeri Mektepler Nazırı Süleyman Paşa'nın emrindeki iki

[57] Komatsu Kaori, "Financial Problems of the Navy During the Reign of Abdülhamid II", *Oriento Moderno Dergisi*, C. 81, 2001, s. 209–219; Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 2000, s. 7.
[58] Afif Büyüktuğrul, "Sultan Abdülhamid Donanmamızı Neden Bağlamıştı?", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 12, Eylül 1968, s. 76.
[59] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Ankara 1988, s. 369.
[60] Erol Mütercimler, *İmparatorluğun Çöküşüne Denizden Bir Bakış: Çöküşün Son On Yılı 1912–1922*, İstanbul, 2003, s. 46.
[61] Mehmet Beşirli, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Donanması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XI, Sayı 25, Erzurum 2004, s. 250.

taburla kuşatılırken, Boğaziçi tarafını da Donanma tutmuştu[62]. Sabaha karşı bu gemilerden atılan yüz bir pare top atışı Abdülaziz'in tahttan düşürüldüğünü İstanbul halkına duyurmuştu[63].

II. Abdülhamid döneminde gerekli görülen zamanlarda gemi alım faaliyetlerine girişildiyse de Osmanlı Donanması daha çok Sultan Abdülaziz zamanından kalmış vapurlarla sevk ve idare ediliyordu. II. Abdülhamid, devletin borç batağı altında kalıp, borcunu ödeyemeyecek duruma gelmesini istemediğinden, Bahriyeye yapılan masrafları kısarak köklü ve büyük değişiklikler yapamıyor ve günlük tedbirlerle Bahriyeyi ayakta tutmaya çalışıyordu.

Donanmanın uzun yıllar hareketsiz tutulması, Osmanlı Devleti'nin denizcilik faaliyetlerine büyük bir darbe indirmiş, Yunanistan'ın 1897 yılında Girit'i işgal etmesiyle başlayan Osmanlı-Yunan Harbi'nde Osmanlı Donanması sınırlı olarak faaliyet göstermişse de, üstün bir harekat yeteneğine sahip olmadığı ve eğitim yönünden zayıf olduğu için başarılı olamamıştır. 47 günde Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanan bu savaş Osmanlı donanmasının bir kısmını harekete geçirmiş olması bakımından önemlidir. Savaş ilanından bir ay önce Mesudiye, Hamidiye, Osmaniye, Aziziye zırhlıları, Peyk-i Şevket korveti, Hezber dubası ve üç torpidobottan oluşan bir filo donanma kumandanının emrinde Haliç'ten çıkarak Marmara'ya açıldıysa da daha köprüleri geçerken Mesudiye'nin üç kazanı patladı. Hezber dubasının ise Çanakkale yolunda arızalanarak hava şartları nedeniyle İmralı Adası önlerinde kaldığı muhabere araçlarının yetersizliği yüzünden ancak iki gün sonra öğrenilebildi. Donanma bu şartlar altında Nara Limanı'na üç günde ulaşılabildi. Gemilerin büyük bir kısmı su almış, birçok arıza ortaya çıkmıştı. Sonradan katılanlarla beraber sayıları 14 olan torpidobotlarla Çanakkale Boğazı'nda karakol yapılmaya başlandı ve torpidobotlar için bir atış talimnamesi hazırlandı. Ancak gemilerin çoğunun kazanları akıyor, artan su ve yakıt maliyetleri zorlukla karşılanabiliyordu[64]. Sonuçta savaş, donanmanın herhangi bir müdahalesi olmadan sona erdi. Donanma Komutanlığı, Bahriye Nezareti'ne sunduğu bir raporla donanmanın hiç olmazsa bir kısmının yabancı tersanelerde iyileştirilmesini, yeni gemi siparişlerinin teminini, bunların inşasına nezaret etmek için heyetler gönderilmesini, görevlerin işini bilen kişilere verilmesini ve yeni gemilerin hemen satın alınmasını istedi[65].

Gerçekten de savaştan sonra II. Abdülhamid hem bazı gemilerin onarımı için hem de İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya gibi ülkelerden gemiler satın alınması için çeşitli girişimlerde bulunulmasını istemiştir. Ayrıca Rauf Bey'i daha teğmenken denizaltılar üzerine inceleme yapmak ve bilgi almak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne, genç bahriye zabitlerini hem

[62] A. Palmer, *a.g.e.*, s. 157.
[63] Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856–1876*, Çev. Osman Akınhay, C. II, İstanbul 1997, s. 53.
[64] Hayati Tezel, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, C. I, İstanbul 1973, s. 556.
[65] Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Piri Reis Araştırma Merkezi, *Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı*, Sayı 4, İstanbul 2009, s. 3.

denizcilik alanında tecrübe kazanmaları için hem de tamir olunan ya da satın alınan gemileri geri getirmeleri için çeşitli Avrupa ülkelerine gönderen de yine II. Abdülhamid'dir.

1885 yılında ilk torpido atan denizaltı gemisi George William Garret isimli bir İngiliz mühendis tarafından inşa edilmiş, Nordenfelt top fabrikasında inşa edildiği için de fabrika müdürüne ithafen gemiye Nordenfelt I ismi verilmişti[66]. Denizaltının 1886 yılında yapılan tecrübelerinde başarı sağlanması ve akabinde Yunanlılar tarafından satın alınması üzerine II. Abdülhamid vakit kaybetmeden Nordenfelt şirketine iki adet gemi siparişi vermişti. 6 Eylül 1886 ve 4 Ağustos 1887 tarihlerinde Taşkızak Tersanesinde montaj çalışmaları bitirilerek Abdülhamid ve Abdülmecid isimlerini alan bu gemiler Türk donanmasının ilk denizaltıları olmuşlardır[67].

II. Abdülhamid döneminde sipariş edilen bir başka gemi türü de zırhlı kruvazörlerdi. Bu gemiler önceleri çeşitli ülkelerin donanmalarında düşman ticaret filolarına saldırılar yapmak ve kendi ticaret filolarını korumak amacıyla kullanılırken gemi sanayinin gelişmesi ve silah teknolojisinin ilerlemesi bu gemilerin boyutlarının büyümesine yol açtı. Böylece zırhlı kruvazörler deniz kuvvetleri için vazgeçilmez birer savaş unsuru haline geldiler. Bu nedenle Osmanlı tersanelerinde inşası planlananlar dışında II. Abdülhamid, Amerika Birleşik Devletleri'nin William Cam-Son tezgahlarına Mecidiye, İngiltere'nin Armstrong şirketine Hamidiye ve İtalya'nın Ansaldo tezgahlarına da Drama isminde üç adet kruvazör sipariş etmişti.

Rauf Bey, kendi el yazısı ile kaleme aldığı hatıralarında bu gemilerin sipariş edilmesi süreci ile alakalı ilginç bilgiler aktarmaktadır. 1896 Ermeni Olayları sırasında Amerikan, Fransız, İtalyan ve İngiliz azınlıklarına ait gayrimenkuller zarar görmüş, ilgili devletlerin temsilcileri Türk hükümetinden bu zararları tazmin etmesini talep etmişlerdi. Bunun üzerine Babıali, ülkedeki genel düzensizlikten kaynaklanan ziyana yerel halk nasıl katlanıyorsa azınlıkların da katlanacağı, ayrıca bir şey talep etmeye haklarının olmadığı cevabını vermişti. Fakat temsilcilerin taleplerinden vazgeçmeyip ısrarlı tutumlarını sürdürecekleri anlaşılınca Amerikan Hükümeti'nin İstanbul'a gönderdiği Amiral Chester ismindeki temsilcisi, hem hak talebinde bulunan devletleri memnun edecek hem de Osmanlı Devleti'nin ve Sultan'ın itibarını zedelemeyecek bir formül geliştirmişti.

Chester, Ermeni Olayları sırasında Amerikan tabiyetinde olanların zarar ve ziyanlarının tazminini kabul etmeyen Sultan Abdülhamid'i Rauf Bey'in tabiriyle önce "*kuvvetle tehdit ederek*" dileklerini kabul ettirmek için kumandasına verilen bir zırhlı ile İzmir'e gitmişti.

[66] Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, İstanbul 1960, s. 8.
[67] Günvar Otmanbölük, "İlk Türk Denizaltıları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 7, İstanbul Temmuz 1977, s. 28-33.

Sonradan "*ikna*" yolunu tercih ederek ve gemisini İzmir'de bırakarak İstanbul'a gelmiş, Padişahın huzuruna kabul edilerek teftişat adı altında para vermemekte ısrar eden Sultan Abdülhamid'ten hükümetinin istediği parayı tahsile çalışmıştı. Sultan'ın tazminat ödememekte ısrar ettiğini gören Chester bunun üzerine yeni bir formül geliştirdi. Amerikan tersanelerine Osmanlı Hükümeti'nin ihtiyaç duyduğu herhangi bir gemi siparişi verilecek, geminin bedeline Amerikan hükümetinin talep ettiği tazminat miktarı da ilave edilecekti. Bu fazladan meblağ daha sonradan gemiyi inşa eden fabrika tarafından Amerika hükümetine teslim edilecekti. Sultan II. Abdülhamid bu ödeme planını kabul ederek Amerika Birleşik Devletleri'nin Cramp fabrikasına Mecidiye kruvazörünü Amerikan Hükümetinin talep ettiği tazminat miktarını da geminin bedeline zam suretiyle eklemek yoluyla sipariş ettirmişti. Aynı yolla İngiltere Hükümeti'nin istediği tazminat miktarı İngiltere'deki Armstrong fabrikasına ısmarlanan Hamidiye kruvazörünün bedeline ilave edilmişti. Fransa hükümetinin ilgili talebi içinse Fransa'daki birtakım hususi tersanelere çeşitli muhrip torpido ve gambotlar sipariş edilmişti[68].

Kırk yıla yakın bir süre İstanbul'da yaşamış olan İngiliz diplomat Sir Edwin Pears da anılarında bu kruvazörlerin neden ve nasıl sipariş edildiğine dair Rauf Bey'in aktardıkları ile örtüşen bilgiler vermektedir. Pears'a göre; Amerikan hükümetinin tazminat talebi üzerine Amerikan Sefiri Lloyd Carpenter Griscom aracılığıyla ve büyük bir gizlilik içinde Cramp Acentesi Saraya davet edilmiş, acente yetkilisi Saraya gelerek sipariş edilecek geminin tipi belirlenmiş ve kontrat hazırlanarak geminin siparişi verilmiştir. Daha sonra Amerikan Büyükelçiliğince önerilen şekilde Amerikan vatandaşlarının uğradığı zararı karşılayabilecek ölçüdeki tutar maliyet üzerine eklenmiştir. Bu oldukça şişirilmiş maliyet önce Amerikan Büyükelçiliğine ödenecek, büyükelçilik de parayı istediği gibi sarf edecekti. Benzer uygulamalar İngiliz, İtalyan ve Fransız talepleri için de yapılmıştı[69].

1.2. Rauf Bey'in Staj Dönemi

Rauf Bey'in mezun olduğu dönemde Heybeliada Bahriye Mektebi'nde alınan eğitimin son iki yılı mesleki tecrübe kazanmak için talim stajına ayrılmış olduğundan, Bahriye Mektebi'ni bitirenler okul talim gemisinde staj yaptıktan sonra ya doğrudan bir harp gemisine ya da İdare-i Mahsusa[70] gemilerine mülazım-ı sani yani asteğmen olarak atanırlardı. Rauf Bey, iki yıl boyunca çeşitli İdare-i Mahsusa gemilerinde bu mühendislik talimi süresini tamamlamıştır. O dönemde Bahriye Mektebi'ni bitirip mektep talim gemisindeki stajını da

[68] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 17.
[69] Sir Edwin Pears, *Forty Year in Constantinople*, London 1916, s 171-172.
[70] Osmanlı Devleti Vapur İşletme Dairesi.

tamamladıktan sonra bir harp gemisinin personel kadrosuna katılan asteğmenlere mühendis adı verilirdi. İngiliz donanmasındaki "*Midshipman*"in Osmanlı donanmasındaki birer benzeri olan genç mühendisler tam anlamıyla henüz subay sayılmazlar, bu itibarla da subay salon ve dairelerine pek girmezler, gemilerde kendilerine ayrılmış olan salonlarda toplanırlar ve yemek yerlerdi[71].

Rauf Bey, ilk olarak ahşap olan ve gövdesi tamir edilemeyecek kadar zamanını doldurduğundan talim gemisi olarak kullanılan Heybetnüma Korveti ile Girit Adası ve Suda Limanı sularında bulunmuştur. 1897 Türk-Yunan Harbi'nde, Teselya ile birlikte Girit adasındaki Osmanlı kuvvetlerinin de tahliyesi üzerine Heybetnüma Korveti İstanbul'a geri dönmüş[72], bunun üzerine Rauf Bey de Osmanlı sahillerine asker ve yolcu taşıyan İdare-i Mahsusa vapurlarında görevlendirilmiş ve bu suretle Antep vapuru seyir zabiti muavinliğine getirilmiştir. Antep vapuru ile Suriye, Kızıldeniz, Hicaz ve Yemen sahillerini dolaşmıştır. Rehber kaptanlarının gözetiminde İdare-i Mahsusa hizmetinden hayli yararlanan Rauf Bey, o dönemde ülkenin ve milletin içinde bulunduğu şartları yakından görme imkanı bulmuştur[73].

Rauf Bey, 29 Mart 1899'da sınıf arkadaşlarından bazıları ile birlikte torpido istimbotlarına memur olunan zabitlerin merkez gemisi olan, Kırım Muharebesi'nden kalma, üstü kapanarak kışla haline getirilmiş Selimiye Fırkateyni'ne mühendis Teğmen olarak tayin edildi[74]. Bu geminin her iki yanında on kadar torpido botu bulunuyor, bunlarda vazifeli zabitler ve mürettebat da Selimiye'yi ana gemi olarak kullanıyordu. Burada torpidonun sökülüp takılması, muayene ve ayarları hakkında ameli dersler gördüler[75].

Rauf Bey, 1 Nisan 1899'da ise seyir zabiti muavini olarak İdare-i Mahsusa'nın en büyük gemilerinden biri olan Garp' da görevlendirildi[76]. Asıl adı Lake Winnipeg olan Garp gemisi, uzun bir süre Kanada-İngiltere arasında hayvan taşımacılığı yaptıktan sonra hizmetten çıkarılmış ve hurda pahasına Osmanlı Devleti tarafından satın alınmıştı. Rauf Bey tayin olunduğunda geminin kumandanı Miralay Ömer Rıfat Bey, seyir zabiti ise Rauf Bey'in ailevi ve şahsi dostluğu bulunan Muzaffer Adil Bey'di. Böylece Rauf Bey, ilk denizcilik tecrübelerini Karadeniz, Akdeniz ve Kızıldeniz seferlerinde Muzaffer Adil Bey'in refakatinde geçirmiştir.

Rauf Bey atandıktan sonra Garp gemisi, elektrik, boya ve tamir işleri için bir süre Haliç'te kalmış, ardından İzmir, Silifke, İskenderun, Trablusşam, Akka ve Yafa gibi Osmanlı

[71] Ahmet Cemalettin Saraçoğlu, *Gazi Hamidiye'nin Şanlı Maceraları Rauf Orbay ve Hamidiye*, İstanbul 2006, s. 22.
[72]Bahriye Mektebi'nden çıkan genç subayların mülazım-ı sanilik müddetleri olan iki seneyi geçirmek için Girit'e gönderilmeleri usulü, Yunan muharebeleri ve Girit vakasından sonra kaldırılmıştır. Bkz. Abidin Daver, *a.g.e*., s. 10.
[73] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[74] DTA, Künyeler Bölümü, 1/121.
[75] C.Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 203-204.
[76] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1, 41; *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.

coğrafyasının sahil şehirlerinden toplanan acemi askerleri Yemen'e götürme görevi ile İstanbul'dan hareket etmiştir. Çeşitli limanlardan bin kadar asker toplandıktan sonra Harbiye Nezareti'nden gelen bir telgrafla gemi bu kez askeri yük almak üzere rotasını Antalya'ya çevirmiştir. Gemi binden fazla asker ve yolcu ile Antalya Limanı'na ulaştığında bu askeri yükün yedi adet katırdan ibaret olduğu anlaşılmış, bu katırlar ve Akka ve Yafa'dan alınan binden fazla asker ve yolcu ile beraber Port Sait'e hareket edilmiştir.

Garp gemisinden önce Süveyş Kanalı'ndan geçen Osmanlı gemilerinin geçiş ücreti ödeyecek paraları bulunmadığı ya da düşük ücret ödemek istedikleri için yolcu ve yük miktarlarını doğru bildirmedikleri iddiası ile Garp Gemisi ilk defa olarak geçeceği ve İngilizlerin denetimi altında bulunan Süveyş Kanalı'na geldiğinde, kanal geçiş ücretinin belirlenmesi amacıyla İngiliz yetkilileri tarafından ölçülmüştür. Ayrıca İngiliz yetkililer gemiden bildirilen asker sayısı ve yük miktarına inanmadıkları için geminin bordasına yanaştırdıkları dubalarla iskeleye çıkararak teker teker saymışlardır. Gemi, kanalda durmayarak yoluna devam etmiş ve Port Sait'ten Yemen'in Hudeyde Limanı'na ancak on beş günde gelebilmiş, limanda iskele bulunmadığı için askerler açıktaki gemiden kayıklarla karaya çıkarılmıştır. Bu on beş günlük yolculuk boyunca askere ıslatılmadan çiğnenmeyecek kadar sert ve bayat peksimet ile zeytinden başka yiyecek verilememiştir. Garp Gemisi, yükünü boşalttıktan sonra on beş gün kömür tahliyesi için beklenmiş, Rauf Bey de bölgeyi gezerek tanıma fırsatı bulmuştur. Ardından gemi bine yakın hasta ve yaralı askeri alarak Beyrut'a indirmiş, sonra da İstanbul'a dönmüştür. Garp Gemisi'nin bu çileli yolculuğun ardından İstanbul'a dönüşü üç ay sürmüştür[77]. Bu yolculuk sırasında geminin makine ve kazanlarında ciddi arızalar görülmüş, gemi bir ay kadar Haliç'te bakıma alınmış, ardından Ereğli'den kömür alarak yine Yemen'e asker nakline memur edilmiştir. İzmir'den başlayarak Beyrut da dahil olmak üzere yine aynı iskelelerden toplanan bin beş yüz kadar asker ve yüz kadar da asker kaçağı alınarak Yemen'e hareket edilmiştir. Ancak yolculuk sırasında çoğu Türkçe bilmeyen ve günlerce aç bir halde limanlardaki ambarlara doldurulan bu askerlerin arasında çıkan kavgalar, isyan halini alarak ağır yaralanmalara sebep olmuştur. Asiler gemi mürettebatını da tehdit edince gemi hareket edemeyecek hale gelmiş, ancak asiler güç bela ikna edildikten sonra Hudeyde'ye ulaşılarak askerin yarısı buraya, diğer yarısı da Luhiye'ye çıkarılmıştır[78].

Yemen'e iki sefer halinde nakledilen bu üç bin kadar askerin bölgeye gönderilme amacı Yemen'de özellikle İmam Yahya tarafından başlatılan isyanları bastırmaktı. Ancak askerlik eğitimi almamış, emir komuta zinciri içinde görev yapmaya alışmamış olan bu askerlerden

[77] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1.
[78] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 191-192, 195-196.

bazıları kendilerinden beklenenleri yerine getirmekten çok uzak oldukları gibi sevk edildikleri bölgelerde asayişin bozulmasına neden olmuşlardı.

Garp Gemisi, Yemen'den ayrıldıktan sonra hacı nakli için Cidde'ye hareket etmek üzere görevlendirilmiştir. Bu hacıların çoğu hac ziyaretlerini tamamlamış, ancak onları alacak gemileri beklerken kalacak yer bulamadıkları için sokaklarda yatarak her türlü ihtiyaçlarını yine sokaklarda karşılamak zorunda bırakılmışlardı. Garp Gemisi Cidde'ye geldiğinde aynı iş için limanda bekleyen İngiliz, Fransız ve Felemenk bandıralı birçok vapurla karşılaşmış, hac organizasyon acenteleri de bu vapurlarla yüksek fiyatlara anlaşarak hacıları bu gemilere yönlendirmişlerdir. Garp, bu şartlar altında yirmi gün kadar beklemiş, yolcu alamayacağı anlaşılınca bu kez Medine hacılarını almak için Yenbu'a hareket etmiştir[79]. Burada da hac organizasyon acentelerinin aralarında kararlaştırdıkları fahiş yolculuk ücretlerini karşılayamayacak durumda olan hacılarla, bilet parası bulamayan yüz kadar hasta hacı Garp gemisi mürettebatının müdahalesi ile gemiye alınmıştır. Gemi, 14 Mayıs 1900 tarihinde yanında 383 hacı ile birlikte Suriye ahalisine ait olanları Beyrut Karantinahanesi'ne götürmek üzere Süveyş Kanalı'na girmiştir[80]. Yolcuların İzmir, İstanbul ve Karadeniz kıyılarına ait olan kısmı ise İzmir Karantinahanesi'ne çıkarılmıştır. Yolcuların İzmir'de karaya çıkarılacağı esnada gemi, İzmir Polis Müdürlüğü ile Tahaffuzhane Amirliği tarafından aranmış, mürettebatın da kendilerinden habersiz olduğu on zenci halayık / esir bulunmuştur. Tahkikat sonucunda geminin ticari işlerine bakan katibin bu esirleri Yambuğ'dan satın alarak yolcuların arasında gizlediği ve durumun karaya çıkan hacılar tarafından duyurulduğu öğrenilmiştir[81]. Garp gemisi karantina süresi biten yolcuları İzmir'den alarak İstanbul'a dönmüştür[82].

Rauf Bey, ardından Karadeniz hattında işleyen Saadet vapuruna tayin olunmuş, İstanbul - Rize arasında seferlerde bulunmuştur. Daha sonra Marmara sahilleri ve Selanik hattında işleyen çeşitli vapurlarda hizmet etmiş, son olarak Şark vapuru ile Trablusgarp seferinde bulunmuştur[83]. On gün kadar burada kalarak eski okul arkadaşlarıyla görüşmüş, bitirdiği ortaokul olan Trablusgarp Askeri Rüştiyesi'ni ve çocukluğunun geçtiği yerleri ziyaret ederek İstanbul'a dönmüştür. 1900 yılının başında Bahriye Nezareti Erkan-ı Harbiye dairesinde seyir zabitliği imtihanına girerek başarılı olmuş ve rütbesi ile ölçülü gemilerde seyir zabitliği yapma hakkını kazanmıştır[84]. Bir süre torpidolarda ikinci kaptanlık ve seyr-i sefain memurluğu

[79] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 197.
[80] *BOA*, Yıldız Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.SH.), 6/36.
[81] *DTA*, Mektubi Bölümü, 1200/20.
[82] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 197.
[83] *BOA*, Y.PRK.ASK. (Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat), 58/83.
[84] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

görevlerinde bulunan Rauf Bey, ilk kez Pervin torpidosuna kaptan atanmış, 29 Eylül 1900'de ise zırhlı Mesudiye Fırkateynine seyir zabiti muavini olmuştur[85].

Denizde pratik tecrübe devresi olan iki seneyi (1898-1900) böylece tamamlayan Rauf Bey, 9 Nisan 1901'de mülazım-ı evvelliğe yani kurmay üsteğmenliğe terfi etmiş ve sınıf arkadaşlarıyla birlikte dağıtılmak üzere Kumandanlık emrine verilmiştir[86]. İdare-i Mahsusa gemilerinde görev yaptığı staj devresi sırasında Karadeniz, Marmara, Akdeniz, Kızıldeniz, Trablusgarp, Bingazi ve Selanik sahillerindeki limanları gezmiş, kendi deyişiyle Osmanlı coğrafyasını yakından görüp tanıyarak Osmanlı denizciliğinin ve çeşitli Osmanlı beldelerinin o dönemki durumuna bizzat tanıklık etmiştir[87].

1.3. Rauf Bey'in Mesudiye Zırhlı Fırkateynine Atanması

1901 yılında İtalya'nın Ansaldo fabrikasında inşa edilen 150 tonluk, o zaman için üç bacalılar diye bilinen ve 27 mil sürate sahip Abdülhamid ve Abdülmecid isminde iki torpido İstanbul'a getirilerek teslim alınmış, Rauf Bey, 28 Kasım 1901'de bunlardan Abdülhamid ismindeki torpido istimbotuna ikinci kaptan ve seyir zabiti tayin edilmişti[88]. Bu iki küçük torpidobotta bir hayli İtalyan gemici ve memuru bulunmasını fırsat bilen Rauf Bey İtalyanca öğrendi[89].

Ancak Abdülhamid torpidosunun temizlik işlerinin uzaması ve Haliç'te bekletilmesi üzerine Rauf Bey için denize çıkamama ve İdare-i Mahsusa vapurlarında öğrendiklerini de unutma tehlikesi belirmiştir. Bunun üzerine denizde aktif göreve çıkabilmek için bütün ihtimalleri değerlendirmiş, bunun yolunun da ya yandan çarklı İzzettin ve Fuad ismindeki iki maiyet vapurundan birine ya da yolcu nakline mahsus olup birkaç top ilavesi ile "*muavin kruvazör*" adı verilen ve mürettebatı bahriye zabit ve askerlerinden oluşan İzmir Vapuru'na tayin edilebilmek olduğunu görünce teşebbüslerde bulunmuş, sonunda İzmir Vapuru'na seyir zabiti muavini olarak tayin edilmiştir[90].

Rus Çarları dinlenmek için her yaz Karadeniz'e yazlık saraylarına indikleri zaman, komşu devlet olarak dostane temenniler ve değerli hediyelerle çeşitli heyetler göndermek Sultan Abdülmecid zamanından itibaren bir gelenek halini almıştı. II. Abdülhamid'in 1902 yılındaki hediye ve temennilerini Çar'a iletecek olan Erkan-ı Harbiye Müşiri Şakir Paşa

[85] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121., *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1-2.
[86] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[87] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[88] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1; *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[89] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 63.
[90] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 205.

başkanlığındaki heyeti[91], Rus Çarı II. Nikola'nın yazlık sarayının bulunduğu Kırım kıyılarının sayfiye şehri Yalta'ya götürme görevi Osmanlı donanmasının İzmir Vapuru'na verilmiştir[92]. Böylece Rauf Bey, bu geminin seyir zabiti olarak ilk defa bir teşrifat gezisine çıkma fırsatı bulmuştur.

Bu tür ziyaretlerde Osmanlı Devleti heyetleri, Rus Çarı'na "*Hoş geldiniz*" der, Osmanlı Sultanının iyi dilek ve temenni mesajlarını iletir ve Çar ile dönemin önemli siyasi meselelerine dair mülakat da yaparlardı. Zira bu ziyaret sırasında Osmanlı Heyeti Rus Çarı ile Makedonya ahvaline dair bir mülakat gerçekleştirilmişti[93]. Rauf Bey bundan 8 yıl sonra 1910'da Mesudiye Fırkateyni ile bu kez Sultan V. Mehmet Reşat'ın iyi dileklerini ve dostluk mektubunu Rus Çarına ileten heyette bulunacaktır[94].

Böylece Rauf Bey 1904 yılına değin bir yandan Abdülhamid torpidosundaki ikinci kaptanlık ve seyir zabitliği görevini sürdürürken, bir yandan da torpidosunun Haliç'te yattığı zamanlarda faal gemilerde görev alarak denizcilik bilgi ve tecrübesini artırmaya önem vermiştir.

23 Ağustos 1904'te Rauf Bey, İtalyan tezgahlarında makine, kazan ve top müfrezeleri yenilenen 9700 tonluk Mesudiye Zırhlısını İtalya'dan alıp getirmek üzere bu zırhlıya seyir zabiti muavini olarak tayin edilmiş[95] ve bir heyetle İtalya'ya doğru yola çıkmıştır[96]. Zırhlının yenilenmesi işi İtalya'nın Cenova şehrindeki Ansaldo fabrikaları tezgahlarında yapılmış[97], bu aşamada birçok problem ile karşı karşıya kalınmıştı. Mesudiye ve onunla birlikte İtalya'ya gönderilen Asar-ı Tevfik Fırkateyninin yenilenme masraflarının yüksek meblağlara ulaşması üzerine bu iki geminin Haliç Tersanelerinde yenilenmesi gündeme gelmiş[98], tamir ve yeni sisteme tahvil masraflarından yapılacak tasarrufa bir miktar para ilavesi ile yeni ve büyük bir zırhlı tanzim edilebileceği Meclis-i Vükela'da görüşülmüştü[99]. Bu düşünceler hayata geçirilemeyince bu iki zırhlının en azından ikinci sınıf bir tahvil işleminden geçirilmesi koşuluyla yeni bir zırhlının daha tamir edilebileceği konusunda Bahriye ve Maliye Nazırlıkları arasında yazışmalar yapıldıysa da [100] çeşitli telkinler sonucu II. Abdülhamid'in Avrupa'da onarılmasını kabul ettiği Sultan Aziz devrinin en büyük zırhlı gemisi olan ve yapımı 1872'de bitirilen Mesudiye ile aslen Mısır Hidivi tarafından İbrahimiye ismi ile sipariş edilip Sultan

[91] *BOA*, BEO, 1964/147295.
[92] *BOA*, Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (Y.A.HUS.), 435/70.
[93] *BOA*, Yıldız Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ.), 45/7.
[94] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 207.
[95] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.; *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[96] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1; *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[97] *BOA*, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.), 189/69.
[98] *BOA*, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.), 50/60.
[99] *BOA*, İradeler Hususi (İ.HUS.), 74/92.
[100] *BOA*, BEO, 1302/97615.

Aziz döneminde satın alınarak Osmanlı donanmasına katılan Asar-ı Tevfik zırhlılarının İtalya tezgahlarında ödemelerin taksite bölünmesi şartıyla yeni sisteme tahviline 1898 yılının sonlarında karar verilmiş[101], bu iş için de Miralay Halil İbrahim Bey memur edilmiştir[102]. Mesudiye zırhlı fırkateyninin onarım sürecinde de çeşitli aksaklıklarla karşılaşılmıştır. Zırhlıda çalışan işçi sayısının giderek azaltılması teslim tarihinin gecikmesine neden olmuştur[103]. Sonuç olarak Mesudiye buharla çalışan bir makine ile teçhiz edilmiş[104], kazanları yenilenerek sayıları on altıya çıkarılmış[105], sürat tecrübeleri yapılmış[106] ve tadilat 1902 yılında tamamlanmıştı[107]. Ancak teslim muamelelerinin uzaması yüzünden geminin teslim alınarak İstanbul'a getirilmesi 1904 yılında mümkün olmuştur. Mesudiye zırhlısını teslim alarak İstanbul'a getirmesi için Mirliva Eşref Paşa görevlendirilmiş, Paşa üç yüz bin kuruş ödenek ve beraberindeki heyetle İdare-i Mahsusa'nın İzmir Vapuru ile yola çıkmıştır[108]. Mirliva Eşref Paşa'nın kumandasındaki heyet, geminin kumandanı Kaymakam Sadettin Bey, seyir zabiti kıdemli Yüzbaşı Şakir Bey, yardımcısı Rauf Bey, yüze yakın güverte ve makine subayı ile beş yüz denizciden ibaretti. Dönüş için gereken kömür ve erzak temini için on gün Cenova'da kalınmış ve Rauf Bey, Yalta'dan sonra ilk kez bir Avrupa kentini gezip görme imkanı bulmuştur[109]. Nihayet zırhlı teslim alınarak yola çıkılmış, ilk durakları olan Midilli Adası'na gelmişlerdir[110].

Cenova'dan Midilli'ye yapılan bu beş günlük yolculuk büyük rütbeli zabitlerin görev aldıkları limanlarda herhangi bir aktif görevde bulunmadıkları için tecrübeden ne denli uzak kaldıklarını ortaya koymaktaydı. Rauf Bey, dönüş yolunda yağmurlu ve fırtınalı havanın etkisiyle zabitanın çoğunun ya ilk defa denize çıkmış olmaları ya da senelerdir açık denizde seyrüseferden mahrum kalmış olmaları nedeniyle görev yapamayacak hale gelmelerine üzüntüyle şahit olmuştu[111]. Heyet, Midilli Limanı'nda bir süre İngiltere'de yapımı tamamlanmakta olan Hamidiye Kruvazörü ile Ertuğrul ve Söğütlü Yatlarının[112], ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde denize indirilen Mecidiye Kruvazörü ile İtalya'nın Ansaldo tezgahlarında yapımı iki yılda tamamlanan iki torpidobotun gelmesini beklemiş, ancak uzun süre geçince kömürden tasarruf etmek amacıyla Mesudiye zırhlısının ışıkları söndürülmüş, geminin mürettebatı mum ışığı ve gaz lambası ile yetinmek zorunda kalmıştır. Bu şartlar altında

[101] *BOA*, Y.MTV., 197/38; BOA, BEO, 1422/106638.
[102] *BOA*, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.), 146/87.
[103] *BOA*, Y.PRK.ASK., 164/32.
[104] *BOA*, Y.PRK.ASK., 155/25.
[105] *BOA*, Y.PRK.ASK., 154/120.
[106] *BOA*, Y.PRK.ASK., 182/18.
[107] *BOA*, Y.MTV., 231/39; BOA, Y.A.HUS. 444/67.
[108] *BOA*, BEO, 2277/170718.; *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 1.
[109] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 2.
[110] *BOA*, Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM.),69/33.
[111] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 2.
[112] *BOA*, Y.MTV., 258/25.; *BOA*, Y.MTV., 258/169.

Rauf Bey, İngiliz Vickers fabrikasının gönderdiği Gadrweit barutlarının Mesudiye zırhlısının toplarında nasıl kullanılacağı bahsine dair bir tercüme yaparak Halil Paşa'ya takdim etmiş, ayrıca sistem üzerinde tecrübeler yapılmazsa Mesudiye'nin toplarının kullanılamayacağının altını çizmiştir. Bunun üzerine denemeye karar verilerek toplarla birkaç mermi atıldı ise de yeni denemelere hazırlanılırken saraydan gelen bir emirle harp gemilerinin Padişahın iradesi olmadan yerlerinden hareket etmemeleri ve hakiki mermilerle asla atış yapılmaması buyrulmuştur[113].

Mesudiye'nin İtalya'da, Mecidiye'nin Amerika'da yenilenmişçesine onarılması, Hamidiye'nin İngiltere'de yeniden yapımı, İtalyan Ansaldo tezgahlarından dört torpidobot alınması, atıl durumda olan Osmanlı denizciliğinin geliştirilmesi için atılan adımlar gibi gözükse de Mesudiye zırhlısının toplarının tecrübe edilmesi hadisesinde de görüldüğü üzere bahriyenin gelişmesinin önü tekrar kesilmiş oluyordu.

23 Nisan 1904'te Yüzbaşılığa yükselen Rauf Bey[114] o yılın ilkbaharı ile yazını denizcilik, gemi topları ve cephaneleri gibi konularla ilgili kitapları okuyarak, Avrupa ve Amerika'da gemicilik teknolojisindeki gelişmeleri izleyerek Midilli Limanı'nda geçirdi. Mesudiye'deki İtalyan memurlarla dostluk kurarak İtalyanca öğrendi[115]. Böylece henüz Bahriye Mektebi öğrencisi iken izinli günlerinde Miss Moore adındaki bir İngiliz hanımdan aldığı dersler sonucunda iyi derecede öğrendiği ve hızla ilerlettiği İngilizcenin yanına İtalyancayı da eklemiş oluyordu.

O yaz İngiltere'nin Akdeniz filosu Adalar Denizi'ne geldi ve dönemin en güçlü savaş gemilerinden olan Duncan ve Montagu ismindeki zırhlıları da arka arkaya Midilli Limanı'nı ziyaret ettiler. Amiral Eşref Paşa, yabancı dil bilgisinden dolayı bu gemilerin süvarilerine hoş geldiniz demek için Rauf Bey'i memur etti[116]. Yine Hamidiye Kruvazörü'nün Midilli'de İngilizlerden teslim alınması sırasında Eşref Paşa, geminin teçhizat ve eşyasını mevcut defter ve belgelere göre İngilizlerden devir ve teslim almak için üç kişilik bir komisyon oluşturarak komisyon başkanı olarak Rauf Bey'i görevlendirdi. Gemide bulunan büyük küçük, taşınır taşınmaz ne varsa demirbaş defterlerine geçirilmesi komisyonun günlerini aldı.

1.4. Amerikalı Amiral Bucknam Paşa'nın Tercüman ve Yardımcılığı

[113] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s.
[114] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[115] P. Safa, *a.g.e.*, s. 8.; A. Daver, *a.g.e.*, 11-12.
[116] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 3. Rauf Bey'in bu sırada tanıştığı ve bu iki savaş gemisinden birinin kumandanı olan Jackson ismindeki Miralay, Birinci Dünya Savaşı sonunda İngiltere'de Bahriye Birinci Deniz Lordluğu makamına getirilmişti. Bkz. *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 4.

1894-1896 yıllarında çıkan Ermeni isyanları sırasında çeşitli can ve mal kayıpları yaşanmış, Harput ve Maraş'taki bazı Amerikan misyonerlerine ait binaların gördüğü hasarın karşılanması için Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Hükümeti'nden tazminat talep etmişti[117]. Nihayet 1901 yılında Kaptan Chester kumandasındaki Dakota isimli harp gemisi Türkiye'ye gönderilmişti. Chester'ın bulduğu bir formül ile ihtilaf halledilmiş, böylece Mecidiye Kruvazörü Amerika'ya sipariş edilmiştir[118]. Bu formüle göre Osmanlı Devleti'nin Amerika fabrikalarına yapacağı herhangi bir siparişin kararlaştırılacak fiyatına toplam 96.000 dolar olan tazminatın ilave edilerek fabrika hesabına yatırılması, Amerikan Hükümeti'nin de fabrika ile hesabını görmesi suretiyle Osmanlı Hükümeti'nin Ermeni tazminatı ismi altında Amerikan Hükümeti'ne ödemede bulunmasını önlemişti. Böylece Mecidiye Cramp fabrikasına ısmarlanmış ve Amerikan Hükümeti tazminat davasına nihayet vermiştir. Kruvazörle ilgili sözleşme 3 Aralık 1900'de Osmanlı Bahriye Nazırı Hasan Paşa ile Cramp Tersanesi temsilcisi General Williams arasından İstanbul'da imzalandı. Gemi inşa planlarına göre gemi 3000 ton olacak, 18 ayda bitirilecekti[119]. Bu siparişten sonra Hamidiye kruvazörü ile Ertuğrul ve Söğütlü yatları İngiltere'ye, Mesudiye zırhlısı İtalya'ya, Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet isminde iki küçük kruvazörün inşası ile Asar-ı Tevfik'in yenilenerek tamir edilmesi Almanya'ya sipariş edilerek bu hükümetlerin de talepleri karşılanmıştır[120].

Böylece teslim zamanı gelen Mecidiye zırhlısı bir gece yarısı Midilli'nin güneyinde demirleyerek işaretle kılavuz istemiş, bu iş için de İngilizce diline hakimiyeti münasebetiyle tercüman olarak Rauf Bey görevlendirilmişti. Bu vazife Rauf Bey'in hayatında derin izler bırakacak olaylara da vesile olmuştur. Şöyle ki; Rauf Bey meslek hayatının ileriki dönemlerinde birlikte çalışacağı, çok seveceği ve derin bir saygı ve hayranlık duyduğu Amerikalı kaptan Ransford Dodsworth Bucknam ile ilk kez burada tanışacaktır.

Kaptan Bucknam, Amerikan deniz kuvvetlerinden komodor rütbesiyle ayrılmış, bu ülkenin en tanınmış deniz inşa şantiyelerinde çalışmıştı. Mecidiye'yi Midilli'ye getiren heyetin başında da o vardı. Amerikan Hükümeti, gemiye Atlantik'i geçmek için bir deniz subayı vermeyi reddedince, bu işi, eski şilep kaptanı olan Bucknam üzerine almıştı[121].

---

[117] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.,* s. 56.
[118] Albay Chester, 1903'te amiral olmuş, Deniz Kuvvetleri'nden ayrıldıktan sonra iki oğlu ile beraber Türkiye'ye gelmiştir. Ottoman-American Developmen Company isimli şirketi ile 1908-1913 yılları arasında yapılacak demiryolu ihalelerini bir türlü kazanamamış, 1920'lerde tekrar Türkiye'ye gelse de yine bir sonuç alamamıştır. Bkz. Ender Kuntsal, *Osmanlı Bahriyesinde Bir Amerikalı: Bucknam Paşa*, İstanbul 2017, s. 71.
[119] *The New York Times*, 3 December 1900.
[120] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 17.
[121] Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu*, Çev. Necdet Sander, İstanbul 1994, s. 73.

Ransford D. Bucknam, 7 Haziran 1869 tarihinde Kanada'nın Nova Scotia eyaletinin Hantsport bölgesinde dünyaya gelmiş[122], küçük yaşta babasını kaybedince ailenin geri kalanıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin Maine eyaletine yerleşmişlerdir. 14 yaşındayken Michigan Gölü'nde bir buharlı gemide kamarotken geminin kaptanı tarafından evlat edinilerek bir süre bu aileyle Clayton'da yaşamıştır. Ardından yelkenli bir gemide bir ranza kazanarak Avustralya'ya gitmiş, 17 yaşına gelmeden Pasifik'e giden küçük bir yelkenlide serdümen (dümenci başı) olmuştur. Filipinler'in başkenti Manila'da kaptan ve ikinci kaptanın koleradan ölmesi üzerine gemiyi o idare etmiş, Great Lakes'e döndükten sonra yeni inşa edilmiş olan Whaleback vapurlarında ve Christopher Colombus vapurunda kaptanlık yapmıştır. Philedelphia'nın Cramp tezgahlarında bir denizcilik uzmanı olduktan sonra bir çok büyük geminin deneme sürüşlerine kaptanlık etmiş, yine Amerika'da Cramp tersanelerinde Japon imparatorluğu bahriyesi için inşa edilen 5000 tonluk Kasagi kruvazörünü Japon sularına o götürmüştür[123]. Bu görevlerden biri vesilesiyle 1904 yılında Türk donanmasının hizmetine girmiştir[124]. Aynı yıl izin alarak Philedelphia'ya dönmüş ve 1904'de Miss Rose Thayer ile evlenerek eşini de İstanbul'a getirmiştir. Önce Pera'da ardından Moda'da bir ev kiralayarak yıllarca Türk donanmasına hizmet eden, II. Abdülhamid tarafından önemli mevkilere getirilen ve İstanbul halkı tarafından çok sevilerek Bagnam Paşa ismiyle maruf olan Ransford D. Bucknam, Philedelphia'da Lotos Club, Panama'da Uluslararası Kulüp, The Boston Marine Society ve İstanbul'da Constantiple Club gibi çeşitli topluluklara üye olan renkli bir kişilikti[125].

Rauf Bey'in Bucknam Bey ile tanışması Mecidiye'nin Midilli Limanı'nın sığlığı yüzünden hareket güçlüğü yaşaması üzerine Eşref Paşa'nın emriyle zırhlının seyrini tanzim etmesi ile oldu. Zırhlıya çıktıktan sonra akıcı İngilizcesinin de etkisiyle kısa süre içinde bu Amerikalı kaptanla dost oldu. Kaptan Bucknam, geminin kumandasını Rauf Bey'e bıraktı ve Rauf Bey, Mecidiye'yi Midilli limanının küçük mendireğinin yakınına getirerek demirledi.

Sultan II. Abdülhamid, Mecidiye Kruvazörü Midilli'ye geldikten sonra Amerikan Başkanı Roosevelt ve Büyükelçi Leishman'a teşekkür mesajları gönderdi[126]. Mecidiye elektrikle ışıklandırılan ilk savaş gemilerinden biriydi. Geminin bu özelliğinden yararlanan

[122] Anne Theopold Chaplin, *A Bucknam / Bucknam Genealogy*, Baltimore 1988, s. 181.
[123] R. D. Bucknam, ayrıca ülkesinde gemisini kızağa sokmadan pervanesini denizde değiştirebilen ilk kaptan olarak ve icat ettiği ilerlemekte olan bir geminin hareketini manyetik pusula yardımıyla harita üzerine aktaran elektrikli cihazla tanınmaktadır., Bkz. E. Kuntsal, *a.g.e*., s. 26,29.
[124] R. D. Bucknam1893 yılında açılan Chicago Fuarı'na kaptanlık ettiği yolcu gemisi ile ziyaretçi taşıdığı sırada burada kurulan Türk Köyü'ne uğramış, Osmanlı kültürü ile ilk kez burada tanışmış olmalıdır. Bkz. E. Kuntsal, *a.g.e*., s. 15.
[125] *The New York Times*, 30 May 1915; *The Globe*, 21 April 1909. ; *Wednesday Evening*, 9 June 1909.
[126] *The New York Tribune*, 23 April 1904.

Bucknam Bey, bacaların arasında asılı duracak şekilde II. Abdülhamid'in tuğrasını yaptırmış, Yıldız sırtlarından bunu gören Padişah çok memnun kalmıştı[127].

Geminin Amerikalı mürettebatı çeşitli nişanlarla mükafatlandırıldı. Yıldız Sarayı'nda yapılan bir törenle yüksek maaşlarla İstanbul'da kalması teklif edilen Kaptan Bucknam, baş çarkçı, ikinci çarkçı, bir elektrikçi, bir topçu ve üç kazancı dışındakiler Hamburg yoluyla Amerika'ya geri döndüler[128]. Sözleşmeleri gereği Osmanlı donanmasında öğretmen subay olarak çalışacaklar, tespit edilen rütbelerine uygun şekilde Osmanlı askeri üniformaları giyeceklerdi[129]. Sözleşmeler Erkan-ı Harbiye Bahriye Reisi Mehmet Rıfat Paşa ve o sırada Midilli'de bulunan Eşref Paşa tarafından hazırlanmıştı[130].

Bu sıralarda Rauf Bey'in de yüzbaşılığa tayin zamanı gelmiş ve İtalya'nın Ansaldo Fabrikası tezgahlarında yapımı tamamlanan ve Midilli'de teslim alınan iki torpido istimbotundan Akhisar'a kumandan tayin edilmişti. Ancak Rauf Bey'in, genç yaşında bir torpidoya kumandan tayin edilmesinin sevinci çok kısa sürdü. Onlar henüz Midilli'de iken Bucknam Bey'e Bahriye yarbaylığı, Sultan'ın Bahriye danışmanlığı ve Yaver-i hasret-i şehriyari (Sultan'ın özel yaverliği) görevleri ile kaymakamlık rütbesi ve 175 lira maaş tevcih edildi[131]. Rauf Bey ise 24 Ağustos 1904 tarihinde Mesudiye zırhlısında Tercümanlık görevine getirildi[132]. Böylece dönüş yolculuğunda Bucknam Bey ile dostluğunu ilerletme fırsatı buldu.

Beklenen iki kruvazör[133], iki yat ve iki torpidonun da gelmesi üzerine heyet bunları teslim alarak yola çıktı ve 1904 yılının Ağustos ayı sonunda İstanbul'a geri döndü.[134]. Rauf Bey İstanbul'a döner dönmez 1904 yılı Eylül ayının başında dönemin Bahriye Nazırı Müşir Hasan Rami Paşa'nın emriyle Akhisar torpido kumandanlığı görevini halefine devrederek Yıldız

---

[127] E. Kuntsal, *a.g.e.,* s. 106.

[128] II. Abdülhamid'in Kaptan Bucknam'a yaptığı teklifin Washington'daki Amerikan Bahriye Sekreterliğine danışıldığı ve pek sıcak karşılanmadığı, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin elçisi Mr. Leishman'ın böyle bir teklifin geri çevrilmesinin uygun olmayacağını ifade etmesi üzerine kabul edildiği anlaşılıyor. Bkz. Lewis Einstein, *A Diplomat Looks Back*, Yale University 1968, s. 50-51.

[129] Üç aylığına imzalanan sözleşme daha sonra 1 Ağustos 1904'te başlamak ve 31 Temmuz 1909'da sona ermek üzere beş yıllık bir süre için yenilenmişti. Bkz. Henry F. Woods, *Türkiye Anıları 1869-1909, Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl*, İstanbul 1976, s. 136.

[130] Ferdi Uyanıker, "Osmanlı'nın Amerikalı Paşası Amiral Ransford D. Bucknam", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S. 613, Mayıs 2012, s. 109.

[131] *DTA*, Erkan-ı Harbiye Bölümü, 78/99-99A; *BOA*, BEO, 4111/308281.; *BOA*, BEO, 2394/179504; C. Kutay'a göre Amerikalı Chester, iki yıl önce II Abdülhamid'i ziyarete gelerek Mecidiye zırhlısının yapım siparişini aldığında yanında Bucknam Bey'i de getirmiş, Sultan da zırhlının yapımı tamamlandığında çok beğendiği Bucknam Bey tarafından getirilmesini istemiştir. Bkz. C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 257.

[132] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121; *DTA*, Erkan-ı Harbiye Bölümü,78/99-99A.

[133] Bu iki kruvazörün ilk isimleri Abdülmecid Han ve Abdülhamid Han iken bu isimlerde iki torpido muhribin daha önceden hizmete girdiği anlaşılınca isimleri Mecidiye ve Hamidiye olarak değiştirildi. 1897'de İngiltere'de inşa edilen bu iki torpido muhribi, Sarayburnu'nda kıyı hedeflerini isabetle vurmuş, verilen bir jurnalle bu tahrip gücünü şehrin sahillerinde göstereceğini düşünen II. Abdülhamid tarafından kızağa çektirilmişlerdi. Bkz. C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 251.

[134] BOA, Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.), 72/110.

Sarayı'nda artık padişah yaveri olan Bucknam Bey'in refakat zabitliği vazifesini ifa edeceği kendisine bildirildi. Rauf Bey, bu görev değişikliği karşısında önce denizlerden uzak kalacağı ihtimalini düşünerek endişe etti ise de kısa sürede yanıldığını anladı. Bu memuriyet, Bucknam Bey ile gemi inşa tezgahlarında tetkikatta bulunmak üzere Avrupa ve Amerika'ya kadar uzanacak bir görevler silsilesinin başlangıcı idi.

Bucknam Bey'e, Donanma Müfettişi unvanı ile Yıldız Sarayı Başkitabet Dairesi'nde hususi bir oda tahsis edilmişti ve talebi doğrultuusunda Rauf Bey'in masası da aynı odada idi. Bucknam Bey'in Bahriye Müfettişi unvanı ile ilk vazifesi Sultan II. Abdülhamid'in isteği doğrultusunda o günlerde devam eden Rus-Japon Harbi'nin gidişatı ile ilgili ayrıntılı raporlar hazırlamak oldu. Rauf Bey ise bu raporları Türkçeye çeviriyordu. Sultan Abdülhamid, raporda Japon Amirali Togo'nun kendinden üç misli büyük Rus donanmasını hezimete uğratmasından memnun olarak savaş hakkında ayrıntılı bilgi almak üzere Bucknam Bey'i Mabeyn'de yemeğe davet etti. Yemekte Rauf Bey de tercüman olarak hazır bulunmuştu. Yıllardır hizmet ettiği Devletin padişahı ile ilk karşılaşması olan bu yemek ve Yıldız Sarayı'ndaki memuriyeti, Rauf Bey'in hatıralarında derin izler bırakmıştır:

"*Padişahın fahri yaverleri o kadar çoktu ki, bir tabur teşkil ederdi. Her birinin şatafatlı, gösterişli üniformaları vardı. Cuma selamlığında bunlar gözler kamaştıran bir mozaiği sergilerlerdi. Bütün erkan, ümera burada buluşurlardı. Bucknam Paşa ile Onun ayrılmaz parçası ben de bu törenlerde kesinlikle bulunmak zorunda idik*" [135]

Bucknam Bey'in bu görüşmede, savaşın herkesin söylediğinin aksine Japonya'nın lehine gelişeceğini ve bunu denizlerde üstünlük sağlayarak gerçekleştireceğini öngörmesi Sultan Abdülhamid'in donanmaya bakışını gözden geçirmesine neden olmuş olmalıdır ki Bucknam Bey'e asgari üç sene için Osmanlı hizmetine girmesini arzu ettiğini söylemiştir. Rauf Bey de refakat zabiti ve yardımcısı olacaktı. Rauf Bey her ne kadar aktif denizcilik görevlerinden mahrum kalacağını düşünmüşse de Bucknam Bey kendisinin de denizden uzun süre uzak kalamayacağını ve işlerinin büyük bölümünün yine denizlerde olacağı konusunda kendisini ikna etti. Böylece vazifeler kabul edildi ve İstanbul'a gelmeden kısa bir süre önce evlenen Bucknam Bey[136] ailesini alıp getirmek için Amerika'ya gitmek üzere iki aylık bir izin istedi. Sultan Abdülhamid Rauf Bey'in de ona eşlik etmesini, giderken ve dönüşte İngiltere'ye uğramalarını, İngiltere ve Amerika'da yeni sistem zırhlı kruvazörler üzerine ayrıntılı bilgi

[135] Osman Selim Kocahanoğlu, *a.g.e.*, s. 16-17.
[136] Eşi Rose Thayer ile 2 Ocak 1904'te Philadelphia Pennsylvania'da evlendi. Bkz. *The New York Times*, 30 May 1915.

edinmelerini, inşa yerlerini görmelerini vasıf ve fiyatlarını, ne kadar zamanda yapıldıklarını ve asıl olarak da denizaltılar üzerine ayrıntılı bir araştırma yapmalarını emretti[137].

1.5. Bucknam Bey ile Amerika ve İngiltere Yolculuğu

Bucknam ve Rauf Beylere İstanbul'dan ayrılmadan önce görevleri Mabeyn Müşir Nuri Paşa tarafından ayrıntılı olarak tebliğ edildi; İngiltere ve Amerika'da yeni sistem zırhlı kruvazörlerle ilgili ayrıntılı bir araştırma yapacaklar, bunları inşa yerlerinde inceleyecekler, evsaf ve fiyatlarını, ne kadar zamanda inşa edildiklerini ve devlet garantisi ile kredi temin edilip edilemeyeceğini soruşturacaklardı. Ayrıca denizaltılarla ilgili ayrıntılı tetkikat yaparak raporlar hazırlayacaklar, ziyaret edecekleri şehirlerdeki Osmanlı sefaret ve maslahatgüzarlıklarına temas ve incelemeleri hakkında özet malumat vereceklerdi[138].

Bundan sonra güzergahları üstündeki Londra, Paris ve Viyana elçiliklerine talimatlar yazılarak seyahatten haberdar edildiler. Pasaport işlemleri halledildikten ve Bucknam Bey'e 300 lira, Rauf Bey'e 200 lira olmak üzere toplam 500 liralık harcırah Ziraat Bankası tarafından kendilerine ödendikten sonra 1904 yılının Ekim ayında yola çıktılar[139]. Bucknam Bey ile Rauf Bey'in yolculuk ve vazifeleri padişahın doğrudan tevcihi olduğundan mahremdi, devlet protokolüne geçmemişti. Sirkeci'den trenle hareketle ilk durakları Viyana oldu.

Viyana o tarihte tıpkı Osmanlı Devleti gibi çok uluslu olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tarihi merkezi idi. Macarlar, Çekler, Bohemler, Slovenler, Hırvatlar, Türk ve Müslümanlar Habsburglar hanedanının egemenliği altındaydı. Viyana'da bir hafta kaldılar. Rauf Bey burada Bucknam Bey'in yakın dostu olan ve Orta Avrupa'nın en büyük sanayi kuruluşlarından biri olan Skoda'ya Amerikan çeliği temin eden bir Amerikalı ile tanıştı. 1683 II. Viyana kuşatmasının gerçekleştiği yerleri gezdiler, opera, konser ve tiyatro gösterileri izlediler[140].

Viyana'dan sonra yaklaşık iki hafta kalacakları Paris'e geldiler. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin Paris sefiri, Mahmut Celalettin Paşa'nın oğlu Salih Münir Paşa'ydı. 1904'ler Fransa'da İkinci Cumhuriyet'in sanat, fikir ve kültür hayatında en parlak devriydi ve bu değerlerin merkezi de Paris'ti. Burada da müzeleri ve şehri gezdiler, İstanbul'daki Amerikan

[137] Gerçekten de bu inceleme seyahatinin ardından II. Abdülhamid tarafından denizaltılar konusunda bazı adımlar atılmıştı. Özellikle Rus-Japon Harbi'nden sonra denizaltıların önemi fark edilmiş (Bkz. BOA, BEO, 2956/221638); Şubat 1907'de Bahriye Nazırı ile Amerikalı Lewis Nixon isimli bir şahıs arasında denizaltı torpidobotu inşası hususunda bir mukavelename hazırlanmıştı. Bkz. *BOA*, Y.PRK.ASK., 243/80; 1908 yılında ise Abdülhamid'in isteği doğrultusunda Rusya'nın Almanya'nın Kiel'deki Krupp tezgahlarında inşa ettirdiği denizaltının özellikleri ve maliyeti hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştı Bkz. *BOA*, Y.MTV., 305/45.
[138] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 273.
[139] *BOA*, İ.HUS, 122/40; *BOA*, BEO, 2437/182704; Evren Mercan, *Osmanlı Bahriyesinde İlk Denizaltılar*, Ankara 2012, s. 63.
[140] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 275.

büyükelçisi John George Alexander Leishman'ın Paris'teki Amerikan Büyükelçiliği'nde misafir olduğunu öğrenerek onu ziyaret ettiler. Leishman'ın davetiyle ünlü Fransız sosyalist politikacı Auguste Marie Joseph Jean Léon Jaurès'in çoğu İngiliz ve Amerikalı olan davetlilere İngilizce olarak vereceği konferansa katıldılar[141]. Fransa'daki tetkiklerini Saint Lazar ve Toulon tersaneleri ziyaretleri ile tamamladılar. Paris'ten ayrılmadan önce Leishman, Bucknam ve Rauf Beylere Londra'daki bazı dostları vasıtasıyla İngiltere'nin ünlü mühendislik ve deniz inşaat kuruluşu olan Vickers'in Genel Müdürü Albert Vickers'e iletilmek üzere bir tavsiye mektubu verdi.

Londra'ya vardıklarının ertesi günü bu tavsiye mektubu ile Vickers Tersaneleri Genel Müdürü Albert Vickers'ı ziyaret ettiler ve en büyük harp gemilerine kadar her sınıfta gemiyi inşa edebilecek yüzlerce kişinin çalıştığı tersaneleri gezdiler. Buradan Plymouth'taki Deniz Topçuluk Okulu'nu ve Whitehawt'ta bir torpido fabrikasını gezdiler. Ardından üç denizaltının inşa edilmekte olduğu ve İngiltere'nin denizaltı inşa eden tek fabrikası olan Armstrong şantiyesinin Barth/Berth/Ruth tezgahını ziyaret etmek istediler. Bu ziyaret ancak İngiliz bahriyesinden alınan özel izin ile gerçekleştirilebilirdi. O dönemde Osmanlı Devleti'nin Londra büyükelçisi Berlin'den buraya yeni tayin edilmiş olan Tevfik Paşa idi. Tevfik Paşa'nın da girişimleriyle izin iki gün içinde alındı. Rauf Bey her gittikleri yerde not alıyor, matbu bilgileri buluyor, edinebildiği tüm neşriyatı topluyordu. Denizaltıları yerinde inceledikten sonra Londra Deniz Müzesi'ni ve British Museum'u gezdiler. Londra'dan ayrılmadan önce Bucknam Bey'in teklifi üzerine Avam Kamarası'nı ziyaret ettiler. O sene liberaller iktidarda, muhafazakarlar ise muhalefetteydi. Ayrıca yeni kurulmuş olan İşçi Partisi'nin de Avam Kamarası'nda 25 temsilcisi vardı. Rauf Bey, burada ilk kez şahit olduğu demokratik parlamenter sistemin etkilerini hayatı boyunca muhafaza etmiştir[142].

Böylece İngiltere'de bir aya yakın verimli bir gezi yapıldıktan sonra sıra Amerika'ya gitmek üzere okyanus dalgalarını aşabilecek bir gemi aramaya geldi. Yirmi beş bin ton hacmi, yirmi dört mil hızı, beş yüz kişilik mürettebat kadrosu ve iki bin kişilik yolcu kapasitesi ile yüzen bir şehri andıran ve dönemin en büyük ve teçhizatlı transatlantiklerinden biri olan Almanların Kaiser II. Wilhelm transatlantiğinde karar kılınarak 1904 yılı Kasım ayının 20'sinde Southampton Limanı'ndan hareketle Amerika'ya doğru yola çıkıldı[143].

Beş günlük deniz yolculuğunun ardından heyetin Amerika'daki ilk durağı olan New York şehrinde Osmanlı Devleti'nin Washington Elçiliği Başkatibi Celal Münif ve New York

[141] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 277.
[142] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 287-289.
[143] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 5.

konsolosu Sıtkı Beyler, geldikleri andan itibaren heyetle yakından alakadar olmuşlardır. Heyet, ilk olarak Mecidiye Zırhlısı'nı inşa eden Cramp Tezgahları'nı ziyaret etmek üzere trenle Philadelphia'ya hareket etmiş, burada Mecidiye'den daha büyük, onun kadar ve ondan daha küçük zırhlıların kredi ile yapılması üzerine teklifler almıştır. Bu teklifler elçilik şifresi ile Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa'ya bildirilmiş, gelen cevapta Sultan Abdülhamid'in, Rauf ve Bucknam Beylerin faaliyetlerine ve elde ettikleri neticeleri kendilerine iletmeye devam etmelerini istedikleri buyrulmuştur[144].

Ardından Washington ve Philidelphia'da tersanesi olan diğer yerler ziyaret edilmiştir. Heyet buralarda yetkililerle görüşmüş, bilgi almış ve Osmanlı hükümdarı adına teknik incelemeler yapmıştır. Bethlehem'de daha sonraları Amerika'nın çelik kralı olarak adlandırılacak olan Bethlehem Steel ve Bethlehem Shipbuilding Corporation'ın sahibi Charles M. Schwab ile tanışmışlardır. Heyet, Bethlehem'den Boston'a gelerek burada iki gün geçirmiş, Bucknam Bey eşi ile birlikte ailesinin bulunduğu Detroit'e yola çıkarken, Rauf Bey de New York'ta kalarak burada ikamet eden Washington Sefareti Başkatibi Celal Münif ve New York Konsolosu Sıtkı Beylerle bir hafta kadar vakit geçirme fırsatı bulmuştur[145].

Rauf Bey ve Bucknam Paşa, 7 Aralık 1904'te Washington'a dönerek o sırada Amerikan Senatör ve Temsilciler Meclisi azalarının da toplandığı New Villart Oteli'ne yerleştiler. Ertesi gün Mr. John G. A. Leishman, yanında Mecidiye'yi Midilli'ye getiren heyette yer alan Amerikan donanmasından emekli General Williams ile gelerek Rauf Bey ile tanıştırdı. Rauf Bey, asıl gayelerinin inşa halindeki Amerikan denizaltılarını incelemek olduğunu söyleyince General Williams bunun ancak Amerikan Başkanının izniyle mümkün olabileceğini söyleyerek Amiral George Dewey'in aracılık yapması için durumdan ona bahsedeceğine söz verdi. Rauf Bey de Amiral G. Dewey'e kendini tanıtan, Amerika'ya ne için geldiğini izah eden ve Bucknam Bey ile Mr. Leishman'ı referans gösteren bir mektup yazmaya karar verdi. O günlerde Baş amirallik rütbesiyle Amerikan donanmasının başında olan Amiral G. Dewey (1837–1917), 1898'de İspanyollarla Amerikalılar arasında, Amerika kıtasındaki İspanyol müstemlekelerinin akıbetini tayin eden büyük deniz savaşında ülkesi adına büyük bir zafer kazanmış bir denizciydi ve Amerikan donanmasının o günkü haline getirilmesinde önemli rolü vardı[146]. Rauf Bey, mektubu Amiralin ofisine teslim ettikten bir gün sonra Dewey'in kendisini ve Bucknam Bey'i kabul edeceğine dair bir haber aldılar. Yanlarına seyahatlerinin amacının bir özeti, gerekli bilgiler, referanslar ve Amerika'da inşa ettirilen Mecidiye Zırhlısının bir fotoğrafını alarak

[144] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, S. 300.
[145] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 6.
[146] G. Dewey 1898 Savaşı'ndan sonra kahraman ilan edilerek kendisine Amerikan Başkanı William McKinley tarafından şimdi Museum of the United States Navy'de sergilenen özel bir kılıç hediye edilmişti. Bkz: *The New York Times*, 3 October 1899.

Amiralin ofisine gittiler. Amiral, Rauf Bey'in üzerindeki resmi Osmanlı üniformasıyla ilgili bazı sorular sorduktan sonra kendisinin mühendis rütbesindeyken bir talim gemisiyle İstanbul'a geldiğini, Boğaziçi'nde tertip edilen gezintilerde iyi vakit geçirdiğini, Padişahı Selamlığa giderken gördüğünü ve Türk askerinin tavır ve hareketlerini çok beğendiğini söyledi. Büyük bir harita getirterek Osmanlı Devleti'nin sınırlarını göstermelerini istedi ve sonuç olarak "*Siz bir deniz devletisiniz*" hükmünü verdi. Amiral G. Dewey'in denizaltılarla ilgili isteklerini Amerikan Başkanı'na ileteceğini söylemesi üzerine görüşme sona erdi[147].

Bu arada Bucknam Bey 18 Aralık 1904'te Amerikalı bir gazeteciye verdiği röportajda ziyaretleri ile ilgili şunları söylüyordu:

"*Türkiye, bahriyesini hızla geliştirmeye karar vermiş, Japonya'nın donanmasını nasıl hızla geliştirip kullandığını incelemiştir. Bu arada Yunanistan'ın donanma faaliyetlerine dikkat edilmelidir. Şu anda Amerikan malları Türkiye'de revaçtadır ve tahminimce Amerikan tersaneleri Türkiye'nin çoğu talebini karşılayacaktır. Gördüğüm kadarı ile önümüzdeki birkaç yıl içinde tersaneler yabancı ülkeler için yoğun bir gemi inşa faaliyetine girişeceklerdir. Durumu dikkatle incelemekteyim ancak ben İstanbul'a dönmeden herhangi bir sözleşme duyurusu yapılmayacaktır.* "[148].

Başvurunun neticeleri beklenirken Bucknam Bey de memleketi olması hasebiyle Rauf Bey'i ve heyeti kendi misafiri kabul ederek ağırlamıştır. Rauf Bey, Washington'da George Washington adına yaptırılan ve yapımı 1888 yılında tamamlanan, Washington Anıtı'nı görme fırsatı bulmuştur. Bu anıtın iç kısmı birçok eyalet ve ülkeden ya da zamanın önemli şahsiyetlerinden bağışlanmış taşlar ile süslenmiştir ve bu taşlardan biri de üzerinde Osmanlı Sultanı Abdülmecid'in tuğrasıyla beraber Türk hat sanatının önemli isimlerinden, Ayasofya Camii'ndeki dünyanın en büyük hat levhalarının sahibi Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin bir çalışmasıdır[149]. Rauf Bey, anıtın yedinci katında teşhir edilen bu yekpare ve büyükçe mermeri ziyaret etme şansı bulmuştur[150].

Rauf Bey ve Bucknam Bey Washington'da iken o sırada Amerika'nın Türkiye sefiri olan Şekip Bey'i hem sefarethane hem ikametgah olarak kullandığı evde ziyaret etmişler, hastalığı sebebiyle görüşememişlerdir. Ancak daha sonra bir akşam yemeği daveti münasebetiyle tanışmışlar, Rauf Bey, Şekip Bey'in çektiği sıkıntıları kendi ağzından dinlemiştir. Şekip Bey telgraf ve postayla Osmanlı Hükümeti'ne yaptığı çeşitli müracaatlarına

---

147 *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 7-8.
148 *Philadelphia İnquirer*, 19 December 1904.
149 Levhada; "*Devam-ı hulleti tey'id için Abdülmecid Han'ın, yazıldı nam-ı paki seng-i balaya Vaşington'da*" yani "*Abdülmecid Han'ın temiz adı, dostluğun devamını göstermek için, Washington'da dikilen bu yüksek taşa yazıldı*" yazısı yer almaktadır.
150 *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 10.

cevap alamamakta, tahsisat da gönderilmediğinden Amerika'da ticaretle meşgul olan Osmanlı vatandaşlarından borç almaya mecbur kalmaktaydı[151]. Gerçekten de 1900 yılında Fehim Bey'in ardından sefirliğe tayin olunan Şekip Bey[152], bu sıkıntılara dayanamayarak 1907 yılında yerini Bab-ı Ali hukuk müşavirlerinden Mehmet Ali Bey'e bırakmıştı[153].

Sonunda Rauf Bey ve Bucknam Bey'in sabırsızlıkla beklediği cevap nihayet gelmiş, dönemin Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt, II. Abdülhamid'in özel müşaviri ve kendi vatandaşı Bucknam Bey'i 17 Aralık 1904'te Yüzbaşı Rauf Bey ile birlikte Oval Ofis'e kabul etmiştir. Başkan Roosevelt, Rauf Bey'in elini sıkarak iltifat etmiş, hal hatır ve seyahatlerinin maksadını sorduktan sonra Türkiye hakkında bilgi almıştır. Rauf Bey sonraları hayatında çok önemli bir yeri olan bu görüşmeden şöyle bahsetmiştir:

"*Kanun-ı Evvelin on yedinci günü vakt-i muayyende General Williams refakatinde Reisi Cumhurun ikametgahı olan Beyaz Saray'a gittik. Karla örtülü bahçesinden geçerek Saraya bitişik bir katlı daireye girdik. Buraya kadar biri bahçede dolaşan diğeri de bize yol gösteren iki polisten başka muhafız tertibatı görmedik. Reisi Cumhur katibinin odasına götürdüler. Genç yaşta olan bu zat bizi nezaketle kabul ederek yer gösterdi. Havaya ve kışın şiddetine dair bir iki cümle teatisinden sonra kalkarak bulunduğumuz odadan bir kapıyla girilen yandaki odaya geçti ve biraz zaman sonra gelerek bizi de aynı odaya davet etti. Başta General Williams olduğu halde katibi takiben yanındaki odaya geçtik. Biri girdiğimiz kapının karşısına tesadüf eden cephedeki pencerelerden birinin kenarına yaslanmış, diğeri de ayakta duran ve konuşan iki zat gördük. Ne odanın tefrişinde ve ne de gördüğümüz zevatın hallerinde hali vakti yolunda bir Amerikalının evinden ve hayatından farklı bir fevkaladelik görünmüyordu. Pencere kenarına yaslanan zat Müttehid Amerika Devletleri Reisicumhuru Theodore Roosevelt idi. Uzunca boylu geniş omuzlarıyla güçlü kuvvetli ve çok canlı görünen bu zat bizi görünce yerinden kalkarak süratli adımlarla General Williams'a yaklaştı ve teklifsizce bir müddet görüştükten sonra Kaptan Bucknam'ın elini sıkarak Türkiye'deki memuriyetinden Padişahın sıhhatinden malumat istedi. Bucknam da iki terbiyeli insan arasında görüşülen tarzda cevaplar verdi. Reisicumhur Bucknam'ın sözlerinden memnun oluyor ayak üzerinde görüşmeleri hayli sürüyordu. Nihayet Bucknam'ın elini birkaç defalar sıkarak ve görüştüklerinden çok memnun olduğu tekrar ederek bana teveccüh etti. Gözlüklerinin altından mütebessim gözlerini gözlerime dikerek elimi sıkarak 'Nasılsın Yüzbaşı' diye söze başladı. Amerika'ya geleli ne kadar zaman olduğunu hangi şehirleri gördüğümü, gördüklerimden memnun olup olmadığımı sordu.*

[151] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 10.
[152] *BOA*, Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES.), 109/62.
[153] *BOA*, BEO, 3145/235851.

Müddet-i ömrümde ilk defa bir devlet reisi ile görüşüyordum. Huzuruna girdiğimiz zaman hayli heyecanlı idim. Fakat General Williams ile teklifsiz mukalemesi Kaptan Bucknam'a gösterdiği sade ve samimi muamelesi benim üzerimde de tesirat yapmış, heyecanımı teskin etmiş idi. Suallerine kısa cevaplar verdim, iltifatlarına teşekkür ettim. Amerika'da ne kadar kalacağımızı sordu. İngiltere ve Amerika'ya seyahatlerimizin maksatlarından birinin tahte'l-bahirler (denizaltıları) hakkında malumat almak olduğunu, İngiltere'de mümkün olmadığını, Amerika'da bu arzumuzun husulünü ümit eylediğimizi ve donanmasına mensup bir tahte'l-bahiri ziyaretimize müsaadelerini rica ettim. 'Peki, Yüzbaşı size bizim tahte'l-bahirleri göstersinler ve istediğiniz malumatı versinler' diyerek beni sevindirdi. Teşekkür ettim. General Williams ile bir müddet daha görüştükten sonra tekrar ellerimizi sıkarak veda etti. Tekrar kendilerine teşekkür ederek huzurundan çıktık. Katibinin nezdinde kısa bir müddet istirahat ve kendisine de gösterdikleri suhulet ve nezaketten dolayı teşekkür ederek Beyaz Saray'dan ayrıldık. Washington'da yapacak başka işimiz kalmamış idi. Ertesi gün New York'a avdet ettik." [154].

Ertesi gün tekrar New York'a dönerek buradan vapurla denizaltıları incelemek üzere Rhode Island'a hareket ettiler. Burada yetkililer, kendilerine bildikleri her şeyi nakletmek ve göstermek için emir aldıklarını söyleyerek heyete her konuda yardımcı oldular. Holland sisteminde bir denizaltı olan Plunger'ın tertibatı ve donanımı hakkında ayrıntılı bilgi edindiler. Bizzat Plunger'ın bir deneme sürüşünde de hazır bulundular. Su sathına çıkarken kendilerini bir başka geminin pervane suları içinde bularak çok kısa bir süre önce üzerlerinden bir römorkör geçtiğini anladılar. Rauf Bey böylece bir denizaltı için en büyük tehlikenin çatışarak yaralanması ve içine su dolması olduğunu öğrendi. Bu bilgi kısa bir süre sonra çok işine yarayacaktı. Nitekim Balkan Harbi'nde Bozcaada civarında Yunanlıların Delfin ismindeki denizaltısıyla karşılaştığı zaman kumanda ettiği üç muhriple üzerine hücum ederek müsademe ile imhasına çalışacaktı. Müsademe mümkün olmamış, fakat denizaltı kurtulmak için dalmaya mecbur kalmıştı. Bu yüzden de dibe şiddetle çarparak bir müddet su üstüne çıkamayacak bir hale gelmiş, biraz sonra da ağırlık omurgasını bırakarak yüzebilmişti. Muharebe yerine yetişen Averof zırhlı kruvazörü ile torpido muhriplerinin şiddetli ateşleri Osmanlı donanmasını çekilmeye mecbur ettiklerinden dalma imkanından mahrum kalan Delfin'i kurtarmışlar, fakat bundan sonra bütün harp boyunca bu denizaltıyı kullanamamışlardı. Bu suretle dünya deniz harbi tarihinde ilk defa kullanılan denizaltıya karşı hücum fırsatı Osmanlı gemilerine nasip olmuş, Rauf Bey de Amerika'daki tecrübelerinden edindiği kanaatle hareket ederek denizaltının

[154] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 11.

faaliyetine son vermişti. Böylece o zamana kadar gözle görülemeyen bir tehlike, müdafaa ve mukabele edilemez imha edici bir silah olarak kabul edilen denizaltılar hakkındaki Osmanlı donanmasındaki mevcut fikir ve kanaat de değişmiş oldu.[155]

Ertesi gün yine aynı denizaltıyla hareket ederek periskop kullanarak hücum etmek, su üstünde giderken süratle dalmak, deniz altında hareket ederken makineler durdurularak su üstüne çıkmak, torpido atmak gibi manevralarda bulundular. Heyet buradaki incelemelerini tamamlayarak 24 Aralık sabahı New York'a doğru yola çıktı. Döndüklerinde Bucknam Bey yılbaşını ailesiyle birlikte geçirmek için Detroit'e gidince Rauf Bey de yeni yıla New York'ta elçilik başkatibi Celal Münif Bey'le birlikte girdi[156].

1905 yılının Ocak ayı ortalarında tekrar Bucknam Bey'le buluşarak bu kez Lake tipi denizaltıların yapımcısı olan Simon Lake ile görüştüler. Ancak Lake denizaltılarının daha ziyade denizaltında batmış hazineleri bulup çıkarmak üzere tasarlandığı anlaşıldı. Heyet daha sonra Brooklyn'deki askeri tersaneyi ve yine burada seyyar torpido imal eden Bliss fabrikasını gezdi[157].

Böylece heyet Amerika'da harp gemisi, top, cephane ve sair levazımı imal eden belli başlı fabrikaları görmüş, son model harp gemileri, denizaltılar ve bunların techizatları hakkında gerekli bilgileri edinmişti. Sıra kredi temini araştırmalarındaydı. Bu maksatla New York'taki National City Bank'in genel müdürü James Jewett Stillman ile görüştüler. Stillman, Bucknam ve Rauf Beylerin ziyaretinden haberdar edildiğinden Türkiye'nin mali durumu ve ekonomisi hakkında araştırmada bulunduğunu, bu konuyla ilgili olarak birkaç gün içinde diğer sermayedarlarla görüşeceğini ve meseleyi neticelendireceğini söyledi. Birkaç gün sonra New York'un belli başlı restoranlarından Chery'de tekrar buluştular ve burada Stillman'ın beraberinde getirdiği on kadar Amerikalı sermayedarla tanıştırıldılar. Görüşmeler sonunda sermayedarlar, Türkiye'deki iktisadi ve mali vaziyeti tetkik ettirmek üzere bir heyet göndermeye ve bu uzman heyetin vereceği rapora göre hareket etmeye karar verdiler. Nitekim Rauf Beyler İstanbul'a döndükten sonra bir heyet, Amerikan Hükümeti tarafından Türkiye'deki sınai ve iktisadi teşebbüs imkan ve genişliğini tetkik etmek üzere Türkiye'ye gönderildi[158].

Heyetin başında daha önce sulh yoluyla Amerika ile Türkiye arasındaki tazminat meselesini halletmesinden dolayı Amerikan Hükümetinin Sultan II. Abdülhamid'in kendisine teveccühü olduğunu ve hüsn-ü kabul göreceğine inandığı, bir süre önce emekliliğini isteyerek hizmetten ayrılan Amiral Chester vardı. Bu heyet iki sene kadar Osmanlı Devleti'nin sahip

[155] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 12.
[156] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 13.
[157] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 16.
[158] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 16.

olduğu madenleri, yolları ve inkişaf kabiliyeti hakkında Anadolu'nun doğu ve güney vilayetlerine seyahat ederek tetkikatta bulunduktan sonra 1908 senesi başlarında "*Chester Teklifi*" adıyla bilinen şimendifer hatlarının Amerika sermayesiyle inşasını teklif ile işe başlamışlardı.

Demiryolu inşası, İngiltere ve Fransa'ya göre kapitalist gelişiminin henüz başında olan Almanya gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin de ilgisini çeken bir sektördü. İngiltere, Akdeniz'i Basra Körfezi'ne bağlama hevesiyle 1856'da İzmir-Aydın demiryolu imtiyazını elde etmiş, Fransa, 1890'lı yıllardan itibaren İzmir-Kasaba demiryolu bölgesini kontrol etmeye başlamıştı. Almanya ise 1888'den sonra Berlin-Bağdat demiryolu projesiyle bu emperyalist yarışa katılmıştı[159]. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başlarında hızlı bir emperyalist çaba içine giren ve bu esnada gözlerini Osmanlı Devleti'ne çeviren ABD, 1908'den itibaren demiryolu ulaşım projeleriyle ilgilenmeye başlamıştı. Bu tarihte bir Amerikan demiryolu yapım şirketinin temsilcisi olan Dr. Glaskow'un başvurusu üzerine, Osmanlı Hükümeti tarafından 99 yıllığına 40 kilometrelik bir alan içindeki petrol dahil tüm maden yataklarının, demiryollarının işletme imtiyazıyla birlikte yapımcı demiryolu şirketine bırakılması kararlaştırılmış, ancak ön anlaşma Meclis-i Mebusan'da görüşülürken daha uygun koşullarla başka istekliler de ortaya çıkmıştı. Bu isteklilerden biri de Amiral Colby M. Chester idi. Amiral Chester, Amerikan Deniz Kuvvetleri'nde uzun yıllar görev yapmış, 1906'da emekli olarak hem Yale Üniversitesi Denizcilik Akademisi'nde profesör olarak ders vermeye hem de Osmanlı Devleti topraklarında bazı ekonomik faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı. İlk olarak Ermeni olayları sırasında zarar gören Amerikan mallarıyla ilgili bir tazminat almak için 1900 yılında bir Amerikan gemisinin kaptanı olarak İstanbul'a geldi[160]. Ardından 1909 yılında Sivas-Van arasında bir demiryolu ve bu demiryolunu Yumurtalık'tan Akdeniz'e bağlayacak bir liman imtiyazının ön sözleşmesini Nafia Vekâleti ile imzaladı[161]. İttihatçı hükümet "*Tam Bağımsızlık*" yanlısı bir politika izliyor, kapitülasyonları kaldırma amacını güdüyordu. Bu yüzden Chester Projesi kesin onay için ancak 1911 yılında Meclis-i Mebusan'a getirildi; fakat diğer imtiyaz sahibi devletlerin tepkileri, siyasi bunalımlar ve Chester'in sahibi olduğu şirkette yaşanan çözülmeler nedeniyle onaylanamadı ve tekrar ertelendi[162]. Chester projeyi sürdürmek konusunda ısrarcı davrandı ve 1912-1913 yıllarında projeyi tekrar gündeme getirdi. Ancak Mahmut Şevket Paşa suikastı projenin bir kez

[159] Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, çev. Kasım Yargıcı, İstanbul, 1972, s. 40-42,189; Vedat Eldem, Osmanlı *İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara, 1994, s. 97.
[160] Yahya Sezai Tezel, "Birinci Büyük Millet Meclisi Anti-Emperyalist miydi? Chester Ayrıcalığı," *Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XXV. No. 4 Aralık 1970, s.288-290.
[161] Selim İlkin, "1922-1923 Yılları Türkiye'sinde Bir Yabancı Sermaye Girişimi: Chester Demiryolu Projesi", *Türkiye İş Bankası Uluslararası Atatürk Sempozyumu: Bildiriler ve Tartışmalar*, Ankara, 1984, s. 741.
[162] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 17.

daha ertelenmesine yol açtı. Bu ertelenmeyle birlikte Chester'in sahibi olduğu şirket iflas etti ve proje hayata geçirilemedi[163].

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Chester, projesini hayata geçirmek için tekrar bazı girişimlerde bulundu. Projesine pek çok nüfuzlu kişiyi dahil etmiş olmasına rağmen Chester Amerikan Dışişleri Bakanlığı nezdindeki bu girişimlerden sonuç alamadı; ancak Ankara'daki gelişmeler ümit vericiydi. Ankara Hükümeti'nin yabancı sermayeye düşman olmadığını gören Chester bu gelişmeyle beraber yeni kurduğu şirketin temsilcileri aracılığıyla Ankara Hükümeti ile temas kurdu. Sivas Kongresi'nde ilan edilen bağımsızlığı zedelemeyecek her türlü maddi yardımın kabul göreceği anlayışı Amerikalılarla yakınlaşmayı artırmıştı. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, muhtemel bir barış görüşmesi sırasında Ankara'nın yanında yer alacak olursa temini hedeflenen şartlar İngiltere'ye daha kolay kabul ettirilebilirdi. Bu düşüncelerle 1 Nisan 1922'de Meclis gündemine gelen Chester Projesi, 206 vekilin 185'inin oyunu alarak Meclis'ten geçti[164].

Chester'in yeni projesi Musul bölgesinde bir demiryolu hattı kurulması ve bu demiryolu hattının çevresindeki 40 kilometrede her türlü yer altı kaynaklarının arama ve işletme hakkının 99 yıl için şirkete verilmesini ihtiva ediyordu. Ancak proje yine şirket içi ihtilaflar ve finansman sıkıntısı nedeniyle hayata geçirilemedi. Amerika'nın devlet nezdinde projeye sahip çıkmaması ve Lozan Antlaşması'nın imzalanması neticesinde Musul'un fiilen elden çıkmasıyla ölü doğan proje, nihayet 18 Aralık 1923'te çağrılarına cevap alamayan TBMM Hükümeti tarafından iptal edildi[165].

Chester Projesi'nin Milli Mücadele dönemindeki durumunu Rauf Bey şöyle özetliyor:

"*Milli Harekat ile başlayan Anadolu muharebeleri, İzmir'in istirdadı ve milli hudutlar dahilindeki vatanın istiladan kurtarılması esnasında Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükümetine müracaat eden Chester şirketi mümessilleriyle yeniden müzakereye başlanarak ilk tekliflerini tadil ve tevsi' suretiyle tasdik eylemiş, mukavelename Birinci Büyük Millet Meclisinde müzakere ve münakaşa edilerek 1923 senesi Nisanının dokuzuncu günü takdim edilmiş idi. Hükümetin bu kararını İngiltere ve Fransa hükümetleri protesto ettiler. İngiliz Hükümetinin elinde bulunan İran petrolleri şirketi müdürü Amerika'ya gönderildi ve Musul petrolleri üzerine anlaşarak Chester şirketinin inşaatın mukavelenamede muayyen olan müddet*

[163] S. İlkin, *a.g.m.*, s.742-744.
[164] Bige Sükan Yavuz, "Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 24, Kasım 1999-2003, s. 547.
[165] Hikmet Uluğbay, *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*, Ankara 1995, s.245.

zarfında başlamasına mani oldular. Böylece aciz kalan şirket ile hükümet arasındaki mukavele sakit olmuş ve Amerika şirketi tarafından inşasında iskat kalmamış idi."[166]

Rauf Bey'in dahil olduğu heyet, Amerika'daki yaklaşık iki ay süren incelemelerini böylece tamamlayarak 1905 Şubatının ilk haftasında o dönemin en hızlı yolcu gemilerinden Alman Deutchland ile New York'tan ayrıldı. Bu tarihe kadar Osmanlı Devleti'nde Amerika ve Amerikalılara dair başlıca bilgiler gazetelerde basılan Amerikan milyonerlerinin tercüme-i halleri ve bazı ilginç vakalardan ibaretti. Devlet ve hükümet teşkilatının, bu ülkenin kara ve deniz kuvvetleri hakkındaki bilgisi yok denecek kadar azdı. Amerika'yı görebilme fırsatı sefaret heyetlerine nasip oluyor, ordu mensuplarının böyle bir şansı olmuyordu. Rauf Bey'den önce Mecidiye Kruvazörü inşa edilirken tertibat ve teçhizatını öğrenmek amacıyla bahriyeden makine sınıfına mensup Yüzbaşı Sabri ve Mühendis Said Beyler Amerika'ya gönderilmiş, sonraları Rauf Bey de bu şansa sahip olmuştu[167].

Rauf Bey ve Bucknam Bey, New York'tan ayrıldıktan sekiz gün sonra Asor Adaları üzerinden Napoli Limanına, oradan da Cenova'ya geçerek Mesudiye Fırkateyni'nin tamir edildiği Ansaldo Fabrikasına ait tersaneyi ziyaret ettiler. Bu tersane, Rauf Bey'in Amerika'da gördüğü tersanelerin kudret ve büyüklüğünde olmamakla beraber küçük ve büyük savaş gemilerinin tekne ve makinelerini yapmak için lazım gelen son sistem araçlarla mücehhez tesisat ve teşkilata sahipti. Cenova'ya gelişlerinin üçüncü günü akşamı şimendiferle Venedik'e hareket ettiler. İstanbul'a dönecekleri vapurun hareketine kadarki süre içinde Venedik'in tarihi yerlerini ve eserlerini ziyaret ettiler ve gondol ile şehrin kanallarını gezdiler. Heyet, Şubat'ın 22'sinde bir İtalyan gemisine binerek Adriyatik Denizi'nin güney sahillerindeki Ancona, Baric, Brindize Limanları ile Korfu ve Pire'ye uğrayıp, Şubat sonunda İstanbul'a döndü[168].

İngiltere ve Amerika'daki tetkiklerinin neticeleri hakkında Bucknam Bey'in yazdığı, Rauf Bey'in Türkçeye çevirdiği rapor Başkatip Tahsin Paşa vasıtasıyla II. Abdülhamid'e arz edildi. Raporda denizaltıların sahil muhafazalarında ve bilhassa Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının müdafaasında mevcut vasıtalar içinde en tesirlisi olduğu, manevrasında bulundukları Holland sistemindeki denizaltıların bu ülkelerde tecrübe devresini geçerek yüksek emniyetle kullanıldıkları belirtiliyordu. Amerika'da inşa ettirilebilecek bu denizaltılardan birkaçının vakit geçirmeden sipariş edilerek donanmaya ilaveleri ve bu sınıf araçları kullanacak zabit ve efradın yetiştirilmeleri teklif ediliyordu. Amerika ile istikraz anlaşması yapılması meselesine gelince raporda Bucknam Bey, iktisadi ve mali meselelerde ihtisas sahibi

[166] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 17.
[167] *BOA*, Y.MTV., 210/66.
[168] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 17-18.

olmadığından Amerika'da bu konuda fazla bir faaliyette bulunamadığını ifade ediyordu. Amerika'dan gelecek heyet, burada hükümet görevlileriyle temasta bulunarak memleketin mali kaynakları ve iktisadi kabiliyeti hakkında incelemeler yapacak, Amerikalı sermayedarlar böylece bir karar vereceklerdi. Ancak bundan sonra ne yeni bir harp gemisi ne de denizaltı siparişi hakkında bir teşebbüste bulunulmadı. İki hafta sonra ikinci Mabeynci Müşir Nuri Paşa, Bucknam Bey'i Saraydaki dairesine davet etti. Nuri Paşa, Padişahın raporu okuduğunu, İngiltere ve Amerika'daki bahriye tezgahları hakkında verilen malumattan memnun olduğunu, denizaltılar hakkında biraz daha malumat istediğini söyledi. Böylece denizaltılarla ilgili o güne kadar geçirdikleri safhaları, inşa tarzları, nerelerde ve nasıl kullanıldıkları hakkında elli sayfalık etraflı bir rapor daha hazırlandı. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen ilerleyen günlerde İstanbul'dan olumlu ya da olumsuz bir cevap alamadılar[169].

1905 Rus İhtilali'nin genel bir grev halini alması ve isyanın Karadeniz'deki Rus donanmasına sirayet edip, asilerin Potemkin adlı Rus zırhlısını ele geçirerek başıboş dolaşmaya başlamasının yarattığı panik ile 1905 Temmuzunun ilk haftasına rastlayan bir Cuma günü II. Abdülhamid'in camiye gittiği esnada patlayan bir bombanın heyecanı bu raporların unutulmasına neden olmuştu.

Bucknam Bey dönüş yolculuğu sırasında eşini de yanına alarak İstanbul'a getirmiş, önce Pera'ya daha sonra da Moda Koyu'nda bir eve yerleşerek komşularıyla çok iyi ilişkiler kurmuşlar ve halk tarafından da çok sevilmişlerdir. Rauf Bey Donanma Genel Müfettişi olan Bucknam Bey'in hem refakat zabiti hem de dostu olarak iki buçuk yıl geçirmiştir. Rauf Bey, bu görevi boyunca yaşadıklarını şöyle özetlemiştir:

"*Bu esnada birkaç defa Avrupa ve özellikle İngiltere'de bahriye kurumlarını gezdik. Bir defasında seyahatimizi Amerika'ya kadar uzattık. Burada hakkımızda çok büyük bir samimiyet ve güven gösterildi. Bu cümleden olarak 1904 yılı sonlarında Başbakan Roosevelt tarafından özel olarak kabul edildik. Kendisinin bizi Amerikan bahriyesine tavsiyesiyle inşaat ve silah fabrikalarını ziyaret ettik. Özellikle o zaman yeni bir silah olan denizaltıları araştırdık. Kısa bir süre içinde tecrübe ve talimlerde bulundum. Bu benim için büyük bir ders oldu. Bu kısa sürede Amerikan donanması subaylarının hakkımda gösterdikleri samimiyeti hiç unutamayacağım. Bu, meslektaşlık duygusundan çok yüksek bir şeydi. Mesleğe ait her şeyi incelemeye izin vererek mutlak bir güven gösteriyorlardı. Bu kısa süre, hayatımın en tatlı hatıralarındandır*."[170].

[169] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın el Yazısı Hatıraları, s. 18-19.
[170] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

Rauf Bey, böylece 1905 senesi başını Rus-Japon muharebelerine dair ara sıra Padişah'ın Bucknam Bey'den istediği malumatı tercüme etmek, deniz ve denizciliğe ait iyi bir kütüphane kurmakla ilgili çalışmalar yaparak geçirdi. Nihayet 1905 Mart ayı sonunda Rauf Bey ve Bucknam Bey Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa'nın daveti üzerine birlikte Yıldız Sarayı'na gittiler.

Tahsin Paşa, merkezi idaresi İngiltere'nin Liverpool şehrinde bulunan ve Batı Afrika limanları ile Hindistan'ın batısındaki adalara yük ve yolcu taşıyan Elder Dempster şirketinin iki vapurunun ebat ve özelliklerinin yazılı olduğu bir pusulayı kendilerine verdi. Pusulada, İdarei-i Mahsusa hesabına satın alınması için Bahriye Nezareti'nden müsaade istenilen ve askeri nakliyat için son derece elverişli olduğu söylenen bu gemilerin, sıcak iklimlerde askerlerin sıhhatini muhafaza için serin hava tertibatına ve yüksek hıza sahip oldukları, lüzum görüldüğü takdirde top konularak kruvazör gibi de kullanılabileceklerinin iddia edildiği ifade ediliyordu. Bucknam Bey, gemileri yerinde muayene ederek gördüklerini ve fikirlerini arz etmek üzere Londra'ya gidecekti[171]. Görevlendirme, Bahriye Nezareti'ne de yazıldığından Tahsin Paşa, Bahriye Nazırı'nı da görmelerini istedi.

O sırada Bahriye Nazırlığı makamını yirmi beş seneye yakın bir müddet işgal etmiş olan Bozcaadalı Müşir Hasan Hüsnü Paşa vefat etmiş, yerine adliyeden yetişmiş Celal Paşa getirilmişti. Ayrıca bahriye işlerini görüşerek birlikte karar vermek salahiyetiyle Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne de eski bir bahriyeli olan Ferik Mehmet Paşa tayin edilmişti. Rauf Bey ve Bucknam Bey aynı gün Bahriye Nezareti'ne gelerek Celal Paşa ile görüştüler. Celal Paşa, İdare-i Mahsusa'nın toplam 110 bin sterlin tutarındaki gemilerin satın alınmasını gerekli gördüğünü, bu miktarın onlar İngiltere'de iken Osmanlı Bankası vasıtasıyla gönderileceğini söyledi. İşin acele olduğunu ve bir an önce neticelendirilmesine gayret etmelerini de tavsiye etti.

Celal Paşa'nın yanından ayrıldıktan sonra Erkan-ı Harp Reisi Mehmet Paşa'yı da ziyaret ettiler. Mehmet Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in donanmayı Haliç'e almasından önce ömrünü donanmada ve denizde geçirmiş, çeşitli gemilerde görev yapmış, dürüstlüğüyle bahriyeliler arasında saygı uyandırmış bir kişiydi. Paşa, Bucknam Bey'in satın alınması istenen bu gemilerin muayene edilmesi memuriyetinden memnuniyet duymuştu. Görüşmede, bazı hilekar kimselerin devlete eski, işe yaramaz malları satmak için dürüst olmayan her vasıtaya başvurduklarını, İdare-i Mahsusa'nın vapura çok ihtiyacı olduğunu, fakat o güne kadar satın

[171] Rauf Orbay, Malta'da sürgünde iken yazdığı el yazısı hatıralarında bu Londra seyahatine 1906 senesinin Mart ayı sonunda karar verildiğini ifade ederken, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar ve elde ettiğimiz arşiv belgeleri bu tarihin 1905 ilkbaharı olduğunu göstermektedir. Ancak Port Morn ve Port Marya adındaki iki İngiliz vapurunun satın alınması için Londra'ya yapılan bu yolculuğun 1906 yılı başında da tekrarlandığı yine arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Bkz. *BOA*, BEO, 2794/209529; *DTA* Mektubi Bölümü, 1584/186-187.

alınanların çürük, hurda demir olarak satılmaya mahkum teknelerden başka bir şey olmadıklarını, teklif edilenlerin de diğerleri gibi olmaması için daha evvel emin bir mütehassıs tarafından muayenelerinin münasip olacağını padişaha arz ettiğini, Bucknam Bey'in de bu işe memur edilmesinin kendisine güven verdiğini söyledi. Erkan-ı Harp Reisi'nin sözlerinden bu alım işinde Bahriye Nazırı ile aralarında ihtilaf olduğu, iki tarafın da vaki müracaatları üzerinde Bucknam Bey'in İngiltere'ye gönderilmesine karar verildiği anlaşılıyordu. Bucknam Bey'e bu yolculukta Yüzbaşı Rauf Bey ile kolağası Sırrı ve Celal Beyler de eşlik edeceklerdi[172].

Ertesi gün İstanbul'dan hareketle üç gün sonra Londra'ya, oradan da Liverpool'a gittiler. Vapurların mensup olduğu kumpanyanın direktörü Alfred Lewis Jones ile görüştüler. Teklif edilen vapurların Jamaika'dan muz nakli için özel olarak inşa edilmiş, on beş mil süratinde, 3500 tonluk olduklarını öğrendiler. Gemiler bu sırada seferde olduğundan bir süre bunların geri dönüşünü beklediler.

Yüzbaşı Rauf Bey ve Bucknam Bey, maddi açıdan son derece kısıtlı imkanlarla yolculuk etmelerine rağmen harcırahları Londra'daki inceleme gezisi sırasında tükenmiş, parasız kaldıkları için Osmanlı Hükümeti'ne müracaatta bulunmuşlardır[173]. Bu mesele halledildikten sonra Heyet, askeri nakliyatta kullanılmak üzere satın alınması düşünülen gemilerden ilkinin dönmesiyle birlikte incelemelerde bulunmaya başlamıştır[174].

İncelemeler sonucunda, gemilerde muzların çürümemesi için soğuk hava mahzenleri olduğundan bordalarda lombozları (pencereleri) olmadığını, kömür sarfiyatlarının yüksek olduğunu, bir tabur askeri bile nakletmek için lomboz açtırtmak, su sarnıçlarını büyütmek, cankurtaran sandallarının sayısını artırmak, zabitan için kamaralar ilave etmek gerektiği görüldü. Gemiler düz güverteli ve süratli yük vapurlarıydı, bu halleriyle askeri nakliyat için elverişli değillerdi. Ayrıca istenilen fiyatlar da yüksekti. Gördüklerini ayrıntılarıyla Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa'ya bildirdiler ve Sultan'ın cevabını beklemek üzere Liverpool'dan Londra'ya döndüler. On beş gün sonra gemi bedellerinin Osmanlı Bankası aracılığıyla gönderildiğini bildiren Bahriye Nazırı Celal Paşa imzalı bir telgraf aldılar. Gemilerin şimdiki halleri ile askeri nakliyatta kullanılamayacaklarını, gerekli tadilat için ayrıca paraya ihtiyaç olacağını, fiyatlarının çok yüksek olduğunu, alınmalarının uygun olmadığını Bahriye Nezareti'ne cevaben, Başkitabete de Nezaret'in telgrafından bahisle tekrar bildirdiler[175].

Bucknam Bey, Başkitabet'e ayrıntılı bir rapor daha göndererek gönderilen parayla her türlü ihtiyacı temin edecek nakliye vapurları inşa ettirmenin mümkün ve daha uygun olduğunu

[172] *BOA*, İ.HUS., 128/19; *BOA*, İ.HUS., 128 / 21.
[173] *DTA*, Mektubi Bölümü, 1584/186.
[174] *DTA*, Mülga Bahriye, 1027/249-351.
[175] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 410.

ve bu gemilerin alınmasına taraftar olmadığını ifade etti[176]. Bucknam Bey, yıllarca Pasifik sahillerinde Çin-San Francisco hattında sefer yapan gemilerde bulunmuştu ve kalabalık yolcuların ihtiyaçlarını biliyordu. Rauf Bey de İdare-i Mahsusa'daki seferlerinde gördüğü noksanları ve ihtiyaçları Bucknam Bey'e izah ediyor, raporları bu şekilde hazırlıyorlardı. Bu yazışmalar yüzünden iki ay kadar Londra'da beklediler ve nihayet gemilerin satın alınmasından vazgeçildiğini ve geri dönmelerini bildiren bir telgraf aldılar[177].

1.6. İstanbul'a Dönüş ve 21 Temmuz 1905 Yıldız Suikastı

İstanbul'a geri döndüklerinde, bütün halkı, Sarayı ve hükümeti heyecana düşüren bir olaya tanık oldular. Osmanlı Devleti'nde halk ile Padişah arasındaki bütünleşme ve diyaloğu sağlayan geleneklerden biri Cuma Selamlığı idi. Osmanlı padişahlarının Cuma namazlarını kılmak üzere merasimle camiye gitmeleri anlamına gelen bu tören çeşitli değişiklikler göstermekle birlikte Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar uygulanmıştır[178]. Yöneten ile yönetilenlerin bir arada namaz kılmasına imkan veren Cuma Selamlığı**,** sadece merasim ve dini yönüyle değil hukuki, sosyal ve kültürel açılardan da büyük önem taşımaktaydı[179].

Bucknam Bey'in Padişah yaveri olarak bir vazifesi de Cuma günleri selamlık töreninde bulunmaktı. 21 Temmuz 1905 Cuma günü de kendisine alınması düşünülen vapurlar hakkında şifahen danışılacağından Rauf Bey'i de yanında Yıldız Sarayı'na götürmüştü. Selamlık merasimi Padişahın maiyeti ve yaverleri ile Yıldız Sarayı'ndan çıkıp yol boyunca dizilen askeri kıtaat arasından geçerek camiye gitmesiyle başlar ve Cuma namazı kılındıktan sonra yine aynı yoldan Sarayına dönmesiyle sona erer, ordu ve donanma erkanı da bu merasimde usulen hazır bulunurdu. O gün, II. Abdülhamid Hamidiye Camii'ne geldikten sonra Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa, Rauf Bey'i yanına çağırarak Bucknam Bey'in gemilerle ilgili mütalaasını tercüme etmesi için Başkitabet Dairesi'ne gönderdi. Rauf Bey burada istenenleri hazırladığı sırada şiddetli bir patlama meydana geldi ve dairenin camları patladı. Rauf Bey bulunduğu yeri terk ederek sarayın kapısına doğru geldiğinde Sultan'ın etrafında yayan bir süvari takımı ve birkaç yaveri ile faytonunu bizzat kendisi kullanarak yokuş yukarı çıkmakta olduğunu gördü. Yaverlerin arasında Bucknam Bey de bulunuyordu. Rauf Bey, Bucknam Bey'in ve o gün orada bulunan babası Mehmet Muzaffer Paşa'nın iyi olduğuna emin olduktan sonra civardan iki araba bulduarak yaralıların Yıldız Hastanesi'ne götürülmesini sağladı[180]. Patlamanın Ermeni

[176] Rapor için bkz. *BOA*, Y.PRK.ASK., 233/79.
[177] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 411.
[178] *Necdet Sakaoğlu, "Cuma Selamlığı" Türk Ansiklopedisi, C. IX, Ankara 1963, s. 258.*
[179] *Mehmet İpşirli, "Cuma Selamlığı" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C. VIII, İstanbul 1993, s. 90.*
[180] *BOA*, Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.), 70/82.

Komitecileri tarafından Yıldız Hamidiye Camii önünde yapılmış bombalı bir suikast girişimi olduğu anlaşıldı.

Ocak 1904'te Sofya'da yapılan Taşnak Kongresi'nde İstanbul ve İzmir'de geniş çaplı terör hareketlerinde bulunularak Sultan Abdülhamid'i ortadan kaldırmak kararı alınmıştı[181]. Suikast işini organize eden kişi Taşnak Komitesi'nin kurucularından Krisdapor Mikayelyan'dı[182]. Mikayelyan, bir yandan bomba çalışmaları yaparken bir yandan da selamlık törenlerinde incelemeler yapıyor, namaz için saraydan ayrılan Sultan Abdülhamid'in merasim sırasındaki hareketlerini defalarca takip ediyordu[183]. Ancak Mikayelyan, 17 Mart 1905'te Bulgaristan'da bomba tecrübeleri sırasında ölünce görevi diğer komitacılar devraldı. Yeni bir suikast komitesi kuruldu ve yeni bir plan yapıldı. Suikast Komitesi'nin başkanlığına da Belçikalı Edward Joris getirildi[184]. İstanbul'a gelen Joris, önce Galata'da bir apartmanda daha sonra Yıldız'da Padişah'ın geçeceği yol üzerinde bir ev kiralayarak suikast planı hazırlıklarına gizlilik içinde devam etti[185].

Suikastçılar bütün hesaplarını padişahın camiden çıkıp arabasına bindiği 1 dakika 42 saniye üzerine kurmuşlardı[186]. Zira hazırlıklar sırasında iki defa Yıldız Cami'ne gelerek Sultan II. Abdülhamid'in binek taşından arabaya bindikten sonra, 1 dakika 42 saniyede dış kapının önüne geldiğini, saatle işleyen bir bomba makinesi bu sırada patlatılırsa padişahın öleceğini hesaplamışlardı[187].

Nihayet II. Abdülhamid'in camiden dönüşü haberiyle arabası binek taşı önüne getirilip, kendisinin cemaatle birlikte camiden çıkışı ile saat ayarlı bomba patlatıldı ancak Sultan'ın camiden çıkarken, Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yle birkaç dakika sohbet etmesi hayatını kurtardı[188].

---

[181] Veysel Eroğlu, *Ermeni Mezalimi*, İstanbul 1978, s.84.
[182] Levon Panos Dabağyan, *Sultan Abdülhamid Han ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 2001, s.128.
[183]Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Belgelerle Ermeni Sorunu*, Ankara 1983, s.127.
[184] Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, C. VII, İstanbul 1983, s.189.
[185] Michael de Grece, *II. Abdülhamid Yıldız Sürgünü*, (Çev: Derman Bayladı), İstanbul 1995, s.250.; Joris, 1876'da Belçika'nın Anvers şehrinde doğdu. Okul sonrası bir nakliye şirketinde hayatını kazanmaya başladı. Bazı şirketlerde çalışan Joris, sonunda 1900'ün başlarında İstanbul'a geldi ve bir vapur şirketinde çalışmaya başladı. En son Singer Dikiş Makinası Fabrikası'nda 12 altın lira maaşla işe başlamıştı. Komite toplantıları onun evinde yapılıyordu. Patlayıcı maddeleri de evinde saklamıştı. Bkz. *Belgelerle Ermeni Sorunu*, s.128.
[186] Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XIII, İstanbul 1966, s.171.
[187] Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931, s. 114.
[188] Birçok kaynakta bu kısa süreli gecikmenin Padişah'ın Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'yle biraz daha sohbet etmek istemesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bkz.Tahsin Paşa, *a.g.e*., s. 115.; Mim Kemal Öke, *Yaşanmamış Anılar*, İstanbul 1997, s.106.; O gün orada olan, Osmanlı Donanmasında amirallik rütbesine kadar yükselen İngiliz subay ve Osmanlı paşası Sir Henry F. Woods ise anılarında Padişah'ın Şeyhülislamla değil de at bakıcısı ile birkaç saniyelik konuşmasının kendisini kurtardığını ifade etmektedir. Bkz: Henry F. Woods, *a.g.e.*, s.163. Paul Fesch ise *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul* adlı eserinde suikastı planlayanların arabacıyı gösterdikleri düğmeye basınca Sultan'ın fotoğrafı çekilecek diye kandırdıklarını, fakat arabacının heyecanlanarak biraz acele ettiğini belirtmektedir. Bkz. Paul Fesch, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul,* (Çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 1999, s. 142.

Bomba çok büyük bir gürültüyle patlayarak yerde 70 santimlik bir çukur açmış, İstanbul'un uzak semtlerden dahi duyulmuş, halkı dehşete düşürmüştür. Patlama sırasında 58 kişi yaralanmış 3'ü asker 4'ü gazeteci 26 kişi ölmüş, 17 araba tahrip olmuş, 20 kadar da at telef olmuştur. Sonrasında yaralılardan 4 kişinin daha öldüğü, 9 kişinin ise sakat kaldığı anlaşılmaktadır[189].

Merasime katılan birçok kişi patlamanın etkisi ile yaralanmış, caminin duvarlarında büyük delikler açılmıştı. Ancak saat kulesinin büyük gövdesi, önünde duranlara siper olarak hayatlarını kurtarmıştı[190].

Bucknam Bey, yakından şahit olduğu bu olay esnasında Sultan II. Abdülhamid'in nasıl soğukkanlı, sakin ve cesur davrandığından ilk fırsatta Rauf Bey'e söz etmişti. Gerçekten de patlama esnasında en sakin davranan kişi II. Abdülhamid idi, ilk tepkisi Mabeyn başkâtibi Tahsin Paşa'ya: "*Ne var?*" demek olmuştu[191]. Yaveri Ali Sait Paşa'nın naklettiğine göre, kulak zarlarını patlatan, civar binaların camlarını kıran, insanlara ve atlara ait vücut parçalarının havada uçuştuğu, her yeri kara dumanların kapladığı bu infilakta, sağ kalanlar can havliyle sağa sola kaçışırken, Sultan olup bitenleri bulunduğu mevkiden soğukkanlılıkla takip etmiş, elini kaldırarak gür sesiyle telaş edilmemesini söyleyip "*Korkmayın!*" diyerek bazı emirler vermiş ve vakur adımlarla saltanat arabasına yürümüştü[192]. Saltanat arabasına tek başına binen Sultan, sanki hiçbir şey olmamış gibi, Saray'a yönelmişti. Selamlık resmini takip eden yabancı sefirler ise, II. Abdülhamid'in bu metaneti karşısında alkışlarla "*Viva Sultan!*" diye bağırmaya başlamışlardı[193]. Kızı Ayşe Sultan da babasının sonradan, cebinden bazı demir ve taş parçalarını çıkararak kendisine gösterdiğini, "*Bunları yadigar olarak müzemde saklayacağım*" dediğini aktarmaktadır[194].

Olaydan sonra yapılan araştırma sonucu suikastla alakalı olarak birçok Ermeni tutuklandı[195], II. Abdülhamid'e yapılması tasarlanan üç suikast planı daha deşifre edildi[196]. Avrupalı devletlerin İstanbul'daki temsilcilerinin yoğun baskılarına rağmen yakalananlar yargılandı. Ele başı olduğu anlaşılan E. Joris ve onunla birlikte suçlu oldukları tespit edilen 11

---

[189] *BOA*, Yıldız Şura-yı Devlet Maruzatı (Y.PRK.ŞD), 3/50; Raşit Gündoğdu, *Sultan Abdülhamid Han'a Yapılan Suikastın Perde Arkası*, İstanbul 2010, s. 11. The New York Times gazetesi, ölenlerin sayısını 40 olarak vermiştir. Bkz. *The New York Times*, 22 July 1905. Bucknam Bey, sonraları The New York Times gazetesi ile yaptığı röportajda patlamanın hemen ardından arkasında kafası kopmuş bir asker, sağında bacağı kopan bir başkası, birkaç yüz metre ötesinde ise parçalanmış atlar gördüğünü anlatmıştı. Bkz. *The New York Times*, 28 March 1909.

[190] Henry F. Woods, *a.g.e*., s. 162.
[191] Z. Danışman, *a.g.e*., C. XIII, s. 172.
[192] Ali Said, *Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı*, (Haz. Ahmet Nezih Galitekin), İstanbul 1994, 115-117; Osman Karabıyık, *Türk-Ermeni Münasebetlerinin Dünü ve Bugünü*, İstanbul 1984, s.96.
[193] M. K. Öke, *a.g.e*., s. 107.; V. Eroğlu, *a.g.e.*, s.90.
[194] Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, İstanbul 1960, s.54.
[195] *Belgelerle Ermeni Sorunu*, s.128.
[196] *BOA*, Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM.), 49/77.

kişi daha idama, 46 kişi de çeşitli cezalara çarptırıldı. E. Joris iki yıl hapis yattıktan sonra serbest bırakıldı[197]. Abdülhamid canına kasteden Jorris'i affetti. Hatta daha sonra kendi hizmetine aldı[198].

1.7. Almanya Kiel Yolculuğu ve Asar-ı Tevfik'in Teslim Alınışı

Donanmanın ıslahı adına Bucknam Bey'in hazırladığı raporlardan bir sonuç çıkmayınca Rauf Bey için adeta sıkıcı bir büro hayatı başlamıştı. Bu arada Bucknam Bey, Beyoğlu'nda İngiliz sefareti civarında bir ev tutmuş, bir İngiliz'den altı aylığına Oberon isminde bir kotra kiralamıştı. Böylece Rauf Bey 1905 yazını, Bucknam Bey ve eşinin bu kotra ile yaptığı Adalar, İzmit Körfezi gezilerine ve balık avlarına iştirak ederek geçirdi. Birlikte çeşitli yelken yarışlarına katıldılar. O zamanki Sultan II. Abdülhamid idaresi, Türklerin yabancılarla temas ve dostluğuna hoş gözle bakmaz, İstanbul'daki yabancılarla dostluğu görülenler şüpheli görülür, hafiyeler tarafından takip edilir, bazıları da tevkif, hatta sürgün edilirlerdi. Yabancı gazetelerin çoğu da yasaklıydı. Ancak Rauf Bey, Bucknam Bey nezdindeki memuriyeti sayesinde bu gibi tehlikelerden korunmuş, serbest bir hayat geçirebilmişti. Bucknam Bey kısa bir süre sonra kendisi için İngiltere'den ismini Mohawk koyduğu daha elverişli bir kotra satın almış, Rauf Bey'le birlikte Moda'da yapılacak uluslararası yelken yarışlarına hazırlanarak 1905 yılının Ağustos ayında bu yarışlarda ikincilik kazanmışlardır[199].

1906 senesi içinde Bahriyede önemli değişiklikler oldu. Bahriye Nazırı Celal Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Mehmet Paşa görevlerinden azledildiler. Değişikliğe sebep olan, Celal Paşa ile Mehmet Paşa arasında devam eden anlaşmazlık ve karşılıklı güvensizliğin göz ardı edilemeyecek hale gelmesi ve Mehmet Paşa'nın Celal Paşa'yı yolsuzlukla suçlamasıydı. Bahriye Nezareti'ne 1897 Yunan Harbi'nden beri Çanakkale'de donanma kumandanı olarak bulunan Müşir Hasan Rami Paşa tayin edildi.

Bucknam Bey ve Rauf Bey, 1906 yılı Kasım ayının ilk haftasında Mabeyn Başkatibi Tahsin Paşa tarafından Saray'a davet edildiler. Tahsin Paşa, Almanya'nın Krupp fabrikasının Kiel Limanı'ndaki Germania tersanelerinde yeni sisteme tahvil edilen Asar-ı Tevfik zırhlı fırkateyninin tamir işleminin sona erdiğini, İstanbul'a getirilmesi için fabrikanın on beş bin İngiliz lirası talep ettiğini bildirdi. II. Abdülhamid, bu konuda Bucknam Bey'in fikrini öğrenmek istiyordu.

---

[197] *The New York Times*, 19 January 1908.
[198] Cemil Topuzlu, *İstibdat Meşrutiyet Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, (Haz. Cemalettin Topuzlu), İstanbul 2002, s.82.
[199] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 407.

Asar-ı Tevfik Zırhlı Fırkateyni aslında Mısır Hidivi İsmail Paşa tarafından İbrahimiye ismiyle İclaliye ve Necm-i Şevket zırhlı korvetleri ile birlikte Fransa'ya sipariş edilmiş, yapımı 1868 yılında tamamlanmıştı. Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı donanmasına katılan zırhlının önce Mesudiye Zırhlısı ile birlikte İtalya'ya gönderilerek yenilenmesi düşünülüp bu iş için görevlendirilen Miralay Hakkı Bey 1898'de zırhlıyı Cenova'ya götürmüşse de[200] İtalya'nın Ansaldo fabrikalarının istediği fiyatın yüksek oluşu ve ödenecek meblağa bir miktar daha para ilavesiyle büyük bir zırhlı inşa ettirilebileceği anlaşıldığından vazgeçilmişti[201].

Daha sonra Asar-ı Tevfik'in ıslahının İstanbul'daki Tersanede yapılması, toplarının Alman Krupp fabrikasına sipariş edilmesi ve böylece zırhlıya yapılacak masraf yerine zamanın ihtiyaçlarına uygun bir kruvazör alınması gündeme geldiyse de[202] bu gerçekleştirilememiş ve yenileme çalışmaları için başka bir firmayla anlaşılması üzerinde uzlaşmaya varılmıştı[203].

Nihayet 1900 yılında ikinci sınıf bir bakımdan geçirilmesi uygun görülerek Asar-ı Tevfik Zırhlısının Cenova'dan Almanya'nın Kiel şehrindeki Germania Tersanesi'ne gönderilmesine karar verildi[204]. Burada zırhlının tekne ve makinesi yenilenecek, yeni toplar ilave edilecekti[205]. Zırhlının o sırada süvarisi olan Miralay Rüstem Bey de Kiel'de idi[206]. Bu sıralarda İzmir Vapuru da Kiel'de tamirde bulunuyordu.[207]

Asar-ı Tevfik, Kiel'e götürülerek Krupp Fabrikası'na teslim edildi ancak 1902 yılına ait yazışmalardan tamir işlemine uzun süre başlanamadığı anlaşılıyor[208]. Hatta Osmanlı Hükümeti'nin, zırhlıda önemli bir yenileme yapılmadığı için taksite bağlattığı tadilat borcunun taksitlerini ödememesi gündeme gelmişti[209]. Bu şartlar altında uzun süre kayda değer bir yenileme işlemi yapılamamış, ancak 1904 yılında esaslı bir tamirata başlandı[210]. Böylelikle tamir ve yenileme işlemi tamamlandı, yapılan sözleşme gereği denemeleri yapıldı, Alman tersanesi yeni sisteme göre değiştirilen zırhlı fırkateynin İstanbul'a getirilebilmesi için on beş bin İngiliz lirası talep etti[211].

Sultan II. Abdülhamid, konunun Bucknam Bey'e danışılmasını istedi. Bucknam Bey, Rauf Bey'e zırhlıyı Almanya'dan getirebilecek yeterlilikte Türk zabit ve askerinin olup

[200] *BOA*, Y.PRK.ASK., 146/87; *BOA*, Y.MTV., 189/69.
[201] *BOA*, BEO, 1300/97427; *BOA*, İ.HUS., 74/92; *BOA*, BEO, 1302/97615.
[202] *BOA*, Y.PRK.BŞK., 61/4.
[203] *BOA*, Y.PRK.TKM., 43/21.
[203] *BOA*, Y.PRK.ASK., 160/63.
[204] *BOA*, Y.PRK.ASK., 181/61.
[205] *BOA*, Y.PRK.ASK., 163/51; *BOA*, BEO, 1601/120073.
[206] *BOA*, Y.MTV., 222/142.
[207] *BOA*, Y.MTV., 231/125.
[208] *BOA*, Y.MTV., 233 / 50; *BOA*, Y.MTV., 233/54; *BOA*, Y.MTV., 254/104.
[209] *BOA*, Y.PRK.ASK., 185/54.
[210] *BOA*, Y.PRK.ASK., 223/22.
[211] *BOA*, BEO, 2927/219515.

olmadığını sorunca Rauf Bey "*Bulunur*" cevabını verdi. Bucknam Bey, fabrikanın istediği miktarın yüksek olduğu yarısından daha az bir para ile bu işin mümkün olabileceğini, Sultan izin verirse yanında götüreceği zabit ve neferler ile bu işi bizzat yapabileceğini bildirdi. Tahsin Paşa cevaben Padişah'ın Bucknam Bey'i geminin getirilmesine memur ettiğini, fakat zabit ve efradın şimendiferle Balkanlar ve Avrupa içerisinden götürülmesini mahzurlu bulduklarını, mürettebatın Almanya'dan tedarikinin münasip olduğunu irade buyurduklarını tebliğ etti. Bucknam Bey, kendi teklifinin uygulanmasında bir mahzur olmadığını, her türlü mesuliyeti üzerine aldığını, geminin Osmanlı sancağı, zabiti ve askeri ile seyahatinin mürettebatının görgülerinin artması bakımından çok önemli olacağını Padişaha tekrar arz edince teklifi 30 Ekim 1906 tarihli kararla kabul edildi[212]. Böylece o sırada kendisine Yarbaylık rütbesi de verilen Amerikalı Bucknam Bey, yanında götürmek üzere elektrik subaylarının ve bir de Mesudiye Fırkateyni Yüzbaşısı Rauf Bey'in tercümanlık ve katiplik görevlerinde istihdamı için refakatine verilmesini ve geminin hazırlanması için yapılacak işlerde kendisine yardım etmesi için Mirliva Eşref Paşa'ya talimat verilmesini talep etti[213]. Subay ve neferler hazırlanması için Bahriye Nezareti'ne dört bin lira verilmesi için Maliye Nezareti'ne gerekli tebligat yapıldı. Bucknam Bey subay ve neferilerin hazırlanması için Rauf Bey'i görevlendirdi. Mürettebatın Budapeşte'ye kadar Şark Şimendiferi ile oradan Kiel'e kadarki nakilleri için ise Cook kumpanyasıyla anlaştılar.

Geminin ikinci kaptanı Asar-ı Tevfik Almanya'ya giderken topçu kumandanlığında bulunan Binbaşı Aziz Bey, üçüncü kaptanı Kolağası Rıfat Bey, bölük zabitleri ise Rauf Bey ve O'nun Mesudiye'de birlikte çalıştığı Hamdi Bey idi. Mürettebatın seçiminde sağlık durumlarının uygunluğu ve denizde tecrübe görmüş olmaları göz önünde tutulmuştu. Bu suretle hazırlanan dokuz zabit ve yetmiş nefer eksikleri giderilerek iki gün içinde sefere hazır hale getirildi[214].

Nihayet 11 Kasım 1906'da trenle yola çıkıldı. Konvansiyonel trene bağlanan iki vagona neferler, yolcu vagonlarına da zabitan yerleştirildi. Filibe'deki molada Bulgar Türklerini, Sofya'dakinde ise sefir Sadık el-Müeyyed Paşa'yı ve maiyetini istasyonda buldular. Belgrad'dan sonra uğradıkları Budapeşte'de Başkonsolos Lütfi Simavi Bey tarafından ağırlandılar. Burada Avusturya-Macaristan şimendifer idaresinin hazırladığı daha geniş ve elverişli vagonlara geçerek Berlin'den aktarma yolu ile Hamburg'a geldiler. Böylece İstanbul'dan hareketlerinin dördüncü günü Hamburg üzerinden Kiel'e ulaştılar. İstasyonda

[212] *BOA*, İ.HUS., 147/35; *DTA*, Erkan-ı Harbiye Bölümü, 125/32.
[213] *DTA*, Erkan-ı Harbiye Bölümü 78/99.
[214] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

Asar-ı Tevfik'i tamir eden fabrika ile temaslarda bulunmak üzere görevlendirilen Kolağası Hüseyin Bey tarafından karşılandılar. Zabitler fabrikaya yakın bir otele yerleştirilirken Rauf Bey ve Bucknam Bey de şehre inerek Germania Oteli'nde kalmaya karar verdiler.

Rauf Bey, yapılan tadilatı yerinde incelemek amacıyla Bucknam Bey ile fabrikanın direktörü rehberliğinde gemiye ilk girdikleri zaman büyük bir hayal kırıklığı yaşadı. Güverte adi çam ağacından ve çok dikkatsiz bir şekilde döşenmiş, geminin iç kısımları, pasları kazınmadan boyanmıştı. Bordasında zırhlı levhaları kalafat edilmemişti. Senelerce havuz görmemiş olan tekne son günlerde havuzlanmış fakat kazınmadan boyandığından su kesiminde kabarmış paslar görünüyordu. Kaptan köprüsünün altında, gemi mutfağının üstündeki ince saca hafif cıvatalarla bağlanan, nikel çeliğinden olduğu söylenen muharebe kumanda kulesi için, esas mukavele haricinde yaptırıldığından 7500 İngiliz lirası ödenmişti. Kulenin adi demir levhadan yapıldığı, kıymetinin birkaç yüz liradan fazla olamayacağı ilk kontrolde anlaşılmıştı. Gemi, her şart içinde vazifesini yerine getirebilmesi için lüzumlu çelik halatla teçhiz edilmemişti. Tamirat işlerine nezaret etmekle görevlendirilmiş olan Rüstem Bey'le fabrika heyeti arasında bu yüzden devam edip giden anlaşmazlık neticesinde Rüstem Bey İstanbul'a aldırılmış, yerine birkaç ay evvel kolağası olan Hüseyin Bey gönderilmişti.

Bu durumda olan gemi, mukavele şartlarına muvafık olarak tamir edilmiş gibi kabul edilerek, topları ve makineleri tecrübe dahi edilmeden Bahriye Makine Resimhanesi Müdürü Ferik Ahmet Paşa tarafından Osmanlı Hükümeti namına teslim alınmıştı. Bucknam ve Rauf Beylerin vazifesi de mükemmelen tamir ve yeni usule göre tadil ve teçhiz edildiği düşünülen bu gemiyi salimen İstanbul'a getirmekten ibaretti. İlk iş olarak hemen Fabrika nezdinde teşebbüslerde bulunarak güvertelerin kalafat edilmesini, lombozlarla top lombarlarının su geçmez hale getirilmesini zorlukla temin edebildiler[215].

Kiel'de kaldıkları sırada Kasım 1906'da Rauf ve Bucknam Bey'in başından bir saldırı olayı geçmiştir. Bir gece geç saatte bir yemek davetinden Germania Otel'e dönerken Kiel Postanesi civarında gemici ve işçi giysileri içindeki altı yedi kişi tarafından yolları kesilerek birdenbire hücuma uğradılar[216].

Bıçaklar, revolverler ile bu iki Osmanlı askerini soymak maksadıyla saldırıda bulunan haydutlardan iki tanesi ile Bucknam Bey uğraşırken üzerinde hiçbir silah olmayan Rauf Bey ilerde gördüğü taş yığınlarına doğru koşup ceplerine topladığı ve eline alabildiği taşlarla geri dönerek saldırganlara karşılık verdi. Olayı etraftan duyan birkaç polis ve ahali yardıma gelince kaçmayı başaramayan saldırganlardan biri de yanlarında olduğu halde karakola gittiler.

[215] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 421.
[216] *BOA*, Y.A.HUS., 507 / 85; BOA, Y.PRK.BŞK., 74/19.

Bucknam Bey'in başında bir sopa darbesinin sonucu oluşan yaralar, yüzünde gözlerinin kapanacak kadar şişmesine neden olan yumruk darbeleri, göğsünde ve sol kolunda ise hafif bıçak yaralarının izleri görülüyordu. Rauf Bey'in de başında sopa darbelerinin neden olduğu yaralar ile sağ ayağında bıçak kesikleri mevcuttu. Kim oldukları anlaşılınca polis tarafından nezaket gösterildi ve kaldıkları otele bir doktor getirtildi. Olay ertesi gün Alman basınında yer bulduğu gibi, Fransız ve İngiliz basınlarına da "*Almanların Türklere taarruzu*" şeklinde yansımış[217], Amerika'da ise Sultan tarafından Türk donanmasının yeniden organize edilmesi görevine getirilen Bucknam Bey'in disiplin anlayışının O'na yeni düşmanlar kazandırdığı ve bu saldırıyı Türk denizcilerin gerçekleştirdiği yönünde haberler çıkmıştır[218].

Rauf Bey ve Bucknam Bey Kiel'de iken mahkemeye davet edilmiş, sanıklar yakalanmış, ancak sarhoş olduklarını ve ne yaptıklarını bilmediklerini iddia edince mahkeme vakayı soygun maksadıyla yaralama olarak kabul ederek sanıkları üç aydan başlayarak çeşitli hapis cezalarına çarptırmıştır. Rauf Bey ise olayın, Asar-ı Tevfik'in tamirindeki yolsuzluklara karşı Bucknam Bey'in şiddetli tenkit ve uyarılarından rahatsızlık duyan fabrika mensuplarının bazılarının teşviki ile tertip edildiğini düşünmekteydi[219].

Bucknam Bey Kiel'de iken, 1906 Aralık ayında İstanbul'a çektiği bir telgraf ile Asar-ı Tevfik'in bazı ihtiyaç ve masrafları ile makinesinin tamiri için bir miktar paraya ihtiyaç olduğunu bildirmiş[220], Fok Kumpanyasından Osmanlı Bankası adına beş yüz İngiliz lirası borç para çekmek durumunda kalmış, bu para daha sonra kendisine bankaca geri ödenmiştir[221].

Asar-ı Tevfik böylece teslim alınarak Kiel yolculuğu sona erdirilmiş oldu. Asar-ı Tevfik'in çıkardığı çeşitli teknik problemlerle boğuşarak önce İngiltere'nin Plymouth Limanı'na uğradılar, ardından Cebelitarık Boğazı'nı geçerek Akdeniz'e girdiler. Fırkateyn Cezayir açıklarında tekrar arızalandı ve Cezayir Limanı'nın mendirek haricine demirlediler. Cezayir'in 1830 yılında Fransa tarafından işgalinden beri Cezayir Limanı'na uğrayan ilk Osmanlı harp gemisi Asar-ı Tevfik idi. Osmanlı Hükümeti, Fransız işgalini protesto etmiş, sancağını selamlamak mecburiyetinde kalmamaları için harp gemilerinin bölgedeki limanlara uğramalarını menetmişti. Cezayir halkı Osmanlı sancağını görmek için vilayet içlerinden kafilelerle limana gelerek Asar-ı Tevfik mürettebatına ilgi ve iltifat gösterdi. Cezayir'de yirmi gün kalınarak makinenin bazı kısımları sahildeki fabrikalarda tamir edildi, kazanlar temizlendi. Ancak fırtınada kopan ve çimento ile tıkanan boru ağzını açarak tamirine ve kazanın

[217] Abidin Daver, *a.g.e*., s. 13.
[218] *The Sunday Oregonian*, 30 December 1906.
[219] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 424.
[220] *BOA*, BEO, 2967/222505.
[221] *BOA*, İ.HUS., 149/19; *BOA*, İ.HUS., 149/77.

kullanılabilecek bir hale getirilmesine çalışıldıysa da gemi havuza girmedikçe mümkün olamayacağı anlaşıldı. Bu aksaklıklar yüzünden 1907 yılbaşını Cezayir'de geçirdiler. Bucknam Bey yılbaşı gecesi zabitlere Cezayir'in başlıca otellerinden olan Ekselsiyor'da bir ziyafet tertip etti. 13 Ocak 1907'de Cezayir'den ayrıldılar. Yine birtakım arızalar nedeniyle Midilli'nin Sığrı Limanı'na iki gün demirlediler. 21 Ocak'ta buradan hareketle 23'ünde İstanbul'a geri döndüler. Bahriye Nazırı Müşir Hasan Rami Paşa'nın istimbotu ile Kumkapı'da kendilerini beklediğini gördüler. Bahriye Nazırı, Kızkulesi açıklarında gemiye binerek geminin alay sancaklarıyla donatılmasını emretti. Ayrıca II. Abdülhamid'in gemiyi Yıldız bahçesinden görebilmesi için Boğaz'a çıktılar[222].

Geminin onarımı baştan savma yapıldığından dönüş yolunda zeminin delinmesi derecesinde tehlikelerle karşı karşıya kaldılar. Mürettebatın direnci sayesinde İstanbul'a başarıyla ulaşıldı. Bu seyahatte Bucknam Bey Türk askerinin yeteneğini gözlemledi ve ona olan inancını her fırsatta ifade etti. Bu sırada Rauf Bey yüzbaşı rütbesinde ve vardiya subayı görevinde bulunuyordu[223].

Bucknam Bey, ilk iş olarak geminin yenilenme çalışmalarında gördüğü eksikliklerle, inşaatındaki hatalara dair hazırladığı raporu Rauf Bey'e çevirterek II. Abdülhamie'e takdim etti. Padişah, Kiel'de uğradıkları saldırı vakası ve Cezayir'de ikamet ettikleri süre ile ilgili ek tafsilat istedi ve ayrıntılı bir rapor daha hazırlandı. Ardından Sultan'ın selam ve memnuniyetini tebliğ eden bir iradeyle birlikte Bucknam Bey'in rütbesinin Miralaylığa[224], kumanda ettiği zabitan ve efradın rütbelerinin birer derece terfi ettirildiği, zabitanın gümüş imtiyaz, efradın gümüş liyakat madalyalarıyla, Bucknam Bey ve Rauf Bey'in ise altın imtiyaz madalyası ile onurlandırıldıkları bildirildi. Ayrıca Bucknam Bey'e Asar-ı Tevfik Fırkateyni'nin İstanbul'a getirilmesinde gösterdiği hizmet ve gayreti nedeniyle 500 liralık bir ikramiye verildi[225]. Bu suretle Rauf Bey'in rütbesi de 4 Ocak 1907'de kol-ı saniliğe (sol kolağası – kıdemli yüzbaşılık) yükseltilmiş oluyordu[226].

Asar-ı Tevfik, İstanbul'da havuza alındı, teknesi temizlendi ancak deniz irtibat boruları ve makineleri esaslı bir şekilde tamir edilemedi. Yenileme çalışmaları esnasında Krupp fabrikasında meydana gelen yolsuzluklar ve yetersizlikler için bir tahkikat komisyonu oluşturulması düşünüldüyse de sonuç alınamadı[227].

[222] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 432.
[223] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922; *DTA*, Künyeler Bölümü 1/121.
[224] *BOA*, İ.TAL., 412/52.
[225] *BOA*, BEO, 2978/223334.
[226] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[227] *BOA*, Y.MTV., 293/22.

1907 yılının Haziran ayında ordu için ilk defa satın alınacak Fransız ve Alman yapımı makineli tüfek örneklerinin tecrübe edilmesi için İzmit civarındaki bir tütün çiftliğinde bir talim tertip edilmişti. Bu maksatla başkanlığını Topçu Feriki (Gürcü) Rıza Paşa'nın yaptığı bir de heyet oluşturulmuştu. Padişah iradesi ile Bucknam Bey de bu heyete dahil edildi[228]. Rauf Bey de onunla birlikte bu seyahate iştirak etti. Ayrıca Rauf Bey'in yıllar sonra 31 Mart Ayaklanması sıkıyönetim mahkemesinde beraber çalışacağı, o zamanın Tophane Tecrübe Dairesi Reisi Topçu Livası Hurşit Paşa da bu heyette görevli idi[229].

Rauf Bey, Asar-ı Tevfik Fırkateyni'ni İstanbul'a getirmek üzere Kiel'de bulunduğu sırada Almanya'ya sipariş edilen Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet torpido kruvazörlerinin[230] de yapımı tamamlanmış, Bucknam Bey ile birlikte bu kruvazörlerin denize indirilme merasimine katılmışlardı. Bu iki kruvazörün son taksitleri de 12 Ekim 1907 tarihinde ödenmiş[231] ve tecrübeleri de yapılmış olduğundan Sultan II. Abdülhamid'in emriyle yine Bucknam Bey kumandasındaki Osmanlı subay ve erlerince İstanbul'a getirilmeleri kararı ve Bucknam Bey'e 3190 İngiliz lirası ödenek verildiği Bahriye Nezareti'ne bildirildi[232]. Bucknam Bey'in teklifi üzerine 1 Mart 1908 tarihinde Peyk-i Şevket'in süvariliğine Rauf Bey[233], Berk-i Satvet süvariliğine ise Asar-ı Tevfik seyahatinde birlikte çalıştıkları Kolağası Hamdi Bey getirildi. Şark ve Avusturya-Alman Şimendifer Kumpanyaları ile yazışarak görevli zabit ve erlerin Kiel'e kadar nakilleri işi karara bağlandıktan sonra İstanbul'dan yola çıkarak dört gün sonra Kiel'e vardılar. Burada hazırlanmış olan kruvazörlere yerleştiler. Bir hafta kadar gemilerin eşya, top ve cihazlarını teslim almak, makinelerin kontrolü ve sefer ihtiyaçlarını temin etmek için Kiel'de kaldılar[234]. Gemiler Alman Donanmasının da kabul edip kullandığı son sistem su borulu kazanlarla teçhiz edilmişti[235]. Bu kazanların kullanımında uzman olan on iki Alman ateşçiyi iki gemiyle yanlarına alarak sert hava koşullarına rağmen hiçbir arıza ile karşılaşmadan Portekiz'e ait bir limana ulaştılar[236]. Burada kömür ve bazı ihtiyaçlarını giderdikten sonra

[228] Bucknam Bey'e verilen görevlerin sadece bahriye ve donanma ile ilgili olmadığı, Sultan II. Abdülhamid'in çeşitli askeri konularda da kendisinin bilgi, birikim ve tecrübesine başvurduğu anlaşılıyor.
[229] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 434-438.
[230] Yapımları 1907 yılında Almanya'da tamamlanan bu iki kruvazörden Peyk-i Şevket, 6 Ağustos 1915'te bir İngiliz denizaltısı tarafından Silivri açıklarında batırıldı. 1917'de battığı yerden çıkarılarak onarım gördü ve tekrar hizmete girdi. 1917-1918 yıllarında bahriye öğrencilerinin eğitimi maksadıyla okul gemisi olarak kullanıldı. 1924'te ismi Peyk olarak değiştirildi. 1936 -1938 yılları arasında Gölcük Tersanesi'nde tadil edildi. Berk-i Satvet, İstanbul Boğazı'nda bir Rus mayınına çarparak 1917'de onarıma alındı ve ardından okul gemisi olarak kullanıldı. 1924'te ismi Berk olarak değiştirildi, 1938'de tadilat gördü. 1944'te ihtiyat filoya alınan her iki gemi de 1948 senesinde hizmet dışına çıkarıldılar. Bkz. Kollektif, *Cumhuriyet Donanması 1923-2005,* (Editör Çelik E. Yüceliş), İstanbul 2005, s. 19.
[231] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2109/3.
[232] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2169/5.
[233] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.; *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[234] C. Kutay, *a.g.e*., C. I, s. 439.
[235] *BOA*, Y.MTV., 300/23.
[236] *BOA*, Y.A.HUS., 516/161.

Malta'ya hareket ettiler. Malta'da da kömür ikmali yapıldıktan sonra buradan ayrıldıklarının beşinci günü İstanbul'a vardılar.

Yine Kızkulesi açıklarında Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa, Peyk-i Şevket'e gelerek gemilere alay sancakları çektirdi. Padişahın görmesi için gemiler Boğaz'a çıkarıldı ve ardından Haliç'e bağlandılar. Bu kez de gemilerde görevli kadro birer derece terfi ettirildi. Rauf Bey 14 Kasım 1907'de, kol-ı evvelliğe (Sağ kolağalığı – ön yüzbaşılık)[237], Bucknam Bey ise Mirlivalığa yükseltilerek[238] zırhlı donanma kumandanlığı muavinliğine tayin edildi[239].

1907 yılının Aralık ayında Osmanlı sahillerinin muhafazasında kullanılmak üzere Fransız Schnaider fabrikasına sipariş edilen hem motorlu hem yelkenli 500 tonluk Marmaris ve 200'er tonluk Ayıntab ve Bafra gambotları Fransız mürettebatın idaresinde Çanakkale'ye gelmiş, ancak tayfalar itaatsizlik göstererek gambotları Türk yetkililere teslim etmemişlerdi. Bu gambotların teslim alınma işi için yine Bucknam Paşa görevlendirilmişti. Bir ay sonra Bafra sınıfından üç gambot daha Fransa'dan yola çıkarak Çanakkale'ye geldi. Her iki seferde de Bucknam Paşa yanında Rauf Bey olduğu halde gambotlar teslim alınarak başarıyla İstanbul'a getirildiler[240].

Böylece Sisam isyanında görevlendirilmesine kadar Rauf Bey bir yandan Peyk-i Şevket süvariliğini sürdürürken bir yandan da Bucknam Paşa'ya çeşitli görevlerinde refakat etmeye devam etti. Peyk-i Şevket diğer Osmanlı harp gemileri gibi Haliç'te bağlı halde yatıyor, silahlarının ve makinesinin temiz tutulmasına yetecek kadar asker boya ve temizlik işleriyle meşgul oluyordu. Ancak Peyk-i Şevket'in İstanbul dışında bir yerde görevlendirilmesi halinde her iki görevini de yürütemeyecek olduğundan Rauf Bey'in bunlardan birini bırakması zarureti doğdu.

Rauf Bey, Bucknam Paşa'nın refakatinde bulunduğu yıllar zarfında Avrupa ve Amerika'ya seyahat etme, yabancı dil bilgisini geliştirme, yurt dışında fikirlere, gazetelere serbestçe ulaşabilme fırsatı bulmuştu. Ancak süvariliğine tayin edildiği Peyk-i Şevket, Osmanlı donanmasının en yeni kruvazörlerinden biriydi ve Rauf Bey de bu görevi ülkesine hizmet etmek için bir fırsat olarak görüyordu. Bu düşüncelerini Bucknam Paşa ile de paylaşarak refakat görevinden affını rica etti. Yerine de Bahriye Mektebi'nde aynı sınıfta okuduğu ve sınıf birincisi olan, İngilizce ve Fransızca dillerine vakıf, o sırada Bahriye Erkan-ı Harbiye Dairesi'nde memur olan Kemal Bey'i tavsiye etti[241]. Bucknam Paşa, ilerleyen zamanlarda İstanbul'da

[237] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[238] *BOA*, İ.TAL., 437 / 5.
[239] *BOA*, Y.MTV., 303/119.
[240] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 441-442.
[241] C. Kutay, *a.g.e.*, C. I, s. 445.

kalmaya devam etmiş, Osmanlı Bahriyesindeki müşavirlik görevi sona erdiğinde sivil olarak çalışma imkanı bulmuştur[242].

1.8. Rauf Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Girişi

Türkiye'nin yakın tarihine damgasını vurmuş ilk ve en büyük siyasal örgüt olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, gizli bir öğrenci yapılanması olarak ortaya çıkıp ülke siyasetine yön veren bir siyasi parti konumuna yükselişini hazırlayan gelişmeleri, Sultan II. Abdülhamid döneminde aramak gerekir. Bilindiği gibi Sultan, Meşrutiyet'i ilan etmek şartıyla tahta çıkarak 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe koymuş, dolayısıyla Yeni Osmanlılar'ın, idaredeki etkisi iyiden iyiye artmıştı[243].

Ancak Osmanlı tarihinin en travmatik savaşlarından biri olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi mağlubiyetinin ardından II. Abdülhamid, Kanun-ı Esasi'nin kendisine verdiği yetkiye dayanarak meclisi süresiz olarak tatil ederek, Yıldız Sarayı merkezli bir idare anlayışı benimsemişti. Sultan'ın bu kararı, Genç Osmanlıların yıllar süren mücadelelerini boşa çıkarmış, birtakım reaksiyonları da beraberinde getirmişti. Nitekim kısa bir zaman sonra Ali Suavi önderliğindeki bir grup, *"Çırağan Vakası"* adıyla bilinen başarısız bir darbe girişimine teşebbüs etti ve sonunda Ali Suavi hayatını kaybetti[244].

Bu teşebbüsünün sonuçsuz kalması ve 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin kazanılması her ne kadar II. Abdülhamid idaresine nefes aldırsa da[245], Berlin Antlaşması ve sonrasında yaşanan toprak kayıpları, Tunus'un Fransızlar tarafından işgali, alınan dış borçların faizlerinin bile ödenememesi üzerine kurulan Düyun-ı Umumiye İdaresi, Mısır'ın İngilizler tarafından işgali, Ermenilerin çıkardıkları isyanlar, Girit ve Doğu Rumeli'de görülen isyanlar Osmanlı aydınının memnuniyetsizliğini arttırarak tekrar harekete geçmesine sebep olacaktı. Talepleri başta II. Abdülhamid'in idareden çekilmesi olmak üzere, Meclis'in açılması, Kanun-ı Esasi'nin tekrar yürürlüğe konulması, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması, ırkı, dini, mezhebi ne olursa olsun bütün vatandaşların Osmanlı üst kimliğinde birleştirilmesi, yabancı devletlerin müdahalesinin önlenmesi ve kapitülasyonların kaldırılmasından ibaretti[246].

---

[242] Bucknam Bey, resmi görevi sona erdikten sonra İstanbul merkezli Ottoman Anglo American isimli bir şirket kurmuş, ilerde bahsedeceğimiz üzere Trablusgarp savaşı sırasında gayri resmi yollarla bölgeye asker ve cephane taşınmasında rol oynamıştır. Bkz. E. Kuntsal, *a.g.e.,* s. 259.

[243] Ayrıntılı bilgi için Bkz. Şükrü Hanioğlu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul 1989.

[244] Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, İstanbul 1994, 381-452; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ali Suavi ve Çırağan Vakası", *Belleten*, VIII, Ankara 1944, s. 71-118.

[245] Metin Hülagü, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın Sosyal, Siyasal ve Kültürel Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi,* C. II, Ankara 1999, s. 314–318.

[246] Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler Ansiklopedisi,* XIII, Ankara 2002, s. 165-192.

İşte bu düşünceler etrafında toplanan Jön Türkler örgütlenme faaliyetlerine hız vererek 2 Haziran 1889 yılında Askeri Tıbbiye Mektebi'nde İttihad-ı Osmani Cemiyeti adıyla gizli bir örgüt kurdular. Örgütün kurucuları İshak Sükuti, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet ve Mehmet Reşit adlarındaki öğrencilerdi[247]. Onları bir araya getiren devletin uzun süredir içinden çıkamadığı bunalım ve II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimine duyulan hoşnutsuzluktu. Temel sorun 'Bu devlet nasıl kurtulur?'du. İstekleri sadece anayasal bir sistemin egemen olmasıydı. Bu sıralarda saltanatı kaldırmak gibi bir düşünce ortada yoktu[248]. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak olan örgüt, aynı dönemde kurulan diğer pek çok örgütle birleşerek Osmanlı coğrafyasının en güçlü teşkilatı haline gelecekti.

Cemiyetin Haziran 1889'da Edirnekapı dışındaki bir bağda, 12 kişinin katılımı ile piknik görünümü altında yapılan toplantısında Ali Rüşdi başkanlığa, Şerafettin Mağmumi sekreterliğe, Asaf Derviş saymanlığa seçildi. Cemiyetin İtalyan Karbonari Mason Teşkilatı'nı örnek alarak hücreler halinde yapılanması, her üyeye bir sıra numarası verilmesi kararlaştırıldı[249]. Birinci hücrenin birinci üyesi İbrahim Temo oldu.

Sultan II. Abdülhamid, cemiyetin varlığından ve faaliyetlerinden 1892 yılında haberdar oldu. Aynı okulda okuyan birkaç öğrenci tarafından Saraya verilen jurnaller üzerine okul kumandanları ve sorumlu bürokratlar görevden alındı. Tıbbiye Mektebi komutanlığına Mehmet Zeki Paşa atandı ve disiplinli bir idare sağladı. Yeni idarenin uygulamaları sonucu Cemiyetin önde gelen üyeleri çeşitli defalar tutuklandılarsa da 3 ay sonra serbest bırakıldılar ve okullarına dönmelerine izin verildi. 1895 yılına kadar örgüt daha çok gizli cuma toplantıları yapmakla yetindi[250]. Toplantılarda Namık Kemal, Ziya Paşa gibi Genç Osmanlıların eserleri okunuyordu.

1894 yılında baş gösteren Ermeni isyanları, örgüt için bir dönüm noktası oldu. Bitlis'in Sason ilçesinde başlayan isyan sonucunda İngiltere duruma müdahale ederek Osmanlı Devleti'ne Rusya ve Fransa ile birlikte bir ıslahat düzenlemesi sundu. II. Abdülhamid'in ıslahatları art niyetli bulması ve yanaşmaması üzerine İstanbul'da bulunan Ermeniler 30 Eylül 1895'te Bab-ı Ali'ye doğru yürüyüşe geçti[251]. Bunun üzerine cemiyet ilk nizamnamesini yayınladı[252]. Bildiride Ermenilerin giriştikleri küstahane hareketlerden duyulan endişeler dile

[247] Tevfik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, İstanbul 1991, s. 16.
[248] Semih Yalçın, Ali Güler, *Atatürk, Hayatı, Düşünceleri ve Kişiliği*, C. I, Ankara 2000, s.153.
[249] İngiltere Dışişleri Bakanlığı Doğu Masası yetkililerinden George Kidston 21 Aralık 1918 tarihli raporunda Bu gizli yapının, Masonluğu İtalya'dan getiren ve Selanik Locasının başlıca kurucusu bulunan Carrasco (Karasu) ile çok sıkı ilişkisi olduğunu bildiriyordu. Bkz. Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi' nin Türkiye' deki Eylemleri,* Ankara 1995, s. 4.
[250] T. Çavdar, *a.g.e.*, s. 16.
[251] Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II, İstanbul, 2006, s. 248-255.
[252] M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak "Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti" ve "Jön Türklük" (1889-1902),* C. I, İstanbul 1985, s. 173.

getiriliyor, hükümet ve saray sorumlu tutularak tüm Osmanlı vatandaşları, Bab-ı Ali, Yıldız Sarayı ve Şeyhülislamlık makamını basmaya davet ediliyordu[253]. Bildiriler dağıttılar, duvarlara yapıştırdılar. Eylemleri, pek çok askeri öğrencinin hapse düşmesine veya sürgüne gönderilmesine neden oldu ancak yurt içinde ve dışında açılan şubelerle büyümeye devam eden örgüt, basın-yayın alanında da faaliyet göstererek, yurt içi ve dışında olmak üzere toplam 153 gazete ve dergi çıkarıyordu[254].

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk kongresini 1902 Şubat ayında Paris'te yaptı[255]. Bu kongrede Meşrutiyet'in yeniden ilanı için izlenecek yol hakkında bazı fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Meşrutiyet'in ilanının yabancı yardımı ile olabileceğini düşünenler Prens Sabahattin'in, yabancı müdahalesine karşı çıkanlar ise Ahmet Rıza Bey'in etrafında toplandılar.

1906 Eylülü'nde Selanik'te Mehmet Talat, İsmail Canbulat ve Rahmi Beyler önderliğinde "*İstibdat Yönetimi*"ni yıkmayı amaçlayan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruldu[256]. Aynı günlerde Mustafa Kemal, Şam'da Beşinci Ordu subayları arasında Vatan ve Hürriyet Cemiyeti adlı örgütü kurarak Kudüs, Yafa, Beyrut ve Selanik'te birer şubesini açtı[257]. Ancak Mustafa Kemal, 1906 Mayıs'ında acele olarak Akabe Harekatı'nın merkezine dönmek zorunda kalıp Selanik'ten ayrılınca, ardında bıraktığı "*Vatan ve Hürriyet Cemiyeti*" şubesi gelişemedi ve mühim bir varlık gösteremedi [258]. Bunun üzerine Vatan ve Hürriyet Cemiyeti önce Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşti[259], ardından Makedonya'da hızlı yayılıp genç subaylar arasında taraftar bulan cemiyet, gizlice Selanik'e gidip görüşmeler yapan Doktor Nazım'ın çabaları sonucunda merkezi Paris'te bulunan Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'ne 27 Eylül 1907 tarihinde resmen katıldı. Osmanlı Terakki ve İttihat cemiyeti adı daha sonra değiştirilerek "*İttihat ve Terakki Cemiyeti*" adını alacaktı.[260] Bu birleşme ile örgütün ülke dışında merkezi Paris, ülke içinde merkezi Selanik kabul edildi ve cemiyet siyasi niteliğinin yanı sıra askeri bir nitelik de kazandı.

1907 yılı sonunda yine Paris'te düzenlenen ikinci kongre 29 Aralık'ta tamamlandı ve bir bildiri yayımlandı. Bildiride II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, mevcut idarenin değiştirilmesi, meşrutiyet ve meşveret usullerinin getirilmesi konusunda ortak karara varıldığı

[253] Bildirinin tam metni için Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908–1918*, C. I, İstanbul, 1998, s. 76.
[254] Gökhan Kaya, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Basın Yayın Faaliyetleri (1878-1909),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 19.
[255] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950),* İstanbul, 2008, s. 83-85.
[256] Kazım Naim Duru*, İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul 1957, s. 13; Bedi N. Şehsuvaroğlu, "II. Meşrutiyet ve Atıf Bey", *Belleten,* XXIII, S. 90, Nisan 1959, s. 309; Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, C. I, İstanbul 1970, s. 273.
[257] Fethi Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Ankara 1987, s. 62-83.
[258] Fethi Tevetoğlu, "Atatürk-İttihat ve Terakki", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, S. 15, Ankara 1989, s. 514.
[259] Hüsrev Sami Kızıldoğan,"Vatan ve Hürriyet-İttihat ve Terakki" *Belleten*, C. I, S. 3, Ankara, 1937, s. 621).
[260] Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1948, s.237-238.

ifade ediliyordu. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için ordu içinde propaganda yapılması, halkın vergi vermemek suretiyle pasif direnişe geçmeye çağrılması, hükümete karşı silahlı silahsız direniş ve grevler düzenlenmesi, genel ayaklanma koşullarının hazırlanması gibi eylemler planlanmıştı[261]. İttihat ve Terakki özellikle Balkanlar'da ve Makedonya'da oldukça faaldi. Genç subaylar arasında İttihatçı ve Abdülhamid aleyhtarı olmayanların sayısı yok denecek kadar azdı[262].

Rauf Bey, 1907 senesi Aralık ayı başında o sırada Selanik'te bulunan ağabeyi Hasan Murat Bey'i ziyaret maksadıyla Bahriye Nezareti'nden on beş gün için izin alarak trenle Selanik'e gitti. Hasan Murat Bey o sırada Selanik'te Musul Torpidosu süvarisi olarak görev yapıyordu[263]. Bu seyahatin bir diğer amacı da eski okul arkadaşı ve Urfa Torpidosu süvarisi Cevat Bey'i görmekti. Rauf Bey Selanik'te kaldığı bir hafta zarfında ağabeyi Hasan Murat ve arkadaşı Cevat Beylerin ordu mensupları arasında muhtelif rütbelerde bulunan dostlarıyla tanıştı. Gerek Bahriye ve gerekse ordu zabitanı Rumeli'deki Sırp, Bulgar ve Yunan siyasi çetelerinin her gün artan yakıcı ve yıkıcı faaliyetlerinden bahsediyor, olayların yalnızca Makedonya'da takibat yapmakla önlenemeyeceğini, hastalığın umumi tedavisinin devlet idaresinin baştanbaşa ıslahıyla mümkün olacağını tartışıyorlardı. Bazıları ise Mebusan Meclisi'nin yeniden toplanmasını temin için devletin silahlı kuvvetlerinin müşterek hareketten başka çare kalmadığını ileri sürüyorlardı. Paris, Cenevre ve Kahire de bulunan vatandaşlar tarafından çıkarılan ve Rauf Bey'in Bahriye Mektebi'nden beri takip ettiği gazete ve risaleler ile Avrupa ve Amerika seyahatlerinde gördüğü içtimai ve siyasi müesseseler de Rauf Bey'de çare olarak Mithat Paşa'nın ilga edilen Kanun-ı Esasi'si ile meşruti idarenin geri getirilmesi fikir ve kanaatini doğurmuştu[264].

Rauf Bey, o dönemde içinde bulundukları sıkıntılı durumu "*Bu ve emsali fikir ve kanaatler senelerden beri Fransa, İngiltere ve İsviçre'de siyasi mülteci olarak yaşayan hürriyetperver Türk mütefekkirleri tarafından çıkarılan gazete ve risalelerde bitip tükenmeyen makalelerle yazılmış söylenmiş olmasına rağmen Sultan Abdülhamid'in idaresi devam ediyor, gün geçtikçe de şiddeti ve fenalığı artıyor, derinleşiyor idi. Demek ki yazmak ve söylemek kafi değil idi. O halde memleketin halâsı için yegane çare olarak görülen Kanun-ı Esasi'nin tekrar ilanı nasıl mümkün olacak idi? İşte bunun devletin silah kuvvetlerinin müşterek tazyikiyle*

[261] Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 65-66.
[262] Necmettin Alkan, *Mutlakıyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler*, İstanbul 2009, s. 50.
[263] *DTA*, Künyeler Bölümü, 2/ 297.
[264] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s.42-43.

olabileceği fikrinin ilk defa Selanik'te hem de iman halinde müdafaa edildiğine şahit oldum" sözleriyle dile getiriyordu[265].

İzni biten Rauf Bey İstanbul'a Peyk-i Şevket torpido kruvazöründeki vazifesine geri döndü. Rauf Bey anılarında, bu dönemde bahriyede görev alan vatansever bazı arkadaşlarından övgüyle söz etmektedir. Bunlardan biri Bahriye Mektebi'nde meslek dersleri muallimliğinde bulunduğu sırada genç bahriyelilere vatan ve milletin maruz kaldığı tehlikelerden bahsederek feragat ve fedakarlık hisleri telkin eden, yabancı dillere vakıf, bir müddet Petersburg sefaretinde ataşenavallik[266] ve sonrasında nakliye gemilerinde süvarilik yapan Miralay Mustafa Bey'di. Bir diğeri Fransa donanmasında iki yıl kadar tecrübe görmüş ve yolsuzluğa karşı aleyhtarlığı ile tanınan ve sevilen, o sırada İstanbul'da bulunan ve gelip geçen yabancı savaş gemileriyle temas ve karşılıklı merasimler ifasına memur karakol gemisi Utarid korvetinin süvarisi Binbaşı Arif Bey'di. Yine önce Bahriye nazırı yaverliği daha sonra da Londra Ataşemiliterliğinde ve Hamidiye'nin ikinci kaptanlık görevlerinde dürüstlüğüyle dikkat çeken, İngilizce ve Fransızcaya hakim Vasıf Bey de bunlardan biriydi[267]. Osmanlı bahriyesinin yeniden canlanması halinde genç zabitler faal donanma hayatında kendilerine rehberlik edeceklerin Miralay Mustafa, Kaymakam Vasıf ve Binbaşı Arif Beyler olabileceği fikrindeydiler. Bu yüzden Rauf Bey de bu isimlerle yakından temas kurmaya özen gösterdi.

İzni bitince Rauf Bey tekrar İstanbul'a döndü. İstanbul'da siyasi havanın ağırlığını hisseden genç bahriyelilerin etrafında toplandığı şahıslardan biri olan ve o sırada Londra Sefareti Ataşenavalliği'nde bulunan Vasıf Bey'in İstanbul Haydar'daki evinde yapılan çeşitli toplantılara katıldı. Bu toplantılara diğer ileri gelen bahriyelilerden bazıları da katılır, günün hadiselerine, Avrupa'daki Türklerin mesailerine, memleketteki içtimai ve umumi yozlaşmaya, sefalete dair görüşür, Avrupa ve Amerika bahriyelerindeki teşkilat ve düzen hakkında okunan makaleler üzerine sohbet ederlerdi. Rauf Bey yıllar sonra bu toplantıları şöyle değerlendirecektir:

"*Şu noktayı sarahatle söyleyeyim ki biz bu günlerde gizli ve ihtilalci bir cemiyet halinde değil idik. Yekdiğerine emniyet ve muhabbeti olan memlekette hükümran, zalim ve cahil idarenin memleketi felakete sürüklediğine kani bulunan milletin selameti mesleğin tealisi için yol ve imkân arayarak samimi arkadaşlar gibi buluşuyor görüşüyor idik. 1908 senesi başladığı zaman memleketin vaziyet-i umumiyesinde iyiye doğru bir hareket görülüyordu. Gazetelerimiz memleketin her tarafında sulh ve sükunun devamından halkın gün geçtikçe artan refahından*

[265] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 43.
[266] Ataşenaval, elçiliklerin denizcilik alanında görevli askeri memurudur. Bkz. Aydın Çakmak, Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Bir Modernleşme Uygulaması Olarak Ataşenavallik", *Tarih Dergisi*, S. 66, İstanbul 2017, s. 77-106.
[267] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s.43.

bahs ile Padişahın devam-ı afiyet ve sıhhatine duaya vesile ediyorlardı. Muntazaman takip edebildiğimiz bilhassa İngiliz matbuatı memleketin Rumeli vilayetlerindeki idaresizliğin artmakta Bulgar-Yunan ve Sırp siyasi çetelerinin faaliyetlerinin genişleyip şiddetlenmekte olduğu mali vaziyetimizin devlet taahhütlerini ifa edemeyecek müsellah kuvvetlerin bilhassa Rumeli'nde asayişi izale ve muhafaza için silah altında bulundurulan mühim miktarda kıtaat-ı askeriyenin maaşlarının bazı mıntıkalarda verilemediğini naklederek hazinenin hal-i iflasta olduğuna işaret ediyorlardı. İstanbul'da bizim şahit olduğumuz vaziyet de ecnebi gazetelerinde görülen mali buhranın ümitsiz bir hale geldiğini teyid ediyordu. Saltanat merkezindeki kıtaat-ı askeriyenin kıyafetlerine taşradaki kıtaattan çok ziyade dikkat edilir idi. Bu sıralarda müteahhitlerin alacakları verilememesi yüzünden bahriye efradının bazıları kışa yazlık beyaz elbiselerle girmişlerdi. Uzun tehirle tevzi edilen maaşlar bu sene iki ay geciktiği halde verilememiş, bahriye zabitanlarına maaş yerine çuval çuval un tevzi edildiği de görülmüş idi. Umumi inhitatın bariz olan bu alametlerini büyük ve küçük rütbelerdeki zabitan yalnız görmüyor her günkü hayatlarında duyuyor, tazyiki altında inliyor idi. Bu idareyi yıkıp atacak iyi düşünülmüş muayyen bir plan dahilinde yapılacak kuvvetli bir harekete irtikab ve hafiyelik ile tanınan birkaç ahlaksızdan maada zabitanın müzaheret ve iştiraklarına şüphe etmiyor, fiili muhalefet bekliyor idik."[268]

Rauf Bey, ailesinin Cibali'deki evinde özellikle Vasıf Bey'le bazen haftada birkaç kere bir araya gelerek görüşüp tartışırlardı. Bu toplantılarda Berk-i Satvet süvarisi Hamdi, Bahriye Nazırı Hasan Rahmi Paşa'nın yaveri iken kendi isteğiyle ayrılarak denizde tecrübe kazanmak üzere İdare-i Mahsusa vapurlarında süvari muavinliğinde bulunan Tevfik Bey, Bahriye Mektebi muallimlerinden makina mühendisi Yüzbaşı İbrahim Aşki, Vasıf Bey'in kayınbiraderi Kolağası Hakkı Bey gibi isimler bulunuyordu. Bu toplantılar Meşrutiyet idaresinin tekrar ilanına kadar birkaç sene devam ettiği halde jurnalcilere yakalanmadılar[269].

1908 yılının ilk aylarında Alman İmparatoru II. Wilhelm kışı geçirmek üzere Korfu Adası'na geldi[270]. İmparator, adanın karşısındaki Osmanlı sahillerine geçerek Yanya'da avlanmak arzusunda olduğundan[271], Hamdi Bey'in kumandasındaki Berk-i Satvet ile Fransa'dan gelen Bafra ve Ayntab gambotları Ferik Halil Paşa kumandasında İstanbul'dan Preveze'ye gönderildi[272]. Sultan II. Abdülhamid'in isteği doğrultusunda Bucknam Paşa da Halil Paşa ile aynı göreve memur edilerek onunla birlikte gitmişti. Berk-i Satvet, İmparator'un

[268] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 44-45.
[269] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 44.
[270] *BOA*, Y.A..HUS., 520 / 31.
[271] *BOA*, Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlığı Evrakı (TFR.I.AS.), 57/5602.
[272] *BOA*, Y.PRK.ASK., 255 / 16.

gelmesine kadar bir ay bölgede kalıp Bafra ve Ayntab gambotlarını Yanya sahillerinde bırakarak İstanbul'a döndü. Süvarisi Hamdi Bey, İmparator'u karşılamak için Yanya ve Manastır çevresinden gelen zabitanın kendisine müracaat ederek mutlak idareye karşı ayaklanacaklarını, kendisinin de gemisiyle birlikte harekete katılmasını istediklerini Rauf Bey'e anlatmıştı. İhtilal özellikle genç zabitler arasında artık açıkça konuşuluyordu[273].

Bu şartlar altında Rauf Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne 1908 yılının Nisan ayında üye olmuştur ve kendisini üye yapan Kazım Karabekir'dir. Kazım Karabekir, Kurmay Mektebi'ni Mustafa Kemal ile birlikte 1905 yılında bitirmiş, yaklaşık bir yıl sonra da 17 Teşrinisani 1322 (30 Kasım 1906) Cuma günü Enver Paşa tarafından o zamanki adı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti olan örgüte üye yapılmıştır[274].

Rauf Bey'i Kazım Karabekir'in Ağabeyi Hamdi Bey'in Zeyrek'teki evinde gerçekleştirilen gizli toplantılara götüren kişi Erkan-ı Harp Kolağalarından Selahattin Adil Bey idi. Rauf Bey'in süvarisi bulunduğu Peyk-i Şevket'in ikinci kaptanı Muzaffer Adil Bey'in kardeşi olan Selahattin Adil Bey Topçu ve Erkan-ı Harbiye mekteplerinde tahsilini bitirdikten sonra önce Şam'a ve ardından Makedonya'ya memur edilerek çetelerin takibinde bulunmuş, 1908 yılı başında Mekteb-i Harbiye'de muallim muavinliğine tayin edilerek İstanbul'a gelmişti[275].

Kazım Karabekir, Rauf Bey'le tanışmasını şöyle anlatmaktadır:

"*İstanbul'da askerler arasında dahi teşkilat Manastır'daki gibi kolay olmuyordu. Ben Manastır'da kimi münasip görüp açtımsa hepsi büyük bir heyecanla hürriyet mücadelesine atılmak için cemiyete girmeyi kabul etmişti. Şüpheli gördüklerimize ise zaten açmazdık. Fakat İstanbul'da Harbiye Mektebi'nde kaç kişiye açtımsa vaziyeti ümitsiz buldukları halde cemiyetten bahsedince garip vaziyetler alıyorlardı. Fakat ordu teşkilat muavini Erkan-ı Harp Kolağası Selahattin Adil Bey (İstiklal Harbinde Müdafaa-i Milliye müsteşarı emekli general) teklifimi tıpkı Manastır'daki arkadaşlarımızın gösterdikleri cesaret ve şevk ile kabul etti. Kendisini tahlif ettim ve donanmaya el atmak ihtiyacımızı da kendisine anlattım.*

— Benim güvendiğim bir arkadaşım var. Görüşeyim, size söylerim, dedi. Birkaç gün sonra da:

— Peyki Şevket süvarisi Kolağası Rauf Bey'in cemiyete girmeyi kabul ettiğini ve ikinci süvari kardeşi olduğunu da bildirdi.

[273] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 45.
[274] Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul 2011, s.79.
[275] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 46.

Zeyrek'teki ağabeyimin bahçesinde Rauf Bey'i de tahlif ettim. Rauf Bey her türlü fedakarlığa hazır olduğunu, ikinci süvari Selahattin Bey'in kardeşi ve kıymetli bir arkadaşı olduğunu, istenildiği zaman bütün gemisiyle emre hazır olduğunu bildirdi. Rauf bende çok değerli bir tesir yaptı. Bugün pek samimi bağlandık. (Bütün hayatımızca da bu samimi birliğimiz sürüp gitti.) Yalnız gemide mermi bulunmadığını söyledi. Dedim:

— Mermi meselesi ikinci kalır. Asıl mesele Üçüncü Ordu harekete geçince Selanik'e bir filo gönderilirse onlara karşı durmak değil, onlarla birleşmek ve eğer İstanbul üzerine bir hareket olursa yine o tarafa geçebilmek birinci vazifemizdir. Şimdi yapılacak iş sözü ayağa düşürmeden ve işi hafiye güruhuna duyurmadan donanmanın mühim simalarını elde et-mektir.

— Bu işi bana bırakınız. Çok kıymetli arkadaşlarımız var. Fakat şimdiden cemiyete alınmaları mahremiyeti kaybedebilir. Fakat hepsi hürriyet seven insanlardır. İcab ettiği zaman donanma cemiyetin emrine girebilir.

— Şu halde, dedim, ben ayrıca donanmadan kimse ile temas aramayacağım. Siz istediğiniz zaman bir şube açmakta salahiyetlisiniz.

(Miralay Vasıf ve Arif Beyleri Rauf Bey'in delaletiyle hürriyetin ilanı akabinde cemiyete aldık. Rauf Bey ve bu arkadaşlarının himmetiyledir ki 31 Mart Ayaklanması'na rağmen donanmamız hareket ordusuna karşı koymadı, onun emrine girdi.)

Donanmaya el attığımı ve bir kruvazörün cemiyetin emrine hazır olduğunu Enver Bey'e bildirdim. Bu Nisan ayının çok bereketli bir işi idi."[276]

Rauf Bey ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girişi ve Kazım Karabekir'le tanışmasını hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

"*(1908) Mart'ın ilk haftasında bir gün Erkan-ı Harb Kolağalarından Selahattin Adil Bey, gemiye (Peyk-i Şevket) geldi. Selahattin Bey geminin ikinci kapudanı Muzaffer Bey'in küçük biraderi idi. Kendisiyle dostluğumuz samimi idi. Kendisiyle yalnız kalınca mukaddimeye lüzum görmeden "Kanun-ı Esasinin yeniden ilanı Meclis-i Mebusan'ın içtimaa daveti için Padişah üzerinde müessir olacak teşebbüslerde bulunmak zamanının geldiği kanaatindeyim. Sen ne dersin?" dedi. Ben de aynı kanaatte olduğumu, başka çare kalmadığını söyledim. "Biz bazı arkadaşlarla bu babda faaliyete geçmek için hatta bir cemiyet teşkili düşünüyoruz. Gayemiz meşrutiyet-i idarenin tesisine çalışmak, bu yolda icap eder ise ölmekten de kaçmamaktır. Bana emniyet eder bizimle birlikte çalışmayı kabul eder misiniz?" dedi. Selahattin Bey büyük kardeşi Muzaffer Bey gibi çok temiz ruhlu, temiz düşünceli feragat-ı nefis sahibi şerefli ve çok çalışkan bir insan olarak tanıdığım için bila tereddüd evet dedim. Gülerek*

[276] K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 176-177.

koynundan çıkardığı Kuran-ı Kerim'i masanın üzerine koyarak 'Biliyordum onun için hazırlıklı geldim. Emniyetsizlikten değil cemiyetin esas kaidesindendir de onun için Rauf'um' dedi ve 'Meşrutiyet-i idarenin istihsali için çalışacağım, bu babda icabında can fedasında çekilmeyeceğim' yeminini teklif etti. Aynı zamanda cebinden ufak bir de revolver çıkardı, usulde bu da vardı. 'Ama bilmem askerlere teklife hacet var mı?' diye latifede de bulundu. Kabul ederek yemin ettim. 'Önümüzdeki Cuma günü gecesi kimseye söz verme seni gelip alacağım ve aynı maksatta müşterek bir arkadaşımızı ziyarete gideceğiz' dedi. İkimiz karar vermedikçe bir üçüncünün haberdar edilmemesi de kararlaştırılarak ayrıldık. Ertesi Cuma günü Selahattin Adil Beyle buluşarak Fatih civarında Zeyrek'te Kilise Camii karşısında bir konağa gittik. Haliç'e ve Boğaz'ın bir kısmına hakim latif manzaralı bahçesinde çiçeklerle meşgul genç güler yüzlü nazik bir erkan-ı harb zabiti bizi karşıladı. O zamana kadar Selahattin'in kim olduğunu söylemediği bu zat kendisini bana Erkan-ı Harb Kolağası Kazım Karabekir diye takdim etti. Bundan sonra da en ufak tereddüt ve ihtiyata lüzum görmeden senelerden beri yekdiğerini tanıyan emin arkadaşlar gibi vazifenin icap ettirdiği teşebbüslerden aynı fikir ve gaye etrafında hemfikir arkadaşlar ile münasebet tesisi tarzlarından görüştük. Kazım Bey az zaman evvel Manastır'dan gelmiş, Selahattin Adil Bey gibi Mekteb-i Harbiye'de muallim muavinliğine memur edilmiş idi. Muayyen vakitlerde buluşarak görüşmeyi kararlaştırdık. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen zamanda İstanbul'da bulundukça Selahattin Adil Bey'le beraber Kazım Bey'le buluşur gördüklerimiz duyduklarımızdan yekdiğerini haberdar eder söz ve fikir birliği ile hareket eder idik."[277]

Kazım Karabekir, Rauf Bey'e ağabeyi Hamdi Bey'in Zeyrek'teki evinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne giriş yemini ettirdiğini belirtmişse de[278] birkaç gün önce mevzuyu Rauf Bey'e ilk olarak açan Selahattin Adil Bey tarafından da bir yemin ettirildiği anlaşılıyor.

Rauf Bey, Kazım Karabekir'in ağabeyi Hamdi Bey'in Zeyrek'teki evinde katıldığı kalabalık toplantılarda Bucknam Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin vaziyeti ile ilgili fikirlerinden bahsediyor, İdare-i Mahsusa seyahatlerini, görev yaptığı yerleri, karşılaştığı şahsiyetleri, donanma üzerindeki araştırmalarını, II. Abdülhamid'e takdim ettikleri raporları, bunların neticelerini ve Peyk-i Şevket maceralarını anlatıyordu.

1908 yılı başında Osmanlı Devleti'nin genel durumunda iyiye doğru bir gelişme görülmüyordu. İstanbul gazeteleri memleketin her yanında sulh ve sükunetin devamından,

---

[277] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 46-47.

[278] "*Donanmadan Rauf Bey, zırhlılarımızın süvarilerinden Albay Vasıf ve Arif Beyleri bana tanıttı. Bu zatlar cemiyete alındığı takdirde zapturaptın da temini suretiyle donanmanın cemiyet emrine alınabileceğini bildirdi. Bu arkadaşları cemiyete yeminle aldım. Bu suretle bu mühim iş de başarılmış oldu. Donanmadan İbrahim Aşki Bey de bu suretle sonradan İstanbul merkezine aza alındı*." Bkz. K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 201.

halkın gün geçtikçe artan refahından bahsederken, Rauf Bey'in takip edebildiği İngiliz matbuatı Rumeli vilayetlerindeki idaresizlik ve asayişsizliğin artmakta olduğunu, Bulgar, Yunan ve Sırp çetelerinin genişleyip faaliyetlerini şiddetlendirdiklerini ve jandarmaların maaşlarının, bazı yerlerde yiyeceklerinin dahi temin edilemediğini naklederek hazinenin iflas halinde olduğuna işaret ediyorlardı. Gerçekten de uzun gecikmelerle verilen maaşlar 1908 yılının ilk iki ayı geçtiği halde verilmemiş, bahriye zabitlerine para yerine çuval çuval un dağıtılmıştı. Bu yüzden askeri tersanelerdeki 15 bin denizci gecikmiş maaşlarının hemen ödenmesi isteğiyle ayaklanmışlardı[279].

Makedonya'da kıyam ve isyanların dağlarda karların eriyerek arazinin çetelerin hareketine müsait hale geldiği zamanlarda arttığı uzun senelerin tecrübeleriyle biliniyor, 1908 yazında Rumeli'deki isyanların yeniden şiddetleneceği bekleniyordu. Rumeli vilayetlerinin idaresi 1903 senesinde Avusturya-Macaristan ve Rusya imparatorlarının Mürzsteg'de gerçekleşen mülakatları ve İngiltere kralının Viyana'da Avusturya-Macaristan imparatorunu ziyareti neticesinde imzalanan Mürzsteg Programı adıyla bilinen reform programı 1904'te Sultan II. Abdülhamid'e kabul ettirilmişti. Buna göre Makedonya'da daha önce Rusya ve Avusturya-Macaristan hükümetlerinin talebi üzerine asayişin temini ve ıslahat icrası göreviyle umumi müfettişliğe tayin edilen Hüseyin Hilmi Paşa'nın refakatine bu defa da Rus ve Avusturyalı murahhasalar tayin edilmişti. Jandarmaların emir ve kumandası Düvel-i Muazzama tarafından tayin edilen zabitan idaresine bırakılıyordu. Rus-Japon Harbi'nin patlaması müdahalenin pekiştirilmesine bir müddet için engel olmuştu. Fakat geçen dört yıla yakın zaman zarfında yabancı idaresinin iştirakinden ümitlenen Sırp, Bulgar ve Yunanlı ihtilalciler çok iyi organize edilmiş çeteler eliyle hükümet kuvvetlerine karşı direnişi arttırmakta idiler. Osmanlı matbuatı "*Memalik-i mahrusa-i Şahane'nin her tarafında saye-i şahane'de asayiş-i umumiye berkemal*" diye yazarken, yabancı basın gittikçe genişleyen çete teşkilat ve tecavüzlerinden, köylerin harap, köylülerin sefil olduklarından, bu yüzden Makedonya'dan Amerika'ya göçün arttığından, asayiş bir an evvel tesis edilmez ise bölgede insan kalmayacağından ve Osmanlı idaresinin aczinden vaka vaka bahsederek neşriyatta bulunuyorlardı[280]. Bu sırada Rauf Bey, Haliç'te Fener İskelesi önünde şamandıraya bağlı yatan gemisi Peyk-i Şevket'te yaşıyor, silah ve makinelerinin işler ve kullanılır durumda kalmasına gayret ediyordu.

1.9. Sisam İsyanı ve Rauf Bey'in Sisam Adası'na Memuriyeti

[279] Aykut Kansu *1908 Devrimi*, İstanbul 1995, s. 114.
[280] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 46.

Sisam ya da Batı literatüründeki ismi ile Samos Adası, Ege Denizi'ndeki önemli adalardan biri olup Anadolu'nun Batı kıyılarına yakın bir konumda yer almaktadır. Fatih Sultan Mehmet zamanında fethedilen ada, 1821'e kadar genel olarak sorunsuz bir şekilde idare edilmiş, bu tarihte alevlenen Rum isyanları nihayet Sisam Adası'nı da etkilemiştir. Bazı Etnik-i Eterya üyeleri tarafından isyana teşvik edilen adalılar ilk iş olarak çeşitli nedenlerle adada bulunan Müslümanlara ve onara ait ticaret gemilerine saldırmışlardır[281]. İhtilalin planlı bir şekilde yürütülmesi sonucu Rum asiler silahlandırdıkları ticaret gemileri ile bir taraftan Akdeniz'de korsanlık yapmaya başlamış, diğer yandan da Anadolu sahillerine yaptıkları vur kaç saldırılarıyla can ve mal kaybına sebep olmuşlardır. Etnik'i Eterya üyelerinin faaliyetleri, adanın neredeyse tamamının Rum oluşu ve Anadolu sahillerine yakınlığı ile isyan faaliyetlerinin başını çeken yerlerden biri haline gelmiştir.

1907 yılına kadar görülen asayişsizlik olayları Sisam'ın konumunun önemi göz önüne alınarak adaya giden Osmanlı bürokratlarının nasihat suretiyle olayların büyümesini engelleme yöntemiyle çözülmeye çalışılmıştır. Nitekim üst düzey Osmanlı heyetlerinin gidişi ile alınan bazı ılımlı tedbirler adadaki ortamı kısa süreli de olsa sakinleştirmiştir[282].

İsyandan önceki günlerde yapılacak olan seçimde adanın Yunanistan'a ilhak taraftarlarının kazanması için ada dahilindeki Osmanlı askeri kışlası muhasara edilmiş, sahil boyunca çoğu yabancı konsoloshaneleri teşkil eden, mensup oldukları devletlere mahsus bandıralar çekili binalara kadın erkek çocuk birçok insan iltica etmiş ve adanın dışarısıyla bağlantıları kesilmişti. Aslen adalı olan ve Girit isyanında başı çeken, Venizelos'un arkadaşlarından Sofilos ismindeki bir ihtilalcinin harekatı idare etmek üzere Yunanistan'dan adaya geldiğini duyan Prens Andrea Kupas Efendi[283], Babıali'ye müracaat etmiş, nüfusu 80.000'e varan adalıların Yunanistan'dan gönderilen silahlarla donatılmakta olduklarını, isyanları halinde mevcut muhafız askerin kafi gelmeyeceğini bildirerek daha fazla kuvvet gönderilmesini talep etmişti. Bunun üzerine tütün reji idaresinin adalarda kaçakçı takibiyle görevli Dikili Vapuru'na İzmir'den 200 asker bindirilerek Vati Limanı'na gönderilmiş, gemi boşaltılırken civardaki evlerde pusu kuran asilerin silahlı baskınına uğramışlardı. İzmir'den takviye olarak gönderilen askerin adaya çıkması ile en planlı mukavemetlerden biri yaşanmış,

[281] Ali Fuat Örenç, "1821 İsyanı sonrası Sisam Adası'na Verilen Yeni Statü", *Tarih Dergisi*, Sayı 36, İstanbul 2000, s. 336.
[282] Ali Fuat Örenç, *Yakın Tarihimizde Sisam Adası 1821–1923*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 140.
[283] Aslen Girit'in İsfakya kasabasından bir Rum olan Kupas Efendi, Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar memuriyet hizmetinde bulunmuş ve Sisam Adası prensliğine tayininden önce Şura-yı Devlet azalığına kadar yükselmiştir. Bkz. *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 49.

Rum asiler beş Osmanlı askerini öldürmüşlerdir. Esir düşen bir kısım asker ise asiler tarafından önce sokakta dolaştırılmış, ardından kurşuna dizilmişti[284].

Babıali Sisam'da Osmanlı askerlerine Hıristiyan halk tarafından ateş açılması[285], ada halkının Yunan Donanması yararına para toplaması[286] gibi olaylar üzerine Sisam'da daimi konuşlandırılan Askeri Müfreze Kolağası Rıza Efendi'den gelen istihbarat doğrultusunda, adadaki durum Meclis-i Mahsus'ta müzakere edilerek adada daimi surette tutulan asker sayısı iki yüzden dört yüze çıkarılmıştır[287]. Ancak sahilde denize nazır olan ve Prens Kupas Efendi'nin aynı zamanda ikamet ettiği hükümet konağının asiler tarafından çevrilerek konakta bulunan Osmanlı askeriyle çatışmaya girilmesi üzerine müdahale kaçınılmaz olmuştur.

Ferik Halil Paşa kumandasında Marmaris gambotu, Halep, Sayda, İzzettin vapurları, Bafra ve Ayntab gemileri, Peyk-i Şevket torpido çekeri, Hamidiye kruvazörü ve Necm-i Şevket korvetinden müteşekkil donanma ile beraber İkinci Ordu'dan bir ve Üçüncü Ordu'dan iki Nizamiye taburunun süratle adaya sevki uygun görülmüştür[288].

1908 yılının 2 Mayıs Çarşamba günü Rauf Bey gemisi Peyk-i Şevket kruvazöründe günlük işleriyle meşgul olduğu sırada tersane kumandanlığından gelen bir zabit aynı gün ve en kısa zamanda hareket için Bahriye Nezareti'ne irade-i seniyye tebliğ edildiğini, akşama kadar hazırlanılarak her ne olursa olsun Haliç'ten çıkmak lüzumunu Bahriye Nazırının emrettiğini bildirdi[289]. Gemide Almanya'dan dönüşte kalan bir miktar kömür bulunmasına rağmen Haliç'teki gemilerin kazanlarda ateş yakmasına müsaade edilmediğinden mevcut kömür asker ve subay mevkilerinde kurulan sobalarla mutfaklarda kullanılmıştı. Rauf Bey bunun üzerine Haliç'te yatan savaş gemilerinin bağlı bulunduğu Tersane Kumandanı Ferik Mehmet Paşa'yı ziyaret ederek hareket için ihtiyaç duyduğu su, kömür ve erzak ile noksan olan efradın gemiye biran evvel gönderilmesini rica etti. Nazırdan kumandana, kumandandan etrafa sürekli emirler veriliyor, yaverler gönderiliyor ve geminin ihtiyaçlarının akşama kadar ikmal edilerek karanlık basmadan evvel köprülerden çıkarılması isteniyordu. Tersane Kumandanı Mehmet Paşa, Rauf Bey'e Galatalı unvanıyla tanınan ve bir gün önce İzzeddin vapuruyla hareket eden Ferik Halil Paşa'ya iltihak etmek üzere Sakız'a hareket edeceğini bildirdi. Oradan Sisam'a gidilecekti. Gemiye döndüğünde erzakın geldiğini ve yüklenmekte olduğunu gördü. Bir müddet sonra da su, kömür, personel ve cephane de dubalarla gelerek gemiye yanaştırıldı[290].

[284] Ali Fuat Örenç, *a.g.t.*, 144-145.
[285] *BOA*, Sadaret Eyalat-ı Mümtaze Kalemi Belgeleri Sisam (A.MTZ.SM.), 7/234; *BOA*, Y.A..HUS, 508/24.
[286] *BOA*, Y.A.HUS., 511/105; *BOA*, Y.A.HUS., 511/136.
[287] Ali Fuat Örenç, *a.g.t.*, s. 144.
[288] Ali Fuat Örenç, *a.g.t.*, s. 146.
[289] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[290] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 47.

O dönemde Donanmanın cephanesi Okmeydanı civarında Baruthane'de muhafaza edilir, gemiler hareket edip Haliç dışına çıktıklarında Kumkapı'da gemiye yüklenir ve İstanbul'a dönüşlerinde de yine Kumkapı'da çıkarılıp Baruthane'ye nakledilirdi. Cephanenin Baruthane'ye sevkine Birinci Ferik rütbesinde ve her gün bahriyede cereyan eden olayları hususi bir raporla Padişaha arz etmekle görevli olduğundan "*Hafiye*" lakabıyla tanınan Ahmet Paşa görevliydi. Aynı gün Ahmet Paşa ve Tersane Kumandanı Mehmet Paşa geldiler ve ardından Bahriye Nazırı Müşir Hasan Rami Paşa da istimbotu ile geldi. Akşam geç vakit gelip geçenlerin en kalabalık olduğu bir zamanda açılan köprüleri geçerek Kumkapı'ya demirlediler. Bahriye Nazırının Kumkapı'ya kadar gelen yaveri, II. Abdülhamid'in gemilerin hareket haberini beklediğini söylüyor, acele edilmesini istiyordu. O gece sabaha kadar cephane, erzak ve kömürü yerleştirmek, ertesi günü de gemi ve silahları temizlemekle geçirdiler. Osmanlı filosu 27 Mayıs 1908 akşamı Marmara Gambotu ile birlikte Haliç'ten ayrılarak Sakız'a vardı. Kumandan Halil Paşa'nın on iki saat evvel Kuşadası'na hareket ettiğini öğrendiler. 29 Mayıs 1908 Cuma günü Kuşadası'na hareket ettiler, Kumandan Halil Paşa'nın İzzettin Vapuruyla Sisam'a gittiğini öğrenerek durmadan yol aldılar[291]. Öğlenden bir saat evvel Vati'ye vardılar. Kumandanı topla selamlayarak işaretle emredilen İzzettin Vapuru ile kuzey yönü arasında rıhtıma yakın bir mesafeye demirlediler. Vati Limanı'nın ortasında şehrin önünde İzzettin Vapuru, gerisinde körfezin sonuna doğru Urfa, Ayıntab, Marmaris gambotları sırasıyla yatıyorlardı. 30 Mayıs'ta Sisam'a varılarak bombardımandan sonra Vati Limanı'nda yirmi iki gün kalındı[292].

Rauf Bey gemisiyle Vati Limanı'na ulaştığı zaman şehirdeki vaziyet şöyleydi: Sahilde cephesi denize bakan ve Prensin aynı zamanda ikamet ettiği hükümet konağı kara tarafında, asiler tarafından çevrilmiş konaktaki Osmanlı askeriyle ara sıra silahlı çatışma sesleri duyuluyordu. Şehir içinde Osmanlı askerine mahsus kışlanın bulunduğu taraftan da aralıklı ateş edildiği duyuluyordu. Sahil boyunca çoğu yabancı konsoloshanelerin mensuplarına ait bandıralar çekili binalara kadın erkek birçok insan iltica etmişti. Adada 1832 yılından beri İngiltere, Fransa ve Rusya hükümetlerinin baskıyla Osmanlı hükümetine kabul ettirdikleri imtiyazname gereğince idare işleri Osmanlı Devleti tarafından seçilen ve üç kefil devletin tasvip edeceği Rum asıllı bir bey ile ada ahalisi tarafından seçilen muavinlerin tayin edeceği dört kişilik icra heyeti tarafından yürütülmekteydi. Adada "*Prens*" unvanı verilen Beyin emrinde dört yüz Osmanlı askeri bulunduruluyordu. Adalıların Osmanlı Devleti'ne vermekle mükellef

[291] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 47.
[292] K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 179-180.

bulundukları vergi 200.000 kuruştu. Ancak bu miktar Adada bulundurulan Osmanlı askerinin masraflarına bile tekabül etmiyordu. Geniş serbestiyle idare edilen halkın köyleri, kasabaları mamur ve müreffehti**.** Ahali, Girit adasının çıkan isyanlardan sonra Osmanlı idaresinden ayrılması üzerine Sisam'ın da Yunanistan'a ilhak arzusunu duymuşlar ve bu fikre taraftar siyasi bir de fırka teşkil etmişlerdi. İsyana tesadüf eden günlerde yapılacak yeni seçimde adanın Yunanistan'a iltihakı taraftarlarının kazanması için icap edilirse silahla müdahaleye karar verdiklerini, Girit isyanında başı çeken Venizelos'un arkadaşlarından "*Sofilos*" isminde bir ihtilalcinin harekatı idare etmek için Yunanistan'dan adaya geldiğini duyan Prens Kupas, Babıali'ye müracaat etmiş, nüfusu seksen bine varan adalıların Yunanistan'dan gönderilen silahlarla donatılmakta olduğunu, isyanları halinde mevcut askeri kuvvetin kifayet etmeyeceğini bildirince tütün reji idaresinin adalarda kaçakçı takibine memur Dikili vapuruna İzmir'den iki yüz asker bindirilip Sisam'a gönderilmişlerdi. Vati limanına gelen gemi tahliye edilirken civardaki evlerde pusu kuran yerli jandarmalar ile silahlı ahalinin ani hücumlarına uğramışlar, muharebe ederek ve şehit ve yaralı bırakarak bir kısmı kışlaya bir takımı da sahildeki Prensin ikametgahı olan hükümet konağına iltica edebilmişlerdi. Ağır yaralı olarak düştükleri yerde kalan Osmanlı askerlerinin şakiler tarafından şehrin umumi bahçesine götürülerek "*Muhammed'e Selam Söyle"* diye işkence edilerek öldürüldükleri biliniyordu[293].

Rauf Bey'in gemisiyle Vati Limanı'na ulaştığı 29 Mayıs 1908 Cuma günü öğleden sonra saat üçte Hamidiye Kruvazörü de geldi. Kumandanı top ile selamlayarak İzzettin vapuru ile körfezin batı sahili arasına demirledi. Hamidiye, Peyk-i Şevket, Marmaris ve Bafra'dan oluşan fırkayı Ferik Amiral Halil, Topçu Livası Sadık Paşa ile Komodor İbrahim Bey idare ediyorlardı. Aynı günün akşamı Prens Kupas'ın konağında tutulan ağır yaralı kırk kadar Osmanlı askeri İzzettin vapuruyla İstanbul'a gönderildi. Hava karardıktan sonra isyancılar Osmanlı filosuna karşı sahilden şiddetli tüfek ateşine başladı. Asiler kendilerine yüzlerce kadın ve çocuğun iltica ettiği konsoloshaneleri siper aldığından top ve tüfek ateşiyle mukabele birçok masum insanın ölmesine sebep olacaktı[294].

Sahilden Osmanlı filosuna karşı ateş devam ettiği gibi adanın gerilerinden de şiddetli tüfek sesleri işitilmiş, kışlaya ve Prens'in konağına taarruz edildiği anlaşılmıştı. Bunun üzerine Hamidiye'nin istimbotu kurşunlara karşı sac levhalarla muhafaza altına alınarak sahile yanaştırıldı ve prensin eşi ile birlikte Hamidiye'ye gelerek tehlikeden kurtarılması düşünüldüyse de Kupas Efendi "*Ben adada Devlet-i Aliye'yi temsil ediyorum. Asilerin tazyiki karşısında mukadderse ölürüm. Fakat vazife ve makamı terk edemem. İşim buradadır. Burada*

[293] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 48.
[294] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 49.

kalmak da devlete karşı borcumdur ki gösterilen alakaya teşekkür ederim" diyerek adadan ayrılmamıştır[295].

Akşam 21.30'da adadan bir top sesi duyulunca gemilerin hepsinden şehrin etrafına ve arkasındaki sırtlara muhtelif çapta toplarla ateşe başlanmış, sahilden ateş eden asilere karşı ise konsoloshanelerdeki mültecilere zarar vermemek adına ateş edilmemiştir. Beş dakika kadar devam eden bombardıman esnasında şehrin arkasında bulunan ve asilerin karargahı olduğu anlaşılan bir kule ile kışlaya karşı cephe aldıkları atışlarından anlaşılan eşkıyanın gizlendikleri zeytinlikler projektörlerle aydınlatılarak dövüldü. Kule yıkıldı ve zeytinliklerden yapılan ateş susturuldu[296]. Neticede şehir ve civarında sükunet sağlandı ve 30 Mayıs 1908 Cumartesi günü şehirde ve civarında silah sesi duyulmadı[297]. Öğleye doğru Hudeyde ve Halep vapurları Selanik'ten aldıkları bin iki yüz mevcutlu bir alay piyade askeriyle birlikte Vati Liman'ına geldiler. Bu kuvvetlerin kumandanı Erkan-ı Harb Kaymakamı Faik Bey'di. Ayrıca nezaret etmek üzere Selanik Valisi Rauf Paşa ve Sultan II. Abdülhamid'in hususi yaverlerinden İsmail Mahir Paşa da Halep Vapurunda bulunuyordu[298].

30 Mayıs Cumartesi günü Hamidiye'den verilen işaret üzerine Malaga Ormanı topla dövülmeye başlandı ve beş dakika sonra ateş kesildi. Ardından daha önceden talim yapmamış ve baştanbaşa tecrübesiz olmalarına rağmen Halep ve Hudeyde vapurlarındaki askerler cephaneleriyle beraber iki saat içinde karaya çıkarıldılar. Karaya çıkan askerler, körfezi güney sahilinden dolaşarak Vati'yi kuşatacak surette takım takım harekata başladılar. Osmanlı birlikleri mukavemet görmeden şehre yaklaştı ve kısa bir mücadeleden sonra asiler tarafından zapt edilmiş olan kışlaya girdiler. Rauf Bey bu sırada kışladaki Rum asilerin "*Padişahım çok yaşa*" diye bağırdıklarından bahsetmektedir[299].

Aynı gün Rauf Bey kumandan gemisi olan Hamidiye'ye davet edilerek Ferik Halil Paşa tarafından kabul edildi. Halil Paşa, Molla İbrahim Limanı'na filikalarla civar adalardan gelen asilerin cephane çıkarmakta olduklarının haber alındığını belirtti ve acil olarak tahrip edilmeleri emrini verdi. Rauf Bey hemen gemisine dönerek hareket etti ve adanın güneydoğusunda Anadolu sahiline en yakın olan küçük, dar bir girişle iki tarafı uçurum olan Molla İbrahim Limanı'na vardı. Filikalarla bir müfreze karaya çıkarılarak civardaki evler ve sahildeki kayıklar arandı. Ardından tekrar gemiyle adanın sahilini takiben batıya doğru seyre devam ederek hava kararınca Sisam adasının güneyinde bulunan ve önemli bir ticaret limanı olan Tigani kasabasına

[295] Kupas Efendi, 1912 yılında Sisam'ın Yunanlılar tarafından işgali sırasında cesaretle muhafazasına çalıştığı makamında öldürülmüştür. Bkz. *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 50.
[296] *DTA*, Mektubi Bölümü, 1635/1-64.
[297] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 50.
[298] *DTA*, Mektubi, 1635/1-64.
[299] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 51.

yaklaştılar. Liman fenerleri de dahil olmak üzere kasabadaki bütün ışıklar söndürülmüştü. Projektörle liman ve civarı aydınlatılınca fener direklerine ve denizden görünebilecek yüksek yerlere beyaz bayraklar çekildiğini gördüler. Mendirek ağzına yaklaşarak demirlediler. Rauf Bey bir filikayı Rumca konuşmasını bilen Mülazım Kemal Bey kumandasında, ahalinin vaziyetini anlamak üzere rıhtıma gönderdi. Muntazam binaları ile mamur bir şehir manzarası gösteren Tiganililer'in şehirlerini tahripten kurtarmak için beyaz bayrak çektikten sonra filikaya ateş etmeyeceklerini düşünen Rauf Bey haklı çıktı. Filika rıhtıma yanaşıp zabitan şehre doğru ilerlediği sırada evlerden ve sokaklardan boşanan kadınlı erkekli ahali meydanı doldurarak "*Zito Sultan*" diye tezahürata başladı. Filika gemiye yanında yerli eşraftan ileri gelenler ve liman reisi ile döndü. Kendilerinin ve şehir halkının isyana iştirak etmediklerini, Padişaha ve Osmanlı Hükümetine sadakatlerinin devam ettiğini, sükunet ve asayişi bundan böyle de hayatları pahasına müdafaa edeceklerini söyleyerek, şehirlerinin tahrip edilmemesini rica ettiler. Rauf Bey, uslu durdukça ve hükümete karşı koymadıkça mal ve canlarından emin olmaları yolunda teskin edici sözler söyleyerek kendilerini teskin etti ve Peyk-i Şevket şehrin ileri gelenlerini sahile bırakarak hareket etti[300].

31 Mayıs Pazar günü sabah saat 10.00'a doğru Vati'ye döndüler. On iki saat devam eden sefer esnasında makinelerin hareketlerinde bazı aksamalar görülmüştü. Rauf Bey hükümet konağında bulunan Amiral Halil Paşa'ya harekatıyla ilgili bilgi verirken Kupas Efendi ile de tanıştı. Ardından Halil Paşa ile Hamidiye'de görüştüğünde, Sofilos'un adanın batı sahilinden kayıkla firar edeceğine dair haberler doğrultusunda Rauf Bey'e acilen hareketle sahili abluka altına alarak firara engel olması emri verildi. Ancak Rauf Bey gemisinin kazan sularını değiştirmekle meşgul bulunduklarını, bu iş bitmeden de hareketin maalesef mümkün olamayacağını bildirince Halil Paşa hiddetlenerek gemiden ayrıldı[301].

Halil Paşa bir saat sonra Hudeyde Vapuru Süvarisi Binbaşı Ali Hilmi Bey'i Peyk-i Şevket süvariliğine tayin ederek gemiye gönderdi. Rauf Bey'e de hizmetten affedildiğini bildirdi. Ali Hilmi Bey İdare-i Mahsusa vapurlarında uzun müddet kaptanlık etmiş tecrübeli bir denizciydi. Rauf Bey görev devir teslimi yaparak o geceyi gemide misafir olarak geçirdi. Ancak ertesi gün Hilmi Bey, Halil Paşa'ya müracaat ederek kendisinin yıllardan beri savaş gemilerinde değil İdare-i Mahsusa vapurlarında görev yaptığını söyleyerek yerine yine Rauf Bey'in tayinini rica etti. Halil Paşa'nın daveti üzerine onunla Hamidiye'de görüşen Rauf Bey böylece on iki saat mazuliyetten sonra tekrar gemisinin başına geçti. 3 Haziran'da Kumandan Halil Paşa, Rauf Bey'le görüşmesinde Sisam-Kuşadası telgraf kablosunun isyan sırasında tahrip edilen kısmının

[300] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 52.
[301] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 53.

tamir edilmekte olduğunu, ancak bu süre zarfında adaya gelen gambotların ikisinin makinelerinin tamirde, üçüncüsünün adanın batısında bulunduğunu, Mesut vapurunun ise kullanılmaz bir halde bulunduğunu söyledi. Rauf Bey gemisiyle mühim ve acil olan telgrafları Kuşadası Telgrafhanesi'ne götürecek, orada toplanan muhabere evrakını alarak geri dönecekti. Böylece aynı gün Sisam telgraf memuru ile muhabere evrakını alarak öğleden sonra hareket ettiler ve Kuşadası'nda telgraf memurunu karaya çıkararak gereken evrakı alıp Vati'ye döndüler. Ancak dört saat süren bu yolculuk bile Peyk-i Şevket'in kazanlarının tekrar tamire muhtaç hale gelmesine neden oldu. Gemisi bakımdayken Rauf Bey Hamidiye'nin ikinci kaptanı Enver Bey'le görüşerek Hamidiye'nin İstanbul'dan hareketinden Sisam'a varışına kadarki seferini dinleme fırsatı buldu. Enver Bey'in aktardığına göre Rum asi Sofilos adamları arasından fedailer ayırarak Paşaları öldürmeye Hazreti İsa'nın kanı üzerine yemin ettirmişti. Bu sıralarda Halil Paşa birinci Ferikliğe, Sadık ve İsmail Mahir Paşalar da Ferikliğe terfi ettiler[302].

Rauf Bey, gemisine dönerek 4 Haziran 1908 tarihinde Sakız'a hareket etti. Sisam'da gerçekleştirilen bombardıman her tarafta duyulmuş, özellikle adaların Rum ahalisi üzerinde uslandırıcı bir etki yapmıştı. Sakız adası halkı, Peyk-i Şevket'in limana yanaştığı sabahtan itibaren gruplar halinde gemiyi incelemiş, tesadüf ettikleri zabitanı nezaketle selamlayarak hürmet göstermişlerdi.

Rauf Bey, Adanın mutasarrıfı Atıf Bey'i ziyaret ederek geminin birkaç gün limanda rıhtıma bağlı kalacağını ve karadan muhafazası için tedbir alınmasını rica etti. Atıf Bey adanın yerlilerinden herhangi bir fenalık beklemediğini fakat isyandan sonra Sisam'dan on üç kişinin adaya iltihak ettiğini, on ikisinin yerlerini tespit edilerek göz önünde bulundurulduğunu birinin nerede ikamet ettiğinin ise araştırıldığını söyledi. Peyk-i Şevket Sakız Adası'nda iken üç gün içinde kazanlarına deniz suyunun karışmasının önüne geçmek için borular takıldı, kazanlar boşaltıldı. Yıkanıp temizlendi, teknesi boyandı. Kazanlarıyla makineleri tamir edildi. Bir akşam Rauf Bey'e Liman Reisi Mülazım Hasan Rıza Bey'in kendisini görmek istediğini haber verildi. Hasan Rıza Bey, geminin rıhtımda bağlı bulunduğunu mevkiin tam karşısında bulunan Britanya ismindeki otelde oturan Sisamlı bir ihtilalcinin gemiye bomba atacağını işittiğini büyük telaş ve heyecan içinde anlattı. Otel gemiye yirmi metre kadar bir mesafedeydi ve makineler tecrübe edilmiş, mürettebatın yarısı istirahatte olmakla beraber yarısı da her ihtimale karşı harekete hazır bulunmakta idi. Rauf Bey 50 kadar zabiti başlarında bir mülazım olduğu halde karaya çıkararak oteli kuşattırdı ve otele giriş çıkışı yasakladı. Gemiyi rıhtımdan ayırarak liman dışına demirledi**.** Yirmi dakika sonra bizzat karaya çıkarak müfrezenin kumandasını aldı. Otelde

[302] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 55.

Sisam'daki isyana katılıp sonra da Sakız'a iltica etmiş, hükümetin arayıp bulamadığı anlaşılan Sisamlı bir Rum olan Miltiyadi ile Mehmet Nuri isminde İstanbullu olduğu anlaşılan bir Türk'ü buldular. Bu sırada adanın polis komiseri de gelmiş, otel baştan aşağı aratılmıştı. Silah ve bomba bulunamadı. Mehmet Nuri, Karpot Adası[303] rüsumat memuru iken civar adaları dolaşarak Sakız'a gelmiş, adalıların isyan edecekleri iddiası üzerine silah ve cephane depoları bulup saraya bildirerek mükafat kazanmak için buraya gelmişti. Rauf Bey adamları kendi sorguya çekti, ortada endişe edilecek bir şey olmadığına kani olunca karaya çıkardığı silahlı müfrezeyi sabaha kadar adada dolaştırarak gemiye döndü[304].

8 Haziran Salı günü öğle vakti Sakız adasından ayrılarak Vati limanına döndüler. Peyk-i Şevket'in İstanbul'dan hareketinden önce aldığı kömür tükenmek üzere olduğundan yakınlarına gelmiş olan Şam vapurundan hem kömür ikmal edip hem de Prens Kupas emrine verilecek askerler alınarak Sisam'a götürülmek üzere yola çıkıldı. Rauf Bey yolda adadaki Osmanlı isyanın elebaşı olan Sofilos ve isyana sebep olanlardan on iki kişinin yakalandığı haberini aldı. Sisam'a vardığında Hamidiye'ye davet edildi ve Kumandan Halil Paşa tarafından kabul edildi[305].

Rauf Bey, Sakız Adası ziyareti ile ilgili hazırlamış olduğu raporu Paşa'ya takdim etti. Ancak Halil Paşa, Rauf Bey'i oldukça şaşırtarak görüşmelerinin sebebinin kendisi hakkındaki şikayet olduğunu söyledi. İsmail Mahir ve Sadık Paşalar Sakız Adası'nı ortada hiçbir sebep yokken bombaladığını jurnalleyerek Bahriye Nezareti'ne şikayet edilmesi için Halil Paşa'ya başvurmuşlar, kendisinin Divan-ı Harb'e sevkini istemişlerdi. Sözde adalılar Paşalara şikayette bulunmuş, onlar da dinledikleri şikayetleri haklı bularak Halil Paşa'ya iletmişlerdi. Rauf Bey, Halil Paşa'ya vaziyeti olduğu gibi anlattı. Halil Paşa harekatın o güne kadar olan gidişatından memnundu. Saraydan kendisi ve İsmail Mahir ile Sadık Paşaların birer rütbe terfi ettikleri tebliğ edilmiş, bu hava içinde böyle bir mevzunun çıkmış olması Paşanın canını sıkmıştı. Rauf Bey'in bu yolda verdiği izahat Halil Paşa tarafından kafi görüldü ve vazifesinin başına dönmesine müsaade edildi. Peyk-i Şevket'e geldikten kısa bir süre sonra Rauf Bey Halil Paşa'dan derhal hareket ederek doğrudan İstanbul'a doğru yol almalarını belirten bir emir aldı. 12 Haziran Cuma günü öğleden önce hareket ettiler. 13 Haziran öğleden sonra bire doğru Rauf Bey, Bahriye Nezareti'ne çektiği telgrafla Kala-i Sultaniye'ye (Çanakkale Boğazı'ndaki Çimenlik Kalesi)

[303] 1883'te yapılan bir düzenleme ile belirlenen ve Sakız sancağının kazalarından biri olan adadır. Bkz. Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul 2013, s. 8.
[304] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 56.
[305] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 57. Kazım Karabekir ise Peyk-i Şevket'in 27 Haziran'da Midilli'ye ulaştığını, ertesi gün Hamidiye'nin de oraya geldiğini ve Peyk-i Şevket İstanbul'a döndüğünü aktarmaktadır. Bkz. K. Karabekir, *a.g.e*., s. 180.

ulaşarak verilecek emirleri beklediğini bildirdi[306]. Nezaretten gelen cevapta Peyk-i Şevket'in Çanakkale Boğazı'na kendisinden önce gelmiş olan Yarhisar torpidobotuyla birlikte İstanbul'a hareket etmesine müsaade edildiği bildirilince İstanbul'dan ayrıldıktan on beş gün sonra 14 Haziran 1908'de sabah saat 09.00'da Haliç'e girdiler[307].

Sisamlı asilerin umdukları Girit'te olduğu gibi yabancı devletlerinin müdahalesine ortam hazırlayarak önce muhtariyet sonra da adanın Yunanistan'a iltihakını temin etmekti. Adalılar muhtariyet idaresi için İngiltere, Fransa ve Rusya'dan ümitliydiler. Ancak Osmanlı donamasının kendisinden beklenmeyecek derecede kararlılık ve süratle müdahalesi adada kıyamın ve yabancı müdahalesinin önüne geçerek isyanın diğer adalara yayılmasına vakit bırakmamıştı. Denizden başlayan bombardıman ve kara harekatıyla birleştirilen askeri müdahale, Sisam Prensi Kupas Efendi'nin cesaret ve devlete sadakati ile birleşince isyanın bastırılması mümkün olmuştu[308]. İsyan hadisesinden sonra kazalarda saklanan ve Yunanistan'a firar etmek üzere bulunan asiler yakalanarak çeşitli cezalara çarptırıldılar[309].

Rauf Bey'in, İstanbul'dan hareket ederken gemisine aldığı cephaneyi tekrar Zeytinburnu'na çıkarması gerekiyordu. Ancak Kazım Karabekir'in naklettiğine göre bu işe memur edilen Kabasakal Mehmet Paşa, Peyk-i Şevket'in bu işine yetişemediğinden Rauf Bey, Sisam'da sarf olunan cephane miktarı da İstanbul'ca bilinmediğinden her top için bir miktar cephane alıkoyarak Haliç'e girmişti. Bu tarihte Meşrutiyetin tekrar ilanı için gizliden yürütülen faaliyetler bir hayli ilerlemiş olduğundan cephaneye önemli ölçüde ihtiyaç vardı. Gemide saklanan cephanenin bozulmaması için soğuk hava vermek, bunu da gemi Haliç'teyken fayrap ederek[310] yapmak gerekiyordu. Rauf Bey bu işi, geceleri kazanları temizleme bahanesiyle gerçekleştiriyordu. Meşrutiyetin ilanında Midilli'de olan Hamidiye de kendiliğinden İstanbul'a gelmiş, böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti donanmanın en önemli şahsiyetlerini cemiyete katarak donanmayı tamamıyla ele geçirmişti[311].

Rauf Bey Sisam Adası memuriyeti sırasında bahriyenin durumuyla ilgili olarak gördükleri şöyle özetlemiştir:

"*O zaman Bahriye'de bir lisan konuşabilenlerin adedi onu geçmezdi. Mektepte bile kitapsızlıktan büyük müşkülata tesadüf edilir, lisana vakıf bulunmayan muallimler yirmi sene evvel kendilerinin okuyup öğrendiklerini bize naklederler, geçen seneler zarfında vücuda getirilen her milletin bahriyesince kabulü büyük kolaylık ve ehemmiyet ile takip edilen yeni*

[306] *DTA*, Mektubi Bölümü, 1635/122.
[307] H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 58; *DTA*, Mektubi Bölümü, 1635/123.
[308] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 59.
[309] *BOA*, Y.PRK.ASK., 257/75.
[310] Bir istim kazanının istim oluşturacak biçimdeki yanar durumuna denir (İngilizce Fire up'tan).
[311] K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 180.

usulleri, vesait ve alatı bu babda çıkan asarı takip edememek yüzünden bilemezler idi. Bahriye Erkan-ı Harbiyesinde 'Fen Dairesi' isimli bir odada toplanan tercümeye muktedir birkaç heveskar zabit Nutki Bey isminde deniz ve denizciliğe dair mahdud yazılardan başka yeni eserler tercüme ve neşredilemediğinden mesleki malumat genişletmek mütemadi ve seri terakkiyatı takip edebilmek be-her-hal lisanı bilmekle mümkün idi" [312].

1.10. II. Meşrutiyetin İlanı, 31 Mart Olayı ve Sonrasında Rauf Bey

Yakın dönem tarihimizin en çok tartışılan olaylarından biri hiç şüphesiz II. Meşrutiyetin ilanıdır.

Sultan II. Abdülhamid, 1878 yılında Meclis-i Mebusan'ı süresiz olarak tatil ederek "*Büyükbabam Sultan Mahmud'un izinde yürüyeceğim*" dediğinde aslında devlet yönetimini eskiden olduğu gibi doğrudan Saray'a bağlayacağını ilan etmiş oluyordu[313]. Bu durum meşruti idare taraftarlarını harekete geçirmiş ve II. Abdülhamid'e karşı çeşitli teşebbüslere neden olmuştu. Bu girişimler geçmişte bazı tahttan indirilme vakalarına şahit olan padişahın büsbütün vehme kapılmasına yol açarak otokratik bir idarenin ve geniş bir hafiye teşkilatının kurulmasına neden oldu[314].

1908 yılına gelindiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya'da kendisine yoğun bir taraftar kitlesi kazanmış, Kanun-ı Esasi ve meşruti idarenin yeniden tatbikini sağlamak üzere harekete geçmek için fırsat kolluyordu. Cemiyet, bu baskıcı rejime karşı harekete geçeceğinin ilk ciddi sinyalini 28 Mayıs 1908 tarihinde verdi. Makedonya'nın geleceği konusunda endişeli olan cemiyet, Selanik, Manastır ve Üsküp'te, Rus konsolosları dışındaki Batılı Devlet konsoloslarına birer bildiri verdi. Rusya'nın dışarda tutulmasının nedeni Osmanlı topraklarındaki yıkıcı emellerini açıktan açığa ilan etmiş olmasıydı. Bildiride öncelikle örgütün vatan sevgisi ve sadakati dile getiriliyor, dayatılan ıslahat programları ile bölgenin Osmanlı Devleti'nden koparılmaya çalışıldığının altı çiziliyordu[315]. Makedonya'daki karışıklık hem Müslüman hem gayrimüslim halkı huzursuz ediyor, Padişah ise gelişmelere seyirci kalıyordu. Bildiride Makedonya halkları birleşerek şahsi ve siyasi hürriyetlerini Osmanlı hükümetinden almaya karar verdikleri, bu amaç için de halkın Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti altında birleştiği belirtiliyordu[316]. Ayrıca Osmanlı Devleti sınırları içinde ırka dayalı bir ayrımcılık yapılmadığı, aksine Osmanlı halkının tamamının, Padişahın istibdat idaresinin çilesini çektiği

[312] *DTA*, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 54-55.
[313] Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul 1983, s. 166-167.
[314] Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 27.
[315] Resneli Niyazi, *Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Hatıratı - Hatırat-ı Niyazi*, İstanbul 2003, s. 186.
[316] Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C. I, İstanbul 1965, s. 127-128.

ifade ediliyordu[317]. Eğer Avrupa, Makedonya meselesini çözüme kavuşturmak istiyorsa tek yapılması gereken, istibdat idaresini yıkmak, hürriyete ve aydınlığa çıkmak için İttihat ve Terakki Cemiyetine yardım etmekti[318]. Bildiri, örgütün niyetini ilk kez açıkça ifade etmesi açısından önemliydi.

9 Haziran 1908 tarihinde Estonya'nın Reval şehrinde İngiltere Kralı VII. Edward ve Rus Çarı II. Nikola arasında yapılan görüşmeler Meşrutiyet'in ilanına giden olayların fitilini ateşledi[319]. II. Abdülhamid dönemi dış politikasını en çok meşgul eden iki büyük devletinin bir araya gelmiş olması Osmanlı kamuoyunda geniş yankı buldu. Reval görüşmesinde, çeşitli konuların yanı sıra Makedonya meselesinin de masaya yatırılıp, burada yapılacak ıslahatın ele alındığı oradaki konsoloslar ve yabancı gazeteler aracılığıyla duyulmuştu. İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhine nihayet ittifak ettikleri ve mevcut idarenin bir şey yapmadan izlediği düşüncesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni harekete geçmeye teşvik etti[320].

1908 Haziran ayı boyunca İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır'daki Konsolosluklara bildiri dağıtarak maksatlarının Meşrutiyet'i yeniden ilan etmek olduğunu açıkladı. Bu bildiri ile İttihat ve Terakki Cemiyeti mevcut yönetime karşı ilk aleni teşebbüsünü yapmış oluyordu. 3 Temmuz 1908'de Kolağası Niyazi Bey, asker ve sivil fedailerden oluşan 400 kişilik grubuyla Resne'de dağa çıktı. Anayasa ilan edilmedikçe dağdan inmeyecekti. Makedonya'daki askeri birliklerin de Meşruti idareyi istemesi ve İstanbul'dan gönderilen askeri birliklerin başarısızlığı üzerine, 20 Temmuz'da Manastır halkı meşrutiyet için ayaklandı. Aynı gün Binbaşı Enver Bey, Niyazi Bey'e katıldı. Makedonya'dan İstanbul'a telgraflar yağıyor ve Sultan II. Abdülhamid'in Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koyması ve bir meclis toplanması talep ediliyordu[321].

İsyanı bastırmakla görevlendiren Ferik Şemsi Paşa, İttihat ve Terakki fedailerinden Atıf Bey tarafından şehit edildi. Yerine görevlendirilen Müşir Osman Paşa ise esir alındı. Aradan yirmi gün geçmesine rağmen Resneli Niyazi Bey'in başlattığı isyan bastırılmak bir yana yayılmış ve şiddetlenmişti[322]. Nihayet 23 Temmuz 1908 günü, Manastır'da Binbaşı Vehip Bey, yaptığı konuşmayla İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyet'i ilan ettiğini duyurdu[323]. Bu gelişmeler karşısında çaresiz kalan Sultan II. Abdülhamid, 24 Temmuz 1908 günü Kanun-i Esasi'nin tekrar

[317] Resneli Niyazi, *a.g.e.*, s. 190.
[318] Resneli Niyazi, *a.g.e.*, s. 191.
[319] Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 261.
[320] Ernest E. Ramsaur, *Jön Türkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*, (Çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu), İstanbul 2011, s. 176.
[321] Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara 2008, s. 34.
[322] Abdurrahman Şeref Efendi, *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları,* (Haz. Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal), Ankara 1996, s. 11.
[323] Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Ankara 2003, s 196.

yürürlüğe konmasını sağlayacak Meclis-i Vükela mazbatasını onaylayarak Meşrutiyeti resmen ilan etti.

Meşrutiyetin ilanına giden süreci ve özellikle Makedonya'da cereyan eden hadiseleri yakın dostları Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa ve Batı cephesinde bir kolordu komutanlığında bulunan Selahattin Adil Paşa ile beraber yakından izleyen Rauf Bey, Meşrutiyet ilan edildiğinde Peyk-i Şevket süvariliği görevine devam ediyordu. Kendi ifadesine göre ilk iş olarak meşrutiyetin tesisine yardımcı olmakla beraber, ordunun bundan sonra siyasetle meşgul olmayıp kendi sınıf ve mesleklerinin eğitimine adamasını sağlamak için çalıştı. O zaman Bahriye nazırı olan Arif Hikmet Paşa'nın çabasıyla donanma olabildiğince çabuk bir şekilde seferber hale getirilerek Marmara ve Akdeniz'de eğitim ve manevra faaliyetlerinde bulundu[324].

Meşrutiyetin yeniden ilanı haberi ülke genelinde halkın büyük sevinç ve coşkusuyla karşılandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, yıllar süren mücadeleden sonra amacına ulaşmış, hem ülke hem de örgüt için yeni bir dönem başlamıştı. Bu dönemde yeni siyasi fırka ve gruplar da teşekkül ederek meşruti idarenin kökleşmesi amaçlandı. Ancak İttihatçılar siyaseten tecrübesiz olduklarından iktidarı bir anda ele almayarak gücünü ordudan alan ve arka planda faaliyet gösteren bir komite olarak kalıp devlet idaresini Said ve Kamil Paşalar gibi eski tecrübeli bürokratlara bırakmayı tercih ettiler[325]. İttihat ve Terakki ileri gelenleri ilk yıllarında hükümeti, kimlerin hükümette hangi görevleri alacağına ve bu görevleri sırasında ne gibi eylemlerde bulunacaklarına dair talimatlar vererek idare ettiler. Bu yüzden özellikle 1908-1913 arasındaki bu dönem, cemiyetin "*Denetleme İktidarı*" olarak da tanımlamaktadır[326].

"*Hürriyetin İlanı*" halkın birçok kesiminde farklı ve mucizevi beklentilere neden olmuştu. Memurlar için Meşrutiyet terfi ve maaş zammı demekken, köylüler için vergi ödememek demekti. Muhalefette olduğu dönemde meşrutiyeti adeta sihirli bir değnek gibi göstererek halkın ümit ve hayallerini pompalayan İttihat ve Terakki, bunu geniş kitleleri cemiyete bağlamak için kullanmıştı. Ancak zamanla karşı karşıya kaldıkları iç ve dış sıkıntılar İttihatçıların karşısında hızla büyüyen bir hoşnutsuzlar ordusu yaratacaktı[327]. Cemiyeti'nin devlet kademelerinde kadrolaşması, Cemiyet ile ters düşen memurların görevlerinden uzaklaştırılmaları, farklı siyasi görüşlere karşı uygulanan hoşgörüsüzlük ve baskı, II. Meşrutiyet'in ilanıyla ülke genelinde ortaya çıkan aşırı iyimser havayı, halkın beklentilerinin karşılanmaması ile birlikte tersine döndürdü. Ülkeyi parçalanmaktan ve II. Abdülhamid'in

[324] *Vakit Gazetesi*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[325] Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1998, s.53
[326] Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1980, s. 85.
[327] Hakkı Dursun Yıldız vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1992, s. 251.

baskıcı idaresinden kurtarmak iddiasıyla iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti, kısa bir süre içinde kendisini Meşrutiyetin tek sahibi olarak görerek kendi fikir ve doğrularını her şeyden üstün tutar hale gelmiştir[328].

Yeni rejime karşı memnuniyetsizliğini hissettiren ilk kesim alaylı subaylar ve askerler oldu. Ordu içinde taassup kışkırtmalarıyla başlayan mektepli-alaylı subay tartışmaları, hizmet sürelerini tamamladıkları halde hala silahaltında tutulanlar, asker toplanılmasında ortaya çıkan hoşnutsuzluklar, birçok subayın siyasi faaliyetlerde bulunması, disipline gelemeyen ve yeni idarenin kendilerini tasfiye edeceğinden şüphelenen askerler Prens Sabahattin'in[329] öncülük ettiği muhalif grupların etrafında toplanmıştı[330]. Prens, yurda döndükten kısa bir süre sonra 14 Eylül 1908'de bazı arkadaşlarıyla birlikte Ahrar Fırkası'nı kurarak İttihatçıların orduyu siyasete alet ederek bir baskı aracı olarak kullanmasını kıyasıya eleştirmeye başlamıştı.

Bununla birlikte Aralık 1908 seçimlerini İttihat ve Terakki Cemiyeti kazandı. Yeni hükümetin başı Kamil Paşa'ydı. Ancak Kamil Paşa'nın İttihat ve Terakki'nin siyasi nüfuzunu kırmak üzere önce kabine değişikliği yapmak istemesi ardından da cemiyetin askeri güvencesi niteliğinde olan ve İstanbul'da tutulan Avcı Taburlarını geri göndermeye çalışması üzerine Kamil Paşa hükümeti Şubat 1909'da Mecliste verilen 8'e karşı 218 güvensizlik oyuyla düşürüldü. Bu, Osmanlı Devleti tarihinde mecliste güvensizlik oyuyla düşürülen ilk ve son hükümet olacaktı. Ardından Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti, yine cemiyetin izni ile kuruldu[331].

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kamil Paşa'yı düşürerek yerine Hüseyin Hilmi Paşa'yı getirmesini artık iktidarı doğrudan kontrol altına aldığı şeklinde algılayan muhalefet harekete geçti. Cemiyetin asıl gücünü teşkil eden ordu ile bağları zayıflatılırsa iktidar üstündeki etkisinin de azalacağına inanan muhalif gruplar, ordunun siyasete karıştırılmasının hem orduya hem de devlet idaresine zarar verdiği noktasında birleşiyorlardı[332].

Bu arada ordudaki hoşnutsuzların sayısı da giderek artmaktaydı. Meşrutiyetin ilanından önce orduda yükselmek için Harbiye mezunu olmak gerekmiyor, askeri başarı gösteren biri padişahın da lütfu ile paşalığa kadar yükselebiliyordu. Sultan II. Abdülhamid'in 30 yıllık idaresi süresince alaylı subayları daha güvenilir bulduğu için merkezde tutup, mektepli subayları uzak bölgelerde görevlendirmesi orduda bir alaylı-mektepli bölünmesine neden olmuştu. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte bu kez İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin orduda mektepli subaylar

[328] Ali Birinci, "31 Mart Vakasının Bir Yorumu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul 2002, s. 201.
[329] Siyasetçi ve düşünür Mehmed Sebahattin (1879-1948). Babası Osmanlı Adliye nazırlarından Mahmud Celaleddin Paşa, annesi Sultan Abdülmecid'in kızı, Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan'dır. Sosyoloji alanında çalışma yapan ilk Türk aydınlarından biridir.
[330] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi,* C. I / Kısım II, Ankara 1991, s. 124-125.
[331] Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara 2001, s. 72; Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1947, s. 52-57.
[332] Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, Ankara 1994, s. 38.

lehine bir tasfiye hareketine girişmesi alaylı subayları ve yükselme telaşındaki erleri büyük ölçüde rahatsız etti. Ayrıca cemiyetin Prusya ordusundan ilham alarak orduda uygulamaya başladığı disiplin anlayışı, yıllarca gevşek bir halde tutulan ordu mensuplarının işine gelmiyordu.

İttihat ve Terakki'ye karşı toplumsal muhalefetin her geçen gün gittikçe arttığı bir zamanda muhalif Ahrar Fırkası'nın yayın organı olarak bilinen Serbesti Gazetesi'nin başyazarı Hasan Fehmi'nin 6 Nisan 1909'da Galata Köprüsü üzerinde öldürülmesi, sonu 31 Mart Olayı'na varan gelişmelerin fitilini ateşledi. Galata Köprüsü'nün her iki yakasında da karakol bulunması ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fedai yapılanmasının böyle eylemleri gerçekleştirebileceğinin bilinmesi, Hasan Fehmi'nin cemiyet tarafından öldürüldüğü algısının doğmasına neden oldu. 8 Nisan'da gerçekleştirilen cenaze töreni kısa sürede İttihat ve Terakki karşıtı bir gösteriye dönüştü[333].

Nihayet 13 Nisan 1909'da (Rumi Takvimle 31 Mart), İstanbul'da bir askeri isyan patlak verdi. İttihat ve Terakki'nin baskıcı tahakkümüne karşı bir tepki olarak ortaya çıkan isyan, 12 Nisan gece yarısı Taşkışla'da 4. Avcı taburu askerlerinin ayaklanarak Meclis-i Mebusan'ı kuşatmasıyla başladı. Kısa sürede 5., 6. ve 7. Alayların askerleri de isyana katılarak Sultanahmet'te toplandılar[334]. İsyanın İttihat ve Terakki Cemiyetince "*Nigehban-ı Hürriyet*" diye adlandırılan Avcı Taburu askerleri arasından çıkması ilginçtir. Bu tabur meşrutiyetin ilanından sonra Manastır'dan İstanbul'a getirerek Taşkışla'ya yerleştirilmişti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sadakatle bağlıydı. Birçok kişi Avcı Taburu askerlerinin başlattığı bu isyan hareketini fırsat bilerek "*Şeriat isteriz*" sloganıyla Ayasofya ve Sultanahmet meydanlarını doldurdu[335]. Başlarında Kıbrıslı Derviş Vahdeti[336] gibi elebaşılar olduğu halde Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Bahriye Nazırı Rıza Paşa'nın görevden çekilmesini istediler. Bu istekler

[333] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II / Kısım I, Ankara 1991, s. 183.
[334] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1972, s.372.
[335] Mustafa Turan, *Taşkışla'da 31 Mart Faciası*, İstanbul 1966, s. 65.
[336] 31 Mart Olayı'nın ortaya çıkışında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus da Derviş Vahdeti isimli kişinin faaliyetleridir. 1869 yılında doğan Derviş Vahdeti aslen ayakkabıcı esnafından Mahmut Ağa'nın oğlu olup, Lefkoşe'de doğmuştur. Düzensiz bir din eğitimi aldıktan sonra Nakşibendi tarikatına girmiştir. Kendi kendine İngilizce öğrenerek adadaki İngiliz idaresine memur olarak işe başlamış, bu sırada İngiliz kültüründen fazlasıyla etkilenmiştir. 1902'de İstanbul'a gelerek yalısında bir süre imamlık yaptığı Memduh Paşa'nın yardımıyla devlet hizmetine girmiş, İskan-ı Muhacirin Komisyonu'nda görev almıştır. Burada verilen mübeyyizlik görevini kendisine uygun görmediği için yazdığı bir şikayet dilekçesi üzerine tevkif edilmiş, bir ay tutuklu kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Diyarbakır'a sürülmüştür. Üç buçuk yıl kaldığı Diyarbakır'da Ziya Gökalp'in sohbetlerine katılmıştır. Meşrutiyetle birlikte genel af ilan edilince Kıbrıs'taki malını mülkünü satarak İstanbul'a gelmiş, İttihatçılardan yüz bulamayınca İttihat ve Terakki'den ayrılanların kurduğu Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'ne girmiştir. Ancak burada da tutunamayarak cemiyetten ayrılmıştır. Meşrutiyetin ilanının getirdiği serbestlikten faydalanarak Volkan adlı gazeteyi çıkarmaya başlamış ve İttihad-ı Muhammedi adlı bir cemiyet kurarak gazetesini cemiyetin resmi yayın organı haline getirmiştir. Vahdeti, 31 Mart Vakası'nın müsebbibi olarak idama mahkum edilerek 19 Temmuz 1909'da infaz edilmiştir. Bkz. Zekeriya Kurşun, Kemal Kahraman, "Derviş Vahdeti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IX, İstanbul 1994, s. 198-199.

karşısında hükümet istifa etti, yeni kabineyi kurma görevi II. Abdülhamid tarafından Ahmet Tevfik Paşa'ya verildi[337].

Yeni kabinenin kurulması ve çıkarılan genel af beklentilerin aksine isyancıların daha da cesaretlenmesine neden oldu. Ele geçirdikleri bazı genç subayları kurşuna dizerek veya işkence ederek öldürdüler[338]. Gruplar halinde İstanbul'da dolaşarak sokakta gördükleri kadınlara, giysilerini beğenmedikleri erkeklere sataşıyor, birtakım listelerle Harbiye Nezareti'ne gelerek istemedikleri subayların görevden uzaklaştırılmasını talep ediyorlardı. Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin birçoğu saklanarak canlarını kurtarabildiler[339].

İsyanın giderek büyümesi ve verilen ödünlere rağmen bir türlü bastırılmaması üzerine o sırada İstanbul'da jandarma yüzbaşısı olan İttihatçı İsmail Canbulat, Selanik'i "*Meşrutiyet mahvoldu!*" başlıklı telgrafıyla olaydan haberdar etmiştir[340]. Bu telgraf üzerine Mahmut Şevket Paşa idaresindeki Hareket Ordusu ayaklanmanın üçüncü gününe girilen 15 Nisan 1909 gecesi Selanik'ten İstanbul'a hareket etmiştir[341].

Aynı gün İstanbul'da Asar-ı Tevfik süvarisi ve Bahriye Silahendaz Taburu Kumandanı olan Binbaşı Ali Kabuli Bey'in gemisiyle Yıldız Sarayı'nı topa tutacağı söylentisi çıkınca gemide galeyana gelen erler ayaklandı, Ali Kabul Bey'i esir alarak Bahriye Şurası'na getirdiler. Burada serbest bırakılmasına karar verilmesine rağmen askerler tarafından Yıldız'a götürülerek II. Abdülhamid'in huzuruna çıkarıldılar. Padişah, hadisenin mahiyetinin anlaşılması için Ali Kabuli Bey'in karakola götürülmesini istemişse de yolda öldürülmesine engel olunamadı.

Yakından tanıdığı bir meslektaşı olan Ali Kabuli Bey'in katli Rauf Bey'i derinden etkilemiştir. İstanbul'u 11 gün boyunca kasıp kavuran 31 Mart Olayı'nın patlamasından hemen önce donanma Akdeniz'den dönmüş, Beşiktaş önünde yatıyordu. Kara ve deniz subay ve erleri arasında yapılan kuvvetli irticai kışkırtmalar Rauf Bey'in gözünden kaçmamıştı. Yine Kamil Paşa'nın Harbiye Nazırı Ali Rıza, Bahriye Nazırı Arif Hikmet Paşaları azlederek kabineden çıkarması, donanmadaki subaylar arasında tepkiyle karşılanmıştı. Donanmada yüksek mevkilerde görev yapanlar bu işlerin ordunun fiilen müdahalesine yol açacağı, hiç istenmeyen bir felakete neden olacağı düşüncesindeydi. Aralarında Rauf Bey'in de bulunduğu gemi kumandanları arasında yapılan bir toplantıda Bahriye Nazırlığına getirilen Hüseyin Hüsnü Paşa'ya güven duyulmadığından, durumun doğrudan Kamil Paşa'ya sunulması kararlaştırıldı.

---

[337] Ecvet Güresin, *31 Mart İsyanı*, İstanbul 1969, s. 46.
[338] E. Güresin, *a.g.e.,* s. 51.
[339] Örneğin Cavit Bey, Beyoğlu'nda bir arkadaşının evinde gizlenirken, Hüseyin Cahit Bey Rus Elçiliğine sığınmıştır. Rahmi, Talat ve Ahmet Rıza Beyler ise İstanbul'un çeşitli semtlerinde saklanarak hayatlarını kurtarmışlardır. Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908- 1918)*, C. IX / Kısım III, Ankara 1988, s. 91.
[340] Samiha Ayverdi, *Ratibe*, İstanbul 2004, s. 249.
[341] Ali Cevat, *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuz Bir Mart Hadisesi, II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi,* Haz. Faik Reşit Unat, Ankara 1991, s. 60-61.

Bu maruzatın gereğinin yapılması için ortak bir kararla Rauf Bey görevlendirildi. Bahriyenin gerçek vaziyetinin Sadrazama bildirilmesi girişiminin kötüye yorulması ihtimaline karşın Berk-i Satvet torpidosu Sirkeci yakınında konuşlandırıldı. Ancak Meclis-i Mebusan'daki galeyan sonucunda önce Nazım Paşa ardından Hüseyin Hüsnü ve Kamil Paşalar istifa edince donanma askerleri arasındaki tepki daha da güçlendi ve sonucu Ali Kabuli Bey'in katledilmesi oldu[342]. Bu hadise 31 Mart Olayı'nda önemli bir yere sahiptir. Çünkü bir bahriye subayı, kendi askerleri tarafından şehit edilmiştir[343]. Ali Kabuli Bey'i öldüren Bahriye askerleri aynı zamanda 31 Mart İsyanı sırasında en çok olay çıkaran askeri gruplardan biri olarak da göze çarpmaktadır[344].

Ali Kabuli Bey, isyan sırasında Prens Sabahattin'in bahriyelilerle yaptığı bir toplantıya katılmıştı. Orada askerlerine: "*Padişah milletle kaimdir, milleti mahvetmek isteyen kim olursa olsun bu toplarla onu kahretmek boynumuzun borcudur*"[345] sözlerini söylemiş, bu sözler yanlış yorumlanarak Binbaşı'nın, sarayı topa tutacağı şeklinde çarpıtılmıştı[346]. Çeşitli yollarla Asar-ı Tevfik'e sızan ve isyanın elebaşlarının emrinde olan bir grup tahrikçi, deniz subayları toplantısında alınan kararı, Ali Kabuli Kaptan'ın, Yıldız Sarayı'nı, yani, Sultan II. Abdülhamid'i topa tutacağı şekline sokarak, güya Padişah'ın hayatını korumak gayesiyle askeri tahrik etmişlerdir[347].

O sıralarda donanmaya ait gemileri eğitim amacıyla sırayla Marmara Denizi'ne çıkaran İngiliz Amiral Gambel Paşa, isyanın üçüncü günü olan 15 Nisan 1909'da Ali Kabuli Bey'in süvariliğini yaptığı Asar-ı Tevfik'i eğitime çıkardı. Rauf Bey aynı akşam gemi eğitimden döndüğünde Ali Kabuli Bey'in kendi gemisinin mürettebatı tarafından saraya götürülerek orada şehit edildiğini haber aldı. Aynı gece Asar-ı Tevfik'in asi mürettebatı Rauf Bey'in süvariliğini yaptığı Peyk-i Şevket'e gelerek bu geminin mürettebatını da ayaklandırmak istedilerse de gemiye giremeyerek başarısız oldular. Ertesi gün ellerinde resmi bir emir olduğu halde gelerek gemiye girdilerse de Rauf Bey'i de Ali Kabuli Bey gibi tutuklayıp götürmek istedikleri anlaşılınca Peyk-i Şevket'in itaatkar, subaylara saygılı ve ayaklanmaya karşı olan mürettebatı tarafından defedildiler. Ancak amaçlarına ulaşamayan asiler, tersane komutanını tersaneyi yakmak ve sokaklarda rastlayacakları donanma subaylarını öldürmek tehdidiyle Rauf Bey'i

---

342 *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
343 Ali Cevat, *a.g.e.*, s. 59.
344 Örneğin, Bahriye Nezaretine gönderilen bir yazıda, Bahriye askerlerinin Çarşı-i Kebir'de (Kapalı Çarşı) dolaşarak buraya Müslüman kadınların girmesini engelledikleri, Mısır Çarşısında bulunan esnafın dükkanlarına musallat oldukları ve türlü taşkınlıklar yaptıkları ifade edilmiştir. *BOA*, Zabtiye Nezareti Evrakı (ZB), 314/70.
345 *İkdam*, 22 Nisan (1325) 1909; C. Bayar, *a.g.e.*, s.142.
346C. Bayar, *a.g.e.*, s. 144.
347 M, Müftüoğlu, *a.g.e.*, s. 79. Ancak Sina Akşin İsyanın ikinci günü düzenlenen bu toplantıda Prens Sabahattin'in donanma gemilerinin süvarilerinden Padişahı Yıldız'ı topa tutma tehdidiyle tahttan indirmelerini istediğini, süvarilerin bunu kabul etmelerine rağmen tek harekete geçenin Asar-ı Tevfik zırhlısı süvarisi Binbaşı Ali Kabuli Bey olduğunu belirtmektedir. Bkz. Sina Akşin, *Çağdaş Türkiye 1908–1980*, İstanbul 2000, s. 30.

azletmeye mecbur ettiler. Azil kararı Rauf Bey'e tebliğ edildi ancak mürettebatının kendisine aşırı bağlılığı ve Rauf Bey'le hareket etmek istemeleri Rauf Bey'in gemiden ayrılmasını zorlaştırdı. Ancak dört gün sonra yola çıkabildi ve doğrudan Selanik'e gitti[348]. İsyanı bastırmak üzere Selanik'ten yola çıkan Hareket Ordusu ile birlikte hareket ederek önce Yeşilköy'de, daha sonra da Bakırköy'de Mahmut Şevket Paşa'nın karargahında bulundu. O sırada Mahmut Şevket Paşa'nın kurmayı sıfatıyla Bakırköy Telgrafhanesinde bulunan Mustafa Kemal ile de tanışma fırsatı buldu[349]. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Rauf Bey, Peyk-i Şevket'teki görevine iade edildi[350].

İstanbul'da asayiş temin edildikten ve düzen yeniden sağlandıktan sonra Hüseyin Hilmi Paşa ikinci kez hükümeti kurdu[351]. İsyanın bastırılmasında görev alan subaylara birer madalya, neferlere ise gümüş madalya verildi[352]. Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Ayan, 27 Nisan Salı günü Ayasofya'daki Meclis binasında Meclis-i Umumi-i Milli adı altında birlikte toplanarak II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine ve yerine V. Mehmet Reşat'ın geçirilmesine karar verdi.

---

[348] Cemal Kutay bu yolculuğun sebebini, asilerin Rauf Bey kendilerine teslim edilmediği takdirde Mesudiye'den yapılacak top atışıyla Peyk-i Şevket'i batıracağı olarak göstermektedir. Bunun üzerine Rauf Bey akşam karanlığında bir filikayla gemisinden ayrılarak İngiliz Gambel ve Amerikalı Bucknam Paşaları bulma ümidiyle İngiliz Sefarethanesine gelmiş, Paşaların, İstanbul'da kalmasının çok tehlikeli olduğu telkini üzerine Yunanistan'ın Hidra adasına doğru iki saat içinde yola çıkacak olan bir Yunan vapuru ile İstanbul'dan ayrılmıştır. Bu gemi ile Pire Limanı'na gelen Rauf Bey buradan da bir İtalyan gemisiyle Selanik'e hareket etmiştir. Bkz. C. Kutay, *a.g.e*., C. II, s. 195-196.

[349] Ali Fuat Cebesoy, iki yakın arkadaşının tanışma hikayelerini şöyle aktarmaktadır: "*1908 kış aylarında Albay Tahir Bey kumandasında Mecidiye, Peyk-i Şevket ve Peyk-i Satvet savaş gemilerinden mürekkep bir filo, Selanik'i ziyaret etmiş ve törenle karşılanmıştı. Limanda birkaç gün kalan filonun İstanbul'a dönerken, 3. Ordu namına iki subayı da misafir alması kararlaştırılmıştı. Biri ben, diğeri Üsteğmen İsmail Canbulat'tı, Peyk-i Şevket'in Kumandanı Kolağası Hüseyin Rauf'tu (Orbay). Ben o zamana kadar kendisini tanımıyordum. Rauf da İttihatçı idi ve deniz subayları arasında seçkin bir mevkii vardı. Gemide ahbap olduk. Acık fikirli ve vatanperver bir genç olduğunu anladım. Hareketimizden sonra akşam yemeğinde, bana Selanik'te yaptığı temaslardan bahsetti ve bir aralık sordu:*

- Birkaç yerde ısrarla Erkanıharp Kolağası Mustafa Kemal'den bahsedildiğini duydum. Kim bu Mustafa Kemal?

- En yakın arkadaşlarımdan biri. Harbiye ve Erkanıharbiye sınıflarını beraber okuduk. İleriyi gören, seçkin ve muktedir erkanıharplerimizden biri. Size, O'nun hakkında ne gibi şeyler söylediler?

Rauf biraz duşundu. Cevap vermek istemedi. Israr ettim, dedi ki: - Kendisini fazla beğenmiş diyorlar, mücadeleci imiş. Ama ne olursa olsun, kendisinden bu derece bahsettiren adam, muhakkak ki bir değerdir. Sizi Selanik'te daha yakın tanımış olsaydım, takdim etmenizi rica ederdim.

Sınıf arkadaşım hakkındaki verdiğim bilgileri alaka ile dinledi. Rauf'la kısa zamanda dost olduk. Bu dostluk hiçbir sarsıntı göstermeden ölünceye kadar devam etti.

Aradan bir hayli zaman geçti. Ben Roma'da ataşemiliterdim. Bu sırada 31 Mart irtica hadisesi olmuş, Selanik'ten İstanbul üzerine yürüyen Hareket Ordusu ihtilali bastırmış, Sultan Hamid hal'edilmiş ve Sultan Reşat, Mehmet V adıyla tahta çıkmıştı. Rauf'tan bir mektup aldım. Hareket Ordusu ile beraber İstanbul'a gelen ve onun ilk devrede Kurmay Başkanlığı'nı yapan Mustafa Kemal ile nasıl tanıştığını yazıyordu. Özet olarak diyordu ki:

"Bakırköy telgrafhanesine gitmiştim. Telgraf müdürünün koltuğunda Mahmut Şevket Paşa oturuyordu. Etrafında Topcu Feriki (Korgeneral) Hurşit ve Mirliva Bağdatlı Haşan Rıza Paşa'lar vardı. Karşısında, ayakta Mahmut Şevket Paşa'nın emirlerini not eden birer erkan-ı harb kolağası duruyordu. Omzunda pelerini, yorgun ve solgun siması, fakat pırıl pırıl parlayan gözleriyle dikkat nazarımı çekti. Dışarıya çıkınca sordum. Mustafa Kemal Bey olduğunu söylediler. Aynı gün Kaymakam Cemal (Paşa) Bey ikimizi birbirimize tanıştırdı." Donanma da Hareket Ordusu'na yardımcı olarak Yeşilköy açıklarında demirlemiş bulunuyordu. Hüseyin Rauf (Orbay) karaya çıkmış ve Hareket Ordusu ile temas kurmuştu. Mustafa Kemal'den uzun bir mektup almıştım. Olayları renkli bir ifade ile anlatıyor, İstanbul'da arkadaş olduğu genç bir deniz subayından bahsediyordu. Bu deniz subayı Hüseyin Rauf'tu". Bkz: Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.,* C. II, s. 188-203.

[350] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

[351] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. I, İstanbul 1988, s.13.

[352] *BOA*, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 127/44; *BOA*, MV, 128/75.

Ayrıca II. Abdülhamid'in İstanbul'da kalması da sakıncalı bulunarak aynı gece Selanik'e sürgüne yollandı[353].

Ayaklanmanın Mahmut Şevket Paşa idaresindeki Hareket Ordusu tarafından tamamen bastırılmasının ardından İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek, isyanı çıkaranlar, iştirak edenler ve onlara yardımcı olanların yargılanacağı "*Divan-ı Harb-i Örfi*" adı altında askeri bir mahkeme kurulmasına karar verildi[354]. İsyan ile alakalı olduğu şüphesiyle tutuklanan çeşitli sınıf ve rütbeden yüzlerce insan Harbiye Nezareti meydanındaki merkez kumandanlığı binasının alt katına doldurulmuş, yargılanmayı bekliyordu[355].

Mahkeme 28 Nisan'da görevine başladı, başkanlığına Topçu Feriki Hurşit Paşa getirildi. Mahkeme üyeleri Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa, Üçüncü Topçu Fırkası Kumandanı Mirliva Hasan Rıza Paşa, Erkan-ı Harbiye Mirlivalarından Nazif Paşa, Erkan-ı Harbiye Kaymakamlarından Cemal Bey, Bahriye Kaymakamlarından Vasıf Bey ve o sırada Bahriye Kolağası olan Rauf Bey idi[356]. Rauf Bey bu mahkemede iki aya yakın görev yaptı[357]. Ayrıca Divan-ı Harb-i Örfi'ye bağlı olmak üzere üç tahkik heyeti kuruldu. Bu üç heyet isyana sebep olanların yakalanması ve yakalananlar hakkında tahkikat yapılması işini yürütecekti. Bu heyetler şu kişilerden oluşmaktaydı:

I.Tahkikat Heyeti: Piyade Dairesi Birinci Şube Müdürü Kaymakam Muhiddin Bey, Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Sermet Bey, İkinci İcra Mahkemesi Zabıt Katiplerinden Cemal Bey.

II. Tahkikat Heyeti: Topçu Altıncı Alay Kumandanı Kaymakam Osman Bey, Divan-ı Harb-i Bahri Müdde-i Umumisi Binbaşı Cemal Bey, İstintak Dairesi Zabıt Katiplerinden Mustafa Efendi.

III. Tahkikat Heyeti: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Şube-i Mahsusası'ndan Mustafa Hami Bey, Erkan-ı Harbiye Kaymakamlarından İhsan Bey, Birinci Ceza Mahkemesi Başkatibi Reşat Bey[358].

Bahriye adına Rauf ve Vasıf Beyler 'in hakimler heyetine aza olarak tayin edildiği bu heyetlere, halk tarafından isyanda rol oynayanların yazılı ya da sözlü olarak bildirilmesi istenmiştir[359]. Halkın, bu komisyonlara ihbarda bulunmaları için dönemin gazetelerine ilanlar verilmiştir[360].

---

[353] *BOA*, MV, 127/49.
[354] Osman Selim Kocahanoğlu, *31 Mart Ayaklanması ve Sultan Abdülhamid,* İstanbul 2009, s. 428.
[355] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 131.
[356] *İkdam*, 28 Nisan 1909.
[357] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 131.
[358]Sıddık Yıldız, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 248.
[359] Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu- Siyaset Çatışması*, İstanbul 1999, s.100.
[360] *Takvim-i Vekayi*, 22 Nisan (1325) 1909.

Rauf Bey'in üyesi olduğu mahkeme Ali Kabuli Bey'in ölümü hadisesine karıştığı tahmin edilen dokuz kişinin muhakemesini yaptı. Hepsi bahriyeli olan ve muhtelif gemilerden toplanan bu askerler, görmedikleri ve tanımadıkları hocaların kendilerine kafir olduklarını söyledikleri kimselerin isimlerini adreslerini ve bulundukları yerleri teker teker verdiklerini itiraf ettiler. Rauf Bey bu kişilere daha önce Ali Kabuli Bey'i tanıyıp tanımadıklarını ve emrinde çalışıp çalışmadıklarını sorduğunda yalnızca ikisinin Asarı Tevfik'de görev yaptığı görüldü. Gemideki isyancıları tahrik edenler Ali Kabuli Bey'in dinsiz olduğu, gemisi ile beraber Yıldız Sarayı'nı topa tutacağı üzerine yemin etmişlerdi. Askerlere onu öldürürlerse cennete gidecekleri ve kendilerine verilen muskaları feslerinin içine yerleştirirlerse kurşun geçirmeyeceği söylenmişti. Ayrıca hocalar, mektepli zabitlerin din ve padişah düşmanı olduğunu, bunların her görüldükleri yerde öldürülmelerinin farz olacağını uzun uzun anlatmışlardı. Kendilerine mahkumiyetleri tebliğ edildiği zaman içlerinden dört tanesi "*Biz doğruca cennete gideceğiz, hocalar bizi orada bekliyor*" demişlerdi[361].

Muhakemeler sonucunda aralarında Padişah yaverlerinden Kabasakal Mehmet Paşa'nın da bulunduğu 70 kişi idam cezası aldı. Bunlardan 23'ü Ali Kabuli Bey'i zırhlısından zorla alarak Yıldız'a götüren ve orada öldüren bahriye askerleriydi[362]. 420 kişi müebbet ve 6 aydan başlayan çeşitli hapis cezalarına, yüzlerce kişi de süresiz sürgün cezalarına mahkum edildi. İdama mahkum olanların cezaları Eminönü ve Ayasofya meydanlarda darağaçları kurularak infaz edildi[363]. 1910 Temmuzu'nda ise Durmuş Çavuş adlı zanlı, Ali Kabuli Bey'in katillerinden biri olduğu iddiasıyla Rize'nin Hamallar Karyesinde saklanırken yakalanarak, hakkındaki idam kararının tatbiki için hapishaneye sevk edildi[364].

Rauf Bey, bu mahkeme azalığı görevi sırasında Mizan Gazetesi sahibi ve başyazarı, Paris'te II Abdülhamid istibdadına karşı uzun seneler kalemiyle mücadele eden Murat Bey'in sorgularında da bulundu[365]. Mizancı Murat Bey, askeri isyanın matbuat neşriyatıyla yakından ilgisi olduğu iddiasıyla tutuklanarak Merkez Kumandanlığı'na getirilmişti[366]. Yaşı ilerlemiş olan ve yorgunluğu açık bir şekilde görülen Murat Bey'i uzun sorularla yormamak için mahkeme sorguları kısa kesiyor, birkaç gün sonraya erteliyordu. Bu yüzden Murat Bey'in muhakemesi hayli uzun sürdü. Sorgularda Murat Bey'in tavrı ve ifadesi gittikçe cevap

[361] C. Kutay, *a.g.e.*, C. II, s. 222-223., Rauf Bey sonraları 31 Mart Olayı'nı değerlendirirken "*31 Mart ihtilali asla tüfekçi ustalarının, bölük eminlerinin, bahriye çavuşlarının kafasından çıkmış bir mevzu değildir*" diyerek isyandaki yabancı parmağına işaret edecekti. Bkz. C. Kutay, *a.g.e.*, C. II, s. 214.
[362] *DTA*, Mektubi Bölümü, 1676/6A-6B; Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal, *Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi; II. Meşrutiyet Olayları (1908- 1909)*, Ankara 1999, s. 209, 212-214.
[363] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 134.
[364] *BOA*, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR), 41/39; *BOA*, Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.), 108–2/5. ; *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 131.
[365] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 131.
[366] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 132.

vermekten ziyade fikrini izah vesilesiyle mahkeme üyelerine ders verir bir nitelik kazanmıştı[367]. Uzun müzakerelerden sonra mahkeme reisinin teklifi üzerine Murat Bey'in İstanbul'dan uzaklaştırılmasına çoğunluk oyuyla karar verildi[368] .

Rauf Bey, Divan-ı Harb-i Örfi mahkemesindeki azalık vazifesini tamamlamasının ardından Peyk-i Şevket süvariliğine geri dönerek gemisindeki rutin ve günlük işleriyle ilgilenmeye devam etti. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olmasına rağmen siyasete karışmayarak denizcilikle ve gemisiyle alakadar olmayı tercih ediyordu.

Rauf Bey, 5 Mayıs 1909'da Hamidiye Kruvazörü süvariliğine tayin edildi ve aynı yıl Arnavutluk'ta çıkan isyanının bastırılmasında görev aldı[369].

1909 sonbaharında yeni bir görev için gemisi Peyk-i Şevket ile Tuna Nehri'ne doğru yola çıkması emredildi. 19. yüzyılda deniz ticareti ve taşımacılığının sınırlarının genişlemesiyle birlikte denizlerle bağlantılı iç suların da önemi artmış, nitekim 1856 Paris Antlaşması ile Osmanlı, Avusturya, Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya devletlerinden birer memur tayin olunarak teşkil edilecek müşterek bir komisyonun Tuna üzerindeki nehir trafiğini ortak alınacak kararlara göre düzenlemesi kararlaştırılmıştı[370]. Tuna Komisyonu kurulduğu andan itibaren nehir üzerindeki trafikle ilgili çeşitli teknik, hukuki ve sıhhi koşulların tesisi ve iyileştirilmesinde etkin bir rol oynamış, Tuna Nehrini uluslararası trafiğe ve deniz gemilerine açmıştır. Böylece nehir üzerindeki ticaret ve seyahat gemileri günden güne artarak Tuna, Avrupa'nın önemli nakliye merkezlerinden biri haline gelmiştir. 1856 yılından itibaren Osmanlı Devleti komisyonlara üye göndermekle birlikte Tuna artık uluslararası bir nehir niteliği kazanmış, Osmanlı Devleti ile olan bağı zayıflamıştır[371].

1909 yılında kurulacak uluslararası komisyona katılacak olan Osmanlı heyetini Tuna nehri kıyılarına götürmek üzere Peyk-i Şevket Vapuru tahsis edilmiştir[372]. Peyk-i Şevket kruvazörü mürettebatı, Tuna Komisyonu toplantısına gönderilecek komisyon üyeleriyle birlikte erkenden hareket ederek gerekli görüşmeleri yapacak, nehirde teftiş ve tahkik çalışmalarında bulunacaktı[373].

Tuna vilayetlerinin kaybedilmesinden sonra ilk defa bir Osmanlı savaş gemisi, Rauf Bey'in süvarisi olduğu Peyk-i Şevket kruvazörü Osmanlı sancağını taşıyarak Tuna nehrine girmişti. Rauf Bey ve gemisi bir buçuk ay kadar komisyon refakatinde görev yaptı.

---

[367] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 134.
[368] *DTA*, Hüseyin Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları, s. 136.
[369] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[370] İlhan Ekinci, *Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret (1856-1883)*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 1998, s. 122.
[371] Mihai Maxim, "Tuna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXXXI, İstanbul 2012, s. 374.
[372] *BOA*, BEO, 3641/273059.
[373] *BOA*, BEO, 3644/273296.

Romanyalıların meşrutiyeti tekrar ilan etmiş olan Türk milleti ve hükümetinin temsilcilerine olan ilgisi çok fazlaydı. Vazifesi boyunca Rauf Bey, bölge halkının dostane ve misafirperver muameleleriyle karşılaştı. Hatta Romanya kralı I. Carol, Osmanlı Devleti heyetini sarayına davet ederek ağırlamıştı[374].

Osmanlı Hükümeti 1910 yılında Almanya'dan Yadigar-ı Millet kruvazörü sisteminde dört torpido daha satın almaya karar verince Bahriye Nezareti, Haziran ayında Kolağası Rauf Bey'in görevlendirilerek Almanya'ya gönderilmesine karar verdi[375]. Dönüşünde bir süre manevralarla meşgul oldu, sonra Yemen Fevkalade Komutanı İzzet Paşa'yı Yemen'e götürmekle görevlendirildi. Bir müddet paşanın maiyetinde bulundu. Ardından İstanbul'a çağrıldı ve 7 Mayıs 1910'da tahta çıkan İngiltere Kralı V. George'un taç giyme törenine katılmak üzere görevlendirilen Şehzade Yusuf İzzettin Efendi başkanlığındaki heyeti İngiltere'ye götürdü. Burada yapılan deniz resmigeçitlerinde Türk donanmasını temsil etti[376]. Bir buçuk ay kadar İngiltere sularında kaldıktan sonra Trablusgarp ve sahillerini Derne'den Tobruk'a kadar dolaşarak Çanakkale'ye döndüler. Trablusgarp'tayken kimi memur, kimi tüccar olan eski okul arkadaşlarına rastladı. Rauf Bey'in içinde büyüdüğü evi hazırlayarak onun adına bir ziyafet verdiler. Birlikte çocukluk günlerini andılar. Bu toplantı Rauf Bey'in ömrünün en değerli hatıralarından biri olacaktı[377].

1.11. Sultan V. Mehmet Reşat ile Rumeli Seyahati

31 Mart Olayı'nın ardından ağabeyi II. Abdülhamid'in tahttan indirilerek Selanik'e sürülmesiyle Mehmet Reşat 27 Nisan 1909'da 65 yaşındayken tahta çıktı. 5 Mayıs'ta II. Abdülhamid saltanatının son sadrazamı olan Ahmet Tevfik Paşa İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin baskısıyla istifa etti ve yeni hükümeti kurma görevi cemiyetin Makedonya'da hızla büyüdüğü bir dönemde Selanik Umumi Müfettişliği yapmış olan Hüseyin Hilmi Paşa'ya verildi.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazamlığı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Mahmut Şevket Paşa'nın nüfuzundaki ordu arasında gerilim yaşandığı günlere rastlamıştı. Mahmut Şevket Paşa, Selanik'ten meşrutiyeti ve anayasayı ayakta tutmak için gelmiş, ancak 18 Mayıs 1909'da kendisini Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu Genel Müfettişliği vazifelerine tayin ederek

[374] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[375] *DTA*, Mülga Bahriye Bölümü 10, 673/275.
[376] *DTA*, Künyeler Bölümü, 1/121.
[377] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

sıkıyönetim idaresinin Mart 1911'e kadar uzatıldığı bir dönemde her türlü denetimden muaf hale gelmişti[378].

İstanbul'da siyasi gerilim tırmanırken 1909'da Arnavutluk'ta bir isyan patlak verdi. 1908'de İttihat ve Terakki'nin iktidara gelişi Arnavutluk için bir dönüm noktası olmuştu. Cemiyetin kurucularından İbrahim Temo, Makedonya'nın Struga şehrinde dünyaya gelen bir Arnavut'tu[379]. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Arnavutluk'un siyasi özerklik kazanacağı ümidiyle, batı ülkelerinde eğitim alan bazı Arnavut entelektüelleri, memleketlerine dönmüşlerdi.

5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın tam bağımsızlığını ilan etmesi, 6 Ekim'de Girit'in Yunanistan ile birleşme kararını açıklaması ve Avusturya- Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yaptığı genel protesto ve boykot çağrısına Arnavutluk halkı genel olarak kayıtsız kaldı. Bu uluslararası kriz ortamında yapılan seçimlerde Meclis-i Mebusan'a seçilen 287 milletvekilinin 157'si Türk, 54'ü Arap, 25'i Arnavut, 22'si Yunan, 10'u Ermeni, 9'u Slav ve 4'ü Yahudi idi[380]. 17 Aralık 1908'de törenle açılan Meclis'te Arnavut milletvekilleri adem-i merkeziyeti ve azınlıklar için özerkliği savunmaya koyuldular.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gittikçe artan milliyetçi hareketlere karşı, silahların toplanması, zorunlu askerliğin getirilmesi, vergilerin muntazaman toplanması gibi merkezi otoriteyi güçlendiren tedbirler alması serbest bir idareye alışmış olan Arnavutlarda memnuniyetsizliği had safhaya çıkardı. Ekim 1909'da Rumeli'deki çetelere karşı çıkarılan Çeteler Nizamnamesi de bölge halkının tepkisini çekmişti. Kanuna göre çetelerin faaliyetlerinden bulunduğu bölge halkı da sorumlu tutulacak, çeteciliğin cezası idam olacak, çeteye katılan ferdin ailesi de sorumlu tutularak cezalandırılacak ve ailenin mal varlığına el konulacaktı. Kanun Ekim ayından itibaren Makedonya'da uygulanmaya başlanarak sıkıyönetim ilan edildi ve sıkıyönetim mahkemeleri kuruldu[381]. Nihayet 1910 yılının Mart ayında Kosova'nın kırsal alanında silahlı bir ayaklanma baş gösterdi. Ayaklanmanın sebebi pazarlarda satılan mallara konulan yeni vergilerdi. Hükümet Nisan ayında Şevket Turgut Paşa'yı 16 bin kişilik bir kuvvetle Üsküp'e gönderdi. Arnavut aşiretler ile Osmanlı ordusu arasında gerçekleşen birkaç çatışmadan sonra ayaklanma bastırıldı. Aynı yıl Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa 40 bin kişilik orduyla Kosova'ya gelerek halkın bir kısmını silahsızlandırmak suretiyle güvenliği sağladı. Kosova'daki durumun sakinleşmesinden sonra

[378] Feroz Ahmad, *İttihat-Terakki 1908-1914*, İstanbul 1995, s. 71.
[379] İbrahim Temo, *İttihad ve Terakki Anılarım*, İstanbul 2000, s. 5.
[380] Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul 2006, s. 85.
[381] *Tasvir-i Efkar*, 21 Teşrin-i Sani (1325)1909.

bölgede asayişin devamı için Şevket Turgut Paşa görevine devam etti[382]. Ancak Paşa'nın bölge halkına yönelik baskıcı idaresi sonucunda irili ufaklı silahlı ayaklanmalar devam ettiği gibi 1911'e gelindiğinde büyüyerek tekrar patlak verdi.

Osmanlı hükümeti Avrupalı Devletlerin de müdahalesiyle tavrını yumuşatmak durumunda kaldı ve Sultan V. Mehmet Reşat'ın Rumeli'ye bir seyahat düzenlemesine karar verildi[383]. Sultan V. Mehmet Reşat, tahta çıktığında 65 yaşındaydı ve yaşının da getirdiği bazı rahatsızlıkları vardı. Buna rağmen imkanları dahilinde öncelikle İstanbul içinde ardından Marmara çevresinde Şile, İzmit, Hereke, Bursa ve Edirne gibi yerlere çeşitli geziler düzenlemiş ve halkın ilgi ve sevgisiyle karşılaşmıştı[384].

Yolculuk 5 Haziran 1911'de başladı[385]. Gezi heyetinin ilk durağı Selanik'ti ve gemilerle İstanbul'dan yola çıkıldı[386]. Şehzadeler Mehmet Ziyaeddin ve Ömer Hilmi Efendiler, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa, Dahiliye Nazırı Halil Bey, Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey, Başyaver Hurşit Paşa, Başkatip Halit Ziya (Uşaklıgil), Başmabeyinci Lütfi (Simavi) Beylerle birlikte oldukça kalabalık bir görevli ve hizmetli topluluğu da gezi heyetindeydi[387]. Padişah ve yakın çevresi, Barbaros Hayrettin Paşa ve Mesudiye zırhlıları ile Gülcemal vapuruyla seyahat edeceklerdi. Bazı harp ve yolcu gemileri de bunlara refakatte bulunacaklardı[388]. Rauf Bey ise Peyk-i Şevket'le hükümet erkanından bir kısmını Selanik'e götürmek üzere görevlendirilerek bu seyahate iştirak etti[389]. Ancak Peyk-i Şevket, Selanik'e gitmek üzere yola çıkacağı sırada diğer bir gemi kendisine çarpınca büyükçe bir yara aldı. Geminin güzelliğini bozan bu gedik Rauf Bey'i ve mürettebatını çok üzdü. Tersaneye alınmadan esaslı bir onarım yapılamayacakken gemi personelinden Adem Efendi adlı bir sanatkar duruma çare buldu. Hazırladığı harçla duvar örer gibi gediği kapattı. Tek kötü yanı denize çıkıp dalga vurunca sıvanın dökülerek gediğin meydana çıkmasıydı. Yol boyunca Adem Efendi işbaşına geçerek gemiyi yeni baştan onarıyordu[390].

Filo, Çanakkale'den ayrılışından itibaren çevreden top atışlarıyla selamlanarak yoluna devam etti. Seyahat programına göre padişah Selanik'teki ilk gecesini *Barbaros Hayreddin* zırhlısında geçirdiğinden şehrin valisi, komutanı, belediye başkanı, mebusları gemiye gelerek Sultan Reşat'a hoş geldin dediler. Sultan, gemide geçirdiği ilk gün ve gecenin sabahında,

[382] *BOA*, Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, (DH. SYS.), 18/2.
[383]İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1947, s.383.
[384] Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999, s. 9.
[385] *Tanin*, 5 Haziran (1327) 1911.
[386] *Tanin*, 18 Mayıs (1327) 1911.
[387] Nesimi Yazıcı, "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati Sırasındaki Deniz Yolculuğu", *II. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, C. II, Muğla 2015, s. 33.
[388] N. Yazıcı, *a.g.m*., s. 34.
[389] C. Kutay *a.g.e*., C. II, s.233.
[390] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

muhtelif mevkilerden 21'er pare top atışlarıyla karaya çıktı ve halkın yoğun biçimde iştirak ettiği görkemli bir merasimle karşılandı. Kendisi için Selanik'te Hükümet Dairesi'nin orta katındaki salon hazırlanmıştı. Padişah'ın resmi programı, bir süre dairesinde dinlenmesinden sonra, 6 Haziran sabahı yapılan kabul töreni ile başladı. Katılanlar arasında vilayet merkezi ile birlikte bütün sancak ve kazalar ahalisinin ileri gelenleri arasından seçilmiş temsilcileri ve konsoloslar bulunmaktaydı. Selanik o dönemde 165.000 nüfusun yaşadığı bir şehirken 30.000'e yakın misafiri barındırmak durumunda kalmıştı[391].

Selanik'ten sonra 11 Haziran'da Üsküp'e doğru yola çıkıldı. Padişahı karşılamak için Kosova'dan aralarında aşiret reislerinin de bulunduğu yaklaşık 5000 Arnavut Üsküp'e gelmişti[392]. Üsküp'te gezi heyeti adına düzenlenen merasimlere katılıp, şehrin ileri gelenleriyle görüştükten sonra 15 Haziran'da Priştina'ya doğru hareket ettiler. Sultanın ziyaretinden son derece mutlu olan Priştina halkı kalabalık gruplar halinde tren istasyonuna akın etmişti[393]. V. Mehmet Reşat, 16 Haziran'da Kosova'da Sultan I. Murat'ın türbesini ziyaret etti ve burada büyük bir kalabalıkla birlikte Cuma namazı kıldı[394]. Namazdan sonra sadrazam İbrahim Hakkı Paşa önce Padişahın ardından kendisinin nutuklarını okuyarak halka seslendi[395]. Konuşmasında halka cehaletin ve kan davasının zararlarını anlattı[396].

Aynı gün Sultan V. Mehmet Reşat, Priştine'de 1910 yılında ayaklanmaya katılanlar hakkında genel af ilan etti[397]. İsyancıların 10 gün içinde silahlarını teslim etmeleri isteniyordu. Padişahın ceyb-i hümayunundan (şahsi gelirlerinden) gelen paralarla aile fertleri isyan sırasında öldürülen Arnavutlara diyet ödenmesi, yıkılan evlerin tamiri amacıyla listeler hazırlandı, mahkemeler görevlendirildi[398]. 10 gün içinde dönmeyen isyancılar hakkında Osmanlı Hükümetinin sert tedbirlere başvuracağı ilan edildi[399].

Kopuş sürecindeki Osmanlı Rumelisi için son iyi niyetli adımların atıldığı Rumeli gezisi 26 Haziran 1911'de İstanbul'da tamamlandı. Sultan'ın Rumeli gezisi bölge halkı üzerinde son derece iyi tesir yaratmakla ve herhangi bir aksaklık yaşanmadan tamamlanmakla birlikte, seyahatten beklenen verim alınamadı. Geziyle ortaya çıkan olumlu hava, yeni geziler planlama fikrini doğurduysa da Padişahın sağlığı bunlara izin vermedi[400].

---

391 N. Yazıcı, *a.g.m*., s. 37.
392 Lütfi Simavi, *Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 2007, s. 196.
393 Gazeteler 300.000'e yakın Arnavut'un tren istasyonu çevresinde toplandığını yazıyordu. Bkz. *Yeni İkdam*, 17 Haziran (1327) 1911; *Sabah*, 17 Haziran (1327) 1911.
394 Yılmaz Öztuna, *Rumeli'ni Kaybımız*, İstanbul 1990, s. 73; C. Kutay, *a.g.e*., C. II, s. 234.
395 *Senin*, 19 Haziran (1327) 1911; Bayram Bayraktar, "Çağdaş İnsan Hakları Açısından Osmanlı İmparatorluğunda Arnavutluk Islahatları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl III, Sayı VI, Ağustos 2005, s.31.
396 *Senin*, 19 Haziran (1327) 1911.
397 *BOA*, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı (DH.EUM.EMN.), 11/8; *Senin*, 17 Haziran (1327) 1911.
398 C. Kutay, *a.g.e*., C. II, s. 234.
399 *BOA*, HR.SYS, 145/61.
400 C. Eraslan, K. Olgun, *a.g.e*., s. 12.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı sultanının popülaritesini kullanarak Balkanlar'daki huzursuzluğu gidermek ve bilhassa Arnavutları yeniden devlete bağlamak istemişti. Halk gittiği her yerde padişahın şahsına çok büyük hürmet göstermiş, ancak huzursuzluk ortadan kalkmamıştı. Nitekim gösterilen ilgiye, ilan edine genel affa, kan davalarının bitirilmesi ve eğitimin desteklenmesi için yapılan maddi yardımlara karşın memnuniyetsizlik devam ediyordu[401].

1.12. Trablusgarp Harbi'nde Rauf Bey

Sultan Reşat'ın Rumeli'ye yaptığı seyahat bölgede hiç olmazsa bir müddet huzur ve sükunu temin etmişken bu kez Kuzey Afrika'daki Osmanlı topraklarını hedef alan daha büyük bir tehlike belirdi. İtalya siyasi birliğini kurduğunda, İngiltere 1704'te Cebelitarık'ı, 1800'de Malta'yı, Fransa 1830'da Cezayir'i ele geçirmiş, İngiltere ise 1882'de Mısır'ı işgal ederek Malta ve Cebelitarık'a ilaveten Akdeniz'in doğu ucunda bir üçüncü üs kurmuş durumdaydı. 1881'de Tunus'u işgal etmiş olan Fransa, 1904'te Fas'ı da himayesine almıştı. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da Trablusgarp ve Bingazi'den başka toprağı kalmamıştı.

Afrika'daki sömürge paylaşımında geç kalmış olan İtalya, birliğini tamamlayınca ilk olarak 1878 Berlin Kongresinde kendi hareket serbestliğini kazandı. Bloklaşan Avrupa devletlerinin her birinin kendi tarafına çekmek istediği İtalya, bu siyasi ortamdan faydalanarak Osmanlı Afrika'sına nüfuz etmeye çalıştı. Okul, hastane ve benzeri kuruluşları inşa eden taşeron firmalarla halktan toprak alarak ve Türk ticaret gemilerinin pek uğramadığı limanları ele geçirerek bölgeye yerleşmeye başladı.

İtalya'nın sahibi bulunduğu kıyılar Osmanlı Devleti'nin sahip olduğunun yaklaşık onda biri kadardı. Ancak Osmanlı deniz kuvvetlerinin o zamanki zaafiyeti yüzünden 1830'da Cezayir'in Fransızlar, 1878'de Kıbrıs ve Mısır'ın İngilizler, II. Meşrutiyetin hemen başında ise Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgali İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi eyaletlerini kolayca alabileceği fikrini oluşturmuştu. Bu iki eyalette halka kendilerini Osmanlı zulmünden kurtaracakları fikrini yayıyorlar, hastaları İtalya'daki hastanelerde ücretsiz tedavi ediyorlar, bir yandan da Osmanlı büyükelçilik ve konsolosluk erkanına aşırı saygı ve ihtimam göstermeyi ihmal etmiyorlardı[402].

İtalyanlar 1910 ilkbaharında yirmi kişilik bir Türk heyetini ülkelerine davet ettiler. İstanbul ve Selanik'ten alınan davetliler konforlu bir vapur seyahatiyle İtalya'ya götürüldüler.

[401] M. Çelebi, *a.g.e*, s. 92.
[402] Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. IV, İstanbul 1974, s. 88-89.

Çağırılanlar arasında çeşitli meslek ve çevrelerin önde gelen mensupları vardı. Gazeteci Ahmet Emin Yalman da Yeni Gazete adına bu geziye katılmıştı. Yalman, daha sonra bu gezi ile ilgili şunları söyleyecekti:

"*Bari şehrinden başlayarak İtalya'nın her köşesini kısmen vapurla kısmen özel trenlerle dolaştık. Çok ikram gördük, el üstünde taşındık, her yer 'Yaşasın Genç Türkiye' diye bizi selamladı. Bu benim yurt dışına yaptığım ilk gezi idi. Yeni ufuklar, yeni çevreler, yeni insanlar gördüm. İçim açıldı. Boğucu itiyatların çemberinden uzaklaştım. Memnundum.*

Bu İtalya gezisinde ev sahibi rolü, İtalyan Müstemlekeler Enstitüsü tarafından oynanmakla beraber binbir gece masallarına benzeyen bir yolculuğun kötü bir niyetle düzenlenmiş olduğu aklıma gelmemişti. Herkes gibi ben de gafil avlanmıştım. Her taraftan İtalyanların 'Biz koloni istemiyoruz. Habeşistan ile olan savaşta boyumuzun ölçüsünü aldık. İsterseniz elimizdeki kolonileri de size verelim' yolunda söyledikleri sözlere takıldık. Ben İtalyanlarla dostluk kurmak ve anlaşma yapmaya dizi halinde yazılar yazdım. O kadar coşkun yazılar yazdım ki nihayet Abdullah Zühtü bıktı. Bir kısmının yayınlanmasından vazgeçti.

Sonradan belli oldu ki, İtalyanlar bu külfeti bizlerin gözlerini bağlamak için tertiplemişler. Trablusgarp ve Bingazi'yi almaya hazırlandıklarını bize belli etmemek için düzenlemişler. O zamanlar Roma'da büyükelçi bulunan eski Babıali hukuk danışmanı ve eski hukuk profesörü İbrahim Hakkı Bey bile birşeyler sezmemişti. Hakkı Bey'in Roma'da bu gibi intibalar edinmesi ve 1910 yılında da Paşa ünvanını kazanarak Başbakan olması İtalyanların yatıştırıcı politikasına yaramıştı."[403].

Sonunda İtalyan hükümeti, Trablusgarp ve Kızıldeniz'in kıyı bölgesindeki Osmanlı memurlarının İtalyan kolonisine kötü muamele yaptıkları iddiasıyla gerginlik yaratarak savaş durumuna geçeceğini duyurdu. 23 Eylül 1911'de İtalyanlar tarafından Osmanlı Devleti'ne verilen ve devletlerarası hukuk kurallarına ters düşen nota Babıali'de bomba etkisi yarattı[404]. İtalya özetle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trablusgarp ve Bingazi'ye gönderdiği adamları vasıtasıyla yerli halkı İtalyanlar aleyhine kışkırttığını, İtalyanların can güvenliklerini korumak için bölgeden ayrılmak zorunda kaldıklarını iddia ediyordu. Osmanlı Devleti bu notaya 26 Eylül'de bir cevap vererek İtalyan halkının ne Trablusgarp'ta ne de Bingazi'de tehlike altından bulunmadığını, bunun için endişe etmenin gereksiz olduğunu bildirdi[405]. Yurt genelinde bir beyanname yayınlanarak İtalyanların bu nota ile Osmanlı yönetiminin Trablusgarp'ta halka

[403] Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. I, İstanbul 1997, s. 127-128.
[404] İtalya notada, kendi haysiyet ve menfaatinin teminine mecbur olduğunu ve bunun için İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi'yi askeri işgale karar verdiğini, bundan başka yapacağı bir şeyin kalmadığını ve Osmanlı memurlarının işgale muhalefet etmemelerini talep ediyordu.
[405] Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri (Trablusgarp Savaşında Mustafa Kemal'le İlgili Bazı Belgeler*), Ankara 2006, s. 32.

karşı medeni ve insani görevlerini yerine getiremediğinden bölgenin ıslah edilmek üzere kendileri tarafından işgalinin haber verildiği, Osmanlı kuvvetlerinin mukavemet etmediği takdirde bölgeye verilecek son şeklin görüşmelerle karara bağlanabileceğini teklif ettikleri duyuruldu.

Kısa bir süre önceye kadar Roma'da büyükelçilik yapan ve İtalya'nın niyetini anlamadığı konusunda kamuoyunca kıyasıya eleştirilen Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, 30 Eylül 1911'de İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinden bir gün sonra istifa etti[406]. Gerçekten de İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal hazırlıkları İbrahim Hakkı Paşa'nın Roma sefareti zamanında yapılmış, bu hazırlıklar yerli ve yabancı matbuatta geniş yer bulmasına rağmen Paşa tarafından devlete hiç malumat verilmemişti[407].

Aslında Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Roma elçiliği görevi sırasında İtalyan'ın Trablusgarp ile ilgili planlarından haberdar olmuş ise de bir savaş bahanesi verilmediği sürece İtalyanların uluslararası hukuk kaidelerini çiğnemeyeceği fikrine kapılmıştı. Hatta bu yüzden İtalyanların kendisi ile ilgili şikayette bulundukları Trablusgarp Valisi İbrahim Paşa'yı görevden almış, yerine birini tayin etmemişti. Üstelik Başbakan olarak İtalyan işgalinin yaklaşmakta olduğunu farkedemeyip Harbiye Nezareti'nin buraları savunmaya tahsis ettiği iki tümenlik kara birliğini buradan alarak Yemen'de çıkan ayaklanmayı bastırmak üzere o tarafa sevk etmişti[408].

İbrahim Hakkı Paşa'nın istifasından sonra kurulan Mehmet Said Paşa kabinesinin Harbiye Nazırı olan Mahmut Şevket Paşa, 26 Eylül 1911'de Trablusgarp Fırka Kumandanlığına çektiği gizli şifre telgrafta kale veya istihkamlara karşı bir İtalyan taarruzu gerçekleşirse buralarda bulunan Osmanlı kuvvetlerinin karşılık vermelerini, İtalyanların karaya asker çıkarmalarının şiddetle engellenmesini, başarısızlık halinde mukavemete devam edilerek içerilere çekilmek ve düşmanı durdurmak için çete muharebeleri yapılmasını emrediyordu. Ayrıca İstanbul ile haberleşme ve erzak temini Tunus üzerinden sağlanacak, askeri harcamalar için her üç ayda gönderilen miktardan başka 50.000 lira daha gönderilecekti[409].

Mahmut Şevket Paşa, II. Meşrutiyetin ilanında aktif rol oynamış genç subayları, hem politikanın dışında tutmak hem de orduyu siyasetten arındırmak için Avrupa merkezlerine

---

[406] Cemal Kutay, *Trablus'ta Bir Avuç Kahraman*, İstanbul 1963, s.13.

[407] Örneğin 21 Eylül'de *Tanin* gazetesinde "Trablus'tan Bir Ses" başlıklı makalede "Ey milletin kaderine hakim olanlar, bu felaketzede milleti daha ziyade bekletmeyiniz. İtalyanlar Trablusgarp'ın azim-i *ismetini, bu temiz toprağı, ecdadımızın mübarek kanları ile sulanmış bu yerleri saldırgan ayakları ile çiğnemek istemiyorlar mı? Böyle ise siz buna karşı ne yaptınız ve ne yapmak istiyorsunuz?*" deniliyordu. Buna rağmen Sadrazam Hakkı Paşa hükümeti bu haberleri sükunetle takip etmiş, İtalya'nın bölgeyi işgal edeceğine ihtimal vermemişti.

[408] A. Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 89. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi-II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, Ankara 1999, s. 268-269.

[409] İsrafil Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri 1911-1916*, Ankara 1995, s. 54-55.

ataşemiliter olarak göndermişti. Enver Bey Berlin'de, İsmail Hakkı Bey Viyana'da, Ali Fethi Bey Paris'te, Ali Fuat Bey ise Roma'da ataşemiliter idi. Savaşın patlamasıyla yurda dönerek Kazım Karabekir'in İstanbul'daki evinde sık sık bir araya gelerek neler yapabileceklerini görüşmeye başladılar. En pratik ve tatminkar plan; mümkün olan en kısa zamanda Mısır üzerinden Trablusgarp'a gitmek ve İtalyanlara kıyıdan içerlere yayılma imkan ve zamanı bırakmadan bir müdafaa hattı kurmaktı. Mahmut Şevket Paşa'nın yanına giderek yardım istediler. Osmanlı Hükümeti, İtalya'yla olan müzakerelerde menfi tesir bırakmaması adına bu girişimi resmen tasvip etmeyecek, hatta haberdar da olmayacaktı. Cezayir ve Tunus'tan küçük teknelerle Trablus kıyılarına cephane çıkarmayı deneyeceklerdi[410]. Ayrıca Trablusgarp'a deniz yoluyla silah ve cephane nakli için 18 Aralık 1911'de Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ile Bucknam Paşa arasında 10 maddeden oluşan gizli bir sözleşme imzalanmıştı. Buna göre Bucknam Paşa yabancı bandıralı bir gemiyle[411] bir kısım subay ve cephaneyi savaş bölgesine taşıyacak karşılığında ücret alacaktı[412]. Bucknam Paşa savaş boyunca Trablusgarp'a silah taşıdı, taşıdığı her gemi yükü silah için, karşılığında makbuz göstererek, uygun bir yüzde aldı. Silahlar önce Suriye'ye götürülüyor, oradan Kuzey Afrika kıyısına gidecek gemilere aktarılıyordu. 1912 ilkbaharında İtalyanlar Rodos'u ve On iki Ada'yı işgal edince, Bucknam Paşa'nın bu cephane nakli işi de güçleşti[413].

İstanbul'daki gizli toplantılara katılanlardan biri de Rauf Bey'di. Trablusgarp Harbi başlamadan hemen önce binbaşı rütbesiyle Hamidiye Kruvazörü kumandanı olarak gemisinin başında bulunuyordu. Osmanlı Donanması ile birlikte çıktıkları Beyrut gezisi dönüşünde Çanakkale'ye vardıklarında Rauf Bey, babasının ağır hasta olduğu haberini aldı ve gemisi Hamidiye'yi başka bir süvariye emanet ederek İstanbul'a koştu. İtalyan Harbi'nin ilanına rastlayan günlerde babası Mehmet Muzaffer Paşa'yı kaybetti[414]. Trablusgarp Savaşı'nın patlak vermesi üzerine o zaman Bahriye Nazırı olan Mahmut Muhtar Paşa'nın kurmaylığına memur edildi.

Rauf Bey, Ansaldo tezgahlarında yaptırılmış olan hücumbotları almak için yaptığı seyahatte Kuzey Afrika'yı görme fırsatı bulmuştu ve geniş kıyıların tümünün İtalyanlar tarafından kontrolünün mümkün olmadığını biliyordu. Küçük Cezayir kıyılarına balıkçı

[410] Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 yılı kongresinde Trablusgarp ve Bingazi'deki Osmanlı hakimiyetinin devamı yolunda bir karar alınmış, dolayısıyla İtalyanlar bölgeyi işgal eder etmez bu karar doğrultusunda başta gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri vakit kaybetmeden Trablusgarp'a gitmişlerdi. Bkz. Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, İstanbul 2002, s. 33.
[411] Sonraları Gülnihal ismini alacak olan Cambridge Vapuru.
[412] Özcan Mert, "Trablusgarp Harbinde Bir Amerikalı ile Yapılan Gizli Mukavele, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan Özel Sayısı*, Ankara 1983, s. 90-91.
[413] Lord Kinross, *a.g.e*., s. 73.
[414] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

tekneleri ile silah çıkarılabilirdi. Hareketlerinden evvel arkadaşları Rauf Bey'e böyle bir müdafaaya denizden yardımın mümkün olup olmadığını sordular. Donanmanın içinde bulunduğu perişan hali en iyi bilenlerden olan Rauf Bey'in düşünceleri şu esaslar etrafında toplanıyordu: İtalya er ya da geç muhakkak Boğazları zorlamaya ve aşmaya çalışacaktı. Osmanlı Donanmasına kısa bir süre önce katılan Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri ile kısmen iş görebilecek durumda olan Peyk-i Şevket, Berk-i Satvet ve Mesudiye'nin dışındaki savaş gemilerinin Çanakkale'ye kadar ulaşabilecekleri bile şüpheli idi. Çanakkale istihkamlarına erişebilecek olan gemilerin istihkamların koruması altında İtalyan taarruzunu beklemekten başka yapacakları bir şey yoktu. Bu tablo karşısında Rauf Bey gerekli olan cephane ve sıhhi malzemeleri, Hamidiye Kruvazörü gibi yeni bir savaş gemisiyle birlikte İtalyan donanmasının kontrol edemediği Akdeniz açıklarında belli bir yere yığarak ve şahsen de oraya giderek küçük teknelerle Trablusgarp'ın geniş sahilleri arasında güvenli addedilen yerlere çıkartmanın en mantıklı fakat aynı zamanda güç ve tehlikeli yol olduğunu izah etti, arkadaşları da kabul ettiler[415].

Bu sırada İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Kuşçubaşı Eşref Bey de Trablusgarp'ta oranın önde gelen isimlerinden Şeyh Senusi'nin yanındaydı ve Şeyh vasıtasıyla karaya çıkartılacak malzemenin istenilen yere naklini sağlamaya çalışıyordu. Mısır yetkilileri de İtalyan tehdidinden endişe ettiklerinden bu genç askerlerin sahte isim ve evraklarla Sellum hududundan Trablusgarp'a geçmesini temin ettiler.[416].

Enver, Mustafa Kemal ve Eşref Beyler yola çıkmadan önce Enver Bey'in Beşiktaş'taki evinde bir araya gelerek izleyecekleri hareket tarzı hakkında bir kez daha fikir alışverişinde bulundular. Enver ve Eşref Beyler aynı günün erken saatlerinde Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'yı ziyaret etmişlerdi. Paşa, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile topyekün bir savaşa giremeyeceğini, fakat vatanın bir parçası elden giderken de sessiz kalınamayacağını belirtmiş ve Trablusgarp'ı mahalli kaynaklarıyla savunabileceklerini söylemişti. Trablusgarp'a gönüllü gitmek isteyen subaylar, gizlice yola çıkacaklar, ancak Osmanlı Devleti resmen savaş ilan ettiğinde açıktan her türlü desteğe kavuşabileceklerdi. Şayet mesele görüşmeler yoluyla halledilirse, mesuliyet subayların şahıslarına ait olacaktı[417].

Bu toplantı sonrası Enver Bey, Rauf ve Ömer Fevzi Beyler hemen İstanbul'dan ayrıldılar. Üç arkadaştan biri Tanin, diğeri Tercüman-ı Hakikat ve üçüncüsü de Osmanlı

[415] C. Kutay, *a.g.e*., C. II, s. 241.
[416] C. Kutay, *a.g.e*., C. II, s. 424. Harbin ilerleyen zamanlarında Eşref Bey'in çeşitli kabilelerle birlikte düzenlediği devamlı baskınlar Trablus-Bingazi arasındaki yolu kapatıp İtalyanları zor durumda bırakırken İtalya, harbi genişletmeme konusunda büyük devletlere verdiği teminatı ihlal ederek bir kısım harp gemilerini Beyrut limanına kadar göndererek Avnillah ve Şevketsefa gemilerini batıracaktı.
[417] Cemal Kutay, *Trablusgarb'da Bir Avuç Kahraman*, İstanbul 1978, s. 29-36.

Ajansı'nın savaş muhabiri olarak kılık değiştirmişlerdi. Mısır yolu üzerinden Trablusgarp'a ulaştılar[418]. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa da Enver Bey ve diğer subayların Trablusgarp'a gitmek üzere yola çıktıklarını, 1 Kasım 1911 tarihli bir telgrafla Fırka Kumandanlığına bildirdi[419].

Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan hatıralarını kaleme aldığı eserde Enver, Rauf ve Ömer Fevzi Beyler'in Trablus'a geçişi ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"*Nişanlım Enver Bey'in Bingazi'ye gidebilmesi epey güç olmuş, İtalya denizlere hakim olduğu için ancak kaçak olarak oraya kadar gidebilmiş. Yanında Rauf Bey ve Mardini Ömer Fevzi Bey varmış. Bunlardan birisi Tanin, diğeri Tercüman-ı Hakikat, birisi de bir ajansın harp muhabir olarak pasaport alabilmişler. Hidiviye Kumpanyasının İsmailiye vapuruna binerek Mısır'a kadar gitmişler. Ömer Fevzi Bey'in babası orada Melek Hanım isminde bir Mısırlı hanımla evli olduğu için O'nun Mısır'a gitmesi İtalyanların gözüne çarpmamış. Yalnız yolda bir aksilik çıkmış. İstanbul'da o aralık kolera olduğu için yolcuların Mısır'a çıkmasına mani olmak istemişler. Nikahlım ve arkadaşları bu yüzden epey zahmet çekmişler. Bir müddet Kahire'de Mardini Arif Bey'in evinde misafir kaldıktan sonra Bingazi'ye geçebilmişler*"[420].

Böylece Rauf Bey, Trablusgarp savunmasının Derne kısmını hazırlamak için hareket eden heyetle birlikte gizli olarak Mısır'a gitti. Mısır'da Mustafa Kemal Paşa ile buluştular. O sırada Mustafa Kemal Paşa, Derne komutanıyken Rauf Bey de Derne kuvvetlerine silah sağlamak için girişimlerde bulunuyordu. Bu amaçla Suriye'ye gitti, oradan bir gemi silah ve cephaneyi Derne'ye götürmeyi başararak Mısır'a döndü[421]. Mısır yolu bu genç zabitler için Trablusgarp'a ulaşmanın en elverişli ve işlek yolu haline gelmişti[422].

Bu sırada Osmanlı donanması eğitim ve manevra amacıyla 22 Ağustos 1911'de başladığı Beyrut gezisini tamamlamış, Donanma Komutan Vekili Albay Tahir Burak Bey ve danışman İngiliz Albay Food komutasında Sakız Adası'na doğru seyir halindeydi. Bu filo Turgut Reis ve Barbaros Hayrettin zırhlıları, Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri, Muavenet-i Milliye, Gayret-i Vataniye, Numune-i Hamiyet, Yadigar-ı Millet, Taşoz, Samsun, Basra ve Yarhisar muhripleri ile Tir-i Müjgan onarım gemisinden oluşmaktaydı. Asar-ı Tevfik ve Mesudiye zırhlılarıyla Berk-i Satvet torpido kruvazörü onarımda idi[423]. Albay Tahir Bey'in planı, zaten bakımsız olan ve bu gezi sırasında daha da yıpranan gemilerin İstanbul'a döndüklerinde tersanede detaylı bir bakım ve onarım sürecine girmesiydi. Ancak İhsaniye yatı

[418] Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C. II, İstanbul 1971, s. 221.
[419] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Arşivi (*ATASE*), Klasör 1, Dosya 58, Fihrist 118.
[420] O. Gazi Aşiroğlu, *Enver Paşa'nın Eşi Naciye Sultan'ın Hatıraları: Acı Zamanlar*, İstanbul 1990, s. 33.
[421] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.
[422] Ş. S. Aydemir, *a.g.e.,* C. II, s. 219.
[423] A. Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 26.

filo daha İstanbul'a ulaşmadan yetişerek İtalyan harbinin haberini verdi. Gemilerde telsiz cihazı bulunmadığından filoya bu haberi bir yat getirmişti. Donanma hemen istanbul'a gelerek kısa bir bakımdan sonra 16 Ekim 1911'de Çanakkale'nin Nara koyuna demirledi ve savaş durumuna geçti[424]. Böylece harbe hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyetten bu yana bahriye açısından vaktini boş geçirmenin acı sonuçlarıyla karşı karşıya kalıyordu.

Savaşa girilirken Osmanlı harp gemileri telsiz ve telgraf aletlerinden yoksundu. Bahriye Nezareti savaş gemilerine telsiz konulması hususunda telsiz mucidi Marconi ile bir mukavele yapmış olmasına rağmen savaş başlayınca bu kişi Türkiye'deki işini bırakarak memleketine dönmüştü. İtalyan savaş gemilerinin hepsinde bu aletler mevcut olduğu gibi deniz üslerinde de uzak mesafelerle konuşacak telsiz istasyonları kurulmuştu[425]. Zamanında Osmanlı bahriyesinin önde gelenleri Averof zırhlı kruvazörünü Yunanlılardan önce satın almayı teklif etmiş ancak Harbiye Nazırı Nazım Paşa, önce kara ordusunu güçlendirme politikasını güttüğünden bu öneriyi geri çevirmişti[426].

Osmanlı Bahriyesinin savaş öncesi içinde bulunduğu durumu dönemin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, İstanbul'da bulunan üst düzey subayların toplandığı Harbiye'deki bir konferansta şöyle özetliyordu:

"*Arkadaşlar, devlet ve ordu bugünlerde herhangi bir harbe hazır durumda değildir. Ordumuz zayıftır, silahları eksiktir, mühimmatımız tamam değildir. Donanmamız ise yok denecek derecededir. Trablusgarp denizaşırı bir vilayetimizdir. Burayı korumak için oraya kuvvet gönderme olanaklarından mahrumuz. Denizaşırı olduğundan nakliyat da denizden yapılacaktır. Denizden yapılacak bu nakliyatı korumak için tekbir zırhlı kruvazörümüz yoktur. Nakliyat girişimi düşmanın ağzına bir lokma atmak demektir. Bu hale göre takdir edersiniz ki arkadaşlar, Trablusgarp bugün kapanın elinde kalır.*"[427]

29 Eylül'de İtalya, verilen notaya karşılık Osmanlı Devleti'nden tatmin edici bir cevap alamadığını ileri sürüp donanma kuvvetlerini Trablusgarp önüne yığarak şehrin teslimini istedi. Büyük bir gizlilik içinde yürütülen İtalyan deniz harekat planına göre, asker çıkaracakları limanlarda bulunan Osmanlı konsoloslukları birer vesileyle kapatılacak, Trablusgarp ve Bingazi limanları açıklarında bir abluka hattı kurulacaktı. Osmanlı Devleti ise bir harekat planına sahip olmadığı gibi, ancak savaş başladıktan sonra bazı asker ve cephane Trablusgarp'a

[424] A. Büyüktuğrul, *a.g.e.,* C.IV, s.84-85. Bazı kaynaklarda Osmanlı donanmasının Beyrut'a varışı hakkında 20 Eylül 1911 tarihi verilmektedir. Bilgi için bkz. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi Deniz Harekâtı,* C.III, Ankara 1980, s.159.
[425] A. Büyüktuğrul, *a.g.e*., C. IV, s. 98.
[426] A. Büyüktuğrul, *a.g.e.*, C. IV, s. 88.
[427] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *1911-1912 Osmanlı –İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Ankara 1985, s. 33.

gönderilmek üzere Derne, Üsküdar ve Kayseri vapurlarına yüklendi. Osmanlı Bahriyesi Trablusgarp, Bingazi ve Kuzey Afrika eyaletlerinin limanlarını kapamak üzere bölgede mayın savaşı hazırlığı yapmamış, Trablusgarp Komodoru Ahmet Bey İtalyanların şehre çıktığını görür görmez teslim olup İtalya'ya geçmişti[428].

Trablusgarp'ta italyan birliklerinin ilk sevkedilen ve karaya çıkan kuvveti 35.000 asker, 103 ağır top, 6000 at, 800 kamyon ve 4 uçaktan oluşuyordu. Kısa bir sürede kuvvetlerin sayısı 100 bini buldu. Osmanlı kuvvetlerine gelince; barış zamanında Trablusgarp topraklarında bulundurulan bir tümen Osmanlı askeri Tunus sınırından Mısır sınırına kadar 2000 kilometrelik bir saha üzerine dağıtılmıştı. Sayıları 3000 kadardı. Ne topları ne de yeterli sayıda silahları vardı[429]. İşte Rauf Bey ve diğer vatansever subaylar Trablusgarp topraklarına sızdıklarında ve işe başladıklarında durum buydu.

İtalyan filosu, 29 Eylül'de Preveze'ye giderek orada Osmanlı donanmasına ait iki torpidoyu batırdı. Fakat Avusturya, İtalyan savaş gemilerinin bu sularda dolaşmasına itiraz edince İtalyan filosu geri çağırıldı. 4 Ekim'de Trablusgarp, 13 Ekim'de Derne, 18 Ekim'de Tunus, 20 Ekim'de Bingazi İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edildi.

19 Ekim 1911'de Said Paşa kabinesi programı görüşülürken mebuslar söz alarak İtalyan işgalini protesto ettiler. Mebuslardan Emrullah Efendi konuşmasında donanma meselesine değinerek; "*Bendeniz kendi fikrimi söylüyorum. Bugün, zaten, Donanmamız olmadığı için bu belalara uğradık. Bu kadar vasi memleketleri Donanmasız muhafaza etmek kabil olmadığını düşünmedik; fakat bu bizim seyyiatımız değil, devr-i sabıkın tul-ı müddet seyyiatıdır… Efendim, müsaade buyurun rica ederim. Sultan Aziz merhum zamanında bizim Donanmamız İtalya derecesinde idi. Sonra gelen Abdülhamid, bu memleketin donanmasını mahvetti... Bizim kabahatimiz varsa, üç seneden beri başlamıştır… Efendim, şimdi maksada geliyorum. Donanmamızın noksanından bahsediyorum. Üç sene zarfında bu milletin İtalya Donanmasına galebe edecek bir Donanma vücuda getirecek bir iktidara malik olmadığını bildiğim için arz ediyorum; Bir kabahat varsa umumumuzdadır, izhar-ı acz ettik. Ne kuvve-i maliyemiz, ne diğer kuvvetler müsaade etti. Şimdi diyorum ki, bizim Trablusgarp'a buradan muavenet etmekliğimiz kaabil değil; çünkü bizim kuvve-i bahriyemiz müsait değil. Nasıl muharebeye devam edebiliriz?*"[430] demişti.

[428] A. Büyüktuğrul, *a.g.e*., C. IV, s. 90.
[429] Mebrure Değer, *Doktor Hüseyin Hüsnü Bey'in Not Defterinden Trablusgarp Savaşı*, İstanbul 1998, s. 8-9; Ş. S. Aydemir, *a.g.e.,* C II, s. 222.
[430] *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri*, C. I, IV. İnikad, 6 Teşrinievvel 1327, s. 26.

Trablusgarp Savaşı başında Osmanlı donanması 4 zırhlı, 3 kruvazör, 8 muhrip ve 4 küçük torpidobottan meydana geliyordu[431]. İtalyan donanması karşısında Osmanlı donanmasının bu yetersizliği Trablusgarp'ta ilerleyemeyen İtalyanların Osmanlı hükümetini kendi istekleri doğrultusunda bir barışa zorlamak için savaşı Akdeniz'e doğru genişletmeye karar vermelerine neden oldu. Bunun için önce Beyrut'a daha sonra Ege adalarına saldırdılar. Akdeniz ve Ege'de Osmanlı donanmasının herhangi bir karşı hareketiyle karşılaşmayan İtalyanlar kısa sürede bu bölgede hakimiyet sağlayıp 12 adayı işgal ettiler.

Ancak sayıca her bakımdan üstün gözüken taraf olan İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal ederken gözardı ettiği bir husus vardı; Bölgenin tarih geçmişi ve Osmanlı Devleti ile mevcut bağları Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki diğer iki vilayeti olan Tunus ve Mısır'dan farklıydı. Bu iki vilayet Fransa ve İngiltere'nin işgalinden yıllar öncesine kadar neredeyse bağımsız bir şekilde idare edilmişlerdi. Trablusgarp'ta ise 1911 yılında Osmanlı idari kontrolü daha yoğun, halkın Türklerle arasındaki bağ ise daha güçlüydü[432]. Bölgedeki Arap halkının liderlerinden olan Seyyid Ahmet Şerif es-Senusi ve Süleyman el-Baruni gibi isimler Türk subaylara destek vererek direnişin temsilcileri durumuna geldiler.

Çatışmalar sürerken İtalyanlar derme çatma bir araya getirilen Türk-Arap kuvvetlerinin saldırılarından yılarak 5 Kasım 1911'de bir ilhak kararnamesi yayınladılar ve Trablusgarp ve Bingazi'nin bütünüyle İtalya'ya katıldığını açıkladılar[433]. Hemen ardından önce Çanakkale'de sonra Adriyatik Denizi'nde cepheler açmaya çalışarak 12 Ada'yı işgal etme planları yaptılarsa da Avusturya'nın itirazları üzerine geri adım attılar[434].

1912 Şubatında bu kez Avusturya'nın da muhalefetinin kırılmasıyla İtalyanlar Beyrut'u bombardımana başladı. İtalya, bütün dinlerce kutsal sayılan Kudüs'e yakınlığıyla bilinen Beyrut bombardımanının Avrupalı devletleri rahatsız ederek Osmanlı Devleti'nin barışa zorlanacağını düşünüyordu[435]. O sırada Beyrut'ta Osmanlı Devleti'ne ait yalnızca Avnillah korveti ile Ankara torpidobotu vardı. Daha önce tatbikat için Beyrut'ta bulunan Osmanlı Donanması savaşın çıkışından bir gün önce Çanakkale'ye doğru hareket ederek burada bu iki gemiyi bırakmıştı[436].

18 Nisan 1912'de yeni Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açıldığı gün İtalyanlar Çanakkale Boğazı'nı bombardımana başladılar. Amaçları Osmanlı Devleti'ni endişeye sevk ederek bir an

[431] Ersan Baş, Emre Kara, Ahmet Küçükoğlu, Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı, İstanbul 2009, s. 21-30.
[432] W. Timothy Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri, (1911-1912),* Çev. Deniz Berktay, İstanbul 2008, s. 12.
[433] İ. Kurtcephe, *a.g.e.,* s 93.
[434] E. Z. Karal, *a.g.e.,* C. IX, s. 284.
[435] İ. Kurtcephe, *a.g.e.,* s. 106.
[436] Ömer Osman Umar, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut'u Bombardımanı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Ankara 2001, s. 3.

önce kendi çıkarları doğrultusunda bir barışa zorlamaktı. Ancak Çanakkale bombardımanı hem İtalyanların beklediği etkiyi yaratmadı hem de Osmanlı Devleti'nin Boğazları gemi geçişine kapatması yüzden ticaretin sekteye uğraması Avrupalı devletleri ve özellikle Rusya'yı kızdırdı.

24 Nisan 1912'de ise Doğu Akdeniz üzerinden Anadolu- Trablusgarp arasında yapılan cephane ve erzak taşımacılığını bahane eden İtalyan hükümeti Rodos ve 12 Adaları işgale başladı. Ege Denizi'nde bunlar olurken Tablusgarp'a Balkan Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan ettiği haberi geldi. Trablusgarp'ta mücadeleye devam etmekte olan subaylar bir toplantı yaparak Enver Bey'in "*Mefkureyi gerçekleştiremeyince gerçeği mefkure edinmekten başka çare yok*" görüşünde birleşerek yurda geri dönme kararı aldılar.[437]

Böylece genç subaylar yeni görevler almak üzere İstanbul'a çağırılınca bölgedeki Arapları toplayarak mücadelenin devamı ve yönü ile ilgili bilgilendirdikten sonra Trablus'tan ayrıldılar. Ancak direniş önde gelen Türk subaylarının ayrılmasından sonra da devam edecekti. Her ne kadar Osmanlı Devleti ile İtalya 1912 Ekiminde Uşi'de bir barış anlaşması imzalamış olsalar da Trablusgarp'ta Araplar ve İtalyanlar arasındaki mücadele ve çatışmalar Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam edecektir[438]. Harbin sonunda Araplar, Türk birliklerinin bölgeden ayrılmaması için yalvarırken İtalyanlar uçaklarıyla dağıttıkları ajans bültenlerinde Balkan Harbinin kötü gittiğini haber veriyorlardı[439].

Trablusgarp Savaşı yüzünden Osmanlı Bahriyesinde bir yıl boyunca donanma çalışmaları durduruldu ve ne gemi ne de malzeme tedariki yapılamadı. Donanma sürekli faal tutularak taşıyamayacağı bir yükün altına sokulmuştu. 42 yıllık ve 2360 tonluk Avnillah korveti Beyrut önlerinde, Kastamonu, Ayıntab, Refahiye, Ordu, Bafra, Gökçedağ, Muha gambotları ile Şıpka yatı ise Kızıldeniz'de İtalyanlar tarafından batırılmıştı. Adriyatik limanlarında bulunan Tokat, Antalya, Hamidiye ve Alpagut torpidobotlarıyla gambota çevrilen Trablusgarp yatı ya yine İtalyanlar tarafından batırılmış ya da mürettebatı tarafından karaya oturtulmuşlardı[440]. En vahimi de bu perişan haldeki donanmayla doğrudan Balkan Harbi'ne girilmiş olmasıydı[441]. Balkan Harbi sırasında Ege adalarının Yunanlılara karşı savunulamayacağından endişe eden Osmanlı Hükümeti geçici olarak bu adalardaki İtalyan işgaline izin verdi. Fakat Balkan hezimeti ve ardından I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve bu savaşta Osmanlı Devleti'nin İtalya'yla yeniden karşı karşıya gelmesi Rodos'la birlikte bu adalar topluluğunun İtalyanlarda kalmasına neden oldu.

---

[437] Ş. S. Aydemir, *a.g.e*., C. II, s. 236.
[438] Ş. S. Aydemir, *a.g.e.,* C. II, s. 239.
[439] Halil Paşa, *Bitmeyen Savaş*, İstanbul 1972, s. 116.
[440] Abidin Daver, "Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Donanması", *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 30, Haziran 1952, s. 1535.
[441] Ali Haydar Emir, *Balkan Harbinde Türk Filosu*, İstanbul 1932, s. 6

Rauf Bey, yürüttüğü denizden cephane taşıma faaliyetleri sonucunda döndüğü Mısır'da şiddetle soruşturulmuş, aldığı emir üzerine İstanbul'a dönerek Hamidiye'deki görevine devam etmekteydi. Savaşın sonuna kadar Çanakkale'de kaldı[442]. Trablusgarp Harbi, Rauf Bey'in kaçak nakliyat konusunda ne kadar başarılı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir[443]. Hamidiye'den başka Kayseri, Üsküdar ve Derne vapurları da bu savaşta kaçak olarak asker ve silah taşımışlardır[444].

Trablusgarp Harbi sırasında Osmanlı donanmasının aldığı hasar şu şekilde özetlenebilir: 29 Eylül 1911'de Preveze sularında bir İtalyan muhribi Hamidiye, Alpagot ve Tokat torpidolarını tahrip etmiş, Trablus yatını ele geçirmiştir. 2 Ekim 1911'de Basra'ya gitmek üzere Hudeyde önlerinde bulunan bir motor gambot, savaştan habersiz olmasına rağmen İtalyan gemileri tarafından batırılmıştır. 6 Aralık 1911'de Haliç gambotu Akabe Limanı'nda, 7 Ocak 1912'de Ordu, Refahiye, Ayıntab, Bafra, Kastamonu ve Muha gambotları ile Şıpka yatı Konfida önlerinde İtalyanların saldırısına uğramıştır. Gambotlar harap olurken, Şıpka yatı İtalyanların eline geçmiştir. Kızıldeniz'de görevli Peyki Şevket torpido kruvazörü ile Malatya, Taşköprü, Yozgat gambotları, Beyrut yatı, Süveyş Limanı'na iltica etmiş, Mısır Hükümeti tarafından top kamaları alınarak enterne edilmiş ve Trablusgarp Savaşı'nın sonuna kadar orada tutulmuşlardır. 24 Şubat 1912'de Avnillah korveti ile Ankara torpidobotu, iki İtalyan zırhlısının taarruzuna uğrayarak ümitsiz bir mücadeleden sonra mürettebatları tarafından batırılmıştır. Sisam'da bulunan İhsaniye gambotu teslim olmamak için Mayıs 1912'de Vati Limanı'nda batırılmıştır[445].

Gerek Osmanlı Devleti gerekse İtalya, Avrupa kamuoyunda barış masasına oturulması baskıların artması, tarafların harbe devam hususunda azalan istek ve dirençleri ve ayak sesleri duyulmaya başlanan Balkan Harbi sebebiyle sonunda barış masasına oturmaya karar vermiştir. 18 Ekim 1912'de Lozan'da imzalanan Uşi Antlaşması ile Trablusgarp ve Bingazi sancakları İtalya'ya bırakılmış, Rodos ve 12 Ada ise sözde boşaltılıp Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir[446].

Trablusgarp Savaşı ile Osmanlı denizciliğinde II. Abdülhamid devrinin son dönemlerinde sürdürülen modernizasyon çalışmaları kesintiye uğramış, Balkan Savaşları öncesinde Osmanlı donanmasına büyük bir darbe vurulmuştur. Eğer bu savaş yapılmamış

---

[442] *Vakit*, 19 Kanun-ı Sani 1922.

[443] A. Büyüktuğrul, *a.g.e.,* C. IV, s. 106. Lord Kinross, "*Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu*" adlı eserinde Trablusgarp Savaşı'nda denizden verilecek desteği organize eden kişinin Rauf Bey olduğunu, gemisi Hamidiye ile Ege ve Akdeniz'de gerçekleştirdiği harekatında Bucknam Paşa'nın da aktif olarak rol aldığını ifade etmektedir. Ancak Kinross eserinde Hamidiye'nin Amerika'dan alındığını ve Bucknam Paşa tarafından Türkiye'ye getirildiğini söyleyerek Hamidiye'yi Mecidiye ile karıştırmaktadır. Bkz. Lord Kinross, a.g.e., s. 62.

[444] Umut C. Karadoğan, *Modern Türkiye'nin Kuruluşunda Donanma*, İstanbul 2013, s. 4.

[445] Mithat Işın, *1912-1913 Balkan Harbi Deniz Cephesi,* İstanbul 1946, s.27.

[446] Celalettin Yavuz, *Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Misyonlar*, İstanbul 2001, s.188.

olsaydı, Amiral Gamble'ın II. Meşrutiyet dönemindeki Osmanlı donanmasını tarif ederken kullandığı *"Talim Donanması"* betimlemesi ilerleyen dönemlerde bir "*Savaş Donanması*"na evrilebilir, Balkan Harbi'ne hazır bir donanmanın verdiği özgüven ile girilebilirdi[447].

[447] Fahri Çoker, Osmanlı Bahriyesi'nde İngiliz Islah Heyetleri", *Tarih ve Toplum,* S.47, Kasım 1987, s.53.

II. BÖLÜM
BALKAN HARBİNDE RAUF BEY VE HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ

2.1. Savaşa Giden Süreç ve Savaşın Çıkış Sebepleri

Osmanlı Devleti yaklaşık beş yüz yıl hüküm sürdüğü Balkan Yarımadası'nda hakimiyeti altında bulunan hiçbir unsuru ötekileştirmemiş, bu unsurların milli kimliklerini korumasına imkan vermiştir. Akdeniz'de stratejik bir öneme sahip olan ve Güneydoğu Avrupa diye de adlandırılan Balkan Yarımadası tarihinde Türkler önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti, burada egemenliği altına aldığı toplulukları din ve mezhep esasına göre örgütleyerek, bu toplulukların kendi cemaatleri içinde serbestçe yaşamalarına izin vermiş, böylece bu milletler, yüzyıllar boyunca kendi dillerini, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini korumayı başarmışlardır.

2.1.1. XIX. Yüzyılda Balkanlar

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız Devrimi ile birlikte tüm dünyada yayılan milliyetçi fikirler, Avrupa'da sosyal ve siyasal yapıda bir kısım değişiklikler meydana getirerek yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu fikir hareketleri Osmanlı Devleti'ni de etkiledi, bu zamana kadar birçok din ve mezhepten milleti bir arada tutan devlet, yavaş yavaş bu özelliğini kaybetmeye başladı. Osmanlı Devleti içinde yaşayan etnik gruplar, bu yüzyılın sonundan itibaren ayrılıkçı faaliyetlerle müstakil birer millet olma çabası içine girdiler. Azınlıkların, ulusal bir uyanış olarak gördükleri bu isyanlarda dil ve tarih birliği en önemli dayanakları olarak öne çıkıyordu. Böylece isyan hareketleri ile çeşitli imtiyazlar elde eden bu gruplar birer birer Osmanlı Devleti'nden kopmaya başladılar. Milliyetçi düşüncelerin bölge üzerinde etkili olmaya başlaması, büyük devletlerin müdahaleleri ve Rusya'nın teşvikiyle alevlenen Panslavizm fikri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zaaflar ile birleşince Balkan Yarımadası'nın sürüklendiği koşullar büyük bir karmaşanın habercisi oldu. Gerçekten de Balkanlar aşırı milliyetçiliğin ve etnik ayrımcılığın gelişmesi bakımından son derece elverişli bir coğrafyaydı. Kabilevi devlet yapısına sahip olan Balkan milletlerinin etnik bağları hala canlıydı. Batıdan kopuk gibi görünseler de aslında Batı ile iç içeydiler[448].

Böylece Panslavizm, Orta ve Doğu Avrupa'da yaşayan Slav milletlerin ortak bir etnik ve tarihi geçmişe sahip olduğunu ve aralarında kültürel ve siyasal birlik sağlanması gerektiğini iddia eden bir fikir akımı olarak XIX. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktı. Panslavizm tabirini ilk defa 1826 yılında Slovak yazar Ján Herkel kullanmıştır; Herkel, Latince kaleme aldığı eseriyle

[448] İlber Ortaylı, *"*Balkan Milliyetçiliği*"*, *Türkiye Günlüğü*, S. 36, Ankara 1995, s. 5.

Panslavizm tabirini siyasi literatüre kazandırmış ve kelimenin politik bir terim haline gelmesini sağlamıştır. Herkel, bu tabirle bütün Slav kavimlerinin kültürel manada karşılıklı alışverişini kastettiği gibi, siyasi alanda da bütün Slav kavimlerinin büyük bir devlet halinde birleşmelerini bir amaç olarak ifade ediyordu. Böylece siyasi bir "*Slav Birliği*" yaratma fikri ilk defa kesin olarak Avusturya tebaasından bir Slovak tarafından şekillendirilmiş oluyordu[449].

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi yönü gittikçe öne çıkan Panslavizm, 1870'lerde Avrupa kamuoyunda "*Rusya'nın öncülüğünde bütün Slavların birleşmesi*" olarak algılanmış, böylece genişleyerek Slav halkların kültürel ve siyasi birliğini ifade eder hale gelmiştir. Panslavizm, Orta ve Doğu Avrupa'da yaşayan Slavların ortak bir etnik geçmişe sahip olduğunun kabul edilmesini ve bu Slavlar arasında kültürel ve siyasal bir birlik sağlanmasını amaçlayan bir hareket olarak kabul görmüş, Batı Avrupa siyasi çevrelerinde Slav ırkına mensup kavimlerin Rusya'nın yönetiminde birleşmesi olarak algılanmıştı.

Panslavizm'in Rusya tarafından benimsenmesi ise Kırım Savaşı (1853-1856) yıllarına rastlamaktadır. Bu yıllarda Rusya'daki Avrupa karşıtlığı, Rus kamuoyunda bir duygu birliği meydana getirmiş; 1858'de Moskova Slav Yardım Komitesi'nin kuruluşuyla birlikte Panslavizm, Rus idaresi tarafından tanınarak resmi nitelik kazanmıştır. Bu Slav örgütlenmesi, Panslavizm'in Rusya'da gelişip büyümesine önemli ölçüde zemin hazırlamış, bununla birlikte Rusya, büyük Avrupa devletleriyle, özellikle de Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ile çıkar çatışmasına girmek istemediği için Panslavizm'i açık olarak bir siyasi tutum haline getirmekten kaçınmış, daha çok Osmanlı Balkanlarını hedef alarak bölgenin Osmanlı egemenliğinden çıkmasında büyük rol oynamıştır[450]. Böylece bu iki devlet arasındaki rekabet Balkan hükümetleri arasındaki ittifakı kolaylaştırmıştır[451].

Rusya 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Balkanlardaki etkinliğini artırırken bunu ticaretle değil kilise aracılığıyla gerçekleştirmeyi tercih etti[452]. Özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra Rus Panstlavistler, Balkanları dolaşarak propaganda faaliyetlerine hız vererek bölgenin Hristiyan halkının tarih ve milliyet şuuru kazanmasına yardımcı oldular[453].

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1933 yılında söylediği "*Biz Balkanları niçin kaybettik biliyor musunuz? Bunun tek bir sebebi vardır. Bu da İslav araştırma cemiyetlerinin kurduğu*

[449] Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", Ankara *Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2, Ankara 1953, s.242.
[450] Mithat Aydın, "19. Yüzyıl Ortalarında Panislavizm ve Rusya", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, Denizli, 2004, s. 73.
[451] Fehmi Özatalay, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, Garp Ordusu Karadağ Cephesi*, C. III / K. 3, Ankara 1984, s. 13.
[452] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 2005, s. 65-66.
[453] Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük*, İstanbul 1999, s. 5.

dil kurumlarıdır. Bunlar, bizim içimizdeki insanların milli bilinçlerini uyandırdığı zaman, biz Balkanlarda Trakya hudutlarına çekildik."[454] sözü Panslavizm'in beslenmiş olduğu kültürel kaynakları ve Rusya'nın bu kaynakları nasıl programlı bir şekilde kullandığını açıkça ifade etmektedir.

Böylece başlangıçta Bulgarlar arasında gelişen Slav birliği düşüncesi Bulgar, Sırp ve Karadağ isyanlarına neden olup Bulgar bağımsızlığıyla sonuçlandı[455]. Balkanlarda bir takım yeni milli devletler kurulurken nüfusunu Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar, Arnavutlar ve Yahudilerin oluşturduğu Makedonya'nın idaresi Osmanlı Devleti'ne bırakılıyordu[456].

Merkezi Bükreş'te bulunan Bulgar İhtilal Merkez Komitesi, 1866 yılında Osmanlı hükümetinden özerklik talep etti, 1867'de ise Sultan Abdülaziz'den ikili bir Türk-Bulgar devletinin kurulmasını istedi[457]. 1870'te Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasıyla bölgedeki rekabet daha da artınca, Ruslar Bulgarları destekleyen bir tavır takındılar[458]. Rusya, nüfuzunu Balkan coğrafyasına doğru genişletmeye çabalarken amacı Boğazlar ve İstanbul üzerinde Rusya'ya bağlı bir Slav devleti kurdurmaktı. Hatta Rusya, Belgrat'taki konsolosu vasıtasıyla Sırbistan'ın, Osmanlı Devleti aleyhine bir harekete kalkışmamasını, aksi halde hiçbir devlet tarafından kendisine yardımda bulunulmayacağını ihtar etmişti. Buna karşılık İngiltere, Osmanlı Devleti'nin o günkü durumunun muhafazasından yanaydı. Özellikle Balkanlarda siyasi dengenin değişmesini istemiyordu.

Rusya 31 Ekim 1876'da bir yandan Osmanlı Devleti'ne ültimatom verirken bir yandan da Balkanlardaki Slavları tahrik ve teşvike devam ediyordu. Sonunda Osmanlı Devleti bölgenin sorunlarını masaya yatırmak için İstanbul'da bir konferans toplanmasını kabul etti. Tersane Konferansı olarak bilinen bu toplantı İngiltere'nin isteği doğrultusunda yapıldı ve Osmanlı Devleti'nin önüne bağımsızlığı ile bağdaşmayacak teklifler konuldu[459]. Balkanlarda ayaklanmaların gittikçe büyüdüğü ve Büyük Devletlerin Osmanlı Hükümeti'nden reform talep ettikleri böyle bir ortamda başka çare kalmadığını gören II. Abdülhamid Mithat Paşa'nın da etkisiyle 23 Aralık 1876'da meşrutiyeti ilan etti. Mithat Paşa'ya göre Balkanlar'da hakimiyetin tekrar sağlanması için başka çare yoktu. Ancak yeni açılan Meclis-i Mebusan, Rumeli ve özellikle Bulgaristan'da ıslahat yapılması konusundaki tekliflerin Osmanlı Devleti tarafından

[454] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1999, s.371.
[455] İlber Ortaylı, *a.g.e*., s.73-75.
[456] Nevzat Gündağ, *1913 Garbi Trakya Hükümeti Müstakilesi*, Ankara 1987, s. 81.
[457] Türker Acaroğlu, "Bükreş'te Gizli Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin Sultan Abdülaziz'e İlginç Bir Önerisi (1867-1868)", *Balkanlar'da Türk Mührü*, İstanbul 1998, s. 9.
[458] Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914),* Ankara 1996, s. 190-191.
[459] Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler*, C.XIII, Ankara 2002, s. 16.

hiçbir suretle kabul edilemeyeceğini ilan etti[460]. Yaşanan azınlık isyanlarının bastırılamaması, başta Rusya olmak üzere Düvel-i Muazzama'nın Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların haklarının çiğnendiği konusunda oluşan tek taraflı kamuoyu, Rusya'nın Balkanlardaki genişleme siyaseti, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık istekleri ile Panslavizm fikrinin etkileri ve Tersane Konferansı'nda yapılan tekliflerin Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 savaşı patlak verdi.

Osmanlı ordusunda disiplin, tecrübe, eğitim ve moral bakımından hissedilen olumsuzluk ve eksiklikler ordunun sevk ve idaresini zorlaştırmaktaydı. Bundan yararlanan Rusya, Balkanlarda ilerlemeye başladı. Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın savaşta Rusya'yı desteklemesi ve Rusların Edirne'yi alıp Çatalca'ya dayanmaları başta İngiltere olmak üzere Büyük Devletleri harekete geçirdi. Bu sırada Osmanlı ordusunun içine düştüğü zor durum ve İstanbul'un tehlike altında oluşu halkın tepkisine neden oldu. II. Abdülhamid 14 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı kapattı. 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı[461].

Ayastefanos Antlaşması ile birlikte Makedonya'nın Bulgaristan sınırları içine katılması, Karadağ, Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanarak genişlemeci bir politika izlemeye başlaması, ardından imzalanan Berlin Antlaşması'nın bu kez Bulgaristan'da yarattığı hayal kırıklığı ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden toprak koparma düşüncesi ile kuzeye doğru ilerleme çabası ve bölge üzerinde yaşanan Rusya-Avusturya rekabeti bölgenin tekrar karışmasına neden oldu[462]. Antlaşma şartlarının ağırlığı ve Şark Sorununun Rusya tarafından tek taraflı olarak çözülmesine izin vermek istemeyen Batılı devletler yeni bir antlaşma olan Berlin Antlaşması'nın imzalanmasına önayak oldular[463]. Böylece Ayastefanos Antlaşması'yla kaybedilen Balkan topraklarının doğu ve orta kısmı 1878 Berlin Antlaşması'yla yeniden Osmanlı Devleti'ne bırakılıyor, Rusya'nın Balkanlardaki tek yanlı üstünlük ve önceliği elinden alınmış oluyordu. Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olurken, sınırları daraltılmış özerk bir Bulgaristan prensliği ortaya çıkmıştı. Ancak bununla yetinmeyen Balkan Devletleri bu tarihten itibaren Berlin kararlarını yıkmak ve milli birliklerini gerçekleştirmek için harekete geçeceklerdi[464]. Berlin Antlaşması'yla Avrupa'da yeni güçler dengesi kurulmuş, bu yeni denge Batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki menfaatlerinin uyuşması oranında ve topraklarının paylaşılmasıyla meydana gelmişti[465].

---

[460] *BOA*, İrade Dahiliye, (İ. DH), 739/60480.
[461] Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul 1991, s. 225.
[462] Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarihi*, Çev. Zaven Biberyan, İstanbul 1975, s. 15-136.
[463] Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, İstanbul 1978, s. 42-46.
[464] Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912–1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, İstanbul 2003, s. 4.
[465] Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 290.

Osmanlı Devleti, var gücüyle Girit, Makedonya, Arnavutluk ve Trakya'yı yeni Balkan devletlerinin tehditlerine karşı korurken onlar da sınırları dışında yaşayan vatandaşlarını birleştirmek için Berlin Antlaşması'yla belirlenen statükoyu bozmaya çalışıyorlardı. İlk olarak Bulgarlar, 1885 yılında tek taraflı olarak Bulgaristan Prensliği ile Doğu Rumeli Vilayetinin birleştiğini ilan ettiler[466]. Berlin Antlaşması'nı imzalayan hiçbir devletin sıcak bakmadığı ancak kestirilemeyen sonuçları yüzünden sessiz kaldığı bu gelişme sonucunda beklenen oldu ve Sırbistan Bulgaristan'a saldırdı[467]. Sırp Kralı Milan Sofya'ya yürümek istediyse de Slivnitza Savaşı'nda Bulgarlara yenilerek geri çekilmek zorunda kaldı ve Avusturya'nın arabuluculuğu ile barış yapıldı[468].

Makedonya, Trakya ile Arnavutluk arasında kalan ve güneyde Ege Denizi, kuzeyde Sar Dağları ve batıda Ohri Gölüyle çevrili bölgeyi ifade etmekteydi ve Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleriyle Serez, Ohri, Üsküp ve Manastır kentlerini içine alıyordu. Bulgaristan Prensliği ile Şarki Rumeli Vilayeti'nin 18 Eylül 1885 yılında birleşmesi ile Trakya'ya göz diken Bulgaristan'la Trakya arasında savunmaya elverişli Tuna nehri ve Balkan Sıradağları gibi doğal bir bariyer kalmamış oluyordu[469]. Diğer Balkan devletlerinin Bulgaristan'la birleşerek, ileri harekete geçmeleri ihtimaline karşı önlem alması gereken Osmanlı Devleti, Rumeli'nin savunması için zaruri olan tedbirleri almamıştı[470].

II. Abdülhamid'in dış siyaseti, devletler arasındaki rekabetten yararlanma esasına dayanıyordu. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Avrupa ve Orta Doğu'da çakışan menfaatleri karşısında Bismarck'tan sonra imparator olan II. Wilhelm ile yakınlık kurarak, diğer devletlere karşı Almanya'nın yanında yer aldı[471]. 1889'da Bağdat demiryollarının imtiyazları Almanya'ya verildi.

Bundan sonra Bulgarlar, Sırplar ve Yunanlılar Makedonya'daki nüfuz yarışında birbirleri ve Osmanlı Devleti ile kıyasıya bir mücadele içine girdiler. Yunanlılar hızlı bir şekilde Selanik'e doğru genişlemek siyasetini takip etmeye başlamışlardı.

Sırplar "*Saint Sava*" adlı dernekle çalışmaya başladılar. 1893 yılında Balkan emellerinin merkezi haline gelen Makedonya'da "*Makedonya Makedonyalılarındır*" ilkesiyle Makedonya

---

[466] Von der Goltz, *Genç Türkiye'nin Hezimeti İmkan ve İtilası*, Çev. H. Cevdet, İstanbul 1332, s. 47.
[467] Matthew S. Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 2000, s. 244. Bulgaristan'ın birleşmesine en şiddetli tepki gösteren devlet Rusya olmuş, Bulgaristan'daki bütün subaylarını geri çekmiş ve Prens Battenberg'in rütbelerini geri alarak tepki göstermişti. Ayrıca Üç İmparator Birliği Ülkeleri (Avusturya, Rusya, Prusya) de Rusya'nın etkisiyle birleşmeyi tanımaya karşı çıktılar. Güçlenen bir Bulgaristan'ın artık Rusya'nın gücüne karşı gelebileceği anlaşılmaya başlanmıştı. Bulgarların amacı ne Rus ne de Osmanlı nüfuzunda olmadan milli bir devlet olmaktı. Yalnız İngiltere bu durumu Bulgarların, Ruslardan ayrılmalarına bir başlangıç gibi gördüğünden memnun kaldı.
[468] Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, Ankara 1980, s. 186–187; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul 1972, s. 328.
[469] J. Shaw Stanford - Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II, İstanbul 1983, s. 258.
[470] Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. I, Ankara 1987, s.28.
[471] Ercüment Kuran, "Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri", *Bildiriler*, 27–29 Mayıs 1992, İstanbul 1994, s. 142–143.

Dahili İhtilal Komitesi kuruldu. Gotze Delçef tarafından kurulan bu cemiyet 1893-1908 yılları arasında Osmanlı idaresine karşı ciddi bir hareket haline geldi. Hatta Sırplar, Kreşevo'da bu ayaklanmalar sonucunda 1902'de on günlük de olsa bir cumhuriyet kurdular. Gotze Delçev, 1903'te çıkan büyük ayaklanmadan önce öldürüldüyse de Makedonya isyancıların kontrolüne geçti. Sofya'da büyük mitingler düzenlendi[472]. Aynı yılın sonunda isyan tekrar bastırıldı[473]. Bir yıl sonra ise Yunanlılar Makedonya'daki milli taleplerini karşılamak için Bulgar karşıtı Etniki Eterya Cemiyeti'ni kurdular[474].

Makedonya'da köy baskınları, soygunlar, adam kaçırma olayları ile iyice karışan vaziyet sonucunda binlerce silahlı komiteci ayaklandı. Çatışmalar günlerce sürdü. Binlerce Müslüman öldürüldü[475]. Osmanlı Hükümeti'nin ayaklanmalara karşı aldığı sert tedbirlere rağmen Makedonya'da otoriteyi yeniden sağlamak pek mümkün görünmüyordu. Bu şartlar içinde Rusya ile Avusturya, bir ıslahat projesi hazırladılar. Berlin Antlaşması'nda imzası bulunan tarafların da benimsediği 1903 tarihli Mürzsteg Planı[476] ile Makedonya'da Avrupalı bir jandarma gücünün varlığına izin verilmişti. Böylece Makedonya'da Osmanlı hakimiyeti bir gölgeden ibaret bırakılıyordu.

Nitekim 1903 İsyanı iki önemli sonuç doğurdu; Birincisi, büyük güçlerin artık fiilen müdahale etmeleri ki zaten isyanın bir amacı buydu. İkincisi de Makedonya'da çarpışan Türk subaylarında bir uyanışın başlamasıydı. Gerçekten de Balkan Savaşları'nın önemli sebeplerinden biri de Makedonya meselesi idi. Makedonya o tarihte Osmanlı Devleti'nin Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin oluşturduğu bölgeyi ifade ediyordu. Bu geniş coğrafyada Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar, Arnavutlar olmak üzere çeşitli etnik unsurlar yaşamaktaydı. Bu heterojen etnik yapı, Osmanlı Devleti'ni çok uğraştıran Makedonya Sorunu'nun ortaya çıkmasındaki en önemli etkendi[477].

2.1.2. II. Meşrutiyet ve Balkanlar

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilip ertesi gün Kanun-i Esasi yürürlüğe konulunca Osmanlı Devleti yoğun bir siyasi gündem içinde seçim hazırlıkları ile uğraşırken

[472] *BOA*. Y.A. HUS, 415/3.
[473] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20.Yüzyıl*, C. II, İstanbul 2006, s. 99.
[474] R. C. Hall, *a.g.e.*,s. 6; Aram Andonyan, *a.g.e.*, İstanbul 1975, s. 138.
[475] Pierre Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü*, (Çev. Tuğrul Baykent), Ankara 2000, s. 23. P. Loti, "*Binlerce imzalı tanıklıklar ve uluslararası komisyonlar tarafından onaylanmış raporlarla Müslümanların katledildiğini kanıtlamamış mıydım, ama bu önemli değil. Batı toplumu için cinayet ancak Türkler öldürdüğü zaman bir anlam ifade eder*" demektedir.
[476] Bkz. Ali Dikici, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: VI, Sayı: 24, Kış 2010, s.75-108.
[477] R. Uçarol, *a.g.e.*, s.384.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 5 Ekim 1908'de Bosna Hersek'i ilhak etti[478]. Aynı gün Girit adası Yunanistan'la birleştiğini ilan ederken, Bulgar Prensliği 6 Ekim'de Osmanlı Devleti'nden ayrıldığını ilan ederek bağımsız bir devlet haline geldi[479].

13 Nisan 1909'da İstanbul'da meydana gelen 31 Mart Vakası ile II. Abdülhamid tahtan indirilip İttihatçılar ülkede yeni bir rejim kurarken, Nisan 1910'da patlak veren Arnavutluk İsyanı Osmanlı Devleti'nin bölgedeki otoritesine darbe vurarak Balkan milletlerine umut vermişti[480].

Balkan Harbi öncesinde Balkan Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmesini engelleyen meselelerin başında Makedonya'daki kiliseler meselesi gelmekteydi. Sultan II. Abdülhamid'in Balkan devletlerinin kendi aralarında ortak hareket etmesini önlemek amacıyla sıcak tuttuğu bu mesele, İttihat ve Terakki idaresinin 3 Temmuz 1910'da çıkardığı Kiliseler Kanunu ile çözüldü.

Bu zamana kadar Balkanlardaki milletlerin kendi aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmelerini önleyen nedenlerin başında Bulgar kilisesinin Rum-Ortodoks kilisesinden ayrıldığı tarihten beri Makedonya'da birçok kilise ve mektebin kime ait olduğu karmaşasından doğan "Kiliseler Meselesi" geliyordu. Kiliseler, Osmanlı Devleti'nin en güçlü olduğu klasik dönemde Osmanlı idaresi ile uyum içindeyken, gerilemenin başlaması ile birlikte Osmanlı Devleti'ne ve birbirlerine karşı şikayetleri ve anlaşmazlıkları artmıştı[481].

XIX. yüzyılda Balkan coğrafyasında yer alan milletler sancılı bir dönemden geçiyor, problemlerinin merkezinde Osmanlı Devleti'ni görüyorlardı. Balkanlar'da gerçekleştirilen reformlar istenilen olgunluğa ulaşamıyor, izlenen denge siyaseti kimseyi memnun etmiyordu**.** II. Abdülhamid, tahtta kaldığı sürece Balkan Devletleri arasındaki anlaşmazlıkları kullanarak onların Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yapmalarını önlemeye çalıştıysa da savaşa doğru giden kaçınılmaz sonu engelleyecek türden bir gelişme görülmedi. İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetime gelmesiyle birlikte, Balkanlar Avrupa'nın kördüğüm noktası haline geldi. Balkan Devletleri için bu düğümü kısmen de olsa 3 Temmuz 1910 tarihli Kiliseler ve Mektepler Kanunun çözdü.

Osmanlı millet sistemi gereğince din ve mezhep esasına göre tasnif edilen gayrimüslimler Rum, Ermeni ve Yahudi olmak üzere üçe ayrılıyordu[482]. Bunların her biri, birer

---

[478] Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara 1995, s.11. 1902 yılında Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşan Vilayat-ı Selase'ye umumi müfettiş olarak atanan Hüseyin Hilmi Paşa bölgedeki nüfus dağılımını şu şekilde vermekteydi: Müslüman: 1.508.507, Bulgar: 896.497, Rum: 307.000, Sırp: 100.717, Ulah: 99.000. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I, İstanbul 1940, s. 152.

[479] Yılmaz Öztuna, *93 ve Balkan Savaşları, Avrupa Türkiye'sini Kaybımız, Rumeli'nin Elden Çıkışı*, İstanbul 2013, s.77.

[480] A. Halaçoğlu, *a.g.e*., s. 12.

[481] Yavuz Ercan, *On Dokuzuncu Yüzyılda Balkanlarda Kilise*, Ankara 1987, s. 23-25.

[482] Gülnihal Bozkurt, *a.g.e.,* s.9.

din adamı olan önderleri aracılığıyla Patrikhane'ye bağlı bir dizi etnik ve dil grubundan oluşmaktaydı[483]. Rum milleti, Rumların yanı sıra tüm Ortodoks Hıristiyanları; Sırp, Romen, Bulgar, Ulah ve Ortodoks Arnavutları da kapsamaktaydı[484]. XIX. yüzyıla kadar işleyen bu sistem, müslüman olmayan milletler arasında gelişen milliyetçilik akımları sonucu geçerliliğini yitirmeye başladı. İttihat ve Terakki Fırkası, büyük karışıklıklar içinde olan Makedonya'ya, sadece meşrutiyeti ilan ederek çözüm getirdiğini düşünse de esen barış havası kısa sürdü ve üç ay geçmeden Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. Ardından Avusturya, Bosna Hersek'i ilhak ettiğini duyurdu. Girit ise Yunanistan'la birleşti. Üst üste yaşanan bu gelişmeler İttihat ve Terakki'nin bölgedeki saygınlığını bir anda ve büyük ölçüde sarstı.

Kiliseler ve Mektepler Kanunu, herhangi bir bölge üzerinde nüfusa dayalı çoğunluğun sağlanması halinde oradaki kilise ve mekteplerin ya Patrikhane'ye (Rum Ortodoks Kilise Kurulu) ya da Eksarhane'ye (Bulgar Ortodoks Kilise Kurulu) teslim edilmesi esasına dayanıyordu. Hükümet böylece Makedonya'daki Osmanlı unsurları arasında anlaşmazlığa neden olan başlıca meselelerden kiliseler sorununu ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya'daki Hristiyan unsurlar arasındaki anlaşmazlığın giderilmesinin kolay olmadığını farkındaydı. Cemiyete göre Bulgarlar ile Rumlar arasındaki gerginliğin en önemli nedeni olan kilise ve mektepler meselesi çözülmeden bölgede huzur ve asayişin sağlanması mümkün görünmüyordu. Böylece Cemiyet, Osmanlı unsurları arasında anlaşmazlığa neden olan kiliseler meselesini çözmek amacıyla bir komisyon kurarak bir kanun tasarısı hazırlanmasını istedi[485]. Komisyon, kiliseler meselesi hakkında 12 maddelik bir kanun tasarısı hazırladı[486]. Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti tasarıyı 7 Temmuz 1909 tarihinde Meclis-i Mebusan'a getirdi ve görüşmelere başlandı[487].

Kiliseler ve Mektepler Kanunu, Meclis-i Mebusan'da görüşülürken kendi ayrıcalıklı durumlarını kaybetmekten endişe eden ve mevcut sistemin devamını arzu eden Rum mebuslar tasarının yasalaşmasını önlemek için ellerinden geleni yapmışlar hatta son çare olarak Meclis-i Mebusan-ı terk etmişlerdi[488]. Sonunda Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan tarafından kabul edilen Kilise ve Mektepler Kanunu, Sultan Reşat'ın da onaylamasından sonra yürürlüğe girdi[489]. O güne kadar Patrikhane'nin yönetiminde olan bazı kilise ve mektepler, kanun gereğince Bulgarlara ve Ulahlara verildi. Rumlar ise tartışmalı kiliselerin Patrikhane adına

[483] Kemal Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara 2004, s.72-73.
[484] Richard Clogg, *The Greek Millet in the Ottoman Empire*, London 1982, s.185.
[485] Tahsin Uzer, Makedonya *Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi,* Ankara 1999, s.116.
[486] *Tanin,* 11 Temmuz (1325) 1909*; Tasvir-i Efkar,* 14 Temmuz (1325) 1909.
[487] *Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri*, C. V, I. Dönem, I. İçtima, s.211.
[488] *MMZC*, C. VI, I. Dönem, II. İçtima, s. 556-562; *Tanin*, 27 Haziran (1326) 1910.
[489] *Tanin*, 7 Temmuz (1326) 1910.

yapıldığını gerekçe göstererek kilise ve mekteplerin Bulgarlara ve Ulahlara verilmesine karşı çıkıyor, Makedonya sorununda Osmanlı Hükümeti'nin taraflı davrandığını iddia ediyorlardı. Bu yüzden Rum azınlığının kanaat önderliğini yapan kurumlar kanuna karşı etkili bir muhalefete soyundular. Kilise ve Mektepler Kanunu aleyhindeki muhalefetin başını Fener Rum Patrikhanesi çekmekteydi. Ortodoks toplumlar üzerindeki egemenliğini kaybetme sürecinin devam ettiğini anlayan Rum Patrikhanesi, kanun aleyhinde Rum toplumunu ve Avrupalı devletleri harekete geçirerek kilise ve mektepler kanununun uygulanmasını önlemeye çalışıyordu[490].

Kanun uyarınca yeni inşa edilecek kilise ve okulların getirdiği ciddi mali külfet ve kanunun yürürlüğe girmesinden on dört ay sonra Trablusgarp Savaşı'nın patlaması kanunun uygulanmasını engellemiştir.

Aslında Balkanlardaki gelişmelerin farkında olan Sultan II. Abdülhamid, düşmeden önce Rumeli'ye yapılacak bir Bulgar taarruzunda hemen harbe girmek niyetindeydi. Böylece Bulgarların diğer Balkan Devletleriyle birleşmelerine engel olacağını ummaktaydı. Çıkması muhtemel bir Türk-Bulgar savaşında Yunan Hükümeti de Osmanlı Devleti sınırları içinde uygun görülen yerlerde birkaç konsolosluk açmasına müsaade edildiği takdirde arasının iyi olmadığı Bulgarlara karşı Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyi teklif etmişti[491]. Ancak İttihat ve Terakki Hükümeti bu teklifi değerlendiremedi ve kabul edilen kanunla Ortodoks cemaatine bağlı dini kurumlar, o yerde hangi unsur nüfus bakımından çoğunlukta bulunuyorsa ona bağlandı.

Sultan Reşat da bu kanun ile Hristiyan unsurlar arasında süregelen anlaşmazlıkların ortadan kaldırılacağını ümit etmekteydi[492]. O sırada Selanik'teki Alatini köşkünde göz hapsinde tutulurken kendisine bir süre gazete verilmeyen II. Abdülhamid, sonradan öğrendiği bu kanunla ilgili olarak muhafız komutanı olan Kurmay Yarbay Fethi (Okyar) Bey'e başını iki eli arasına alarak "*Ne yaptınız? Eyvah! Rumeli elden gitti. Böyle gaflet irtikab edilir mi? Ben otuz yıl, bin bir sebep icad ile Bulgar- Yunan ittifakına mani oldum. Nasıl bu hatayı irtikab edersiniz? Eyvah! Yanlarına Sırpları, Karadağlıları da alacaklar, üzerimize çullanacaklar... Zaten Rusya da bunu bekliyor. Derhal İstanbul'dakileri ikaz ediniz. Vah vah... Rumeli elden gidiyor*." demişti[493].

[490] Hasan Taner Kerimoğlu, "Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı – Rum İlişkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 14, İzmir 2007, s. 12.
[491] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 11.
[492] Çetinkaya Apatay, Can Kapyalı, *Anadolu, Rumeli, Sonrası: Edirne'nin Doğusunda, Batısında Bir İmparatorluk Serüveni*, İstanbul 2000, s. 178.
[493] Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul 1980, s. 142.

Bu gelişmelerin yanında devlet idaresinde de çekişmeler yaşanmaktaydı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimde baskı yoluna sapması, mevcut sorunların çözümünde beklenen başarıyı sağlayamaması, mecliste, orduda ve kamuoyunda güçlü bir muhalefetin doğmasına ve gelişmesine neden oldu. Olumsuz iç ve dış gelişmelerle cemiyet iktidarı kaybetti ve 22 Temmuz 1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın başında olduğu Büyük Kabine kuruldu[494].

Yeni Hükümet, Balkanlarda yaşanan tehlikeli yakınlaşmaları görmediği gibi 29 Temmuz 1912'de Balkan ittifakını el altından destekleyen Rusya'nın, Balkanlar'da herhangi bir savaş tehlikesinin bulunmadığı teminatına güvenerek Rumeli'deki 120 tabur talimli askeri terhis etti. Terhis edilen ordunun savaş durumunda tekrar askere çağırılması uzun zaman alacağından, askeri anlamda büyük bir hata yapılmıştı.

Bir kara devleti olan Sırbistan, satın aldığı ağır silahları ve topları Osmanlı Devleti'nin Selanik Limanı'na çıkartmış, yine Osmanlı Devleti'ne ait demiryolları ile Belgrat'a taşımasına izin verilmişti[495].

Diplomasi alanında da birtakım zafiyetler söz konusu idi. Hariciye Nazırı Asım Bey, 15 Temmuz 1912'de harbin patlamasından tam 3 ay önce, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda bölgeyle ilgili olarak "*Balkanlar'dan imanım kadar eminim*" demişti[496].

Tüm bunlar Balkan devletlerinin kendi aralarında anlaşmasına zemin hazırlarken Rusya da boş durmamış, ittifak konusunda onları teşvik etmişti[497]. Bu arada muhalefette bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti, çıkacak bir savaşın zor duruma sokacağı hükümetin istifa edeceğini ve yönetimi tekrar ele geçireceğini düşünerek şiddetli bir harp taraftarlığına başladı. Sırbistan, Bulgarlar konusunda endişeliydi. Bulgaristan doğrudan Rus nüfuz alanının temel odağını temsil ediyordu. Öte yandan Bosna Hersek'i ilhak ederek Sırbistan'la komşu olan Avusturya-Macaristan imparatorluğu da nüfuz alanını genişletmeye çabalıyordu. Bu sırada Sırbistan, Osmanlı Devleti ile bir ittifaka yeltenmişse de Babıali bu ittifak teklifini önemsememişti. Yunanistan ise Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan başta olmak üzere Slav unsurların kendisine karşı birleşmesinden endişe ediyor, Sırbistan gibi Yunanistan da Osmanlı Devleti ile bir ittifak imzalamanın hiç olmazsa diğer Slav grupların Osmanlı Devleti'ne yaklaşmasını önleyeceğini düşünüyordu. Ancak Babıali bu fırsatı da kaçırmıştı.

Balkanlarda bu gelişmeler yaşanırken ordudaki huzursuzluğun sona erdirilmesi adına partiler üstü yeni bir kabine kurma görevi 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbinde Kafkasya Cephesi

[494] R. Uçarol, *a.g.e.*, s.434.
[495] Y. Öztuna, *a.g.e.*, s.98.
[496] Y. Öztuna, *a.g.e.*, s.100.
[497] Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973, s.333.

Komutanı ve daha sonra Mısır'da 26 yıl süren uzun fevkalade komiserlik görevi sırasında Avrupa siyaseti üzerine tecrübe edinmiş olan Ahmet Muhtar Paşa'ya verildi.

2.2. Balkan İttifakının Kurulması

Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan ittifakının oluşumunda çimento görevi gören olay Trablusgarp Savaşı'nın çıkışı olmuştur. Savaş patlak vermeden önce Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ her ne kadar kendi aralarında çeşitli ittifaklar gerçekleştirmiş olsalar da aslında geçmişlerinden gelen çatışmalar devam etmekteydi. Ancak aralarında var olan birçok sorunu Osmanlı Devleti'nin Balkan Yarımadası'ndan atılması söz konusu olunca görmezden geliyorlardı. Balkan Devletlerinin Osmanlı Devleti aleyhinde harekete geçmeye cüret etmesinde Osmanlı Devleti'nin o dönem içinde bulunduğu durumun etkisi tartışılmazdı. Devletin iç işlerinde büyük sorunlarla baş ediyor oluşu ve Trablusgarp Savaşı'nın getirdiği askeri ve mali güçlükler Rusya'nın da desteğiyle Balkanlar'da bir birlik kurulması fikrinin güçlenmesine neden oldu. Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin hiçbir varlık gösterememesi ve donanmanın adeta Marmara Denizi'ne hapsolması, Balkan devletlerine aleyhte harekete geçme cesareti verdi.

Trablusgarp Savaşı'nın kaybedilmesi Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nden toprak koparmanın daha kolay bir hale geldiği inancının artmasına yol açmış daha harp bitmemişken İtalyanlar, Osmanlı Devleti'nin direnişini kırabilmek için Mayıs 1912'de Arnavutları kışkırtmışlardı. Avusturya'nın bölgedeki nüfuzunu kaybetmemek adına destek verdiği bu isyan Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki nüfuz ve idaresini iyiden iyiye sarstı. Arnavutluk'ta olup bitenleri dikkatle izleyen diğer Balkan hükümetleri, aralarındaki ittifak görüşmelerine hız verdi. Yunan Başbakanı Elefterios Venizolos, izlediği aktif siyasetle hem Sırp başbakanını hem de Bulgar Çarı Ferdinand'ı olası bir ittifak için ikna etti, Karadağ ise öteden beri hazırdı[498].

Balkan devletlerinin savaşa girmeye iten sebepler şöyleydi: Karadağlılar sınırlarını genişletmek ve Arnavutluk'a doğru büyümek istiyorlardı. Yunanlılar, büyük idealleri çerçevesinde Adriyatik'ten başlayarak İstanbul'u içine alan bir imparatorluk kurma ve Makedonya'nın büyü kısmını ele geçirme arzusundaydılar. Sırplar, Kosova ve Makedonya'yı alarak büyük Sırbistan Devleti'ni ihya etmeyi amaçlarken Bulgarlar ise Bulgar halkının Balkanlar'da yaşayan tüm milletlerin temelini oluşturduğu fikriyle Balkanlar'da kendi önderliğinde dini ve siyasi bir birlik kurma hayalindeydi. İlk hedefleri de Trakya ve Bulgarlarla meskun Makedonya topraklarını almaktı.

[498] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s. 102.

Bulgaristan- Sırbistan arasındaki ilk görüşme Bulgar Başbakanı Guechoff ile Sırbistan Başbakanı Milovanoviç arasında 1911 yılının Eylül ayı sonunda yapıldı ve 13 Mart 1912'de Sofya'da bir Dostluk ve İttifak Anlaşması imzalandı[499]. Antlaşma, gizliliği korumak için 11 Mart'ta Belgrad'da Kral Petar ve Başbakan Milovanoviç tarafından imzalandıktan sonra Sofya'ya gönderilmiş ve 13 Mart 1912'de Bulgaristan Kralı Ferdinand ve Başbakan Guechoff tarafından imzalanmıştı. Bu antlaşmaya göre; Bulgaristan ve Sırbistan birbirlerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini tanıyacak, iki ülkeden birinin Osmanlı Devleti'ne savaş açması durumunda diğeri de tüm gücüyle yardımda bulunacaktı. Bu anlaşma ile iki ay içerisinde imzalanması planlanan askeri sözleşme 31 Aralık 1920 tarihine kadar geçerli olacak, iki taraftan biri askeri bir harekata girişmeye karar verirse diğerine haber verecek ve Rusya'nın da onayını aldıktan sonra harekete geçecekti. Savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nden elde edilecek topraklar iki devlet arasında paylaşılırken anlaşmazlığın söz konusu olduğu durumlarda karar Rus Çarı'na bırakılacaktı. Bunu iki devlet arasında imzalanan 12 Mayıs 1912 tarihli askeri sözleşme izledi. 1 Temmuz 1912 tarihinde de iki devletin genelkurmayları arasında askeri harekatın esaslarını içeren bir anlaşma imzalanmıştır[500]. Avusturya'nın Ağustos ayında Arnavutlara tanınan hakların diğer Balkan milletlerine de tanınması gerektiği yolunda bir bildiri yayınlaması, Eylül 1912'de Fransa'nın Rusya'nın yanında olduğunu açıklaması üzerine Babıali 18 Eylül'de, Arnavutlara tanınan hakların bütün Rumeli'de geçerli olacağını duyurdu[501].

Bulgaristan ve Yunanistan arasında 27 Nisan 1912'de yeniden başlayan görüşmeler yine Makedonya sorunu nedeniyle tıkansa da 29 Mayıs 1912 tarihinde Sofya'da Bulgar Başbakanı Guechoff ile Yunan Elçisi Panas arasında Askeri Konvansiyon Antlaşması imzalandı[502]. Bu anlaşmaya göre; İki devletten biri Osmanlı saldırısına maruz kalırsa diğeri bütün gücüyle yardım edecek, iki devlet Osmanlı topraklarında yaşayan ırkdaşlarının haklarını genişletmek konusunda ortak harekatta bulunacak, Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Girit nedeniyle bir savaş çıkacak olursa Bulgaristan yardım etmeyecek ancak tarafsızlığını koruyacaktı. İki devlet arasında 5 Ekim 1912'de imzalanan antlaşma uyarınca ise; Bulgaristan'ın en az 300.000, Yunanistan'ın ise en az 120.000 asker ile savaşa katılması ve iki taraf kuvvetlerinin toplamının 500.000'e ulaştırılmasına çalışılması kararı alınmıştır. Ayrıca Osmanlı ordusunun anavatandan

[499] Genelkurmay Başkanlığı, *Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi,* C. I, Ankara 1993, s. 6.
[500] Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 359.
[501] Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 45.
[502] Fahir Armaoğlu; *a.g.e.*, s. 657.

yardım alma ihtimalini önlemek amacıyla Anadolu ile Rumeli arasındaki bağlantı ve ulaşımı keserek Yunan donanmasının Ege Denizi'ne yerleşmesine karar verilmiştir[503].

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ile anlaştıktan sonra 1912 Ağustos'unda Karadağ ile de görüştü. Karadağ, Bulgaristan'la sözlü, Sırbistan'la yazılı birer ittifak antlaşması yaptı. İkisi de Sırp kökenli devletler olan Sırbistan ile Karadağ arasında ise 27 Eylül 1912'de İsviçre'nin Lucerne kentinde Türk idaresi altındaki Sırpların hürriyetlerine kavuşturulması konulu askeri ve siyasi bir ittifak antlaşması imzalandı[504]. Bu antlaşmalar, Osmanlı Devleti'nin olası yenilgisi halinde ele geçirilen toprakların nasıl paylaşılacağı ile ilgili herhangi bir hüküm içermezken sadece Bulgaristan ve Sırbistan arasında anlaşmazlık konusu olan bölgenin tespiti Rus Çarı'nın hakemliğine bırakılmıştı. Böylece Balkan İttifakı tamamlanmış oluyordu.

Bu ittifak girişimlerinde Rusya'nın etkin bir rolü vardı. Birbirleri ile çeşitli sorunları olan ve bir araya gelmeleri zor görünen dört Balkan devleti Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlardan faydalanmak istemiş, İtalya ile giriştiği savaşta pek bir varlık gösteremeyen Osmanlı ordusunun zafiyet içindeki durumu Balkan devletlerinin cesaretlenmesine neden olmuştu[505].

Bu ittifaklar imzalanırken Balkanlar da günden güne karışmakta idi. Sırp-Bulgar ittifakının duyulmasıyla Bulgaristan'da Osmanlı Devleti aleyhine gösteriler başladı, Makedonya'da komitacılık faaliyetleri hızla arttı. Bulgaristan, Makedonya'daki karışıklıkları bastıramadığı için Osmanlı Devleti'ni suçluyor, kamuoyu savaş beklentisi içine sokuluyordu. 1912 Ağustos'undan itibaren Yunanistan, Osmanlı sınırına asker yığarken, Karadağ Bulgaristan'la anlaşır anlaşmaz Osmanlı sınırında olay çıkarmaya başladı. Nisan 1912'de Kuzey Arnavutluk'ta başlayan ayaklanma Mayıs ve Haziran aylarında Yakova ve Priştine'ye sıçradı. Ağustos ayında Arnavutlar Üsküp'ü işgal ederek hapishanede tutuklu bulunan mahkumları serbest bıraktılar[506]. Balkanlar'da bu karmaşa yaşanırken, İtalyanlar Trablusgarp'taki Türk mukavemetini kırmak için 1912 Mayıs'ında Arnavutluk'ta bir isyan başlattılar. Avusturya'nın da desteklediği bu isyan, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki nüfuzunu iyiden iyiye zayıflattı[507]. Ayaklanma, İttihatçı hükümetin düşmesine neden olurken ordu mensubu subaylar arasındaki siyasi gerilim ve ayrımı tırmandırdı.

---

[503] F. Armaoğlu, *a.g.e.,* s. 659 – 660.
[504] Richard C. Hall, *a.g.e.*, s. 17.
[505] Sina Akşin; "Balkan Savaşlarının Dünya Tarihindeki Yeri"*, 90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri,* Kırklareli 2004, s.14.
[506] Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, İstanbul 2001, s. 46.
[507] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.661-662.

Sonunda 13 Mart 1912'de dört Balkan hükümeti arasında bir anlaşma imzalandı. Böylece Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ arasında Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ittifak kurulmuş oluyordu.

1912 yılının Eylül ayında tamamen tesis edilmiş olan Balkan İttifakı'nın lideri olarak Bulgar Çarı I. Ferdinand ön plana çıkıyordu. L'Illustration Dergisi'nin 19 Ekim 1912 tarihli sayısının kapağında da Bulgar Çarı, Balkan Koalisyonun Şefi olarak gösterilmişti[508]. Gerçekten de Osmanlı Devleti ile savaşa girme konusunda en istekli devlet Rusya'nın kanatları altında olan Bulgaristan'dı.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Maarif ve Dahiliye nazırlıkları yapan İbrahim Hakkı Paşa, 1910 yılında sadrazam iken Trablusgarp Savaşı sırasında istifa etmişti. Yerine kurulan Said Paşa Hükümeti dönemi İttihat ve Terakki muhaliflerinin siyasette etkin rol oynamaya başladıkları bir dönem olmuştur. Muhalefetin güçlenmesinden rahatsızlık duyan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 17 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan'ın feshini sağlayarak seçime gitti. Hükümetin de baskılarıyla seçim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin lehine sonuçlandı ve cemiyet Meclis-i Mebusan'da büyük bir çoğunluk elde etti. Türk demokrasi tarihinde ilk kez birden fazla partinin yarıştığı ve İttihatçıların seçimi kazanmak adına gerektiğinde zora başvurması nedeniyle "*Sopalı Seçim*" [509] olarak anılan bu seçimlerde, iktidara kuvvetlenerek gelmesine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti, mevcut sorunların çözümü konusunda başarılı adımlar atamamış, bu da zamanla halkın iktidara olan desteğini çekmesine neden olmuştur[510]. Seçimden sonra ordu içindeki gerek siyasi gerekse askeri sorun ve ayrılıklar su yüzüne çıkmıştır. 1912 Haziran'ında Manastır'da bir grup subay, dağa çıkarak hükümetin istifasını istemiş, 9 Temmuz'da Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın, ardından Bahriye ve Maliye nazırlarının istifa etmesi asayişsizliğe neden olmuştur.

Sadrazam Said Paşa, 15 Temmuz'da Meclis'ten güvenoyu alsa da hükümet bir gün sonra istifa etti[511]. Ortaya çıkan hükümet boşluğunu gidermek ve yeni hükümeti kurmak için Tevfik Paşa, Kamil Paşa gibi isimler ön plana çıktıysa da 21 Temmuz 1912'de Meclis-i Ayan Reisi Gazi Ahmet Muhtar Paşa sadrazam olmuş, üyelerinin çoğunu paşa olması sebebiyle bu hükümete "*Büyük Kabine*" denilmiştir. Ancak bu hükümet de Balkanlar'daki gelişmelere karşı duyarsız kalmış, aldığı yanlış kararlarla savaşın çıkış ve gidişatında önemli bir rol

[508] *L'Illustration*
[509] Seçilen 270 mebustan yalnızca 6'sı İttihat ve Terakki muhalifi mebuslardı. Bu 6 mebusun 5'i Arnavutluk'tan seçilmişti. Diğer muhalif mebus ise Milli Mücadele yıllarında Sivas'ta toplanacak olan kongreyi engellemekle görevlendirilen Vali Ali Galip'ti.
[510] Rifat Uçarol, "Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara 1989, s. 259.
[511] Rifat Uçarol; *a.g.m.,* s.260-261.

oynamıştır[512]. Osmanlı Devleti'nin ileri gelenleri Balkan Harbi öncesinde yapılan ittifakları engellemek adına bir girişimde bulunmadıkları gibi bölgeden gelen uyarıları da dikkate almamışlardı. Örneğin o sırada Atina Sefareti Müsteşarlığı'nda bulunan Galip Kemali Bey'in 1912 Nisan'ında İstanbul'a gönderdiği raporlarda, Bulgar ve Yunan kralları arasındaki gizli haberleşmeler ve bunun neticesinde Rum ve Bulgar Patrikhaneleri arasında gelişmekte olan iyi ilişkilerin dikkat çekici olduğu ifade ediliyordu. Ancak bu raporlar dikkate alınmadı[513].

1908–1911 yılları arasında Meclis-i Mebusan'da Slav asıllı mebusların sayısı 10'u bulurken, Arnavut mebusların sayısı 25'i geçmişti[514]. 1912 yılında Meclis'te 18 Arnavut, 15 Rum ve 13 Ermeni mebus bulunuyordu. Meşrutiyetin ilanının başlangıcında Osmanlıcı olan Arnavut mebuslar, 1912 yılına gelindiğinde ateşli milliyetçilere dönüşmüşlerdi [515]. Nihayet 8 Ekim 1912'de Karadağ, 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekim'de ise Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Dış temsilciliklerinin yaptığı uyarıları görmezden gelen Babıali, Rumeli'deki askerlerinin çoğunu terhis etmişti. Görevi başındaki askerler ise siyasi anlaşmazlıklar yüzünden birlik ve disiplinden yoksundu. Lojistik destek olanakları kısıtlı ve yetersizdi[516]. Hükümet hemen iki ordu kurulmasına karar verdi. Şark ordusu ile Trakya'da Bulgarlara karşı, Garp ordusu ile Makedonya ve Arnavutluk'ta diğer müttefiklere karşı savaşacaktı.

Şark ordusu kumandanlığına Birinci Ferik Abdullah Paşa, Garp ordusu kumandanlığına Birinci Ferik Ali Rıza Paşa, Vardar ordusu kumandanlığına Ferik Zeki Paşa, Alasonya ordusu kumandanlığına eski Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa tayin edildi. Fakat Mahmut Şevket Paşa kumandanlığı kabul etmeyerek istifa etti[517].

Balkan Harbi'nden kısa bir süre önce Türk ordusunda görev alan üst düzey askerlerin yetersizliklerini kaleme alan Mustafa Kemal Paşa, hazırladığı raporu 30 Haziran 1911'de Selanik'teki kolordu komutanına sunmuştu. Raporda, fırka komutanlarının vazifesinin bilincinde olmadıkları, alay ve fırka komutanlarının emirleri altındaki kıtaları zamanın gerektirdiği askeri gelişmelere uygun olarak sevk ve idare edemedikleri ifade ediliyordu[518].

II. Abdülhamid yıllarca izlediği politikayla Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti aleyhine birleşmelerine engel olmuştu. Gerektiği zaman bunlardan birine özellikle dini-mezhepsel bazı haklar verilerek diğerleri kışkırtılıyor, böylece aralarındaki anlaşmazlık ve

[512] Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı" *İslam Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul 1992, s. 23.
[513] H.Y. Ağanoğlu, *a.g.e*., s. 49.
[514] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, 2. Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, C. I, İstanbul 1988, s. 511, 540.
[515] Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, C. 1, s. 519,520,543.
[516] Fahri Belen, *1912-1913 Balkan Savaşı*, İstanbul 1972, s. 7-10.
[517] Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim,* Ankara 1949, s. 65.
[518] Suat Zeyrek, "I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerlerinin Talim Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.I, İstanbul 2012, s. 288.

husumet alevlendiriliyordu. Ancak II. Meşrutiyetten sonra iktdara gelen hükümetler Balkan milletleri arasındaki rekabetten faydalanmasını beceremeyerek ittifaka giden yolun önünü açmış oldular[519]. II. Abdülhamid sonraları Balkan Harbi ile ilgili olarak: "*Taşla testinin çarpışmasından ne netice hasıl olursa, maatteessüf bu harbin neticesi de o olacaktır*" diyecekti[520].

2.3. Tarafların Askeri Durumları ve Harbin Başlaması

Savaş öncesinde Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusu 23.806.000, Balkan devletlerininki ise 10.167.000 idi. Savaş öncesinde Balkan Yarımadası'nın genel nüfusu yaklaşık olarak 18.550.000 kadardı. Bunların 3.200.000'i Müslüman (Türk, Arnavut, Boşnak, Pomak), 14.000.000'u Ortodoks (Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut), 1.000.000'u Katolik (Arnavut, Boşnak, Bulgar), 500.000'i Protestan (Bulgar), 200.000'i Yahudi, 100.000'i ise Ermeni idi[521].

Ancak Osmanlı ordusu geniş bir coğrafyaya yayılmış halde olduğundan Balkanlar'da ancak 450.000 kişilik Türk ordusu bulunmasına karşılık, Balkan ittifakının askeri gücü 510.000 kişi idi[522]. Leon Troçki de Balkan Harbi hatıralarında, Türk ordusunun askeri gücünü 450.000 civarında göstermiş, ayrıca Bulgar ordusunda 200.000 (160 bini muharip), Sırp ordusunda 120.000 (95 bini muharip), Yunan ordusunda 55.000 (45 bini muharip), Karadağ ordusunda ise 35.000 asker bulunduğunu kaydetmiştir[523].

Savaş başladığında, Balkanlardaki Osmanlı askeri gücü 324.718 asker, 12.024 subay, 47.960 yük, binek hayvanı ve savaş atı, 2.318 top ve 388 makineli tüfekten oluşmaktaydı. Bunlardan 920 subay ve 42.607 asker geri hizmette idi. Böylece üç orduya dağılmış 293.206 subay ve asker kalıyordu. Balkan ülkelerinin asker güçleri ise yaklaşık olarak şöyleydi; Bulgaristan 240.000, Sırbistan 140.000, Yunanistan 100.000, Karadağ 30.000 olmak üzere toplam 510.000; Osmanlı Devleti ise Trakya'da 150.000, Makedonya'da 90.000, Arnavutluk'ta 10.000 olmak üzere toplam 250.000[524]. Yunanistan, bu sırada 2.666.000 nüfusa sahipti ve Bulgaristan ve Sırbistan'a göre askeri yönden çok zayıftı. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi esnasında Osmanlı Devleti'ne yenilmiş ve ordusu yıpranmıştı[525].

---

[519] Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 2000, s. 374-375.
[520] Suat Zeyrek, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 445.
[521] Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Harbi 1912-1913*, C. I, s. 67.
[522] Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Harbi 1912-13*, C. I, s. 74-75; Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, İzmir 1984, s. 51.
[523] Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 1995, s. 166.
[524] C. Kutay, *a.g.e.*, C. II, s. 278.
[525] Edward J. Erickson, *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans 1912–1913*, Londra 2003, s. 70.

Balkan Harbi'nin hemen öncesinde silahaltında bulunan eğitimli ve talimli askerlerin terhis edilmesi Osmanlı ordusunun hem nicelik olarak azalmasına hem de tecrübeli erlerden mahrum kalmasına neden olmuştu[526]. Hükümet, söz konusu terhis işlemini hemen uygulamaya geçirerek Balkanlarda yapılan ittifaklar ve yaşanan gelişmeler hakkında detaylı bilgisi olmadığını gösteriyordu[527].

O yıllarda Çatalca'da görev yapan Osmanlı kumandanlarından Fahreddin Altay Paşa, terhis kararı ile ilgili olarak; "*Bütün kabahat, siyaset adamlarının durumu kestirip karar verememesi sonucu orduyu terhis ettirmelerinde ve ordunun içine siyasetin kol atmasına müsaade etmelerindeydi*" demekteydi[528].

Bu koşullar altında savaş öncesi Osmanlı ordusunun durumunun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Her ne kadar kağıt üzerinde Balkan devletlerinden sayıca daha üstün olduğu görülse de ikmal ve ulaşım sorunu, yiyecek sıkıntısı ve ordu içerisindeki siyasi ayrışmalar, orduyu zayıflatmıştı. Ayrıca sayısal üstünlüğü olan Osmanlı birlikleri devletin Balkanlar'dan Arap Yarımadası'na uzanan binlerce kilometrelik topraklarına yayılmış bir haldeydi. Balkan Savaşı'nın çıkmasından kısa bir süre önce Yemen'de çıkan İmam Yahya ayaklanması için bölgeye 35 tabur asker gönderilmiş, İtalyanların On İki Ada'yı işgali nedeniyle Selanik ve İstanbul'daki birliklerin bir kısmı İzmir'e sevk edilmişti[529].

1908 ile 1911 yılları arasında Osmanlı Bahriye Nazırlığı 9 kez el değiştirmiş, genç subaylarla, aktif göreve çıkmadığı halde kadroların büyük bir kısmını elinde tutan eski subaylar arasında rekabet ve çatışmalar yaşanmaktaydı. Osmanlı Devleti'ne ilk savaş ilan eden Balkan devleti Karadağ oldu. Karadağ'ın ordusunun küçüklüğüne aldırış etmeden savaş ilan etmesi Balkan ittifakına duyduğu güvenden kaynaklanıyordu[530]. Osmanlı kamuoyu da Balkan devletlerine bir ders verilmesini istiyor, gazeteler muharebe haberini "*Hele Şükür!*", "*Harp Bizim de İşimize Gelir*", "*Yaşasın Harp*" gibi başlıklarla duyuruyordu. Osmanlı Devleti'nin doğal sınırlarının Tuna kıyıları olduğu iddia ediliyor, halk topyekun silah başına çağırılıyordu[531].

Osmanlı Devleti genel seferberliğini 1 Ekim 1912 günü ilan etti. Bu emir Batı Ordusu bölgesindeki birliklere 3 Ekim'de ulaşabildi. 16 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan'a, 18 Ekim'de Yunanistan'a harp ilan edildi. Bundan önce 8 Ekim'de Karadağ'ın Osmanlılara harp ilan etmesiyle bu devletle zaten fiilen çarpışmaya başlanmıştı.

---

[526] Avni Mutlu, "Balkan Savaşı'ndan Çıkarılacak Dersler", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 18, Ankara, Şubat 1985, s. 77.
[527] Uçarol; *a.g.m.,* s. 268-269.
[528] Fahreddin Altay; "Balkan Felaketi"*, Hayat Tarih Mecmuası*, S. 8, İstanbul, Eylül 1972, s. 38.
[529] İbrahim Artuç, *a.g.e.,* s. 109.
[530] A. F. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 68.
[531] *Tanin*, 9 Ekim 1912; *Sabah,* 3 Ekim 1912; *Sabah,* 5 Ekim 1912; *Sabah,* 9 Ekim 1912.

2.4. Balkan Harbi'nde Kara Çarpışmaları

8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle başlayan Balkan Harbi 30 Mayıs 1913 tarihine kadar 7 ay 23 gün devam edecekti. Avusturya, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya 10 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti ve Balkan İttifakı'na verdikleri notada barışı bozacak her türlü hareketin karşısında olduklarını, Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine dayanarak, Osmanlı idari sisteminde gerçekleştirilecek reformları üstlendiklerini, bu reformların Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne dokunmayacağını, her şeye rağmen iki taraf arasında savaş çıkarsa, kendilerinin savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarının statüsünde meydana gelecek hiç bir değişikliği kabul etmeyeceklerini bildirdiler[532]. Savaşın bir Avrupa savaşı haline dönüşmesinden korkan Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti biraz rahatlamıştı[533], ancak üç gün sonra Balkan devletlerinin ortak notası geldi. Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş olduğu için imzalamadığı bu notada Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan, Rumeli'de yapılması planlanan ıslahatın Büyük Devletlerle birlikte kendi gözetimleri altında yapılmasını ağır bir nota ile Osmanlı Devleti'nden istediler[534]. Notaya göre; Osmanlı Devleti seferberlikten vazgeçecek, vilayetler bağımsız olup başlarında Belçikalı ya da İsviçreli valiler bulunacak ve kendi milis güçleri olacaktı. Hıristiyanlar askerliklerini kendi illerinde, Hıristiyan subayların komutasında yapacaklar, her millet nüfusuna göre Meclis-i Mebusan'da temsil edilecekti. Bu işler Düveli Muazzama ve Balkan devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerinin denetimi altında, yarısı hıristiyan, yarısı müslüman bir yüksek kurul denetiminde yapılacaktı[535]. Babıali bu notayı Balkan Devletleriyle olan münasebetlerini kesmekle cevaplandırdı[536]. Sofya ile Belgrad'daki Osmanlı elçileri İstanbul'a geri çağırıldı. 15 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan'la, 16 Ekim'de Yunanistan'la ilişkiler kesildi[537].

Osmanlı ordusu savaşa kötü şartlar içinde girdi. Ordunun geri hizmetleri ve ikmali kötüydü. Yiyecek ve beslenme sıkıntısının yanı sıra, komutanlar ve subaylar arasında anlaşmazlıklar vardı. Ordu 1909 yılından beri Trakya ve Makedonya'dan uzak yerlere gönderilmişti. Mali durumun son derece kötü olması yetmezmiş gibi ordu mensupları fikir ayrılıkları içinde talimden ve eğitimden yokundu. Seferberliğin ilanından 16 gün gibi kısa bir

[532] *Cumhuriyet,* "Halil Menteşe'nin Hatıraları", 27 Ekim 1946; R. Uçarol, *a.g.e.,* s.436-37.
[533] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, s. 449.
[534] Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarih-Osmanlı Devri Balkan Harbi-Garp Ordusu Cephesi Harekatı*, C. III, K II, Ankara 1981, s. 24-25.
[535] Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1999, s. 667.
[536] Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984, s. 105-106.
[537] İ. Artuç, *a.g.e*., s. 86-88.

süre sonra harbin başlaması askerin silahaltına alınması ve görev yerlerine ulaşması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması gibi konularda aksaklıklar meydana getirdi[538]. Ulaşım ve lojistik imkanlarının yetersizliği, ordunun beslenmesi için gereken tarımsal ve hayvansal kaynakların azlığı, devletin ticari, sınai ve ekonomik gücün barış zamanından bile ihtiyaçları karşılayamaması savaşın başında Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı en temel sorunlardı.

Savaş başlarken Osmanlı birlikleri Rumeli'de şu şekilde vaziyet almıştı:

1- Abdullah Paşa komutasında Şark ordusu adıyla Doğu Trakya'da, Edirne- Kırklareli dolaylarında ve bu hattın gerisinde dört kolordu ve Şükrü Paşa komutasında Edirne garnizonu. a) Daha batıda Kırcaali ile Paşmaklı dolaylarında Filibe'yi ve Filibe-Edirne demiryolunu tehdit edebilecek bir durumda Ali Yaver Paşa komutasında 15-16.000 kişilik bir kolordu.

2- Ali Rıza Paşa komutasında Garp ordusu: a) Bu ordunun ana kısmı İştip-Üsküp dolaylarındadır ve Vardar ordusu adıyla Zeki Paşa komutasındadır. Ordunun sağ kolu Bergalniça ve Struma ovalarına ve sol kolu Priştine dolaylarına kadar yayılmaktadır. b) Garp ordusunun başka iki kısmından biri Tahsin Paşa komutasında Kozana-Alasonya dolaylarında ve öbürü Esat Paşa'nın komutasında Yanya bölgesindedir. c) Yine Batı ordusuna bağlı olmak üzere İşkodra dolaylarında Karadağ'a karşı koymak üzere Hasan Rıza Paşa komutasında küçük bir kuvvet vardır. d) Bunlardan başka yine Batı ordusuna bağlı olarak Yenipazar, Taşlıca, Gosine, Yakova bölgelerinde de dağınık kuvvetler vardır[539].

Şark ordusu Cavit Paşa komutasındaki 20.000 kişilik I. Kolordu ile Mahmut Muhtar Paşa komutasındaki Kırklareli civarına mevzilenmiş 38.000 kişilik III. Kolordunun yanı sıra, Mehmet Turgut Paşa komutasındaki 14.000 kişilik II. Kolordu ve Edirne civarında Abuk Ahmet Paşa komutasındaki 20.000 kişilik IV. Kolordudan oluşuyordu. Batıda ise Şükrü Paşa komutasında 50.000 kişinin üzerinde bir garnizona sahip olan Edirne Kalesi ile Kırklareli Kalesi'ne dayanılmaktaydı[540].

Sırplar 12–13 Ekim 1912'de hemen hemen bütün Kosova sahasını işgal ettiler. 18 Ekim 1912 günü düşman saldırısı karşısında Müslüman halkın bir kısmı yayan, bir kısmı arabalarla köylerden kafileler halinde yola çıkarak İstanbul'a doğru hareket etti. Yoğunluk sebebiyle halk için kırk vagon konuldu. İki aylık geçinme olanağı bulunmayanların şehri terk etmeleri duyuruldu. Resmi işlemler ve şehrin genel güvenliği kale komutanlığı tarafından yönetilmeye başlandı. Konsoloshanelerin bandıra ve armaları indirilerek yetkililerinin trenle İstanbul'a

[538] İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Ankara 1993, s. 10.
[539] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, K. II, Ankara 1991, s.19-20.
[540] Richard Hall, *a.g.e.*, s. 30

gitmeleri kararlaştırılıp şehirden ayrıldılar[541]. Osmanlı ordusunun bir kolu, Filibe'ye hücum ederek, Edirne karşısındaki Bulgar ordusunun arkasını çevirmek istediyse de 19-20 Ekim 1912 tarihleri arasında gerçekleşen muharebelerde yenilerek geri çekildi[542].

Ali Yaver Paşa kumandasındaki kolordunun Bulgarlara yenilmesi Bulgarların Doğu Trakya'ya hücumlarına ağırlık vermesine neden oldu. Türk ordusunun seferberliğini tamamlayamadığını düşünen Bulgarlar, Kırklareli'ni ele geçirmek amacıyla 22 Ekim'de harekete geçtiler. Kırklareli Muharebesi olarak bilinen çarpışma şehrin batısındaki Gerdelli'de başladı. Hava şartlarının ağırlığı sebebiyle Şevket Turgut Paşa'nın emrindeki kolordunun yetişememesi üzerine o günkü çarpışmalardan bir sonuç alınamadı. Bulgarların takviye edilmiş kuvvetleriyle gece yarısı beklenmedik bir şekilde taarruza geçmesi ve aynı zamanda Mahmut Muhtar Paşa kuvvetlerinin Istrancalar'da saldırıya uğraması üzerine uzun süre ordudan uzak kalan yetersiz eğitimli redif askerlerin paniğe kapılarak kaçması bütün ordunun bozulmasına neden oldu. Böylece Şark ordusu muharebeyi kaybederek Lüleburgaz'a çekildi[543]. Kırklareli panik içinde terkedildi. Muharebenin kaybedilmesinde o bölgede yaşayan Bulgarların casusluk faaliyetleri ve birleşerek küçük birliklere saldırmaları da etkili olmuştur[544].

Osmanlı birlikleri batıda Yunan, Sırp ve Karadağ hücumlarına karşı direnirken 19 Ekim'de sınırı geçerek güney istikametinde Osmanlı topraklarına doğru ilerlemeye başlayan Sırp kuvvetleri 22 Ekim'de Zeki Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleriyle karşı karşıya geldiler. Kumanova Muharebesi olarak bilinen çatışmada Zeki Paşa, birliklerini taarruza geçirse de 24 Ekim'de yoğun Sırp hücumuna maruz kalarak tüm hat boyunca geri çekilmek zorunda kaldı. Yenilginin ardından Osmanlı birlikleri Manastır'a çekilip Üsküp'ü savunmak için herhangi bir girişimde bulunmayınca Sırp ordusu 26 Ekim'de Üsküp'e girdi[545]. Sırplar Yenipazar'ı da ele geçirdikten sonra batıdan gelen Karadağ ve doğudan gelen Bulgar kuvvetleriyle birleştiler. Bütün bunların yanında güneyden de Yunan taarruzuna uğrayan Türk Batı Cephesi çöktü[546]. Kumanova'daki çarpışmayı da kaybederek Manastır'a çekilen Osmanlı ordusu burada da tutunamayarak Filorina'ya kadar geriledi[547] ve 30 km'lik yol çamur yüzünden 30 saatte alınabildi[548]. 3 Kasım'da Yunanlılar Preveze'yi, 6 Kasım'da Karadağlılar Yakona'yı ve nihayet 8 Kasım'da Yunanlılar Selanik'i ele geçirdiler.

---

[541] Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe, *Dağdevirenzade Mustafa Şevket Bey'in Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları*, Edirne 2005, s. 157.
[542] R. Uçarol, *a.g.e.*, s.438.
[543] İ. Artuç, *a.g.e.*, s. 124 – 134; Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.52.
[544] Mehmet Ali Nüzhet, *Balkan Harbi 1912*, Ankara 1987, s. 26.
[545] Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.52.
[546] Y. Öztuna, *a.g.e.*, s. 106-107.
[547] Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara 1998, s. 67.
[548] Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Harbi (1912-1913) C. III, Kısım I, Garp Ordusu, Vardar Ordusu ve Ustruma Kolordusunun Harekat ve Muharebeleri*, Ankara 1979, s. 288.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti, savaşta gösterdiği siyasi tecrübesizlik yüzünden ağır eleştirilere maruz kalınca 29 Ekim 1912'de istifa etti. Yeni kurulan Kamil Paşa Hükümeti, II. Abdülhamid'i tedbiren Selanik'ten İstanbul'a getirterek Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirdi[549].

30 Ekim'de Slavlar için dini önemi haiz olan İpek, Karadağlıların eline geçti. Garp ordusu Karadağ'a karşı da kaybetmiş oluyordu. Karadağlılar vakit kaybetmeden İşkodra'yı kuşattılar.

Bulgarların Kırklareli galibiyetinden sonra fırsatı değerlendirip ilerlemek yerine 2-3 günlük bir arayı tercih etmesi Osmanlı ordusunun İstanbul'dan takviye getirterek Lüleburgaz ve Pınarhisar kasabalarından geçen uzun bir savunma mevziisi oluşturmasına fırsat verdi. 28 Ekim-2 Kasım tarihleri arasında Osmanlı-Bulgar kuvvetlerinin karşı karşıya geldiği Lüleburgaz-Pınarhisar çarpışmalarında sonuç alamayan Osmanlı birlikleri 2 Kasım'da düzensiz bir şekilde geri çekildiler. Böylece Osmanlı ordusu bir hafta içinde ikinci yenilgisini alarak Bulgarlara İstanbul'a giden yolu açmış oluyordu[550]. Ancak Bulgar ordusunun yine Osmanlı ordusunu takip etmekte geç kalması Osmanlı birliklerinin Anadolu'dan getirilen birliklerle Çatalca'daki savunma hatlarını takviye etmesini sağladı. Bulgar güçleri buraya geldiklerinde iyice yorulmuş ve saflarında da kolera salgını baş göstermişti. Kırkkilise, Kırcaali, Koşukavak ve Havsa'nın düştüğü, Ahtapolu ve Tırnava'nın da kaybedildiği haberi yayıldı. Edirne'nin de Bulgarlar tarafından tamamen abluka altına alınması üzerine Vali Halil Bey'in vilayet merkezinin Tekirdağ'a taşınma önerisi Babıali tarafından reddedildi[551]. Mevcudu 100.000'i aşkın ordu ve peşinden gelen muhacirler, yaklaşık 100 km. gerideki Çatalca hattına kadar geri çekildiler[552]. Bozgunun en önemli sebeplerinden biri açlıktı[553]. Böylece Bulgarlar İstanbul'a yaklaşarak şehirde paniğe neden oldular[554].

Böylece 1912 Ekim ayının sonuna gelindiğinde Osmanlı birlikleri çeşitli çarpışmalarda Balkan Devletleri ordularına yenilmiş, Edirne Bulgarlar'ın, Yanya Yunanlıların İşkodra ise Sırpların ve Karadağlıların kuşatmasına dayanmaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti'nin birkaç hafta gibi kısa bir sürede yenilgiye uğrayarak geri çekilmesi Balkanlar'da bir otorite boşluğunun doğmasına neden oldu. Sırbistan'ın hızla genişleyerek Arnavutluk'u işgal etmesi ve onların Adriyatik'e inmesinden endişelenen Avusturya'nın teşvikiyle 28 Kasım'da bağımsız bir Arnavutluk Devleti kurulması, Rusya'nın Sırbistan'ın tarafında yer alması uluslararası bir krize neden oldu. Ayrıca Bulgarlar'ın İstanbul kapılarına kadar gelmiş olmalarından son derece

[549] A. F. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 78.
[550] Richard Hall, *a.g.e*, s. 41-42.
[551] R Kazancıgil, N. Gökçe, *a.g.e*., s.160.
[552] Y. Ağanoğlu, *a.g.e*., s.52.
[553] Stephane Lausanne, *Balkan Acıları*, İstanbul 1990, s. 58.
[554] F. Armaoğlu, *a.g.e*., s.339.

rahatsız olan Rusya, Bulgaristan karşıtı bir izlemeye başlamış, Bulgarların İstanbul'a girmesi halinde, donanmasını İstanbul'a göndereceğini söylemişti. Yine Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki adaları işgal etmesi Ruslar'ın Çanakkale Boğazı ile ilgili huzursuzluğa kapılmasına neden olmuştu. Bu gelişmeler karşısında Ahmet Muhtar Paşa sadaretten çekildi ve 29 Ekim 1912'de hükümeti kurma görevi Kamil Paşa'ya verildi[555]. Bu arada, Arnavutluk meselesi Büyük devletlerin arasında bir krize neden olunca İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey meselenin milletlerarası bir konferansta ele alınmasını teklif etti.

Makedonya'nın en büyük kenti ve limanı olan Selanik hem Bulgarların hem Yunanlıların girmek için mücadele ettiği bir şehirdi. İlk kuşatma Yunanlılar tarafından başlatıldı, ardından Bulgar ordusu da Selanik yönünde ilerlemeye başladı. Çaresiz kalan Hasan Tahsin Paşa, 8 Kasım'da 26.000 Osmanlı askeriyle birlikte şehri Yunanlılara teslim etti[556]. Diğer taraftan, Yunan donanması Bozcaada, Limni, Samotraki ve Taşoz adalarını işgal etti ve Girit'e asker çıkardı[557]. Böylece Rumeli'nin İstanbul ve Anadolu ile deniz bağlantısı kesilmiş oluyordu.

14-18 Kasım 1912 tarihleri arasında Manastır önlerindeki çarpışmalarda Osmanlı kuvvetleri Sırplara mağlup olunca Sırp ve Karadağ birlikleri Arnavutluk'a girdiler. Bu fırsattan faydalanmak isteyen Arnavut milliyetçileri Arnavutluk'un istiklalini ilan ettiler. Büyük Devletler de Arnavutluk'un istiklalini tanıyarak Alman hanedanından bir prensi kral naibi olarak göndermeye el birliği ile karar verdiler.

Bulgarlar için sırada Çatalca vardı. Çatalca Hattı, Karadeniz'den Marmara'ya kadar yaklaşık 50 km boyunca uzanıyordu ve 6,5 km derinliğe sahipti. 1877 yılında tasarlanmıştı ve Bulgarların daha önce karşılaştıklarına göre çok daha sağlamlardı. Asıl önemlisi Çatalca tutulamazsa İstanbul'un da kaybedileceği gerçeği idi. İstanbul'un etrafında hemen bir müdafaa hattı oluşturularak Boğazlar takviye edildi. İstanbul'dan gönderilen dikenli teller Çatalca'daki hendeklerin önüne çekildi. Toplar hazırlandı. Belirli bölgelere cephane ve yiyecek depolanarak, telefon hatları bağlandı.

15-19 Kasım 1912 günleri arasında Çatalca'da yapılan ve İstanbul'dan da duyularak halkı heyecana sürükleyen çarpışmalarda Bulgarlar püskürtüldüler. Bulgarların kaybı 12.000, Türklerin ise 1300 civarındaydı[558]. Osmanlı Hükümeti'nin izni doğrultusunda tarafsız büyük

[555] A. Halaçoğlu, *a.g.e*., s.18.
[556] Richard Hall, *a.g.e*, s. 81, Selanik'in Yunanlıların eline geçmesinden bir hafta önce II. Abdülhamid İstanbul'a nakledilmiştir. Bkz. Y. Öztuna, *a.g.e*., s. 110.
[557] F. Armaoğlu, *a.g.e*., s.339.
[558] İ. Artuç, *a.g.e*., 166-174.

devletlerin ikişer ve diğer devletlerin birer savaş gemisi İstanbul'a gelerek kendi elçilikleriyle diğer mümessillerini ve tebaalarını korumak için karaya 250.000 kadar asker çıkardılar.

Bu arada Bulgar Çarı Ferdinand'ın Çatalca'daki yenilgi üzerine barış görüşmelerinde bulunmayı teklif etmesi üzerine 25 Kasım'da Çatalca'da başlayan ateşkes görüşmeleri 3 Aralık'ta sonuçlanarak iki tarafın da nihai bir barış antlaşması imzalanana kadar Çatalca'da kuvvet bulundurmalarına karar verildi. Ateşkes antlaşmasına göre; Bulgarlar Edirne-İstanbul demiryolu vasıtasıyla Çatalca'daki ordularına her türlü ihtiyaç maddesini götürecekler, fakat aynı hakka Türkler Edirne'deki orduları için sahip olamayacaklardı[559]. Bulgaristan antlaşmayı Karadağ ve Sırbistan adına da imzalamıştı. Yunanistan'ın aşırı istekleri Osmanlı Devleti'nin itirazıyla karşılaşınca Yunanistan mütarekeyi imzalamayıp sadece barış görüşmelerine katıldı.

Mahmut Muhtar Paşa mütarekeyi şöyle değerlendirmişti: "*Bulgarların Lüleburgaz zaferini taçlandırmak için yaptıkları Çatalca saldırıları şüphesiz Türk Ordusunun galibiyetiyle sonuçlanmıştı. Genişlik ve önemi açık olan bu galibiyetimizden ne yazık ki ne askerlikçe ne de siyasi bakımdan faydalanamadık. Hatta manevi kuvvetimizin haddinden fazla kırılmış olmasından dolayı, yenilmiş bir ordunun dahi pek güç kabul edebileceği şartlar altında, iki gün sonra bir mütareke imzaladık; öyle bir mütareke ki belki hiçbir devletin tarihinde örneğine rastlanmaz. Askeri kuvvetlerin elde ettiği başarıların kâfi gelmediğini gördük. Çatalca Mütarekesi esnasında Bulgar murahhasları zeka ve kurnazlıkları sayesinde başarı elde etmiş biz ise şansımızın müsaadesiyle son olarak kazanmış olduğumuz bu zafere dayanmak şöyle dursun bu mütareke ile kendimizi düşmana teslim etmiştik*" [560]

Böylece Osmanlı Devleti'nin Trakya'daki varlığı Çatalca hattının doğusundaki Doğu Trakya toprakları, Gelibolu yarımadası, kuşatma altındaki Edirne, Yanya ve İşkodra'dan ibaret kalıyordu. Barış görüşmelerinin Londra'da yapılması planlanmıştı[561].

13 Aralık 1912'de Osmanlı Devleti ile Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ arasında bir ateşkes antlaşması imzalandı. Barış görüşmeleri ise 16 Aralık 1912 tarihinde Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey'in başkanlığında başladı. Balkan Hükümetleri, Edirne ve Doğu Trakya dahil bütün Balkanları ve Ege adalarını istiyor, Osmanlı Devleti ise buralardaki hükümranlık hakkından vazgeçmeyeceğini ifade ediyordu. Balkan Devletlerinin akıl almaz istekleri karşısında görüşmeler 4 Ocak 1913'te kesildi. Londra Konferansı'nın yarıda kalması üzerine Balkan Hükümetleri 17 Ocak'ta Babıali'ye müşterek bir nota vererek Edirne'nin Bulgaristan'a terki, adaların mukadderatının kendilerine bırakılması, Midye-Enez hattının sınır

[559] T. Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.65.
[560] Mahmut Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri,* Haz. M. Ziyaettin Engin, İstanbul 1979, s.163.
[561] Richard Hall, *a.g.e*, s. 91.

olarak tespiti şartlarıyla barış yapılmasını teklif ettiler. Bunlar şüphesiz çok ağır şartlardı ancak savaş tekrar başlarsa Çatalca hattının ne kadar dayanacağı kestirilemiyordu. Diğer yandan Edirne'nin terki de affedilmeyecek tarihi bir hata olacaktı. Savaşın başlamasından önce şehirde 52.597'si subay ve er, 106.000'i de halktan olmak üzere 159.000 kadar insan bulunuyordu. Bazı konsolosluklar ve yabancı okullar hastaneye çevrildi. Kuşatmanın uzaması gıda ve ihtiyaç maddelerinin tükenmesine, salgın hastalıkların görülmesine neden oldu. Savaşı sona erdirmek amacıyla 17 Aralık 1912'de Londra müzakereleri başladı. "*Büyükelçiler Konferansı*" adıyla toplanan bu uluslararası konferans Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi kurtarma amacıyla, 8 Şubat 1913'te Şarköy'e başarısız bir çıkarma harekatı yapması nedeniyle kesintiye uğradı.

Müzakerelerden sonuç alınamayınca saldırılar 21 Ocak'ta tekrar başladı. Çatalca'yı geçerek İstanbul'a ulaşamayacaklarını anlayan Bulgarlar, Edirne'yi alarak ileride yapılacak olan barış anlaşmalarında avantaj sağlamak istiyorlardı. Ancak Şükrü Paşa şehri kahramanca savundu. Edirne Bulgarlarca birçok defa bombalandı, halkı etkilemek ve mukavemeti kırmak için uçaklardan asılsız beyannameler atıldı[562]. Hükümet bu sıkıntılarla boğuşurken İstanbul'da Babıali Baskını gerçekleşti. İttihat ve Terakki Fırkası Babıali Baskını ile 23 Ocak 1913'te yönetime el koydu[563]. Sadrazam Kamil Paşa istifa ettirildi ve savaştaki başarısızlığın sorumlusu olarak görülen Harbiye Nazırı Nazım Paşa vurularak öldürüldü[564]. Padişah Mehmet Reşat, yeni kabinenin Mahmut Şevket Paşa ve ittihatçı üyeler tarafından kurulmasını kabul etmek durumunda kaldı[565]. Yeni kurulan İttihat ve Terakki hükümeti, ilk iş olarak Büyük Devletlerin vermiş olduğu notayı reddetti. Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa, Edirne'yi kurtarmak için Osmanlı-Bulgar ateşkesine son vererek, 3 Şubat 1913'te Çatalca hattında yeniden savaşa başladı[566]. Enver Paşa'nın ısrarlı baskısı sebebiyle yapılan bu teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Bulgarlar 26 Mart'ta ani bir hücumla Edirne'yi tekrar teslim aldılar[567]. Edirne'yi geri almak amacıyla Osmanlı kuvvetleri 3 Şubat 1913'te tekrar harekete geçti. Bolayır'da Bulgarlara karşı saldırıya geçildiyse de, Türk ilerleyişi durduruldu. 7 Nisan'da Bulgarlar'a tekrar ateşkes teklif edildi. 15 Nisan'da Çatalca'da imzalanan ateşkes 30 Mayıs'ta imzalanan Londra Antlaşması'na kadar geçerliliğini korudu.

Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye-Enez hattı olarak belirlendi. Arnavutluk sınırının çizilmesi, Arnavutluk'la ilgili meselelerin çözümünü ve Ege Adaları'nın

[562] A. Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 17.
[563] C. Küçük, *a.g.m.*, s.24.
[564] Enver Ziya Karal, Osmanlı *Tarihi*, C. IX, Ankara 1977, s.190 vd.; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1994, s.224.
[565] F. Armaoğlu, *a.g.e.,* s.675.
[566] Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, İstanbul 1992, s. 149.
[567] T. Bıyıklıoğlu, *a.g.e.,* C. I, Ankara 1987, s. 65; İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul 2007, s. 180.

geleceği Büyük Devletlerin kararına bırakıldı. Yunanistan; Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i topraklarına kattı. Bulgaristan; Kavala, Dedeağaç ile birlikte, bütün Trakya'yı, Sırbistan ise Orta ve Kuzey Makedonya'yı topraklarına katıyordu. Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri savaşın ortaya çıkardığı mali sorunların, temsilcilerinin katılacağı uluslararası bir konferansta çözülmesini kabul etmiş oluyorlardı[568]. Osmanlı Devleti batıda sadece Bulgaristan ile sınırdaş hale gelmiş, Ege Denizi'ndeki avantajını tamamen kaybetmiştir. Bulgaristan, Ege Denizi'ne çıkarak Batı Trakya'yı hakimiyeti altına almıştır. Yunanistan, kuzeye doğru genişleyerek Selanik gibi ticari açıdan hayati bir limana sahip olmuştur. Sırbistan ise Makedonya topraklarından önemli yerler elde etmiştir.

Londra Barışı ve Edirne'nin elden çıkması, Osmanlı Devleti'nin iç işlerini olabildiğince karıştırdı. Taraflar arasındaki sıcak çatışmaları sona erdirdi, diplomatik faaliyetler hızlandı. Balkan Birliği de kendi içinde dağılma sürecine giriyordu. Bulgarlar ve Yunanlıların arası giderek bozulmaktaydı. İhtilafın temelinde Selanik vardı. Selanik'te Bulgar-Yunan birlikleri arasında başlayan rekabet iki hükümetin görüşmeler için bir araya gelmelerine engel oldu. Yunanlılar ve Sırplar Bulgarlara karşı bir askeri antlaşma imzaladılar ve Makedonya'yı kendi aralarında paylaştılar.

Böylece beş yüz seneden beri Türk idaresinde bulunan vilayetler Osmanlı Devleti'nden koparıldılar. %80'i Türk ve yalnızca %5'i Bulgar olan Batı Trakya Bulgaristan'a bırakılmıştı[569]. Bu yenilgi Balkan milliyetçiliğinin Osmanlı Devleti'ne karşı aldığı ilk kayda değer başarı idi. Ne Balkan Devletleri ne de arkalarındaki Büyük Devletler I. Balkan Harbi'nin ortaya çıkardığı problemleri çözmeye yanaşmayınca savaşın ikinci perdesi aralanmış oldu[570].

Rusya bir yandan Sırbistan ve Yunanistan'ın isteklerini mütevazı bir hale getirmeye çalışırken bir yandan da Bulgaristan'ı da birinci harpte elde ettiği yerlerin bir kısmını onlarla paylaşmaya ikna etmeye uğraşıyordu[571]. Rus Çarı II. Nikola, 8 Haziran 1913'te Sırp ve Bulgar krallarına gönderdiği mektuplarda, Rusya'nın savaşı ilk açan devleti sorumlu tutacağını ve hareket serbestisini kullanacağını söylediyse de onu dinlemeyen Bulgar Çarı Ferdinand, Makedonya'yı ele geçirmek üzere 30 Haziran gecesi Sırbistan ve Yunanistan'a saldırdı. Ancak kısa bir sürede Sırp ve Yunan orduları tarafından bozguna uğratıldı. Bu arada, Romanya 300.000 mevcutlu ordusu ile Bulgar Dobrucası'nı işgal etti[572].

---

[568] E. Z. Karal, *a.g.e*., s.337, R. Uçarol, *a.g.e*., s.441.
[569] Hikmet Öksüz, *Batı Trakya Türkleri*, Çorum 2006, s. 60.
[570] İ. Artuç, *a.g.e.*, s.253.
[571] Galip Kemali Söylemezoğlu, *Canlı Tarihler (Atina Sefareti Hatıraları, 1913-1916)*, İstanbul 1946, s. 34.
[572] A. Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 21

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti başta Londra Antlaşması'nın bağlayıcılığı yüzünden harekete geçmekte tereddüt etse de sonunda Talat, Enver ve Cemal Beylerin ısrarlarıyla hükümet Meriç nehrine kadar Doğu Trakya'yı geri almak üzere Osmanlı ordusunun Midye-Enez hattını geçmesine karar verdi. Çatalca'daki Hurşit ve Süleyman Şefik Paşaların kumandasındaki kolordular, Edirne'ye doğru 20 Temmuz'da harekete geçtiler[573]. Hurşit Paşa kolordusuna bağlı akıncı müfrezesi ile bu kolordunun kurmay başkanı Enver Bey bir taarruz hareketiyle Edirne'ye girdi. Edirne, 23 Temmuz 1913'te Bulgarların elinden kurtarıldı[574]. Hükümet, Osmanlı ordusunun Meriç'in batısına geçmeyeceğini Büyük Devletlere ilan etmiş olduğundan sözüne sadık kaldı[575].

II. Balkan Harbi sonunda Balkan Devletleri kendi aralarında Bükreş'te 10 Ağustos 1913'te bir barış antlaşması imzaladılar. Buna göre; Bulgaristan, Silistre dahil olmak üzere Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya veriyor, Yunanistan Kavala'yı alarak Mesta-Karasu ırmağı ile Meriç arasında, Ege Denizi'ne çıkıyordu. Böylece Yunanistan Güney Makedonya'dan başka, Batı Trakya'nın bir kısmını da elde etmiş oluyordu. Sırbistan; Manastır, İştip, Üsküp, Priştine'yi, Karadağ ise Plevliye ve Gjakova'yı alıyordu. Böylece Bulgaristan'a Makedonya'dan küçük bir parça bırakılıyordu.

2.5. Balkan Harbi'nde Deniz Çarpışmaları

Osmanlı Devleti'nin büyük bir güç haline gelip geniş bir coğrafyaya hükmetmesinde bahriyenin büyük bir rolü ve emeği vardı. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ihmal edilen Osmanlı Donanması özellikle 1897 Osmanlı-Yunan Harbi ile birlikte denizlerden çekilecek hale gelmiş, Akdeniz'in en büyük deniz güçlerinden iken bu harpte yalnızca iki filo çıkarabilmişti. Makineleri zor çalışan, silahları ise kullanılmayacak durumda olan gemiler Haliç'ten Çanakkale'ye güçlükle gelebilmişlerdi[576]. Osmanlı bahriyesi bu durumdayken Yunanistan'ın Ege Denizi'nde üstünlük kurma çabaları XIX. yüzyılın sonlarında devletin bazı girişimlerde bulunmasına neden oldu. Birtakım İngiliz ıslah heyetleri davet edilerek Osmanlı donanmasında görevlendirildiler[577]. Haliç Tersanesi'nde mühendis ve uzman olarak birçok İngiliz vazife yaptı[578]. Ancak kendi hükümetlerinden emir alan bu uzmanlar çalışmalarını

[573] Genelkurmay Yay., *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (Osmanlı Devri Balkan Harbi) - Garp Ordusu Cephesi Harekatı*, C. III, Kısım II, Ankara 1981, s. 447.
[574] İsmail Arar, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, İstanbul 1986, s. 165; A. F. Türkgeldi. *a.g.e*., s. 165.
[575] Cemal Paşa, *Hatıralar*, Haz. Behçet Cemal, İstanbul 1977, s. 63.
[576] O. Ramis, Y. Teofanidis, *Türk-Yunan Deniz Harbi Hatıratı ve 1909-1913 Yunan Bahri Tarihi*, Çev. Lütfi, İstanbul 1930, s. 13.
[577] Fahri Çoker, "Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri", *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 47, İstanbul 1987, s. 304.
[578] *Ceride-i Bahriye*, "Osmanlı Bahriyesine İngilizler", S. 626, İstanbul 1329, s. 1936.

Osmanlı bahriyesinin gözle görülür bir güç haline gelmesini geciktirmek üzerine yürütüyorlardı[579].

2.5.1. Balkan Harbi Öncesi Tarafların Deniz Kuvvetlerine Bir Bakış

Sultan Abdülaziz döneminde 15 zırhlı, 11 kruvazör, 40 torpidobot, 7 gambot ve 57 yardımcı gemiden oluşan 130 parçalık bir donanma teşkil edilmiş, ancak gerekli teknik kadrolar oluşturulmadan satın alınan gemilerle yalnızca kağıt üstünde güçlü bir donanma oluşturulabilmişti. Çeşitli zırhlı, kruvazör, torpidobot, gambot ve yardımcı gemilerden oluşan ve sayıca yeterli görünen ancak zaruri teknik kadrolar düşünülmeden oluşturulmuş bir deniz gücü ortaya çıkmıştı[580]. II. Abdülhamid'in saltanatı sırasında da Büyük devletlerden özellikle İngiltere'den birçok gemi satın alınmış olsa da İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de üstünlük sağlayacak bir donanmaya sahip olmasını istememesi sebebiyle Osmanlı Bahriyesinin ileri gelenleri yanlış yönlendirmişti. Örneğin 1910 yılında İngiltere'ye staj için gönderilen Osmanlı subayları, Trablusgarp Savaşı başlayınca geri dönmek istemiş, ancak İngiltere tarafsızlığını bahane ederek bu subayların savaşa katılmasını önlemişti. Yunanistan ise Balkan Harbi öncesinde İngiltere ile iş birliği yaparak donanmasını güçlendiriyor, İngiltere'den dört, Almanya'dan da iki muhrip satın alıp muhrip sayısını on dörde çıkararak sekiz muhribi olan Osmanlı donanmasını geçiyordu. Bu sekiz muhrip de diğer Osmanlı gemileri gibi bakımsız, tamire ve havuzlanmaya muhtaç durumdaydı[581]. Donanma talimsiz ve tecrübesiz bir şekilde uzun süre Haliç'te atıl bir vaziyette bekletilmişti[582].

II. Meşrutiyetin ilanı ile iktidara gelen İttihat ve Terakki idaresi sırasında Osmanlı topraklarında etkisini giderek arttıran Alman varlığı donanmanın tekrar ikinci plana atılmasına neden oldu. Donanma faaliyetleri bir yana bırakılarak demiryolu yapımına ağırlık verildi. 1909 yılında Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti kurularak halktan ve sivil kuruluşlardan yardım toplayarak donanmanın gelişmesi ve güçlendirilmesine çalışıldı. Bu cemiyet Donanma Mecmuası isimli bir dergi çıkararak kamuoyunun bahriyeye yönelik ilgisini canlandırdı. Bu ilgi üzerine hükümetler de imkan dahilinde savaş gemileri satın alarak vaziyeti idare etmeye çalıştı. Yine de II. Meşrutiyet dönemi iktidarlarının harcama yaparken kara kuvvetlerini tercih etmesi, Balkan ve I. Dünya Savaşları öncesinde deniz kuvvetlerinin iyiden iyiye güçsüz kalmasına neden oldu[583]. Osmanlı Donanması bu yetersizlik ve bakımsızlıklarla

[579] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2352/88.
[580] Bilal Şimşir, *Ege Sorunu (Belgeler 1912-1913)*, C. I, Ankara 1976, s. 65.
[581] Şimşir, *a.g.e.*, s. 53.
[582] Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. III, İstanbul 1983, s.166.
[583] Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. IV, İstanbul 1984, s. 62.

Balkan Savaşları'nda Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi, Akdeniz, Adriyatik Denizi ve Kızıldeniz dahil çok geniş bir alanda mücadele etmek zorunda kalmıştır. Donanma savaş sırasında hem Karadeniz'de Varna Limanı'nı üs olarak kullanan Bulgaristan'a karşı Osmanlı askeri nakliyatını korumak için görevlendirilmiş, hem Ege Denizi'nde Yunanlılarla mücadele etmiş, hem de kara ordusunu denizden desteklemiştir[584]. Ayrıca İtalyanlardan gelecek muhtemel bir saldırıya karşı donanmanın bir kısmı Çanakkale önlerinde bekletilirken, diğer taraftan Karadeniz ve Marmara'daki deniz nakliyatı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır[585].

Gerçekten de Balkan Harbi'nden önce istikrarlı ve kararlı bir bahriye programının yapılmamış olması, bahriyede görev alan asker ve bürokratların uzun süre bu görevlerde kalamayarak değiştirilmeleri belirli kişilerin sorumluluğunda uzun vadeli bir bahriye planlaması yapılmasını engellemiştir. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminde 13 kez bahriye nazırı, birçok defa da donanma komutanı değiştirilmiştir[586]. Bu politikaların kamuoyunda eleştirilmesi üzerine alelacele ve değerinin üstünde fiyatlarla İngiltere'ye Hamidiye, Amerika'ya Mecidiye, İtalya'ya Drama kruvazörleri sipariş edilmiştir.

1909 yılında Amiral Gamble'ın gayretleriyle iki zırhlı, üç korvet, iki kruvazör, peyk sınıfı iki küçük torpido kruvazörü, on sekiz torpidobot, on altı bot, altı yat ve iki vapurdan meydana gelen ve yeniden toparlanan donanma Marmara Denizi'ne açıldı. Yıllarca atıl kalan donanmanın manevra ve talimde bulunarak Ege'ye yol alması Avrupa'da ses getirdi[587].

Mayıs 1910'da Amiral Williams donanma komutanlığına getirilerek seçilen topçu subaylarını İngiltere'ye gönderdi[588]. Donanma Cemiyeti'nin girişimleriyle Almanya'ya sipariş edilen Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis zırhlıları ile Muavenet-i Milliye, Gayret-i Vataniye, Yadigar-ı Millet ve Numune-i Hamiyet torpidobotları İstanbul'a getirildi[589]. Amiral Williams'ın olası bir savaş halinde kendisinin ve donanmada görevli diğer İngilizlerin çarpışmalara katılmadan görevlerine devam edeceklerini söylemesi üzerine[590] Bahriye Nezareti Ocak 1911'de donanmanın başına Kalyon Kaptanı Albay Tahir Bey'i getirdi.

---

[584] Afif Büyüktuğrul, "Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Gerçekler 1912-1913", *Belleten*, Ankara 1980, C. XLIV, S. 176, s.744.
[585] Bülent Durgun, "Ülke Savunmasında Deniz Yolu Ulaşımının Önemine Bir Örnek: Balkan Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Yolu Ulaştırması", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, İstanbul, Aralık 2011, S. 14, s.149.
[586] A. Büyüktuğrul, *a.g.e*., s. 49
[587] F. Çoker, *a.g.m*., s. 308.
[588] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2500/50.
[589] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2582/21.
[590] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2352/88.

Yeni alınan savaş gemilerinin de katılımıyla Osmanlı donanması 1911 yazı ve sonbaharını talim ve tatbikatla geçirdi[591], Adalar Denizi'ne çıkıldı, karaya asker çıkarma talimleri yapıldı, Rodos, Mersin, İskenderun ve Beyrut Limanlarına uğranıldı[592].

Donanma uzun bir ilgisizlik döneminden sonra yeniden toparlanmaya çalışırken Trablusgarp Savaşı patlak verdi. Osmanlı filosu bu sırada ani hareket kabiliyetinden uzak, eksiklikleri olan, yenilenmeye muhtaç, doğru dürüst bakım ve onarım görmemiş bir haldeydi. Örneğin Barbaros Zırhlısı, donanmaya katıldığı tarihten beri Tersane bakımı ve onarım görmemişti, makine ve kazanları acil onarım istiyordu. Gemi içi telefon alıcı ve vericileri arızalıydı. Turgut Reis Zırhlısı da aynı durumdaydı. Mesudiye'nin makinesi ve kazanları her bakımdan onarıma muhtaçtı. Asar-ı Tevfik zırhlısının top kundakları çürümüştü. Hamidiye kruvazörünün kazan borularının sayısı yetersiz olduğundan geminin hızı düşüktü. Ayrıca toplarının nişangah lambaları da eksikti. Mecidiye'nin kondenser boruları harap vaziyette olup seyir yapması tehlikeliydi. Taşoz ve Basra muhriplerinin de hemen havuzlanarak bakıma alınmaları gerekiyordu[593].

Gemilerin cephane durumlarına bakıldığında onların da çoğunlukla ömürlerini doldurdukları anlaşılıyordu. Örneğin donanmanın en güçlü gemileri sayılan Barbaros ve Turgut Reis zırhlılarının bataryaları hurda denebilecek haldeydi. Bu gemiler ömürlerini tamamladıklarından Almanlar tarafından satılığa çıkarılmışlardı[594]. Yunanlıların yeni savaş gemilerinin silahları bir dakikada üç mermi atarken Osmanlı gemileri üç dakikada bir atış yapabiliyordu[595]. Gemilerde gece nişangah tertiplerinin bulunmaması Osmanlı donanmasının ani gece çıkışları yapıp baskın tarzı harekatına izin vermiyordu. Bu eksikliklerin barış zamanında değil savaş zamanında giderilmeye çalışılması donanmanın savaşmak üzere strateji ve plan yapmak yerine enerjisini eksiklerini tamamlama konusunda tüketmesine neden oldu[596].

Osmanlı gemilerinin karşılaştığı bir diğer zorluk da kömür ve su ikmali meselesi idi. Gemileri hareket ettiren enerji kaynağı olan kömür, Osmanlı topraklarında yeterli miktarda bulunuyorsa da savaş öncesi gereği kadar stok yapılmamış olması donanmaya çok zaman kaybettirecekti. Su konusuna gelince donanmada su tevziatı yapacak gemi bulunmuyordu. Yalnızca Çanakkale Nara Limanı'nda bulunan bir çeşme ve iki duba su kaynağı olarak kullanılıyor, bu da savaş zamanında gemilerde bir su krizi yaşanmasına neden oluyordu.

[591] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2582/21.
[592] O. Ramis, Y, Teofanidis, *a.g.e.,* s. 41.
[593] A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi* ve Cumhuriyet Donanması, C. IV, İstanbul 1984, s. 130.
[594] İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda Türk Donanması", *Türk Kültürü*, S. 117, Ankara 1972, s. 844.
[595] A. Büyüktuğrul, "Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Gerçekler (1912-1913), *Belleten*, C. XLIV, S. 176, Ankara 1980, s. 737.
[596] *DTA*, Daireler Bölümü, 53/5, *DTA*, Daireler Bölümü, 22/20-20A.

Gemiler hareket edebilmeleri için gerekli olan su konusunda çoğunlukla rekabete giriyor, bu çeşmenin başına silahlı nöbetçiler çıkararak ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlardı[597].

Trablusgarp Harbi çıktığı sırada dönüş yolculuğunda Sakız Boğazı'nda bulunan Osmanlı donanması, İtalyan donanması karşısında yetersiz kalacağını bildiğinden hızla Çanakkale'ye doğru yol aldı[598]. Osmanlı donanması en çok ihtiyaç duyulan anda kendisine güvenememiş, bir an önce güvenli sularına dönmüştü. Bu harbin Osmanlı donanmasına verdiği en büyük zararlardan biri İtalyan gemilerinin Çanakkale Boğazı'na sıklıkla yaptığı çoğunlukla gösteri amaçlı taarruz hareketleriydi. Bunlar Osmanlı donanmasının devamlı diken üstünde ve teyakkuzda bulunarak yıpranmasına neden olmuştu[599]. 29 Eylül 1911'de Preveze sularında Hamidiye, Alpagot ve Turgut zırhlıları İtalyanlar tarafından yaralanmış, Trablus yatı ele geçirilmiş, 7 Ocak 1912'de Ordu, Refahiye, Ayıntap, Bafra, Kastamonu gambotları İtalyanların saldırısına uğramış, 24 Şubat'ta ise Avnillah Korveti ile Ankara torpidobotu İtalyan zırhlılarının taarruzuna uğrayarak mürettebatları tarafından batırılmak durumunda bırakılmıştı[600].

Balkan Harbi'nin çıkması Osmanlı Devleti'ni İtalyanlarla barış yapmaya zorlamış[601], Trablusgarp ve Bingazi İtalyanlara terkedilmiştir. Osmanlı donanması boğazlarda hapsedilmiş bir şekilde yıpranırken ve deniz ticareti büyük ölçüde kaybedilmişken Yunanistan elindeki gemileri ikmal etmiş, yeni savaş gemileri satın almış, bitkin Osmanlı bahriyesine karşı zinde bir hale gelmiştir.

Yunanlıların coğrafi ve stratejik konumları itibariyle denizciliğe olan ilgileri Osmanlı hakimiyetinden çıktıktan sonra daha da artmıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Yunan kara birlikleri hezimete uğrasa da gemilerinin Çanakkale önlerine kadar gelmeleri ve Adalar Denizi'nde güç gösterisinde bulunmaları Yunan kamuoyunun donanmaya ve denizciliğe destek vermesine neden oldu. Böylece Osmanlı Devleti ile denizlerde kıyasıya bir silahlanma yarışına başladılar[602]. Eski gemilerini onarıp yeni savaş gemileri satın aldılar. Özellikle Osmanlı Devleti'nin beğenmeyip satın almaktan vazgeçtiği bir İtalyan zırhlı kruvazörünün Yunanlı armatör Girgio Averof tarafından satın alınarak Yunan donanmasına hediye edilmesi Balkan Harbi'nde Yunanistan'ın elini güçlendirecekti. Yapıldığı fabrikaca önce Osmanlı Devleti'ne teklif edilen hatta Yunanlıların da satın almak istediği ancak Osmanlı Devleti karar verirse önceliğin kendisinde olduğu bildirilen bu kruvazör[603], inceleme için gönderilen mülazım ve

[597] A. Büyüktuğrul, "Balkan Deniz Savaşı Harekatı", *Belleten*, S. 176, Ankara 1980, s. 739.
[598] O. Ramis, Y, Teofanidis, *a.g.e.,* s. 43.
[599] Afif Büyüktuğrul, "Osmanlı-Yunan Deniz Silahlanma Yarışı", *Belleten* C. XXXIX, Ankara 1975, s. 156.
[600] Mithat Işın, *Balkan Harbi Deniz Cephesi*, İstanbul 1946, s. 27.
[601] Ali Haydar Emir, *Balkan Harbinde Türk Filosu*, İstanbul 1932, s. 13.
[602] İ. Hami Danişment, *a.g.e.*, s. 336 vd.
[603] *DTA*, Daireler Bölümü, 10/33-69.

yüzbaşı rütbesindeki birkaç zabit tarafından kusurlu bulunarak beğenilmemişti. Bu zırhlının satın alınması konusundaki ihmal asıl etkilerini Balkan Harbi'nde gösterecekti.

Yunanlılar yurt dışından davet ettikleri ıslah heyetleriyle iyi yetişmiş bir donanma kadrosu meydana getirdiler. Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı donanmasının Çanakkale Boğazı'nda bakım ve onarımdan yoksun çalışır vaziyette ve diken üstünde beklemesini iyi değerlendiren Yunanistan, böylece gözle görülür bir üstünlük elde etti[604].

Bulgaristan da Balkan Harbi öncesinde silahlanma faaliyetlerine hız vermiş, birtakım yeni gemiler satın alma girişimlerinde bulunmuştu[605]. Tıpkı kara ordularında olduğu gibi denizlerde de personellerini Rus uzmanların ellerine teslim ettiler[606], üst düzey bahriye makamlarına Rus komutanlar getirdiler. Böylece kısa bir sürede küçük ama etkili bir Bulgar donanması oluşturuldu. Balkan Harbi'ne bir torpido gambot, altı ufak torpidobot, bir yardımcı kruvazör, üç silahlı yat, iki römorkör, dört ufak mayın gemisinden oluşan bir deniz gücüyle girdiler[607]. Harpteki en önemli kozları Karadeniz'deki limanlara ve belli noktalara yerleştirdikleri mayınlar olacaktı. Kısa bir sürede küçümsenmeyecek derecede hazırlandıkları görülüyordu[608]. Balkan İttifakı'nın diğer iki devleti olan Sırbistan ve Karadağ'ın ise denizlerde Osmanlı Devleti ile çarpışabilecek derece kayda değer bir deniz güçleri bulunmamaktaydı.

2.5.2. Tarafların Deniz Strateji ve Harekat Planları

Osmanlı Devleti Donanma Komutan Vekili Albay Ramiz Bey başkanlığında 15–16 Aralık 1912'de Barbaros zırhlısında toplanan Harp Meclisi'nde, deniz harekat planının esasları görüşüldükten sonra filonun üç kola ayrılmasına karar verildi[609]. Deniz egemenliği sağlanmadan adalara sevkiyat yapılmayacak, Çanakkale'deki gemilerin tamirleri bittikten ve tersanedeki gemiler donanmaya katıldıktan sonra hareket edeceklerdi. Adalara sevk olunmak üzere, Akdeniz Boğazı Kuvve-i Mürettebe Komutanlığı, İzmir Mürettebe Komutanlığı ve Ezine bölgesinde görevli Tevfik Paşa idaresinde uygun iskelelerde yeterli miktarda kuvvet toplanacaktı[610].

Savaş gemileri Çanakkale Boğazı'ndan İmroz'a Kumkale'deki sahil toplarının koruması altında hareket ederken; birinci donanma kolu, kuzeydoğudan gelecek destroyer saldırısı beklentisine karşın sancaktan savaş gemilerini perdelerken, ikinci donanma kolu da

[604] *DTA*, Daireler Bölümü, 29/15.
[605] *DTA*, Mektubi Bölümü, 1645/3.
[606] Ali Haydar Emir, *a.g.e.*, s. 39.
[607] M. Işın, *a.g.e.*, s. 50.
[608] A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi* ve Cumhuriyet Donanması, C. IV, s. 142.
[609] Hilmi Bayur, "Balkan Savaşında Türk Filosunun Durumu", *Belleten*, C.XLII, S. 165, Ankara, Ocak 1978, s. 98.
[610] Mithat Işın, *Balkan a.g.e.,* s.224.

aynı görevi, iskele tarafından yapacaktı. Bir savaş gemisiyle ikinci donanma kolu Çanakkale Boğaz'ından saf halinde çıkacak, filo yardımcı gemilerinden oluşan üçüncü donanma kolu da gerektiğinde çekme yardımı yapmak üzere Kumkale açıklarında konuşlanacaktı.

Böylece Balkan Harbi başlarken Osmanlı Devleti Bahriye Nezareti'nin genel harp planı; Ege Denizi ve Çanakkale Boğazı'nda olası bir Yunan taarruzuna karşı donanmayı hazır bekletmek, oluşturulacak bir filo ile de Bulgarlara karşı Karadeniz'de taarruz harekatına girişmekti. Deniz nakliyatını koruma ve kıyı gözetleme işleri de donanmanın görevleri arasındaydı. Donanma, savunma amaçlı harekatında Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın emrindeyken, taarruz harekatında serbest bırakılmıştır. Bahriye Nezareti, dönemin kısıtlı mali imkanları dahilinde ayrıntılı bir deniz harekatından ziyade savunma tedbirlerine ağırlık vermiştir[611]. Bu olumsuzluklara 7 Ekim 1912'de donanmanın bir Padişah iradesi ile Başkomutanlık Vekaleti'ne bağlanmasıyla ortaya çıkan genel emir komuta işleyişindeki zafiyet de eklenmiştir[612]. Savaşın genel gidişatı ile ilgili olarak Deniz Encümeni tarafından yapılan tetkikler Şura-yı Bahriye'ye sunulduktan sonra önce Bahriye Nezareti'ne ardından Başkomutanlık Vekaleti'ne iletiliyordu. Bu bürokratik işlemlerin ağırlığı savaş sırasında donanmanın sevk ve idaresinde aksaklıklara ve hızlı kararlar alınamamasına neden olmuş, Balkan Harbi boyunca Osmanlı donanması, denizlerde bir de bu zorluklarla mücadele etmek durumunda bırakılmıştı[613].

Balkan Savaşları'nda Osmanlı donanması Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi, Akdeniz, Adriyatik Denizi ve Kızıldeniz'i kapsayan geniş bir alanda mücadele etmek zorunda kaldı. Savaş sırasında Karadeniz'de Varna Limanı'nı üs olarak kullanan Bulgaristan'a karşı Osmanlı askeri nakliyatını korumak için donanma görevlendirilmiş, kara ordusu da denizden desteklenmiştir[614]. Ayrıca İtalyanların muhtemel taarruzlarına karşı donanmanın bir kısmı Çanakkale önlerinde bekletilirken, diğer taraftan Karadeniz ve Marmara'daki deniz nakliyatı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır[615].

Savaş başlarken Osmanlı donanmasında yer alan gemiler aşağıdaki gibidir[616].

[611] Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, Osmanlı Deniz Harekâtı 1912-1913*, C.VII, Ankara 1993, s.44.
[612] Genelkurmay Başkanlığı*, Balkan Harbi Kronolojisi*, Ankara 1999, s.13.
[613] *ATASE*, BHK, K:142, D:90, F:003-04.
[614] Afif Büyüktuğrul, "Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Gerçekler 1912-1913", *Belleten*, Ankara 1980, C.XLIV, S.176, s.744.
[615] Bülent Durgun, *a.g.m.*, s.149.
[616] *ATASE*, BHK, K:142, D:90, F:003-21.

Zırhlılar	Barbaros, Turgut Reis, Mesudiye, Asar-ı Tevfik
Zırhlı Korvetler	Feth-i Bülend, Muin-i Zafer, Avnillah
Kruvazörler	Mecidiye, Hamidiye
Muhripler	Taşoz, Yarhisar, Yadigar-ı Millet, Numune-i Hamiyet, Muavenet-i Milliye, Gayret-i Vataniye, Samsun, Basra
Torpidobotlar	Demirhisar, Sivrihisar, Sultanhisar,Tokat, Hamitabat, Kütahya, Ankara, Draç, Antalya, Akhisar, Yunus, Musul
Gambotlar	İclaliye, Zühaf, Necm-i Şevket, Trabzon, Nur-ül Bahir, Marmaris, Malatya, Nevşehir, Taşköprü, Haliç, Refahiye, Antep, Seddülbahir, Bafra, Ordu, Gökçedağ, Kastamonu, Yozgat, İşkodra
Torpido Kruvazörler	Peyk-i Şevket, Berk-i Satvet, Peleng-i Derya
Yardımcı Gemiler	Tir-i Müjgan, Derne, Reşit Paşa, Giresun, Şam, Halep, Nusret, İntibah

Başkomutanlık Vekaleti donanmaya Karadeniz'de başlıca şu görevleri vermişti; öncelikle Karadeniz'de kuvvetli bir filo oluşturacak, bununla hem Bulgar limanlarının ablukası yapılacak hem de Bulgar kıyılarındaki stratejik noktalar bombalanacaktı. Bu arada mümkün olursa Bulgar donanmasını imhası gerektiğinde de Bulgar kıyılarına çıkarma hazırlıkları yapılacaktı. Bulgarlara denizden gelmekte olan askeri nakliyat kesilerek Bulgarların savaş gücü kırılacaktı[617]. Gerçekten de Bulgarların Rusya'dan getirdiği savaş malzemelerini sayısı son zamanlarda artmıştı. Şayet bu nakliyat istenildiği gibi kesilseydi Bulgaristan'ın Kuzey komşusu Romanya'nın tarafsızlığı da göz önüne alındığında Bulgarların savaş gücünü içirip mağlup olması mümkün olabilirdi. Karadeniz'deki Osmanlı filosunun bir diğer vazifesi de Osmanlı silah nakliyatını Bulgarlara karşı korumaktı. Osmanlı donanmasının bir kısmı Karadeniz'de görevlendirilirken kalan kuvvetler de Çanakkale'de olacaktı.

Osmanlı Donanması Ege Denizi'nde kesin zaferle ayrılacağı bir muharebe yapma gücüne sahip değildi. Dönemin Donanma Komutan Vekili Albay Ramiz Bey mevcut imkanlar dahilide Ege Denizi'nde Yunan donanmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak için çeşitli planlar yaptıysa da gerçekleşen muharebelerde başarı sağlanamamıştır. Balkan Harbi'nin denizlerdeki

[617] *DTA*, Fabrikalar Bölümü, 112/90.

en önemli sonucu Osmanlı Devleti'nin Ege Denizi'ndeki üstünlüğünü kaybederek Ege Adalarını kaybetmesi oldu.

Savaşın çıkmasından hemen önce Osmanlı donanması Trablusgarp Harbi yüzünden Çanakkale'de teyakkuz halinde idi. Kuzeyde ise Karadeniz filosu Albay Sermet Bey komutasında Bulgarlara karşı hazırlığa başladı. Bu filoya donanma kumandan vekili değil doğrudan başkumandan vekili emir vermekteydi[618]. 1 Ekim 1912'de göreve başlayan Donanma Komutan Vekili Albay Tahir Burak ile Başkomutan Vekili Nazım Paşa arasında ciddi anlaşmazlıklar vardı. Nazım Paşa uzlaşmaya yanaşmadığı gibi 7 Ekim 1912 tarihli bir irade ile donanma üzerindeki otoritesini daha da güçlendirmek istemişti[619].

Yunanistan'a gelince denizlerdeki asıl hedefi, Ege Denizi'ni hakimiyeti altına alarak Osmanlı Devleti'nin ikmal yollarını kapatmak ve Ege adalarını işgal etmekti. Gerçekten de savaş süresince bu plana bağlı kalarak Çanakkale Boğazı'na yakın adalardan başlamak üzere Ege Denizi'ndeki adaları işgal etti. Bun adalardan Bozcaada, İmroz, Semadirek ve Limni Adaları stratejik noktalar olup, Limni Adası daha sonra Yunanlıların en önemli üssü konumuna gelecekti.[620]. Boğazlar bölgesinin doğal bir uzantısı olan bu adalar daha sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ne karşı yapılan taarruzlarda da üs olarak kullanılmıştır[621].

Yunan deniz kuvvetlerinin Balkan harbindeki planını en dikkat çekici tarafı taarruza dayalı olmasıydı. İlk hedefleri Ege Adaları'nı işgal ederek Ege Denizi'nde hakim duruma gelmek, Osmanlı donanmasını kontrol ve imha etmekti. Osmanlı Devleti'nin deniz yollarına hakim olarak Trakya ve Makedonya'ya yapacakları asker ve malzeme nakliyatını sekteye uğratmak istiyorlardı. Ege Denizi'ne hakim olmak, Osmanlı kıyılarını taciz ederek bölgede üstünlük kurmak ve her şeyden önemlisi Balkan cephesi kara harekatına tam destek sağlamak, Makedonya ve Epir'deki Yunan kuvvetlerine destek vermek harekat planlarının esasını teşkil etmekteydi[622].

Balkan müttefikleri arasında tek donanma Yunanistan'ınki idi. Çatalca engelini aşmak için bir arayış başladığı sırada Yunanistan'ın Marmara Denizi'nde Türk donanmasını arkadan vurduğu takdirde Çatalca engelinin aşılabileceği fikri oluşmuştu. Bütün sorun Yunan donanmasının Boğazlardan geçirilmesine kalmıştı. Bu planın duyulması halk arasında büyük bir telaş ve heyecan yaşanmasına sebep olmuştu[623]. Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyanların

[618] *DTA*, Fabrikalar, 97/72.
[619] *DTA*, Fabrikalar, 97/72.
[620]Genelkurmay Başkanlığı*, Balkan Harbi Kronolojisi*, s.86.
[621] Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara 1998, s.5.
[622] Ali Haydar Emir, *a.g.e.*, s.13.
[623] ATASE, BLH, K:125, D:19, F:10.

da teşebbüs ettiği ancak başarılı olamadığı bu girişim üzerine Gelibolu tabyaları Şevket Turgut Paşa'nın kumandasıyla takviye edildi.

Yunan Deniz Kuvvetleri, Balkan Harbi'nin hemen başında İonya Denizi Donanması ve Ege Denizi Donanması olmak üzere iki filoya ayrıldı. Averof Zırhlısı'nın liderliğinde altı muhrip ve bir denizaltıdan oluşan I. Filo ile üç zırhlı, sekiz muhrip ve iki torpidobottan oluşan II. Filo Ege Denizi'nde ve adalarda Osmanlı donanmasına karşı harekat hazırlıklarına başladı[624].

Bulgaristan altı torpidobottan oluşan küçük ama yeni donanması ile Karadeniz'deki limanlarında tedbir almış, belirli bölgeleri mayınlayarak savaşa hazırlanmıştı.

2.6. Balkan Harbi'nde Hamidiye Kruvazörü

2.6.1. Hamidiye Kruvazörünün Satın Alınması ve Balkan Harbinden Önceki Görevleri

1897 Osmanlı-Yunan Harbinde Osmanlı donanmasının arızalar, yetersizlikler ve tecrübesizlik yüzünden başarısız bir mücadele vermesi, donanmanın işe yarar bir hale getirilmesi ve yenilenmesi gerekliliğini açıkça ortaya koyuyordu. Osmanlı bahriyesinin yarattığı bu hayal kırıklığı II. Abdülhamid döneminde donanma gemilerinin Haliç'ten çıkarılmamasının bir sonucuydu. Daha 15 Nisan 1897'de atış denemeleri yapmak üzere Haliç'ten çıktığında personelin tecrübesizliği ve gemilerin arızaları gün yüzüne çıkmış, dönemin donanma komutanı olan Amiral Hasan Rami Paşa'nın 21 Haziran 1897'de kaleme aldığı rapor donanmanın en kısa sürede yenilenmesi gerektiği ortaya konmuştu. Paşa'nın donanmaya dair yazarak II. Abdülhamid'e sunduğu meşhur raporunda da işaret ettiği üzere hızlı ve savaş gücü yüksek torpidobotların sipariş edilmesine karar verildi ve çeşitli Avrupa tezgahlarına on dokuz adet torpido sipariş edildi. Eldeki savaş gemilerine gelince bunlar yenilenecek, kazanları değiştirilecek, yeni satın alınan toplarla teçhiz edileceklerdi. Paşa, torpidoların satın alınmasında bazı usulsüzlükler bulunduğunu, donanmaya katıldıklarından beri bunlara hiç bakım yapılmadığını, iki saat bile seyre çıkamayacaklarını söylüyordu[625].

Kruvazör sınıfı büyük savaş gemileriyle ilgili bir karar alınmamışken bir anda Hamidiye Kruvazörü'nün İngilizlere sipariş edilmesi bazı iddiaları da beraberinde getirecekti. Bu iddialardan biri de daha önce bahsedildiği üzere 1855'ten itibaren gittikçe artan Ermeni Olayları esnasında Amerikan, Fransız, İtalyan ve İngiliz azınlıklara ait gayrimenkullerin büyük ölçüde

[624] Celaleddin Yavuz, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Donanması Neden Kullanılmadı", *Dokuzuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, C. II, Ankara 2006, s.381.
[625] Ahmet Küçükoğlu, *Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003, s. 26-27.

zarar gördüğü iddiası ve bu azınlıkların temsilcilerinin zararlarının karşılanması için tazminat talep etmeleriydi. Babıali bu istekleri reddetti ancak bu ülkeler taleplerinden vazgeçmeyip haklarını almak için her yola başvuracaklarını bildirdiler. Bunun üzerine tazminat ödemeyi kendi ve devleti için bir prestij kaybı görerek meseleyi hem hak talebinde bulunan devletleri memnun eden hem de Osmanlı Devleti'nin itibarını zedelemeyen bir formülle çözmeye çalışan II. Abdülhamid, Amerikan elçisi aracılığıyla yine Amerikalı bir gemi inşa fabrikası olan William Cramp & Sons isimli kuruluşun temsilcilerini saraya davet ederek gemi sipariş etti. Amerika Birleşik Devletleri tarafından istenen tazminat gemi siparişi ücretine eklendi. Aynı yöntem İngiliz, İtalyan ve Fransız talepleri için de uygulandı[626].

Hamidiye, Mecidiye, Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet gemilerinin satın alınmasında o sıralarda Yunanistan'ın bir kruvazör satın alıp iki tane ısmarladığı, Rusların da kruvazör inşa ettikleri haberlerinin de etkisi oldu[627]. Donanmadan Ahmet Bey, yabancı devletlerin yaptıkları kruvazörleri görüp fikir edinmek üzere İngiltere ve Almanya'ya gönderildi. Bu incelemelerden sonra İngiltere, Amerika ve İtalya'ya birer kruvazör ısmarlanmasına karar verildi[628].

Donanmanın yenilenmesi sürecindeki önemli gelişmelerden biri de Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa'nın yeğeni Yarbay Osman Bey'in girişimleriyle 1889'da yayımlanmaya başlayan Ceride-i Bahriye'nin çıkarılması oldu. Gazete hem bahriye alanındaki yenilikleri takip ederek okuyucuya bilgi veriyor, hem de bahriyenin kurumsallaşma sürecinde rol oynuyordu. Dergi 1922'ye kadar çeşitli isimler altında yayımlanarak yaşatıldı[629].

Böylece 1900 yılında İngiltere'ye Hamidiye Kruvazörü, ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne Mecidiye Kruvazörü ve İtalya'ya Drama Kruvazörü sipariş edildi[630]. Avnillah ve Feth-i Bülent muhripleri ile Sivrihisar, Sultanhisar, Demirhisar torpidobotları ve Marmaris, Ayintab, Bafra, Ordu, Seddülbahir, Kaş, Kerempe, Tekirdağ, Nevşehir, Malatya, Antalya gambotları Fransız fabrikalarına, Antalya, Ankara, Draç, Kütahya, Musul, Tokat, Urfa, Akhisar, Yunus, Abdülmecid torpidobotları da İtalyan fabrikalarına sipariş verildi[631].

İkinci sınıf muhafaza güverteli bir kruvazör olan Hamidiye 1902 yılında kızağa konmuş, 1903 yılında da denize indirilmiştir. Uzunluğu 112, genişliği 14.5, draftı 4.8 metre, ağırlığı 3904 ve deplasmanı 3830 ton, sürati ise 22 mil olan Hamidiye[632] için Armstrong firması ile 2 ay

[626] Edwin Pears, *Forty Years in Constantinople*, Londra 1916, s. 171-173.
[627] *DTA*, Şura-yı Bahriye, 547/9-C.
[628] *DTA*, Erkan-ı Harbiye, 133/37.
[629] Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi 1728-1965*, C. I, Ankara 1968, s. 101.
[630] İtalya, Drama kruvazörünün inşa süresini uzattı ve neticede Trablusgarp Harbi'ni bahane ederek gemiyi teslim etmedi. Libya ismiyle İtalyan donanmasına katılan Drama, 1935'e değin kullanıldı. Bkz. A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C. III, İstanbul 1973, s. 213.
[631] Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. III, s. 219.
[632] *Hamidiye ve Akın Harekatı*, s. 9.

zarfında bedeli olan 377.963 sterlinin (415.760 Osmanlı lirası) Osmanlı Devleti tarafından ödenmesi ve yirmi ayda teslimi üzerine anlaşmaya varılmıştır. Ancak ödemeler aksatılınca geminin inşası gecikmiş ve teslimi 1906 yılının Şubat ayında gerçekleşmiştir. 10 adet Krupp, 6 adet 37 mm ve altı adet 47 mm Hotchkiss topu ile donatılmış, ayrıca 2 adet de torpido kovanı yerleştirilmiştir[633]. İlk olarak Hamidiye'nin 3200 ton olmasına karar verildiyse de sonradan genişletilmişti[634]. Hamidiye'nin yapım aşamasında kontrolör memur olarak İnşa Yüzbaşı Mehmet Said ve Makine Yüzbaşı İbrahim Beyler görevlendirilmiş[635], haftalık raporlarla inşa aşamalarını İstanbul'a bildirmişlerdir[636]. Sir WG Armstrong Whitworth & Co. Ltd. şirketine ait Elswick Shipyard Tersanesi tezgahlarında yapımı tamamlanan kruvazör görkemli bir törenle 25 Eylül 1903'te denize indirilmiştir[637]. Törende Osmanlı Devleti'nin Londra Sefiri Kostaki Musurus Paşa, İngiltere Hükümeti'ni temsilen Mister Finger, fabrika sahibi Lord Armstrong ve bu şirket adına çalışan bilim insanı Sir Andrew Noble hazır bulunmuştur[638].

Gemiyi teslim almaya giden Türk heyeti orada bir takım seyir ve hız denemeleri yapmış[639] ve Hamidiye başkanlığını Yüzbaşı Rauf Bey'in yaptığı 9 kişilik bir heyet ile yurda getirilerek 1904 yılının Nisan ayında donanmaya katılmıştır[640]. 28 Ağustos 1913 tarihli ve Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmud Paşa imzasıyla Bahriye Nezareti'nden yazılan yazı ile Hamidiye kruvazörü süvarisi olan Rauf Bey'e korvet kaptanlığı tevcih edilmiştir[641].

Hamidiye, Balkan Harbi öncesinde de önemli görevler üstlenmiştir. Bunlardan biri Sisam İsyanı'nın bastırılmasıdır. Ege Denizi'nin en büyük adalarından biri olan Sisam'da 1908 yılında artan huzursuzluk Osmanlı Devleti tarafından atanan Sisam Beyi Kupas Efendi'ye karşı büyüyerek muhalefet lideri Sofilis'in isyan başlatmasıyla sonuçlanmış, Hükümet Konağı, kışla ve postane basılmıştır. Olayları bastırmaya çalışan 150 kişilik Osmanlı müfrezesi asilerce esir alınınca Sultan II. Abdülhamid isyanın bastırılması için donanma öncülüğünde adaya asker çıkarılması emrini vererek Hamidiye Kruvazörü, Peyk-i Şevket torpido kruvazörü, Marmaris, Ayıntab, Bafra gambotları, Halep, Hudeyde, Dikili gemileri görevlendirilmiştir[642].

Hamidiye ayrıca 31 Mart İsyanı'nı (13 Nisan 1909) bastıran Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa Yeşilköy'de karargah kurduğu sırada Hareket Ordusu'na katılan donanma gemilerinden biriydi.

---

633 Ersan Baş vd., *a.g.e*., s. 9.
634 Ahmet Küçükoğlu, *a.g.t.,* s. 29-30.
635 *BOA*, Y.MTV., 238/66.
636 *BOA*, Y.MTV., 236/66.
637 *BOA*, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA), 44/26.
638 *BOA*, Y.PRK.EŞA, 44/26.
639 *BOA*, Y.PRK.EŞA*,* 71/62,
640 *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 668/16; A. Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C. III, s. 211.
641 *BOA*, İrade Bahriye (İ.BH.), 12/35.
642 *BOA*., Y. PRK.BŞK, 7*9*/94.

Eylül 1909'da Tuna Muhtelit Komisyonu'na katılmak üzere görevlendirilen Osmanlı delegelerini taşıyan bir yata refakat eden Rauf Bey idaresindeki Hamidiye, komisyon görüşmeleri esnasında gerek yabancı devletlerin temsilci ve konsoloslarını gerekse belde eşrafı ve ailelerini ağırladı. 21 Eylül II. Abdülhamid'in doğum günü olduğundan kruvazör o gece fenerlerle aydınlatıldı. Ertesi gün alay sancakları düzenlendi, 21 pare top atışı yapıldı[643].

İstanbul'a geri dönen Hamidiye, İngiliz ıslahat heyeti başkanı Amiral Gambel'in yaptığı düzenlemelerle Donanma Birinci Fırkası'na dahil edildi ve 1910 yılı başında Girit yakınında Kerpe Adası'na kadar uzanan Akdeniz donanması tatbikatına katıldı[644]. Nisan ayında Hamidiye, Asar-ı Tevfik, dört torpidobot ve dört taşıt gemisi ile Arnavutluk Ayaklanması'nı bastırmak üzere Şingin, Avlan, Bor ve Draça'da harekatta bulunarak isyanın bastırılmasında görev aldı.

Şubat 1911'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşa'yı Yemen'deki isyanı bastırmak üzere bölgeye Hamidiye götürdü. İmam Yahya ve Seyit İdris idaresinde başlayan bu isyanlar Mayıs ayında bastırıldı[645].

İngiltere'de kralların taç giyme merasimlerinde diğer devletleri temsilen birer temsilci ve istenirse bir de harp gemisi göndermesi adet olduğundan Kral V. George'un cülusuna Osmanlı Devleti Hamidiye Kruvazörü'nün temsilinde katılmaya karar verdi. 22 Haziran 1911'de gerçekleştirilen ve kendisi de bir deniz subayı olarak yetişen V. George'un tahta çıkışı için Hamidiye böylece İngiltere'ye gitti. Ziyaret giderleri için 385.074 kuruş, kömür gideri içinde 528.577 kuruş ayrılmıştı[646]. İngiltere'de gerek mürettebatının disiplini ve gerek geminin temizliği ile Hamidiye dikkatleri üzerine çekti. Tören sona erince Marconi şirketi ile yapılan anlaşma gereği gemiye telsiz konuldu[647]. Böylece Hamidiye Osmanlı Donanması'nda telsiz telgrafla donatılan ilk gemi oldu. Diğer gemiler için Okmeydanı'nda kurulan ve 1912'de faaliyete geçebilen kıyı telsiz istasyonunun cihazları da yine bu İngiliz firmadan satın alınmıştı[648]. Hamidiye dönüş yolculuğu sırasında 2 Ağustos'ta uğradığı Trablusgarp Limanı'nda halkın büyük sevinç gösterileriyle karşılandı[649].

İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği sırada Osmanlı donanması dünya kamuoyunda dikkat çeken ve takip edilen Beyrut gezisini henüz tamamlamış, Albay Tahir Bey'in komutasında Sakız Adası'na doğru seyretmekteydi. Geziye katılan filoda bulunan

---

643 *DTA*, Umumi Evrak, 202/67.
644 *Türk Ansiklopedisi*, "Hamidiye Kruvazörü", C. XVIII, Ankara 1970, s. 442-444.
645 Genelkurmay Başkanlığı, *1911-1912 Osmanlı İtalya Harbi Deniz Harekatı*, C. III, Ankara 1980, s. 42.
646 *BOA*, Y.PRK.EŞA, 44/26.
647 *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 313/163.
648 *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 313/163; BOA, Hariciye Nezareti Belgrat Sefareti (HR.SFR.), 652/39, 629/88; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, *Osmanlı Devri 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi Deniz Harekatı*, C. III, s. 27.
649 *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 313/163.

Hamidiye, savaşa hazır olunmasını bildiren emir uyarınca Çanakkale'de herhangi bir İtalyan baskınına karşı Boğaz'ı ve İstanbul'u korumak için buraya gelerek karakol vazifesi yaptı. 29 Eylül 1911'de Hamidiye, Alpagot ve Tokat torpidoları ile Preveze sularında bir İtalyan muhribi tarafından tahrip edildi[650].

2.6.2. Hamidiye'nin Balkan Harbi'nde Akın Harekatından Önceki Karadeniz, Marmara ve Akdeniz Faaliyetleri

1 Ekim 1912 Salı günü Hamidiye, Çanakkale Boğazı'nda İtalya donanmasına karşı demirli bir halde bulunuyor, kömür almayı bekliyordu. Kaptan Rauf Bey ve mürettebat Balkanlardaki son durumla ilgili detaylı bir bilgiye sahip değildi[651]. O gün gemiye kömür alınması işi ile meşgul olundu[652].

Aynı gün Osmanlı Donanması'nın amiral gemisinden gelen telsiz Hamidiye'nin İstanbul'a hareket etmesi emrini verdi[653]. Geminin tamire muhtaç olmadığı halde savaş zamanı donanmadan ayrılmasının tuhaf olması, yeni ve mühim bir meselenin çıktığını gösteriyordu[654].

Halihazırda savaş halinde bulunulduğundan geminin kazanları aylardan beri istim üstünde idi. Böylece kısa sürede yola çıkıldı ve ertesi sabah saat dokuzda Fındıklı önüne demirlendi. Balkan Devletleri'ne karşı seferberlik ilan edilmiş olduğu anlaşıldı. Hamidiye Karadeniz'e gidecek ve burada yapılacak olan askeri nakliyatı Bulgar torpidolarının taarruzlarından koruyacaktı[655]. Böylece Karadeniz'de günlerce dolaşarak hem askeri nakliyatı muhafaza ettiler hem de harbin başladığı haberini beklediler[656].

8 Ekim sabahı Hamidiye Sinop Limanı'na demirledi. Rauf Bey, gemiye gelen Sinop mutasarrıf vekili ve muhasebecisi ile İstanbul'a sevk olunacak askerin hazır olup olmadığını görüştü, ardından bu iş için Marmara vapuru buraya geldi. Ertesi İnebolu'ya demirlendi. İnebolu halkı Hamidiye'yi davul ve zurnalarla karşıladı. 11 Ekim'de Haydarpaşa önünde yatan donanmaya katılan kruvazör, ayın on dördünde yine Sinop'a döndü. 15 Ekim'de burada 100 kişi mevcutlu bir bölük asker ve iki sahra topuyla karaya asker çıkarılması talimi yapıldı[657].

---

[650] A. Küçükoğlu, *a.g.t*., s. 41.
[651] *Hamidiye'nin Gazası*, (Bir heyet tarafından tertip ve tahrir edilmiştir), İstanbul Tanin Matbaası, 1329, s. 10.
[652] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 11.
[653] Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Harbi Osmanlı Deniz Harekatı 1912-1913*, Cilt VI, s. 60.
[654] *DTA*, Hamidiye Kruvazörü'ne ait 1913 Tarihli Hatırat, Deniz Müzesi Komutanlığı Tarih Arşiv Müdürlüğü Kütüphanesi El Yazması Eserler Bölümü, Sıra No: 42, Demirbaş No: 3418. Bu hatırat gemide mühendis asteğmen rütbesiyle görev yapan Şakir (Tunççapa) Efendi'ye ait olup, akın harekatının sonuna kadar düzenli olarak tutulmuştur. Defter, Ahmet Celalettin Saraçoğlu tarafından önce 1 Ocak-20 Mart 1959 tarihleri arasında tefrikalar halinde Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanmış, ardından kitap olarak basılmıştır. Bkz. A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.,* s. 12.
[655]Ersan Baş, Arif Emre Kara, Ahmet Küçükoğlu, *"*Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı*", Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Piri Reis Araştırma Merkezi,* Sayı: 4, İstanbul 2009*,* s. 41; *Hamidiye'nin Gazası,* s. 13; A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 27.
[656] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 14.
[657] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 28, 29.

18 Ekim 1912 Cuma günü Hamidiye İnebolu Limanı'nda bulunduğu sırada gelen bir telsiz telgraf Osmanlı Devleti'nin Balkan ittifakına harp ilan ettiğini haber veriyor, Hamidiye'nin derhal Bulgaristan sahillerini abluka altına alan donanmaya iltihak etmesini emrediyordu. Rauf Bey "*Gelen ve geçen tüccar gemileri limana celp ederek hüviyetlerini tahkik ve şüpheli gördüklerinizi tevkif ediniz*" emrini vererek sahile çıktı[658]. Aynı akşam divan taburunda zabitan ve efrada harpten, tarihten, dinden, vatandan ve vazifeden bahseden kısa ama etkili bir konuşma yaptı. Tören "*Padişahım çok yaşa*" duasıyla bitirildi[659].

Böylece Hamidiye Varna'ya doğru hareket etti. 19 Ekim 1912 Cumartesi günü Bulgar sahilleri görünmüşken boş benzin fıçıları ile yüklü bir Bulgar teknesine tesadüf edildi. Yedeğe alınan bu gulet ertesi sabah donanmaya katılan Hamidiye tarafından İstanbul'a hareket eden Turgut Reis'e teslim edildi. Akşam saat yedide bütün donanma İstanbul Boğazı'na döndü, Varna civarında yalnız Hamidiye kaldı. Filo gittikten sonra Hamidiye bütün geceyi Varna açıklarında geçirerek abluka vazifesini yerine getirdi. 20 Ekim sabahı Hamidiye Varna'nın kuzeyinde bulunan Kovarna Limanı açığına gelerek demirledi[660]. Bir Bulgar tüccarına ait yelken gemisine rastlanılarak Turgut Reis'in refakatine bırakıldı. İstanbul'a götürülen bu gemi Osmanlı donanmasının uzun yıllardan beri ganimet olarak zapt ettiği ilk gemi oluyordu[661].

Aynı gün Kovarna Belediye Reisi'ne hitaben bir mesaj yazıldı ve Topçu Mülazımı Şemseddin ve IV. Bölük Mülazımı Fehmi Efendiler içine 407 santimetrelik küçük bir top yerleştirilmiş olan bir filikayla sahile doğru yola çıktılar. Sahilden de birtakım işaretlerle filika davet ediliyor, iskeleye yanaşmaları isteniyordu. Bulgarların bu kadar misafirperver olmayacakları düşünülürken filikanın tuzağa düşürülmek üzere pusu kurulan mevkiye çekilmek istendiği anlaşıldı. Filika, gösterilen iskele mevkiine henüz yaklaşmışken sahilden yoğun bir yaylım ateşi başladı. Filika sahildeki siperlere doğru küçük topuyla ateş açtığı gibi Hamidiye de toplarını kıyıya çevirdi. Filikadakiler telaş göstermeden ve şans eseri yara almadan geri döndüler[662].

21 Ekim'de Hamidiye önemli Bulgar limanlarından biri olan Kovarna'yı bombardımana başladı. Önce 3000 metreden, sonra 1600 metreden şehir top ateşiyle dövüldü. Liman dairesi, gümrük binası ve fabrikalar gibi birtakım binaları bombardımanla tamamen tahrip edildi. Bölge halkının bir kısmı şehrin içlerine bir kısmı ise Romanya sınırına kadar kaçtı. Ardından Varna'ya yol verilerek Mecidiye'yle karşılaşıldı. Varna'dan Balçık'a giden

[658] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 31.
[659] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 17.
[660] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 18.
[661] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 32.
[662] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 19, 20.

yol üzerinde sahilde, 6700 metre uzaklıkta ortaya çıkan Bulgar müfrezesi üzerine ateş açıldı. Müfrezeden ve top arabalarından bir iz kalmayana kadar ateşe devam edildi[663]. Rauf Bey, bulunulan mevkiye bir şamandıra bırakarak üzerine şunu yazdırdı: "*Hamidiye Kruvazörü Bulgar çetelerine selam eder. Eğer akıllarını başlarına almazlarsa inşallah Varna'da buluşacaklarını vaat eder*". Saat üçte Bulgar torpidobotları görülerek Mecidiye ile birlikte ateş açıldı. Odesa'dan gelecek bir gemiyi himaye etmek üzere Rauf Bey gemidini Mecidiye'den ayırdı[664].

Hamidiye, Evksinograd Sarayı civarındaki kışlayı bombardıman etmek ve Varna istihkamını vurmak üzere Mecidiye Kruvazörü ve Yadigar-ı Millet muhribiyle bir araya geldi[665]. Saat bir sularında buralar başarılı bir şekilde bombardıman edildi. Bombardımana Mecidiye de katıldı, nihayet saat ikide ateş kesildi. Hamidiye, St. George burnunun yaklaşık 9000 metre açıklarında celp flamalı bir şamandıraya rastladı. Şamandırayı almak ve incelemek üzere bir istimbot gönderilmekteyken Varna Limanı'ndan üç torpidobotun çıkmak üzere olduğu görüldü. Mecidiye ve Yadigar-ı Millet'le birlikte üzerlerine ateş açılarak limana geri dönmeye mecbur edildiler. Hamidiye saat dörtte Varna açıklarına gelerek St. Georg burnuna yakın bulunan dalgakırana 8500 metre mesafeden Bulgar torpidolarını bir daha limandan çıkmaya mecbur etmek için mermi ateşi açtıysa da sahilden karşılık görmedi[666].

Bu sırada alınan yeni bir bir telgrafla Hamidiye, Yadigar-ı Millet torpidosuyla birlikte harekete geçti. 22 Ekim Salı günü yeni görevin ne olduğunu beklemekle geçerken, 23 Ekim'de şiddetli rüzgar yüzünden pruva direği kırıldı ve geminin telsiz telgraf muhaberatı kesintiye uğradı[667].

Hamidiye 24 Ekim Perşembe sabahı tekrar Varna açıklarına döndü ve sahili tarayarak Burgaz'a doğru yol aldı. Saat sekizde Emona Burnu'ndan bir buçuk mil mesafeden geçerken sahilden tüfekle açılan yaylım ateşine hemen karşılık verildi. Hamidiye'nin sahile yaklaştığını gören bölge halkı içerilere doğru kaçıyordu. Saat onda Hamidiye, Burgaz önlerinde Turgut Reis zırhlısıyla buluştu. Rauf Bey, Turgut Zırhlısı'na giderek kaptanıyla müzakerede bulundu ve iki zırhlı Sozopol'e yaklaştı[668]. Burgaz Belediye Reisi'yle görüşmek üzere Basra torpidosu sahile yanaştıysa da bir yetkiliye rastlanmadı. Bunun üzerine Hamidiye'nin istimbotu sahile gönderildi. Fakat sahildeki Bulgar subayları getirilen pusulayı almayı kabul

[663] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 21.
[664] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 33-34.
[665] Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 83.
[666] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 23.
[667] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 24.
[668] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 26.

etmedi[669]. Düşman tarafından ateş edilmedikçe ateş edilmemesi talimatı esas olduğundan sahildeki Bulgar topları üzerine Hamidiye'den ateş edilmiyordu. İhtiyaçların ve kömürün ikmali için Hamidiye Boğaz'a döndü[670]. İhtiyaçlar temin edildikten sonra 26 Ekim Cumartesi gece yarısına doğru Bulgar sahillerine hareket edildi. Ertesi gün Turgut zırhlısı abluka hattındaki mevkiini Hamidiye'ye terk etti. 28 Ekim Pazartesi günü sabahı Hamidiye Balçık kasabası önüne bir buçuk mil kadar sokularak Rauf Bey, Varna ve Balçık Belediye Reislerine hitaben iki muhtıra hazırladı. Bu muhtıralarda Varna Limanı'ndaki gemilerin teslimi ve Osmanlı yelkenli gemilerinin serbestçe seyrine muvafakat edilmesi için 12 saat mühlet tayin ediliyordu[671]. Muhtıralar Hamidiye'nin istimbotu ile sahildeki Bulgar subaylarına teslim edildi[672]. Ancak Bulgarlar cevap vermeyeceklerini bildirdiler.

29 Ekim'de bir torpilin başıboş yüzmekte olduğu görülerek torpil filika ile yanına gidilerek bağlandı ve yan mataforası vasıtasıyla Hamidiye'ye alındı. Rauf Bey'in tetkiki neticesinde torpilin üzerindeki markanın Suneharle isimli Fransız fabrikasına ait olduğu anlaşıldı[673]. Saat dokuz buçukta bir vapura tesadüf edildi. Varna'ya gitmekte olduğu ve Hamidiye'yi görür görmez hemen bütün ışıklarını söndürdüğü anlaşılan vapurun peşine düşüldüyse de yakalanamadı[674].

30 Ekim sabahı saat onda Varna istihkamları içinde mevki alındı, fakat Bulgarlar tarafından herhangi bir tecavüz hareketi görülmedi. Basra muhribi burada Hamidiye'ye katıldı[675]. Hamidiye'nin istimbotu tırmıklarla teçhiz edilerek bölgedeki mayın hatlarını taramak için görevlendirildi[676]. Kuzeye doğru hareket edildiği sırada rüzgar şiddetlendi. Hamidiye mevkiini Mecidiye kruvazörüne terk etti ve Haliç'e hareket emri alındı[677]. 31 Ekim'e kömür de bitmek üzere olduğundan İstanbul'a yol verildi[678].

Hamidiye Haliç'e döndükten sonra 1 Kasım'da doğruca havuza girerek üç gün süren tamirat ve temizliğe başlandı. 5 Kasım'da eksik olan kömür mevcudu ikmal edildikten sonra akşamüstü hareket edildi. Rauf Bey zabitanı geminin salona davet ederek Bulgarların Çatalca'ya kadar geldiğini, Osmanlı donanmasının milletin yüzünü güldürmek üzere harp edeceğini ifade etti[679].

---

669 Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Harbi Deniz Harekatı 1912-1913*, C. VI, s. 99.
670 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 35.
671 Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 89.
672 *Hamidiye'nin Gazası,* s. 27.
673 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 36
674 *Hamidiye'nin Gazası,* s. 28.
675 *Hamidiye'nin Gazası,* s. 29.
676 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 36
677 *Hamidiye'nin Gazası,* s. 30.
678 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 36
679 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 37.

8 Kasım gecesi Hamidiye Silivri'ye geldi[680]. Burada demirlemiş olan Barbaros Hayrettin Zırhlısı, Donanma Kumandan Vekili Albay Tahir Bey'in sancak gemisi olduğundan Rauf Bey kendisiyle görüşme imkanı buldu. Görüşmenin ardından Rauf Bey, Silivri'de idare-i örfi ilan ederek ordudan firar edip bölgede rahatsızlık yaratan askerleri dağıtmak amacıyla karaya on kişilik bir müfreze çıkardı.

Ertesi gün iki mühendis ve bir yüzbaşı maiyetinde sahile yirmi kadar asker sevk edildi. Bunlar hem kasaba içinde asayişi muhafaza edecek, hem yaralı ve hasta askerlerle ilgilenecek, hem de vefat edenlerin cenazeleri kaldırılıp defnedeceklerdi. Rauf Bey de karaya çıkarak dağınık ve harbe alışık olmayan nizamiye askerlerini tanzim etti, ordularına sevk için uğraştı. Ardından Başkumandan Vekili Nazım Paşa'yı görmek için bir torpidobotla Çatalca'ya gitti[681].

10 Kasım Pazar günü Çatalca hattını müdafaa eden ordudan geride kalan dağınık, hasta ve yaralı kafilelerinin henüz arkası kesilmişti ki Silivri'nin kuzeybatı sırtlarında Bulgarların süvari keşif kolları görüldü, ancak üzerlerine açılan ateş sonucu korkarak dağıldılar[682]. Silivri'de asayişi sağlamak için oradaki gemilerin nişancılarından bir müfreze tertip edildi ve Rauf Bey de karaya çıkarak orada kalmış olan Rum ve Musevi Silivri sakinlerini teselli ve teskine çalıştı. Geceyarısı aldığı emir üzerine Hamidiye tekrar Tekirdağ'a doğru hareket etti. Yolda Erikli önlerinde bulunan Nevşehir gambotundan gelen Bulgarların henüz Erikli'ye gelmediği, ancak kasaba halkından bir kısmının sahile çıkarılan bir filikaya ateş açtığı haberi üzerine Hamidiye Erikli'ye yol aldı. Deniz feneri yakılmamış olan Erikli Limanı'na gelinerek halkın camiler gibi binaları kendilerine siper etmiş olduğu görüldü. Rauf Bey, bir filika için kasabayı top atışıyla harap etmemeyi tercih ederek Büyükçekmece'deki donanmaya katılmak üzere geri döndü.

12 Kasım Salı günü Bigados'a kadar sahil boyunca keşif yapıldı. 13 Kasım'da Bigados'un kuzeydoğusuna doğru hareket eden iki yüz kişiden fazla olduğu tahmin edilen bir Bulgar piyade müfrezesine rastladı. Üzerlerine ateş açılarak dağıtıldılar[683]. Ardından bir fırka kadar olduğu tahmin edilen bir Bulgar kuvvetinin Bigados'un kuzeyine gelerek çadır kurduğu, mühimmat ve levazım taşıdığı, ordugah kurup yerleşmekte olduğu görüldü. Hamidiye Topçu Zabiti Ziya Efendi'nin pruva direğindeki kontrol mevkiinden başarılı yönlendirmesi ile açılan ateş sonucu Bulgar kuvveti şaşkın ve dağınık bir halde kaçışmaya başladı[684]. Ancak saklanmak için tepe ve sırtları aşmak durumunda olduklarından başarılı olamadılar. Buradan

680 Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. IV, s.198-199.
681 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e*., s. 38.
682 *Hamidiye'nin Gazası*, s. 32.
683 *DTA*, Hamidiye Kruvazörü'ne ait 1913 Tarihli Hatırat, s. 17.
684 *Hamidiye'nin Gazası*, s. 34.

Büyükçekmece'ye gelinerek 14 Kasım limanda geçirildi. Çatalca'da devam eden çarpışmaların şiddetli top ateşi sesleri Hamidiye'den görülüyor ve duyuluyordu. Ertesi Cuma günü hem sahili taramak ve hem de sürat tecrübesi yapmak üzere Bahriye Nazırı Vekili Salih Paşa Hamidiye'ye geldi[685]. Aynı gün Palur Köyü civarında görünen bir miktar Bulgar askeri üzerine ufak bir topla atış yapıldı[686].

16 Kasım 1912'de Hamidiye Küçükçekmece'den kömür aldı[687]. Ertesi gün Yeşilköy'de cephanesini ikmal etti. 19 Kasım'da Asar-ı Tevfik Zırhlısı refakatinde Gelibolu'ya hareket edildi. Aynı gün Tekirdağ ve Kumbağ önlerinde projektörlerle sahiller tarandıktan sonra gelen bir telsiz telgrafı üzerine gece yarısı saat üçte Hamidiye Büyükçekmece'ye geri döndü. Kendisi için hazırlanan erzağı aldıktan sonra gelen bir diğer emir gereği Karadeniz'e hareket etti. Varna sahilindeki Mecidiye'nin kömürü bittiğinden onun yerine geçecek, Bulgar torpidolarının Osmanlı nakliye gemilerini taciz etmelerini engelleyecekti[688]. Boğaza girerken Kurban Bayramının ilk günü idi. Dolmabahçe Sarayı'nın önünden geçerken üç defa "*Padişahım çok yaşa*" denilerek Sultan Reşat'ın bayramı kutlandı[689].

Hamidiye, İstanbul Limanı'ndan yola çıkarken Tophane açıklarından Beşiktaş önlerine kadar sıralanmış halde bulunan bulunan İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Avusturya Macaristan, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerin savaş gemilerinin arasından geçmişti. Bunlar, Bulgarlar şehre girdikleri takdirde İstanbul'da yaşayan vatandaşlarını korumak üzere bekliyorlardı[690].

Refakatine tahsis edilen Berk-i Efşan ve Yarhisar torpidobotları Hamidiye'ye Büyükdere'de katıldı, önceden tedarik edilen koyunlar bayram münasebetiyle kurban edildiler. Karaburun'da Turgut Reis zırhlısıyla karşılaşıldı. Gemilerin mürettebatı bayramlaştı. Üç gemi süvarisinin arasında yapılan müzakere sonucunda Yarhisar muhribinin Yenişehir nehri ağzını, Berk-i Efşan'ın ise Çingenekaya döküntülerini tarassut etmesine karar verildi. Eğer birbirlerini görürlerse parola beyaz veri ışığı, bir Bulgar gemisi ile harbe tutuşacak olurlarsa kırmızı veri ışığı olacaktı[691]. Akşam divan taburunda Rauf Bey, askerlerine bir takım nasihatte bulunduktan sonra harbe hazır olmalarını söyledi[692].

Akşam saat sekizde Varna'nın güneyindeki Emine Burnu'na yaklaşıldı. Gece yarısı Hamidiye mürettebatının yarısı görev başında ve diğer yarısı da görev yerleri etrafında istirahat

[685] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 2 Teşrin-i Sani 1328 (15 Kasım 1912) tarihli sayfa.
[686] *DTA*, Hamidiye Kruvazörü'ne ait 1913 Tarihli Hatırat, s. 17; *Hamidiye'nin Gazası,* s. 35.
[687] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 40
[688] Mithat Işın, a.g.e., s. 82.
[689] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 37.
[690] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 40.
[691] Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. IV, s. 213.
[692] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

halinde, vardiya değişikliği yapılmış, Kaptan köprüsünde ikinci kaptan, dördüncü yüzbaşı ve hesap memuru yardımcısı ile dört mühendis nöbetteydi ve Hamidiye seyrine devam ediyordu[693].

21 Kasım gece yarısı Hamidiye, Kovarna istikametinde, Varna'dan 15 mil mesafede bulunuyordu. Birden iskele istikametinden bir karartı ve duman görülerek dürbünler o bölgeye çevrildi. Uzaktan iki torpidobot görülüyor, hangi devlete ait oldukları anlaşılmıyordu. Daha önce gözlem ve keşif için Varna civarına gönderilen Yarhisar ve Berk-i Efşan torpidoları geri dönüyor olabilirdi. Bu torpidolarla Hamidiye arasında bir nevi parola olan beyaz veri ışığının görülmesi kafaları iyice karıştırdı. Çünkü torpidoların bacasından çıkan duman da beyaz görünebilir, karanlıkta uzaktan ayırt edilemezdi. Vardiya yüzbaşısı belirlenen parola işareti gereğince bu beyaz ışığa kırmızı ile karşılık vermek için işaret tabancasını kullandı ancak bir süre sonra yaklaşan torpidobotların dört adet ve Bulgarlara ait olduğu anlaşıldı[694]. Hamidiye hemen ateşe başladıysa da gemilerden atılan ilk torpidolardan ikisi Hamidiye'yi sol tarafından sıyırarak geçti. Hamidiye sola dönmekte olduğundan torpidobotlardan üçü sağ tarafında kaldı, sonuncusu geri dönerek uzaklaştı. O ana kadar torpidolardan on adet torpil atılmış, fakat hiçbiri Hamidiye'ye isabet etmemişti. Hamidiye'nin sağ tarafında kalan torpidobotlardan ikincisine Hamidiye'nin baştaki büyük on beşlik topu ile köprü üstündeki 47 milimetrelik mermisi isabet ederek patladı. İki yüz metre uzaklıkta bulunan üçüncü torpidobot ise son torpido kovanını da attıktan sonra Hamidiye'den atılan on iki santimetrelik bir topun darbesiyle baş aşağı dikildi. Ancak bu yaralı torpidobotun bir dakika önce atmış olduğu torpil Hamidiye'nin baş sağ yanına çarparak, müthiş bir gürültüyle büyük bir delik açtı.

Rauf Bey, hemen gerek geminin gerekse zabitanın kontrolünü ele alarak geminin ön tarafında bulunan kömürleri muvazene sağlaması için kıç tarafına taşıttı, ateş emri vererek sahile yol aldı. Bulgar torpidobotları ortadan kaybolmuştu. Hamidiye'nin torpidolanması üzerine parola olarak belirlenen beyaz ve kırmızı beyaz veri işaretleri üzerine bir hayli münakaşa konusu olacaktı[695].

Hamidiye'nin hesap memuru torpilin isabeti anında nerede olduğu sorulduğu zaman şöyle cevap vermişti: "*Ben gece yarısına kadar vardiyada bulunduğumdan yatağıma uzanıp uykuya başlayalı ancak on dakika olmuştu. Zaten evvelki geceden de uykusuz bulunduğumdan ihtimal bir derince uykuya dalmış idim. Top sadasıyla uyandım. Bu top ilk Atılan kırk yedi milimetrelik toptu. Bunu ikinci bir atış takip etti. Henüz endişe etmiyordum, ihtimal bir kaçak*

[693] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 38.
[694] Ali Haydar Emir, *a.g.e*. s. 118.
[695] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e*., s. 42-47.

sefine takip ediyoruz diyordum. Fakat beş on beşliğin atılmasını müthiş bir gümbürtü takip etti ve beni yatağın içerisinden fırlattığı gibi sarsıntının dehşetiyle hemen kalktım. Müthiş bir top ateşi devam ediyordu. Topların yarattığı parlaklık gözlerimi aldığından hiçbir tarafı göremiyordum. Gözlerim etrafı biraz görmeye başladığı zaman topçu zabiti Ziya Efendi ile üçüncü bölük yüzbaşı vekili Yahya Efendi'ye rastladım. Baş taraf cephaneliğine torpil gediğinden giren sular dolmuş olduğundan yegane kalmış olan kıç cephaneliğinden toplara mermi ve hartuç yetiştirilmesini temine gayret ediyorlardı ve filvaki iş hayrete şayan bir sürat ve intizam ile yapılıyordu. Ziya Efendi ile vaka hakkında bir iki kelime ettikten sonra Hamidiye'nin baş tarafı suya batmış olduğundan güvertede meydana gelen yokuştan koşarak kaptan köprüsüne çıktım. Orada kumandanımız Rauf Bey'i buldum. Rauf Bey beni omzumdan yakalayarak emretti: 'Çabuk çarkçıbaşıyı bul. Başı suya batan gemimizi dengelemek için kıç sarnıçlarına denizden su almaya mahsus imla valflerini açtırsın!' dedi. Derhal koşarak çarkçıbaşı Mahmut Bey'i buldum. Rauf Bey'in emrini tebliğ ettim"[696].

Hamidiye'nin başı biraz daha alçalarak dikleşmişti. Rauf Bey Hamidiye'nin başını sahile çevirmeyi emretti. Fakat şiddetli sarsıntılar pusulaları kırdığından kutup yıldızına bakıldı. Yara almayan iki Bulgar torpidosu Hamidiye'nin etrafında dolaşıyor, ara ara uzak mesafeden torpido atıyor, ancak Hamidiye'nin şiddetli top atışları yüzünden fazla yaklaşamıyorlardı. Karşılıklı ateş, aralıklı olarak iki buçuk saat devam etti. Bunun bir saatinden fazlası, Hamidiye'nin başı suya batmış ve topçuların ayakları su ile temasta olduğu halde devam etti. Mürettebatın hiçbirinde şaşkınlık, endişe, görev yerini terk etme görülmedi[697].

Sonraları Sancak Birinci Top Nişancısı Zekeriya Onbaşı'ya muharebe sırasında neden atışa devam etmediği sorulduğunda düşmanı göremediğinden boşuna ateş ederek milletin malını israf etmek istemediğini döyleyecekti. Hamidiye'ye torpil isabet ettikten hemen sonra asker daha zabitlerinden emir almadan ikinci derecedeki bölme kapaklarını kapatarak soğukkanlılığını göstermişti.[698].

Hamidiye'nin başı denize dalmış olduğu için kıç bölümü çok fazla yukarda, pervanesi suyun dışındaydı. Hemen müdahale edilerek denge biraz da olsa sağlandı ve pervane suyla temas ettirildi. Aksi halde Hamidiye ya batacak ya da pervanesi deniz üzerinde hareket edemeyerek açık bir hedef haline gelecekti. Torpilin isabet ettiği yerde sekiz metre genişliğinde bir gedik açılmış, sekiz nefer şehit olmuştu. Yükler gerideki depolara taşınarak buradaki

[696] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 41, 42.
[697] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 43.
[698] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 53.

sarnıçlara deniz suyu doldurulduu[699]. Gedik, ön bölmenin kullanılmayan az daha geride kalan ve su kesiminden bir miktar aşağıda olan kısmında açılmıştı. Bir torpilin Hamidiye'yi batırmamak kaydıyla nereye isabetli atış yapması gerekir diye düşünülse ancak bu kadar olurdu. Mürettebat bunu Allah'ın Hamidiye'yi koruduğuna dair bir alamet olarak gördü[700].

Bulgar torpidoları uzaklaşınca pusulalar çalışır duruma getirilerek Boğaz'a doğru hareket edildi. Yeni bir saldırı tehlikesine karşı mürettebat hazırolda bekliyordu. Çarpışma sırasında geminin süvarisi Rauf Bey'in gösterdiği soğukkanlılık herkese sirayet etmişti. Yolculuk sırasında baş tarafta bulunan bölmelerden bazısına su girdiğinden geminin başı da tedricen iniyordu[701]. Rauf Bey çarpışmayı telgrafla Bahriye Nezareti'ne bildirdi. Birinci ve dördüncü bölükler biriken suları boşaltmak için durmadan çalışıyorlardı. O sırada Karaburun'da bulunan Turgut Reis Zırhlısına haber verilerek hem bozulan tulumbaların yerine yenisi istendi hem de içeri dolan suları atmak için sürekli çalışan askerin takati azalacağından asker talep edildi. Rauf Bey, mürettebatın ümitsizlik ve üzüntü içinde kalmasına fırsat vermeyerek onları günlük işlerle meşgul etti, sallar yaptırdı. Karadeniz'in sakin ve dalgasız olması Hamidiye'nin saatte 7-8 mil mesafe almasına izin veriyordu. Boğaz'a otuz beş mil mesafede Turgut Reis zırhlısıyla karşılaşıldı[702].

Turgut Reis'in ikinci kaptanı Hamidiye'yi ziyaret ederek mürettebatın Turgut Reis'e alınarak gerekli olanların bırakılmasını teklif ettiyse de Rauf Bey; "*Arkadaşlarını bırakabilecek histe zabit, efrat yoktur zannederim. Yalnız büyük tahlisiye filikalarınızı veriniz, yanımızda bulunsun ve biraz asker veriniz, suyu tahliye için yardım etsin*" cevabını verdi. Böylece birlikte Boğaz'a hareket ettiler. Saat dörde doğru Mecidiye Kruvazörü ve İntibah römorkörü göründü. Mecidiye, Hamidiye'nin duruşundan batmakta olduğunu zannederek imdat filikalarını yarı yarıya aşağıya indirmişti. Sabah saat 6.20'de Zuhaf Korveti ile bir cankurtaran römorkörü daha onlara katıldı ve 7.50'de Hamidiye Boğaz girişinde Turgut Reis zırhlısının filikalarıyla askerlerini kendisine iade etti[703].

Hamidiye'nin başı suya oldukça gömülmüş olduğundan ve dümeni çok az hareket edebildiğinden Boğaz'ı kendi kendine geçemeyeceği anlaşılarak baştan römorkörlere bağlandı. Anadolu Kavağı Macar Tabyası girişinde Bahriye Nezareti Müsteşarı Rüstem Paşa bir istimbotla gelerek Hamidiye'ye çıktı ve mürettebatı tebrik etti. Hamidiye iki saat sonra Yeniköy önlerine gelebildi. Bu sırada pruva direği kırılarak devrildi. Can kaybının yaşanmadığı kaza

[699] Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. IV, s. 216.
[700] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 44.
[701] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 45.
[702] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 46.
[703] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 47.

Hamidiye'nin durumunu daha da güçleştirdi. Bundan birkaç gün sonra bombardımanda şehit olanların parçalanan bedenleri için deniz üstünde bir askeri tören düzenlenerek şehitler Okmeydanı'na defnedildiler[704].

Hamidiye'deki torpil gediği kırk gün zarfında kapatılarak geminin o kısmı tamamen eski haline getirildi. Yalnız denize atılan demiri çeken ırgat makinesinin parçalanan bazı kısımları o sırada yeniden yapılmakta olduğundan yetiştirilememişti. Rauf Bey, ırgat makinesini beklemeden bir an önce donanmaya katılmak üzere gemisini 31 Aralık Salı sabahı kurbanlar keserek havuzdan çıkardı. Kırılmış olan direğinin yenisi takılarak 1 Ocak 1913 Çarşamba sabahı Haliç'ten çıkıldı, akşamüstü Çanakkale'ye varıldı.

Gemide bulunan kırk kadar amele ve inşaiye zabiti tamirata yine devam ediyorlardı. Fakat ırgat makinesinin yokluğuna bir çare bulunanamamıştı. Makine yardımıyla kısa bir sürede çekilebilen demir, makine olmadan birçok neferin elle çevirdikleri manivelalarla çok zaman ve emek alarak güçlükle çekilebiliyordu. Yine de Rauf Bey, savaş zamanı koşullarını dikkate alarak havuzda beklemektense donanmaya katılmayı tercih etmişti. Aynı gün saat altıda Hamidiye, Mecidiye ve Berk-i Satvet'ten oluşan hafif filoyla Boğaz'dan çıktı.

Hamidiye havuzdayken Yadigar-ı Millet, Numune-i Hamiyet, Muavenet-i Milliye ve Gayret-i Vataniye'den oluşan destroyer fırkası, Rauf Bey'in kumandasına verilerek Yunanlıların Delfin isimli denizaltısına hücum edilmiş, bu hücumdan sonra denize dalan Delfin bir daha görülmemişti. 4 Ocak'ta yapılan şimdiki harekatın amaçlarından biri de bu denizaltının hala çalışır durumda olup olmadığını tespit ve yakalanabilirse denizaltıyı imha etmekti. Bozcaada'nın kuzeyinde üç Yunan keşif gemisi görüldü. Hamidiye hücum ettiyse de küçük ve süratli olduklarından kurtuldular. Saat 8.30'da Hamidiye'nin sağ tarafında ve menzilinin dışında iki destroyerin seyretmekte olduğu farkedildi[705].

Bu sırada Yunan denizaltısının Bozcaada'nın güneyinde görüldüğüne dair Mecidiye'den bir telgraf alındı. Hamidiye denizaltının görüldüğü bölgeye ilerlerken üç destroyerin yaklaşmakta olduğu anlaşılınca Hamidiye hemen hücum etti. Destroyerler kısa sürede menzil dışına çıktıklarından ateş kesildi. Hamidiye Boğaz girişinde bulunan ana filoya katılmak üzere saat 9.45'te hareket etti. 11.40'ta donanma refakatinde ve keşif göreviyle Limni'ye doğru yol alındı. Bu sırada görülen ona yakın Yunan gemi ve destroyeri üzerine Mecidiye ile birlikte ateş açıldı, Yunan filosu dayanamayarak dağınık bir halde Limni

[704] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 49-51. Varna muharebesinde şehit olanların isimleri şunlardı: Nefer Kurtoğlu Muhammed'in oğlu Recep (Rize), Nefer Kuşoğullarından Emin'in oğlu Tevfik (Ordu), Nefer Hakkı Ağa'nın oğlu Hüseyin (Erdek), Nefer Köseoğlu Osman'ın oğlu Ali (Antalya), Nefer Rüstemoğlu Ahmet'in oğlu Bekir (Vakfıkebir), Nefer Hacıoğlu Abdülaziz'in oğlu Fehmi (Ordu), Nefer Nesrullah Mansuroğlularından Hüseyin oğlu Abdülrahman (Hayfa), Nefer Selim oğlu Ömer (Ordu).
[705] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 55, 56.

istikametine doğru uzaklaştı. Bu esnada ana filo Hamidiye'den 14000 metre mesafede ağır yol ile ilerliyordu. Saat 12.45'te iltihak edildi[706].

11 Ocak'ta Osmanlı Donanması Limni'ye kadar giderek Yunan donanmasıyla karşılaşmayı planlıyorken, İmroz önünde Boğaz'ı gözleyen iki Yunan destroyeri görüldü. Bir torpidodan Averof'un İmroz'un güneydoğusunda görüldüğüne dair donanma kumandanına gönderilen haber neticesinde bütün filo o istikamete hareket ettiyse de Averof bulunamadı.

Geride bırakılarak Boğaz çıkışını gözlemlemeye memur edilen Asar-ı Tevfik Zırhlısı'nın olduğu taraftan top sesleri duyulması üzerine Hamidiye ve Mecidiye'nin geri dönerek yardım etmesi emredildi[707]. Son hızla hareket edilerek saat 11.45'te Asar-ı Tevfik'le çarpışan Yunan savaş gemileri topa tutuldu. Hamidiye, kısa bir süre sonra kaçmaya karar veren gemileri takip ettiyse de otuz mil süratle kaçtıklarından Hamidiye'nin hızı yetmeyerek araları açıldı. Tekrar donanmaya katılarak filo ile Çanakkale'ye döndüler. 12 Ocak günü Çanakkale'de kömür almakla meşgul olundu, 13 Ocak Hamidiye'nin Akdeniz'deki ilk faaliyet günü olacaktı[708].

2.7. Rauf Bey ve Hamidiye'nin Akın Harekatı

13 Ocak 1913'te sabahın erken saatlerinde dönemin sancak gemisi olan Barbaros Hayrettin zırhlısında yapılan Harp Meclisi'nde, Hamidiye Süvarisi Rauf Bey şahsi teşebbüs ve inisiyatifi ile Başkumandanlık'tan Yunan kruvazörü Averof'u kendi üzerine çekmek amacıyla Akdeniz'de bir akıncı harekatına çıkmayı rica etmiş ve müsaade almıştı. Donanma daha 11 Ocak 1913'te Mondros'a kadar gittiği halde gece tekrar Boğaz'a geri dönmüş, bunun üzerine Rauf Bey, Averof'u Limni'den uzaklaştırabilmek için Yunanistan'ın üs ve denizyolları üzerine bir tehlike yaratmanın gerekli olacağını düşünerek Boğaz ağzındaki düşmana görünmeden Yunan sularına girerek taarruz hareketlerinde bulunmayı planlamıştı. Donanma Kumandan Vekili Albay Ramiz Bey'in Ege Denizi hakimiyetini almak hususundaki fikirleri ise düşmanı gözetleme yerlerinden ve deniz üslerinden mahrum bırakmak için Bozcaada'nın geri alınması hususunda yoğunlaşıyordu. Böylece Rauf Bey'in teklifi Kumandan Vekili'nin bu düşüncelerine de hizmet edeceğinden kabul gördü.

Her ne kadar Albay Ramiz Bey anılarında o sırada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mensubu bulunan Rauf Bey'in bir parti şifresiyle Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yla doğrudan temas kurduğunu ve bunun sonucu olarak da Hamidiye'nin Doğu ve Orta Akdeniz'de yaptığı

[706] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 57, 58.
[707] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 59.
[708] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 60.

akın harekatının doğduğunu söylese de Rauf Bey yıllar sonra bir röportajında "*Benim öyle parti şifresi kullandığım falan yoktu. Gemimin İstanbul'da onarımda bulunmasından ötürü Nazım Paşa ile direkt söyleşiler yapabiliyordum. Averof zırhlı kruvazörü donanmamızın başına dert olmuştu. Onu peşime takıp Limni adasından uzaklaştırabilirsem donanmamız da Yunan donanmasının kalan güçsüz kısmiyle muharebe yapıp Bozcaada'yı Yunanlılardan geri alabilirdi. Planımı Nazım Paşa'ya anlatıp olumlu yanıt aldıktan sonra Çanakkale'ye gidip Ramiz Bey'e de anlattım, onun da olumlu yanıtını aldım*" diyecekti[709].

Böylece 13 Ocak öğle vakti gemisine dönen Rauf Bey, Hamidiye'de kendisinin reis ve Seyir Zabiti Fahri [710], Çarkçıbaşı Mahmut, Topçu Kumandanı Yüzbaşı Ziya ve Topçu Teğmeni Mehmet Ali[711] Beylerin de aza olduğu bir harp meclisi kurarak harekatın önemini şu sözlerle ifade etti: "*Vatan bu menhus Balkan Harbi'nde kendi evlatlarından fedakarlık ve kahramanlık bekliyor. Türk ordusunda gördüğümüz bozulma hareketleri iyi sevk ve idarenin mevcut olmamasından neşet ediyor. Türk askeri iyi sevk ve idare edilirse öyle kahramanlıklar yaratır ki dünya hayretler içinde kalır. Türk adalarını Yunanlılar birer birer işgal ediyor. Biz hareketsiz kalıyoruz. Akdeniz'e açılırız. Averof peşimize takılırsa ne ala, donanmamız çıkar adaları kurtarır. Takılmazsa Yunan deniz nakliyatını ve adalarını vururuz. Hiç olmazsa arkadaşlarımıza bir örnek oluruz. Hepinizden bu harekatta azami fedakarlık beklerim*"[712].

Aynı gün akşam saat altıda Rauf Bey, bu kez mürettebatını toplayarak yaptığı kısa konuşmada büyük bir işe başlamak üzere olduklarını ifade etti; "*Arkadaşlar, mühim bir vazifeye memur olduk. Padişahımız efendimiz, vatan ve milletimiz bizden bu vazife için fedakarlık bekliyor. Tamamen fedailiği göze almayınca bu vazifeye başlanamaz. Ben ise Osmanlı askerinde bu hasletlerin vücuduna kaniyim. Haydi, son hazırlıklarınızı tamam ediniz*". Bu sözleri geminin imamının duası takip etti. Akşam saat 6.30'da Hamidiye Çanakkale Boğazı'ndan çıkmak üzere hareket etti. Böylece Hamidiye'nin akın harekatı başlamış oluyordu. Ancak şiddetli kar fırtınası yüzünden saat 18.55'te demirleyerek geceyi Köse Burnu açığında geçirdiler[713]. Harekatın bir gün sonraya ertelenmesine karar verildiği Hamidiye tarafından Mecidiye'ye ve Donanma Komutan Vekili'ne bildirildi[714].

---

[709] Afif Büyüktuğrul, "Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Bazı Gerçekler", *Belleten*, C. XLIV, S. 176, s. 749. Cemal Kutay, Rauf Bey'in biyografisini kaleme aldığı eserinde Rauf Bey'in dönemin Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa'yı da ziyaret ederek planından bahsettiğini, Mahmut Paşa'nın da çok duygulanarak kendisine gerekli izni versiğini beirtmektedir. Bkz. Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsan Rauf Orbay*, C. II, İstanbul 1992, s. 477.
[710] Amiral Fahri Engin.
[711] Oramiral Mehmet Ali Ülgen.
[712] Fahri Engin, "Hamidiye'nin Akınları" *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 43, 20 Aralık 1962, s. 104. Amiral Fahri Engin, Hamidiye'nin akın harekatı sırasında seyir subayı olarak görev yapmış, bu sırada düzenli tuttuğu notları 1962-1963 yıllarında Yakın Tarihimiz dergisinde tefrikalar halinde yayımlanmıştır.
[713] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 63, 64.
[714] Mithat Işın, *a.g.e*., s, 259.

14 Ocak'ta Hamidiye, Mecidiye ile birlikte Çanakkale Boğazı'nda bulunan Erenköy Körfezi'ne demirledi ve Mecidiye Kruvazörü Boğaz'dan dışarı çıkarak keşif harekatında bulundu. Gerek telsiz haberleşmelerinin dinlenmesinden gerek Çanakkale'de bulunan Rumların casusluklarından çekinildiğinden gizlilik içinde hareket ediliyordu. O gün Hellas Burnu önlerinde önceden planlandığı gibi gemideki gaz tenekelerinin içine kül konulup üzerlerine de petrol dökülerek Hamidiye'de sahte bir yangın çıkarıldı. Simsiyah dumanlar Hamidiye'yi kapladı ve telsizle Donanma Kumandanlığı'na gemide yangın çıktığı, o gecenin Erenköy Limanı'nda geçirilip yarın donanmaya iltihak edileceği telsizle bildirildi[715].

Boğaz ağzında tarasssutta bulunan Yunan muhriplerinin yangını gördüğünden emin olunduktan sonra Erenköy önlerinde Hamidiye, Mecidiye'ye bağlanarak çekilmeye başlandı. 17.45'te Nara Limanı önlerine demirledi. Yangın söndürüldü. İnandırıcı olması ve hareket edemediğini göstermek adına diğer gemiler Boğaz'dan ikinci kez çıkarken Hamidiye yerinde kaldı. Rauf Bey akşam 18.00'de hareket emri verdi ve Hamidiye, Erenköy Limanı önlerinden zifiri karanlıkta tüm ışıklarını söndürmüş halde 18.40'ta Ege Denizi'ne açıldı. Gelibolu Yarımadası kıyısına yakın kuzey istikametinde, Semadirek ile İmroz'un arasından, Limni'nin batı tarafından geçerek Mikroni Boğazı'na doğru seyre başlandı.

2.7.1. Şira (Siros) Bombardımanı

15 Ocak günü saat 12.00'de Hamidiye, Şira önüne geldi. Önemli Yunan limanlarından biri olan Şira, küçük bir köy etrafına inşa edilmiş, önünde küçük bir adacıkla büyük bir mendirek bulunuyordu[716]. Sahili tamamen rıhtımla ve fabrikalarla çevriliydi. Hamidiye'nin Yunan sahillerinden gözle görülebilmesi oldukça zor olduğundan mürettebat endişeli değildi. Ancak dürbünle zabitan ve efradın kıyafetleri tanınabilirdi. Bu yüzden güvertedeki mürettebata Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis zırhlılarından alınan gemici yağmurlukları giydirildi, palet boyun bağları başlarına bağlandı. Böylece Yunan adaları yakınından geçerken fark edilmelerine neden olacak kırmızı fesler gizlenmiş oluyordu[717]. O sıralarda Adalar Denizi sularından her devlete ait gemiler sık sık gelip geçtiğinden dikkat çekilmeyeceği düşünülmüştü[718].

Şira'ya yaklaşırken ada halkı el sallamak suretiyle biraz sonra bir yardımcı kruvazörlerini tahrip edecek ve barut depolarını havaya uçuracak olan Türk kruvazörünü

[715] Yunanlılar Hamidiye'den gelen bu yangın haberine öylesine inanmışlardı ki sonradan Şira'yı bombardıman eden Osmanlı gemisinin Hamidiye değil, Mecidiye olduğu iddia edeceklerdi. Bkz. Tevfik İnci, "Balkan Harbi'nde Hamidiye Kruvazörü'nün Akın Harekatı", *Donanma Dergisi*, S. 399, İstanbul 1952, s. 6.
[716] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 83.
[717] T. İnci, *a.g.m*., s. 9.
[718] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz,* C. IV, S. 44, 27 Aralık 1962, s. 134.

selamladılar[719]. Ancak limana girilirken Rauf Bey, Hamidiye'nin büyük al bayrağının çekilmesini emretti. 12.05'te, Hamidiye Şira Limanı girişine geldi[720], Osmanlı sancağı görülür görülmez limanda ve şehirde bir telaş baş gösterdi. Kayıklar, yelkenliler kaçışıyor, gemiler makinelerini çalıştırıyordu. Hamidiye bir işaretle Liman Reis'ini gemiye davet ettiyse de cevap alamadı. Limanda bulunan Makedonya isimli Yunan yardımcı kruvazörü telsiz telgrafla mütemadiyen Pire'den yardım istiyor, ancak Hamidiye telsiz cihazı ile bu mesajları karıştırıyor, anlaşılmaz bir hale getiriyordu. Hamidiye verdiği işaretle limanda bulunan tarafsız devletlere ait yabancı gemilerin hemen limandan ayrılmasını istedi. Gemiler gitmek için hazırlanırken saat 12.23'te Hamidiye şehirdeki barut fabrikası önüne gelerek birkaç topla fabrikayı havaya uçurdu[721].

Sonra tekrar Şira Limanı ve Makedonya yardımcı kruvazörünün karşısına gelindi. Limanda bulunan Aleksandra İngiliz ticaret gemisi Hamidiye'nin daha önce vermiş olduğu işareti almış olduğundan hareket halindeydi[722]. Ancak bu İngiliz şilebi Makedonya'yı yapılacak bir taarruza karşı korumak amacıyla Hamidiye ile arasına girerek vaziyet almıştı[723]. 14 bin tonluk Makedonya'yı arkasında saklıyor, bu sırada Yunanlılar kruvazörlerini iç limana çekmeye çalışıyorlardı. Aslında iki bacalı büyük bir posta vapuruyken 4 adet 12 santimlik, 2 adet 7,5 santimlik top ve 2 adet maxim makineli tüfekle silahlandırılan Makedonya'da 20 subay, 243 er vardı.

Saat 12.50'de İngiliz gemisi limandan çıkınca Makedonya'ya 1000 metreden top atışına başlandı. Makedonya'nın baş tarafında bulunan topun mürettebatı ateş başlayınca kendilerini denize atmış, gemide yer yer yangınlar başlamıştı. Geminin batmakta olduğu anlaşıldıktan sonra saat 12.24'te ateş kesildi, Şira'dan hareket edildi. Limandan altı mil kadar uzaklaşıldığı esnada Makedonya'nın bulunduğu mevkiden gelen patlama sesi ve yükselen duman gemi cephanesinin tutuştuğunu gösteriyordu. Az sonra büyük bir infilakla geminin cephaneliği patladı. Böylece Ege adalarının işgalinde önemli rol oynayan Yunan gemilerinden biri Hamidiye tarafından ağır hasara uğratılıyordu. Hamidiye, Yunan yardımcı kruvazöründe 15 santimlik delik açarak baş tarafını delip geçmişti[724]. Makedonya sabaha kadar yanarken,

[719] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 120-121.
[720] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 2 Kanun-ı Sani 1328 tarihli sayfa,
[721] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 2 Kanun-ı Sani 1328 tarihli sayfa; *Hamidiye'nin Gazası,* s. 86.
[722] Erdoğan Şimşek, *Hamidiye Seyir Jurnalleri ile Akın Harekatı*, İstanbul 2011, s. 56-59.
[723] Bu sırada Yunan donanmasına İngiliz amirali McKerr kumanda ediyordu. Yunan topçularının idaresi de İngiliz topçu subaylarının elinde idi. Balkan Harbi boyunca İngiliz ıslah heyetleri, personel eğitiminden, silah ve vasıta teminine, harp taktiklerinden donanmanın sevk ve idaresine kadar her konuda Yunan hükümetine rehberlik ettiler. Buna karşılık Osmanlı Donanma Komutanlığı İngiltere'de tahsil ve staj görmüş tecrübeli topçu subaylarını tasfiye ediyor, yerlerine acemi topçu subay ve nişancıları yerleştiriyordu. Bu sebeple Osmanlı Donanması içinde Averof'un çok güçlü olduğu fikri belirmişti.
[724] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 122-123; *The Times*, 16 January 1913.

kasabada iki ölü ve bir yaralıdan başka kayıp yoktu. Sonradan yüzdürülen Makedonya'nın hasarı 100.000 İngiliz lirasıydı[725].

Şira bombardımanına Dair Rauf Bey'in resmi raporu şöyleydi: "*Şira Limanı'na gün doğusu poyraz istikametinden yaklaşarak mendirek içinde ve tamirhane önünde Yunan top tabiyesiyle yardımcı kruvazöre tahvil eylediği Makedonya gemisi mevcut idi ve bu gemi ile kruvazör-ı hümayun (Hamidiye) arasında mendirek içinde ateşimize engel olabilecek veçhile İngiliz bandıralı Aleksandra adlı vapurun bulunduğu görülmekle umumi işaretler vasıtasıyla ve şartlarımızı bildirmek için liman reisi kruvazöre davet ve aynı zamanda limandaki gemilere dışarı çıkmaları teklif edildi. Bir müddet cevap beklendiyse de bir cevap alınamamakla beraber vakit kaybından çekinilerek evvelce Şira limanının güney cihetinde ve Gaydora adası fenerinin lodos istikametinde bulunduğu ve düşmana harp mühimmatı izhar eylediği malum olan barut fabrikası ve deposun atışlarda tabii olan intişarın sahasını mümkün olduğu kadar azaltmak ve bu suretle atış sıhhatini sağlamak için 22800 metre mesafeye kadar yaklaşıp cephane tasarrufuna riayet edilerek ateşe başlandı. Altı tane 47 milimlik, 21 tane de 12 santimlik adi humbara atıldıktan sonra fabrikanın kazan ve makinelerini havi ebniye ile bir deponun tahrip edildiği görülmekle İspiro adasıyla Şira adası arasından geçilerek tekrar Şira limanı önüne avdetimizde işaretle havi olan tebligatımıza rağmen liman reisinin gelmediğini, Makedonya yardımcı kruvazörünün limanın hususi binalara yakın kısmına sığınmaya, efradını top başına çağırıp bir taraftan da telsiz telgrafı vasıtasıyla imdat işareti çekmesi suretiyle tekliflerimizi fiilen red eyledikleri görüldüğünden ve evvelce ikaz edilen Aleksandra adındaki İngiliz vapurunun hala ateşimize engel olacak veçhile Makedonya'yı koruma vaziyetinde durmakta bulunmasından mezkur Aleksandra vapuruna keza umumi işaretlerle hemen limanı terk etmesi tebliğ edilmiştir.*

Mezkur gemi de iş bu tebligatı hüsnü telakki eyleyerek limandan çıkmıştır. Bundan sonra Makedonya yardımcı kruvazörünün vaziyeti daha da ayan bir surette görülüğünden atışlar yapılırken intişarlarından doğması melhuz hasarları önlemek maksadıyla evvelden fabrika önünde yatmakta olan mezkur kruvazörü nazaran ateş hattımızın ciheti mikyasında hemen hiç hususi binalar bulunmadığı anlaşılan ve arkası meskun olmayan araziye tesadüf eden istikamette ve düşmanın top kullanmasına daha ziyade müsait bulunmasına rağmen mendirek fenerinin poyraz cihetine ve düşmandan 2900 metre mesafede mevki alarak ve ilk mermi sancak birinci 12 santimlik topla atılarak Makedonya'nın baş topu hizasından su kesimi üstünde bordasını isabetle delip mukabil cihetinden ve rıhtım üzerindeki fabrika civarında

[725] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 137.

patladığı görüldü. Menzilin bu suretle doğruluğu anlaşıldığından ateşe devam edilerek 12 santimlik topla ceman 23, 47 milimlik de beş adet atıştan sonra çeşitli kısımlarında dahilen vukua gelen infilaklar ve yükselen kesif duman ve alev sütunlarından Makedonya'nın süratle harap olmakta bulunduğu anlaşılmış ve atışlar neticesinde ancak gemi içinde patlayıp da arzen gemiyi delerek fabrika civarında ve karada infilak eden bir mermiden maadasının hepsinin Makedonya üzerinde icra-yı fiil eylemiş ve bu suretle hususi meskenlerin imkanın müsaadesi nispetinde tahribattan korunmasına muvaffakiyet hasıl olmuştur. Öğleden sonra saat biri yirmi beş geçe ateşe son verildi. Takip etmesi melhuz düşmana Anadolu kıyılarına gittiğimiz fikrini vermek maksadıyla şark cihetine hareketle Demoze adasına yaklaşacağımız esnada Makedonya'nın bulunduğu mevkiden kesif bir duman sütunu yükselerek kasabayı kamilen örttüğü görülmüş ve şu hal Makedonya'nın hamil bulunduğu veya toplarına tahsis olunmuş cephanesinin tutuştuğuna atfedilmiştir"[726].

Yıllar sonra ise bombardımanını şu sözlerle anacaktı: "*Hamidiye ile Balkan Harbi esnasında Çanakkale'den akıncı seferine çıkar çıkmaz evvela Şira'yı bombardımana gittim. Şira önüne varınca limanda gördüğüm Aleksandra isimli İngiliz gemisini limanı terke davet ettim. Bu gemi demir alarak limandan çıkınca orada silahlandırılıp kruvazör haline konmuş Yunan bandıralı Makedonya gemisi ve harp levazımı yapan barut fabrikası ile benzeri askeri hedefleri vurdum. Halka ait olan hiçbir şeye dokunmadım. Daha evvel "Ya onlar da açık olan sahillerimizi yakar yıkarlarsa ne yaparız? Vazgeç bu işten yapma" diye beni akından vazgeçirmek isteyen bizimkileri de tatmin etmek maksadıyla, Şira bombardımanından sonra Yunanlılara da sade harp edenlerle savaştığımı ilan ile 'Eğer siz de muharip olmayanlara dokunursanız baştanbaşa bütün sahillerinizi yakarım' ikaz ve tehdidinde bulundum. Şira bombardımanı hasmımızı şaşırtmıştı. Ondan sonra Pire'yi de bombardıman edeceğimi zannederek bütün bütün telaşa düştüler. Biz de bu telaş ve tereddütten istifade ederek Ege Denizi'nin kamilen Yunan olan irili ufaklı Yunan adaları arasından güneye doğru seyir ile izimizi kaybettirerek hareketimize devam ettik. Hatıralarını daima saygı ve samimiyetle andığım çok değerli, cidden fedakar arkadaşlarım var idi*".[727]

Bombardımandan sonra tam yol alarak Küçük Kemikli Burnu'na ilerlenirken, Cardiff'ten ithal edilerek Ereğli'den gelenle karıştırılan İngiliz kömürünün fazla duman çıkarması üzerine Rauf Bey hızı on beş mile düşürdü. Saat 19.45'te Küçük Kemikli Burnu bir

[726] Mithat Işın, *a.g.e.*, Ek Vesikalar No:37.
[727] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz,* C. III, S. 30, 20 Eylül 1962, s. 97-98.

mil mesafeden bordalandı, 21.35'te Meriç Nehri ağzından güneybatı istikametinde, 23.40'ta Karaağaç'ın yirmi mil güneyinde ilerlendi[728].

16 Ocak'ta Hamidiye, Girit Adası yakınlarında iki Yunan torpidosu gördü, bütün süratiyle seyrini değiştirerek torpidoya doğru hücuma hazırlandığı sırada torpido hızla uzaklaştı. Saat 10.30'da Girit'ten yüz yirmi mil açıktayken bu kez bir şilep görüldü. Hamidiye üzerine giderek durup bayrak göstermesini işaret edince gemi İngiliz bayrağı çıkardı[729]. Bir filika gönderilerek şilebin yükü muayene edildi. İsminin River Plate, mürettebatın İngiliz, yükün manganez cevheri olduğu anlaşılınca gemi serbest bırakıldı[730].

Rauf Bey, 16 Ocak gece yarısına kadar İskenderiye rotasında yol aldı, sonra Beyrut'a gitmek üzere rotasını değiştirdi[731]. Sabaha karşı saat dörtte ışıkları yanan ve Hamidiye'nin çok yakınından geçen bir yolcu vapuruna rastlanıldı, Hamidiye fenerlerini söndürmüş, karanlığa gömülmüş dolaşmakta olduğundan görmeden geçip gittiler. Sabah saat on buçukta Hamidiye Okmeydanı'yla muhabereye başlayarak Şira bombardımanını ayrıntılarıyla anlattı.

2.7.2. Hamidiye Akdeniz ve Süveyş'te

Şira bombardımanından sonra Yunan donanması Hamidiye'nin sonraki hedefinin Pire Limanı olacağını düşünmüş ve hükümete buraların tahkim edilmesini teklif etmişti. Hükümet bu teklifi kabul etmedi. Bunun yerine Averof'un Hamidiye'yi takip etmesi emredildi. Ancak Amiral Pavlo Kondoriyotis bir durum değerlendirmesi yaparak Boğaz önünden ayrılmak yerine Sakız ve İpsara geçitlerini tutmak için dört muhrip yolladı. Bunlar muhtemelen Hamidiye'nin görüp yönünü değiştirdiği muhriplerdi. Neticede Hamidiye Adriyatik Denizi'ne gitmekten vazgeçti. Zaten kömür kapasitesi olan 720 tonun 275'ini halihazırda yakmış bulunan Hamidiye'nin bir harekata kalkışması mümkün değildi.

Hamidiye'nin Akdeniz'e çıkması üzerine bütün Yunanistan kıyılarının ışıkları söndürülmüş ve emniyetle seyir yapma meselesi önemli bir hale gelmişti. Dönemin teknolojisi gereği geminin emniyetle seyri ancak kronometrelerin iyi çalışmasına ve dikkatli gözlemleme ile güneşten ve yıldızlardan faydalanılmasına bağlı kalıyordu. Hamidiye artık kıyılara sokulmuyor, açık denizlerde saklanarak ilerliyordu. Yunanlılar ise şimdi nerede olduğunu ve nereden çıkacağını bilemediklerinden daimi bir Hamidiye korkusu içindeydiler. Fakat bu

[728] Mithat Işın, *a.g.e*., s. 260-262.
[729] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 91, 92.
[730] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 3 Kanun-ı Sani 1328 tarihli sayfa; Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz,* C. IV, S. 44, 27 Aralık 1962, s. 134.
[731] *ATASE*, BLH, K. 215, D. 102, F. 001-15.

tarzdaki hareket, kruvazörün kömürünün hızla azalmasına sebep oluyordu. Bu sebeple bundan sonraki günlerde kömür ihtiyacının temini en önemli mesele olacaktı.

Rauf Bey, Adriyatik Denizi'ne geçerek Arnavutluk sahillerindeki Sazan adasında konumlanan Yunan üssünü bombalayıp oradan Pire Limanı'na ulaşmayı planlamıştı. Ancak Hamidiye Adriyatik Denizi'ne girerse oradan en yakın Anadolu kıyılarına bile geri dönmesi mümkün olmayacaktı, zira gemide kömür stoku azalmıştı. Çanakkale'de gemiye kömür yüklenirken kalitesi düşük ve cürufu çok olan bu kömürün sarfiyatı da iki katına çıkmıştı. Rauf Bey, durumla alakalı Başkomutanlığı bilgilendirerek, harekatı yarıda kesmiş ve Suriye sahillerine dönmek zorunda kalmıştı. Adriyatik Denizi'ndeki akın harekatına çıkamayan Rauf Bey, buna sebep olanların cezalandırılmasını istemişti. Eğer bu kömür aksiliği yaşanmamış olsaydı Rauf Bey, Yanya ve Arnavutluk kıyılarını abluka eden Yunan filosuna taarruz edecek ve Hamidiye, Yanya ve İşkodra müdafaalarında kara ordusuna destek olabilecekti. Rauf Bey bu kömür krizini yıllar sonra şu cümlelerle ifade edecekti:

"*Sekiz ay süren bu akıncı hareketimiz esnasında elbette birçok müşkül durumlara, hatta zaman zaman batmak tehlikelerine maruz kaldık. En büyük zorluklara su ve bilhassa kömür tedarikinde uğruyorduk. On iki günde 750 ton kömür yakıyorduk ve kömürsüz kalmak bilhassa cephanenin infilakını intaç etmesi bakımından gemi için pek büyük bir tehlike idi. Kömür tedariki hususunda Ömer Fevzi Bey'in (Mardin) büyük yardımı oluyordu. Bu zatla Trablusgarp Harbi esnasında Enver Paşa, ben, üçümüz beraberdik. O zaman da Mısırlıları falan çok iyi tanıdığı için gizlice silah temininde hayli yardımını görmüştük*[732]*. Hamidiye'nin kömür gibi yiyecek giyecek vesair ihtiyaçlarını da Ömer Fevzi Bey her yere gider, tanıdıkları vasıtasıyla bulur, muhabere eder, gerektiğinde Süveyş'e gelir, bizimle buluşur temin ederdi. Port Said'de bir kömür memurumuz vardı. Antalya'da Hacı Musa Efendi isminde bir tüccar vardı. Bazı ihtiyaçlarımız onun namına gönderilirdi. Biz de imkan buldukça oradan ikmal yapardık*"[733]. Gerçekten de kruvazör için gereken makine yağlarının temini ve kruvazöre ulaştırılması işine kadar Ömer Fevzi Bey'in bizzat ilgilendiği arşiv belgelerinden de anlaşılmaktadır[734].

17 Ocak Cuma günü Hamidiye Beyrut'a doğru ilerlerken bir vapura tesadüf edildi. Rotasını gizlemek için Hamidiye yolunu değiştirdi. Gemi uzaklaşınca Hamidiye tekrar Beyrut'a yol aldı. Saat 10.10'da uzaktan bir İngiliz şilebi göründü. Akdeniz'in hangi noktasından gidilirse gidilsin mutlaka bir gemiye rastlanıyordu. Günlerce gizlenerek

[732] Hamidiye Kruvazörü'nün Port Said'te bulunduğu sırada kömür ihtiyacını karşılayan Mısır halkından Celal ve Mansur Paşalar, Seyid Ahmed, Abdüllatif, Giritli Kahveci Mehmet Efendiler, Mehmet, Ali, Nakib, Mahmud, Mehmed İbrahim ve Yusuf Beyler Osmanlı hükümetince Mart 1914'te taltif edileceklerdi. Bkz. *BOA*, A.} MTZ. (05) / 35-28.
[733] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz,* C. III, S. 30, 20 Eylül 1962, s. 98.
[734] *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 727 / 174-175-177.

Akdeniz'de seyretmek çok zor olacaktı. Mürettebat Beyrut'ta donanmanın başarılı harekatı hakkında bir haber alma ümidindeydi. Hatta Beyrut'un en büyük camilerinden birinde mevlid okutturulması bile düşünülmüştü[735].

18 Ocak sabahı Hamidiye'nin Boğaz'dan çıkışının beşinci günü Beyrut ufukta göründü. Boğaz'dan çıktıktan dört gün sonra kömür almak için Rauf Bey kendi kıyılarına sokulmak ihtiyacını duymuştu. Saat 06.39'da Beyrut Limanı'na demirlendi[736]. Toplamda 796 mil mesafe kat edilmiş, 285 ton kömürleri kalmıştı[737]. Kruvazör kıyıdan görülür görülmez Beyrut halkı, sahillere koşarak büyük sevinç gösterilerinde bulundu. Hamidiye Trablusgarp Harbi'nde İtalyanlara karşı denk olmayan kuvvetine rağmen takdire şayan bir iradeyle savaşarak büyük yaralar alan ancak teslim olmayan Avnillah gemisinin enkazı önünde demirledi[738]. Hemen bir filika indirilerek hem donanmanın harekatından haber almak hem de Hamidiye'nin harekatı hakkında bilgi vermek üzere şehre memur gönderildi.

Hamidiye Beyrut Limanı'nda iken herhangi bir baskına uğramamak için geminin direklerinin en yüksek noktasına yerleştirilen fıçıların içindeki gözcülerin dışında şehrin yüksek noktalarına da gözcüler gönderilmesi kararlaştırılmışken Said yönünden hızla gelmekte olan bir kruvazör farkedildi. Iki direkli ve üç bacalı olduğundan Averof olma ihtimalinden endişe edildi. Durum nazikti. Şimdi yapılacak bir çarpışma Beyrut Limanı'na zarar vereceği için burada kalıp da savaşmak doğru olmazdı. Limandan uzaklaşmaya karar verildi. Ancak ırgat makinesinin tamiri henüz ikmal edilmemiş olduğundan ve el kuvvetiyle demir almak içinse zaman olmadığından zincir bir halata bağlanan demir bırakıldı[739]. 17 mil süratle limandan çıkılarak kuzey istikametinde yola devam edildi. Averof zannedilen gemi tarafından saat 08.37'ye kadar takip edildikten sonra Hamidiye, sisten faydalanarak izini kaybettirdi. Saat 10.00'da süratini 15 mile düşürerek Port Said'e geri döndü[740]. Dördüncü bacası fark edilemediği için Averof sanılan bu kruvazörün Almanya'ya ait Breslav zırhlısı olduğu 22 Ocak'ta öğrenilecekti[741]. Bu hata yüzünden yapılan seyir sonunda Hamidiye'nin kömür stoğu 140 tona düşmüştü.

Öğleyin Hamidiye'nin kömürlüklerine su girmekte olduğu farkedilince yapılan incelemede bu suyun gemi yıkandığı esnada açık bırakılmış olan kapaklardan girmiş olduğu anlaşıldı[742].Bir müddet Kıbrıs istikametinde ilerlendikten sonra kömür ihtiyacını karşılamak

[735] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 93, 94.
[736] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 5 Kanun-ı Sani 1328 tarihli sayfa.
[737] Mithat Işın, *a.g.e*., s. 263-265.
[738] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 97.
[739] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e*., s. 148.
[740] *Gazette de Lausanne*, 20 Janvier 1913.
[741] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 44, 27 Aralık 1962, s. 135.
[742] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 99.

üzere Port Said Limanı'na seyre başlandı. Hamidiye'nin birinci Akdeniz seferini teşkil eden bu bir haftanın ardından kruvazör Süveyş'e hareket etti, Kızıldeniz'e geçerek bir müddet orada dolaştı[743].

18 Ocak'ta Barbaros, Turgut, Mesudiye ve Mecidiye zırhlılarıyla hareket eden Osmanlı filosuna Hamidiye'nin de katılması için işaret gönderildiyse de Hamidiye işareti alamayınca, harekata onsuz devam edildi. Filo, Limni (Mondros) üssünü bombardıman edecekti. Osmanlı donanmasının Boğaz'dan çıktığını haber alan Yunan Amiral Kondriotis, Türk donanmasını karşıladı. Mondros Deniz Muharebesi adı verilen karşılaşmada Barbaros mahmuzundan yara aldı. Savaşta Barbaros 30, Turgut Reis 10 mermi isabeti alarak ağır hasara uğradı. Averof'a ise 4–5 mermi isabet etmişti. Barbaros'ta 28 er, 6 subay, Turgut'ta 2 subay, 9 er şehit oldu, bu iki gemide toplam 49 kişi de yaralandı. Çatışma tarafların karşılıklı ateşkesiyle sona ererek Osmanlı filosu akşam saatlerinde Boğaz'a döndü[744]. Amiral Kondriotis gazetelere Averof'taki hasarın önemsiz olduğunu ve Yunan donanmasının savaş gücünün bu çarpışmadan etkilnemediğini söyleyecekti[745].

Hamidiye 19 Ocak'ta Port Said Limanı'na geldi[746]. Ertesi sabah erkenden kömür ikmal edilecekken İngiliz memurların muhalefeti üzerine kömür alınamadı. Yerli Araplar Hamidiye'nin buraya gelmesinden son derece memnun olarak geminin etrafını kayıklarla sardılar ve dualar okudular. Bu gösteriden memnun olmayan İngilizlerin harp kaideleri gereğince kruvazörün yirmi dört saatten fazla Port Said'de kalamayacağını bildirmesi üzerine otuz bir saatin sonunda ancak 360 ton kömür alarak Süveyş'e doğru kanaldan geçmeye mecbur oldular. 20 Ocak'ta saat 20.02'de Süveyş Kanalı'nda demirlendi[747]. Rauf Bey makinelerde bir arıza olduğu bahanesiyle muayene istedi[748] ve 21 Ocak'ta bunun için gelen heyete tamiratın beş gün alacağına dair bir rapor verdi. O gece Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın yaveri Hamidiye'ye gelerek Rauf Bey'i götürdü. 23 Ocak'ta Rauf Bey gemisine döndü. Getirdiği İngiliz gazetelerinden Mondros deniz muharebesine dair malumat aldılar.

25 Ocak saat 16.00'da Süveyş Limanı'ndan Kızıldeniz'e hareket edildi. Süveyş Körfezi'nde bir süre dolaşılacaktı. Hamidiye 17.40'ta Ra'su'l-hatt ile Kaduttavila arasındaki koyda demirledi[749]. Hamidiye'nin Akdeniz'e geçmesinin tehlike arz edip etmeyeceği, geri dönerek donanmaya katılıp katılamayacağı, bu mümkün değilse Arnavutluk kıyılarına karşı bir

[743] *Hamidiye'nin Gazası*, s. 100.
[744] *The New York Times*, 19 January 1913.
[745] Hilmi Bayur, *a.g.m*, s. 103.
[746] *ATASE*, BLH, K. 215, D. 102, F. 001-26,42; *DTA*, Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Jurnal Kalemi; Hamidiye Kruvazörü Seyir Defteri, Defter no. 3906, s.75.
[747] Erdoğan Şimşek, *a.g.e*., s. 75-77.
[748] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 149.
[749] Mithat Işın, *a.g.e*., s. 306.

taarruz yapması seçeneklerinden hangisinin mümkün olduğu 26 Ocak'ta Başkomutanlık tarafından Bahriye Nezareti'ne sorulmuş, 27 Ocak'ta verilen cevapta Hamidiye'nin harekatı ile ilgili Bahriye Nezareti'nin anlık bilgisi olmadığı söylenmişti. Yanıtta kruvazörün Akdeniz'e çıkması tehlikeli bulunsa da Averof o sırada tamirde olduğundan Hamidiye'nin donanmaya katılması ya da İzmir'e gitmesi seçeneklerinden birine Rauf Bey'in karar vermesi gerektiği de belirtilmişti. Ayrıca Arnavutluk kıyılarına yapılacak taarruzun tek başına bir faydası olmayacağı ve vazgeçilmesi önerilmişti.

Hamidiye, İstanbul ile haberleşebilmek için 30 Ocak'ta Akabe Körfezi girişindeki Sanafir Adası'na gitti, ancak telgraf istasyonunda haberleşme kurulamayınca 31 Ocak sabahı Cidde'ye doğru hareket ederek Medine'ye bağlı Müveylih'e demirlediler[750]. Aynı gün Dahiliye Nezareti'nden Edirne Kumandanlığı'na çekilen telgrafı Hamidiye'nin telsizi de yakaladı: "*Dört gün sonra mütareke hitam bulacak. Allah'ın inayetiyle muhasamaya devam olunacaktır. Ona göre hareket ediniz*." Rauf Bey burada erzak bulunup bulunmadığını anlamak üzere hükümet memurunu gemiye davet etti. Hediye olarak bir koyunla dört tavuk getirdiler[751]. Rauf Bey bölgedeki Araplarla da temasa geçti. Bunlar da Mısırlılar gibi Hamidiye'ye karşı büyük sevgi tezahürleri göstermiş, Süveyş Kanalı'ndan geçerken "*Felyahya (Yaşasın) Hamidiye, Felyahya Rauf Bey*" diye bağırmışlardı.

1 Şubat'ta Hamidiye, Kızıldeniz'e hareket ederek Diba kasabası önüne demirledi. Geminin harici görünüşünü değiştirip düşmanı aldatmak maksadıyla dördüncü bir baca ilavesi tecrübe edildi[752]. 3 Şubat'ta İstanbul'la iletişim kuracak bir telsiz istasyonu bulmak, gıda malzemesi ikmali yapmak ve makinelerdeki arızaları gidermek için saat 10.43'te Cidde'ye geldiler.

Aynı gün Karadağlıların iki bin kişilik bir kuvvetle harekete geçtiği haberi geldi. Bu taarruz karşısında Osmanlı birlikleri varlık gösterememiş, Elbasan redif bölüğü geri çekilmişti. İşkodra'da Karadağlılar, Sırp kuvvetlerinden büyük ölçüde destek alıyorlar, Sırplar, yeni bir fırkayı daha Yunan gemileriyle İşkodra'ya getirmek istiyorlardı. Müttefiklerin bu projesini Adriyatik'te bulunan Hamidiye önlemiş, Selanik'ten gelen Yunan gemileri batırılmıştı[753].

Yaklaşık dört ay süren Yanya müdafaası gerekli cephanenin şehre ulaştırılamaması yüzünden sıkıntıya girmiş, Yanya'ya erzak götüren bir grup, 50 kadar Yunan eşkıyası tarafından yakalanmış, şehrin tüm telgraf telleri kesilmişti[754]. Böylece İstanbul'la tüm

[750] Erdoğan Şimşek, *a.g.e*., s. 82.
[751] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 166.
[752] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 168.
[753] Genelkurmay Yay., *İşkodra Savunması ve Hasan Rıza Paşa*, Ankara 1987, s. 78.
[754] *ATASE*, BLH, K. 655, D. 36, F. 26.

bağlantısı kesilen Yanya'nın gelecek yardımlardan da umudu kalmamıştı. Yunanlılar bütün ordu ve araçlarını bölgeye toplamış, Hamidiye Kruvazörü'nün Avlonya'ya para getireceği duyulmuşsa da ne yazık ki gerçekleşememişti[755]. Hamidiye'nin Akdeniz'de seyreden tek gemi olması ve kömür alımlarında sık sık gecikmeler yaşaması 50 ton cephane ve 10 bin altının yerine ulaşmasını imkansız kılıyordu. Hamidiye o sırada Viyana Sefareti'nin sağladığı kömür yüklü gemilerle buluşup ikmalini yapacaktı. Fakat böyle bir gemiye de tesadüf edilmeyerek Hamidiye boşuna bekletilmişti.

4 Şubat'ta Ciddeliler kıyıdan hayli uzağa demirlemesine rağmen Hamidiye'yi ziyaret ettiler ve yanlarında getirdikleri birçok hediyeden bazıları Rauf Bey tarafından kabul edilmedi. Mühendis Şakir Bey bunun sebebini şöyle açıklıyordu: "*Hediye getirenlerden bazılarının son derece fakir ve yoksul kimseler oldukları kılık kıyafetlerinden belli idi. Hamidiye'nin tek başına Hristiyanlık alemine meydan okur bir şekilde davranması bu son derece dindar ve hamiyetli halkı coşturmuş kudretlerini aşan fedakarlıklara sevk etmişti. Bu yüzden bize belki de dünyadaki biricik malı olan keçisini seve seve hediye etmek istiyordu. Süvarimiz Rauf Bey bu gibi hususlarda çok duygulu, içli bir zat olduğu için gönlü gani fakat varlıksız kimseleri kırmamaya, incitmemeye son derece dikkat göstermeyi de ihmal etmemek şartıyla getirdikleri hediyeleri kabul etmiyor, fakat gönüllerini de hoş ediyordu*"[756].

Nihayet Cidde'de Başkumandanlık ve Bahriye Nezareti ile gereken muhaberat yapıldı ve Rauf Bey, Başkomutanlık Vekaleti'ne vaziyetlerini bildiren bir rapor gönderdi[757]. Bir miktar daha kömür alınarak tekrar Akdeniz'e çıkmak üzere hareket edildi. Bu seferki hareket hedefi Adriyatik ve Batı Yunan denizlerinde akınlar yapmaktı. Port Said'den çıktıktan sonra hiçbir gemiye veya kıyıya kendilerini göstermeyecek şekilde manevra yaparak yola devam ettiler[758].

Hamidiye, Akdeniz'deki ikinci seferine başlamak üzere 6 Şubat Perşembe günü saat 17.00'de Cidde'den hareket etti. Cidde'den alınan 320 ton kömür ile toplam stok 651 tona çıkmıştı. 9 Şubat sabah saat 10.15'te Süveyş Kanalı'na girildi. Mısır'da Hamidiye'nin yaklaştığı duyulunca, halk kanalın iki tarafını doldurmuş, Rauf Bey'e tezahürat yapıp alkış tutuyorlardı[759].

Hamidiye bütün ışıklarını söndürerek ve sürekli rota değiştirerek günlerce seyre devam etti[760]. 10 Şubat'ta Port Said'e geldiler. Burada da limandaki bütün kayık, mavna ve istimbotlar yüzlerce kişi ile dolmuş, denize açılmak için binecek bir şey bulamayanlar sahilde meşaleler yakmıştı. Özellikle çocukların ilgisi çok fazlaydı. Rauf Bey, güverteden halkı selamlıyor,

---

[755] Selahattin Adil Paşa, *Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları Hayat Mücadeleleri*, İstanbul 1982, s. 184.
[756] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 169.
[757] Erol Mütercimler, *Destanlaşan Gemiler,* İstanbul 1995, s. 38,134.
[758] *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 45, 3 Ocak 1963, s. 164-165-166-167-168.
[759] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 101.
[760] *The New York Times*, 11 February 1913. A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 171.

yanlarında getirdikleri hediyeleri alamayacağını, geminin duramayacağını söyleyerek özür diliyordu. Hamidiye ağır ağır ilerleyerek yol aldı.

Bu sırada Port Said dışında dört Yunan torpidosu görüldüğüne dair bir söylenti duyuldu. Port Said'e açık denizden gelen gemiler de bu haberi teyit etmekteydi. Halk da Hamidiye'nin Akdeniz'e açılır açılmaz düşmanla çarpışacağını düşünerek heyecanlanıyordu. Hamidiye böylece kendisini takip eden sandallar ve istimbotlar arasından geçti[761].

Rauf Bey Süveyş'ten hareket etmeden önce Yunan Deniz Bakanlığı ve Başbakanlığına çekmek üzere iki telgraf hazırlamıştı. Bu telgraflarda Yunanlılara meydan okuyor ve onları savaş kurallarına riayet etmeye davet ediyordu. Özellikle eğer Yunan donanması Osmanlı sahillerine, ticaret ve yolcu gemilerine zarar verecek olursa Hamidiye'nin fazlasıyla karşılık vereceğini bildiriyordu. Telgraflar çekilmek üzere Ömer Fevzi Bey'e verilmişti, fakat gönderilmediler.

12 Şubat saat 23.00'de seyir halindeki Hamidiye'nin 281 ton kömürü kalmıştı. Hamidiye, hareketini hem savaş hem de ticaret gemilerinden saklamak hem de sahillerden görülmemek için geçit olmayan ıssız ve zor güzergahlar izleyerek 13 Şubat Perşembe sabahı Otranto Boğazı'na girdi. Rauf Bey uygun hava koşulları altında Sazan Adası'na baskın yapmayı tasarlıyordu. Ancak büyük bir fırtınaya yakalandılar. Baştan gelen dalgalar geminin provasını denize batırıyor, Kıç tarafındaki pervaneler sudan dışarda dönecek kadar yukarda kalıyordu. Pervanelerin havada devir yapması ise makinelere zarar veriyordu. Rauf Bey pervanelerden bir tanesini geri çalıştırıp dümeni alabanda ederek ters istikamete bir dönüş yaptı. Bu sırada şiddetle sarsılan Hamidiye'de tabak, bardak, iskemle gibi birçok eşya parçalandı. Rauf Bey'in amacı Sicilya adasının güneyine geçerek saçak altı tabir edilen nispeten dalgası hafif sulara girmekti. Fırtına yirmi dört saat sürmüştü[762]. Bu durumda Adriyatik'e gidilemeyeceğinden kömür ve su tedariki için Malta'ya doğru hareket edildi[763].

14 Şubat sabahına kadar açıkta zaman geçiren Hamidiye, saat 07.30'da Malta'nın Valetta Limanına geldi. 160 ton kömürü kalmıştı[764]. Rauf Bey bir müddet önce İngiltere Kralı'nın taç giyme merasiminde bulunmak üzere gittiği Londra'dan dönüşünde Malta'ya uğradığı zaman tanıştığı Malta Valisi tarafından karşılandı. Yemeğe davet edildi ve kömür tedariğinde kolaylık gösterildi. Hamidiye burada 480 ton kömür aldı[765]. Malta Limanı'nda yatan İngiliz Akdeniz

[761] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 103.
[762] Fahri Engin, "Hamidiye'nin Akınları", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 44, 27 Aralık 1962, s. 135.
[763] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 172.
[764] Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 307-310.
[765] *ATASE*, BLH, K. 219, D. 46, F. 001-01; *Tasvir-i Efkar*, 16 Şubat (1328) 1913; *The Times*, 18 February 1913; Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 310-313.

filosuna mensup gemiler topla selamlandı, İngiliz subayları Hamidiye'yi ziyaret ettiler[766]. Fırtınanın gemide yaptığı tahribat İngiliz makamlarına anlatıldı. Gerçekten de kaptan köprüsünün alt kısmındaki küpeşte tahtaları bile dalgalar yüzünden yerinden kopmuş, baş taraftaki topun hazırlık mermilerinden birçoğu denize düşmüştü. Kruvazörün makinesinde de kaydadeğer arıza olduğun baş çarkçının hazırladığı rapor doğrultusunda Rauf Bey tarafından İngilizlere aktarıldı[767]. Milletlerarası kurallara uygun olarak İngilizler, Hamidiye'nin üç gün Malta Limanı'nda kalmasına razı oldular. Limana tahkikata çıkan mürettebattan bazısı Yunan muhriplerinin Malta açıklarında dolaştığı duyumunu almışlardı. Bu sebeple üç günün dolmasına altı saat kala 17 Şubat Pazartesi gece yarısı saat 00.30'da fenerler sönük ve savaşa hazır bir halde Malta'dan hareket edilerek adanın doğu güney kıyılarını takip ile Cebelitarık istikametine doğru yol verildi[768]. Altı saat kadar seyre devam ettikten sonra Hamidiye yine gizlenerek Türk kıyıları istikametinde yola devam etti. Yunan torpidoları görülseydi Hamidiye bunların üzerine hücum edecekti, fakat görülmediler[769]. Aynı gün akşam 20.00'de iskele makinesi arızalandı, ancak bir saat on dakika sonra tekrar çalışır hale getirilebildi[770].

Bu arada Hamidiye'nin Malta'ya geldiğini öğrenen Yunan Bahriyesi, ablukayla görevli filosunun tüm gemilerle Preveze'ye çekilmesini, Donanma Komutanı Amiral P. Kondoriyotis'e de Aetos, Lonki ve Aspis muhriplerini Preveze'ye göndermesini emretmişti.

Başkomutanlık Vekaleti 15 Şubat'ta, donanmanın Boğazdan çıkarılması ve Hamidiye'nin de bilgilendirilmesini Donanma Komutan Vekili'nden istediyse de 15 ve 17 Şubat'ta alınan cevaplarda Hamidiye'nin donanmadan ayrılarak münferit harekatta bulunmasını Başkomutanlık Vekaleti'nin kararlaştırdığı, kendilerinin bu harekat emrine dair bir bilgileri olmadığından Rauf Bey'e nasıl bir talimat vereceklerini bilemedikleri ifade edilmişti.

Hamidiye, 22 Şubat'ta saat 08.00'de Gazze'ye demirledi[771]. Malta'dan bu yana 1400 mil yol alınmış, ambarlarda 128 ton kömür kalmıştı. Rauf Bey, Gazze'den Bahriye Nezareti'ne donanmanın harekat planları hakkında bilgi isteyen bir telgraf çekerek aynı gün 14.30'da Hayfa'ya hareket etti. Buradan 350 ton kömür alındı. Akşam saat 21.40'ta Hayfa Limanı'nda Başkomutanlık Vekaleti'nden alınan telgrafta; "*Harekatınızı kolaylaştırmak için donanmadan muhripler zaman zaman Boğaz'dan çıkıyor. Burada başka büyük bir harekat olmayacaktır. İmkan bulursanız donanmayla birleşiniz. Değilse harekatınızda serbestsiniz. Adriyatik harekatı*

[766] Erdoğan Şimşek, *a.g.e.*, s. 83-87; A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 172.
[767] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz,* C. IV, S. 44, 27 Aralık 1962, s. 135.
[768] *BOA*, HR.SYS., 1960/23; A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 188.
[769] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 106.
[770] Erdoğan Şimşek, *a.g.e.*, s. 89.
[771] Fahri Engin, "Hamidiye'nin Akınları" *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 43, 3 Ocak 1963, s. 164.

buraca tercih olunur" deniyordu[772]. Ayrıca Yunan donanmasının dikkatini başka yere çekmek üzere Donanma Vekaleti'ne 22 Şubat tarihli bir emir verilerek Boğaz dışında bir harekat icra etme emredildi[773].

23 Şubat'ta Hayfa'dan 350 ton kömür alan Hamidiye, aynı gece Beyrut'a geldi[774]. Hayfa'dayken Yanya'ya silah ve para götürme işini üstlendiğinden Garp Ordusu'na ait cephaneyi Saman Deresi ağzındaki iskeleye boşaltacak, parayı da gelecek memurlara teslim edecekti[775]. Rauf Bey, teslim alacağı cephane ve para hazırlanana kadar Yunan donanmasını aldatmak için Ege Denizi'nin güneydoğusunda dolaşmaya karar vererek 24 Şubat sabaha karşı Beyrut'tan ayrıldı. Mevsim kış olduğundan sık sık fırtınaya rastlanıyordu. Hareketlerinden dört saat sonra şiddetli bir lodos fırtınası başlayınca Kıbrıs'ı dolaşarak kuzey istikametine yol verildi[776].

Mürettebatın az da olsa dinlenebilmesi amacıyla 25 Şubat'ta Gökova Körfezi'ne gelindi. Limanın önündeki küçük adaya bir gözcü çıkarıldı. Daha önceden bölgenin haritasını çıkarmak için gelen Avusturyalıların bir taşın üzerine kendi bayraklarını çizmiş olduğu görülünce Rauf Bey sahile bir müfreze çıkararak bayrağı sildirdi, yerine Türk bayrağı çizdirdi[777]. Bir süre Kıbrıs açıklarında dolaşıldıktan sonra 28 Şubat'ta ihtiyaçların ikmali için Antalya'ya gelindi[778]. Hamidiye Antalya'da halkın müthiş ilgi ve sevgisiyle karşılandı[779].

Antalya halkı Hamidiye'nin Malta açıklarında bekleyen Yunan torpidoları tarafından batırıldığı söylentisini duymuş, Hamidiye'yi karşısında görünce de sahile koşarak sandallara doluşmuştu. Kalabalık yüzünden sandallara binmek için sırada bekliyorlardı. Kimi ağlayarak topları öpüyor, kimi çok şükür bir Osmanlı harp gemisi gördük diye dua ediyordu[780]. Hamidiye'nin bir günde tedarik edilemeyecek miktarda erzak ve ihtiyacı halk tarafından birkaç saat zarfında gemiye taşınarak hediye edildi, kurbanlar kesildi[781].

2.7.3. Adriyatik Seferi

Rauf Bey 1 Mart'ta Başkomutanlık Vekaleti'nden bir telgraf aldı. Telgrafta; Sırpların Dıraç'ta olduğu ve Yunan ablukasının Draç'a kadar uzandığı, Avlonya'da bağımsızlık ilan eden Arnavutların limandaki sevkiyata engel olmayacaklarının düşünüldüğü söyleniyor, bin lira miktarında bir paranın Selahattin Bey adlı yetkiliye teslim edilmesi işinin Hamidiye'ye verildiği

[772] *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 749/234-235.
[773] Mithat Işın, *a.g.e*., s. 319.
[774] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 189.
[775] *ATASE*, BLH, K. 219, D. 46, F. 001-13, 25; Erdoğan Şimşek, *a.g.e*., s. 94.
[776] Fahri Engin, "Hamidiye'nin Akınları" *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 43, 3 Ocak 1963, s. 164-165.
[777] Fahri Engin, *a.g.m*., s. 165-166.
[778] Mithat Işın, *a.g.e*., s. 319.
[779] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 107.
[780] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 190.
[781] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 108.

bildiriliyordu. Ardından Hamidiye'nin Karadağ kıyılarını bombardıman etmesi ve Yunanlılara verebileceği kadar hasar vermesini emreden ikinci bir telgraf alındı.

Böylece Arnavutluk açıklarına doğru harekete geçecek olan Hamidiye'nin başlıca görevleri; Yanya'ya para ve mühimmat götürmek, Garp seyyar ordusu ile temas kurmak, İşkodra'yla işaretle uzaktan muhabere etmek, İşkodra aleyhine yapılan askeri sevkiyatı tehdit etmek ve bozmak, tesadüf edilecek düşman ordugahlarını bombardıman ederek düşmanı madden zarara uğratmak, Yunan deniz taşımacılığına baskınlar yaparak erzak, mühimmat ve Sırp ve Yunan askerleri yakalamak, onları maddi zarara uğratmak, Yunan donanmasının Adriyatik'teki filosunu büyütmeye ve güçlendirmeye mecbur ederek Çanakkale'deki donanmasını zayıflatmaktı[782].

Yunan filosunun vazifesi ise Hamidiye'yi Adriyatik'e geçirmemek ve eğer geçerse torpidolarla takip ederek hücumda bulunmak, böylece Hamidiye'nin Adriyatik'teki faaliyetine kesin bir surette son vermekti. Adriyatik Denizi'nin doğu sahili baştanbaşa Yunan, Sırp ve Karadağ askeri hareket alanıydı, her türlü sevkiyatın merkezi konumundaydı. Hamidiye açısından birçok düşman nakliye gemisi denizde, birçok asker ve cephane ise sahilde baskına açık bir konumdaydı. Bu yüzden Hamidiye'nin Adriyatik Denizi'ne girmesi çok önemliydi. Hamidiye Adriyatik'te istediği tahribatı gerçekleştirebilmek için kimseye görünmemeliydi. Yunan filosu ne kadar çarpışmaya zorlasa da Hamidiye Adriyatik'te hayatta kalmaya ve faal bulunmaya mecburdu. Ayrıca Hamidiye, getirttiği mühimmat ve ihtiyaçlarını Yanya'ya sevk için belirli noktalara uğramak ve sevk için uğraşmak durumundaydı.

2 Mart akşamı 20.00'de Beyrut önlerine gelindi, 3 Mart'ta Elbe vapurundan alınan kömürle ikmal tamamlandı. Ertesi gün Beyrut ahalisi gemiyi ziyarete geldi[783]. Gemiye tepsiler dolusu baklava ve sandıklar dolusu portakal hediye edildi. Bu gibi hediyeler Kızıldeniz'in küçük kıyı köylerinde de birkaç teneke yağ, bir koyun, bir keçi halinde devam ediyor, Rauf Bey bunları kabul etmekte zorlanıyordu. Arap halkı, Hamidiye'nin başarılarından büyük bir memnuniyet duyuyor, sık sık buralarda dolaşarak limanlara uğraması onların gözünde Osmanlı hükümetinin prestijini arttırıyordu[784].

Hamidiye'nin kömür, yağ, su, erzak, cephane, para gibi ihtiyaçlarını düşmana tesadüf etmeden açık denizde karşılayabilmesi çok güçtü. Bunun için özel şimendiferlerle anlaşılır, yer ve zaman belirlenerek randevulaşırlardı. Ancak Akdeniz'in kış fırtınaları, gemide yaşanan aksaklıkların geciktirici etkisi, ihtiyaç maddelerinin toplanıp taşınması meselesi, özellikle

[782] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 110.
[783] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 191.
[784] Fahri Engin, *a.g.m*., s. 166.

bazılarının kaçak olarak tedarik edilmesi, bunların Hamidiye'ye verilinceye kadar düşmana tesadüf etmemesi, bir arızaya uğramaması, kararlaştırılan saatte buluşulması gerçekten önemli işlerdi[785]. Örneğin Hamidiye ihtiyaçlarını almak üzere 2 Mart Pazar sabahı henüz güneş doğmadan, önceden belirlenmiş yer ve zamana uygun olarak beklerken levazım gemisi de Hamidiye'ye yaklaşmıştı. Ancak ortalık karanlık olduğundan her iki taraf da karşısındakinin düşman gemisi olabileceği şüphesiyle harekete geçememiş, dakikalar sonra Rauf ve Fevzi Beyler'in birbirlerinin seslerini tanımalarıyla rahat bir nefes alınmıştı.

5 Mart günü tekrar Arvad Adası'na demirlenerek 150 ton kömür alındı. Bu sırada ufukta bir harp gemisi gördüler. Az sonra bunun bir İngiliz kruvazörü olduğu anlaşıldı. Gemiye kömür nakleden Araplar korkarak kendilerini denize atmış, yüzerek kıyıya kaçmışlardı. Kömür ikmali bittikten sonra İskenderun Limanı'na gidildi. O gün gelmesi gereken üç sandık cephane 6 Mart'ta İskenderun Limanı'ndan alınarak aynı gece Anamur Burnu'nun 28 mil doğusundaki Beşparmak Adası Limanı'na girildi. Rauf Bey buradayken Başkomutanlık Vekaleti'nden Yunanlıların Semeni iskelesini kontrol ettiklerini, haftanın üç günü Birendizi-Avlonya arasında Yunan vapurlarının dolaştığını ve dört torpidolarının da Preveze-Dıraç arası karakol yaptığını haber aldı[786].

Hamidiye 8 Mart sabahı saat 05.00'te Beşparmak Adası Babadol Limanı'ndan hareket ederek 10 Mart saat 14.00'te Yunan sularına girdi[787]. Adriyatik Denizi güvenliğinden sorumlu olan dört Yunan muhribinden biri olan Lonki, nakliye gemilerine refakat etmek ve yükünü boşaltanları Preveze'ye götürmek için Korfu'dan Şingin'e hareket etmiş, diğerleri Korfu Limanı'nda bulunuyorlardı. Avlonya sularında ise Atina yardımcı kruvazörü karakol görevindeydi. Hamidiye, Otranto Boğazı'nı gece geçebilmek için 11 Mart'ı Toronto Körfezi içinde kıyıdan görülmeyeceği bir mevkide geçirdi[788].

12 Mart'ta Hamidiye, yükünü Arnavutluk'un Avlonya şehri limanına çıkaramayınca[789] İstanbul'dan yükün Semeni nehri ağzında karaya çıkarılması emri geldi. Bu esnada Adriyatik sahiline epeyce yaklaşılmışken saat 07.20'de Hamidiye'yi Averof Zırhlısı zanneden Leros isimli bir Yunan nakliye gemisine rastlanıldı[790]. Yapılan muayenede yüksüz olduğu anlaşılan geminin yirmi kadar personeli Hamidiye'ye alındı. Geminin kaptanı Rauf Bey tarafından sorguya tutularak Adriyatik'e gelmekte olan mühimmat ve Sırp askeri yüklü Yunan nakliye

[785] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 111.
[786] Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 320.
[787] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 23 Şubat 1328 tarihli sayfa.
[788] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 115.
[789] Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 321.
[790] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 27 Şubat 1328 tarihli sayfa.

gemisinin Dıraç-Şingin mevkiinde olduğu ve Yanya'nın iki gün önce düştüğü öğrenildi. Yanya'nın düşüşü haberi Hamidiye'de büyük üzüntü yarattı[791].

Yapılan sorgulamada ayrıca Yunanlıların İpsara zırhlısı ve dört torpidobotlarının Korfu adasında, ticari maksatla kullanılan beş şilebin de Şingin'de olduğu, bunlar dışında Yunanlıların Adriyatik'te başka harp gemisinin olmadığı öğrenilmişti. Ömer Fevzi Bey'den alınan malumattan da Yunanlıların harp sevkiyatını Şingin Limanı üzerinden yaptıkları anlaşılıyordu. Halbuki Başkumandanlık Vekaleti Rauf Bey'e Yunan askeri sevkiyatının Dıraç'tan yapıldığı istihbaratını vermişti[792].

Bundan sonra Leros'un batırılmasına karar verildi. En sessiz, masrafsız ve hızlı yol mahmuz ile çarparak batırmak olduğundan Rauf Bey'in emriyle Leros'a üç kez çarpılarak gemi yan tarafa yatırıldı ve hızla batmaya başladı[793]. Yirmi beş dakika içinde gemiden geriye sandalıyla birkaç simit ve tahta parçasından başka bir şey kalmamıştı[794]. Böylece saat 8.50'de Dıraç Limanı'na yol verildi. Rauf Bey Başkumandanlık Vekaleti'nin istihbaratını dikkate alarak önce Dıraç'a gitmeye karar vermişti, ancak bu Yunanlılara Şingin'de bazı müdafaa hazırlıkları yapma fırsatı kazandıracaktı. Saat 10.40'ta Dıraç şehrinin sol tarafındaki yamaç üzerine kurulmuş ve Sırplara ait olduğu anlaşılan askeri çadırlı bir karargah farkedilerek üzerine 4600 metreden ateş açıldı, ağır hasara uğratıldıktan sonra Şingin'e hareket edildi.

2.7.4. Şingin Taarruzu

Hamidiye, 12 Mart öğlen saat 13.15'te Şingin'e ulaştığında yedi adet düşman nakliye gemisine rastladı[795]. Kruvazörü görür görmez kendilerini sahile atarak karaya oturmaya başlayan bu gemiler tüccar gemileri olup askeri nakliyatta kullanılmak üzere Yunan hükümeti tarafından kiralanmışlardı. Asker ve cephane yüklü olan bu gemilere uluslararası işaret gönderilerek liman dışına çıkmaları ve taşıdıkları askerleri tahliye ederek teslim olmaları istendi. Gemilerse sahildeki Sırp bataryalarının koruma alanına girmek için vakit kazanmaya çalışıyorlardı. Bunun üzerine Hamidiye 3500 metre mesafeden ateşe başladı.

---

[791] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 118.
[792] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz,* C. III, S. 30, 20 Eylül 1962, s. 99.
[793] Düşman gemisinin bordasına girmek ve onu batırmak için bazı harp gemilerinin ön tarafında bulunan ileriye doğru uzanmış takviyeli kısma mahmuz denir.
[794] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 117.
[795] *DTA*, Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Jurnal Kalemi, Hamdiye Kruvazörü Seyir Defteri, Defter no. 3906, s. 91.

Hamidiye'nin Dıraç'taki harp karargahını ve asker yüklü gemileri bombardıman ettiğine dair ilk telgraf gelir gelmez Şingin'deki dış limanda bulunan vapurlara hemen iç limana girip batı tarafındaki kumsala baştan kara ederek yüklerini boşaltmaları emredilmişti. Ocakları çekilmiş olduğundan Elpis hareket edemedi. Zamos Sifneos hepsinden çabuk hızlanarak iç limana girdi ve telgrafhane önüne baştan kara edip yükünü boşaltmaya başladı. Marika da biraz sonra onun sancak tarafına oturdu. Ververiyotis iç limana girebildi ise de sığlığa oturmuştu. Zefs henüz hareket etmekte idi[796].

Hamidiye hem nakliye gemilerini hem de sahil bataryalarını toplu ve şiddetli bir ateşe tutuyordu. İlk mermiler askerlerle dolu bir nakliye gemisinin kazanına denk gelerek büyük bir patlamaya sebep oldu ve gemi yanmaya başladı. Alevler içinde kalan askerler denize atlıyor, binmeye çalıştıkları filikalar asılı bulundukları yerden kopuyor veya denize inen sandallar ağırlıktan batıyordu. Bu sırada İşkodra'nın Tarabuş'taki istihkamlarındaki Osmanlı askerleri top sesleri duydukları ve dürbünle izledikleri Şingin'de neler olduğunu heyecanla izliyorlardı[797].

Ardından Sırp fırkasının önceden karaya çıkarmış olduğu erzak ve mühimmatın üstüne de ateş açılarak imha edildi[798]. Yarım saat süren bombardıman sonunda Şingin'deki bütün askeri hedefler tahrip edildi[799]. Sahilde bulunan Yunan bataryası Hamidiye'ye ateş açtıysa da mermileri kısa düştüğünden etkisi görülmedi. Limanda tek sağlam gemi kalmamıştı[800].

Elpis vapuru, 16 subay, 1100 er, 74 top ve cephanesiyle tamamen tahrip edilmiş, Zamos Sifneos, 20 subay, 1300 er, 5 top ve cephanesiyle iç limana kaçmıştı. 40 subay, 1200 er ve 3 tayyare taşıyan Marika da iç limana sığınmıştı. Zefs, 10 subay, 200 er, 288 topçu, 9 top taşıyordu ve çok ağır zayiata uğratılmıştı. Ververiyotis vapuru 28 subay, 1200 er, 23 top, 28 seyyar fırın ve araba malzemesiyle enkaz halinde tahrip edilmişti. İç limandaki İfilya 60 subay, 900 er ve 12 topuyla ağır hasar alırken, o sırada boş olan Hrisomalis Sifneos vapuru batırılmıştı[801].

Bombardıman yarım saat devam etti. Aynı gün Karadağ Prensi'ni taşıyan bir yata rastlanıldıysa da küçük ve savunmasız olan bu gemiye taarruz edilmeyerek Prensin karaya kaçırılmasına göz yumuldu[802]. 13.45'te ateşe son verilerek tekrar güney istikametine seyre başlandı.

---

[796] Fahri Engin, *a.g.m*., s. 167.
[797] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 123.
[798] *The New York Times*, 14 March 1913.
[799] *BOA*, Hariciye Nezareti Atina Sefareti (HR.SFR.1.), 168/55
[800] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 194-195.
[801] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e*., s. 197-198, *The New York Times*, 14 March 1913.
[802] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 124.

Şingin'de işi biten Rauf Bey, Yunan destroyerleri Otranto Boğazı'nı tutarlar diye endişeli bir bekleyiş içindeydi. Zira Dıraç'ı bombardıman edişinden beri epey zaman geçmişti ve bu müddet zarfında Yunanlıların müdafaa ve takip tertibatı almış olma ihtimali vardı. Fakat Hamidiye hiçbir arızaya uğramadan ve düşman gemisine rastlamadan Boğaz'dan çıktı. 13 Mart gecesi hava şartları telsiz haberleşmesine imkan verince bombardıman hakkında Okmeydanı telsiz istasyonu aracılığıyla İstanbul'a bilgi verebildiler[803].

2.7.5. Doğu Akdeniz Seferi

Adriyatik Körfezi'nin Trieste yakınında Pola Limanı'nda Hamidiye'ye kömür vermek üzere bulundurulan gemiyle telsiz irtibatı bir türlü sağlanamadığından yine kömür derdi ile karşı karşıya kalınmıştı. Rauf Bey, Çarkçıbaşı ile kısa bir görüşme yaparak kömürün İskenderiye'ye kadar yetip yetmeyeceğini sordu. Ortalama bir hızla gidilir, fırtına çıkmazsa yetebilirdi. Ancak kış günlerini açık denizde fırtınasız geçirmek zordu. Yine de Rauf Bey, Malta'ya ikinci kez gitmenin uygun olmayacağını düşünerek İskenderiye'ye hareket edilmesine karar verdi[804]. Geminin görünürlüğünü azaltmak için gece geçmeye karar verdiler. Fakat Boğaz'ın darlığı ve Yunan filosunun kalabalık oluşu yüzünden Hamidiye'nin görülmeme ihtimali çok düşüktü. Üstelik Adriyatik'ten çıkmak girmekten daha tehlikeli ve zordu, çünkü Adriyatik'e girilirken Yunan Adriyatik Filosu Hamidiye'den bihaberken şimdi varlığı biliniyordu. Bu sebeple bir zırhlı kruvazör ve dört torpido muhribi Çanakkale karşısındaki Yunan donanmasından ayrılarak Adriyatik sahilinin ablukasına memur edilmişti[805].

Ancak tereddüt etmek vakit ve kömür israfına neden olacaktı. İtalya limanlarından birine iltica edilip silahlar teslim edilerek savaş sonuna kadar orada kalınabilirdi. Fakat Rauf Bey için bitaraf limanlara iltica etmek veya silahları teslim etmek ya da Çanakkale'ye dönmek seçenekleri söz konusu değildi. Böylece daha fazla düşünmeden yola çıktılar. Otranto Boğazı'na yaklaşırken ortalığı kaplayan sis yüzünden gemideki neferler bile birbirlerini zor görüyor, bu karanlık ve sis içinde yol alınıyordu[806]. Tek bir ışığını yakmış olan bir Yunan torpidosu Hamidiye'nin yakınından geçtiyse de fenerlerinin tamamı sönük olan Hamidiye'yi görmedi. Fırtınaya yakalanmadan ve kömürleri bitmeden 16 Mart 1913 Pazar gün doğumundan önce İskenderiye'ye geldiler[807].

---

[803] *DTA*, Hamidiye Kruvazörü Rapor Kayıt Defteri, Demirbaş No: 3529, 28 Şubat 1328 tarihli sayfa.
[804] *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 45, 3 Ocak 1963, s. 164-165-166-167-168.
[805] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 125.
[806] Fahri Engin*, a.g.m.,* s. 167.
[807] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 16 Mart 1329 tarihli sayfa.

İskenderiye Limanı'na demirler demirlemez Hamidiye'nin etrafı Şingin bombardımanını duyan binlerce Mısırlı ve oradaki yabancılar tarafından sarıldı. Torbalar dolusu erzak, sigara ve yemiş gibi hediyeler mürettebat tarafından kabul edildi. İskenderiye Donanma Cemiyeti ve şehirdeki diğer cemiyetlerin temsilcileri, Rauf Bey'i güvertede ziyaret ettiler.

Bu arada Rauf Bey de kömür peşinde idi. Mısır hıdivini ve yüksek makamlardaki birtakım kişileri ziyaret etti. Limanda kömür yüklü bir halde bulunan bir Arnavut yelkenli gemisinden Hıdiv Abbas Halim Paşa'nın yardımıyla ikmal yapıldı. Aksi takdirde İskenderiye'ye 20 ton kömürle gelmiş olan Hamidiye bir yere kıpırdayamayacak bir vaziyete düşecek ve İngilizler Süveyş Limanı'nda bulunan Peyk-i Şevket'e yapmış oldukları gibi Hamidiye'yi de silahtan tecrit ederek harbin sonuna kadar limanda alıkoyacaklardı. Bu kömürün parası da yine Hıdiv Abbas Halim Paşa tarafından ödenmişti.

Ancak İngilizler uluslararası hukuka dayanarak Hamidiye'nin limanı derhal terk etmesinde ısrarcıydı. Baskıları sonucu nihayet Hamidiye 17 Mart gecesi limanı terk etmeye mecbur olarak Mısır'ın üç mil açığı olan kara suları dışında demirledi[808], burada 450 ton kömür ve 900 kilo da makine yağı alındı. Açıkta oldukları halde Mısırlı ziyaretçiler gelmeye devam ediyordu. O gün bunların arasında Prens Ömer Tosun Paşa'nın küçük kızları da vardı.[809].

17 Mart Pazartesi günü saat 17.27'de İskenderiye'den hareket edilerek ertesi gün saat 17.00'de Gazze'de demirlendi[810]. Hava çok fırtınalı olduğundan bir süre Gazze'de kalındı. Bu esnada Rauf Bey çeşitli telgraf haberleşmelerinde bulundu. O günlerde bir Sırp tümeninin Selanik'ten Şingin'e ve 40 bin Yunan askerinin Preveze'den Selanik'e nakledilmesi işi Hamidiye'nin takibinden vazgeçilmesine neden olmuştu. Gazze'de üç gün kalan Hamidiye 21 Mart'ta Hayfa'ya giderek Leros gemisi mürettebatını mahalli hükümete teslim etti. Kruvazörde gördükleri muamele için teşekkür ederek ayrıldılar[811]. Buradan 420 ton kömür alındı, Beyrut'ta fazla kalınmayarak hareket edildi.

22 Mart'ta Beyrut'a gelindi. Bölge ahalisi, vali ve Mmevki kumandanı gemiyi ziyaret ettiler. Garp ordusu için alınmış olan para ve cephane geri teslim edilerek, su ve makine yağı alındı[812]. Rauf Bey burada personelin birkaç aydan beri maaş alamadığını, 15 ve 12 santimlik topların cephanesinin tükendiğini, harap bir halde bulunan bordalarının boyanması gerektiğini

[808] Erdoğan Şimşek, *a.g.e.*, s. 112.
[809] Fahri Engin, "Hamdiye'nin Akınları", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 45, 3 Ocak 1963, s. 168.
[810] Fahri Engin, "Hamdiye'nin Akınları", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 46, 10 Ocak 1963, s. 196.
[811] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s.203.
[812] *ATASE*, BLH, K. 292, D. 435, F. 001-68,79,87.

belirterek paranın Beyrut'a, cephanenin Mersin'e, boyanın da Antalya'ya gönderilmesini İstanbul'a arz etti[813].

Hamidiye, o güne kadar 8.000 mil kadar yol almıştı. Kazan ve makinelerin bakıma, mürettebatın ise dinlenmeye ihtiyacı olduğu bir gerçekti. Başkomutanlık Vekaleti de Rauf Bey'in ihtiyaçlarının karşılanması için ilgililere emir verildiğini, istirahat ve bakım içinse Kızıldeniz'e gitmekte serbest bulunduklarını bildirince Hamidiye 22 Mart gecesi saat 23.16'da Beyrut'tan ayrıldı, Kıbrıs'ın doğusundan geçerek 23 Mart 18.00'de Kavaliyer Limanı'na demirledi[814]. 25 Mart'ta Adrasan Adası'na gelen 600 ton kömürün 110 tonu Hamidiye'ye verildi[815].

26 Mart'ta Başkomutanlık Vekaleti'ne mürettebatın maneviyatının sağlamlığı ve yüksekliğinden bahseden Rauf Bey, biraz cephanesi olduğunu ve harekata devam edeceğini bildirdi. Ertesi sabah saat 05.50'de limandan ayrıldılar, öğleden sonra 14.40'ta Antalya Körfezi'ndeki Ilıksu açıklarında bir yelkenliden 110 ton kömür daha alındı[816]. Burada Edirne'nin düştüğünü öğrendiler.

28 Mart sabahı Alanya'ya demirlendi. Alanya'da Başkomutanlık Vekaleti'nden alınan istihbarata göre bir zırhlı üç muhripten oluşan Yunan filotillası Hamidiye'yi aramak için Bodrum Kanalı'ndan geçmişti. Bunun üzerine akşam saat 20.00'de Manavgat Deresi ağzına demirlendi, filikalarla Hamidiye'ye tatlı su taşındı. Ertesi gün saat 15.50'de Antalya Limanı'na gelinerek burada Bahriye Nezareti'nden Trablusgarp ve Tobruk Limanlarına uğramamaları, boya taleplerinin Bahriye Levazım Dairesi tarafından gereksiz olarak değerlendirildiği, 35 humbaranın ise ancak 29 Mart'ta sevk edilebildiği, maaşların ise Beyrut'a gönderildiği ile ilgili bir telgraf aldılar.

Antalya'da iki saat kaldıktan sonra Hamidiye, 29 Mart saat 18.20'de Girit ve Kıbrıs sularında bir akın yapmak üzere Antalya'dan ayrıldı[817].

30 Mart'ta yolda bir yelkenliye rastlanılarak durduruldu. Kaptan geminin isminin Lemnos ve İngiliz Liverpool limanına mensup olup İstanbul'a gittiğini söylese de yapılan muayenede bu geminin Yunan bandıralı İpapandis olduğu anlaşıldı[818]. Hamidiye'yi görünce korkuyla Osmanlı sancağı çekmeye çalışan kiremit ve maden suyu yüklü geminin Marsilya'dan gelerek yükünü Kıbrıs'a Vasilaki adında bir Rum'a götürdüğü öğrenildi. İçerisine bir miktar

[813] Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 330.
[814] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 9 Mart 1329 tarihli sayfa.
[815] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s.208.
[816] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 14 Mart 1329 tarihli sayfa.
[817] Fahri Engin, *a.g.m.*, s. 197.
[818] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 17 Mart 1329 tarihli sayfa.

zabit ve efrat konularak yedeğe alınan gemi 1 Nisan'da Beşparmak Limanı'nda sahile çekildi[819].

Gemi, düşmana kaptırmamak adına Topçu zabitanından Mülazım Şemsi, Mühendis Ahmet, sekiz er, 37 milimetrelik iki top ve bir mitralyözle birlikte limana bırakıldı. Bunun nedeni bu yelkenliyi almaya gelecek muhtemel bir Yunan gemisine tuzak hazırlamaktı. Müfreze hemen limanın hakim tepelerine çekildi, siper kazılarak toplar yerleştirildi. Yanlarına bir miktar erzak ve su bırakılarak Hamidiye oradan ayrıldı[820].

Gerçekten de Hamidiye Kızıldeniz'e gittikten sonra müfrezenin burada olduğu bölgedeki bazı Rumlar tarafından Yunan yetkililere bildirilince Şira'da tahrip edilen Makedonya yardımcı kruvazörüne benzer Mihali isimli bir Yunan yardımcı harp gemisi gelerek Beşparmak Limanı'na girmeye teşebbüs etmiş ve bu küçük müfreze tarafından ateş altına alınınca limandan dışarı çıkıp uzaklaşmaya mecbur olmuştu[821]. Ardından Mühendis Ahmet Bey, Rauf Bey'den aldığı talimat uyarınca İpapandis'i gaz dökerek yaktı[822].

31 Mart'ta ağır fırtınaya rağmen Rauf Bey yol almaya devam etti. Hamidiye Akdeniz'deyken Yunan sahillerindeki fenerler söndürülmüş, Akdeniz'in ve Avrupa'nın çeşitli limanlarında bulunan Yunan ticaret gemileri bulundukları limanlarda kalarak seyre cesaret edememişlerdi. Fakat bunlardan bazılarının hareket ettikleri duyulunca Pire –İskenderiye hattı üzerinde seyredildi[823].

2 Nisan'da Anamur Kaymakamlığı'ndan üç harp gemisinin Anamur Burnu doğusunda seyrettikleri haberi alındı[824]. Yunanlıların Hamidiye'yi takip etmek için artık büyük muhrip filotillalarına emir verdiği anlaşılıyordu. Uğradıkları limanlarda kaymakamlar bu gemilerin adım adım Anadolu kıyısı boyunca kendilerini aradıklarını telgrafla bildiriyorlardı.

Bu sırada yine Gazze'ye giderek un alma ihtiyacı hasıl oldu. Hamidiye'de tava ekmeği yapılıyorsa da zahmetli olduğundan ekmeğin daha çok dışardan tedarik edilmesine çalışılıyordu. Rauf Bey, mürettebatına bir kez Karadeniz'de bir kez de Akdeniz'de peksimet yedirmek mecburiyetinde kalmıştı. Peksimetler uzun müddet gemi ambarında durunca böcekleniyor, mürettebat bunları kırıp suya batırarak böceklerden temizlemek suretiyle tüketiyorlardı.

---

819 A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s.209.
820 *Hamidiye'nin Gazası*, s. 138.
821 *Hamidiye'nin Gazası*, s. 140. Müfreze kumandanı Şemsettin Efendi'nin bu çarpışmayı ayrıntılarıyla anlattığı ve limanda kaldığı sürede hatıralarını kaydettiği defter dikkate değerdir. Bkz. *a.g.e.*, s. 141'den itibaren.
822 Fahri Engin*, a.g.m.*, s. 197.
823 *Hamidiye'nin Gazası*, s. 134.
824 Erdoğan Şimşek, *a.g.e.*, s. 129-133.

Ancak bu sebeple 5 Nisan günü gelinen Gazze'de un almak için kıyıya filika ile gönderilen dört nefer açık denizlerde çatlak da denilen büyük ve ölü dalgalar yüzünden boğulunca kruvazörde büyük bir üzüntü yaşandı[825]. İkinci bölük mülazımı Tayyar ve Rüştü Beylerin emrinde sahile iki filika gönderilmiş, biri selametle çıkarken ikincisi alabora olmuştu. Rauf Bey, şehitlerin defnedilmesi için oranın kaymakamından özel olarak ricada bulundu[826]. Dalgaların dinmemesi yüzünden iki filikadan sağ kurtulan yirmi yedi kişi kruvazöre geri dönemedi. Rauf Bey'in emriyle Gazze'de kaldılar ve 5 Nisan sabahından 23 Ağustos'a kadar 140 gün Hamidiye'nin Gazze'ye dönüşünü beklediler[827].

2.7.6. Kızıldeniz Seferi

Rauf Bey, 5 Nisan'ı 6'sına bağlayan gece yarısı hareket emri verdi. Port Said'de tatlı su, sabun, gaz, muhtelif sebze, ekmek, portakal, çay, şeker, kahveve benzeri ihtiyacı karşılandıktan[828] ve İsmailiye'de bir gece dinlenildikten sonra 7 Nisan saat 08.10'da Süveyş Kanalı'na girildi[829]. Savaş hali nedeniyle Süveyş'te ancak yirmi dört saat müddetle kalınabildiğinden 9 Nisan sabahı 11.22'de tekrar hareket ederek 12 Nisan akşamı Cidde'ye geldiler. Buradan 160 ton kömür alarak 14 Nisan saat 13.20'de tekrar yola çıkıldı.

16 Nisan saat 18.20'de Hudeyde yakınlarındaki Kamaran Adası Limanı'na demirlenildi[830]. Burada Rauf Bey'e kruvazörün seyrine engel olabilecek arızaların limanda giderilmesi ve Fersan, Habal, Halle sahilleri arasında tarassutta bulunulmasına dair bir emir ulaştı. Ayrıca bu kıyılarda petrol kaynakları keşfeden bir İngiliz şirketinin Seyyid İdrisi'ye müracaat ettiği haber veriliyor, Hamidiye'nin bu girişime engel olması isteniyordu.

Bu arada Hamidiye'nin Port Said'e geldiği öğrenen Yunan donanması, Hydra Komutanı Yarbay Papa Hıristo komutasında Keravnos ve Dokas muhriplerinin de dahil olduğu bir filotillo oluşturdu. 13 Nisan'da Mondros üssünden hareket eden filotillo, Meis Adası'nı işgal ederek 20 Nisan'da Port Said'e demir attı ve 30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması imzalanıncaya değin burada bekledi[831].

Rauf Bey ve mürettebatı 18 Nisan'da Ömer Fevzi Bey'den alınan bir telgrafla Gazze'de boğularak şehit olan arkadaşlarının naaşlarının bulunup defnedilmiş olduklarını öğrendiler. Ardından Hamidiye, Kamaran Limanı'ndan 600 ton kömür ikmali yaparak 23 Nisan saat

[825] Fahri Engin, *a.g.m.*, s. 197.
[826] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s.220-221.
[827] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s.221-231.
[828] *BOA*, A.} MTZ., 5/29 – 88.
[829] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s.233.
[830] Fahri Engin, *a.g.m.*, s. 197.
[831] Mithat Işın, *a.g.e.*, s. 338-339.

10.00'da Beyt Lahya'ya geldi. Seyyid İdrisi ile müzakere edecek olan Yemen Valisi Mahmut Nedim Bey ve heyetini alarak 24 Nisan'da hareket etti[832].

Hamidiye'nin Kızıldeniz'de bulunmasından istifade etmek isteyen Osmanlı Hükümeti isyan eden Seyyid İdrisi'nin bulunduğu limana Yemen Valisi Mahmut Nedim Bey'i Hamidiye'nin götürmesini istemişti. Dünya kamuoyunun ilgiyle İslam alemininse hayranlıkla izlediği ve bir kahramanlık sembolü haline gelen Hamidiye'nin bölge Arapları üzerine yapacağı tesirden faydalanmak isteniyordu.

Akşam saatlerinde görüşmelerin yapılacağı Habel'e varıldı[833]. Ancak Seyyid İdrisi orada değildi. Yalnız kendisine bağlı bazı kişiler kruvazörü ziyaret ettiler. 26 Nisan'da Seyyid İdrisi'nin Meydi'de olacağı duyulduğundan heyet Meydi'ye getirildi.[834]. Müzakere heyetinde Yemen Valisi Mahmut Nedim Bey, Yemen Hükkam Müfettişi ve Tetkikat-ı Şeriyye Reisi Hasan Kamil Efendi, Yemen vilayeti Kuvve-i Umumiye Erkan-ı Harbiye Reisi Yarbay Ali Bey ve Jandarma Kumandanı Yarbay Hilmi Bey ile Hudeyde Mutasarrıfı Recep, Umran Kaymakamı Abdülhak Hakkı, Muravaa Seyidi Abdülbari, Sana Evkaf Nazırı ve İmam Yahya'nın vekili Seyyid Kasım Efendi, Tetkikat-ı Şeriyye Başkatibi Abdülkerim ve maiyetleri vardı. Vali Bey ve heyet müzakere etmek üzere sahile çıkarıldılar ve ertesi gün gemiye döndüler. Gerek Seyyid İdrisi'nin nasıl bir anlaşma yapacakları hakkında şüphelerinin olması gerekse Meydi'de limanda demirli halde bekleyen Hamidiye'den korkarak kendisini tehlikede hissetmesi yüzünden günlerce beklenilmişti. 3 Mayıs'ta Mahmut Nedim Bey, kruvazöre haber yollayarak İmam İdrisi'nin Meydi'ye gelmediğini, Cizan'a gideceklerini bildirdi[835]. Ertesi gün Hamidiye heyetle birlikte Cizan'a demirledi[836]. Cizan kasabası Hudeyde'nin kuzeyinde ve birçok şap sığlıklarının bulunduğu bir sahildeydi. Hudeyde'den Cizan'a seyahat iki gün sürdü.

Seyyid İdrisi'nin gümrük memuru gemiye gelerek heyetle birlikte sahile çıktı. Mahmut Nedim Bey, gece geç saatlerde kruvazörde uyumak üzere geri döndü. Seyyid İdrisi Hamidiye'nin fedakarlığını takdir ettiğini söyleyerek gemiye çeşitli hediyeler göndermişti. Hediyeler kabul edildi.

29 Nisan'da gemiye gelen telgrafla ateşkesin Nisan'ın 21'ine kadar uzatıldığını ve İşkodra'nın tahliye edildiğini öğrendiler. Barış imzalanmış ancak şartları belirlenmemiş olduğundan Hamidiye, Yunan Donanması ile karşılaşınca ne yapacağını bilmiyordu. İki taraf

[832] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 11 Nisan 1329 tarihli sayfa.
[833] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 12 Nisan 1329 tarihli sayfa; A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 234.
[834] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 211.
[835] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 235.
[836] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 21 Nisan 1329 tarihli sayfa.

arasında donanmalar için savaşın bittiğine dair bir anlaşma yoktu. Rauf Bey her ihtimale karşı ihtiyaten savaş halindeymiş gibi hareket ediyordu.

Hamidiye, 4 Mayıs'a kadar Meydi'de kaldı. 5 Mayıs'ta Mahmut Nedim Bey tekrar Seyyid İdrisi ile müzakere etmek üzere gemiden ayrıldı. Bu arada Beşparmak Limanı'nda İpapandis isimli Yunan yelkenlisiyle bırakılmış olan Mülazım Şemseddin Efendi idaresindeki müfrezeden bir mektup aldılar. Bir Yunan muavin kruvazörünün bulundukları mevkiye gelerek yelkenliyi alıp götürmeye kalktığını, ancak açılan ateş sonucu kruvazörünün geri çekildiğini, İpapandis'in Yunanlıların eline geçmemesi için yakıldığını ve kendilerinin de Gelendir'e geçtiklerini haber veriyorlardı.

Müzakereler için beş gün bölgede kalınmış, Vali ve maiyeti, Seyyid İdrisi ile birkaç görüşme gerçekleştirmişti. Seyyid İdrisi adını çok duyduğunu ve merak ettiğini söylediği Rauf Bey'i görmek istemiş, fakat Mahmut Nedim Bey Rauf Bey'e her ihtimale karşı gemisinden ayrılmamasını tavsiye etmişti.

8 Mayıs Perşembe günü hareket edilerek Beyt Lahya'ya varıldı. 9 Mayıs'ta Hudeyde'ye gidilerek ihtiyaçlar ikmal edildi ve 17 Mayıs'ta alınan emir üzerine Beyt Lahya'ya geri dönüldü. Dönüşün nedeni Seyyid İdrisi'nin "*Hamidiye'yi İtalyanlara haber verdim, bu suretle sahillerimizden uzaklaştırdım*" diye etrafa yaydığı söylentiydi[837].

Osmanlı Hükümeti, Hamidiye'nin Kızıldeniz'deki varlığından istifade etse de Bağdat ve Basra'daki vaziyet de iyi değildi ve İstanbul'dan Rauf Bey'e Hamidiye'nin oralara gitmesinin yararlı olabileceği konusundaki mütalaası soruldu. Rauf Bey gemisinde harp meclisini topladı ancak Başçarkçı Mahmut Bey'in geminin kazan ve makinesinin iyi durumda olmadığını izah etmesi üzerine bu seyahatin yapılmasının mümkün olamayacağı 18 Mayıs'ta hükümete bildirildi[838].

Hamidiye 23 Mayıs'ta Kameran'a ve 28 Mayıs'ta Hudeyde'ye geldi, 3 Haziran'da tekrar Kameran'a döndü. 7 Haziran'da Reuters'ten barış anlaşmasının imzalandığını öğrendiler[839]. Ayın 12'sinde Başkumandanlık Vekaleti'nden gelen telgrafta Rauf Bey'e bir hafta içinde kruvazörün ve mürettebatın tüm ihtiyaçlarının ikmal edilerek Kızıldeniz üzerinden hareket edilmesi emredildi. İki gün sonra Hamidiye'nin ikinci kaptanı, akşam divan taburunda mürettebata barışın tesis edildiğini, yola çıkmak üzere yüz ton kadar kömüre ihtiyaç olduğundan bunun elbirliğiyle hemen alınmasına çalışılmasını istedi.

---

[837] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 21 Nisan 1329 tarihli sayfa.
[838] Fahri Engin, *a.g.m.*, s. 198.
[839] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 237.

15 Haziran'da Hamidiye Kameran'dan Süveyş'e doğru hareket ettive ayın 19'unda limana demirledi[840]. Ertesi gün buradan da bir miktar kömür aldılar ve makinede tamirat yapılacağından Rauf Bey tekrar hareket etmeden önce İstanbul'dan bir hafta izin istedi.

Bundan sonra Rauf Bey İstanbul'a dönme hususunda Başkomutanlık Vekaleti'yle dört defa daha muhaberede bulundu. İlki 3 Temmuz'da olan bu taleplerin ikincisi 14 Temmuz'daydı ve Rauf Bey gerekirse savaşarak dönmek istediğini belirtmişti. 13 Ağustos'ta yaptığı üçüncü teklif kabul edilmeyecekse görevden affedilmesini isteyen Hamidiye Kaptanı'nın 19 Ağustos'ta yaptığı son başvuru kabul edildi ve 21 Ağustos'ta Bahriye Nezareti Hamidiye'nin Yunanistan'la kesin barış imzalanmadığı için taarruz riski altında olabileceğini hatırlatarak güvenli seyretmek şartıyla harekatında serbest olduğu cevabını verdi[841]. Port Said'den 710 ton kömür ve tatlı su alınarak ertesi gün önce Gazze'ye uğramak üzere İstanbul'a doğru yola çıkıldı[842].

3 Ağustos'ta Rauf Bey binbaşılığa terfi ettirildi[843]. 6 Ağustos'ta Gazze'ye giderek bir süre önce Gazze'de bir filikayla bırakmış oldukları efradı tekrar gemiye aldılar. Bu askerler Gazze'de bulundukları beş ay zarfında Gazze kaymakamı ve eşrafı tarafından çok iyi ağırlanarak misafir edilmişlerdi.

Gazze'den hareketten sonra kruvazörün makinesinde sık sık arızalar yaşanmaya başlamıştı. 25 Ağustos günü makine arızası nedeniyle hızı düşüren Rauf Bey onarım görmeden Çanakkale'ye gitmesi olası görülmediğinden İzmir'e yol emri verdi. Kendisi de bizzat makine dairesine inerek personeline yardımcı oluyor, anlık müdahalelerle Hamidiye, İzmir Limanı'na doğru yol alıyordu. 26 Ağustos sabah 09.25'te İzmir'e demirlendi[844].

Hamidiye İzmir yolculuğu sırasında makine arızası yüzünden tehlikeli saatler geçirmişti. Hatta Rauf Bey "*Bu on bir saat zarfında çektiğim azap kadar bütün müddet-i hayatımda sıkıntı görmedim*" demişti. Çünkü Hamidiye'nin hayatta kalması süratine bağlıydı. Özellikle Yunan adalarının gözü önünde ve Yunan donanmasının ortasında böyle tehlikeli bir yerde arızalanmak kalmak Rauf Bey'in en son isteyeceği şeydi[845].

Limanda gerek halk gerekse resmi makamlar Hamidiye'yi büyük bir heyecan ve tezahüratla karşıladılar[846]. Muin-i Zafer zırhlı korvetiyle İzzettin vapuru da buradaydı. Gece boyunca Hamidiye'nin ziyaretçileri eksilmedi. Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye

[840] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 238. Fahri Engin*, a.g.m.*, s. 198.
[841] Erdoğan Şimşek, *a.g.e.*, s. 147.
[842] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 212; Fahri Engin*, a.g.m.*, s. 198.
[843] Rauf Orbay, "Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını", *Yakın Tarihimiz*, C. III, S. 20 Eylül 1962, s. 99; Ersan Baş vd., *a.g.e.*, s. 199.
[844] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 13 Ağustos 1329 tarihli sayfa.
[845] *Hamidiye'nin Gazası,* s. 213.
[846] Fahri Engin, "Hamidiye'nin Akınları", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 47, 17 Ocak 1963, s.234.

Cemiyeti tarafından yaptırılmış olan Hamidiye'nin yağlı boya tablosu gemiye getirilerek kendilerine hediye edildi.

İzmir İnas Rüşdiye Mektebi Müdiresi Yaşar Hanım okulda Rauf Bey ve Hamidiye'nin akın harekatı ile ilgili bir konuşma yaptı; "*Hanımlar! Hocalık hakkı zanneder isem ana baba hakkından pek de aşağı değildir ve ümit ederim ki siz hakkı teslim edeceksiniz. İlim ve irfana çoktan maliksiniz. İşte bunun içindir ki size serbest olarak şu teklifte bulunuyorum. Haberiniz var mıdır? Geçende boğazdan çıkıp Şira'yı bombardıman ve orada yakaladığı Yunan'ın Makedonya vapurunu gark eden Hamidiye süvarisi Rauf Bey namına Kale-i Sultaniye Hanımları bir çeşme tesis ediyorlar. İzmir hanımları bu kahraman Rauf Bey namına bütün mevcudatını feda ile bir zırhlı almaya ve Mart'a kadar doğuracakları erkek çocuklarının ismini Rauf Bey koymaya teşebbüs etmişlerdir. İşte bu haberi benden alınız. Zira en evvel lazım olan din, vatan, namus-i millidir. Yaşasın İzmir Hanımları! Yaşasın Kale-i Sultaniye Hanımları! Var olsun cesur Rauf*!"[847].

Hamidiye mürettebatı, 28 Ağustos'ta Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa'dan bir tebrik telgrafı aldı ve İzmir valisi tarafından kendileri için bir ziyafet verildi. Ertesi gün kruvazörde şehit olanlar için mevlid-i şerif okundu. 30 Ağustos'ta hep birlikte İzmir sinemalarında Hamidiye'nin Şira ve Şingin bombardımanına ait film şeritleri izlediler. Ayın 31'inde kruvazör halkın ziyaretine açılınca gemi ahaliyle dolup taştı. Halk, gözyaşları içinde Hamidiye'nin toplarını öpüyordu. Aynı gün fedakar hizmetlerinin karşılığı olarak Rauf Bey'e Padişah tarafından Korvet Kaptanlığı rütbesi verildiği Donanma Kumandanlığı Vekaleti tarafından kendisine tebliğ edildi[848].

Kruvazör, 5 Eylül'de İzmir'den yola çıkarak 6 Eylül sabahı Çanakkale Boğazı'na giriş yaptı[849]. Osmanlı Donanması adına Berk-i Satvet torpido kruvazörü ve halkın sevgi gösterileriyle karşılandı. Kale-i Sultaniye[850] kadınları kahramanca bir akın harekatı gerçekleştiren Hamidiye Kruvazörü süvarisi Rauf Bey adına bir çeşme ile bir de çarşı tesisine karar verip teşebbüste bulunmuşlardı. Hamidiye, burada bulunan Donanma Komutan Vekili'ni on üç pare top atışı ile selamlayarak öğlen 14.30'da İstanbul'a hareket etti.

7 Eylül sabahı saat 07.40'ta Yeşilköy önlerine gelindiğinde Şirket-i Hayriye vapurları ve orada bulunan donanma gemilerince karşılandılar[851]. Saat 08.07'de Bahriye Nazırı

[847] A. Daver, *a.g.e*., s. 27-28.
[848]*DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 722/139-140-141-142. Belgede Rauf Bey, "*Canını feda edercesine hizmetlerde bulunan ve emsalleri arasında herkesten ayrılan Hamidiye Kruvazörü Süvarisi Birinci Sınıf Yüzbaşı Cibalili Mehmed Muzaffer oğlu Rauf*" olarak tarif edilmekteydi.
[849]*DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 24 Ağustos 1329 tarihli sayfa.
[850] Çimenlik Kalesi, 1452 yılında Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısına dikilen bir kaledir. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.
[851] *DTA*, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali, No: 3906, 25 Ağustos 1329 tarihli sayfa.

Çürüksulu Mahmut Paşa, kimi vekiller, İstanbul Belediye Reisi Vekili ve Donanma Cemiyeti Başkanı Hamidiye'ye gelerek Rauf Bey ve mürettebatını tebrik ettiler. Saat 10.09'da Dolmabahçe önüne gelinerek Padişah yirmi bir pare top atışı ile selamlandı. Nihayet 8 Eylül 1913 sabahı Hamidiye Haliç Tersanesi önlerindeki şamandıraya bağladı.

9 Eylül'de Hamidiye Kruvazörü'nün Akdeniz'de seyri sırasında cesaretle hizmette bulunan Hamidiye Kruvazörü'nün Süvarisi Korvet Kaptanı Rauf Bey'in üçüncü rütbeden Osmani nişanıyla altın iftihar madalyası, mürretebatının ise altın ve gümüş iftihar madalyalarıyla ödüllendirilmeleri uygun görülmüştür[852].

2.7.7. Rauf Bey'in Yurda Dönüşü ve Akın Harekatının Yankıları

Aylarca Akdeniz, Karadeniz, Adriyatik Denizi ve Kızıldeniz'de tek başına seyrederek tüm imkansızlık ve tehlikelere rağmen harekatını başarıyla tamamlayan Hamidiye Kruvazörü, Kaptanı Rauf Bey ve mürettebatıyla özdeşleşerek kamuoyunun gözünde bir kahraman haline gelmişti. Gazeteler Rauf Bey, Hamidiye ve onun mürettebatından övgü ve gururla bahsediyordu[853].

Rauf Bey'in bu akına çıkarken güttüğü belli başlı hedef ve gaye Yunan Donanmasının en yeni, kuvvetli ve süratli gemisi olan Averof Zırhlı Kruvazörü'nü peşine takarak Çanakkale Boğazı önündeki Yunan filosunu en kıymetli parçasından mahrum etmek ve bu suretle Osmanlı donanmasına Boğaz önündeki eski ve yıpranmış Yunan zırhlıları ile kolayca savaşmak imkanını vermekti. Böylece Yunan işgali altına girmiş adaları kurtarma yolunu açılacaktı[854]. Rauf Bey'in çocukluğu Trablus'ta geçmiş, her yaz babasıyla çeşitli vesilelerle Akdeniz limanlarına seyahatler yapmıştı. Kendi ifadesiyle Hamidiye'nin akın harekatındaki kolaylık işte bu çocukluğunda edindiği liman ve kıyı bilgilerinden ileri geliyordu[855].

Hamidiye Kruvazörü akıncılık harekatına Balkan Harbi'nin gidişatının iç karartıcı bir hal aldığı ve Bulgarların İstanbul'a dayandığı bir dönemden sonra başlamış, bu yüzden kruvazörün Akdeniz'de dolaşırken düşman donanmasına verdiği her zarar kamuyounda intikam alındığı duygusunu pekiştirmişti.

Hamidiye, harekattaki başarısıyla Balkan Savaşı'nın ağır şartları altında bunalan halkın ve askerin gözünde yeni bir umut ışığı yakmış ve bir sembol haline gelmişti. Kruvazör ve

---

[852] *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 722/143; *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 722/155.

[853] Hamidiye'nin akın harekatı halk için bir umut olmuş, herkes bu harekatın sonucundan bir şeyler bekliyordu. Süleyman Nazif, Rauf Bey için bir makale kaleme alarak, "Ey Allah'ın mübarek kulu, herkes işitti ve iman etti ki, bir Türk milleti ve bir Rauf var" demişti. Bkz. Süleyman Nazif, "Bir İstiğfar ve Bir Hasbihal", *Tasvir-i Efkar*, 25 Kanun-ı Sani (1328) 1913.

[854] *Rauf Orbay, "*Şanlı Hamidiye'nin Büyük Akını"*, Yakın Tarihimiz*, C. III, S. 30, 20 Eylül 1962, s. 101.

[855] *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1964, (Emekli Deniz Albayı Yavuz Sinemoğlu'nun yazısından)

mürettebatı, maddi ve manevi sonuçları bakımından, kudretli bir donanmanın parçasıymışçasına sevk ve idare edilerek kapasitesinin üstünde bir faaliyet sergilemişti.

Hamidiye'yi Çanakkale'de Padişah ve Hükümet adına karşılayan Ömer Fevzi Bey kalabalık bir ziyaretçi grubunun karşısında yaptığı konuşmada "*Bir yıla yakın bir süre şu zayıf tekneyi o geniş denizlerde yaşatan, boyunlarımızı ve sancağımızı düşmanlara eğdirmeyen, sizdeki vatan sevgisinden başka ne olabilir? Hamidiye bir umut şulesiyle parlayan bir seyyrare gibi ufukları dolaşırken bütün dünya anladı ki Türk donanmasının en zayıf gemisi bile gerektiği zaman üstüne aldığı vazifeyi yapmaya bütün varlığıyla azmedecek ve bu uğurda her an karşısına çıkması mümkün ölümü seve seve karşılayacak hassaları mükemmelen haizdir*" diyerek teşekkürlerini ifade etmiş[856], onları karşılayanlardan biri olan ve o esnada İstanbul muhafızlığı görevini icra eden Cemal Paşa ise; "*Sizin bu fedakarlığınızı yarın denebilecek kadar yakın bir gelecekte Osmanlı Donanmasının yalnız Akdeniz, Karadeniz ve Şap Denizi'nde değil belki dünyanın bütün denizlerinde esaret ve kuvvetle ortaya çıkabileceği hakkındaki kanaatlerin kuvvet bulabilmesi için bir başlangıçtır diyeceğim, sizin huzurunuzda söyleyecek söz bulamıyorum. Kalbim doluyor taşıyor. Fakat söyleyemiyorum. Özellikle sizin gibi fedakar ve kahraman denizcilerimizin karşısında bir kara askerinin söz söylemesi büyük cürettir. Sizleri tebrik eder, gazanızı kutlarım*." demişti [857].

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adına Hamidiye'yi karşılayanlar arasında bulunan Celallettin Arif Bey[858], nutkunda; "*Rauf Bey, düşmanın alçakça tecavüzüne mertçe cevap vererek, küçücük geminizle koca bir donanmaya meydan okudunuz. Akdeniz'in nihayetsiz dalgaları arasında bulunan vapurların melek-ül mevti kesildiniz. Hamidiye'nin ölümü istihkar suretiyle ibraz eylediği harikulade cesaret bütün dünyanın hayranlık ve takdirlerini mucip oldu. Yeryüzündeki müslümanlar Hamidiye'nin her hareketini yakından takip eder oldu. Rauf ismi vatan uğrunda hayatı hiçe sayma müradifi kalacak ve bu isim türk vicdanında ebediyen unutulmayacak ve bütün Türk ve Osmanlılar her bahriyeliden bir Rauf olmasını bekleyecek*"[859] sözleriyle duygularını ifade etti.

Rauf Bey büyük bir tevazuuyla amirlerinden almış olduğu emri yerine getirmekten başka bir şey yapmadığını, mürettebatı ile birlikte yalnızca askerlik görevini icra ettiklerini ve bu denli övgüye layık olmadıklarını söylüyordu[860]. O'na göre mürettebatı olmasaydı bu başarının kazanılması mümkün değildi; "*Şu noktayı dikkat-i nazarınızdan uzak bulundurmayın*

[856] Kazım Çavdar, *Hamidiye Kahramanı Rauf Orbay*, y.y., t.y., s. 71.
[857] Rauf Orbay, *a.g.m.*, s. 102.
[858] Sonradan Meclis-i Mebusan Reisliği de yapmıştır.
[859] Rauf Orbay, *a.g.m.*, s. 102.
[860] Kazım Çavdar, *a.g.e.*, s. 72.

ki tek bir Rauf şayet Hamidiye'yi şahlandıran o akıncı ruhlu fedakar subayları, erbaşları, erleri olmasaydı hiçbir şeye muvaffak olamazdı. Iyi bilin ki bu başarıları yaratan ben değilim, Hamidiye kruvazörüdür. Bu geminin feragatli, atılgan, yiğit, cesur mürettebatıdır. Hülasa benim kanaatime göre ortada sadece Türk donanmasının naçiz bir parçası olan bir Hamidiye vardır ve bütün başarılar şayet mevcut iseler kahramanlıklar yiğitlikler o geminin müşterek malıdır, onun akıncı ruhlu hamiyetli yurtsever mürettebatınındır."[861].

Amerika ve Avrupa basınında hakkında birçok haber yapılan Hamidiye ve Rauf Bey hakkında Bucknam'ın yeğeni ve onun korku saçan kruvazörü başlıkları atılıyor, Hamidiye'nin Avrupalı denizciler arasında deniz savaşları açısından büyük bir ilgi uyandırdığı, Çanakkale'den çıktığından beri Balkan ittifakı deniz kuvvetlerinin korkusu olduğu yazılıyordu.

Londra'daki Türk elçiliğinin sekreteri Serkis Bey kendisiyle yapılan söyleşide Rauf Bey ve kruvazörünün bu başarılarının savaştan önce Balkan ittifakınca pek hesaba katılmadığını vurgulayarak; "*Şimdi kazandığı başarılardan sonra dünyanın en önemli gemilerinin olduğu listede yerini aldı. 16 yıl önce İngiltere'nin Armstrong tezgahlarında inşa edildi. Son başarısı Amerikalıların da ilgisini çekti, çünkü geminin kaptanı Rauf Bey, Amerikan donanmasını incelemek üzere Amerika'yı ziyaret etmişti. Türkler Kaptan Rauf Bey'le ve gemisiyle gurur duyuyorlar ve kahramanlıklarını bütün dünyanın fark ettiğini düşünüyorlar. Bu yetenekli bir subayın eski bir gemiyle de olsa ne isterse yapabildiğini gösteriyor. Hamidiye'nin zayiatının ne olduğunu bilmiyoruz. Ancak son raporlar oldukça hafif olduğunu gösteriyor. Birden Adriyatik'te beliriyor, sonra tekrar kayboluyor, Yunan kıyılarını bombardıman ediyor, adalara hücum ediyor, gambotları şaşırtıyor, asker taşıyan Yunan ve Sırp nakliye gemilerini imha diyor, yine ortadan kayboluyor. Tabi ki şansı da yaver gitti. Ancak son raporlar gösteriyor ki şimdi yine Adriyatik'teki imha harekatına devam ediyor. Müttefikler onun neredeyse yenilmez olduğuna dair bir batıl inanç geliştirmiş görünüyor ve bu da ona mümkün olduğunca fazla hareket alanı sağlıyor*."[862] demişti.

Rauf Bey'in çok sevdiği ve o sıralarda Londra'da çalışmakta olan Bucknam Paşa da kendisinin ve gemisinin kahramanlığıyla gurur duyuyordu. Mayıs 1913'te The New York Times'a konuşan Bucknam Paşa, gazetede Hamidiye'nin ve Rauf Bey'in birer resmini görmekten son derece memnun olduğunu söyleyerek duygularını şöyle ifade etmişti: "*Rauf henüz çok genç, mükemmel derecede İngilizce konuşuyor. Abdülhamid, bana bir Türk bahriye subayı seç dediğinde henüz bir delikanlı olan Rauf'u seçmiştim. Onunla Amerikan deniz stratejisi ile ilgili çalışmak üzere Amerika'ya gittik. Beyaz Saray'da Başkan Roosevelt onunla*

[861] A. C. Saraçoğlu, *a.g.e.,* s. 16..
[862] *The New York Times*, 23 March 1913.

kırk beş dakika sohbet ederek büyük ilgi gösterdi. Başkan bana; 'Eğer tüm Osmanlı subayları onun gibiyse yakında orada da bir donanman olacak' dedi. Ben de ona maalesef Rauf'un türünün tek örneği olduğunu söyledim. Hamidiye, modern donanma savaşları arasında en büyük kahramanlık olduğunu düşündüğüm şekilde yalnız başına bir mücadele sergiledi. Tam altı tane Yunan gemisi batırdı, bunlar arasında 10.000 tonluk transatlantik 'Makedonya' ve Sırp askerlerini taşıyan iki gemi de vardı. Bunların yanında kıyı ve ada tahkimatlarına da haddi hesabı olmayan zararlar verdi"[863].

8 aya varan bu akın harekatı, her ne kadar belli bir plan ve amaç doğrultusunda olmaktan uzak olup korsanlığı hatırlatan nitelikte olsa da Balkan Harbi'nde Osmanlı Donanmasının yaşadığı sıkıntıları ve itibar kaybını kamuoyuna unutturması bakımından önemliydi. Dünya kamuoyunda da Hamidiye'nin harekatı gün gün takip edilmişti. Öyle ki Rauf Bey, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Cemal Paşa ile Almanya'ya gitmiş, kendisine takdim edildiği Alman İmparatoru II. Wilhelm ilk söz olarak "*Sizin Hamidiye harekatınızı alaka ile takip ettim. Bizim Emden kruvazör de sizi taklit etmek istedi fakat muvaffak olamadı*" demişti[864].

[863] *The New York Times*, 11 May 1913.
[864]Rauf Orbay, *a.g.m.*, s. 102.

III. BÖLÜM
MİLLİ MÜCADELE'YE KATILIŞINA KADAR RAUF BEY

3.1. Rauf Bey'in Sultan Osman-ı Evvel Dretnotu Süvariliği

Osmanlı Devleti'nin XX. yüzyılın başında Rusya ve Yunanistan ile girdiği yeni teknoloji deniz silahları edinme yarışı 1906'da HMS dretnotunun İngiliz donanmasına katılmasıyla yeni bir boyut kazandı. İnşasında en son teknolojik gelişmelerden faydalanılan ve İngilizcede "*Korkusuz, gözü pek*" anlamlarına gelen "*Dreadnought*" ismi verilen bu harp gemisi, kendisinden önce yapılmış harp gemilerini çağdışı bırakarak benzer tasarım özellikleri taşıyan tüm harp gemileri için ortak bir tanıma dönüşerek tek tip çaplı, büyük toplarla donatılmış, kalın zırhlı ve yüksek süratli tüm harp gemileri dretnot olarak anılmaya başlandı[865].

Kasım 1909'da Yunan Hükümeti deniz gücü için ilave ödenek çıkararak İtalya'nın Ansaldo Tersanesi'nde yapımı süren 10.120 tonluk bir zırhlı kruvazörü satın almaya karar vermiş, gemiye ödenen paranın dörtte birinin zengin bir Rum tüccar olan Yorgo Averof tarafından verilmesi üzerine kruvazör onun adıyla anılmaya başlanmıştı. Daha önce Osmanlı Hükümeti'ne teklif edilen Averof'un satın alınması, Yunan donanma gücü için bir dönüm noktasını ifade ediyordu.

3.1.1. Sultan Osman Dretnotu'nun Siparişi ve İnşa Edilmesi Süreci

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte gerek iktidar mensupları gerekse kamuoyu donanmayı bir külfet olarak değil, siyasal ve toplumsal yenilenmenin bir aracı olarak görmeye başladı. Öyle ki, kurulan Osmanlı Donanma Cemiyeti "*Donanma Hayattır*" sloganıyla yola çıkarak sadece harp gemisi satın alınması için yardım toplamakla kalmadı, aynı zamanda halkın, devletin ortak menfaati için seferber olabileceğini de gösterdi. Donanmaya hak ettiği değerin verilmek istendiği bu dönemde mali imkansızlıklar ve İngiliz Bahriye heyetlerinin yanlış yönlendirmeleri yüzünden beklenen faydalar sağlanamadı[866].

Trablus ve On iki Adalar'ın kaybedilmesi, güçlü bir donanmanın geniş topraklara sahip bir devlet için önemini vurgularken savaşta Osmanlı donanmasının çoğunluğu Çanakkale Boğazı'nı koruyan ağır silahların arkasına çekilmişti. Balkan Savaşları'nda ise Ege Adaları'nın kaybedilmesi kamuoyunda donanmanın yetersizliğini gün yüzüne çıkarmış ve Hükümet, Ege'de

[865] Serhat Güvenç, "Osmanlı Bahriyesinin Dretnot Çağını Yakalama Girişimleri 1908-1914", *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri Gemiler, Efsaneler, Denizciler*, İstanbul 2009, s. 46.
[866] Afif Büyüktuğrul, bunun başka milletlerin dretnot yapmasını önlemeye yönelik özel bir İngiliz politikasını yansıttığını ifade etmektedir. Afif Büyüktuğrul, "Osmanlı (Türk) -Yunan Deniz Silahlanma Yarışı" *Belleten*, C. XXXIX, S. CLVI, Ekim 1975, s. 742; Erol Mütercimler, *İmparatorluğun Çöküşüne Denizden Bakış: Çöküşün Son On Yılı, 1912-1922*, İstanbul 2003, s. 56.

deniz gücü dengesini kendi lehine çevirebilmek için yeni savaş gemileri arayışına girmişti[867]. İngiliz Hariciyesi de, tersanelerine uluslararası rekabette avantaj sağlayacak yeni siparişler almaya uğraştığından Mart 1911'de Osmanlı Devleti'ne ait bir bahriye heyeti İngiltere'deki çeşitli tersaneleri ziyaret ederek dretnot inşası incelemeleri yaptı. Armstrong ve Vickers tersanelerinde inşa edilmek üzere dretnot tipi harp gemilerinin sipariş edilmesine karar verildi. İlk etapta bu gemilerin 23.000 tonluk olması, 10 adet 13,5 inçlik topla silahlandırılması ve 21 knot sürat yapmaları öngörülmüştü[868].

27 Temmuz 1911'de Osmanlı Devleti ile Vickers arasında imzalanan ilk sözleşmeye göre her biri 21.500 tonluk iki savaş gemisi sipariş edildi[869]. Gemilerin 24 Haziran 1911 tarihinden itibaren 25 ay içinde teslime hazır olmaları şartı da sözleşmeye konulmuştu[870]. Aksi takdirde tersaneler Osmanlı Hükümeti'ne tazminat ödeyecekti. 1 Ağustos 1911'de sözleşme yenilenerek gemilerin boyut ve tonajında değişiklikler yapıldı[871]. Değiştirilen sözleşme hükümleri uyarınca gemilerin Kasım 1913'te teslim edilmesi kararlaştırıldı[872].

Ayrıca İttihat ve Terakki Fırkası, Girit ve Arnavutluk'un da kaybedileceği korkusuyla 1912 yılında 6 dretnot, 20 muhrip, 6 denizaltı ve 2 mayın gemisinden oluşan bir donanma oluşturmayı hedefleyen bahriye programını yayınladı[873]. Ancak bu program I. Balkan Savaşı'nın getirdiği mali yük nedeniyle kısa süre sonra iptal edildi.

Sonradan Sultan Osman-ı Evvel[874] adı verilecek olan dretnot ise ilk olarak Brezilya Hükümeti tarafından Armstrong Tersaneleri'ne sipariş edilerek Rio de Janerio ismiyle inşasına Tyneside'da başlanmıştı. Brezilya İngiliz tersanelerine üç dretnot, komşuları Arjantin ve Şili ise ikişer dretnot sipariş etmişler, ancak Kasım 1910'da Brezilya'nın Minas Geraes ve Sao Paolo dretnotları mürettebatının ayaklanması, bu gemilerin hizmet dışı bırakılmalarına neden olmuştu. Böylece Brezilya'nın sipariş ettiği üçüncü dretnot Rio de Janeiro'nun Armstrong

---

867 Rasim Ünlü, "Balkan Savaşları Öncesinde ve Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Dretnot Politikasına Örnek: Sultan Osman ve Reşadiye, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara 2005, s. 573.

868 *The Times*, 1 August 1911.

869 R. Ünlü, Londra Büyükelçiliği Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tespitleri neticesinde bu iki geminin toplam maliyetinin 5.274.228 İngiliz lirasına tekabül ettiğini tespit ettiğini yazmaktadır. Bkz. Rasim Ünlü, *Tarihimizde Reşadiye ve Sultan Osman-ı Evvel Dretnotları*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 84.

870 1914 yılında Cemal Paşa Bahriye Nazırı olunca, Armstrong-Vickers şirketlerine bir dretnot, iki keşif gemisi, dört torpido muhrip ve iki denizaltı gemisi daha sipariş edildi. Bkz. Metin Ayışığı, "Gaspçı Devlet İngiltere: Yeni Belgelerle Reşadiye ve Sultan Osman-ı Evvel Zırhlılarının Müsaderesi Olayı", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S. VIII, İstanbul Ekim 1994, s.44.

871 Gemilerin tonajı 21.500'den 23.000'e çıkarılmıştır.

872 *BOA*, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR.HMŞ.İŞO), 99/4-2.

873 Jonathan Conlin, "Our Dear Reşadiye: The Legend and the Loans Behind Ottoman Naval Rearmament 1908–1914", *The International History Review*, İngiltere 22 Temmuz 2021, C. 44, S. 2, s. 8.

874 "Sultan Osman-ı Evvel" ismi Osmanlı Devleti'nin kurucusu I. Osman'a, "Reşadiye" ise, devrin padişahı Sultan V. Mehmet Reşat'a, ithafen konulmuştur. Bkz. Saim Besbelli, "1909-1919 İlk Donanma Cemiyetinin Yardımıyla Sağlanan Harp Gemileri: Reşadiye, I. Sultan Osman, Fatih Muharebe Gemileri", *Derya Aylık Denizcilik Mecmuası*, Ocak 1972, S. 52, s.17.

tezgahlarındaki yapımı da aynı gerekçeyle askıya alındı. Sonunda ekonomik sıkıntılar yaşayan Latin Amerika ülkeleri 1913 yılında savaş gemisi hayallerinden vazgeçtiler.

1913'te bir İngiliz şirketi kendisine Bağdat ve Basra vilayetlerinde petrol imtiyazları tanınması karşılığında, Brezilya'nın geçici olarak hizmet dışı bıraktığı Minas Geraes ve Sao Paulo dretnotlarını satın alarak Osmanlı donanmasına devretme teklifi yaptı[875]. Ancak Brezilya'nın üçüncü dretnotu olan Rio de Janeiro ise daha yeni tasarımı ve güçlü silahlarıyla döneminin en güçlü harp gemilerinden birisi olduğundan hem Osmanlı Devleti'nin hem de Rus ve İtalyan hükümetlerinin takibi altındaydı.

Rio de Janeiro (Sultan Osman-ı Evvel) Teknik Özellikleri[876]	
İnşa Yeri	Armstrong, Elswick Tersanesi
Kızağa Konuluşu	Eylül 1911
Mürettebat	1267
Deplasman Tonaj	27.500 ton (30.250 ton tam yükle)
Boyutlar (Boy-En-Draft)	671.5 (204.7m) x 89(27 m) x 30,5 (9.3 m) feet
Ana Tahrik (İtme Gücü)	4 şaft, 4 Parsons buhar türbini 22 Babcock & Wilcox su borulu kazan
Sürati	22 mil (35 km)
Silahlar	7 × ikiz BL 12 inç (300 mm) Mk XIII top 20 × tekli 6 in (152 mm) top 10 × tekli 3 in (76 mm) top

[875] Mahmut Şevket Paşa, *Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü*, İstanbul 1988, s. 79-80. Mahmut Şevket Paşa kendisine bu teklifi haber veren Ticaret Nazırı Mehmed Celal Bey'e "Bu gibi serserilerin macera arayan tekliflerine kulak asmayınız" demişti.

[876] *Jane's Fighting Ships of World War I*, London, 2001, s. 38, Akt. S. Güvenç, *a.g.m*., 24; Robert A. Burt, *British Battleships of World War One*, Maryland 1986, s. 244-245.

	3 × 21 in (533 mm) torpido tüpü

Brezilya Hükümeti, Eylül 1913'ten itibaren bu dretnot için müşteri aramaya başladı. İtalya'nın da talip olduğu, İngiltere'nin onları desteklediği, Fransızların ise geminin alımı için Yunanistan'a kredi açacağı söyleniyordu. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, Büyük Devletlerin Ege Adaları hakkında karar vermesinden önce, birkaç güçlü harp gemisinin Osmanlı Devleti'nin elinde bulunmasının iyi olacağını, böylece adalar Yunanistan'a bırakılmak istenirse müdahale edilebileceğini düşünmüştü[877]. Dönemin Şura-yı Devlet Reisi Halil Menteşe de anılarında Brezilya Hükümeti'nin İngiltere'de inşası biten zırhlısını satmak için teklifte bulunduğunu ancak o günkü koşullar altında para bulmanın çok müşkül olduğunu hatırlatmaktaydı. Fransa Perrier Bankası iki buçuk milyon lira kredi vermeyi ağır şartlara bağlı olarak kabul etmiş, Maliye Nazırı Menemenlizade Rifat Bey bu borç mukavelenamesini imzalamakta tereddüt göstermişti[878].

Böylece Aralık ayı başında, 2.700.000 sterlin fiyat biçilen gemiye 250.000 sterlini derhal, 940.000 sterlini ise birkaç hafta içinde olmak üzere 1.190.000 sterlin peşinat önererek ve toplamda 3.000.000 sterlin ödemek suretiyle en cazip teklifi yapan Osmanlı Devleti oldu. Brezilya Hükümeti, 11 Aralık 1913'te bu teklif karşısında geminin adı meçhul bir ülkeye satıldığını İngiliz Büyükelçiliği'ne bildirdi[879]. İki gün sonra İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği, Osmanlı Devleti'nin gemiye talip olduğuna ilişkin bilgiyi İngiliz bahriyesine iletti[880].

Dünyanın en büyük ve güçlü dretnotlarından biri olan bu geminin Sultan Osman-ı Evvel ismiyle Osmanlı donanmasına katılacak oluşu, kamuoyunda büyük bir mutluluk ve coşku yarattı. Rio de Janeiro'nun satın alınması Yunan Başbakanı Venizelos'un, Yunanistan'daki İngiliz Donanma Misyonu Başkanı'nın savaş için tamamen yararsız olduğunu düşündüğünü belirtmesine rağmen panik halinde iki Amerikan savaş gemisi satın almasına neden olmuştu.

Hamidiye Kruvazörü süvariliği görevini 1913 yılının sonuna kadar sürdüren Binbaşı Rauf Bey, 6 Ocak 1914'te Sultan Osman-ı Evvel Dretnotunun komutanlığına ve inşaat

[877] Mahmut Şevket Paşa, *a.g.e*., s. 96-100-101-102-105-106.

[878] Bunun üzerine Dahiliye Nazırı Talat Paşa evrakı hazırlatmış ve Heyet-i Vükela toplantı halindeyken Rifat Bey'e hitaben heyecanla: "Beyim Adaları alacağız, santim düşünecek zamanda değiliz' diyerek imzalatmıştı. Ertesi günü para Londra Sefiri Ahmet Tevfik Paşa'ya gönderildi. Bkz. Halil Menteşe, *Osmanlı Mebusan Meclisi Halil Menteşe'nin Anıları***,** İstanbul 1986, s.165.

[879] Sadrazam Mahmut Şevket Paşa anılarında, İngiliz The Times gazetesinin, Osmanlı Hükümeti'nin Yunanlılardan Ege adalarını geri almak üzere dört zırhlı satın alacağını yazdığını ve bu haberin Sabah ve Tanin gazeteleri tarafından nakledildiğini hayretle gördüğünü, zırhlı satın alma işi ve bu hususta Brezilya ile yapılan müzakerelerin kendileri için bir devlet sırrı mahiyetinde olduğunu söylemektedir. Bkz. Mahmut Şevket Paşa, *a.g.e.***,** s.136.

[880] *The Times*, 20 December 1913.

komisyonu başkanlığına atanarak İngiltere'ye gönderildi[881]. Ayrıca aynı gemi için görevlendirilen Abdürrahim Efendi Rauf Bey'le birlikte Londra'ya gidecekti. Hamidiye'nin akın harekatı sırasında Rauf Bey'in seyir subayı olan ve 11 Eylül 1913'te yüzbaşılığa yükselen Fahri Bey de Sultan Osman'ın seyir subaylığına tayin edildi. Mürettebat, Rauf Bey'den sonra yola çıkacaktı.

Sultan Osman'ın ihtiyacı olan nitelikli yaklaşık bin kadar yetişmiş personelin tespiti önemli bir meseleydi. 1913 yılı Reşadiye personelinin seçilmesi ve yetiştirilmesi ile geçmiş, Cemal Paşa, Bahriye Nazırı olarak, Sultan Osman'ın mürettebatını belirleme görevini İngiliz danışman Amiral Limpus'a vermişse de işin kolayca halledilemeyeceği ortadaydı. Bir grup Osmanlı Bahriyelisi Whale Adası'na gönderilerek İngiliz Deniz Kuvvetleri üssünde eğitim görmeye başlamış, diğer yandan İstanbul'da da benzeri eğitim için Mesudiye zırhlısı talimgah olarak ayrılmıştı[882]. Personel tayini ile ilgili ilk girişimler 24 Ocak 1914 tarihinde yapıldı[883]. 15 Mart 1914'te çarkçı sınıfına mensup Türk subaylarının Sultan Osman-ı Evvel Dretnotu'na tayinleri ile ilgili yazışmalar başladı[884]. H.W.Adams adlı İngiliz subayı, silah sistemleri ile cephaneleri incelemek üzere 23 Nisan 1914'te Sultan Osman'da görevlendirildi. Geminin cephaneleri 19 Mayıs 1914'te Rauf Bey tarafından teslim alındı[885].

Aslında 1914 ilkbaharında, Bahriye Nazırı Cemal Paşa göreve gelmesiyle birlikte, Barbaros, Turgut Reis, Mesudiye gibi harp gemilerini ve çeşitli torpidoları muayene ettirerek, bunların süratle tamirlerini emretmişti. Tamirleri bizzat teftiş eden Paşa'nın asıl emeli, İngiltere'de inşasının sonuna gelinmiş olan Sultan Osman'ı bir an önce Marmara içine çekmek ve daha İtalya Harbi'nden evvel sipariş edilmiş ve inşaatı sürekli bir gecikmeye uğramış bulunan Reşadiye'nin tamamlanması için kesin bir tarih alabilmekti. Sultan Osman ve Reşadiye'de arzu ettikleri bazı değişiklikler hakkında gemilerin süvarileri Rauf ve Vasıf Beylerin Bahriye Nezareti'ne yazdıkları bazı önemli meselelere dair yazıları gören Paşa, işi bizzat kendilerinden dinlemek üzere, Londra'da bulunan Vasıf ve Rauf Beyleri İstanbul'a çağırdı. Yazdıkları yazıları ait oldukları dairelerden getirterek konunun uzmanlarıyla birlikte Bahriye Nezareti'ndeki makamında topladı. Toplantıdan sonra fabrikalara birer mektup yazarak Sultan Osman ve Reşadiye'nin yapımlarının sona ermesi için kesin bir tarih vermelerini

[881] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2522/33; *DTA*, Künyeler Bölümü, 55/10; *BOA*, HR.SFR.3., 702/40. Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, Ankara 1994, s. 881. (Bu eserde tayin tarihi 8 Ocak 1914 olarak verilmektedir.)
[882] Mesudiye'de görevli İngiliz uzman Yüzbaşı Elliot Türk bahriyeliler için, "Hepsi heyecanlı ve yurtsever insanlar, ama pek azı bundan önce bir topu, bırakınız kendisi ateşlemeyi, ateşlenirken bile görmemişlerdi. Ama çabuk öğreniyorlardı" diyecekti. Cemal Paşa da sık sık onları denetlemeye geliyor, cesaretlendiriyordu. Bkz. Mim Kemal Öke, Erol Mütercimler, *Sultan Osman*, İstanbul 1991, s.67-68.
[883] *DTA*, Sura-yı Bahriye Bölümü, 851/6-A.
[884] *DTA*, Fabrikalar Bölümü, 144/3.
[885] Rasim Ünlü, *a.g.t.*, s. 50.

talep etti[886]. Rauf Bey, Sultan Osman'ın teknik mürettebatından bazılarının şimdiden gemiye gönderilerek teknik aksama alışmalarının yarar sağlayacağını teklif etmiş olduğundan gerek Sultan Osman gerekse Reşadiye mürettebatından bir kısım zabitler Cemal Paşa tarafından seçilerek Reşit Paşa vapuru ile Haliç Komodoru İsmail Kaptan kumandasında İngiltere'ye gönderildi. Paşa, Rauf ve Vasıf Beyler'den gemilerin inşalarının bir an evvel tamamlanması için bundan böyle herhangi değişiklik isteminden vazgeçmelerini rica ederek ikisini de Londra'ya geri gönderdi[887]. Cemal Paşa, bu şirketlerin temsilcilerinin İstanbul'a gönderilmesini isteyince adı geçen şirketlerin idare meclisi azalarından Sir Vincent Caillard ile Armstrong-Vickers direktörlerinden iki kişi İstanbul'a geldiler. Bu şirketlerin hukuk müşavirliğine, İstanbul avukatlarından Kont Ostrorog ve Bahriye Nezareti hukuk müşavirliğine de Mebus Hallaçyan Efendi seçilmişlerdi[888]. Cemal Paşa bu yetkililerle müzakerelerde bulunarak tersane ıslahı, son sistem bir dretnot ile iki keşif gemisi, altı torpido ve iki denizaltı siparişi konularında görüştü. Sultan Osman'ın sürat ve top tecrübelerinin yapılması zamanı da kesin olarak belirlendi. Armstrong Şirketi temsilcisi Sultan Osman'ın teslim koşulları ile ilgili Bahriye Nazırlığı'na bilgi vererek geminin en erken 30 Temmuz 1914'te teslim edilebileceğini ve 875.000 sterlin ödeme yapılmasını istedi[889].

Bir de gemi mühimmatının kim tarafından denetleneceği meselesi vardı. Churchill'in güdümündeki şirket İngiliz müfettişlerin tetkikini isterken Rauf Bey teftiş işinin İngilizlere bırakılması halinde geminin tesliminin bir ay daha uzayacağını düşünüyordu. Nihayetinde Cemal Paşa, 27 Haziran 1914'te Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'ya bir talimat göndererek Sultan Osman'ın cephanesine ait muayenenin Osmanlı ve Armstrong şirketi yetkililerinin marifetiyle yapılması talimatını verdi[890].

1914 yazında Osmanlı gazeteleri Reşadiye'nin beş altı haftaya İstanbul'da olacağını, son taksitin dretnotun ulaşmasından sonra ödeneceğini, Sultan Osman dretnotunun ise Reşadiye'den önce geleceğini yazıyordu[891].

Ancak Haziran ayı başlarında, İngiliz Deniz Kuvvetleri, Armstrong şirketi yetkililerine gemilerin Türklere verilmeyeceği şeklinde bir imada bulundular[892]. İngilizler ufukta beliren

---

[886] Cemal Paşa, *Hatıralar*, Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul 2001, s. 108

[887] Bahriye Nazırlığı döneminde ilk dretnot siparişini veren Mahmut Muhtar Paşa, Bahriye ileri gelenlerinin değişiklik merakı yüzünden Sultan Osman dretnotunun tesliminin geciktikçe geciktiğini ifade etmekteydi. Bkz. Mahmut Muhtar Paşa, *Maziye bir Nazar: Berlin Antlaşması'ndan Harb-i Umumi'ye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetler*i, İstanbul 1999, s. 243.

[888] Cemal Paşa, *a.g.e*., s. 109-110.

[889] *DTA*, Umumi Evrak Bölümü, 470/85.

[890] R. Ünlü, *a.g.t*., s. 55.

[891] *Sabah*, 1 Mayıs (1330) 1914. İlk Osmanlı dretnotu olan Reşadiye 3 Eylül 1913'te törenle geminin baş tarafında gül suyu şişesi kırılarak denize indirildi. Bkz. *The Times*, 4 September 1913.

[892] M. K. Öke-E. Mütercimler, *a.g.e*., s.72

savaşın kokusunu almış, gemileri teslim etmemek adına işi yokuşa sürüyorlardı[893]. Osmanlı Devleti için bir savaş çıkması tehlikesine karşı Sultan Osman ve Reşadiye'nin donanmaya katılması hayati önem taşıyorken İngiltere ise bu iki geminin donanmaya katılması halinde Osmanlı Devleti'nin Ege adalarını geri almasından çekiniyordu[894]. Türkiye'nin Almanya etkisi altında savaşa girmesi olasılığı İngiltere için bir başka çekince nedeniydi[895].

Cemal Paşa, şüphelendiği bu İngiliz tutumu karşısında Sultan Osman'ın 14 topuzundan ikisinin belirlenen zamanda yerine konulmayacağı haberine geminin hız deneylerinin iki top eksik olarak yapılması ve bu iki topun sonradan İstanbul'da takılmak üzere dretnotun Temmuz ayı içinde İstanbul'a doğru yola çıkmasının sağlanması cevabını verdi[896].

3.1.2. İngiltere'nin Sultan Osman ve Reşadiye Dretnotlarına El Koyması ve Tepkiler

İngiltere'nin Sultan Osman ve Reşadiye dretnotlarına el koyabileceği haberi ilk olarak 12 Mart 1914'te Malta'daki Osmanlı Konsolosu'nun Bahriye Nazırlığı'na yazdığı yazıda dile getirilmişti. Konsolos, İngilizlerin bu yönde hareket etmeyi planladıklarına dair aldığı duyumlardan bahsediyor, hükümeti uyarıyordu[897]. Nisan ayında Vickers'in Finans Direktörü Vincent Caillard İngiliz Hükümeti'ne, Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Sultan Osman ve Reşadiye'nin İngiliz Hükümeti tarafından ele geçirilemeyeceğine dair güvence istediğini bildirdi. Büyük Devletlerin 24 Nisan 1914'te, ele geçirilen Ege adaları üzerindeki Yunan egemenliğini tanıdıklarını haber verdikleri ortak nota, Cemal Paşa'da Osmanlı Devleti'nin savaş gemilerinin tesliminden mahrum bırakılacağı endişesini doğurmuştu[898].

1914 Mayısı'nda Padişah'a saygılarını sunma vesilesiyle İstanbul'a gelen Alman Goeben kruvazörünün ziyaretine karşılık Akdeniz İngiliz Filosu Kumandanı Amiral John de Robeck Haziran ortalarında Inflexible zırhlısı ile İstanbul'a geldi. Gerek Bahriye Nezareti'ne yaptığı resmi ziyaret esnasında, gerekse çeşitli vesilelerle Cemal Paşa ile görüşmelerinde Amiral John de Robeck, Sultan Osman'ı salimen İstanbul'a getirmek için Osmanlı Devleti'nin hususi tedbirler alıp almadığını ısrarla soruyor ve Sultan Osman'ın inşasının bitecek oluşunun Yunanlıları son derece korkuttuğunu, İngiltere'de gemi daha son tecrübelerini yapmadan gemiyi tahrip ettiremezlerse, Osmanlı sularına gelmek üzere yola çıktığı sırada Cebelitarık taraflarında

[893] R. Ünlü, *a.g.m*., s. 579.
[894] Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara 1998, s. 57.
[895] R. Ünlü, *a.g.m*., s. 581.
[896] R. Ünlü, *a.g.m*., s. 580.
[897] *DTA*, Daireler Bölümü, 59/4.
[898] İngiliz basınında bu iki harp gemisinin Osmanlı Devleti'nce Midilli ve Sakız adalarını geri almak üzere Yunanistan'a karşı kullanılacağı yönünde haberler çıkmaktaydı. Bkz. *The Guardian*, 2-3 January 1914.

bir Yunan denizaltısı vasıtasıyla batırmaya teşebbüs edeceklerini, bu da olmazsa geminin Yunan sularından geçişi sırasında bütün Yunan donanmasıyla gemiye hücum etmeyi göze alacaklarını söylüyordu. Amiralin bu şiddetli kuruntularının maksadı Cemal Paşa'yı korkutarak inşaatı bitse bile gemilerin şimdilik İstanbul'a getirilmesinden vazgeçirmekti[899].

Cemal Paşa 1914 Haziran ayı sonunda yanına aldığı Vasıf ve Nusret Beylerle[900] İstanbul'dan yola çıkarak 3 Temmuz'da Paris'e geldi. Daha İstanbul'dayken Paris'e gelmelerini istediği Sultan Osman zırhlısı komutanı Rauf ve Reşadiye zırhlısı komutanı Vasıf Beylerle buluşarak Rauf Bey'e, Sultan Osman'ın sürat ve atış tecrübelerinin bir an evvel yapılması hususunda talimat verdi. Ancak Rauf Bey, İngilizlerde garip bir ruh hali görmekte olduğunu ve adeta Sultan Osman'ın tamamlanmaması, gecikmesi için her gün bir bahane icat etmekte olduklarını söylüyordu. Armstrong şirketi, geminin on dört topundan ikisinin bir süre daha yerine konulamayacağını bildirince Cemal Paşa bu iki topun sonradan İstanbul'da yerleştirilebileceklerini dolayısıyla tecrübelerin iki top noksan olarak yapılmasına onay verdiğine dair yazdığı cevabı Rauf Bey aracılığıyla İngilizlere iletti[901].

İngilizler 7 Temmuz'da Sultan Osman ve Reşadiye'yi seyir tecrübelerine çıkardılar. O sırada nehirde demirli bulunan ve zamanının en modern gemilerinden olan dört taretli Queen Elizabeth'in mürettebatı, yedi taretli Sultan Osman'ı hayranlıkla izlemişlerdi[902].

27 Temmuz 1914'te İngiliz deniz misyonunun şefi ve Osmanlı Hükümeti tarafından atanan son İngiliz deniz kuvvetleri danışmanı olan Amiral Arthur Limpus'un verdiği emir uyarınca Türk filosunun bir parçasının açılarak Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi ve İstanbul'a götürmek üzere Boğazların girişinde Sultan Osman ve Reşadiye'nin gelişini beklemesine karar verildi. Bağış kampanyasına geniş bir katılım gösteren halk heyecanlı bir bekleyiş içindeydi[903]. İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken aynı gün İngiliz yönetimi kendi Deniz Kuvvetleri'ndeki asker terhisini durdurma kararı aldı[904]. Bu kararın uzantısı olarak da Sultan Osman'ın cephaneleri gemiye teslim edilmedi[905].

---

[899] Sonunda 1914 yılının Ağustos ayı başlarında donanmanın Akdeniz'e gönderilerek Girit açıklarında Sultan Osman'ı beklemesi kararlaştırıldı. Sultan Osman'ın Cebelitarık'tan itibaren hangi seyir hattını takip edeceğine, donanmayı hangi enlem ve boylam üzerinde bulacağına dair hazırlanan gizli bir emirname hazırlanarak Rauf Bey'e teslim edilmişti. Bkz. Cemal Paşa, *a.g.e.*, s. 114-115-116.

[900] *BOA*, MV, 190/21.

[901] Cemal Paşa, *a.g.e*., s. 126; Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 2000, s. 170.

[902] *Milliyet*, 6 Eylül 1975. Taret; Gemilerde topçu mevzilerinde topun makine bölümünü ve topçuları koruyacak biçimde yapılmış zırhlı kuledir.

903 Heinz Richter, "The İmpact of The Confiscation of The Turkish Dreadnoughts and of The Transfer of Goeben and Breslau to Constatinople Upon The Turkish Entry İnto WWI", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl:11, Güz 2013, S. 15, s. 3.

[904] Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1997, s. 7.

[905] M. K. Öke, E. Mütercimler, *a.g.e*., s.72.

28 Temmuz'da İngiliz Bahriyesi kendi muharebe gemilerini Almanya'nınkilerle karşılaştırırken, Osmanlı donanması için inşa edilmekte olan Sultan Osman ve Reşadiye'yi de İngiliz donanması mevcudunda saymıştı. Yine aynı günlerde İngiltere Deniz Kuvvetleri Komutanı Birinci Lordu Winston Churchill[906], Bahriye Nezareti Üçüncü Lordu Sir Archibald Moore'dan İngiliz tersanelerinde yapımı tamamlanmak üzere olan iki Osmanlı muharebe gemisine el konulması için gerekli idari ve mali tedbirler konusunda ayrıntılı bir rapor hazırlamasını istedi. Ayrıca bu gemilerin en erken hangi tarihte hizmete alınabileceğini sordu; Sultan Osman'ın derhal, Reşadiye'nin ise Ağustos ayı sonunda göreve hazır durumda teslim alınabileceği cevabını aldı[907].

29 Temmuz'da İngiltere'nin Dışişlerinden Sorumlu Devlet Müsteşar Yardımcısı Eyre Crowe, Amiralliğe, Sultan Osman'ın kömür ikmalinin yapılığını ve yakında İstanbul'a doğru yola çıkabileceğini bildirdi. Ancak 1912'den beri savaş hazırlıkları içinde olan Amiralliğin Birinci Lordu Winston Churchill, İngiliz tersanelerindeki savaş gemilerini sürekli olarak denetim altında tutuyor ve ülkesinin deniz üstünlüğünü savaşın başlangıcında güvence altına almak istiyordu. Planı İngiltere'de yabancılar için inşa edilen tüm gemileri kapsıyordu. Churchill, aynı gün Sultan Osman'ın teslimini engellemeye dönük tedbirleri yürürlüğe koydururken Sultan Osman'da görev yapacak mürettebatın bir kısmı Reşit Paşa gemisiyle İngiltere'ye ulaştı. Gelenler, karşılarında Sultan Osman'ı görünce sabırsızlık ve hayranlıklarını gizleyemeyerek beklemeye koyuldular[908].

Rauf Bey'in kuşkuları sayesinde, Osmanlı Hükümeti de Temmuz ayının son haftasında geminin bir an önce teslim edilmesi için girişimlerini artırmıştı. Rauf Bey İstanbul'a gönderdiği telgrafta yapımcı firmanın topları yerleştirmeyerek elden geldiğince teslimi geciktirdiğini açıkça ifade etmekteydi; Top ve torpido denemelerinden vazgeçmeli miyim diye soruyor, bir an önce yola çıkarlarsa Sultan Osman'ın kömürü idareyle İspanya sahiline kadar gidebileceğini, orada duruma göre kömür bulunabileceğini söylüyordu. Rauf Bey şirket müdürlerinin İngiltere Hükümetiyle sürekli olarak temas halinde olduklarını fark etmişti[909].

Nihayet Churchill, 30 Temmuz'da İngiltere Kralı V. George'a Sultan Osman'ı ülke dışına çıkartmama kararı aldığını bildirdi[910]. 31 Temmuz'da İngiliz Kabinesi toplandı. Churchill, tehlikenin yaklaştığından şikayet ediyor, İngiltere'deki barış yanlılarının gözüyle adeta savaş tahrikçiliği yapıyordu. Kabinede tartışmalar devam ederken hiç kimse harbe

[906] Amiralliğin ilk lordu anlamındaki bu unvan Birleşik Krallık Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nı ve Kraliyet Donanmasının siyasi başkanlığını da ifade eder. Bkz. *Handbook of British Chronology*, Cambridge 1996, s. 135.
[907] S. Güvenç, *a.g.m*., s. 56.
[908] M. K. Öke, E. Mütercimler, *a.g.e*, s. 72.
[909] M. K. Öke, E. Mütercimler, *a.g.e*., s.73-74.
[910] S. Güvenç, *a.g.m*., s. 57

girmenin sorumluluğunu almak istemiyordu. Sonunda Churchill bütün mesuliyeti üzerine alınca her iki gemiye el konularak Kraliyet Donanması'na entegre edilmesi ve Almanya'ya karşı kullanılması önerisi kabul edildi[911].

1 Ağustos 1914 Cumartesi günü Churchill, Amiralliğin bütün şubelerine birer genelge göndererek her türlü harekata hazır bulunmalarını emretti[912]. Aynı gün Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa, İstanbul'a geminin teslim için hazır olduğunu haber verince Osmanlı Hükümeti, gemiye Osmanlı sancağı çekildikten sonra ödeme yapılması şartı ve Osmanlı Bankası aracılığıyla gereken meblağı gönderdi. Tevfik Paşa da ödeme yapılır yapılmaz gemiye Türk bayrağı çekilmesi koşuluyla 1 Ağustos 1914'te Sultan Osman Dretnotunun kalan borcu olan 649.647 sterlini banka aracılığıyla ödedi[913]. Hemen ardından Rauf Bey'e gemiye Türk bayrağının çekilmesi için bir telgraf gönderdiyse de bu sırada İngiltere'nin dretnotlara el koyduğu haberi duyuldu[914].

Rauf Bey o sırada Sultan Osman süvarisi olarak üç aydır Londra'da bulunuyordu. Dretnotu teslim alıp memlekete götürecek olan bin kişilik mürettebat da Reşit Paşa Vapuru ile İngiltere'ye gelmişti. Geminin son taksiti ödenmiş[915], 2 Ağustos 1914 günü teslimi konusunda şirket ve Rauf Bey önceden anlaşmışlardı[916]. Ancak Osmanlı sancağının çekilme töreni zamanından yarım saat önce şirket yetkilileri Rauf Bey'e İngiliz bahriyesinin kendilerine gönderdiği talimatı okudular ve İngiliz Hükümeti'nin tedbir amaçlı olarak hangi devlet donanmasına ait olursa olsun, İngiliz tersanelerinde inşa edilmekte olan savaş gemilerinden hiçbirinin İngiltere karasularından uzaklaştırılmamaları kararını bildirdiler[917].

Rauf Bey önce Sultan Osman'ın ambargo edildiğine dair 1 Ağustos 1914'te New Castle'den Londra Sefareti'ne bir telgraf çekti. Ancak Rauf Bey'in, gemiye İngiltere Hükümeti'nin el koyduğunu bildiren telgrafı geldiği sırada bankanın kapalı bulunması dolayısıyla paranın geri alınması imkansız olduğundan Tevfik Paşa, bir taraftan Armstrong Şirketi'ne telgraf çekerek yapılan ödemenin iadesini isterken diğer taraftan da İngiliz Hariciyesi

[911]Churchill'in bu kararının, İstanbul'daki Jön Türk rejimini Almanya ile ittifak kurmaya teşvik ettiği yaygın olarak kabul edilen bir görüştür. Bkz. Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş*, C. IV, İstanbul 1997, s. 195; Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, İstanbul 1997, s. 245; Halil Menteşe, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları,* İstanbul 1986, s. 103; Doğan Hacipoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Harbine Girişi*, İstanbul 2003, s. 55; Cemal Paşa, *a.g.e*., s. 142.

[912] Lewis Broad**,** *W.Churchill'in Siyasi Hayatı*, Çev. Cihad Baban, İstanbul 1945, s.66-67.

[913] Rasim Ünlü, *a.g.m*., s. 58.

[914] Mübahat Kütükoğlu, "I. Dünya Savaşı Arefesinde İngiliz Hükümetinin El Koyduğu Gemiler ve Türk Kamuoyu", *Ekrem Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 206-207.

[915] Gemiye el koyma kararı son taksitin bankaya yatırılmasından önce alınmış ve geminin yapıldığı tezgah yetkililerine de durum bildirilmişti. Ancak, tezgah sahipleri keyfiyeti Türklere tebliğ için son taksitin bankaya yatırılmasını beklemişlerdi. Bkz. M. Kütükoğlu, *a.g.m*., s. 207.

[916] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, 1 Mart 1962, s. 16.

[917] *Sabah*, 7 Ağustos (1330) 1914.

müsteşarı nezdinde olayı protesto etti[918]. Müsteşar bu görüşmede Tevfik Paşa'ya İngiltere'yi gemileri satın almaya mecbur edecek bir durum bulunmadığını, dolayısıyla olayın kesin bir el koyma değil, ihtiyati bir tedbir olduğunu, İngiltere Hükümetinin bunları uygun gördüğü bir zamanda satın almak veya iade etmekte serbest bulunduğunu söyledi.

Karar Osmanlı Hükümeti'ne 3 Ağustos 1914 tarihinde resmen tebliğ edildi[919]. Osmanlı Bahriye Nezareti hemen, Armstrong fabrikası aleyhinde bir protesto telgrafı çekti[920]. Osmanlı Devleti tarafsız bir devlet olarak bu el koyma karşısında hukuki yollara müracaat etme hakkına sahipti[921]. Osmanlı Hükümeti, paranın ödenmesinin hemen ardından Sultan Osman'a el konulmuş olmasını kasti bir hareket olarak yorumlayarak İngiltere Hükümeti'nden 5.000.000 lira bedel ve 1.000.000 lira da zarar tazminatı talebinde bulundu[922].

Churchill, gemileri teslim etmek gibi bir düşüncesi olmasa da havanın yumuşaması için el koyma olayından birkaç gün sonra, Enver Paşa'ya bir mesaj göndererek şartlı tazminat önererek Osmanlı Devleti'nin harbin sonunda gemileri ya tamamen onarılmış olarak ya da tam değerinde geri alacağını söyledi. Her iki durumda da İngiltere, gemileri elinde tuttuğu her gün için Osmanlı Devleti'ne haftalık taksitler halinde günlük 1000 sterlin ödeyecekti. Ancak bu düzenleme Osmanlı sınırlarında bulunan tüm Alman askeri personelinin ülkeyi terk ettiği gün başlayacak ve Türkiye tarafsız kaldığı müddetçe devam edecekti[923]. Ancak ve Enver Paşa ve hükümet bu teklife cevap vermediği gibi bir süre sonra Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girdi[924].

Bu sırada Rauf Bey, New Castle'dan hareketle Londra'daki Osmanlı elçilik binasına gelerek İngiltere Bahriyesi'nin genel seferberlik ilan etmiş olduğunu ve Reşit Paşa gemisiyle gelen mürettebat ile ilgili emirleri beklediğini bildiren bir telgraf daha hazırladı. Sefaret kanalıyla haberleşmeye mecbur kaldığını ekledi[925].

Rauf Bey sonraları o günleri şöyle anlatacaktı: "*Dünyanın birbirine girdiği günlerdi. Bir hafta önce 28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a harp ilan etmiş, arkasından çorap söküğü gibi bir boşanışla Ağustos'un dördüne kadarki hafta içinde Almanya,*

---

[918] Tevfik Paşa, bu üzücü olayı İstanbul'a şöyle rapor edecekti: "*Osmanlı Bankası'nın olağanüstü gayretleri ve İngiltere bankasının dostane hizmetleri sayesinde göndermiş olduğunuz parayı aldım. Tersanenin bulunduğu Newcastle, Londra'dan yedi saat uzaklıkta olduğundan gemiye bayrağımızı çekmek üzere Büyükelçilik Müsteşarını oraya göndermek imkansız olacaktı. Bugün para İngiliz bankasına yatırılır yatırılmaz Sultan Osman Gemisi'nin bize teslimi ve bayrağımızın çekilmesi töreni yapılacaktı. Biz tam bir güven içinde ulusal ianemizin mahsulünü İngilizlere verdik, fakat onlar gemiyi teslim etmediler*." Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, C. II, K. II, İstanbul 1940, s. 84.

[919] Genel Kurmay Başkanlığı, 1.*Dünya Harbinde Türk Harbi*, C.I, Ankara 1970, s.65; S. Güvenç, *a.g.m*., s. 57.

[920] *Sabah*, 7 Ağustos 1914.

[921] *Tasvir-i Efka*r, 11 Ağustos (1330) 1914.

[922] *BOA,* Babıali Evrak Odası Hukuk Kısmı (BEO.H), 948/50-51; M. Kütükoğlu, *a.g.e*., s 208.

[923] Doğan Hacipoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Harbine Girişi*, İstanbul 2003, s. 92-93.

[924] Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 2000, s. 169. Milliyet, 6 Eylül 1975.

[925] M. K. Öke, E. Mütercimler, *a.g.e*., s.13.

Rusya, İngiltere ve Fransa da Almanya'ya harp ilan ederek Avrupa kıtası baştan başa bir savaş alanı haline gelmişti. Birdenbire içine düşülen bu karışık durumu bahane ederek İngiltere, Sultan Osman'dan sonra Vickers tezgahlarında inşası tamamlanmış Reşadiye dretnotumuzla, gene orada Şili Hükümeti namına inşa edilmişken hükümetimiz tarafından satın alınması kararlaştırılıp pazarlığı da yapılmış olan iki torpido destroyerine de el koydu. Gerektiği şekilde şiddetle protesto edildi ise de kar etmedi. İngilizler yayınladıkları bir beyanname ile hangi devlete ait olursa olsun İngiliz tezgahlarında inşa edilmekte olan harp gemilerinden hiçbirinin hiçbir vesile ile İngiltere kıyılarından uzaklaştırılamayacağını tebliğ ile gemilerimize ambargo koymakta ısrar ettiler. Biz de çaresiz, Reşit Paşa Vapuru ile İstanbul'a dönmek üzere hareket ettik. İngiliz Hükümeti'nin tavsiyesi üzerine torpillenmiş olduğu anlaşılan Dover Boğazı'ndan geçmeyip İrlanda'nın kuzeyinden bir devir yapmak suretiyle yolu uzatarak seyrediyorduk"[926].

Sultan Osman'dan İki gün sonra Reşadiye de aynı akıbete uğrayacaktı[927]. Böylece Sultan Osman ve Reşadiye dretnotlarının süvarileri Rauf ve Vasıf Beylerle subay ve askerlerini taşıyan Reşit Paşa vapuru dönüş yolunda Lizbon'dayken Rauf Bey, Goeben ve Breslau isimli Alman kruvazörlerinin Çanakkale Boğazı'ndan girdiğini haber aldı. Çanakkale önüne geldiklerindeyse Boğaz'ın bu Alman kruvazörlerinin çıkması ihtimaline karşı İngilizler tarafından abluka altına alındığını gördü[928]. 22 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdi, aynı gün Haliç'e ulaştılar[929]. Gemide İngiltere'de tahsilde olan bazı talebeler ile bir kısım Osmanlı vatandaşı da vardı[930].

El koyma kararı, Osmanlı Devleti tarafından şiddetle protesto edilirken kamuoyunda müthiş bir İngiliz karşıtlığının doğmasına sebep oldu[931]. Bu gemilerin parası Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin topladığı bağışların yanı sıra İngiliz, Fransız[932], Alman bankalarının ve Vickers şirketinin Osmanlı Hükümeti'ne ödünç verdiği fonlarla ödenmişti. Yardım kampanyaları başlatılmış, kahvehanelere, okullara bağış kutuları asılmış, büyük meblağlar bağışlayanlara donanma bağış madalyası verilmişti.

Artan tepkiler üzerine İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi, 21 Ağustos'ta Osmanlı Matbuat Müdüriyeti aracılığıyla bir basın açıklamasında bulunarak Osmanlı kamuoyunu sakinleştirmeye çalıştı. 22 Ağustos tarihli gazetelerde neşredilen bu bildiride Sultan Osman ve

[926] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, 1 Mart 1962, s. 16-18.
[927] M. Kütükoğlu, *a.g.m*., s. 207.
[928] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, 1 Mart 1962, s. 18.
[929] *DTA*, Muhasebe Bölümü, 2672/163.
[930] *Tasvir-i Efkar*, 23 Ağustos (1330) 1914.
[931] Stanford J. Shaw, *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu – Savaşa Giriş*, C. I, Ankara 2004, s. 545.
[932] Osmanlı Devleti bu gemileri satın alabilmek için Fransız Maison Perrier bankasından %20 faizle borç almıştır. Bkz. Rasim Ünlü, *a.g.t*., s. 67.

Reşadiye gemileriyle Şili'ye ait iki gemiye el konmasının, İngiltere'nin savaş durumunda başvurduğu olağan tedbirlerden biri olduğu ve Türk halkının büyük fedakarlıkları neticesinde satın alınan bu gemileri alıkoymak mecburiyetinde kalınmasından ötürü İngiltere Hükümeti'nin büyük üzüntü duyduğu ifade edilmekteydi. Hatta eğer savaş sırasında ihtiyaç duyulmazsa bu iki gemi Osmanlı Devleti'ne geri verilecekti[933].

Türk basını olayın eski bir İngiliz geleneğinden ibaret olduğunu hatırlatıyordu[934]. Üstelik bu konuda Osmanlı Devleti yalnız değildi. Arjantin, Brezilya, Şili ve Norveç de aynı mağduriyete uğramıştı[935]. Yunus Nadi Bey köşesinde olayı açık bir korsanlık olarak nitelendiriyordu[936].

Tanin gazetesi İngiliz Hükümeti'nin bu kararını "*Bazen bir milletin uyanması için böyle şiddetli sadmelere ihtiyaç vardır*"[937], "*İngiltere kalbimizi en nazik yerinden kırdı*"[938] ve "*Hala kesin olarak kabul etmek istemediğimiz Sultan Osman'ın kaybı karşısında bugünkü vazifemiz üzgün olmak, yarınki vazifemiz ise kendi işimizi kendimiz görmek olmalıdır*"[939] ifadeleriyle verirken İkdam gazetesi "*Bu muamele yalnız Osmanlılara değil bütün İslamlara karşı açıktan açığa vurulmuş ve ta canımıza işleyecek kadar insafsızca vurulmuş bir darbedir*"[940] diyordu. Gerçekten de İngiltere'nin uluslararası hukuk kanunlarını yok sayan bu kararı dünyanın çeşitli yerlerindeki Müslümanlar tarafından protesto edilmekteydi[941]. Ayrıca Osmanlı Hükümeti Bombay'daki Osmanlı şehbenderine mektup göndererek konuyla ilgili Hint Müslümanlarının bilgilendirilmesi ve Londra'ya protesto telgrafları çekmelerinin sağlanmasını istemişti[942].

Osmanlı basını İngiltere'nin İtalya adına inşa edilen dretnotu İtalyanlara teslim ettiğinin, Amerikan Hükümeti'nin aynı buhran ve şartlar altında verdiği sözlere sadık kalarak Yunanistan'a iki harp gemisi gönderdiğinin altını çiziyor, Osmanlı Devleti'nin kaybının şey ise bu 6-7 milyondan çok daha fazla ve çok başka olduğunu ifade ediyordu. Normal şartlarda bir ne kadar zor olsa da 5-10 milyon lirayı gözden çıkarabilirdi. Ancak bütün Avrupa'nın alt üst olduğu böyle tarihi bir buhran döneminde bu gemilerden mahrum edilmiş olmak hiçbir zaman telafisi olmayacak büyük bir kayıptı. Gemilerin zabtı için İngiltere, Osmanlı Hükümeti'nin

933 *Tasvir-i Efkar*, 22 Ağustos (1330)1914.
934 *Sabah*, 12 Ağustos (1330) 1914; Gerçekten de III. Selim döneminde İngiltere'ye bir firkateyn ısmarlanmış ve bunun için İstanbul'daki İngiliz elçisine 25.000 kuruş verilmişti. Fakat bir müddet sonra İngiltere Hükümeti Avrupa'daki savaş halini sebep göstererek gemiyi teslim edemeyeceğini söylemiş, parayı da iade etmişti. Bkz. M. Kütükoğlu, *a.g.m*., s. 207.
935 Jonathan Conlin, *a.g.m*., s. 1.
936 *Tasvir-i Efkar*, 7 Ağustos (1330) 1914.
937 *Tanin*, 7 Ağustos (1330) 1914.
938 *Tanin,* 11 Ağustos (1330) 1914.
939 Tanin, 7 Ağustos 1914.
940 *İkdam,* 9 Ağustos (1330) 1914.
941 *Sabah*, 12 Ekim 1914.
942 M. Kütükoğlu, *a.g.m*., s. 211.

seferberlik ilan etmesi gibi manasız bir bahane de gösteremezdi. Zira gemilere el konulan tarih Osmanlı Devleti'nin seferberlik tarihinden 48 saat önceydi[943].

Cemal Paşa da el koymadaki hukuki temelsizliğe vurgu yapıyordu: "*İngiltere Hükümeti gerçi, kendisi harp halinde iken kendi tersanelerinde inşa edilmekte olan gemilere ambargo koymak salahiyetini taşımaktaysa da bu defa bizim gemilere ambargo kayacağı zaman İngiltere henüz harp halinde değildi. Hatta ordu ve donanmasının seferberliğini bile ilan etmemişti. Bu hadisenin münakaşası o zaman uzun uzadıya devam etmiş ve İngilizlerin hatası kendi diplomatları tarafından dahi tasdik edilmiş olduğundan, bunları burada izaha lüzum görmüyorum. Bu hadise, ordumuzun umumi seferberliğini ilan etmesini haklı gösterdi ve umumi seferberliğimizi lüzumsuz gören İtilaf sefirlerine kolayca cevap vermekliğimizi sağladı. Hatta Marmara'ya giren Goeben ve Breslau'nun bu girişinde, Osmanlı Hükümeti'ni haklı gösterdi*"[944].

İngiltere için yabancı bir devletin gemilerine el konulması, İngiliz deniz üstünlüğünü güvence altına almak adına gerekli bir önlem olarak görülüyordu[945]. Churchill konuyla ilgili İngiliz Dışişleri'nden hukuki tavsiye istemiş, savaş zamanı yapılan el koymalar yasal olsa da barış zamanında yapılan böyle bir müsadere ile ilgili emsal olmadığı cevabını almıştı. Churchill, iki geminin müsadere edilmesini emrettiğinde, İngiltere herhangi bir devletle savaş halinde değildi. İki geminin işgali hukuki açıdan açık bir ihlaldi.

Birinci Deniz Lordu olarak Churchill bakış açısı büyük oranda deniz meseleleriyle sınırlıydı ve O'nun gözünde İngiltere'nin sahip olduğu yedi dretnota iki tane daha eklenmesi kraliyet donanmasının gücü açısından önemliydi. Bu el koyma kararı Churchill'in amaçsız aktivizme ve maceracılığa eğiliminin tipik bir örneğiydi[946].

Churchill kendisine gemilere el koyma meselesi sorulduğunda: "*Türk savaş gemileri bizim için hayati önem taşıyordu. Bunların kötü ellere düşmelerini ve muhtemelen bize karşı kullanılmalarını göze alabilir miydik? Onları teslim etseydik Türkiye, sonradan ortaya çıktığı gibi bize karşı Goeben ve Breslau ile birlikte en az dört dretnottan oluşan düşman bir kuvvet oluşturacaktı. Böylece İngiliz donanması iki gemi artmak yerine azalacaktı*" demişti[947]. Churchill'in bu argümanları, savaşın patlak vermesinden önce var olmayan gerçeklere dayanıyor, savaş sonrası ortaya çıkan bazı gelişmeleri, savaş başlamadan önceki eylemlerini haklı çıkarmak için kullanıyordu. Örneğin Alman savaş kruvazörleri Goeben ve Breslau'ın birer

[943] *Tanin*, 11 Ağustos (1330) 1914.
[944] Cemal Paşa, *a.g.e.*, s. 142.
[945] Cemal Paşa, "*Bu güzel gemiye Osmanlı sancağını taşımak şerefi nasip olmadı*" diyecekti. Bkz. Cemal Paşa, *a.g.e.*, s. 116.
[946] H. Richter, *a.g.m.*, s. 5.
[947] Winston Churchill, *The World Crisis 1911-1918*, C. I, Londra 1938, s. 168.

Türk savaş gemisi olacağını Churchill bile tahmin edemezdi. Gerçekte bu gelişmeyi tetikleyen onun iki Türk dretnotuna el koyma hadisesiydi. Churchill'in yaptığı nihayetinde yasa dışı bir müsadereyi meşrulaştırma çabasıydı.

1918'e değin, iki İngiliz şirketi ve Osmanlı Hükümeti, tarafların birbirlerine ne kadar borçlu olduğunu araştırdılarsa da Sultan Osman ve Reşadiye İstanbul'a hiç gelmedi. Bu gemiler 1911-1914 yılları arasında kartpostallar, madalyalar, filmler ve gazeteler aracılığıyla Osmanlı kamuoyunun gözü önünde kalmayı sürdürdü.

Hizmete girmeden önce tadil edilerek tripod ana direği kaldırılan ve iç bölmeleri daha iyi konaklama standartlarına uyacak şekilde değiştirilen Sultan Osman HMS Agincourt, Reşadiye ise HMS Erin olarak vaftiz edilerek Büyük Filo'ya katıldılar ve savaş boyunca ana muharebe filosunda görev yaptılar[948]. Çanakkale'ye gönderilmeyerek Türklere karşı kullanılmayan Sultan Osman[949], 31 Mayıs 1916 tarihli Jutland Deniz Muharebesi'ne katılmış, 1919 yılında ihtiyata alınarak satışa çıkarılmıştır. Brezilya'ya teklif edildiyse de rağbet görmemiş, yeniden Newcastle'daki Armstrong Tersanesi'ne getirilmiştir. Geminin büyük umutlarla başlanan onarım ve yenileme işleri yarım kalmış ve neticede Sultan Osman 1922 yılında sökülerek parçalanmıştır[950].

Bu iki geminin akıbeti 1924 yılında Lozan Konferansı'nda görüşülerek karara bağlandı. Lozan Barış Antlaşması'nın 58. maddesiyle Türkiye, Osmanlı Hükümeti tarafından İngiltere'ye sipariş olunup İngiliz Hükümeti tarafından 1914 tarihinde el konulan bu iki geminin bedellerinin iadesini ne İngiltere Hükümeti'nden ve ne de tebaalarından talep etmemeyi kabul ederek her türlü talebinden feragat etti[951].

3.2. Rauf Bey'in İran ve Afganistan'da Görevlendirilmesi

Osmanlı Devleti'nin İran ile olan ilişkileri Safevi Devleti'nin hakimiyeti süresince Şii-Sünni rekabeti çerçevesinde çekişme ve savaşlara sahne olmuş, ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde Rusya'nın Basra Körfezi'ne inme çabası ve İngiltere'nin Hindistan yolunun emniyetini sağlamak üzere hem Güney İran'a hem de Afganistan'a yönelerek bu bölge

---

948 Angus Konstam, *British Battleships 1714-1918*, C. II, Osprey 2013, s. 24.; *İkdam*, 9 Ağustos (1330) 1914.
949 *Milliyet*, 7 Eylül 1975.
950 M. K. Öke, E. Mütercimler, *a.g.e.*, s. 82-85.
951 Bkz. Lozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlar, Madde 58, *Düstur*, III. Tertip, C. V, İstanbul 1931, s. 60; Selahattin Özçelik, bu gemilerinin bedellerinin 150.000 sterlinlik kısmının İngiltere tarafından Türk Tayyare Cemiyeti'ne ödenmiş olarak gösterildiğini aktarmaktadır. Bkz. S. Özçelik, *a.g.e.*, s.171 (Türk Tayyare Cemiyeti'nin 1930 yılı Kasım ayında yapılan Umum Kongresi'nde okunan faaliyet raporunda geçmektedir). S. Güvenç, bu iki dretnotun bedellerinin Lozan Barış Konferansı'nda büyük ölçüde Osmanlı borçlarına sayıldığını ifade etmektedir. Bkz. S. Güvenç, *a.g.m*., s. 58; Metin Ayışığı ise Türk Delegasyonu Başkanı İsmet İnönü'nün, Karaağaç karşılığında, tamirat ve gemi bedelleri dahil her türlü tazminat hakkından vazgeçtiğini yazmaktadır. Bkz. M. Ayışığı, *a.g.m.*, s. 47.

halklarını kendisine bağlama politikası izlemesi Osmanlı Devleti ve İran için emperyalizmi ortak düşman haline getirmiştir.

I. Dünya Savaşı başlangıcında İran hukuken bağımsız bir devlet görünümünde olmakla birlikte aslında fiilen İngiltere ve Rusya'nın nüfuzu altında idi. Hindistan'a doğru ilerlemek isteyen Rusya ve onlara bu yolu kapatmak amacında olan İngiltere arasında 31 Ağustos 1907 tarihinde imzalanan anlaşmayla İran toprakları bu iki devlet arasında nüfuz alanlarına bölünmüştü[952]. Güneydoğudaki Sistan'ı ele geçiren İngiltere, Hindistan savunması için stratejik bir nokta elde ederken Tahran'ı da içine alan kuzeydeki Rus bölgesi, İngilizlerinkine oranla daha geniş bir araziyi kapsamaktaydı. İran Hükümeti'ne bırakılan iki devlet arasındaki tarafsız bölge ise tampon görevi görüyordu.

Bu iki devlet aralarında anlaştıktan sonra Osmanlı Devleti askerlerinin İran topraklarını terk etmesini istediler. Önce 21 Aralık 1911'de Tahran Protokolü ardından 17 Kasım 1913'te İstanbul Protokolü'nün imzalanmasıyla Osmanlı–İran sınırının belirlenmesi işi dört devletten oluşan bir komisyona devredildi[953]. Ancak hem komisyonun çalışmaları hem de iki devlet arasında İttihad-ı İslam söyleminin güç kazandığı bu yeni dönem I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle kesintiye uğradı[954].

Bu arada İran'da Almanlar da yoğun bir faaliyet içerisindelerdi. İngiltere ve Rusya arasındaki tarafsız bölge 40 İsveçli subay tarafından eğitilen 6000 kişilik İran jandarmasının sorumluluğundaydı. Bu İsveçli subayların Almanya ile yakın ilişkiler içinde olması, Almanların tarafsız bölgeye sızmasına zemin hazırladı[955]. Çeşitli ekonomik ve politik adımlarla bölgedeki nüfuzlarını arttırdılar. Almanya, İran ve Afganistan'daki faaliyetlerini Hindistan'a kadar götürerek İttihad-ı İslam fikrini ayakta tutmaya çabalıyordu[956].

Afganistan, 31 Mart 1905'te Hindistan'la yaptığı anlaşma ile hiçbir yabancı devletle siyasi münasebette bulunmama şartıyla bağımsızlığını kazanmıştı. Ancak bu sözde bağımsızlığın arkasında bölge aslında İngiliz himayesi altındaydı. Rusya'yla arasını bozmak istemeyen İngiltere, 1907 Antlaşması'yla, Afganistan'ı da iki nüfuz bölgesine ayırarak Kuzey Afganistan'ı Rusya'ya bırakırken Güney Afganistan'ı ise kendi alanı olarak belirledi.

---

[952] 1907'de İngiltere ve Rusya'nın imzaladıkları bu antlaşma esasen üç bölge ile ilgiliydi; İran, Afganistan ve Tibet. Bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,* Ankara 1984, s. 35-36.

[953] Ö. Kürşad Karacagil, "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 36, Güz 2014, s. 97.

[954] Gökhan Çetinsaya, "Tanzimat'tan Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı-İran İlişkileri" *Kök Araştırmalar*, Osmanlı Özel Sayısı, Ankara 2000, s. 11.

[955] Selami Kılıç, "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması", *1914'ten 2014'e 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*, İstanbul 2014, s. 127.

[956] Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918*, C. III, K. II, Ankara 2002, s. 9.

Bu yeni durum, Afgan kamuoyunda tepkiyle karşılanınca Almanya bu İngiliz karşıtlığından da faydalanmaya çalıştı. Ancak Afganistan, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, 24 Ağustos 1914'te tarafsızlığını ilan edince Almanya, savaş boyunca Afgan halkından istediği şekilde yararlanamadı[957].

Savaşın başlamasıyla birlikte Afganistan'da Emir Habibullah ülkesinin tarafsız kalacağını ilan ettiyse de hem Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi hem de yükselen İngiliz karşıtlığı Afgan kamuoyunun harbe kayıtsız kalmasını engelledi. Her ne kadar Emir Habibullah tarafsızlık politikası sürdürmek istese de genç Afganlar İngiltere ve Rusya karşıtı bir propaganda kampanyası başlattılar.

11 Kasım 1914'te Sultan ve Halife Mehmet Reşat yayınladığı beyanname ile İtilaf Devletleri'ne karşı yeryüzündeki bütün Müslümanları Cihad-ı Ekber'e çağırdı[958]. İstanbul'da yaşayan İranlılar 13 Kasım'da Sultanahmet Meydanı'nda büyük bir miting düzenlediler. Kalabalık önce İran Sefarethanesi'ne giderek Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu beyan etti, ardından Beyoğlu'ndaki Almanya, Avusturya İtalya ve Amerika sefarethaneleri ziyaret edilerek önlerinde gün boyu devam eden gösteriler yapıldı[959]. Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi ise 14 Kasım'da Fatih Camii'nde okuduğu fetvalarıyla bütün Müslümanların malları ve canlarıyla cihada katılmasının farz-ı ayn olduğunu ilan etti[960]. Cihad-ı Mukaddes beyannamesi Farsça ve Arapçaya tercüme ettirilerek savaş boyunca uçaklar ve yetkililer vasıtasıyla İran, Hindistan, Kuzey Afrika, Orta Asya ve Kafkasya'ya dağıtıldı[961].

Bahriye Binbaşısı Rauf Bey, süvarisi bulunduğu Sultan Osman dretnotunu İngiltere'nin el koyması üzerine teslim alamayıp 1914 yılı Ağustos ayı başında Londra'dan İstanbul'a dönmüştü. Bu sırada Osmanlı Devleti kısmi seferberlik ilan etmiş, Mebusan Meclisi Padişah tarafından üç ay sonra davetsiz toplanmak kaydıyla dağıtılmıştı. Ülkede savaş havası esiyordu.

3.2.1. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin Kuruluşu ve Amaçları

Rauf Bey döner dönmez artık devletin tüm siyasi işlerine hakim bir konumda bulunan Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'yı nezaretteki makamında ziyaret etti. Görüşmede Enver Paşa samimi bir ifadeyle söze başlayarak "*Rauf Bey ne yapalım işte böyle oldu, (Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı oluşunu kastederek) bu vazife de bize düştü. Yoksa Zat-ı Şahanenin coğrafi durumu itibariyle ehemmiyeti aşikar olan Afganistan ile*

[957] Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 10.
[958] *Tanin*, 13 Teşrin-i Sani (1330) 1914.
[959] *Sabah*, 14 Teşrin-i Sani (1330) 1914.
[960] *Tanin*, 15 Teşrin-i Sani (1330) 1914.
[961] Sadık Sarısaman, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelerinde Beyannamelerle Psikolojik Savaş*, Ankara 1999, s.18.

münasebet tesis etmek ve Afgan ordusunu ıslah eylemek gibi bir vazife ile Afganistan emirine göndermek üzere olduğu heyetin başında gitmeyi tercih ederdim" dedikten sonra Rauf Bey'in gözlerinin içine bakarak doğrudan "*Sen gider misin?*" teklifinde bulundu. Rauf Bey bu beklenmedik teklif karşısında çok şaşırarak ve elinde olmadan gülümseyerek: "*Afganistan denen yerin adından başka nesini biliyoruz Paşam? Şu anda oranın haritadaki yerini bile gözümün önüne getiremem. Nereden ne ile nasıl gidilir, hangi yolların ucundadır meçhulüm. Müsaadenizle Amerika tarikiyle mi gitsem acaba*?" cevabını verdi.

Bu karşılık üzerine Enver Paşa mevzubahis görevin Afganistan'ı İngilizler aleyhine harbe girmeye hazırlamak gibi son derece önemli bir teşebbüs olduğunu ve orada Rauf Bey için her türlü hazırlığın yapıldığını ifade etti. Irak ve Havalisi Kumandanı Cavit Paşa'ya Rauf Bey ve yanındakilerin Irak'tan İran yoluyla Afganistan'a geçebilmeleri için gereken her şeyi yapması için de talimat vermişti[962]. Rauf Bey'in bölgeye giderek onunla temas etmesi yeterli olacaktı. Alman İmparatoru, daha sonraları Persler'in Wassmuss'u olarak tanınacak olan Wilhelm WassMuss adlı önceden İran'da konsolosluk yapmış ve iyi derecede Farsça bilen tecrübeli bir diplomatını Afganistan'da kullanılmak üzere sandık dolusu altınlarla İstanbul'a göndermişti[963]. Sultan Reşat da Afgan Emiri Habibullah'a özel bir mektupla beraber değerli taşlarla süslü kılıçlar ve kıymetli hediyeler yolluyordu[964].

Rauf Bey'in İtalyan Harbi esnasında Bingazi'ye birlikte gitmiş olduğu ve şimdi Umumi Karargah Şark Şubesi Müdürü olan Ömer Fevzi (Mardin) Bey de Enver Paşa tarafından Rauf Bey'in maiyetine verilecek askeri heyete başkanlık etmek üzere görevlendirilmişti.

Enver Paşa'nın teklif ettiği görevin çok mühim bir vatani hizmet olduğu yönünde ısrar ve ricaları karşısında Rauf Bey kendi deyimiyle "*Türkiye'nin ilk Afganistan siyasi mümessilliği*" vazifesini kabul etti[965].

---

[962] IV. Ordu Müfettişi ve Bağdat Valisi olan Cavit Paşa'ya Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdiğinde bu görevlerine ilaveten 13 Ağustos 1914'te Irak ve Havalisi Komutanlığı da verilmiştir.

[963] 1880 yılında Almanya'da doğan Wilhelm Wassmuss, 1906'da Alman Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlamıştır. Dünyanın çeşitleri yerlerinde görev yaptıktan sonra I. Dünya Savaşı'ndan önce İstanbul'da kurulmakta olan Rauf Bey Müfrezesi'nde yer almış, ancak Bağdat yakınlarında heyetten ayrılarak ihtilalci bir grup Hintli ile faaliyette bulunmak üzere harekete geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cristopher Sykes, *Wassmuss, The German Lawrence*, Leipzig 1937.

[964] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 18.

[965] Birinci Dünya Savaşı'nda Irak ve Kafkasya cephelerinin komutanlığını yapmış isimlerden biri olan Ali İhsan Sabis Paşa, Rauf Bey'in alakasız bir görevle Afganistan'a gönderilmesini Enver Paşa'nın yakın çevresinde kendisine kafa tutacak kişiler istememesine bağlamaktaydı: "*Yanlarında akıllı adam istemiyorlar. İcabında kendisine kafa tutacak, muhalif mütalaa serdine cesaret edecek kimse bırakmadı. Mesela Cemal Paşa Suriye'ye gönderildi. Mahmud Kamil, Kolordu Kumandanlığı'na çıkarıldı. Bizleri de yani Hafız Hakkı'yı, beni, Kazım Karabekir'i Karargah-ı Umumi'den birer bahane ile çıkarıp etrafa dağıttı. Daha evvel Bahriyeden de Binbaşı Rauf Bey, Afgan Emiri'ne hediye götürmek bahanesiyle Bağdat'a gönderilmişti. Biçare Hamidiye Kahramanı, denizlerde korsanlık menkıbelerini, güya, İran ve Afgan dağlarında müfrezelerle veya çetelerle tekrara memur edilmişti. Nerede Hamidiye kaptanlığı? Nerede İran hududunda müfreze kumandanlığı*?" Bkz. Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım – Birinci Cihan Harbi*, C. II, İstanbul 1990, s. 143; II. Meşrutiyet'in ilanının ardından önce Mısır sonra da Afganistan'a kaçarak orada uzun yıllar kalan ve Rauf Bey müfrezesine dahil edilen heyet üyelerinden asker kökenli Fazlı Bey, 20 Aralık 1914'te Irak ve Havalisi Komutanı olarak atanan Süleyman Askeri Bey'in kendisine Sefer Heyeti Komutanı Rauf Bey'in bütün İslam aleminde Hamidiye süvariliği ile tanınıp şöhret kazandığını, ve Afganlıları Türkler lehine harbe iştirak

Almanlarla ortak hareket edilerek Teşkilat-ı Mahsusa'nın Şark Şubesi'nde görevli Ömer Fevzi Bey tarafından teşkil edilmekte olan müfrezenin amacı İran'ı İngiltere ve Rusya aleyhine döndürerek İttifak Devletleri'nin safına çekmekti. Ayrıca İran'da toplanan gönüllüler ile Afganistan'a ilerlenecek, buradaki aşiretlerin ve Afganistan emirinin desteği alınarak Hindistan Müslümanları İngilizlere karşı isyana teşvik edilecekti[966].

Ömer Fevzi Bey müfrezenin kurulması çalışmalarına seferberlik ilanından hemen sonra başlamıştı. Gizli bir şekilde çalışılıyor, Rauf Bey'in ismi heyete dahil olan subaylardan dahi gizleniyordu. Rauf Bey'in isminin duyulmasının İngilizleri harekete geçireceğinden korkuluyordu[967].

Müfreze çeşitli asker ve sivillerden oluşmaktaydı; Komutan Bahriye Binbaşısı Rauf Bey, yaveri Yüzbaşı Tevfik Efendi, Kurmay Başkanı Piyade Binbaşısı Ömer Fevzi Bey'di. Topçu Yüzbaşı İsmail Efendi, Piyade Mülazım-ı evvel Rüsuhi Efendi, Mülazim-ı evvel Şakir, Ali, Nüzhet, Ethem, Şakir Efendiler, Mülazım-ı Sani Saadettin, Hüseyin Fehmi, Fahreddin Efendiler, Tabip Yüzbaşı Tahir Efendi ve Baytar Yüzbaşı Şevket Efendi de müfrezeye dahil edilmişlerdi[968].

Bundan başka heyete daha sonradan katılan isimler de vardı. Bunlardan Harp Okulu mezunu Fazlı Bey, Afganistan'da bulunmuş, Afgan adetlerini tanıyan biriydi. Abdurrahman Nihat Bey Afgan kökenliydi. Baha Said Bey, İran'ı yakından biliyordu. İhtiyat Zabiti Şükrü ve Rasim Efendiler, yedek subay olan İsmail Hami (Danişmend) Bey, Suriye'de Cemal Paşa'nın yaverliğini yapmakta olan Bahriye Kolağası Cemalettin Bey Bağdat'a gelerek heyete katılmışlardı. İran ve Afganistan coğrafyasını iyi bilen birkaç Afganlı, Hindli ve İranlı da heyete sonradan dahil olacaklardı. Alman Heyeti de Bağdat'ta bu isimlere katıldı. Bunlar W. Wassmuss önderliğinde İran'da yetiştirilmiş on beş yirmi kadar Alman subayıydı[969]. Topçu

ettirerek Hint sınırına doğru harekete geçireceğini anlatmıştı. Bkz. Mehmet Kenan, *Büyük Harpte İran Cephesi*, C.II, İstanbul 1928, s. 59-60.

966 Vahdet Keleşyılmaz, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Ankara 1999, s.89; Ahmet Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkiyye Dairesi) Tarihi*, C. I. İstanbul 2014, s. 223. Müfrezenin amaçları bu seferin tarihçesinin anlatıldığı ve 1926 yılında arşiv kayıtlarına geçen bir hatıratta şöyle ifade edilmektedir; "Hususi ve mahrem mahiyete haiz bu heyet, Almanlarla müştereken ve gizlice İran ve Afganistan'a giderek bu hükümetleri İslamiyet duygusuyla Düvel-i İtilafiye aleyhine tahrik ve teşekkül edecek ordularla ve Almanların paraca iştiraklerini temin ile birer zabit-i menzil kumandasında Harb-i Umumi'deki maksadımız için yardımı hazırlamaktır." Bkz. *ATASE*, K. 3610, D. 297-30, F. 1-2.

967 İsrafil Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman Projesi: Rauf Bey Müfrezesi", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. III, S. III, Ankara 1992, s. 252. Buna rağmen Rauf Bey Müfrezesi İngiliz istihbaratının takibine takılmış, Halep'e geldikleri İngiltere'nin Halep Konsolosu tarafından hemen merkeze iletilmişti. Rauf Bey'in yanında getirdiği 25.000 Türk lirasını Bdevilere dağıtmakta olduğu söyleniyordu. Bkz. *The National Archives (TNA)*, Foreign Office, 371/2140, 60276/991.

968 *ATASE*, K. 3610, D. 30, F.1-1; İ. Kurtcephe, M. Balcıoğlu, *a.g.m*., s. 250.

969 *ATASE,* K. 3610, D. 30, F. 1-2.

Yüzbaşı Oskar Ritter Von Niedermayer, Werner Otto Von Hentig, Doktor Schumacher, Schuneman gibi isimler Alman grubunun önde gelenleriydi[970].

Gizliliğe büyük önem verilerek heyete dahil olanlar isim ve kıyafet değiştirmiş,[971] ayrıca oldukça kalabalık olunduğundan İstanbul'dan topluca hareket etmenin mahzurlu olacağı düşünülerek üç ayrı grup halinde Halep'e doğru yola çıkılmıştır. Birinci grupta Rauf Bey, Ömer Fevzi Bey, W. Wassmuss ve yaverleri vardı. İkinci grupta bir kısım Türk ve Alman subaylar, son grupta ise heyetin ihtiyaçları ve eşyasının sevk ve ikmalinden sorumlu subaylar yer alıyordu[972].

3.2.2. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin Irak'a Gelişi ve Buradaki Faaliyetleri

Rauf Bey'in bulunduğu ilk kafile 15 Eylül 1914'te İstanbul'dan hareket ederek 19 Eylül'de Halep'e ulaştı[973]. Türk Heyeti Halep'te Baron Oteli'ne yerleşerek burada bir ay kadar kaldı. Bu sırada hem müfrezeye katılacak subayları hem de Afgan Emiri'ne sunulacak hediyelerin geri kalanlarını beklediler.

Heyet, Halep'te bulunduğu sırada Osmanlı Donanması 28-29 Ekim gecesi Rusya'nın Sivastopol ve Odessa limanlarını bombalamış ve Osmanlı Devleti fiilen I. Dünya Savaşı'na girmişti. Bu suretle Rauf Bey'in oradaki durumu çok daha nazik bir hale geliyordu. Bu arada Enver Paşa İstanbul'daki Alman ataşemiliterinin Benz marka otomobilini Halep'e göndererek Rauf Bey'den Bağdat'a hareket etmelerini istedi[974].

1 Kasım 1914'te Rauf Bey, Ömer Fevzi Bey, W. Wassmuss ve yaveri, Yüzbaşı Tevfik Bey ile Fazlı Bey'den oluşan ilk kafile otomobillerle Bağdat'a hareket etti. Ancak Rauf Bey ve W. Wassmuss'un aralarında bir süredir devam etmekte olan anlaşmazlık W. Wassmuss'un yolculuk sırasındaki hükmedici tavırları üzerine daha da derinleşti ve çıkan tartışma sonunda otomobildeki iki Alman Halep'e geri döndüler. Bu olayı Fazlı Bey şöyle anlatmaktadır:

"*Rauf Bey, Wassmuss, Fevzi Bey otomobilde; biz de Yüzbaşı Tevfik Bey'le hedayayı taşıyan kamyonda yerleştik. Bir iki menzil mesafe kat'ından sonra heyet-i seferiyenin Türk ve Alman reisleri birbirlerine küstüler. İmparator Wilhelm hazretlerini temsil eden Wassmuss, mensubu olduğu milletin azametiyle münasip evza-yı hakimane takınarak hareket saatini tayin etmeye başladı. Esasen yolculuğun müşkülatı ve yolların fenalığı his olunmaya başladığından*

---

970 *ATASE*, K. 7, D. 37-A, F. 2.; Bu Alman heyeti literatürde "*Niedermayer–Hentig Heyeti*" olarak bilinmekte olup "*Kabil Misyonu*" ismi verilen harekatıyla Rauf Bey Müfrezesi'nin gidemediği Afganistan'a ulaşarak 1915-1916 yıllarında faaliyet göstermiştir. Heyet, Afganistan'ı Almanya ve Osmanlı Devleti lehine savaşa dahil edememişse de Afganistan'ın dışişlerindeki bağımsızlığını İngilizlerden geri almasına yol açan siyasi olayların fitilini ateşlemiştir. Bkz. Thomas L. Hughes, "The German Mission to Afghanistan 1915-1916", *German Studies Review*, C. XXV, S. III, Ekim 2002, s. 447-476.
971 Mim Kemal Öke, *Ömer Fevzi Mardin: Gazi ve Sufi*, İstanbul 2009, s. 58-60.
972 *ATASE*, K. 3610, D. 30, F.1-9.
973 *ATASE*, K. 7, D. 37, F. 2-3.
974 *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 19.

hepimiz asabileşmiş idik. Bağdat cadde-yi kebirinin bozuk olması ve otomobillerin çamura batıp yollarda kalması, muntazım Almanı hiddetlendiriyordu. Zaten Halep'ten sonra Wassmuss'un evzaı değişmiş, pek mütehakkim bir kumandan kesilmişti. Rauf Bey de Halife'nin mümessili olarak daha ilk merhalede evza-yı hakimane takınan Almanın etvarına tahammül edemezdi. Her şeyin üstüne hatta hela çadırlarına bile Alman bayrağı çeken bu müteazim müttefiklerden ayrılmak saatlerinin yaklaştığı anlaşılıyordu. Bundan sonraki menzilde Wassmuss ve Frederik darılarak Halep'e döndüler."[975]

Almanlarla ayrılan Türk Heyeti 13 Kasım'da Bağdat'a geldi. 138 subay ve er ile yük hayvanlarından oluşan ikinci kafile 19 Kasım'da Halep'ten yola çıkacak; 2 subay, 25 gönüllü süvari ve İstanbul'dan gelecek diğer subaylar, silahlar ve ihtiyaç malzemelerini ihtiva eden üçüncü kafile de onları takip edecekti. Kafileler Halep'te Rauf Bey'in emirlerini beklerken Almanlar Rauf Bey'in öldürüldüğü ve müfrezenin dağıldığı söylentisini yayarak geride kalanların kendileriyle birlikte hareket etmelerini istemekteydiler. Bu propagandaya rağmen ikinci kafile 14 Aralık'ta, sonuncusu da 22 Aralık'ta Bağdat'a varmıştır. Almanlar da ayrı bir kafile halinde peşlerinden gelmişlerdir[976]. Böylece heyetler müstakil olarak hareket etmeye başlamışlardır[977].

Osmanlı harp gemilerinin Karadeniz'deki Rus limanlarına yaptığı baskının ardından Rus kuvvetleri, Osmanlı Devleti'nin Urmiye Konsolosluğuna saldırmış, Konsolos Necati Bey'i tutuklayarak orada bulunan beş kişiyi öldürmüşler, ardından Hoy ve Tebriz'de de benzer taarruzlarda bulunmuşlardı. Osmanlı Devleti, Rusya ile siyasi ilişkilerini hemen keserken bölgeden İstanbul'a giden raporlar doğrultusunda Enver Paşa sınırların kontrol altına alınmasına öncelik vererek Rauf Bey'den Bahtiyariler'in ileri gelenlerini Osmanlı Devleti'nin yanına çekmek üzere İran'ın Luristan bölgesine hareket etmesini istedi[978]. Rauf Bey cihadı Güney İran halkı arasında yayacak, buralardan topladığı kuvvetle Basra'yı işgal eden İngilizlere karşı hareket edecekti.

1915 yılı başında Dahiliye Nazırı Talat Bey Irak ve Havalisi Komutanı Süleyman Askeri Bey'le yazışmalarında Rauf Bey'in Afganistan'a gitmesi taraftarıysa da kabiliyetine uygun bir yerde vazife almak isterse bu kararın Rauf Bey'in kendisine bırakılması gerektiği ve Luristan'da başka bir kişinin görevlendirilebileceği düşüncesinde olduğunu ifade

[975] Fazıl Bey'in hatıratından aynen aktaran Mehmet Kenan, *age*, C. II, s. 63.
[976] Ahmet Tetik, *a.g.e.,* C. I, s. 227- 228.
[977] Genelkurmay Başkanlığı, *Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri*, Ankara 2009, s. 33-35.
[978] *ATASE*, K.7, D.37, F.12.

etmekteydi[979]. Hatta Talat Bey Rauf Bey'in Suriye'deki IV. Ordu Kumandanlığı'nda istihdam edilmek üzere Cemal Paşa'nın yanına gönderilmesini uygun görmüş[980], Cemal Paşa da bu talebi kabul etmişti[981].

Buna karşılık Rauf Bey istediği Kürt aşiretlerini yanına alması, kendisine tam yetki ve hareket serbestisi verilmesi ve heyetinde hiçbir Alman'ın bulunmaması şartıyla İran'da çalışmaya devam etmek niyetindeydi. Bu şartlarda bir mahzur görmeyen Talat Bey, Süleyman Askeri Bey'den Rauf Bey'e para ve silah göndermesini istedi[982].

3.2.3. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin İran'daki Faaliyetleri

Rauf Bey 1915 yılı Ocak ayında Türk-İran sınırında bulunan Mendeli kasabasına gelerek karargah kurdu. Arkalarından parça parça önce Bağdat'a ardından İran'a gelen Almanlar hemen işe koyularak Rauf Bey'den habersiz aşiretlerle ilişkiler kurup, cihat fetvaları hazırlamaya başlamışlardı. Schuneman, Kirmanşah konsolosu olmuş, İran jandarması içinde etkili olan İsveçli subaylarla iyi ilişkiler kurarak jandarmayı nüfuzu altına almaya çalışıyordu.

Rauf Bey Müslüman bölge halkının ancak İslam halifesinin cihat çağrısıyla harekete geçirilebileceğine inanıyor, Almanların bölgedeki faaliyetlerinin yalnız maddiyat çerçevesinde kalmasını arzu ediyordu. Almanlar ise bölgenin hakimiyetinin Alman İmparatoru'na ait olması, Türklerinse onların yardımcıları konumunda kalması fikri etrafında hareket ediyorlardı[983]. Onların bu faaliyetleri Türklerin Irak ve İran'ı Almanlara bıraktığı söylentilerinin çıkmasına neden oluyordu. Tahran Sefiri Asım Bey İstanbul'a gönderdiği 11 Ocak 1915 tarihli raporunda İran sınırında yapılan askeri harekatın da etkisiyle Osmanlı Devleti'nin İran'ı işgal edeceğine yönelik söylentilerin yayıldığını ve bu durumun İran yönetimini rahatsız ettiğini bildirmişti[984]. Süleyman Askeri Bey ise 27 Ocak'ta Başkomutanlığa yazdığı raporda Almanlarla iş birliği yapmaya imkan kalmadığını, Almanların aleyhteki faaliyetleri yüzünden Rauf Bey Heyeti'nin bölgede rahatça hareket etmesine müsaade edilmeyeceğini söylemekteydi[985]. Sonunda Rauf Bey kendi deyimiyle W. Wassmuss'u kışkırtarak elindeki altın dolu sandığı aldı, sonra da Almanları yanından uzaklaştırdı[986].

---

[979] *BOA*, DH. ŞFR. 48/235; 48/267.
[980] *BOA*, DH. ŞFR. 48/278.
[981] *BOA*, DH. ŞFR. 456/99.
[982] *BOA*, D.ŞFR., 48/324.
[983] *ATASE,* K. 7, D. 37-A F. 3.
[984] *BOA*, HR.SYS., 2337/3.
[985] Mehmet Kenan, *a.g.e.*, C. II, s. 64-65.
[986] Sean Mcmeekein, *The Berlin-Baghdad Express – Theh Ottoman Empire and Germany's Bid For World Power*, Massachussets 2010. s. 219. Rauf Bey İstanbul'a dönüşünde bu altınları Maliye'ye verilmek üzere Enver Paşa'ya teslim ettiyse de Maliye "Biz İngiliz parası almayız" diye kabul etmemiş, Enver Paşa da bunları bir Hollanda vapuru ile Yemen Kumandanı Ali Sait Paşa'ya yollamıştı. Bkz. *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 19.

1915 Şubat ayı sonunda İran'da yeni bir hükümet kurulmuş, Tahran Sefiri Asım Bey Başbakan'la görüşmesinde hükümetinin şimdilik tarafsızlığını korumayı istediği izlenimini edinmişti. Hükümeti, işgal edilmemiş İran topraklarından yabancı kuvvetlerin tahliyesine gayret gösterecek, hem İngiltere ve Rusya'dan hem de Osmanlı Devleti'nden İran topraklarının tamamen tahliyesini talep edecekti. Başbakan, Asım Bey'den İsfahan ve Kirmanşah'taki Osmanlı konsoloslarının faaliyetlerini azaltarak halkı kışkırtmaktan vazgeçmelerini de istemişti. Ayrıca yeni İran Hükümeti'nin İran kamuoyunu sakinleştirmek adına talep ettiği Osmanlı birliklerinin geçici işgali altındaki İran topraklarının Osmanlı Devleti tarafından ilhak edilmeyeceğine dair bir yazılı taahhütname İstanbul'dan gönderilerek 22 Nisan'da İran Başbakanı'na Asım Bey tarafından teslim edildi[987].

Süleyman Askeri Bey 4 Mart'ta Rauf Bey'den Rus ve İngilizlerce Osmanlı Devleti'ne karşı hareketlerin üssü haline getirilen Kirmanşah'ın işgal edilmesini istedi[988]. Ancak müfrezenin Kirmanşah'a taarruz etmek için harekete geçmesi Almanları, Türklerin İran'da güçlenerek kendilerinden bağımsız şekilde hareket edecekleri yönünde endişelendirdi. Bu da Almanların bölgenin etkili aşiretlerinden Sencabileri Türk kuvvetlerine karşı kışkırtmasına neden oldu.

Sencabilerin kışlıkları Osmanlı sınırı yakınlarındaydı ve Rauf Bey'i destekleyen Kürt aşiretleriyle araları bozuktu. Nihayet 11 Mart'ta Kasrışirin yakınlarındaki Korato'da Rauf Bey Müfrezesi'ne saldıran Sencabiler, dört saat süren çarpışmada Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey ile üç eri şehit ettiler. Bir er yaralandı, on adet hayvan ve on kadar tüfek de aşiretin eline geçti. Sencabilerin ise 18 ölü ve bir o kadar yaralısı vardı[989].

Rauf Bey, Sencabilerin bir daha böyle bir taarruza kalkışmamaları için üzerlerine gitmeye karar verdi. 19 Mart'ta bölge aşiretlerinden Kelhorlar da Rauf Bey'i ziyaret ederek Sencabilerin kafirlerle iş birliği yapmaları sebebiyle cezalandırılmalarının vacip olduğunu söylediler. 23 Mart'ta müfreze Mendeli'den Hanekin'e geldi ve karargahını kuran Rauf Bey Bahtiyari reislerinden Emir Müfehhem ile görüştü. Amacı Bahtiyariler ile iyi ilişkiler kurarak Türk aleyhtarı Sencabileri yalnız bırakmaktı. Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in öldürülmesine karışan 7 kişi 25 Mart'ta Korato'da idam edildi[990].

2 Nisan'da Serpul'a giren Rauf Bey kuvvetleri harekata devam ederek 11 Nisan'da herhangi bir çarpışma olmadan Sencabilerin merkezi sayılan Kasrışirin'i işgal etti[991].

---

[987] *BOA*, HR.SYS., 2337/12.
[988] İ. Kurtcephe, M. Balcıoğlu, *a.g.e.*, s. 258.
[989] *ATASE*, K. 7, D. 37-A, F. 2.
[990] *ATASE*, K. 7, D. 37-A, F. 35.
[991] *BOA*, DH.ŞFR. 467/66.

Müfrezenin olduğundan daha büyük ve kalabalık olduğu izlenimini yaratmak için Rauf Bey kuvvetlerini üç ayrı ordu şeklinde teşkilatlandırarak bunları Yedek Subay Baha Said Bey, Yüzbaşı Cemal Bey ve Üsteğmen Ethem Bey'in komutasına verdi.

Müfrezenin Kasrışirin'e girmesi üzerine paniğe kapılan İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Hans Von Wangenheim Enver Paşa'yla görüştü. Büyükelçinin Rauf Bey Müfrezesi'nin İranlılara karşı düşmanca hareketlerinin Almanya'nın bölgedeki menfaatlerine zarar verdiği yönündeki şikayetleri üzerine Enver Paşa Rauf Bey'e; İran'ın Ruslardan korkarak cihat ilan etmeyeceğinin anlaşıldığını, cebren hareket edilmesindense müfrezenin bulunduğu yerde kalarak aşiretleri yanına çekmeye çalışmasını emretti[992]. Almanların Rauf Bey ile ilgili Harbiye Nezareti'ne yağan şikayetleri Enver Bey'in Rauf Bey'e Almanlarla birlikte hareket etmesini telkin etmesiyle sonuçlanıyordu[993].

Tahran Sefiri Asım Bey de raporlarında Almanların Türkler aleyhindeki faaliyetleri sebebiyle müfrezenin başarılı olamayacağını, İran'da Osmanlı karşıtı bir hava esmekte olduğunu ifade etmekteydi. Üstelik o tarihlerde Kirmanşah'ta bulunan Rauf Bey'in İran'da topladığı gönüllülerin sayısı altı bine yaklaşmış, bunların ihtiyaçlarının nasıl tedarik edileceği problemi ortaya çıkmıştı. Müfreze Kirmanşah'ta çeşitli yokluk ve zorluklarla mücadele ediyor, İngilizlerin yönlendirdiği bazı aşiretlerin taarruzuna uğruyordu[994].

1915 yılının Nisan ayında Enver Paşa Rauf Bey'den mümkün olduğunca çok gönüllü toplayarak Afganistan'a hareketin sürdürülmesini, Asım Bey'den ise müfrezenin tüm ihtiyaçlarının sağlanması için sefaretçe çalışılmasını istemiştir[995].

Kirmanşah'ta bulunduğu sırada Rauf Bey hakkında, İran'ın önde gelen din adamlarından birini öldürttüğüne dair haberler yayılmış, Asım Bey Tahran gazetelerinde yayımlattığı şu metinle iddiaları yalanlamıştır; *"Hüseyin Rauf Bey'in Hüccetülislamzade'yi Ramazan günü katletmesi ne delillere ne de mantığa dayanan bir şey değildir. Rauf Bey o adamdır ki Balkan harbinde gönüllü olarak Allah yolunda cihad ederek Hamidiye adındaki zırhlı gemi ile düşmanın göğsüne atılmıştır. Düşmanın her suretle kuvvetli gemileri önünde Yunan'ı, Sırp'ı, Karadağ'ı, Bulgar'ı topa tutmuştur. Harbin sonuna kadar 8 ay müddetle tek başına bu muazzam cihad meydanının tam manasıyla bir fedaisi olarak kefeni omzunda bütün düşmanlara meydan okumuştur. İslam'a hizmet yüzünden şeref bulmuş ve bunun tadını tatmış ve İslam âleminin her köşesinde o sene doğan çocukların erkeklerine 'Rauf', kızlarına*

992 *ATASE*, K. 7, D. 37-A, F. 23.
993 Sezen Kılıç, "Alman Deniz Ataşesi Humann'ın Mektuplarında Enver Paşa" *Bilig*, Bahar 2016, S. 77, s. 117.
994 BOA, HR.SYS., 2337/3.
995 *BOA*, HR.SYS., 2337/3,

'Hamide' koymuş olduklarını duyan Rauf Bey nasıl olur da dinin direği sayılan birisini yıkar?"[996].

Asım Bey bu çabalarına rağmen 13 Mayıs tarihli telgrafında Tahran basınının Rauf Bey müfrezesi yüzünden Osmanlı Devleti'ne cephe almakta olduğunu, Rauf Bey'in başına buyruk hareketlerinin sefaretini rahatsız ettiğini belirtmektedir[997].

Doğu cephesinde Türk ordusunun Ruslar karşısında Bitlis'e doğru çekilmesi, Ermeni isyanının alevlenmesi ve Van'ın kaybedilmesi üzerine Başkomutanlık Vekaleti Rauf Bey'e 14 Mayıs'ta İran'daki harekatını genişletmesini emretti. Bu sırada müfrezenin kuvveti şöyleydi: 350 atlı Osmanlı aşiret kuvveti, 2000 atlı Sinne bölgesi aşiret kuvvetleri, 500 atlı Gürani ve Kalhani aşiretleri kuvvetleri, 1500 atlı Kelhor aşireti kuvveti[998]. Ayrıca Kirmanşah İngiliz Konsoloshanesi muhafızlığından Hintli Malik Han komutasında 20 atlı ile Van'dan gelen Çerkez Ethem ve Azerbaycanlı İbrahim Bey de beraberindekilerle birlikte Rauf Bey'e katılmışlardı. Rauf Bey'in emrindeki kuvvetlerin temelini oluşturan 120 eğitimli Türk askeri ise Irak ve Havalisi Komutanı Süleyman Askeri Bey'in görev başındayken ağır yaralanması üzerine yerine vekalet etmek için Bağdat'a gelen Kazım Karabekir Paşa tarafından Rauf Bey'in emrine bırakılmışlardı[999].

Rauf Bey, Başkomutanlığın bu emrine 19 Mayıs'ta verdiği cevapta Tahran Sefiri Asım Bey ve Almanlar yüzünden müfrezenin sınırlı olanaklar içinde bulunduğunu, elindeki asıl kuvvetin 120 Anadolu askerine dayandığını söyledi. Özellikle Almanlar, Osmanlı hilafeti kendi ellerinde bir oyuncakmış gibi pervasızca hareket etmekteydiler[1000]. Enver Paşa cevaben Rauf Bey'e elindeki kuvvetle mümkün gördüğü şekilde hareket etmesini emretti[1001].

Rauf Bey İran'daki harekatı sırasında hem Süleyman Askeri Bey hem de Asım Bey'le çatışmaktaydı. Süleyman Askeri Bey müfrezenin faaliyetlerinin kendi komutanlığı dahil bütün bir bölgeyi etkilediğini, Asım Bey ise Kirmanşah ve çevresinde askeri harekatta bulunmanın Osmanlı Devleti'nin menfaatleri açısından mahzurlu olduğunu düşünmekteydiler. Rauf Bey'in bir sınır çatışmasını bahane ederek sınırı geçmesi ve kendisine katılan bazı aşiret kuvvetlerinin gasp ve yağmaya karışmaları İran'da seslerin yükselmesine neden olmuştu. Kirmanşah halkı da müfrezenin orada bulunmasından hoşnutsuzdu. Asım Bey, Rauf Bey'in Kirmanşah sınırından

[996] *BOA*, HR. SFR.20, 129/20.
[997] *ATASE*, K. 7, D. 37-A, F. 61.
[998] İ. Kurtcephe, M. Balcıoğlu, *a.g.m*., s. 265.
[999] Süleyman Askeri Bey, yaralı olduğu halde komutayı Kazım Karabekir Paşa'ya devretmeyince Paşa, bu 120 askeri Rauf Bey'in emrine vererek geri dönmüştü. Bkz. Mustafa Balcıoğlu, *Teşkilat-ı Mahsusa yahut Umur-u Şarkiye Dairesi*, Ankara 2011, s. 85.
[1000] *BOA*, HR. SFR.20, 126/1.
[1001] *ATASE*, K. 7, D. 37-A, F. 29.

geri çekilmesini istiyor, bu yönde bir emir verilmezse, İran'daki Türk aleyhtarlığının önünün alınamayacağını iddia ediyordu[1002].

4 Haziran'da Sencabili bir aşiret üyesinin Türkler aleyhinde hareket etmekten tutuklanması aşiretin tekrar ayaklanmasına neden oldu. Alman ve İsveçli subaylarla desteklenen Sencabi kuvvetleri önce Türk ileri karakoluna baskın yaparak bir jandarma erini şehit ettiler. Ardından Kirind'deki müfreze karargahı önlerine geldiler. 9 Haziran'a değin süren çarpışmalardan sonra Sencabiler püskürtüldü. Alman Schuneman'ın da yanlarında bulunduğu İsveçli subaylar karargaha gelerek aşiret adına ateşkes istediler[1003]. Rauf Bey, Kirmanşah yakınlarında bulunmamak şartıyla aşiretlerin geçişine izin verdi ve aşiretler bundan sonra bir daha müfrezeye taarruza cesaret edemediler[1004].

Müfrezeden 4 erin şehit olduğu bu saldırılardan sonra[1005] müfreze cephane ve lojistik destek alamadığından olduğu yerde sıkışıp kalarak beklemek durumunda kaldı. Bu arada saldırıyı gerçekleştiren Sencabilerin başında Schuneman'ın kılık değiştiren özel muhafız komutanının olduğu ortaya çıkmıştı.

Süleyman Askeri Bey'in ölümünden sonra Irak ve Havalisi Genel Komutanlığına atanan Nurettin (Sakallı) Paşa, 29 Haziran 1915'te Başkumandanlık Vekaleti'ne gönderdiği telgrafta Rauf Bey'in sahip olduğu kuvvetlerle mevcut vaziyetini daha fazla muhafaza edemeyeceğinin ve İran'da tutunamayacağının altını çiziyordu. Müfreze takviye edilse bile civardaki aşiretlerle arası iyi olmadığından bulunduğu mevkide daha fazla tutunamazdı. Çarpışarak geri çekilmektense Hanekin civarında sınıra çekilerek beklemesi daha uygundu[1006].

Tahran Ataşemiliteri Ömer Fevzi Bey ise, İran sınırındaki Türk birliklerinin aşiretlerin yağma ve saldırılarını engellediğini belirterek Enver Paşa'dan müfrezenin geri çekilmesi hususunun ertelenmesini istemiştir[1007].

Rauf Bey 29 Haziran'da Kirind'den Başkumandanlık Vekaleti'ne gönderdiği telgrafta şu değerlendirmelerde bulunmaktaydı; Rusya ve İngiltere'nin etkisi altındaki İran Hükümeti Türklere yakın olan Güney İran aşiretlerini Osmanlı Devleti aleyhinde hareket etmeye sevk etmekteydi. Aşiretler arasında Türklere karşı görülen isyanlar Alman Schuneman ve İran Alman Askeri Ataşesi Kont Kanitz'in yardımlarıyla son zamanlarda iki katına çıkmıştı. I. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı Devleti'nin bölge aşiretleri üzerinde büyük bir nüfuzu varken şimdi Almanya müttefik perdesi altında Türk düşmanlığını yaymaya uğraşmaktaydı. Son olarak

[1002] *BOA*, HR. SFR. 20, 125/86.
[1003] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 19.
[1004] İ. Kurtcephe, M. Balcıoğlu, *a.g.m*., s. 267.
[1005] *ATASE*, K. 7, D.37, F. 81.
[1006] *ATASE,* K. 195, D. 250-825, F. 004.
[1007] *ATASE,* K. 195, D. 250-825, F. 015-9.

Rauf Bey'e göre Osmanlı-İran sınırındaki Sünni ve Şii Kürt aşiretleri arasında önemli bir nüfuzu olan Güney İran Türk aşiretlerinden Kaşkayların reisi Salar ed-Devle İran Hükümeti'ne karşı baskı unsuru olarak kullanılabilirdi[1008].

4 Temmuz'da Başkumandanlık Vekaleti Rauf Bey'e, Tahran Sefareti'nin İran Hükümeti ile ilişkilerin düzeltilmesi yönünde uyarıldığını, İran'daki Alman memurlarının Türkler aleyhindeki faaliyetlerinin engellenmesi için çalışılacağı, Salar ed-Devle ile ilgili teşebbüsler içinse henüz erken olduğu cevabını verdi.[1009]. Rauf Bey, aynı gün yolladığı telgrafta çatışmalardan sonra Kirmanşah vilayetinin İran Umur-u Ecnebiye Müdürü, Jandarma Kumandanı, Almanya'nın İran Ataşemiliteri Kont Kanitz ve Kirmanşah Konsolosu Schuneman'ın bazı yerel önde gelenlerle birlikte Haydarabad'da toplandıklarını, kendisinin de Osmanlı Kirmanşah Şehbenderi Refik Bey ile Ruşeni Bey'i bu toplantıya gönderdiğini haber veriyordu [1010]. Görüşmeler sonucunda Osmanlı Devleti aleyhinde hareketlerde bulunulmaması şartıyla, taraflar arasında kan dökülmesine sebebiyet vermemek için Türk askerlerinin sınıra geri çekilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Rauf Bey'e göre; anlaşmaya rağmen Türk aleyhtarı aşiretlerin düşmanlıkları şüphesiz devam edecek, buna karşın kendi elindeki kuvvetler her tarafı düşmanla sarılı yüz seksen kilometrelik bir menzil hattı ile on beş kilometrelik bir muharebe hattının beşte birini bile korumaya yetmeyecekti. Sencabi saldırılarında müfreze darbe almış, Bağdat'tan gelmesi beklenen iki yüz jandarma yerine yüz otuz savaşamayacak durumda asker gönderilmişti. Sonunda Rauf Bey müfrezesiyle Serpol'a çekildi.

Enver Paşa, Rauf Bey'e gönderdiği telgrafta; Konsolos Schuneman ve Ataşemiliter Kont Kanitz'in aleyhteki faaliyetleri dolayısıyla gerekli yerlerin bilgilendirildiğini haber veriyor, Serpol'dan Kasr-ı Şirin'e çekilmenin lüzumlu olup olmadığı hakkında Rauf Bey'in daha iyi karar vereceğini söylese de kendisine kalırsa mecbur olmadıkça çekilmemelerini istiyordu. Rauf Bey'in istediği bir tabur asker şimdilik gönderilemeyecekti ancak müfrezenin Hanekin'deki sınır askerleriyle takviye edilmesi konusu Irak Kumandanlığı'na bildirilmişti[1011].

Ağustos ayında Rauf Bey kuvvetleri ile Sencabi Aşireti arasında Osmanlı-İran sınırında küçük çatışmalar meydana geldiyse de Almanya'nın Sultanabad Konsolosluğunda görevli bir memur iki taraf arasında arabuluculuk yapmıştır[1012].

1915 sonbaharına gelindiğinde bir yıl önce Afganistan'a gitmek amacıyla İstanbul'dan yola çıkan Rauf Bey komutasındaki müfreze artık işlevini yitirmiş durumdaydı. Kirmanşah'tan

[1008] *ATASE,* K. 195, D. 250-825, F. 003.
[1009] *ATASE,* K. 195, D. 250-825, F. 003-5.
[1010] *ATASE*, K.195, D.250-825, F.002-2.
[1011] *ATASE*, K. 195, D. 250-825, F. 002-5.
[1012] *BOA*, HR.SYS., 2337/12.

öteye gidilememiş, uzun zamandır sınıra yakın Serpol'de hareket kısıtlılığı içinde beklenmekteydi. Eylül ayında Rauf Bey emrindeki kuvvetlerin talim terbiye işleriyle meşgul oldu. Sonunda müfrezesinin durumunu Enver Paşa'ya yazarak İran'dan Afganistan'a geçmek imkanının kalmadığını bildirdi[1013].

3.2.4. Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nin Lağvedilmesi

Uzun süredir İran sınırına yakın Serpol'de beklemekte olan Rauf Bey Müfrezesi'nin geri çekilip çekilmeyeceği meselesi Başkumandanlık Vekaleti'nden hem Irak ve Havalisi Kumandanlığı'na hem de Binbaşı Rauf Bey'e gönderilen telgraflarla neticelendirildi; Rauf Bey Afganistan'a "*Murahhas-ı askeri*" yani askeri delege olarak tayin ediliyor, müfrezesi ise Irak ve Havalisi Kumandanlığı'na bağlanıyordu[1014]. Rauf Bey 23 Eylül'de müfrezesiyle birlikte İran'dan çekilerek Hanekin'e geldi[1015]. Böylece İran toprakları tahliye edilmiş oluyordu.

Müfrezenin çekilmesinin ardından Osmanlı Devleti'nin Tahran Sefareti Ataşemiliterliği görevine tayin edilen Ömer Fevzi Bey, Sencabiler de dahil olmak üzere aşiret reisleri ile görüşmek için çalışmalara başladı[1016]. Rauf Bey'in ise yeni görevinde Afganistan'a gönderilen bir diğer heyet-i seferiye olan Ubeydullah Efendi Heyeti ile beraber ya da müstakil hareket edip etmemesi kendi insiyatifine bırakılmıştı. Asım Bey, İran topraklarından geçtiği sırada Rauf Bey'e yardımcı olacak, ihtiyaçlarını temin edecekti.

Enver Paşa Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı olarak Rauf Bey'in İran'da elinden geleni yaptığını düşünmekteydi[1017]. Müfreze geri çekilerek Osmanlı Devleti'nin İran'a karşı beslediği iyi niyet de gösterilmişti. Ancak, Sine üzerinden Afganistan'a gitmeye hazırlanan Rauf Bey, Enver Paşa'ya bildirdiği mazeretin kabul edilmesiyle yaklaşık bir yıl süren İran macerasından sonra İstanbul'a dönme hazırlıklarına başladı[1018]. Rauf Bey çekildikten sonra, bölgede müfrezenin yokluğunun yarattığı boşluğu doldurmak için Kasrışirin'de bir Osmanlı konsolosluğu açıldı.

[1013] Rauf Bey, "*Alman İmparatoru'nun dileğini yerine getirmek için dağlar delinip yollar açılmazdı*" diyecekti. Bkz. *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 20.
[1014] *ATASE*, K. 195, D. 250-825, F. 015-7.
[1015] *ATASE*, K. 195, D. 814-824, F. 023.
[1016] *BOA*, HR. SFR.20, 127/33. Ömer Fevzi Mardin, *Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini*, Yayına Hazırlayan Ali Güneş, İstanbul 2016, s. 16-17.
[1017] Rauf Bey ise Enver Paşa hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade edecekti: "*Kısaca söyleyeyim ki Enver fevkalade dürüst, efendi, namuslu bir adamdı. Hele her şeyin üstündeki vatanseverliğine toz kondurmak imkanı yoktur. O'nun hakkındaki tek itham da memleketi Umumi Harbe sokmasıdır ki bence bu itham da varit değildir. Zira biz Umumi Harbe girmemiş olsaydık o zaman İngilizlerin müttefiki olan Ruslar Türkiye'ye girerlerdi. Biz eğer harbe girmemiş olsaydık Rusya'da Bolşevik İnkılabı olmaz, Çarlık idaresi devam eder ve bu idare hele bir büyük harbin galibi olunca öteden beri göz diktiği Boğazlar ve İstanbul'u mutlaka ele geçirmek yolunu tutardı. Öte yandan müttefikimiz olan Almanlar da para veriyorlar, top veriyorlar, harbe girmemizi istiyorlardı. Pek sıkışmış bir durumdakilerin bu istekleri idare edilemezdi. Zira o zaman Almanlar bizi bırakmış olsalardı bittik demekti. Kısacası bizim 1914'te Birinci Cihan Harbi'ne girmemiz bence katiyen zaruri idi*." Bkz. *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 20.
[1018] *BOA*, HR. SFR.20, 128/77.

Osmanlı Devleti, İran Hükümeti üzerinde baskı kurarak kendi tarafında savaşa girmesini sağlamak istemiş, böylece Rusya'nın iki ateş arasında bırakılacağı düşünülmüştü. Büyük ümitlerle teşkil edilerek yola koyulan müfreze, başta Türklerle Almanlar arasındaki rekabet ve Almanların kendi çıkarları doğrultusunda başına buyruk hareket etmeleri olmak üzere çeşitli güçlüklerle karşılaşarak amaçlarını gerçekleştirememişti. İran, I. Dünya Savaşı boyunca savaşmakta olan iki blok arasında askeri olmaktan ziyade siyasi mücadelelere sahne olurken[1019] İran coğrafyasında izlenecek politika üzerinde anlaşamayan Osmanlı Devleti ile Almanya arasında da gizli bir rekabet yaşanıyordu[1020].

I. Dünya Savaşı'nda Irak'ta görev yapan Kazım Karabekir Paşa'nın Türk ve Alman subayları arasındaki ilişkileri değerlendirdiği sözleri önemlidir: "*Geçen yıl Bağdat'ta on bir günlük ikamette Alman heyetinin maksatlarını ve bunlarla Hüseyin Rauf Bey, Irak kumandanı Askeri Bey, Bağdat vilayeti ve ordu zabitleri arasındaki maksat ve görüş ihtilaflarını görmüştüm. O zaman her makamın başında Türk vardı. Alman heyetlerinin başındakilerin en büyüğü nihayet binbaşı idi yahut ki binbaşı denilen siyasi memurlar vardı. Bu vaziyette bile Almanlar zararımıza olarak hayli işler başarabiliyorlardı*"[1021].

Yine savaş sırasında Osmanlı ordusunda görev yapmış olan Alman General Otto Liman Von Sanders de anılarında Türk-Alman heyetinden bahsederek neden başarısız olunduğunu şu sözlerle açıklayacaktır:

"*1914-1915 kışının başlangıcında ilk özel Alman askeri heyetler İstanbul'a varmıştı. Bunlardan birisi Afganistan'a ve diğeri de Şatt'ül Arab'ın denize döküldüğü bölgeye tahsis edilmişlerdi. Sonra da bunlara ilave olarak İran için özel bir heyet de geldi. Bunların hepsi ortaklaşa, çok geniş fakat açık olmayan planlarla geldiler ve büyük miktarda paraya sahiptiler. Bunların gönderilmesine Berlin'deki Hariciye Nezareti tarafından sebebiyet verilmiş olduğundan, Almanya Sefareti'ne ve dolayısıyla ataşemilitere bağlı bulunuyorlardı. Bu heyetler tamamıyla subaylardan oluşmasına rağmen, başkanlığım altındaki eski askeri heyetin bu konuda ne fikri alınmış ne de heyet bunların gönderilmesi hakkında herhangi bir şekilde bilgilendirilmişti. Bunların gönderilmesi daha başlangıçta bir hata gibi görünüyordu. Benden sorulmuş olsaydı gönderilmemelerini önemle tavsiye ederdim. Daha önce bu memleketlerde bir kerecik olsun seyahat etmiş olan sınırlı sayıda bazı şahsiyetler bile buralarda harp için kıymetli işler göremezlerdi. Çünkü başarı, bu heyetlerle birlikte aynı zamanda askeri kuvvet gönderilmesine de bağlıydı. Fakat bunun için gerekli birlikleri ancak Türkiye verebilirdi. Ancak*

[1019] Maurice Larcher, *Büyük Harpte Türk Harbi*, C. II, Çev. Mehmet Nihat, İstanbul 1927, s. 404.
[1020] Sadık Sarısaman, "I. Dünya Savaşında İran Avşarları ve Türkiye (1914-1917)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIII, Ankara 2002, s. 442.
[1021] Kazım Karabekir, *I. Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul 2018, s. 448.

bu yardımın Türkiye'den talep edilmesi halinde kendi istifadesi hiçbir şekilde Alman menfaatlerine uymayan Türkiye'ye bağımlı olmamız gerekecekti. Bundan başka daha kendi memleketlerinin savunması meşguliyeti kendilerine yeten Türklerin dikkati, hiçbir başarı vaat etmeyen ve açık olmayan hayali istikametlere yönlendirilmiş olacaktı. İşte nitekim bütün bu fedakarlıklara rağmen bu heyetlerden bu sebeple bile olsa kıymetli bir sonuç alınamadı"[1022].

Almanların İran'da almış oldukları ders Osmanlı Padişahı ve Halifesinin etrafında şekillenen İttihad-ı İslam fikrinin Şiiler üzerinde bir karşılığının olmamasıydı[1023]. Alman heyetinden Yüzbaşı Niedermayer ve Hentig, Kabil'e gitmeyi başarıp Afgan Emiri ile görüşmüşlerse de bir sonuç elde edilememişti[1024]. Hindistan Genel Valisi Lord Hardinge Londra'ya Afgan halkının genelde Türk yanlısı olsa da Emir'in tarafsızlık ilan ettiğini yazacaktı[1025].

Rauf Bey Müfrezesi'nin İran'daki İngiliz-Rus faaliyetleri sebebiyle Afgan sınırına ulaşması zor olduğu gibi Afganistan Emiri'nin İran'da yaşananları dikkate alarak heyeti geri çevirme ihtimali de vardı. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin doğudaki ve müslüman ülkeler gözündeki konumu zayıflayacaktı.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girerek cihat ilan etmesi üzerine Afgan Emiri Habibullah Han cihat çağrısına uymamış, bununla beraber, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya bir mektup yazarak İngiliz Hindistan'ına veya Çarlık Orta Asya'sına saldırdığı takdirde Osmanlı desteğini görüp göremeyeceğini sormuştu. Habibullah'ın savaş sırasında İttifak Devletleri ile yaptığı tüm müzakereler, hangi tarafın kazanacağını görmek için bekleyen ve her iki ihtimale de hazırlıklı olan pozitif bir tarafsızlık politikasıydı. Her şeye rağmen Afgan toplumu, I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti'ne yönelik desteğini sürdürdü, öyle ki isyan eden Araplara yönelik olumsuz bir algı da oluştu[1026].

Osmanlı Devleti açısından dönemin şartları gereği Rauf Bey'in Güney İran'ın kontrol altına alınmasıyla öncelikli olarak meşgul olması, müfrezenin Afganistan ve Hindistan Müslümanlarına yönelik harekatını engellemişse de Osmanlı Devleti bu bölgelere yönelik birkaç adım daha atmıştır. Bu ilk teşebbüsün başarısız olması üzerine Kazım Karabekir Paşa kumandasında daha büyük bir kuvve-i seferiye hazırlığı işine girişilmiş, Kafkas Cephesi'ndeki gelişmeler nedeniyle bu düşünce uygulamaya konulamamıştır[1027].

[1022] Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, İstanbul 2013, s. 66-67.
[1023] Sean Mcmeekein , *a.g.e.*, s. 283.
[1024] Ahmet Tetik, *a.g.e*., s. 245.
[1025] Ludwig W. Adamec, *Afghanistan 1900-1923 A Diplomatic History*, California 1967, s.86.
[1026] Oğuz Hamşioğlu, *Afgan Modernleşmesi ve Türkiye (1880 – 1933)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihî Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 162.
[1027] Ali İhsan Sabis, *a.g.e.*, s. 258-259.

Yine Enver Paşa'nın emriyle görevi Tebriz üzerinden Dağıstan'a yürüyerek genel bir isyan başlatmak ve Rusları Hazar Denizi kıyılarından uzaklaştırmak olan "*Halil (Kut) Bey Kuvve-i Seferiyesi*" kurulmuş, fırkasını Urfa'da toplayan Halil Bey, Sarıkamış'ta alınan yenilgi üzerine emrindeki kuvvetleri III. Ordu emrine vermek zorunda kalmıştı. Halil Bey için İstanbul'da yeni bir kuvve-i seferiye teşkil edilmiş, bu birlik İran sınırına ulaşmış ve Rus ordusuyla muharebeye girmişse de Van'ın düşmesi üzerine bu birlik yine III. Ordu'nun emrine bırakılmıştır[1028].

Osmanlı Devleti tarafından İran'daki propaganda faaliyetlerini sürdürmek üzere İran'a bazı görevliler gönderilmeye devam edilmiş, bunlardan Alim Haydan, Mirza Mehmet Rıza gibi isimler İran halkını Osmanlı Devleti lehine kazanmak ve cihat propagandası yapmak üzere çalışmışlardır[1029].

İran'ın boşaltılması kararından sonra Rauf Bey Yarbaylığa terfi ettirerek Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne tayin edilmiştir[1030]. O sırada dönüş yolunda bulunduğu Kerkük'ten hareketle at sırtında Mardin'e, Mardin'den trenle Halep'e gelmiştir. Nihayet Halep'ten yine trene binerek İstanbul'a varmıştır.

3.3. Rauf Bey'in Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği

20 Ocak 1916'da Bahriye Nezareti Birinci Daire Riyaseti'ne getirilen Rauf Bey'e İran-Afganistan harekatındaki katkılarından dolayı 1917'de kalyon kaptanlığı (albay) rütbesi verildi[1031] ve Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği'ne tayin edildi[1032]. O sıralarda Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa Dördüncü Ordu Kumandanı olarak Suriye'de bulunduğundan Bahriye Nezareti'ne Enver Paşa vekalet ediyordu. Donanmanın başında ise Alman Amiral Wilhelm Anton Souchon vardı. Amiral, donanmayı neredeyse tek başına sevk ve idare ediyor, şube müdürlüklerine Alman subaylar tayin ettirerek Bahriye Nezareti'ni de kayıtsız şartsız idaresi altına alıp Alman maksat ve menfaatlerine hizmet etmek için faaliyet yürütüyordu. Bahriye Nezareti'ndeki görev süresi boyunca Amiral ile çatışma halinde olan Rauf Bey Souchon'un çalışmalarını şöyle değerlendirmekteydi:

[1028] M.Taylan Sorgun, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş-Kut'ül Amare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları,* İstanbul 1972, s. 136-140.
[1029] Servet Avşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Cihat İlanı ve Propaganda", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 51, Ankara 2001, s. 46.
[1030] Rauf Bey, İstanbul'a geldiğinde Bahriye Nazırı Cemal Paşa IV. Ordu Kumandanı olarak Suriye'de bulunduğundan kendisine Enver Paşa vekalet ediyordu. Dolayısıyla Rauf Bey'i Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne getiren Enver Paşa olmuştur. Bkz. Yakın Tarihimiz, C. I, S. I, s. 20.

[1031] *BOA*, İ.BH, 14/18 *BOA*, BEO, 4378/328293; *BOA*, İ.DUİT, 182/101.
[1032] *BOA*, İ.BH, 14/32.

"Bu amiral bizden kimseyi tanımaz, hatta donanmamıza ait raporlarını Başkumandan Enver Paşa'ya dahi vermeyip 'Ben her şeyi bağlı bulunduğum Alman karargahına veriyorum' derdi. Bahriyemizin bu şekilde Alman tahakkümü altına girişi yüzünden denizcilerimizi pek haklı olarak üzüp izzet-i nefislerini rencide eden birçok hadiseler de oldu. Mesela Amiral Souchon, Yavuz ve Midilli ile diğer harp gemilerimizi alarak ilk defa Karadeniz'e çıkıp Rus kıyılarına taarruz ettiği vakit Sivastopol açıklarında tesadüf ettiği bir Rus nakliye gemisini top ateşiyle batırmıştı. Bu esnada vaka mahalline yakından geçen torpido muhriplerimizden biri denizde boğulmak üzere çırpındığını gördüğü birini kurtarmak için durmuş ve torpidonun ikinci kaptanı Hasan Basri Efendi de bizzat işe karışarak sonradan bir askeri doktor olduğu anlaşılan bu Rus'u kurtarmıştı. Şahsen tanıdığım Hasan Basri Efendi çalışkan fedakar vatansever bir yüzbaşı idi. Fakat Amiral Souchon bu kurtarma işini haber alınca onu yufka yüreklilikle suçlayarak Bahriye Nezareti kanalıyla cezaların en büyüğü olan askerlikten çıkarılmak cezasına çarptırmıştı. Bu genç ve kıymetli yüzbaşının harp içinde vatanına birçok hizmetler yapabilmek şerefinden mahrum edilerek böyle bir akıbete uğratılışı Türk denizcilerini son derece üzdüğü gibi zaten tahakkümleri bitip tükenmeyen her rütbeden Alman subaylarına karşı olan iğbirarını (gücenme) da bir derece daha arttırmıştı. Gene aynı Karadeniz seferinde torpido muhriplerimizden birinin kumandanı gemisinde bulunan kendisinden iki derece aşağı rütbeli bir Alman subayının sert ve haksız müdahalesiyle vazifesinden uzaklaştırılmış ve bu suretle kumandayı ele alan Alman subayı da bir müddet sonra torpido muhribini karaya oturtmuş olduğu halde Amiral Souchon bu çirkin hadise karşısında da müsamaha ile susmaktan başka bir şey yapmaya lüzum görmemişti. Buna benzer daha birçok münasebetsizlikler vardı. Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği'ne tayin olunduktan sonra bu gibi kanunsuz ve mütehakkimane muamelelere ve her şeyden fazla Türk denizciliğinin izzet-i nefsini inciten hallere gerek vazife bakımından ve gerek meslek ve memleket menfaatleri itibariyle elbette muvafakat edemezdim. Derhal mani olmak için teşebbüse geçtim"[1033].

Rauf Bey Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği süresince Bahriye Nezareti'nde Muamelat-ı Zatiye Dairesi Reisliği gibi görevler verilmiş Alman subaylarını bu işlerden uzaklaştırdı. O sıralarda yine Amiral Souchon'un teşebbüsüyle Bahriye müşaviri olarak görevlendirilen Hoyman ismindeki Alman Amiral Kasımpaşa'daki Bahriye Divanhanesi olarak da bilinen Bahriye Nezareti Binası[1034] Hünkar dairesine yerleştirilmiş, Rauf Bey'i makamına davet ederek bahriyenin ıslahı için hazırladığı bir proje olup olmadığını sormuştu. Rauf Bey bir projesinin olduğunu ancak bunu kendisiyle değil yalnızca Bahriye Nazırı Vekili Enver Paşa ile

[1033] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 20-21.
[1034] Ali İhsan Gencer," Bahriye Nezareti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, s. 511-512.

paylaşabileceği cevabını verdi. Amiral, ertesi gün Rauf Bey'i Enver Paşa'ya şikayet edince anlaşmazlığın çözümü için ikisinin o sırada Şam'da bulunan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın yanına gitmelerine karar verildi[1035].

Bunun üzerine Rauf Bey ve Alman Amirali Şam'a gittiler ve Cemal Paşa tarafından Şam istasyonunda hazır bekletilen bir kıta ile karşılandılar. Victoria Oteli'ndeki karargahında Cemal Paşa ile görüşen Rauf Bey, bahriyedeki vaziyeti anlatarak Almanların bitmek bilmeyen müdahale teşebbüslerinden usandığını ve Cemal Paşa'nın burada vereceği kararın kendisinin istikbali ile doğrudan ilgili olduğunu ifade etti. Bahriyenin ıslahına dair hazırladığı projesini sundu ve nezarette Alman müşavire ihtiyaç olmadığını düşündüğünü belirtti. Cemal Paşa, Rauf Bey'den sonra Alman Amirali de dinledi, ardından bir tezkere yazdırdı: *"Geldiler, her iki tarafı da dinledim. Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisi'nin projesini bahriyemiz için münasip gördüm. Esasen harp zamanında müşavire ihtiyacımız yoktur. Bahriyemiz için de Alman amiraline lüzum yoktur*[1036]*".* Mesele böylece karara bağlandıktan sonra Rauf Bey ve Amiral ayrı ayrı İstanbul'a döndüler.

3.3.1. Cemal Paşa ile Almanya Seyahati

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Cemal Paşa donanmanın güçlendirilmesi çalışmalarına hız vermiş ve müttefik Almanya'dan savaşın başında satın alınan Goeben ve Breslau dışında muhrip ve denizaltı talebinde bulunmuştu. Paşa, savaş bittikten ve barış antlaşmaları imzalandıktan sonra güçlü bir donanma meydana getirebilmek için Osmanlı Devleti'nin 24 muhrip ve 24 denizaltı için Almanya ile sözleşme imzalamasını Amiral Souchon'la her görüşmesinde ısrarlı bir şekilde dile getirmekteydi.

Cemal Paşa milyarlarca mark tutarındaki isteklerinin Alman İmparatoru tarafından makul bulunacağına inanıyordu. Buna karşın Almanların savaş sırasında bu istekleri reddetmesi Cemal Paşa'nın dostluğunu kaybetmek demekti. Sonunda bu konuları görüşmek üzere Berlin'de Amiral Souchon ve Von Kühlmann'ın da aralarında bulunduğu Alman yetkililer arasında bir toplantı yapıldı[1037].

Bu toplantıda İstanbul Büyükelçisi Von Kühlmann, Alman ana karargahına davet edilecek bir Türk heyetine Alman kudretinin gösterilmesi amacıyla verilecek kısa ve samimi bir resepsiyon ile ardından düzenlenecek Alman sanayisi gezisinin uygun olacağı fikrini öne

[1035] Alaattin Uca, "Milli Mücadele'nin Ünlü Simalarından Hüseyin Rauf Bey'in Bilinmeyen Bir Yönü", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Erzurum 1999, s. 299-300.
[1036] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 21.
[1037] Celalettin Yavuz, "Cemal Paşa'nın Almanya Gezisi - Bir Davetin Perde Arkası", *Atatürk Yolu*, C. V, S. 19, Eylül 1997, s. 335-336.

sürdü. Amiral Souchon ise Cemal Paşa'nın gençliğinden beri "*Güçlü bir Türk Bahriyesi*" yaratma hayali kurduğunu hatırlatarak Boğazlar'ın geleceğini emniyete almak ve Cemal Paşa ile aralarındaki köprüyü yıkmamak adına savaştan sonra Türkiye'ye mevcut Alman torpido, mayın ve denizaltılarından verilebileceğini, bu vasıtaların personelinin planlı olarak eğitilebileceğini ifade etti[1038]. Böylece Cemal Paşa'yı gücendirmek istemeyen Alman Hükümeti toplantı sonunda Paşa'nın İmparator II. Wilhelm'in özel isteğiyle Almanya'ya davet edilmesine karar verdi[1039].

Bu seyahatte Cemal Paşa'ya Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Rauf Bey, Bahriye Müsteşarı Vasıf, Yaver Nusret, Falih Rıfkı, İsmet ve Murat Beyler de eşlik edeceklerdi. Heyet 25 Ağustos 1917'de İstanbul'dan Berlin'e hareket etti[1040]. Seyahat programı Doğu Berlin, Fransa Cephesi, Alman Bahriye ve Donanma müesseseleri ve Viyana'nın ziyaret edilmesi şeklinde düzenlenmişti[1041]. O sıralarda Almanya'da bulunan Deniz Ataşesi Vahit Bey ve Almanya'nın İstanbul Deniz Ataşesi Binbaşı Hans Humann geziye Berlin'de katıldılar.

İlk olarak Wilhelmshaven'da Alman donanmasını ziyaret ettikten sonra Bayern zırhlısı ile Kuxhaven'e uğrayarak Kiel'e geldiler. Burada İmparator 2. Wilhelm'in kardeşi ve Alman Baltık Denizi Kuvvetleri Başkumandanı Prens Heinrich von Preussen Hazretleri tarafından karşılanarak tersaneleri ve Flensburg'daki denizcilik okulunu gezdiler. Oradan Hamburg'a ve Essen'deki Krupp fabrikasına uğradıktan sonra işgal altındaki Belçika'ya geldiler. Burada Belçika limanlarındaki Alman denizaltılarını ve bunların denize açılma teşebbüsleri önlemek isteyen İngilizlerin liman ağızlarını kapatmak üzere neler yapmış olduklarını inceleme imkanı buldular. Heyete Fransa sınırındaki cepheler gezdirildi. Meşhur Alman Başkumandanı Mareşal Paul Von Hindenburg'la görüştüler[1042]. Nihayet Alman birliklerinin Riga'ya girdikleri haberinin alındığı gün Kreuznach'daki Alman Genel Karargahı'na geldiler. Burada Alman İmparatoru II. Wilhelm, Cemal Paşa'yı kabul etti, kendisine "*Pour Le Merite"* nişanı verildi. Sonra Rauf ve Vasıf Beyler İmparator'a takdim edildi. Samimi bir tavırla Rauf Bey'in ellerini tutarak Hamidiye'nin Balkan Harbi sırasında gerçekleştirdiği akın harekatını ilgiyle takip

---

[1038] Celalettin Yavuz, *a.g.m*., s. 337-338.
[1039] *DTA*, Mülga Bahriye Nezareti, 308/252.
[1040] *BOA*, DUİT, 4/15; Cemal Paşa bu daveti alışını anılarında şöyle aktarmaktadır: "*O günlerde, bilmem neden dolayı, Almanya İmparatoru tarafından Batı cephesini ziyaret etmek üzere özel bir davet aldım. Almanya Sefareti Müsteşarı Kont Waldburg -ki o sırada maslahatgüzarlık görevini yürütüyordu- imparatorun bu özel davetini resmen Hariciye Nezareti'ne bildirdiği gibi, bana da İmparator Hazretleri'nin selamları ile beraber tebliğ etmişti. Aynı günde Avusturya İmparatoru Hazretleri tarafından Avusturya cephesini ziyaret etmek için davetli bulunduğuma dair Avusturya Sefareti'nin tebligatını aldım." Bkz.* Cemal Paşa, *Hatıralar*, Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul 2006, S. 221.
[1041] Nevzat Artuç, *Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005, s. 159.
[1042] 1911'de ordudan emekliye ayrılan General Hindenburg, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 67 yaşında tekrar göreve çağrılmıştır. 1919 yılında ikinci kez emekli olan General, 1925 yılında Almanya'nın cumhurbaşkanı seçilerek 1934 yılına değin görevini sürdürmüştür. Bkz, Abdülhakim Bahadır Darı, "Weimar Cumhuriyeti Seçim Kampanyalarında Paul Von Hinderburg'un Liderlik İmajı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XXXII, S. I, s. 265-277.

ettiğini söyleyen İmparator, Alman Emden Kruvazörü'nün de Rauf Bey'i taklit etmek istediğini ancak başaramayarak Uzak Doğu'da battığını anlattı[1043].

Bu ziyaretten sonra heyete sırasıyla Brügge, Zeebrügge, Ostende ve Courtrai'deki Alman ordu karargahları gezdirildi. En son uğradıkları Hamburg'da heyet üyelerine Hamburg Şehir Senatosu tarafından "*Hanze Atin Kroyiç*" nişanı hediye edilerek Berlin'e doğru yola çıktılar[1044].

Cemal Paşa, 11 Eylül 1917'de Berlin'den Bahriye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında Alman Bahriyesinin ilgisinden çok memnun olduğunu ve gezinin, kendisinin savaşın Almanlarla birlikte zaferle sonuçlanacağına dair inancını güçlendirdiğini söylemekteydi. Heyet Berlin'den hareketle Viyana yoluyla İstanbul'a döndü[1045].

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Cemal Paşa'nın hususi kalem müdür muavini olarak özel kaleminde görev yapmış ve Almanya seyahatine yaveri olarak katılmış olan Falih Rıfkı (Atay) Bey geziye dair izlenimlerini yıllar sonra şöyle aktarmıştır;

"Almanya'yı, Avusturya'yı ve Belçika'yı dolaştık. At yarışlarına, opera ve operetlere, Krupp tezgahlarına, Kayser'in kardeşinin Kil 'deki sarayına ve biraz da top sesinin ancak geceleri duyulabildiği cephe gerilerine gittik. Krupp fabrikalarının sahibi Berta'nın Essen'deki şatosuna misafir olduk. Kayser'le öğle yemeği, Hindenburg'la akşam yemeği yedik. Genç Avusturya İmparatoru Şarl' i Viyana kenarındaki Baden-Baden köyünde selamladık. Bende bu seyahatten topyekun şu izlemler kaldı: Almanya aç idi. Avusturya bitkindi. Krösnah karargahında bize Sultan Hamit sarayı efendilerinin taklitlerini yapan Kayser, bana belki o efendiler kadar şarklı bir hükümdar gibi göründü"[1046].

3.3.2. Kopenhag Üsera Konferansı Türk Heyeti Başkanlığı

Rauf Bey, İstanbul'a döndüğünde Amiral Souchon ile maiyetini kendisine karşı vaziyet almış ve Nezaret'te çeşitli zorluklar çıkararak çalışmalarını baltalamaya uğraşır bir halde buldu. Amiral, Enver Paşa'ya Rauf Bey'in İngiliz taraftarı olduğunu ve kendi düşüncesindeki bahriyelilerden kurduğu bir cemiyet bulunduğunu, bu cemiyetin müstakil hareket ederek barış teşebbüsünde bulunacağını söylemiş, Enver Paşa ise, sonradan Rauf Bey'e aktardığı bu iddialara "*Biz evvela ve her şeyden önce Türküz, sonra Türklere ve Türk vatanına dost olanların dostuyuz*" cevabını vermiştir[1047].

[1043] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 21.
[1044] *BOA*, BEO, 4506/337894.
[1045] Celalettin Yavuz, *a.g.m.,* s. 344-345; Cemal Paşa, *a.g.e*., S. 223.
[1046] Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı*, İstanbul 1998, s. 95-96-97.
[1047] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. I, s. 21.

Almanların mütehakkimane tavırlarından rahatsız olan yalnız Rauf Bey değildi, ordu erkanı arasında bazı değerli kumandanlar Almanların çeşitli cephelerdeki bu hareketlerinden usanmış ve onlarla mücadele halindeydiler. Rauf Bey o sıralarda Halep'ten İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa'dan da bu konuda bazı şikayetler dinlemişti. Her ikisi de çeşitli sebeplerle sık sık yolculuk yaptığından Rauf Bey yakın arkadaşı Mustafa Kemal Paşa ile ancak İstanbul'da bulundukları zaman O'nun Beşiktaş Akaretler'de oturduğu evinde görüşebiliyordu.

Rauf Bey İstanbul'da görevine devam etmekteyken Rusya'da ihtilal patlak verdi[1048]. Halihazırda kırılgan bir ekonomisi olan İmparatorluk, uzun süren savaşın yıkıcı etkilerine dayanamamış, silahlı askerlerin desteğini alan işçi ve köylü sınıfı Ekim 1917'de devrim yapmıştı[1049]. Çarlık rejimini deviren ihtilalcilerin kurdukları geçici hükümet 1917 sonlarına doğru Rusya'nın savaştığı devletlerle harp esirlerini mübadele girişimlerinde bulunmaya başladı[1050].

Bunun üzerine Rusya, Türkiye, Almanya, Avusturya Macaristan ve Bulgaristan arasında bir toplantı yapılmasına karar verildi. Kopenhag'da toplanacak konferansa Danimarka, Osmanlı Devleti'ni de davet edince Rauf Bey başkanlığında bir heyet oluşturularak Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Seyfi Bey, Kızılay Üsera Şubesi Müdürü İzzet Bey ve iyi derecede Rusça bilen Yusuf Akçura delege tayin edildiler[1051].

1917 yılının Ekim ayı içinde toplanan Kopenhag Konferansı'nda Rauf Bey, Türk Heyeti adına söz alarak Osmanlı savaş esirlerinin haklarını savunmak amacıyla konferansa davet edilmelerinden dolayı Danimarka Krallığı'na teşekkür ederek görüşmelerin esirlere yapılan muamelelerde iyileşmeler sağlayacağı ümidini taşıdığını söyledi[1052]. Uzun ve münakaşalı geçen müzakerelerde Türk Heyeti, Rusya Hükümeti'nin Osmanlı esirlerine onları şiddetli kış soğuğundan koruyacak elbiseler vermediği meselesini gündeme getirdi. Seyfi Bey, Alman Harbiye Nezareti delegesi General Frederich'den Osmanlı esirleri için Rusya'ya yirmi beş bin kat kışlık elbise gönderilmesi için söz aldı[1053].

[1048] Bu ayaklanma, Rusların kullandığı Jülyen Takvimi'ne göre 25 Ekim 1917'de (Miladi 7 Kasım 1917) gerçekleştiğinden "*Ekim Devrimi"* olarak adlandırılmıştır.

[1049] Kezban Acar, *Rusya Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne*, İstanbul 2009, s. 364; *İkdam*, 19 Teşrin-i Sani (1333) 1917.

[1050] 1917 yılı içinde savaş esirlerinin durumuna ilişkin önce İngiltere ve Almanya'nın katılımıyla Lahey'de, ardından Ekim ayında Almanya, Avusturya-Macaristan, Romanya ve Osmanlı Devleti'nin katılımlarıyla Kopenhag'da, Aralık ayında ise Fransa ve Almanya'nın katılımıyla Bern'de olmak üzere üç konferans toplanmıştır. Kopenhag'da savaşan tarafların askeri delegelerinin yanı sıra yardım kuruluşlarının temsilcilerinin katıldığı geniş katılımlı konferansta esirlere yapılan onur kırıcı uygulamaların ve toplu cezalandırmaların kaldırılmasına karar verilmiştir. Bkz. Asiye Tülin Sonatılgan Uygur, *İsveç Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Malul Türk Savaş Esirlerinin İsveç Kızılhaçı Yardımıyla İsveç Üzerinden Mübadelesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, s. 132-133.

[1051] *BOA*, DH.EUM.6.Şb, 28/63; *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 48.

[1052] *BOA*. HR.SYS. 2243/1.

[1053] Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinavya'dan Sibirya'ya Hilal-i Ahmer Hizmetinde Akçuraoğlu Yusuf*, Ankara 2009, s. 45.

2 Kasım 1917'de imzalanan antlaşma ile esirlerin hayat şartlarının iyileştirilmesi, malul esirlerin mübadelesi ve esir kamplarının koşullarına dair yeni düzenlemeler yapılarak uzlaşmaya varıldı[1054]. Bununla birlikte antlaşmanın yürürlüğe girmesi ilgili devletlerin hükümetlerinin onayına bağlıydı. Bununla birlikte Kopenhag Konferansı'ndan sonra toplanan Petrograd (Leningrad) ve Moskova esir mübadelesi konferanslarında, Kopenhag Sözleşmesi esas alınmıştır. Böylece Rusya'daki Türk esirleri Finlandiya-İsveç-Almanya yoluyla İstanbul'a dönmeye başladılar. Onlara yardım için Yusuf Akçura da İsveç'te bulunmaktaydı[1055]. Ayrıca Osmanlı Devleti, Rusya'daki Türk savaş esirlerine yardımda bulunabilmek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile bazı tarafsız devlet yardım cemiyetlerinin faaliyetlerinden yararlanarak topladığı yardımları Rusya'daki esirlere ulaştırdı[1056].

3.3.3. Brest-Litovsk Barış Antlaşması Bahriye Murahhaslığı

Rauf Bey beraberindeki heyetle İstanbul'a döndükten hemen sonra 8 Kasım 1918'de Vladimir Lenin liderliğindeki Bolşevikler'in Rusya'daki geçici hükümeti devirerek iktidarı ele geçirdiğini haber aldı. Lenin, Almanların doğuya doğru ilerlemeleri tehdidi karşısında Rusya'nın acilen bir barış antlaşması imzalaması gerektiğini savunuyordu. Bolşevik önde gelenleri arasında savaşa devam etme ya da barış antlaşması imzalama tartışmalarında uzlaşma sağlanamamışken Almanya'nın ilerlemesini sürdürerek Batı Rus topraklarını işgal etmesi Lenin'i destekleyenlerin sayısının artmasına neden oldu. Böylece Bolşevik Hükümeti'nin talebiyle Sovyet Rusya ile savaşmakta olduğu Osmanlı Devleti, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan arasında Brest-Litovsk'ta barış görüşmeleri yapılmasına karar verildi.

Bu konferansa gitmesi kararlaştırılan Türk Heyeti'nin başkanlığına önce eski sadrazamlardan Berlin Büyükelçisi İbrahim Hakkı Paşa getirildiyse de sonradan kendisinin heyet üyeliğine düşürülmesine ve yerine Sadrazam Talat Paşa'nın getirilmesine karar verildi[1057]. Osmanlı ordusu adına askeri müşavir olarak Ahmet İzzet Paşa gidecek, Paşa'nın maiyetinde bulunmak üzere Miralay Emin, Süvari Binbaşı Sadık ve Binbaşı Salih (Omurtak), Binbaşı Muzaffer, Askeri Savcı Emin Ali (Türkgeldi) ve Bahriye Nezareti adına Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Rauf Bey ve Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey de heyete dahil

[1054] *BOA*, HR. SYS., 2243/1-2-3.
[1055] Yusuf Akçura, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu*, İstanbul 1335, s. 3-5.
[1056] Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti 1914- 1925*, Ankara 2010, s. 112-116.
[1057] Rauf Bey, bu görev değişikliğinin sebebinin Hakkı Paşa'nın kifayetsizliğinin anlaşılması olduğunu söylemektedir. Bkz. *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 48.

edildi[1058]. Rus heyetinde Lev Troçki, Kamanev, Madam Bizenko, Tümamiral Altfater, Yüzbaşı Lipski, Albay Ceplit ile Pakrovski, Pavloviç ve bir Ermeni ihtilalcisi olan Karahan bulunmaktaydı[1059]. Alman heyetine ise resmen Prens Frederick başkanlık etse de bir hayli yaşlı olduğundan yerine fiilen kendi Erkan-ı Harbiye Reisi General Max Hoffman görevlendirilmişti[1060].

I. Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu'da başlayan Rus ilerleyişi 1916 yılı başlarında Erzurum ve Erzincan'ın işgaliyle sonuçlanmış, 1917 yılı başından itibaren Rusya'da meydana iç karışıklık ve isyanlar bu ilerleyişin durmasına neden olmuştu. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Doğu Anadolu'da önemli ölçüde toprak kaybederek savaşın başında Tortum'da bulunan ordu karargahı Suşehri'ne çekilmek zorunda kalınmıştı. Her ne kadar Rus ilerleyişi durmuşsa da yorgun Osmanlı ordusu karşı saldırıya geçerek kaybedilen toprakları geri alabilecek güçte görünmüyordu. Bolşevikler'in savaşa katılan milletlerin kendi geleceğini bizzat kendisinin tayini esasına dayalı ilhaksız-tazminatsız barış yapma çağrısı Osmanlı Devleti adına önemli bir gelişmeydi. Yıllar süren savaşlardan usanan kamuoyunda Rusya'dan gelen barış teklifi memnuniyetle karşılanmıştı. Osmanlı Devleti'nin bu barıştan elleri boş olarak çıkmasına kimsenin tahammülü yoktu. Türk Heyeti hem harp esnasında kaybettiği hem de daha önce savaş tazminatı olarak Rusya'ya terk etmiş olduğu toprakları geri almak amacındaydı. Enver ve Talat Paşalar görüşmelerin azami sonuçlandırılmasını, yalnız Rus işgalindeki bölgelerin boşaltılması ile yetinilmeyerek "*Elviye-i Selase*[1061]" denilen ve 1877-78 Osmanlı-Rus harbinde Ruslara terkedilen üç sancağın da geri alınması üzerinde durmaktaydılar. Bu sebeple Brest-Litovsk'a gönderilecek heyete bizzat Sadrazam Talat Paşa'nın başkanlık etmesi uygun görülmüştü[1062].

Tayin edilen Türk delegeleri farklı tarihlerde yola çıkarak Brest Litovsk'a hareket ettiler. Ahmet Nesimi Bey, sulh müzakerelerinin ilk safhasına katılırken, 29 Aralık l917'de İstanbul'dan yola çıkan Ahmet izzet Paşa ile 1 Ocak 1918 Salı akşamı yola çıkan Sadrazam Talat Paşa görüşmelerin 9 Ocak 1918'de başlayacak olan ikinci safhasına yetişebilmişlerdir.

Talat Paşa ve beraberindekiler 4 Ocak'ta önce Berlin'e gelerek Adlen Oteli'ne yerleştiler. Ertesi günün akşamı Berlin'den Varşova'ya doğru yola çıkarak burada İbrahim Hakkı Paşa tarafından karşılandılar. İki gün Varşova'da kaldıktan sonra 7 Ocak Pazartesi akşamı Brest-Litovsk'a ulaştılar[1063].

[1058] *ATASE*, K. 43, D. 200-99, F. 1; *ATASE*, K. 254, D. 2043-411, F. 1-48.
[1059] *Tasvir-i Efkar*, 23 Aralık 1917.
[1060] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 48.
[1061] Kars, Ardahan ve Batum.
[1062] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 366-367.
[1063] Emin Ali Türkgeldi, "Brest-Litowsk Konferansı Hatıraları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. III, S.13, Mart 1986, s. 47.

Ağustos 1915'te Almanlar tarafından işgal edilen Brest-Litovsk şehri Ruslar'ın geri çekilirken şehri yakmış olmalarından dolayı harabe halinde olsa da kale içindeki yapılar nispeten ayaktaydı. Müzakereler, Alman Doğu Karargahı tarafından kullanılan büyük bir salonda yapılacaktı[1064]. Barış müzakereleri yapılırken Brest-Litovsk şehri Rus-Alman cephesinin 180 km gerisinde bulunmaktaydı. Savaşta Rusların Almanlara karşı yaptığı savunmada önemli bir istihkam olarak kabul edilen kalesiyle Brest-Litovsk, şimdi savaşın bitmesi için yapılacak barışa ismini verecekti[1065].

Brest-Litovsk barış müzakereleri 8 ve 18 günlük iki kesinti ile birlikte 22 Aralık 1917'den 3 Mart 1918'e değin üç fasıla halinde gerçekleşmiştir. 22-28 Aralık 1917 günleri arasındaki ilk görüşmelerde, taraflar karşılıklı olarak istek ve niyetlerini ortaya koymaya çalışmışlar, 9-19 Ocak 1918 tarihleri arasındaki ikinci görüşmelerde ise delegeler arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle çıkmaza girilmiştir. 30 Ocak-11 Şubat 1918 arasındaki son oturumlarda da barış sağlanamamıştır.

Bununla birlikte Brest-Litovsk müzakereleri sonucunda barış yapılacağı muhakkaktı. Zira Rus Hükümeti, İttifak Devletleri'yle ayrı ayrı görüşerek de olsa barış yapmaya razıydı. Sovyet delegasyonuna başkanlık eden L. Troçki, diplomasinin geleneksel kurallarına karşı gelerek hükümetleri üzerinden milletlere sesleniyor, Alman ordusu içinde açıkça savaş karşıtı bir propaganda yürütüyor, *"İlhaksız ve Tazminatsız Barış"* talepleriyle Alman delegasyonunu sıkıştırıyordu[1066]. Sonuçta görüşmelerde hazır bulunan Ahmet Emin Bey'in de ifade ettiği üzere Brest-Litovsk'ta *"Ya münferit ya da umumi*" barış yapılacaktı[1067]. Aylar süren münakaşalar sonucunda Almanların askeri güç kullanacaklarına dair verdikleri ültimatomla Ruslar barışa zorlanarak nihayet 3 Mart 1918'de barış antlaşması imzalandı[1068]. Bu antlaşma ile Sovyet Rusya kendi meselelerine yönelerek ekonomisini düzeltme, orduyu yeniden kurma ve iç karışıklıklarla mücadele etme imkanı kazanmış oluyor, Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devleti'ne teslim ediyordu[1069]. Bu üç vilayetlerinin boşaltılması ve asayişinin sağlanması hususunda yapmaya

---

[1064] Emin Ali Türkgeldi, *a.g.m*., s. 47.
[1065] Akdes Nimet Kurat, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı", *Belleten*, C. XXXI, S. 121-124, Ankara 1967, s. 381.
[1066] Edward Hallett Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, İstanbul 1992, s. 58.
[1067] *Vakit*, 29 Aralık 1917.
[1068] *Sabah*, 4 Mart (1334) 1918. Rauf Bey'in anılarında bu ültimatomun ne şekilde verildiği ayrıntılı bir şekilde aktarılmaktadır: "*Yabancılarla ilk defa temas ettiği her halinden belli olan Troçki çekingen bir tavırla sulhe yanaşmaz vaziyet alıp şimdilik mütareke yapılmasını isteyince General Hoffman da yumruğunu hışımla masanın üzerine indirerek 'Öyleyse ordularımıza derhal hareket emrini veriyorum' deyivermiş, bunun üz erine de müzakere kesilmiş ve Rus heyeti Moskova'ya dönmüştü. Lakin Lenin 'Ne pahasına olursa olsun anlaşmak, sulh yapmak lazımdır' diye Troçki'yi tekrar Brest Litovsk'a gönderdi. Bu suretle müzakereler yeniden başladı ve bir hayli buhranlı safhalar atlatarak günlerce uzadıktan sonra o zaman için çok ağır sayılan şartları kabul eden Rusya ile anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre Rusya bütün dilediklerimizi kabul ederek doğu sınırımızı istediğimiz şekilde tespite razı oluyordu."* Bkz. *Yakın Tarihimiz*, C. I., S. II, s. 48.
[1069] Umut Bekcan, "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LXVIII, S. 4, Ankara 2013, s.80. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti denetiminde kalan Kars, Ardahan ve Batum daha sonra Gürcistan'ın ve Ermenistan'ın denetimine girdi. 16

muktedir olduğu her şeyi en kısa bir zamanda yerine getirmeyi taahhüt eden Rus Hükümeti ayrıca buralarda yeni teşkil edilecek idari, hukuki ve uluslararası düzenle ilgili Osmanlı Devleti ile mutabık kalacağını garanti ediyordu[1070].

3.3.4. Rauf Bey'in -i Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği'nden İstifası

Rauf Bey'in Brest-Litovsk'tan İstanbul'a dönüşünde uzun bir süredir Osmanlı Bahriyesi'nin başında bulunan Amiral Souchon gitmiş, yerine halefi Amiral Basoviç gelmişti. Bununla birlikte Almanlarla Türk bahriyeliler arasındaki anlaşmazlık devam etmekte idi. Rauf Bey, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla Karadeniz'de durumun değiştiğini ve burada artık bir donanma harekatına ihtiyaç kalmadığını düşünüyor, Alman amirallerin artık donanmanın başında kalmasını doğru bulmuyordu. Bahriye Nazırı Cemal Paşa Almanları gücendirecek davranışlardan kaçınsa da Rauf Bey'in ısrarları üzerine bu hususu Meclis-i Vükela'ya götürmeyi kabul etti, birkaç gün sonra da teklifin kabul edilmediğini Rauf Bey'e haber verdi.

Rauf Bey, Cemal Paşa'nın ciddi şekilde ısrar etmemiş olduğunu, aksi takdirde Sadrazam ve nazırların son derece makul ve memleket menfaatlerine tamamen uygun bu teklifi kabul etmemesine imkan olmadığını düşünmekteydi. Sonunda Bahriye Nezareti'nin bu hali içinde daha fazla çalışamayacağına kanaat getirerek Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği'nden istifa etti[1071].

5 Haziran 1918 tarihli bu istifa mektubunda Rauf Bey göreve getirildiğinden itibaren mesleki bilgi ve tecrübelerine dayanarak vazifesini hakkıyla yapmaya gayretle çalıştığını, savaşı başlangıcından itibaren donanmanın gerek teşkilat gerek sevk ve idaresinde devletin menfaatleriyle bağdaşmayan kanunsuz davranışları her zaman yüksek nezaret makamına arz etmiş olduğunu söylüyordu. Ancak bu maruzatları her defasında haklı görülerek kabul edilmiş olmasına rağmen hiçbir zaman eyleme geçilmemişti[1072].

Cemal Paşa, Rauf Bey'in istifanamesinin altına aynı gün Bahriye Erkan-ı Harbiye Riyaseti'nin bir askeri vazife olduğunu, askeri vazifeden istifa etmek salahiyetinin kanunen mevcut olmadığı notunu düşerek Rauf Bey'in bahriyenin ıslahına dair düşüncelerinin imkan dahilinde tatbik olunabileceğini belirtmiştir[1073].

Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ve 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması ile Batum Gürcistan'a, Kars ve Ardahan Türkiye'ye bırakıldı. Bkz. Mahir Aydın, "Elviye-i Selase", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995, s. 68.

[1070] Akdes Nimet Kurat, *a.g.m*., s. 407.

[1071] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 49.

[1072] Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak Koleksiyonu, No: 48303.

[1073] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 49.

Cemal Paşa'nın göreve devam etmesine yönelik bu ihtarına rağmen Rauf Bey istifasında ısrar etmiş, yerine Birinci Şube Müdürü Ali Rıza Bey nezaret etmiştir. Cemal Paşa bu duruma ses çıkarmayarak Rauf Bey'in üzerine gitmek istememiş ve 4 ay kadar bir zaman bu halde geçmiştir.

3.4. Rauf Bey'in Bahriye Nazırlığı

1918 yılı Eylülü itibariyle Osmanlı Devleti'nin içinde yer aldığı İttifak Devletleri'nin savaşı sürdüremeyecekleri anlaşılmış, 29 Eylül'de Bulgaristan, Selanik'te İtilaf Devletleri adına hareket eden İngiliz Kumandanlığı ile müttefiklerine haber vermeden mütareke imzalamıştı. Böylece müttefik cephesi çökmüş, Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan ve Almanya ile bağlantısı kesilmiş oluyordu. Batı cephesinde büyük zayiat veren Almanya'da ise Genelkurmay Başkanı E. Ludendorff, 28 Eylül'de Alman İmparatoruna ve hükümetine savaşı bitirmekten başka çare kalmadığını söyleyince Almanya 4 Ekim'de mütareke istedi.

Türkiye'de ise kamuoyunda savaşa girişin ve yenilginin sebebi olarak görülen İttihat ve Terakki Hükümeti'ne karşı memnuniyetsizlik gittikçe artıyor, yeni Padişah Vahdettin'in de İttihatçı karşıtı olduğu biliniyordu. Bu şartlar altında Hükümet, Sadrazam Talat Paşa'ya bir ateşkes için girişimde bulunma yetkisi verdi. Ancak, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile barış görüşmelerini başlatan ABD, Osmanlı Devleti'nin başvurusuna yanıt vermekte acele etmiyordu. İttihat ve Terakki Hükümeti 7 Ekim'de Meclis-i Mebusan'da güvensizlik oyu aldı. 8 Ekim'de Sadrazam Talat Paşa istifa etti ve kabine düştü. Vahdettin, Talat Paşa'nın istifasını kabul ederken İttihat ve Terakki Fırkası kendi kendisini feshetti. 14 Ekim'de Padişahın başyaveri Mareşal Ahmet İzzet Paşa sadrazam tayin edildi[1074].

Ahmet İzzet Paşa I. Dünya Savaşı sırasında İkinci Ordu ve Umum Kafkas Orduları Grup Kumandanı olarak Rus ordularının ilerlemesini durdurmuş, Ruslar'ın savaştan çekilmesi üzerine Talat Paşa ile birlikte Brest-Litovsk ve Bükreş konferanslarında askeri delege olarak yer almıştı. Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması ve Talat Paşa başkanlığındaki İttihat ve Terakki Hükümeti'nin istifa etmesi üzerine yeni hükümeti kurma görevi Ahmet Tevfik Paşa'ya verildi. Ancak tüm gayretlerine rağmen hükümeti kurulamayınca Sadaret mührü İzzet Paşa'ya verildi.

Rauf bey o günlerde yakalandığı dünyayı kasıp kavuran İspanyol nezlesinden henüz kurtulmuş ve nekahet için yakın arkadaşlarından Bahriye Mektebi Müdürü Cevat Toydemir Bey'in Heybeliada'daki evinde misafir olarak bulunuyordu. Bir gün Ahmet İzzet Paşa'nın

[1074] Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919*, C. I, İstanbul 1987, s. 333.

yakınlarından biri Paşa'nın görüşmek üzere Rauf Bey'i Galata'da bulunan Seyrisefain İdaresi acentesinde beklediğini ve kendisinin 4 Temmuz 1918'de tahta çıkmış bulunan Sultan Vahdettin'in tahta çıkışını Ağustos ayı içinde tarafsız devletlere tebliğe memur edilen Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki heyete dahil edilmiş olduğunu öğrendi[1075]. İstanbul'daki görüşmelerinde Ahmet İzzet Paşa, müttefik Bulgarların Makedonya'da İtilaf Devletleri'ne yenilerek ordularının bozguna uğradığını, Bulgar Hükümeti'nin de İtilaf Orduları Başkomutanı'na müracaat ederek barış istediğini söyleyerek Rauf Bey'in devletin bu zor zamanlarında kendilerine yardım etmesini istedi[1076]. Bulgarların mütareke yaparak savaştan çekilmesi Trakya sınırlarını İtilaf kuvvetlerine karşı savunmasız bir halde bırakmış, İstanbul'un tehlikeye düşmesi ihtimali belirmişti. Yeni hükümet bir an önce kurularak mütareke imkanları aranmalıydı.

Ahmet İzzet Paşa sonraki görüşmelerinde Rauf Bey'den kabinesine dahil etmeyi düşündüğü, İttihat ve Terakki Fırkası'ndan ayrılarak muhalif bir fırka kurmuş olan İstanbul Mebusu Ali Fethi Bey'le görüşmesini rica etti[1077]. Rauf Bey, Ahmet İzzet Paşa'ya kabinede üzerine alacağı zor ve ağır işleri kolaylaştırıp hafifletebilecek isimlerden birinin de Mustafa Kemal Paşa olduğunu hatırlattı. Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın kabineden kendisine hangi görev verilirse verilsin muktedir olacağını kabul etse de içinde bulunulan savaş durumu bakımından Mustafa Kemal Paşa'ya memuriyet teklif etmektense barış yapılması teşebbüsünü takiben Suriye cephesindeki kıtaları kumanda etmekte olan Alman Generali Liman Von Sanders'in yerine geçebileceğini düşünmekteydi. Durum barışa doğru gelişir ve Suriye cephesinin arz ettiği tehlike ortadan kalkarsa Harbiye Nazırlığı Mustafa Kemal Paşa'ya devredilebilirdi[1078].

Rauf Bey, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ile kabinenin kurulması için çalışırken göz önüne almaları gereken en önemli meselelerden biri de istifa etmiş oldukları halde hemen hepsi İstanbul'da bulunan İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin yapılması muhtemel barış antlaşmasının şartlarını beğenmeyerek bir hükümet darbesine teşebbüs etmeleri ihtimali idi. Rauf Bey bu konuyla ilgili olarak sözüne itimat ettiği Talat Paşa'yla görüşmeye karar vererek Ayasofya Camii karşısındaki evinde kendisini ziyaret etti. Görüşmede Talat Paşa, Ahmet İzzet Paşa'nın sadarete geçmesini memnuniyetle karşıladığını belirterek zorluk çıkarmak bir yana faydalı olabileceği her hususta kendilerine yardım etmeyi borç bildiğini söyledi.

[1075] *BOA*, BEO, 4531/339776.
[1076] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 50.
[1077] Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası Programı*, İstanbul Minber Matbaası 1334.
[1078] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. II, s. 52.

Bu çalışmalar ve görüşmeler sonucunda 14 Ekim 1918'de öğleden sonra Babıali'de Sadaret Alayı tertip edilerek Sadaret Fermanı okundu ve diğer nazırlara olduğu gibi Rauf Bey'e de Bahriye Nazırlığı görevi bir tezkere ile tebliğ edildi[1079]. Ahmet İzzet Paşa, Rauf Bey'den özellikle mütareke şartlarının incelenmesi ve araştırılması için çalışmasını istemişti[1080].

İzzet Paşa Kabinesi'nin diğer üyeleri şunlardı: Sadrazam ve Harbiye Nazırı İzzet Paşa, Şeyhülislam Ömer Hulusi Efendi, Adliye Nazırı Hayri Bey, Şura-yı Devlet Reisi Reşit Akif Paşa, Hariciye Nazırı Nabi Bey (Vekaleten), Dahiliye Nazırı Fethi Bey, Maliye Nazırı Cavid Bey, Evkaf Nazırı Abdurrahman Şeref Bey, Maarif Nazırı Sait Bey, Nafia Nazırı Ziya Paşa, Ticaret Nazırı Ziya Paşa (Vekaleten), Telgraf ve Posta Nazırı Abdurrahman Şeref Bey (Vekaleten), İaşe Nazırı Celal Muhtar Bey[1081].

Rauf Bey hemen Bahriye Nezareti'ne giderek daire başkanlarıyla görüştü ve aylar önce istifa etmiş olmasına rağmen üstünde bırakılarak vekaletle idare edilen Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisliği makamına Yarbay Ali Rıza Bey'i tayin etti. Osmanlı Bahriyesinin fiili kuvvetleri I. Dünya Savaşı'nın başından itibaren Bahriye Nezareti'nin emrinden çıkmış, görünüşte Başkumandanlık'a gerçekte ise bütün donanmayı kumanda eden Alman amirallerin emrine verilmişti. Rauf Bey iş başına gelince iki bin kadar yeni mezun bahriyeliyi teçhiz ettirerek göreve başlatmak üzere harekete geçti[1082]. Aynı akşam Vükela Heyeti toplantısına katılmak üzere Babıali'ye gitti. Bu ilk toplantının amacı kabinenin Mebusan Meclisi'nde okuyacağı beyannamenin hazırlanmasıydı. Ahmet İzzet Paşa kabineyi kurarken Wilson prensipleri doğrultusunda barış imzalanması teşebbüsünün Osmanlı dış politikasının esası olacağı kabine üyelerince ittifak halinde kabul edilmiş idi[1083].

3.4.1. Mondros Mütarekesi Heyeti Baş Murahhaslığı

Ahmet İzzet Paşa'nın Sadarete gelir gelmez söylediği gibi hükümetin ilk ve en önemli işi İtilaf devletleri ile hak ve adalet esaslarına dayalı bir sulhun yapılmasıydı. Bulgarların çözülerek mütareke istemeleri üzerine Fransızlar büyük bir hızla ilerleyerek Almanların karayolu ile olan bağlantısını kesmişler, Almanlar da Fransa'yı tamamen terk ve tahliyeye mecbur kalmışlardı. Avustruya-Macaristan İmparatorluğu ise mütareke görüşmelerine çoktan

[1079] *BOA*, İ.DUİT, 9/38-39.
[1080] Türk Parlamento Tarihi, *Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, Ankara 1994, s. 881.
[1081] *BOA*, *DUİT*, 4/17-1; *BOA*, BEO, 4538/340326.
[1082] Bu bahriyelilerden özellikle Beyoğlu ve civarında taşkınlık yapmakta olan Rumların halkı kışkırtacak hareketlerine engel olunması meselesinde faydalanılmıştır. Bkz *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IV, s. 112-113.
[1083] ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918'de Amerikan kongresine sunduğu ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın nasıl şekillendirileceğini anlattığı 14 maddelik barış programıdır. Milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi anlamına gelen "*Self-determination*" ilkesini temel alan bir yeni dünya düzeni önermesi, Wilson prensiplerinin ilân edildiği andan başlayarak büyük bir ilgi görmesine neden olmuştur.

başlamıştı. Suriye ve Irak'ta bozguna uğrayan Türk ordusu geri çekilmeye devam ederken ordu kumandanları da mütarekenin bir an önce yapılmasını beklemekteydiler[1084]. Resmi kayıtlara göre Osmanlı ordusunun mevcudu 1.5 milyon civarında ise de savaşabilecek durumda olan askerin miktarı 70 bini geçmiyordu. Üstelik bunların yarısı İran ve Kafkasya'da bulunmaktaydı.

Ahmet İzzet Paşa'nın sadarete geçtiği günlerde Bern askeri ataşesi Miralay Halil Bey tarafından yapılan İngilizlerle mütareke teşebbüslerine dair girişimler sonuçsuz kalmış[1085], Hahambaşı Naum Efendi Amerikalı yetkililerle görüşmek üzere 26 Ekim'de Lahey'e gönderildiyse de A.B.D. Başkanı W. Wilson'un Avrupa'yı ziyareti kararlaştırıldığından Naim Efendi'nin Amerika'da temas kuracak yetkili bulamaması ihtimali karşısında bir netice elde edilememişti[1086]. Ahmet İzzet Paşa ayrıca Suriye'de bulunduğu sırada tanışmış olduğu ünlü bankacılardan Marcel Savva'yı Fransız ordusu ile temas kurması için görevlendirdi ise de olumlu bir geri dönüş olmamıştı[1087].

Kabinenin kuruluşunun hemen ertesinde Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ve Bahriye Nazırı Rauf Bey, I. Dünya Savaşı sırasında Irak Cephesinde Kut'ül Amare'de esir düştükten sonra kaçmayacağına dair askeri namusu üzerine söz vererek Büyükada'da serbestçe yaşamakta olan İngiliz General Charles Vere Ferrers Townshend'dan birer mektup aldılar. General, yeni kabine için tebriklerini sunuyor, esareti müddetince Türklerden gördüğü insani ve onurlu muamelenin hatırasını daima şükranla muhafaza edeceğini ifade ediyordu. General, mektuplarında son olarak Osmanlı Devleti'nin savaştığı devletlerle sulh yapmaya karar vermesi halinde iki tarafın da menfaatlerini gözeterek bir sulhün yapılmasında Osmanlı Hükümeti'ne yardıma hazır olduğunu söylüyor, teklifinin Osmanlı Hükümetince kabulü halinde bir dakika bile kaybetmeden İngiliz donanmasına gönderilmesinin elzem olduğunu belirtiyordu[1088]. General, Ahmet İzzet Paşa tarafından Bahriyeden Yüzbaşı Tevfik Bey aracılığıyla 17 Ekim'de saat 14.30'da görüşmek üzere Babıali'ye davet edildi. General Townshend, Yüzbaşı Tevfik Bey'le birlikte bir istimbota binerek Büyükada'dan İstanbul'a doğru yola çıktı ve istimbotun kamarasında cebindeki not defterine görüşmede konuşulacak şartlarla ilgili bir taslak kaydetti. [1089]. Bu şartlar; Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının İngiliz donanmasına açılması, Osmanlı Sultanının hükümranlık hakları altında Irak ve Suriye'ye idare-i muhtariyet verilmesi ve Bavyera, Saksonya, Württemberg gibi yerlerde olduğu gibi birleşik hükümetlerin ilanı, aynı şartların Kafkasya'da da tatbik edilmesi, İtilaf birliklerinin Suriye ve Irak'ın tahliyesini

[1084] Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa*, Ankara 2013, s. 200.
[1085] Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1953, s. 1986.
[1086] *Söz*, 9 Mart (1335) 1919.
[1087] Ali Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948, s. 29.
[1088] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IV, s. 114, Charles Vere Ferrers Townshend, *Irak Seferim*, İstanbul 1937, s. 477.
[1089] Charles V. F. Townshend, *My Campaign*, New York 1920, s. 281.

sağlamaları, Avrupa'daki Türk hudutlarının Londra Muahedesi'nde tayin ve tasrih edildiği şekilde bırakılması ve İngiliz ve Hintli harp esirlerinin derhal serbest bırakılıp İzmir'de toplandıktan sonra Sakız Adası'na vapurla sevki etrafında toplanmakta idi[1090].

General Townshend, Babıali'ye gelince Sadaret Dairesi'nde Ahmet İzzet Paşa ile yalnız olarak görüştü ve bütün kalbiyle hükümete yardıma hazır olduğunu tekrar eden bir konuşma yaptı. Ahmet İzzet Paşa, karşılığında sadece memleketi için şerefli şartlar ileri sürmesi konusunda yardımını beklediğini söyleyerek General'e hürriyetini iade etti ve derhal yola çıkması için gereken emirleri verdi. General Townshend'a göre İngiltere'yi ikna etmek için yegane yol Çanakkale Boğazı'nın açılmasıydı. Gelibolu istihkamlarından bahsetmemeye çalışarak bunların İtilaf Devletleri tarafından işgalinin lüzumundan, aksi halde hiçbir amiralin donanması ile Marmara Denizi'ne giremeyeceğinden bahsetti. Mülakatın geneli esnasında endişeli görünen Ahmet İzzet Paşa, İngiltere'nin Türkiye'yi himaye etmesi halinde Osmanlı Hükümeti'nin Çanakkale Boğazı'nı açmaya hazır bulunduğunu söyledi. Bu esnada İngiliz Donanması toplu halde Limni'de bulunuyordu. General vakit kaybetmeden yola çıkmak üzere akşam 17.30'da Büyükada'ya döndü[1091].

Aynı gece saat 22.30'da Rauf Bey, Osmanlı Hükümeti'nin mütareke şartlarının ayrıntılarını görüşmek üzere General'in Büyükada'daki köşküne gitti. Yaklaşık iki saat süren görüşmede Rauf Bey'in barış yapılmasına esas olarak üzerinde önemle durduğu konular; İtilaf Kuvvetleri tarafından işgal olunan topraklarda oturan ahalinin idare-yi muhtariyetlerinin hükümeti tarafından tanınacağı, Türkiye'nin siyasi, mali ve iktisadi istiklali mahfuz kalması, buhranın önlenmesi için gerektiğinde Türkiye'ye mali yardım yapılması ve bu esaslar etrafında sulh yapılması için İngiltere Hükümeti'nin dürüstlüğü ve himayesinin temini idi[1092].

General, yanında Yüzbaşı Tevfik Bey olduğu halde 20 Ekim 1918 sabahı yola çıkarak Midilli Limanı'na ulaştı, İngilizlerin Amiral Gemisi Agamennon'da Akdeniz Filosu Başkumandanı Amiral Somerset Arthur Gough-Calthorpe tarafından karşılandı. Townshend, İngiliz hariciyesine Türkiye'nin vaziyeti ve teklifleri hakkında uzun bir layiha gönderdi ve mütareke görüşmelerine de katılacak olan İngiliz Amiral Seymour'un misafiri olarak orada kaldı[1093].

24 Ekim 1918 Perşembe günü Rauf Bey, General Townshend'le birlikte gitmiş olan Yüzbaşı Tevfik Bey'den şifreli bir telgraf aldı. Telgrafta, İtilaf Devletleri'nin mütareke yapmak için müzakereye hazır oldukları ve bunun için Akdeniz Filosu Başkumandanı Amiral

[1090] C. Townshend, *a.g.e.*, s. 282.
[1091] C. Townshend, *a.g.e.*, s. 282-283-284-285.
[1092] F. Kandemir, *a.g.e.*, s. 115.
[1093] C. Townshend, *Irak Seferim*, s. 488. C.Townshend, *My Campaign*, s. 290.

Calthorpe'u delege tayin ettikleri haber veriliyordu. Tevfik Bey ayrıca General Townshend'in kendisine murahhaslar heyeti içinde Rauf Bey'in de bulunmasının faydalı olacağının mahrem olarak kendisine bildirmesini rica ettiğini de ekliyordu[1094].

Aynı gün toplanan Heyet-i Vükela'da Ahmet İzzet Paşa, Sultan Vahdettin'in Damat Ferit Paşa'nın müzakere heyeti başkanı olması konusundaki ısrarını toplantı gündemine taşıdı. Avrupa'da mağlup devletlerin kralları bir bir devrilirken Padişah mütareke görüşmelerinde kendine yakın murahhaslar istiyor, gönderilecek heyetin başkanı olarak Damat Ferit Paşa'nın tayin edilmesini arzu ettiğini söylüyordu. Sadrazam izzet Paşa "*Bu adam mecnundur; bu mısillü vezaif-i muhimme kendisine nasıl tevdi olunabilir?"* diyerek razı olmadığını ifade etmişse de Vahdettin, *"Biz onu idare ederiz"* diyerek fikrinde ısrar etmiş, ertesi sabah tayin işinin resmiyet kazanması ve Damat Ferit Paşa'ya bildirilmesi için bir de talimat vermişti[1095]. Ferit Paşa'nın teklifi duyunca "*Devletin tamamiyet-i mülkiyesi üzerine bir mütareke imzalanmasını kabul ettiremezsem hemen bir gemi bulup Londra'ya gider, İngiltere Kralı ile görüşerek ben senin babanın kadim dostu idim; arzularımın kabulünü senden beklerim diyerek tekliflerimizi kabul ettiririm*[1096]" demesi Ahmet İzzet Paşa'yı endişelendiren bir diğer gelişme olmuştur. Ayrıca Damat Ferit Paşa, Harbiye Nezareti'ne gelerek Ahmet İzzet Paşa'yı ziyaret etmiş, barış hususunda yapılacaklara ilişkin; bu işin muharebe ile yürümeyeceği, derhal delegelerin sınıra gönderilerek ilk tesadüf edilecek yabancı mülazıma sığınmaları gerektiği tavsiyesinde bulunmuştu[1097]. Ertuğrul yatı ile Bandırma'ya gitmesi gerektiğini söyleyerek Babıali'de dolaşıyor, hususi katibi olarak da Rum Patrikhanesi katibi Kara Teodor'u görevlendirmek istediğini söylüyordu[1098]. Bütün bunlar kendisinin murahhas tayin edilmesi hususundaki mahzurları gözler önüne seriyordu.

24 Ekim 1918 tarihli Heyet-i Vükela toplantısında Damat Ferit Paşa'nın murahhas olarak gönderilmesindense de hükümetin istifa etmesinin daha doğru bir hareket olacağı sonucu çıktı ve bu karar Saray Başkatibi Ali Fuat (Türkgeldi) Bey aracılığıyla Padişah'a arz edildi[1099].

Sultan Vahdettin, Ali Fuat Bey ile görüşmesinde Damat Ferit Paşa'nın mütareke görüşmelerine gönderilmesini faydalı olur düşüncesi ile istediğini, bu koşullar altında hükümetin murahhas olarak göndermeyi uygun göreceği kimseleri kabul edeceğini bildirdi. Ancak Padişah'ın gönderilecek heyete verilmesini istediği iki maddelik bir talimat vardı;

[1094] *Yakın Tarihimiz*, C. 1, S. VI, s. 179; Ali Türkgeldi, *a.g.e*., s. 29.
[1095] Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1949, s. 168.
[1096] A. F. Türkgeldi, a.g.e., s. 169. Ahmet İzzet Paşa, daha önce Padişah Vahdettin'e, murahhas heyeti başkanı olarak Nurettin Paşa'yı teklif ettiyse de Padişah bu teklifi yekdiğerinin kanını döken bir zümrenin mensuplarının mütarekeyi nasıl yapacağını sorarak reddetmişti. Bkz. M. Ayışığı, *a.g.e*., s. 203.
[1097] M. K. İnal, *a.g.e.*, s. 1987.
[1098] M. K. İnal, *a.g.e*., s. 1987-1988.
[1099] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. VI, s 180.

1. "Hilafet-i celile ve Saltanat-ı seniyye ve Hanedan-ı Osmani hukukunun temami-i mahfuziyetinin temini.

2. Bazı eyalata verilecek muhtariyet-i idarenin şekil ve mahiyeti temin olunarak muhtariyetin yalnız İdari olup siyasi olmaması, şayet hiç bir çare ve imkan bulunamayıp da siyasi olacak ise istiklaliyetin daha ehven olacağı ve eğer siyasi muhtariyeti kabul edilecek olursa alem-i islama ihanet etmiş olunacağı…[1100]"

25 Ekim Cuma günü Başkatip Ali Fuat Bey Babıali'ye gelerek Padişah'ın murahhas seçimini hükümete bıraktığını bildirmesi üzerine Vükela Heyeti hemen murahhasların tespit edilmesi için toplantıya başladı[1101].

Toplantıda Adliye Nazırı Hayri (Ürgüplü) Bey, Rauf Bey'in heyet başkanı olmasını teklif edince, Rauf Bey, orduların durumunu yakından bilen birinin mütareke yapmaya memur edilmesinin daha doğru olacağını ileri sürerek Bahriye Nezareti'ndeki işlerinin yoğunluğundan ve İstanbul'un asayişi hususunda kendisine verilen vazifenin İstanbul'dan ayrılmamasını gerektirdiğinden bahsetti. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa İstanbul'da o anda ordu erkanından bu işi üzerine alıp hemen yola çıkacak kimsenin bulunmadığını hatırlattı. Ardından söz alan Hariciye Nazırı Nabi Bey ise Rauf Bey'in heyet başkanlığını kabul etmesi halinde yanına Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey'in verilerek kendisine hukuki meselelerde büyük yardımı dokunacağını ifade etti. Ahmet İzzet Paşa'nın doğrudan Rauf Bey'e hitap ederek; "*Durumu biliyorsunuz. İşlerin gitgide vahimleşerek içinden çıkılmaz bir hal aldığını bilen Padişah harbin bir an evvel sona erdirilmesini zaruri görüyor ve bunda acele ediyor. Hükümetin Damat Ferit Paşa hakkındaki görüşünü de kabul etti. Şimdi arkadaşlarınız da sizi göndermek istiyorlar. Bu hususta kaybedecek vakit yoktur. Trakya hududunda düşmanların keşif müfrezeleri görülüyor. Burada bulunan Alman kumandanı düşmanın ilerlemesini geciktirmek için Meriç üzerindeki köprüleri havaya uçurmayı teklif ediyor. Evet, durum budur. Yanınıza ordunun her halini yakından bilen ehliyet sahibi bir zat tayin ederim*" demesi ve General Townshend'in müzakere heyetinde Rauf Bey'in de bulunmasının faydalı olacağını söyleyen telgrafının da etkisiyle Rauf Bey kendisine teklif edilen bu görevi kabul etti[1102]. Ordunun durumunu yakından bilen ve o sırada cephede bulunan Yarbay Sadullah (Güney) Bey'in de murahhas olarak görevlendirilmesine karar verilirken heyetin katiplik vazifesi Saray Başkatibi Ali Fuat Bey'in oğlu M. Emin Ali Bey'e tevdi edildi. Mazbata aynı gece Padişah tarafından imzalandı ve heyet gece yarısından sonra Mondros'a hareket etmek üzere Galata rıhtımından yola çıktı[1103].

[1100] A. F. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 170.
[1101] A. F. Türkgeldi, *a.g.e.,* s. 170; *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. VII, s.208.
[1102] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. VII, s.208-209.
[1103] A. F. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 171.

Rauf Bey, Reşat Hikmet Bey ve Katip M. Emin Ali Bey Peyk-i Şevket Kruvazörü ile İstanbul'dan Bandırma'ya, oradan da trenle İzmir'e hareket ettiler. İzmir'de Vali Vekili Nurettin Bey ile Ordu Kumandanı Cevat Paşa tarafından karşılanarak hep birlikte o gece istirahat edecekleri otele geçtiler. Nurettin Bey ve Cevat Paşa burada kendilerine İzmir'de de asayişin zorlukla korunabildiğini, askeri durumun denizden yapılacak herhangi bir çıkarmayı önleyecek güçte olmadığını anlattılar. Heyet, İzmir'in de İstanbul kadar tehlike altında bulunduğunu, bir an önce mütareke imzalamanın ne kadar hayati bir mesele olduğunu burada bir kez daha idrak etti. İzmir'de Cevat Paşa'nın Kurmay Başkanı olan ve Mondros'a gidecek heyete seçilen Kurmay Yarbay Sadullah Bey de kendilerine katıldı. Ayağının tozuyla Suriye cephesinden gelmekte olan Sadullah Bey'in anlattıkları da iç açıcı değildi. Heyet, 26 Ekim Cumartesi günü sabah erkenden Zafer Römorku ile İzmir'den ayrılarak Foça açıklarında ufak bir İngiliz karakol gemisine geçti ve bu gemi tarafından görüşmelerin yapılacağı Agamennon Zırhlısına getirildiler[1104].

Türk Heyeti delegelerinden 1883 yılında İstanbul'da doğan Albay Sadullah (Güney) Bey, Cumhuriyet dönemi denizciliğinin önemli isimlerinden biridir[1105]. Mustafa Kemal Atatürk'ün Harbiye'den okul arkadaşıdır. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı yıllarında Harbiye Nezareti Lojistik ve Nakliyat, Suriye cephesinde kurmay başkanlığı, Kurtuluş savaşı sırasında Sevkiyat ve Nakliyat umum müdürlüğü, Cumhuriyet döneminde Seyr-i Sefain Umum Müdürlüğü, Deniz ve Hava Müsteşarlığı ve Muğla Milletvekilliği yapmıştır[1106]. 1918'de Başkomutanlık Karargahı Başmenzil Müfettişliği Kurmay Başkanlığı görevi ile bulunduğu Suriye cephesinden İstanbul'a geri çağırılarak Mondros'a gidecek heyete katılması istenmiştir[1107]. Sadullah Bey mütareke ile ilgili koşulların düzenlenmesine yardımcı olmak üzere Amiral Calthorpe'nin yanında irtibat subayı olarak görevlendirilerek 11 Kasım 1918'e kadar Mondros'ta kalmış, İstanbul'a döndüğünde Seyr-i Sefain Umum Müdürlüğüne tayin olunarak 13 Şubat 1919'a kadar daha ziyade Mondros Mütarekesi'nin denizle ilgili olan uygulamalarını takip etmiştir. Kurtuluş Savaşı'na katılmış, Milli Müdafaa Vekaleti'nde yine sevkiyat İşlerinde görevlendirilmiştir. 1923'te Seyr-i Sefain İdaresi'nin tekrar başına gelerek 1933 yılına kadar kesintisiz olarak genel müdürlük yapmıştır. Sadullah Bey, bugünkü Türk denizciliğinin temellerinin atılmasında önemli bir rol oynamış, ayrıca bakımsız ve metruk bir halde bulunan Yalova Kaplıcalarını Atatürk'ün talimatı ile onararak hizmete açmıştır[1108].

[1104] *Yakın Tarihimiz*, C. I., S. IV, s.208-209.
[1105] Mustafa Hergüner, "Sadullah Güney", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. I, İstanbul 2002, s. s. 159.
[1106] *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, Ankara 2010, s. 306.
[1107] M. Hergüner, *a.g.m*., s. 165.
[1108] *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1929.

1945'te İstanbul'da vefat eden Sadullah Bey, katıldığı harplerde Osmanlı, Alman ve Avusturya-Macaristan Devletlerince çeşitli nişan ve madalyalarla, TBMM tarafından da İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir[1109].

Bir diğer heyet üyesi olan Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey 1876 yılında dünyaya gelmiştir. Osmanlı hariciyesinde uzun yıllar görev alan Reşat Hikmet Bey aynı zamanda son Osmanlı Mebusan Meclisi başkanıdır[1110]. 1920 yılında hayata gözlerini yummuştur[1111].

Görüşmelerde katip olarak görev yapan Mehmet Emin Ali Türkgeldi ise Mabeyn-i Hümayun Başkatibi Ali Fuat Türkgeldi'nin oğludur. 1890 yılında İstanbul'da doğmuş, 1910'da Galatasaray Sultanisi'nden, 1914'te ise Paris Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1913 yılında Paris Büyükelçiliği Üçüncü Katipliğine atanmış, Birinci Dünya Savaşı çıkınca İstanbul'a dönmüştür. Mondros Mütarekesi ve Lozan Antlaşması görüşmelerinde katip olarak görev almıştır. 1925'te Sofya Elçiliği Başkatipliğine, 1926'da Roma Büyükelçiliği Müsteşarlığına atanan Ali Türkgeldi, 1927-1928 yıllarında Dışişleri Bakanlığında umum müdür olarak görev yapmış, 1928 yılında elçi olarak Rio de Janeiro'ya gönderilmiştir. Böylece Latin Amerika'ya gönderilen ilk elçi olmuştur. 1936'da Tiran Birinci Sınıf Ortaelçiliğine, 1951 yılında ise Tahran Büyükelçiliği'ne atanan M. Emin Ali Bey 1955 yılında vefat etmiştir[1112].

İtilaf Devletleri adına görüşmelere katılan İngiliz temsilcileri ise şunlardır: Doğu Akdeniz Donanma Komutanı, Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında İstanbul'daki ilk İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Somerset Arthur Gough-Calthorpe (1864-1937), İngiliz Ege Filosu Kumandanı Tuğamiral M. Culme Seymour (1836-1920), Amiral Calthorpe'un Kurmay Başkanı Komodor Rudolph Miles Burmester (1875-1956) ve sekreter olarak katılan iki İngiliz deniz subayı Charles E. Lynes ve Gerald C. Dickens[1113].

Görüşmeler 27 Ekim Pazar günü sabah 09.30'da Limni Adası'nın Mondros Limanı'na demirleyen Agamennon Zırhlısında başladı[1114]. İki heyet de hükümetlerinden aldıkları talimatları birbirlerine ibraz ederek müzakereye başladılar. Osmanlı Hükümeti'nin 8 maddelik talimatı şöyleydi[1115]:

1. Boğazların Açılması: Osmanlı Hükümeti, Boğazların yabancı ticaret ve donanma gemilerine açılmasını kabul ediyor, ancak Yunan harp gemilerinin girişine müsaade etmiyordu. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından geçecek olan harp germileri buralarda iki günden fazla

[1109] M. Hergüner, *a.g.m*., s. 187.
[1110] İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara 1992, s. 182.
[1111] Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara 1995, s. 65.
[1112] Bilal Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Ankara 1996, s. 428-437.
[1113] Tolga Başak, *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü*, İstanbul 2013, s. 142.
[1114] Bkz. Ek 2.
[1115] A. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 32-33.

kalmayarak Karadeniz ya da Adalar Denizi'ne geçeceklerdi. Boğazların istihkamı Osmanlı kuvvetleri tarafından sağlanacak, kontrolör sıfatıyla muayyen miktarda İngiliz zabitinin bulunmasına izin verilecek, bunlar da barış antlaşmasının imzalanmasını müteakip Boğazları terk edeceklerdir.

2. Askerin Terhisi: Osmanlı ordusunun terhisi konusundaki teklif esas itibariyle kabul edilecek, iç asayişi muhafaza için sınırlı miktarda asker silahaltında bırakılacak, orduda bulunan yabancı görevliler ise memleketlerine iade edileceklerdir.

3. Mütareke imzalandığında Osmanlı askeri araç ve silahlarına tecavüz edilmeyecek, ateşkes İngiltere ve müttefiklerini kapsayacak mahiyette olacaktır.

4. Osmanlı Devleti, sınırlarında ve karasularında emniyet ve asayişin muhafazasını taahhüt ediyor, müdahaleleri asla kabul etmiyordu. Memleketin herhangi bir noktasına askeri kuvvet çıkarılması kabul edilemezdi.

5. Karadeniz'deki Alman tehdidine karşı Türk sahil ve karasularında alınacak her türlü tedbir Osmanlı Devleti'nin tasarrufunda olacaktır.

6. Mütarekenin imzalanmasını müteakip Boğazlarda yabancı ticaret gemilerine geçiş serbestliği tanınacaktır.

7. Mütarekenin imzalanmasından sonra Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne borç vermeye devam etmeyeceği muhakkak olduğundan İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yardım etmelidir.

8. Namus-u milliyi rencide edecek her türlü istek reddedilecektir. Alman ve Avusturya-Macar memurlarının asker, sefaret memuru ve konsoloslarının Türkiye'yi terk etmeleri için iki ay süre tanınacaktır. Bu devletlerin Osmanlı sınırlarında yaşayan tebaalarının memleketlerine geri dönmeye zorlanması, bu ülkelerde yaşayan Osmanlı vatandaşlarını zor duruma sokacağından böyle bir teklif kesinlikle reddedilecektir.

Amiral Calthorpe da İtilaf Devletleri adına İngiliz Hükümeti'nden aldığı 24 maddelik talimatnameyi sesli olarak okudu:

1. Karadeniz'e geçmek için Çanakkale ve Karadeniz Boğazları açılacak, Çanakkale ve Karadeniz istihkamları müttefikler tarafından işgal edilecektir.

2. Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları ile torpido ve kovan yerleri ve başka engellerin bulunduğu yerler gösterilecek bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecektir.

3. Karadeniz'deki torpil mevkileri hakkında Osmanlı Hükümeti elindeki mevcut malumatı paylaşacaktır.

4. İtilaf Hükümetlerine ait harp esirleri ile Ermeni esirleri ve mahpusları İstanbul'da toplanarak kayıtsız şartsız İtilaf kuvvetlerine teslim edilecektir.

5. Hudutlarının muhafazası ve dahili güvenliğin devamı için lüzum görülecek askerden fazlası derhal terhis edilecektir.

6. Osmanlı karasularında veya Osmanlı Kuvvetleri tarafından işgal edilen sularda bulunan harp gemilerinin hepsi teslim ve işbu harp gemileri gösterilecek liman ve limanlara enterne edilecektir.

7. Askeri sevk ve idare bakımından mühim noktalar İtilaf Kuvvetleri tarafından işgal edilecektir.

8. Bugün Osmanlı işgali altında bulunan bütün liman ve demir mahallerinden İtilafa mensup gemiler tarafından istifade edilecek ve itilaf devletleri ile harp halinde bulunanlara karşı kapalı bulundurulacaktır.

9. İstanbul İtilaf Deniz Kuvvetleri için bir deniz üstü olacak ve Osmanlı limanlarında bulunan tekmil tersaneler tamiratı kolaylaştırmak için kullanılacaktır.

10. Toros tünelleri müttefikler tarafından işgal edilecektir.

11. İran'ın kuzeybatı kısmında ve Mavera-yı Kafkasya'da Osmanlı kuvvetleri derhal harpten önceki hudut dahiline çekilecektir.

12. Telsiz, telgraf ve kablolar İtilaf memurları tarafından idare edilecektir.

13. Denize, askerliğe ve ticarete ait madde ve malzemelerin tahribi men edilecektir.

14. Kömür, akaryakıt ve deniz levazımın Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylık gösterilecektir.

15. Bütün demiryolları İtilaf kontrol subaylarının idaresine verilecektir ve buna Mavera-yı Kafkasya'da bugün Osmanlı Devlet idaresinde bulunan demiryolları ve Bakü ve Batum'un İtilaf kuvvetleri tarafından işgali de dahildir.

16. Hicaz, Asir, Yemen, Suriye, Kilikya ve Irak'ta bulunan kuvvetler en yakın İtilaf kumandanına veya Arap mümessiline teslim olacaklardır.

17. Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaklardır.

18. Trablus, Bingazi ve Mısrata dahil olduğu halde işgal edilen limanlar en yakın İtilaf garnizonuna teslim olacaklardır.

19. Alman ve Avusturya deniz, kara ve sivil memurları ile tebaasının en yakın İngiliz ya da müttefikleri kumandanlarına teslim olacaklardır.

20. Osmanlı kuvvetlerinin askeri sevk ve idaresi ile silah ve cephane nakliyesi hakkında verilecek emirlere uyulacaktır.

21. Erzak ve levazım İtilaf subayları tarafından kontrol edilecektir.

22. Osmanlı harp esirleri İtilaf kuvvetleri nezdinde muhafaza edilecektir.

23. Osmanlı hükümetinin merkezi hükümetlerle ilişkisini kesmeye mecbur edilecektir.

24. a) Altı Ermeni vilayetinde (Van, Bitlis, Elazığ, Erzurum, Sivas, Diyarbakır) karışıklık çıktığında adı geçen vilayetler gerekçe gösterilmeksizin İtilaf devletleri tarafından işgal edilecektir. b) 7.10 ve 15. maddelere ek olarak Sis, Haçin, Zeytun ve Ayıntap işgal edilecektir[1116].

Ardından 1. maddenin tartışılmasına başlandı. Türk Heyeti, Boğazların açılmasının esas itibari ile kabul edilebilir olsa da işgalinin mümkün olmadığını ifade ederken, Amiral Calthorpe mevcut Osmanlı Hükümeti'nin düşmesi halinde yerine geçecek olası bir savaş yanlısı hükümetin harbi yeniden başlatmasının İtilaf Devletleri'ni ne kadar zor durumda bırakabileceğinden dem vuruyordu. Sadullah Bey, serbest geçiş hakkı ile kendilerine her türlü kolaylığın sağlanacağını söylediyse de Amiral bazı istihkamların savaş sırasında Osmanlı Devleti tarafından Almanların eline verildiğini hatırlattı. Bu madde hakkında yapılan uzun tartışmalarda Türk tarafı Boğazların İtilaf Devletlerince karma halde işgali dışında bir çözümden yanaydı. Özellikle Yunan donanmasının İstanbul'da görülmesi kabul edilemezdi. Rauf Bey, istihkamlardaki topların işlemez hale getirilerek Osmanlı askerleri elinde kalmasını, belli sayıda İngiliz ve Fransız kuvvetinin kontrolör sıfatıyla bulunmasını teklif ettiyse de[1117], Amiral mütarekenin sulh demek olmadığını, Osmanlı ve İtilaf kuvvetlerinin bir arada bulunmalarını kabul edemeyeceklerini söyledi. Yunan gemilerinin Karadeniz'e geçmesi durumunda ise bunun halkın tepkisini çekmemek adına gizliden ve gece yapılmasını sağlayacağını kesin bir dille vadetti. Burada Rauf Bey, İstanbul'un kurulduğu tarihten itibaren denizden değil karadan taarruzla düşürüldüğü ve müzakerelerin bu madde yüzünden kesilmesi halinde İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u zaten işgal edecekleri fikrine dayanıyordu[1118]. Bu madde üzerinde anlaşma sağlanamayınca Amiral, hükümetine müracaat edeceğini söyledi ve diğer maddelerin müzakeresine geçilmesine karar verildi.

Amiral Calthorpe, 2. ve 3. maddelerin aynen kabulünün görüşmelere devam etmek için şart olduğunu söyleyince Rauf Bey iki maddeyi de kabul edeceklerini, Rusların Karadeniz'e yerleştirdiği bütün torpidoların bilinmediği ancak Hükümetinin elinde olduğu kadar bilgi vereceğini söyledi. Maddeler böylece kabul olundu[1119].

Harp esirleri ile Ermeni tutuklu ve esirleriyle ilgili 4. madde müzakere edilirken Rauf Bey Rus ordusuna mensup Ermeni esirlerinin daha önce yapılan bir anlaşma gereğince zaten

[1116] A. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 69-73; *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. VIII, s. 239-240-241.
[1117] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. VIII, s. 241.
[1118] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IX, s. 272; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 34-35-36; Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, C. I, İstanbul 1967, s. 51.
[1119] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IX, s. 273; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.36-37.

iade edildiğini, diğer Ermenilerden tutuklu bulunanların da serbest bırakılmalarına dair Hükümet tarafından emir verildiğini ifade etti. Ayrıca Padişah haklarında zaten genel af ilan etmiş olduğundan bu maddenin mütareke metnine girmesine gerek olmadığını söyledi. Amiral, Ermeniler hakkında İngiliz kamuoyunda duyulan dedikoduların yarattığı heyecanı bastırmak için mütarekeye Ermeniler hakkında bir kayıt koymaya mecbur olduklarında ısrar edince bu maddenin de sonradan görüşülmesine karar verildi.[1120]

5. madde görüşülürken Reşat Hikmet Bey, maddenin "Hudutların ve asayişin muhafazası için lüzum görülecek askeri kuvvet miktarının Osmanlı Hükümeti ile müttefikler arasında tayin edilecektir" şeklinde tadil edilmesini istedi. Ancak Amiral Calthorpe, asker miktarının Osmanlı Devleti'nin fikri alındıktan sonra müttefiklerce belirlenmesini teklif etti ve bundan başka değişikliğe razı olmadı[1121].

6. madde müzakere edilirken Rauf Bey, okul talim gemileri ile kıyıları kollama ve muhafaza işlerini yapan küçük gemilerin bırakılıp diğer Osmanlı harp gemilerinin Haliç'e enterne edilmesini teklif etti. Amiral Calthorpe, Yavuz'un da (Goben) kayıtsız şartsız kendilerine teslim edilmesini istiyordu. Rauf Bey Yavuz'un her ne kadar Osmanlı sancağı taşısa da personelinin Alman olduğunu, eğer İtilaf Devletlerince sıkıştırılırsa Alman bayrağı çekerek kendi menfaatine göre hareket edeceğini, Osmanlı Devleti'nin bunu önleyecek durumda olmadığını hatırlattı. Amiral, müttefiklerin Goben'i Osmanlı harp gemisi saydıkları hususunda ısrar edince uzun tartışmalar yaşandı. Sonunda madde; "Osmanlı karasularında ve Osmanlı Devleti tarafından işgal edilen sularda bulunan harp gemileri teslim edilecek veya gösterilen Osmanlı limanlarında tutuklu bulunacaklardır" şeklinde kabul edildi[1122].

7. madde Türk tarafı açısından Boğazların işgali hakkındaki 1. madde kadar önemliydi çünkü İtilaf Devletlerinin istedikleri bölgeleri çeşitli bahanelerle işgal edecekleri anlamına geliyordu[1123]. Rauf Bey, Calthorpe'dan bu maddeyi kendisine izah etmesini istediğinde Amiral bile şaşırmış görünüp "Doğrusu ben de maksadın ne olduğunu layıkıyla anlayamadım" demişti. Sonra mütarekenin 24. maddesinde adı geçen yerlerin işgali ile ilgili olabileceğini düşündüğünü söyledi. Rauf Bey "Madem 24. madde ile ilgili o zaman lüzum yoktur silinsin" dediyse de Amiral Hükümetine danışacağını söyleyerek maddenin müzakeresini sonraya bıraktı[1124].

Halen Osmanlı işgali altında bulunan bütün liman ve demir yerlerinden İtilaf Devletleri mensubu gemilerin istifade etmesi ile ilgili 8 madde görüşülürken Rauf Bey maddeye deniz

[1120] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IX, s. 273; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s. 37.
[1121] A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.38.
[1122] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IX, s. 274; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.38.
[1123] *BOA*, HSD.AFT, 6/71.
[1124] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IX, s. 274; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.39.

trafiği serbestliğinden Osmanlı ticaret gemilerinin de faydalanmaları kaydının eklenmesini istedi. Amiral, Türk ticaret gemilerinin istedikleri limanlara gidip gelebileceğini ancak mütareke imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti'nin savaştaki müttefiklerinin Türk limanlarından faydalanmasını kabul edemeyeceklerini söyledi. Sonunda madde "Bugün Osmanlı işgali altında bulunan bütün limanlardan İtilaf gemileri de faydalanacak, İtilaf Devletleriyle harp halinde bulunanlara karşı bunlar kapalı olacaktır. Osmanlı gemileri de ticaret ve ordunun terhis işlerinde benzer şartlardan faydalanacaklardır" şeklinde düzeltildi[1125].

Görüşmelerin bu aşamasında Reşat Hikmet Bey, Amiral'den mütarekeden sonra Çanakkale Boğazının işgal edilmeyeceğine dair garanti istediyse de Amiral "*İşgal edileceğini zannetmem*" demekle yetindi. Oturuma öğleden sonra saat 13.00'da ara verildi ve 15.30'da tekrar toplanıldı. Türk Heyeti bu süreyi, gelişmeleri şifre ile İstanbul'a bildirmeye çalışmakla geçirdi.

İkinci oturuma 9. madde ile ilgili müzakerelerle başlandı. Amiral Calthorpe maddenin İtilaf Devletleri gemilerinin Karadeniz'de çarpışması durumunda tamir işleri için en yakın Osmanlı tersanesinden faydalanmasından ibaret olduğunu ifade ederken Reşat Hikmet Bey maddenin yazılış tarzının maksadını aştığını söylüyordu. Rauf Bey ise İstanbul'un İtilaf Devletleri'nin üssü olması durumunda İstanbul'da özellikle azınlıkların neden olacağı asayişsizliklerin önünün alınamayacağı hatırlattı. Bunun yerine İtilaf gemilerinin gerektiğinde İzmit'te tamir olunabileceğini teklif etti. İki taraf da fikrinde ısrar edince 10. maddenin görüşülmesine karar verildi[1126].

Amiral 10. maddeyle ilgili olarak Toros tünellerinin tahrip edilerek müttefiklerin emniyetinin tehlikeye gireceği düşünüldüğünden bu maddenin hazırlandığını söyledi. Ancak Türk heyet bunun Adana ve çevresinin işgalini hazırlayan bir girişim olduğunu farkındaydı. Rauf Bey tünellerin tahrip edilmesinin Osmanlı Devleti aleyhine olacağından bahsederek maddenin silinmesini istediyse de uzlaşılamadan 11. maddeye geçildi[1127].

İran'ın kuzeybatı kısmı ve Kafkasya'daki Osmanlı kuvvetlerinin harpten önceki sınırlar içine alınması ile ilgili 11. madde görüşülürken Rauf Bey, Ruslarla yapılan anlaşma gereği geri alınan Kars, Ardahan ve Batum'un boşaltılmasının kabul edilemeyeceğini söyledi. Amiral ise heyeti ile müzakere ettikten sonra bu üç sancağın boşaltılmaması hususuna o gün için razı olmuş göründü[1128].

[1125] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. IX, s. 274; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.39.
[1126] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 304; C. Bayar, *a.g.e*., s 57.
[1127] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 304; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.40.
[1128] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 304; A. Türkgeldi, *a.g.e.,* s.40-41.

Türk Heyeti, Osmanlı haberleşme araçlarına el konulması ile ilgili 12. madde görüşülürken bu maddeden maksadın İtilaf Devletlerinin hareketlerinden düşmanlarının haberi olmaması ise bu sorumluluğun Osmanlı Devleti'nin üzerinde olduğunu açıklarken Amiral, Alman taraftarı Türklerden endişe söylüyordu. Rauf Bey, Avrupa'ya çekilecek telgraflar hususunda bir şey düşünülebilirse de Hükümet muhaberatının kontrolüne razı olmayacaklarını söyleyince sonradan görüşülmek üzere sıradaki maddeye geçildi[1129].

Rauf Bey askeri ve ticari deniz vasıtaları ile malzemesinin tahrip edilmesinin men'i ile ilgili 13. maddede ne kastedildiği ile ilgili malumat isteyince Amiral Calthorpe, hükümeti ile görüşeceğini söylemekle yetinerek bir sonraki maddeye geçilmesini istedi[1130].

Kömür, akaryakıt ve deniz levazımının Türk kaynaklarından alınması için kolaylık gösterilmesi hakkındaki 14. madde müzakere edilirken Rauf Bey bunların yurt içinde bile ihtiyacı karşılamadığını, iyice sıkıntı ve darlığa düşüleceğini sebepleriyle açıklarken İngiliz heyeti Osmanlı Devleti'nin ihtiyacının karşılandıktan sonraki kısmın yani ihtiyaç fazlasının İtilaf Devletleri tarafından satın alınacağında ısrarcıydı. Sonunda madde, memleketin ihtiyacı temin olduktan sonra artacak levazımın Türkiye kaynaklarından satın alınmasında kolaylık sağlanması olarak değiştirildi[1131].

Rauf Bey, bütün demiryollarının kontrollerinin İtilaf Devletleri idaresine verilmesini isteyen 15. maddenin aynen kabulü halinde Osmanlı Hükümetinin vazifesini yapamayacağını, bu maddeden Kafkasya'da bulunan demiryollarının da tam olarak İtilaf memurlarının emrine verilmesinin kast edildiğini anladıklarını söyledi. Halbuki Bakü Osmanlı toprağı değildi. Reşat Hikmet Bey de İngilizlerin zaten Osmanlı demiryollarından dilediği gibi yararlandıklarını ve bu maddeye gerek olmadığını ifade etti. Üstelik demiryollarının tamamen İtilaf Devletleri emrine verilmesi ordunun terhis işini de aksatacaktı. Türk Heyetinin itirazlarına rağmen sonuç alınamadı ve bu maddenin müzakeresi ertelendi[1132].

16. maddeyle ilgili olarak Türk Heyeti Hicaz, Yemen, Irak ve Suriye'de bulunan kuvvetlerin teslimini kabul ediyor, Kilikya'ya ise itiraz ediyordu. İngiliz Heyetinden Amiral Seymour ise harbe yeniden başlandığı takdirde Osmanlı Devleti'nin bu kuvvetlerden istifade etmesine elbette razı olamayacaklarını, bu kuvvetleri alıp besleyeceklerini ve ancak sulhten sonra iade edeceklerini söyledi. Bir diğer mesele de maddede geçen Arap mümessili sözü idi.

[1129] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 305; A. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.41.
[1130] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 305; A. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.41-42.
[1131] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 305.
[1132] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 306; A. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.42-43.

Reşat Hikmet Bey bundan kastın ne olduğunu sorduğunda İngilizlerden "Mekke Emiri" cevabını almıştı. Türk tarafı Kilikya konusunda ısrar edince uzlaşmaya varılamadı[1133].

17. ve 18. maddeler görüşülürken Rauf Bey Osmanlı Devleti'nin Trablus ve Bingazi'de zaten fiili olarak bulunmadığını, limanların boşaltılması için gerekli emirlerin verilebileceğini lakin tatbiki kudretini haiz bulunmadıklarını açıkladı. Dolayısıyla tatbik edileceğine inanmadıkları bir maddeyi kabul edemezlerdi. Bu maddenin de daha sonra görüşülmesine karar verildi[1134].

Amiral Calthorpe o sırada Osmanlı topraklarında bulunan Alman ve Avusturya deniz, kara ve sivil memurları ile tebaasının en yakın İngiliz ya da müttefikleri kumandanlarına teslimi ile ilgili 19. maddeyi okurken Rauf Bey heyecanla "Bu maddeyi katiyen kabul edemeyiz. Bu madde her şeyden evvel önce insanlık kaidelerine aykırıdır. Osmanlı Devleti hiçbir zaman bir dostunu tutup düşmanın eline vermek alçaklığına düşmemiştir. Bu maddede ısrar edilirse İstanbul'a geri dönmeye mecburuz. Dost ve müttefikimiz olarak bugün memleketimizde bulunan zabit, memur, sivil bütün Almanlarla Avusturya Macaristanlıları esir etmek için Türk kuvvetlerini sonuncu fertlerine kadar ezip imha etmek lazımdır. Buna da muvaffak olmazsınız" demişti. Amiral de Rauf Bey'e hak vermekle birlikte orta yol bulunamayınca maddenin görüşülmesi ertesi güne ertelendi ve ilk gün görüşmelerine akşam saat 19.30'da ara verildi[1135].

Müzakerelere 28 Ekim Pazartesi günü öğleden sonra tekrar başlandı ve 1. madde yine gündeme geldi. Amiral Calthorpe, Boğaz istihkamlarının İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işgal edileceğine ve öteki İtilaf kıtalarının (İtalyan-Yunan) işgale katılmayacaklarına dair sözlü teminat vermeye hazır olduğunu, ancak maddenin değiştirilemeyeceğini söyledi.

Ardından askeri sevk ve idare bakımında mühim noktaların işgali ile ilgili 7. madde tekrar görüşüldü ve Amiral ifadenin herhangi bir sevk-ül ceyş noktası suretinde değiştirilip tasrih edileceğini söyledi. Amiral İtilaf Devletlerinin Osmanlı işgali altındaki bütün liman ve demir yerlerinden faydalanması ve bunların İtilaf Devletlerinin savaştığı devletlere kapatılması ile ilgili 8. maddeden çıkan mananın tüm Türkiye'nin işgali olduğunu kabul ediyor, ancak niyetlerinin bu olmadığında ısrar ediyordu. Maddenin ihtilal ya da iğtişaş çıkması halinde herhangi bir sevk-ül ceyş noktasının işgali şeklinde değiştirilmesini teklif etti. Rauf Bey bu maddenin Hükümetinin istifasına sebep olacağını söyleyerek kabul etmeyi reddetti[1136]. Bunun üzerine İngiliz Heyeti sadece aleyhlerine hareketlerin olduğu yerlerin işgal edileceği vaadini

[1133] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 306; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.43.
[1134] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. X, s. 306; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.44.
[1135] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XI, s. 336.
[1136] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XII, s. 368.

verdi ve madde son şeklini aldı; "*Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek bir vaziyet çıktığında herhangi bir sevk-ül ceyş noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır*"[1137].

9. maddenin tekrar üzerinden geçilirken İngiliz Heyeti İstanbul'un harekat üssü olarak kullanılmasını Karadeniz'deki hareketleri için zorunlu gördüklerini, şayet İzmit hareket noktası olursa üç dört saatlik zaman kaybı yaşayacaklarını ifade etti[1138].

Türk Heyeti'nin diretmesi üzerine Amiral Calthorpe Toros tünellerinin işgalini isteyen 10. maddenin kabul edilmesi halinde İstanbul'un üs olarak kullanılmasından vazgeçeceklerini söyledi. Rauf Bey, şayet Adana'nın Osmanlı Devleti tarafından boşaltılmaması konusundaki ısrarında muvaffak olursa 10. maddenin zaten hükmünün kalmayacağını düşünerek 10. maddenin kabulüne razı oldu[1139].

12. madde, hükümet muhaberatı müstesna olmak üzere telsiz, telgraf ve kabloların İtilaf memurları tarafından kontrol edilmesi olarak değiştirilerek kabul edildi. Bundan sonra 13. madde görüşüldüyse de yine bir sonuca varılamayarak müzakerelere tekrar toplanmak üzere bir süre ara verildi.

Tekrar toplanıldığında demiryollarının İtilaf kuvvetleri tarafından idaresi ile ilgili 15. madde tekrar görüşüldü ve "Bütün demiryollarına İtilaf kontrol zabitleri memur edilecektir. Bunlar arasında bugün Osmanlı Hükümeti'nin kontrolü altında bulunan Mavera-yı Kafkas demiryolları da vardır. İşbu Kafkas demiryolları serbest ve tam olarak İtilaf memurlarının idaresi altına konacaktır. Ahalinin ihtiyaçlarının giderilmesi dikkat nazarına alınacaktır. Bu maddeye Batum'un işgali dahildir. Bakü'nün işgaline itiraz olunmayacaktır." şeklinde kabul edildi.

Ardından 16. maddenin tekrar tetkikine başlandı. Amiral, bu maddenin insani bir düşüncenin ürünü olduğunu, Araplara teslim olmayan ve çöl ortasında aç susuz, ölüm tehlikesi altında olan Osmanlı kuvvetlerinin ancak İngiliz yardımıyla kurtarılabileceğini iddia etmekteydi [1140]. Irak ve Suriye'deki Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesi ile geride kalan hasta ve yaralıların Bedeviler tarafından öldürüldüklerini bilen Türk Heyeti, İngiltere Hükümetinin bu konuda elinden gelen yardımı yapacağı sözünü alarak maddeyi kabul etti. Adana hakkındaki hüküm ile ilgili iki tarafı uzlaştıracak bir yol bulunamayınca müzakeresi tekrar ertelendi[1141].

17. madde görüşülürken Reşat Hikmet Bey, Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı kuvvetlerinin İtalyanlara tesliminin mümkün olmadığını, Rauf Bey ise böyle bir emir verilse

[1137] *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. XI, s. 336-337; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.44-45.
[1138] *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. XI, s. 337; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.44.
[1139] *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. XI, s. 336; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.45.
[1140] *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. XI, s. 337.
[1141] *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. XI, s. 337; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.46.

bile oradaki zabitlerin bu emri yerine getirmeyeceğini, en fazla oradaki zabitlerle Osmanlı Devleti'nin münasebetini kesebileceklerini söyledi. Bunun üzerine ilgili madde şöyle düzeltildi: "*Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabitleri en yakın İtalyan kıtalarına teslim olacaktır, Osmanlı Hükümeti bu emre uyulmadığı takdirde o taraflarda kalacak zabitlerle muhabere ve muaveneti kesmeyi taahhüt eder*".[1142]

Ardından 19. madde tekrar görüşüldü. Rauf Bey, Almanya'da 15 bin Osmanlı vatandaşı bulunduğunu ve bu madde kabul edilirse Almanya'nın misilleme ile karşılık vereceğini söyleyince sonunda madde şu şekliyle kabul olundu: "*Alman ve Avusturya-Macar deniz kara ve sivil memurlar ve tebaaları bir ay içinde, uzak yerlerde bulunanlar bir aydan sonra mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda Osmanlı memleketlerini terk edeceklerdir*".

20. maddeye gelindiğinde Rauf Bey Osmanlı kuvvetlerinin askeri ve ticari vasıtalarla memleket dışına gönderilmelerine ve hatta İtilaf Devletlerinin lüzum gösterecekleri herhangi bir harp cephesine sevklerine neden olacak kadar geniş bir madde olduğundan kabulünü mümkün olmadığını ifade etti ve iki taraf uzlaşamayınca görüşmelere bir saat ara verildi. Akşam saat 18.00'de Agamennon Zırhlısının toplantı salonunda tekrar bir araya gelindi. Önce 21. madde görüşüldü ancak uzlaşmaya varılamayarak sonraya bırakıldı[1143].

Osmanlı Devleti'nin müttefikleri olan merkez hükümetlerle tüm ilişkilerini kesmesini isteyen 23. madde okundu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti, Alman hazine tahvilleri karşılığında Berlin'de basılan kağıt paralarla savaş sırasındaki ihtiyaçlarını görebilmişti. Bu mali muamele bir çeşit istikraz şeklinde yapılmıştı. Şimdi Almanya ile ilişkiler kesilirse Almanya'dan para basılarak tedavüle çıkarılması mümkün olmayacak ve hükümet zora girecekti. Türk Heyeti'nin ısrarları sonuç vermedi ve yine uzlaşılamadı[1144].

Ardından Ermenilerin oturduğu vilayetlerde iğtişaş çıkması halinde buraların İtilaf kuvvetlerince işgali, 13,7,10 ve 15. maddelere ek olarak Sis, Haçin, Zeytun ve Ayıntap'ın da işgal olunması ile ilgili 24. madde tekrar gündeme alındı. Rauf Bey bu şartların Ermenileri şımartarak iğtişaşı[1145] çabuklaştıracağını ve İstanbul'dan haber beklediklerini söyleyerek görüşmeleri erteledi[1146].

29 Ekim Salı günü müzakereler tekrar başladı. Amiral, 1. maddeyi okuyarak Boğazlardaki istihkamların İngiliz ve Fransız askerlerinden başkaları tarafından işgal edilmeyeceğine dair Hükümetinin söz verdiğini açıkladı. İstihkamlarda bir miktar Türk askeri

[1142] *Yakın Tarihimiz,* C. I, S. XI, s. 338; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.46.
[1143] A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.47.
[1144] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XII, s. 368.
[1145] Karışıklık.
[1146] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XII, s. 368; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.48.

bırakılacağını, Yunan deniz kuvvetlerinin İstanbul ve İzmir'e gönderilmeyeceğini, Yunan gemilerinden Karadeniz'e geçmeleri icap edenlerin geceleyin yola çıkarılacağını vadeden ve Hükümetinden gelen telgrafı gösterdi. Calthorpe ilk üç maddenin kabul edilmesi üzerine istihkamlarda Türk askerlerinin bulunması hususunu Türk Heyeti'ni destekler tarzda hükümetine bildireceğini söyledi. Rauf Bey bu hususta Amiral'den kendisine hitaben bir teminat mektubu yazmasını isteyince Amiral çok gizli tutulması şartıyla kabul etti. Rauf Bey sadece Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ve Padişah'la paylaşacağı teminatını verince Amiral mektubu yazacağına söz verdi[1147]. Yunan gemilerinin Karadeniz'e çıkmaları gerektiğinde halkı tahrik etmemek için gece ve gizliden geçirilmesine karar verildi[1148]. 4. madde hakkında tekrar tartışmalar yaşandı. Amiral bu maddenin serbest bırakılmış olanlarla ilgisinin olmadığını, tutuklu olanlarla alakalı olduğunu yineledi. Aynı akşam madde kabul edildi. Türk Heyeti, 5. Ve 6. maddeleri yapılan değişikliklerle kabul etti, 7. maddeyi ise İstanbul'un istisna tutulması şartıyla kabul edebileceklerini söyledi. Amiral, müttefiklerin hiçbir zaman İstanbul'u işgal etmek fikrinde olmadığını, ancak yarın İstanbul'da hükümet düşer, durum karışır ve kan dökülmeye başlanırsa böyle bir değişikliğin Osmanlı topraklarındaki tebaalarının hayatını korumak uğruna müdahalelerine engel olacağını belirtti[1149].

Rauf Bey İstanbul'un istisna tutulması ve Yunan gemilerinin İstanbul'a getirilmemesi konusunda, Amiral ise İstanbul'un işgal edilmeyeceği hususunda ısrarcı idi. Yunan gemileri konusunda Türk tarafının hassasiyetini anladığını söylüyor, "*Yunan gemilerinin İstanbul'a sevki ile ilgili bir kayıt yok ki silelim*" diyordu. Reşat Hikmet Bey de İstanbul'un işgal edilmeyeceğine dair bir teminat mektubu isteyince Amiral Calthorpe böyle bir mektup için Hükümetinden izin alması gerektiğini ancak her nokta hakkında hükümetten izahat isteyemeyecek zamanları olmadığını söyleyerek bu maddenin olduğu gibi kalmasını istedi[1150].

Ardından 11. madde düzeltildiği şekliyle, 12. madde ise hükümet muhabereleri müstesna olmak kaydıyla kabul edildi[1151]. 15. madde tekrar müzakere edilirken Amiral, Batum'un işgal kaydının Almanların Kafkaslara sızmalarına mani olmak maksadı taşıdığını Rauf Bey ise bunun Türkiye'nin Batum petrollerinden faydalanmasına mani olmadığı manasına geldiğini söyleyince Amiral "*Yalnız petrol değil ne bulursanız alabilirsiniz hiç bir mani yoktur*" cevabını verdi. Ardından 16. maddenin tekrar incelemesine başlandı. Maddeden "Arap temsilcisi" tabiri çıkarıldı. Calthorpe, İngiltere adına buradaki askerlerin terhisinde ellerinden

[1147] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XII, s. 369; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.50; Bkz. Ek 3.
[1148] C. Bayar, *a.g.e*., s. 68.
[1149] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XII, s. 369.
[1150] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XI, s. 370.
[1151] A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.52.

gelen kolaylığın sağlanacağına dair söz vererek Türk askerlerinin çekilmeleri ile yetineceklerini ifade etti. Araplar tarafından kuşatılan Osmanlı garnizonlarının Arap temsilcisine değil İngiliz kumandanına teslim olmaları lüzumunu da Hükümetine bildireceğini ilave etti. Rauf Bey, 17. maddenin Trablus ve Bingazi'de bulunan Türk zabit ve erlerinin İngiliz gemileri ile geri alınmaları suretinde düzeltilmesini teklif etti. İngiliz Heyeti ise bu işin mütarekeden sonra kararlaştırılabileceğini söyleyerek maddeye kaydını kabul etmedi. 20. madde de daha önce düzeltilmiş şekli ile kabul olduktan sonra Rauf Bey sözü Türkiye'deki mali ve ticari bazı müesseselerde çalışan Alman ve Avusturya Macaristan uzmanlara getirerek bunların Osmanlı topraklarında bırakılmaları istisnasının kabulünü teklif etti. Amiral bu teklifi Hükümetine yazacağını söylemekle yetindi[1152].

21. maddenin görüşülmesine geçildi, Türk tarafı bu maddedeki erzak ve levazımın İtilaf zabitleri tarafından kontrolü kaydını işaret ederek son yapılan teşkilat gereğince memleketin iaşesini sağlamak amacıyla bir İaşe Nezareti kurulduğunu, dolayısıyla istenen yetkilerin nezaretin işi olduğundan Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmek olduğunu, kabul edilemeyeceğini ifade etti. Amiral biraz düşündükten sonra bu murakabe kaydının çıkarılabileceğini, amaçlarının tebaalarının menfaatini korumak olduğunu söyledi. Bunun üzerine 21. madde "*İtilaf Devletleri ve bağlarının menfaatlerini korumak için İaşe Nezareti'ne İtilaf temsilcileri gönderilecek ve kendilerine bu konuda lüzum görülecek talimat verilecektir*" olarak düzeltildi[1153]. Sonra 22. madde düzeltilmiş şekliyle 23. madde aslı gibi kabul edildi[1154].

Rauf Bey, 24. maddenin (a) fıkrasındaki sükun ve asayişi sağlamak amacıyla işgal kaydının lüzumsuz hatta tahrik ve ayaklanmaya teşvik edici olduğunu, bunun yerine oralardaki durumu kendi gözleriyle görüp incelemek üzere İngilizlerden oluşan bir heyetin gönderilmesini telgrafla Babıali'den aldığı talimata uygun olarak teklif etti. Amiral bu teklifi iyi karşılar görünse de yalnızca İngilizlerden oluşacak bir heyetin müttefikler arasında birtakım yanlış anlamalara yol açacağını, komisyonun İngiliz ve Amerikalılardan oluşmasına çalışacağını söyledi. Bundan sonra sıra 24 maddenin (b) fıkrasının görüşülmesine geldi. Fıkra, Haçin, Zeytun, Sis ve Ayıntap kasabalarının işgalinden bahsediyordu. Reşat Hikmet Bey bu fıkranın düzeltilen 7. maddeye ilave edilebileceğini söyledi. Buna karşılık Amiral Calthorpe; "7. maddeyi teklif ettiğimiz şekliyle kabul ederseniz Adana'daki kuvvetlerimizin 5. maddedeki şartlar gereğince hudutların ve asayişin muhafazası için kısmen yerlerinde kalmasına ve diğerlerinin çekilmesine razı oluruz" dedi. Reşat Hikmet Bey, 7. maddede İstanbul'un istisna

[1152] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XIII, s. 400; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.52.
[1153] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XIII, s. 401-402; A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.52-53.
[1154] A. Türkgeldi, *a.g.e*., s.53.

tutulmasını bir kez daha istediyse de Amiral bu madde hakkında daha fazla tartışmayacaklarını söyledi. Buna karşılık 7. ve 10. maddeler kabul edildiği takdirde 16. maddeye Kilikya'daki kuvvetlerin, intizamı korumak için gereken miktardan gayrısının 5. maddedeki şartlara uygun şekilde kararlaştırıp geri çekileceği kaydının ekleneceğini ve 24. maddenin b fıkrasının silineceğini söyledi. Ardında maddenin son fıkrasını silmek suretiyle 6 Ermeni vilayetinde karışıklık çıktığı takdirde bu vilayetlerin İtilaf kuvvetleri tarafından işgal hakkının mahfuziyeti şeklinde düzeltilmiş halini okudu. Bunu üzerine Sadullah Bey, "*Ermenilerin bu hükümden ümitlenerek komiteleri vasıtasıyla hemen ortalığı karıştıracaklarından şüphe yoktur. Buna meydan vermemek için madde hiç olmazsa gizli tutulmalıdır*" deyince Amiral, Türk Heyeti'nin kaygılarını haklı bulmakla beraber Wilson prensiplerinin artık anlaşmalara gizli madde konulmasını engellediğini söyledi. Amiralin maddenin gizli tutulması ile ilgili hükümetini bilgilendireceği vaadi ile 24. madde kabul edildi[1155].

Bundan sonra İngiliz Heyeti mütarekenin hemen imzalanması teklifinde bulundu. Durum gittikçe ciddileşiyordu. Reşat Hikmet Bey İstanbul'un Türkler için milli bir dava konusu olduğunu söylerken Amiral böyle bir kararı İngiltere'nin tek başına alamayacağını, müttefiklere danışmasının ise müzakereleri uzatarak içinden çıkılmaz bir hale getireceğini ifade ediyordu. Görüşmeler bu noktada tıkandı ve sesler ilk kez yükseldi. Amiral ültimatom verircesine maddede İstanbul kelimesinin zaten olmadığını bu yüzden üzerinde tartışmanın anlamsız olduğunu söylüyor, mütarekeyi imzalamanın ya da yarıda keserek bitirmenin zamanının geldiğini bildiriyordu. "*Bütün cephelerdeki kumandanlarımız bize mütarekenin sonucunu soruyorlar. İşin uzaması bana müzakereyi kesiniz emrini verdirecek. Heyetiniz tam salahiyetli olduğuna göre işi bitirmek elinizdedir, tam salahiyetli değilseniz burada işiniz ne*" diye sorunca Reşat Hikmet Bey heyetin müzakereyi uzatmak isteğinde olmadığını ancak Hükümet'ten beklenen talimatın henüz gelmediğini söyleyerek bu hususta kolaylık sağlamalarını rica etti. Fakat iki taraf da çok gergindi ve ortalık sakinleşmiyordu[1156].

Reşat Hikmet Bey İstanbul'dan onay beklemeye muhtaç olduklarını, birkaç saatin önemli bir gecikmeye yol açmayacağını söylediyse de İngiliz Heyeti bir iki saatin bile çok kıymetli olduğu karşılığını verdi. Hatta Amiral "*Herhangi bir karışıklık çıkmadığı sürece İstanbul işgal edilmeyecektir*" diye tekrarlayarak mütarekenin imzalanmasında ısrarcı oldu. Elinde tuttuğu müzakere maddelerini göstererek bu şartların kati surette kararlaştırılmış olduğu halde müttefikler adına Türk Heyetine birçok müsaadelerde bulunduğunu, daha fazlasını yapamayacağını anlattı. Babıali'den gelecek olan talimat ilanihaye beklenemezdi. "*Aynı gün*

[1155] A. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.61-62.
[1156] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XIII, s. 400.

akşam saat 21.00'e kadar cevap alamazsanız sorumluluğu üstünüze alarak mütarekeyi imzalamanız lazımdır" diyerek sözlerini noktaladı[1157].

Rauf Bey, mütarekeyi 30 Ekim 1918 günü saat 21.00'e kadar imzalamadıkları takdirde, görüşmelerin kesileceğini ve acilen İstanbul'dan cevap beklenildiğini Bab-ı Ali'ye bildirmeye çalıştıysa da irtibat sağlanamamış, mütareke 31 Ekim 1918'de öğleden sonra yürürlüğe girmek üzere, 30 Ekim 1918 günü akşam saat sekizde imzalanmıştır[1158]. Haber, ordulara 31 Ekim'de Ahmet İzzet Paşa tarafından duyurulmuştur[1159].

Türk Heyeti, antlaşmanın imzalanmasının ardından kendilerini bekleyen İngiliz Liverpool Kruvazörü ile gece yarısı İzmir'e doğru yola çıktı. Oradan trenle Bandırma'ya gelen heyet gemiyle 1 Kasım 1918 Cuma günü İstanbul'a döndü. Hükümet adına Şuray-ı Devlet Reisi Reşid Akif Paşa, Binbaşı Muzaffer Bey ve Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Rıza Bey tarafından karşılandılar[1160]. Rauf Bey mütareke ile ilgili bilgi vermek üzere Dolmabahçe Sarayı'na gittiyse de Padişahınyorgun olduğunu ve kendisiyle dört gün sonra görüşeceğini öğrenerek geri döndü. Ardından Heyet gazetecilere demeç vermek üzere Bahriye Nezareti'ne geldi. Rauf Bey İngiliz heyeti tarafından çok iyi karşılandıkları ile söze başladığı konuşmasını "*İmzaladığımız mütareke neticesinde devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamıyla kurtarılmıştır. Bu mütareke galip ile mağlup arasında münakit bir mütareke değil, belki harp halinden çıkmak isteyen mütevazin iki kuvvet beyninde akdolunacak bir tatil-i muhasamat mahiyetindedir… Batum ve Kars da şimdilik tahliye edilmeyecektir. Size tekrar ediyorum ki İngilizler bize fevkalade iyi muamelede bulunmuşlardır. O kadar ki askerimizin ne kadarının terhis olacağının tayin hakkını bize vermişlerdir. Evet, yaptığımız mütareke ümidimizin fevkindedir*" diyerek tamamladı[1161]. Böylece gazetelerde mütarek metni yayınlanarak kamuoyunda antlaşmaya dair olumlu bir hava yaratıldı.

Görüşmeler boyunca Amiral Calthorpe tarafından Türk Heyeti'ni ikna etmek amacıyla İngiltere adına çeşitli sözlü teminatlar verilmiş[1162], müzakerelerin kesilmesi tehlikesi karşısında

---

[1157] *Yakın Tarihimiz*, C. I, S. XIII, s. 402; Ali Türkgeldi, *a.g.e*., s.54-55.

[1158] *BOA*, HR.SYS, 2704/3; *BOA*, HSD.AFT, 6/73-74.

[1159] "*31 Ekim 1918 günü öğleden sonra geçerli olmak üzere, İtilaf Devletleri'yle Mütareke imzaladık. Osmanlı Devleti'nin murahhasları durumu Bulgaristan, Suriye ve Irak'ta bulunan Ordu Komutanlarına tebliğ etmişlerdir. Mütareke şartlarına kesinlikle uyulması ve tebliğin alındığının bildirilmesi lazımdır. Teferruat ayrıca bildirilecektir*." *ATASE*, K.7, G.81, B.81-1.58

[1160] *Yeni Gün*, 2 Teşrin-i Sani (1334) 1918.

[1161] *Yeni Gün*, 2 Teşrin-i Sani 1918.

[1162] Mondros Mütarekesi zabıtlarına göre: İngiliz Heyeti Başkanı Amiral Calthrope, Rauf Bey'e Mondros Mütarekesi'ni imzaladığı takdirde aşağıdaki hususların teminatını vermiş bulunuyordu: "1. İstihkamların İngiliz ve Fransız askerlerinin dışında başkaları tarafından işgal edilmemeleri, bir miktar Türk askerinin de kalması, Yunan askerlerinin İstanbul ve İzmir'e girişlerinden sakınılması 2. Müttefikler esirlerinin İstanbul'a toplanmayıp, yakın mahallerdeki İtilaf komutanlarına teslimi 3. Müttefikler tebaasının can ve malları muhafaza edildikçe, İstanbul'un işgal edilmeyeceği 4. Araplar tarafından kuşatılan Türk garnizonlarının İngiliz komutanları tarafından teslim alınacağı 5. Altı vilayet (Van, Diyarbakır, Erzurum, Bitlis, Sivas ve Elazığ) hakkındaki maddenin (24.madde) gizli kalması (Ermenileri ayaklandırmamak bakımından faydalı bulan Amiral Calthrope, bunu Wilson Prensipleri'ne uygun bulmadı) 6. Erzak ve levazımın İtilaf subayları tarafından kontrol edilmesi." Bkz. Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri*, C. V, Ankara 1967, s.214.

Türk murahhaslar bu sözlere güvenmek durumunda bırakılmıştır. Amiral Cathorpe'un, Rauf Bey'e verdiği teminatlar, İtilaf Devletleri tarafından 13 gün sonra ihlal edilmiştir. Rauf Bey İstanbul'da gazetecilere "*İstanbul'a bir tek düşman askeri çıkmayacaktır*" derken İngilizler işgal için hazırlıklara başlamıştır.

Rauf Bey harp sonunda, en ağır ve sorumluluk isteyen vazifelerden birini kabul ederek Osmanlı Devleti adına mütarekeyi imzalamıştır. Ancak İngilizlerin mütareke müzakereleri sırasında verdikleri sözleri tutmamaları bir çıkar yol bulma noktasında Rauf Bey'i Milli Mücadele fikrine bir adım daha yaklaştırmıştır. Rauf Bey yaşadığı hayal kırıklığını daha sonra şöyle ifade edecekti: "Daha mütarekenin mürekkebi kurumadan Fransız ve İtalyanlarla beraber İngilizler, İstanbul'u bir sömürge havasına bürümek için yapmadıklarını bırakmıyorlardı. Bütün dünyaca, sözünün eri olmak geleneğinin canlı bir örneği sayılan İngiliz denizciliğinin en yüksek mertebelerine ulaşan Amiral Calthorpe, daha bir ay evvel Mondros'ta, gözlerimin içine bakarak "*Karadeniz'e çıkmaları zarureti hasıl olsa bile Yunan harp gemilerinin kimseye görünmemeleri için Boğaz'dan yalnız geceleri geçmelerini temin edeceğim*" diye kati teminat vermiş olduğu halde, şimdi Dolmabahçe önünde demirlettiği Averof Yunan zırhlısında, İstanbullu Rumlara ziyafetler çekiliyordu[1163]".

Türk Heyeti Mondros'a giderken Wilson prensipleri çerçevesinde bir uzlaşmaya varılacağını düşünse de İtilaf Devletleri tarafından önceden hazırlanmış ve bir ateşkesten çok kayıtsız-şartsız teslim belgesine benzeyen şartlarla dolu bir metinle karşı karşıya kalmışlardı. Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu Arap coğrafyasının işgalinden sonra, Anadolu'nun da İngilizler tarafından işgal edilmesinin önünü açan Mondros Mütarekesi, bir teslim belgesiydi. Rauf Bey, Amiral Calthrope'un gerektiği zaman iyi niyet ve gerektiği zaman tehdit yoluyla imzalattığı mütareke metni karşısında çaresiz kalmıştı. Bu bakımdan mütareke, Sevr Antlaşması'nın ön koşullarının hazırlandığı ve Osmanlı Devleti'ne kabul ettirildiği bir ön metin olma özelliğini taşımaktaydı.

3.4.2. Rauf Bey'in Bahriye Nazırlığı'ndan İstifası

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından İngilizler tarafından kendisine verilen teminatın aksine, müttefik kuvvetlerin Osmanlı topraklarını işgale başlaması hem Osmanlı kamuoyunun hem de Rauf Bey'in büyük bir hayal kırıklığı içine düşmesine sebep olmuştu.

[1163] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.,* s. 377.

Böylece mütarekeden iki hafta sonra yakın dostları Mustafa Kemal Paşa ve Fethi Bey ile bir araya geldi. Kurtuluş için İstanbul'da bir şeyler yapılıp yapılmayacağı düşüncesiyle çeşitli teşebbüslerin araştırıldığı bu dönemde nihayet Anadolu'ya geçerek orada mücadeleye atılmaktan başka çare kalmadığı kararını verdiler[1164].

Mustafa Kemal Paşa kendisinin Anadolu'da bir vazifeye tayinini temin ederek Samsun'a doğru yola çıkarken Rauf Bey'den de başı sıkıştığı anda kendisinin yanına gelmesini istemişti[1165].

Böylece Rauf Bey Bandırma yolu ile Batı Anadolu'ya hareket etmek üzere hazırlıklarına başladı. 27 Şubat 1919'da istifasını Bahriye Nezareti'ne sundu. Yaklaşık iki ay geciktirilen istifa, Rauf Bey'in Sadrazam Damat Ferit Paşa ile görüşmesinden sonra, 13 Nisan 1919'da Bahriye Nezareti'nden Padişaha arzla, 22 Mayıs 1919'da kabul edildi[1166].

Rauf Bey, Batı Anadolu'daki direnişi örgütlemek ve bu direnişi Milli Mücadele hareketine kazandırmak üzere 24 Mayıs 1919'da Batı Anadolu'ya doğru hareket etti. Yanında arkadaşları Topçuoğlu Nazmi Bey, İbrahim Süreyya Bey, Yüzbaşı Osman Tufan, Recep Zühtü ve Abdurrahman Beyler de vardı[1167].

Rauf Bey'in yıllar sonra değindiği üzere İngilizlerin Mondros Mütarekesi'nde verdikleri sözleri, üzerinden henüz bir ay geçmeden unutarak işgal harekatına girişmeleri Anadolu'da başlayan milli mücadelenin fitilini ateşleyecekti; "*İngilizlerin bu lüzumsuz ve icapsız hareketleri ile bir milleti şeref ve namusunu korumak azmiyle silaha sarılıp mücadeleye sevk ettiklerinin farkında olmayışı idi ki bizim o kabuslu günlerdeki en büyük kazancımız da işte bu idi*"[1168].

[1164] Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri İle Rauf Orbay*, s. 12.
[1165] Turgut Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*, İstanbul 2018, s.117; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk,* Ankara 2005, s.23.
[1166] *BOA*, DUİT, 186/19-1.
[1167] Feridun Kandemir, *a.g.e.,* s. 34.
[1168] *Yakın Tarihimiz*, C. II, S. 26, s. 400.

SONUÇ

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan hayatı boyunca pek çok askeri ve siyasi görevde ve faaliyette bulunmuş olan Hüseyin Rauf Orbay'ın Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçinceye kadarki yaşamı çok çeşitli kaynakların ışığında ele alınmıştır.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da dünyaya gelerek XX. yüzyılda kurulan yeni Türk Devleti'nin önde gelen isimleri arasında yer alan Rauf Bey bu iki farklı dönemi kişiliğinde birleştirmiştir. Çocuk yaşta Kafkasya'dan İstanbul'a göç eden babası Mehmet Muzaffer Paşa'nın Osmanlı Bahriyesi'ne uzun yıllar hizmet ettikten sonra Paşalığa kadar yükselmesi, Rauf Bey'in de babasının izinden giderek bir denizci olarak yetişmesine vesile olmuştur.

Yıllar boyu kesintisiz devam eden askeri ve diplomatik hayatı boyunca hem cephelerde hem siyaset sahnesinde üst kademelerde görev yapan Rauf Bey, Heybeliada Bahriye Mektebi'nden mezun olduğu andan itibaren çeşitli gemilerle Osmanlı coğrafyasının neredeyse her tarafında görev yapmıştır. Trablusgarp Harbi'ne kadar Sisam, Arnavutluk ve Arap Yarımadasındaki birtakım ayaklanmalarla uğraşmakta olan Osmanlı kara ordusuna denizden destek veren donanma gemilerinde vazife almış, harbin patlak vermesiyle kendisi gibi vatansever genç subaylarla birlikte gönüllü ve gizli olarak Trablusgarp'a giderek İtalyanlara karşı direnişi desteklemiş ve örgütlemiştir.

Balkan Harbi sırasında kaptanı olduğu Hamidiye Kruvazörü ile Osmanlı ordusunun uğradığı talihsizlikleri kamuoyuna unutturan Rauf Bey, Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz Adriyatik Denizi gibi geniş bir alanda üstün bir yetenekle gösterdiği akıncılık faaliyetleriyle tüm dünyada tanınan bir denizci haline gelmiştir.

Rauf Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışıyla birlikte Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından İran ve Afganistan bölgesinde uzmanlığının dışında bir vazifeye memur edilerek bölgedeki aşiretlerin Osmanlı Devleti lehinde savaşa dahil edilmesi için çalışmış, İstanbul'a dönüşünde Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı devam ederken Hollanda'nın ev sahipliğinde savaş esirlerinin durumunun iyileştirilmesi amacıyla toplanan Kopenhag Üsera Konferansı'na baş murahhas olarak katılmış, 1918 yılında Rusya'nın savaştan çekilmesi üzerine imzalanan Brest Litovsk Antlaşması görüşmelerinde ise bahriye murahhası olarak yer almıştır. Hem diplomatik alandaki tecrübesi hem de ileri düzeydeki yabancı dil bilgisi bu gibi uluslararası toplantılarda Osmanlı Devleti adına temsilci olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Rauf Bey'in Osmanlı Devleti'nde aldığı son görev Bahriye Nazırlığı olmuş, bu görevi sırasında Mondros Mütarekesi'nin imzalayan Türk Heyeti'nin başında yer almıştır. Görüşmeler sırasında İngiliz temsilcileri tarafından kendisine verilen sözlerin tutulmaması ve mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre sonra müttefik kuvvetlerin Osmanlı Devleti topraklarını işgale başlaması üzerine askeri ve siyasi tüm vazifelerinden ayrılarak Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket etmek üzere yola çıkmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle aynı günlerde Rauf Bey de Bandırma yoluyla Ege bölgesine gelerek halk direnişinin örgütlemesi adına birtakım görüşmeler ve çalışmalar yapmış, Erzurum ve Sivas kongrelerine katılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük önem arz eden tüm görüşme, toplantı ve belgelere ismini yazdırmıştır.

1920 yılında Sivas mebusu olarak katıldığı Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İngilizler tarafından basılarak dağıtılması üzerine tutuklanarak Malta Adası'na sürülen Rauf Bey 1921 yılı sonlarında Ankara'ya dönerek siyasi hayata atılmıştır. Burada Nafıa Vekilliği, Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Reisliği ve İcra Vekilleri Heyeti Reisliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur.

Cumhuriyetin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alan Rauf Bey, fırkanın kapatılmasından sonra yurtdışına çıkarak 10 yıl çeşitli ülkelerde yaşamıştır. 1935 yılında ailesinin ısrarıyla yurda geri döndükten sonra siyasi yaşamına devam ederek önce Kastamonu mebusluğu ardından ikinci Dünya Savaşı yıllarında Londra Büyükelçiliği vazifelerinde bulunmuştur. Yoğun ve hareketli çalışma hayatı nedeniyle evlenmeye fırsat bulamayan Rauf Bey 16 Temmuz 1964'te İstanbul'da geçirdiği kalp krizi sonucu hayata gözlerini yummuştur. Al sancağa sarılı naaşı son yolculuğuna 18 Temmuz 1964'te Teşvikiye Camii'nden büyük bir kalabalık eşiliğinde uğurlanmıştır. Mezarı Erenköy Sahrayıcedit'teki aile mezarlığındadır.

Rauf Bey içinde doğup büyüdüğü Osmanlı Devleti'nin çöküşüne tanıklık ederken, hiç tereddüt etmeden vatanını kurtarma mücadelesine atılmış, en zor şartlar altında dahi memleketine ve milletine hizmeti kutsal bir görev olarak kabul etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Malta sürgününden dönen Rauf Bey'e verdiği imzalı fotoğrafa düştüğü notta yazdığı "*Benim çok muhterem kardeşim ve Türkiye'yi kurtarmakta hakiki muinim."* sözü onun Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda oynadığı rolü ifade etmektedir.

Her fırsatta dile getirdiği "*Memleket uğrunda yapılan hizmetler daima müşterek çalışmaların eseridir. Hiç kimse, tek başına işş göremez, önemli bir iş görülmüşse, mutlaka güvenilen milleti yardımı ve birçok arkadaşların müşterek çalışmaları ile muvaffak olunmuştur.*

Mesela ben Hamidiye'de de her zaman, her birini sevgi ve takdirle andığım, o kıymetli arkadaşlarım olmasa idi, tek başıma ne yapabilirdim? Asıl olan, kahraman olan daima millettir." düşünceleri Rauf Bey'in kişiliğini özetler niteliktedir.

Hazırlanış amacı; elde edilen bilgi, belge ve bulgular doğrultusunda Rauf Bey'in askeri yaşamı ve faaliyetlerine ışık tutmak olan çalışmamızın son dönem Osmanlı Bahriyesi'nin yetiştirdiği ender kahramanlardan ve Milli Mücadele döneminin önde gelen isimlerinden biri olan Rauf Bey'i kamuyouna daha yakından tanıtarak akademik açıdan alanına değerli bir katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Burcu ÖZCAN ERDAL

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

BOA, Babıali Evrak Odası Hukuk Kısmı (BEO.H)

BOA, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı (DH.EUM.EMN.)

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR.)

BOA, Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.)

BOA, Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, (DH. SYS.)

BOA, Dahiliye Şifre Kalemi (DH.ŞFR.)

BOA, Hariciye Nezareti Atina Sefareti (HR.SFR.1.)

BOA, Hariciye Nezareti Belgrat Sefareti (HR.SFR.)

BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR.HMŞ.İŞO)

BOA, İrade Bahriye (İ.BH.)

BOA, İrade Dahiliye, (İ. DH)

BOA, İradeler Hususi (İ.HUS.)

BOA, İradeler Taltifat (İ.TAL.)

BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

BOA, Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlığı Evrakı (TFR.I.AS.)

BOA, Sadaret Eyalat-ı Mümtaze Kalemi Belgeleri Sisam (A.MTZ.SM.)

BOA, Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES.)

BOA, Yıldız Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ.)

BOA, Yıldız Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.)

BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.E.E.)

BOA, Yıldız Komisyonlar Maruzatı (Y.PRK.KOM.)

BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.)

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.)

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.)

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.)

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA.)

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM.)

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM.)

BOA, Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (Y.A.HUS.)
BOA, Yıldız Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.SH.)
BOA, Yıldız Sıhhiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.SH.)
BOA, Yıldız Şura-yı Devlet Maruzatı (Y.PRK.ŞD)
BOA, Zabtiye Nezareti Evrakı (ZB.)
Deniz Tarihi Arşivi (DTA)
DTA, Daireler Bölümü
DTA, Erkan-ı Harbiye
DTA, Erkan-ı Harbiye Bölümü
DTA, Fabrikalar Bölümü
DTA, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali
DTA, Gemi Jurnalleri Bölümü, Hamidiye Kruvazörü Seyir Jurnali
DTA, H. Rauf Orbay'ın El Yazısı Hatıraları
DTA, Hamidiye Kruvazörü'ne ait 1913 Tarihli Hatırat.
DTA, Künyeler Bölümü
DTA, Mektubi Bölümü
DTA, Mülga Bahriye Nezareti Bölümü
DTA, Şura-yı Bahriye
DTA, Umumi Evrak
Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE)
Balkan Harbi Kataloğu
Birinci Dünya Harbi Kataloğu
Osmanlı-İtalyan Harbi Kataloğu
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı
Müteferrik Evrak Koleksiyonu
Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (MMZC)
The National Archives (TNA)
Foreign Office

SÜRELİ YAYINLAR

Aksiyon
Ceride-i Bahriye
Cumhuriyet
Düstur

İkdam
L'Illustration
Milliyet
Philadelphia İnquirer
Sabah
Senin
Takvim-i Vekayi
Tanin
Tanin
Tasvir-i Efkar
The Globe,
The Guardian
The New York Times
The New York Tribune
The Sunday Oregonian
The Times
Vakit
Wednesday Evening
Yakın Tarihimiz
Yeni İkdam
Yeni Gün

KİTAPLAR

Acar, Kezban, *Rusya Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne*, İstanbul 2009.

Adamec, Ludwig W., *Afghanistan 1900-1923 A Diplomatic History*, California 1967.

Adil Paşa, Selahattin, *Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları Hayat Mücadeleleri*, İstanbul 1982.

Ağanoğlu, Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, İstanbul 2001.

Ahmad, Feroz, *İttihat-Terakki 1908-1914*, İstanbul 1995.

Akal, Emel, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, İstanbul 2002.

Akçura, Yusuf, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu*, İstanbul 1335.

Akgün, Seçil Karal, Murat Uluğtekin, *Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinavya'dan Sibirya'ya Hilal-i Ahmer Hizmetinde Akçuraoğlu Yusuf*, Ankara 2009.

Akşin, Sina, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1980.

_____, *Çağdaş Türkiye 1908–1980*, İstanbul 2000.

_____, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 65-66.

_____, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, Ankara 1994.

Alkan, Necmettin, *Mutlakıyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler*, İstanbul 2009.

Anderson, Matthew S., *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 2000.

Andonyan, Aram, *Balkan Harbi Tarihi*, Çev. Zaven Biberyan, İstanbul 1975.

Apak, Rahmi, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara 1998.

Apatay Çetinkaya, Kapyalı Can, *Anadolu, Rumeli, Sonrası: Edirne'nin Doğusunda, Batısında Bir İmparatorluk Serüveni*, İstanbul 2000.

Arı, Kemal, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1997.

Armaoğlu, Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1999.

_____, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,* Ankara 1984.

_____, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973.

Artuç, İbrahim, *Balkan Savaşı*, İstanbul 1988.

Aşiroğlu, O. Gazi, *Enver Paşa'nın Eşi Naciye Sultan'ın Hatıraları: Acı Zamanlar*, İstanbul 1990.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk,* Ankara 2005.

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya*, İstanbul 1998.

_____, *Zeytindağı*, İstanbul 1998.

Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, İzmir 1984.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, C. I, İstanbul 1970.

_____, *Enver Paşa*, C. II, İstanbul 1971.

_____, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919*, C. I, İstanbul 1987.

Ayışığı, Metin, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa*, Ankara 2013.

Ayverdi, Samiha, *Ratibe*, İstanbul 2004.

Balcıoğlu, Mustafa, *Teşkilat-ı Mahsusa yahut Umur-u Şarkiye Dairesi*, Ankara 2011.

Barbara, Jelavich, *Balkan Tarihi 20.Yüzyıl*, C. II, İstanbul 2006.

Baş Ersan, Kara Emre, Küçükoğlu Ahmet, *Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı*, İstanbul 2009.

Başak, Tolga, *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü*, İstanbul 2013.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş*, C. IV, İstanbul 1997.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, K. II, Ankara 1991.

Belen, Fahri, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri*, C. V, Ankara 1967.

_____, *1912-1913 Balkan Savaşı*, İstanbul 1972.

Bereketzade, İsmail Hakkı, *Yad-ı Mazi*, İstanbul 1332.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. I, Ankara 1987.

Bostan İdris, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. I, İstanbul 2009.

Bozkurt, Gülnihal, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914),* Ankara 1996.

Broad, Lewis, *W.Churchill'in Siyasi Hayatı*, Çev. Cihad Baban, İstanbul 1945.

Burt, Robert A., *British Battleships of World War One*, Maryland 1986.

Büyüktuğrul, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. III, İstanbul 1983.

_____, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi* ve Cumhuriyet Donanması, C. IV, İstanbul 1984.

_____, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C. IV, İstanbul 1984.

Carr, Edward Hallett, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, İstanbul 1992.

Cebesoy, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul 1997.

Cemal Paşa, *Hatıralar*, Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul 2001.

Chaplin, Anne Theopold, *A Bucknam / Bucknam Genealogy*, Baltimore 1988.

Childs, W. Timothy, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri, (1911-1912),* Çev. Deniz Berktay, İstanbul 2008.

Churchill, Winston, *The World Crisis 1911-1918*, C. I, Londra 1938.

Clogg, Richard, *The Greek Millet in the Ottoman Empire*, London 1982.

Çapa, Mesut, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti 1914- 1925*, Ankara 2010.

Çavdar, Kazım, *Hamidiye Kahramanı Rauf Orbay*, Tarihsiz.

Çavdar, Tevfik, *İttihat ve Terakki*, İstanbul 1991.

_____, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950),* İstanbul, 2008.

Çelebi, Mevlüt, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999.

Çelik, Hüseyin, *Ali Suavi ve Dönemi*, İstanbul 1994.

Dabağyan, Levon Panos, *Sultan Abdülhamid Han ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 2001.

Danışman, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XIII, İstanbul 1966.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1972.

Daver, Abidin, *Barbaros'un Hafidi Hamidiye'nin Kahraman Kumandanı Rauf Bey*, İstanbul1328.

Davison, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856–1876*, Çev. Osman Akınhay, C. II, İstanbul 1997.

Değer, Mebrure, *Doktor Hüseyin Hüsnü Bey'in Not Defterinden Trablusgarp Savaşı*, İstanbul 1998.

Demirci, H. Aliyar, *İkinci Meşrutiyette Ayan Meclisi (1908-1912),* İstanbul 2006.

Duru, Kazım Naim*, İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul 1957.

Earle, Edward Mead, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, çev. Kasım Yargıcı, İstanbul, 1972.

Ecvet, Güresin, *31 Mart İsyanı*, İstanbul 1969.

Einstein, Lewis, *A Diplomat Looks Back*, Yale University 1968.

Eldem, Vedat, Osmanlı *İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara, 1994.

Ellison, Grace Mary, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yı Milliye Ankarası*, Çev. İbrahim S. Turek, İstanbul 1973.

Emir, Ali Haydar, *Balkan Harbinde Türk Filosu*, İstanbul 1932.

Eraslan, Cezmi, Olgun Kenan, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul 2006.

Ercan, Yavuz, *On Dokuzuncu Yüzyılda Balkanlarda Kilise*, Ankara 1987.

Erickson, Edward J., *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans 1912–1913*, Londra 2003.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953.

Eroğlu, Veysel, *Ermeni Mezalimi*, İstanbul 1978.

Ezherli, İhsan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara 1992.

Fesch, Paul, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul,* Çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 1999.

Gencer, Ali İhsan, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985.

Genelkurmay Başkanlığı, *1911-1912 Osmanlı –İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Ankara 1985.

_____, *Belgelerle Ermeni Sorunu*, Ankara 1983.

_____, *1911-1912 Osmanlı İtalya Harbi Deniz Harekatı*, C. III, Ankara 1980.

_____, *Balkan Harbi (1912-1913) C. III, Kısım I, Garp Ordusu, Vardar Ordusu ve Ustruma Kolordusunun Harekat ve Muharebeleri*, Ankara 1979.

_____, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918*, C. III, K. II, Ankara 2002.

_____, *Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri*, Ankara 2009.

_____, *Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi,* C. I, Ankara 1993.

_____, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, Osmanlı Deniz Harekatı 1912-1913*, C.VII, Ankara 1993.

_____, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi-Osmanlı Devri Balkan Harbi-Garp Ordusu Cephesi Harekatı*, C. III, K II, Ankara 1981.

_____, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi Deniz Harekatı,* C.III, Ankara 1980.

_____, *İşkodra Savunması ve Hasan Rıza Paşa*, Ankara 1987.

Goltz, Von der, *Genç Türkiye'nin Hezimeti İmkan ve İtilası*, Çev. H. Cevdet, İstanbul 1332.

Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Ankara 1993.

Grece, Michael de, *II. Abdülhamid Yıldız Sürgünü*, Çev. Derman Bayladı, İstanbul 1995.

Gündağ, Nevzat, *1913 Garbi Trakya Hükümeti Müstakilesi*, Ankara 1987.

Gündoğdu, Raşit, *Sultan Abdülhamid Han'a Yapılan Suikastın Perde Arkası*, İstanbul 2010.

Güneş İhsan, Çoker Fahri ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci – I. ve II. Meşrutiyet*, C. II, Ankara 1997.

Gürer, Turgut, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*, İstanbul 2018.

Güvenç, Serhat, "Osmanlı Bahriyesinin Dretnot Çağını Yakalama Girişimleri 1908-1914", *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri Gemiler, Efsaneler, Denizciler*, İstanbul 2009.

Hacipoğlu, Doğan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Harbine Girişi*, İstanbul 2003.

Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara 1995.

Hall, Richard C., *Balkan Savaşları 1912–1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, İstanbul 2003.

Hanioğlu Şükrü, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul 1989.

Hamidiye'nin Gazası, (Bir heyet tarafından tertip ve tahrir edilmiştir), İstanbul Tanin Matbaası, 1329.

Handbook of British Chronology, Cambridge 1996.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902),* C. I, İstanbul 1985.

Hayta Necdet, Ünal Uğur, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, Ankara 2003, s 196.

Işın, Mithat, *1912-1913 Balkan Harbi Deniz Cephesi,* İstanbul 1946.

İnal, Mahmut Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1953.

İnam, Erberk, *Rauf Bey*, İstanbul 1965.

Jane's Fighting Ships of World War I, London, 2001.

Kanar, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 2011.

Kandemir, Feridun, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul 1965.

Kansu, Aykut *1908 Devrimi*, İstanbul 1995.

Karabekir, Kazım, *I. Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul 2018.

_____, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul 2011.

Karabıyık, Osman, *Türk-Ermeni Münasebetlerinin Dünü ve Bugünü*, İstanbul 1984, s.96.

Karadoğan, Umut C., *Modern Türkiye'nin Kuruluşunda Donanma*, İstanbul 2013.

Karal, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara 2001.

_____, Osmanlı *Tarihi*, C. IX, Ankara 1977.

_____, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Ankara 1988.

_____, *Osmanlı Tarihi-II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, Ankara 1999.

Karpat, Kemal, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara 2004.

Kazancıgil Ratip, Gökçe Nilüfer, *Dağdevirenzade Mustafa Şevket Bey'in Edirne Tarihi ve Balkan Savaşı Anıları*, Edirne 2005.

Keleşyılmaz, Vahdet, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Ankara 1999.

Kenan, Mehmet, *Büyük Harpte İran Cephesi*, C.II, İstanbul 1928.

Kinross, Lord Patrick, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu*, Çev. Necdet Sander, İstanbul 1994.

Kocahanoğlu, Osman Selim, *31 Mart Ayaklanması ve Sultan Abdülhamid,* İstanbul 2009.

_____, *Rauf Orbay'ın Hatıraları 1914 – 1945*), İstanbul 2005.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1999.

Kodaman Bayram, Ünal Mehmet Ali, *Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi; II. Meşrutiyet Olayları (1908- 1909)*, Ankara 1999.

Kollektif, *Cumhuriyet Donanması 1923-2005,* Editör Çelik E. Yüceliş, İstanbul 2005.

Konstam, Angus, *British Battleships 1714-1918*, C. II, Osprey 2013.

Kuntsal, Ender, *Osmanlı Bahriyesinde Bir Amerikalı: Bucknam Paşa*, İstanbul 2017.

Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 2000.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990.

Kurtcephe, İsrafil, *Türk-İtalyan İlişkileri 1911-1916*, Ankara 1995.

Kurumahmut, Ali, *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara 1998.

Kut, Halil (Paşa), *Bitmeyen Savaş*, İstanbul 1972.

Kutay, Cemal, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964)*, C. I-II-III-IV-V, İstanbul 1992.

_____ , *Trablus'ta Bir Avuç Kahraman*, İstanbul 1963.

Larcher, Maurice, *Büyük Harpte Türk Harbi*, C. II, Çev. Mehmet Nihat, İstanbul 1927.

Lausanne, Stephane, *Balkan Acıları*, İstanbul 1990.

Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1994.

Menteşe, Halil, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları,* İstanbul 1986.

Mercan, Evren, *Osmanlı Bahriyesinde İlk Denizaltılar*, Ankara 2012.

Metel, Raşit, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, İstanbul 1960.

Muhtar, Mahmut, *Maziye bir Nazar: Berlin Antlaşması'ndan Harb-i Umumi'ye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetler*i, İstanbul 1999

_____, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri,* Haz. M. Ziyaettin Engin, İstanbul 1979.

Mütercimler, Erol, *Destanlaşan Gemiler,* İstanbul 1995.

_____, *İmparatorluğun Çöküşüne Denizden Bakış: Çöküşün Son On Yılı, 1912-1922*, İstanbul 2003.

Nabi, Yaşar, *Balkanlar ve Türklük*, İstanbul 1999.

Niyazi, Resneli, *Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Hatıratı*-Hatırat-ı Niyazi, İstanbul 2003.

Nüzhet, Mehmet Ali, *Balkan Harbi 1912*, Ankara 1987.

Okyar, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul 1980.

Olgun, Kenan, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara 2008.

Oral, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi 1728-1965*, C. I, Ankara 1968.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 2005.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, İstanbul 1983.

_____, *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul 2007.

Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası Programı, İstanbul Minber Matbaası 1334.

Osmanoğlu Ayşe, *Babam Abdülhamid*, İstanbul 1960.

Öke, Mim Kemal, Mütercimler Erol, *Sultan Osman*, İstanbul 1991.

_____, *Ömer Fevzi Mardin: Gazi ve Sufi*, İstanbul 2009.

_____, *Yaşanmamış Anılar*, İstanbul 1997.

Öksüz, Hikmet, *Batı Trakya Türkleri*, Çorum 2006.

Özatalay, Fehmi, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, Garp Ordusu Karadağ Cephesi*, C. III / K. 3, Ankara 1984.

Özçelik, Selahattin, *Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 2000.

Öztuna, Yılmaz, *93 ve Balkan Savaşları, Avrupa Türkiye'sini Kaybımız, Rumeli'nin Elden Çıkışı*, İstanbul 2013.

_____, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, C. VII, İstanbul 1983.

_____, *Rumeli'ni Kaybımız*, İstanbul 1990.

Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu, Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul 1995.

Pears, Edwin, *Forty Years in Constantinople*, Londra 1916.

Pierre Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü*, Çev. Tuğrul Baykent, Ankara 2000.

Ramis O., Teofanidis Y., *Türk-Yunan Deniz Harbi Hatıratı ve 1909-1913 Yunan Bahri Tarihi*, Çev. Lütfi, İstanbul 1930.

Ramsaur, Ernest E., *Jön Türkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*, Çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, İstanbul 2011.

Sabis, Ali İhsan, *Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi*, C. II, İstanbul 1990.

Safa, Peyami, *Muhterem Heyet-i Vekile Reisimiz Rauf Bey*, İstanbul, 1920.

Said, Ali, *Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı*, Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul 1994.

Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, İstanbul 1317.

Sanders, Liman Von, *Türkiye'de Beş Sene*, İstanbul 2013.

Saraçoğlu, Ahmet Cemalettin, *Gazi Hamidiye'nin Şanlı Maceraları Rauf Orbay ve Hamidiye*, İstanbul 2006.

Sarısaman, Sadık, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelerinde Beyannamelerle Psikolojik Savaş*, Ankara 1999.

Selek, Sebahattin, *Anadolu İhtilali*, İstanbul 1987.

Shaw, Stanford J., Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1983.

Shaw, Stanford J., *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu – Savaşa Giriş*, C. I, Ankara 2004.

Simavi, Lütfi, *Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 2007.

Sonyel, R. Salahi, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri,* Ankara 1995.

Sorgun, M. Taylan, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş-Kut'ül Amare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları,* İstanbul 1972.

Söylemezoğlu, Galip Kemali, *Canlı Tarihler (Atina Sefareti Hatıraları, 1913-1916)*, İstanbul 1946.

Şehsuvaroğlu, Haluk Y., *Sultan Aziz Hususi, Siyasi Hayatı, Devri ve Ölümü*, İstanbul 1949.

Şeref Efendi, Abdurrahman, *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları*, Haz. Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal, Ankara 1996.

Mahmut Şevket Paşa, *Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü*, İstanbul 1988.

Şıvgın, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri (Trablusgarp Savaşında Mustafa Kemal'le İlgili Bazı Belgeler*), Ankara 2006.

Şimşek, Erdoğan, *Hamidiye Seyir Jurnalleri ile Akın Harekatı*, İstanbul 2011.

Şimşir, Bilal, *Bizim Diplomatlar*, Ankara 1996.

_____, *Ege Sorunu (Belgeler 1912-1913)*, C. I, Ankara 1976.

Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931.

Temo İbrahim, *İttihad ve Terakki Anılarım*, İstanbul 2000.

Tetik, Ahmet, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkiyye Dairesi) Tarihi*, C. I. İstanbul 2014.

Tevetoğlu, Fethi, *Ömer Naci*, Ankara 1987.

Tezel, Hayati, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, C. I, İstanbul 1973.

Topuzlu, Cemil, *İstibdat Meşrutiyet Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Haz. Cemalettin Topuzlu, İstanbul 2002.

Townshend, Charles Vere Ferrers, *Irak Seferim*, İstanbul 1937.

_____, *My Campaign*, New York 1920.

Troçki, Leon, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 1995.

Tuğlacı, Pars, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908–1918*, C. I, İstanbul, 1998.

Turan, Mustafa, Taşkışla'da 31 Mart Faciası, İstanbul 1966.

Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, Ankara 1994.

Türkgeldi, Ali, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim,* Ankara 1949.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü, Ankara 2010.

Türkmen, Zekeriya, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul 1999.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985.

_____, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, İstanbul 1978.
Uluğbay, Hikmet, *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*, Ankara, 1995.
Unat, Faik Reşit, *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuz Bir Mart Hadisesi, II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi*, Ankara 1991.
Uzer, Tahsin, Makedonya *Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi,* Ankara 1999.
Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih*, Ankara 1980.
Woods Henry F., *Türkiye Anıları 1869-1909, Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl*, İstanbul 1976.
Yalçın Semih, Güler Ali, *Atatürk, Hayatı, Düşünceleri ve Kişiliği*, C. I, Ankara 2000.
Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. I, İstanbul 1997.
Yavuz Celalettin, *Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Misyonlar*, İstanbul 2001.
Yıldız, Hakkı Dursun vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1992.

MAKALE, BİLDİRİ VE ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Acaroğlu, Türker, "Bükreş'te Gizli Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin Sultan Abdülaziz'e İlginç Bir Önerisi (1867-1868)", *Balkanlar'da Türk Mührü*, İstanbul 1998.
Akşin, Sina; "Balkan Savaşlarının Dünya Tarihindeki Yeri"*, 90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri,* Kırklareli 2004.
Altay, Fahreddin; "Balkan Felaketi"*, Hayat Tarih Mecmuası*, S. 8, İstanbul, Eylül 1972.
Avşar Servet, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Cihat İlanı ve Propaganda", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 51, Ankara 2001.
Aydın, Mahir, "Elviye-i Selase", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995.
Aydın, Mithat, "19. Yüzyıl Ortalarında Panislavizm ve Rusya", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, Denizli, 2004.
Ayışığı, Metin, "Gaspçı Devlet İngiltere: Yeni Belgelerle Reşadiye ve Sultan Osman-ı Evvel Zırhlılarının Müsaderesi Olayı", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S. VIII, İstanbul Ekim 1994.
Baş Ersan, Kara Arif Emre, Küçükoğlu Ahmet, *"*Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı*", Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Piri Reis Araştırma Merkezi,* Sayı: 4, İstanbul 2009.
Bayraktar, Bayram, "Çağdaş İnsan Hakları Açısından Osmanlı İmparatorluğunda Arnavutluk Islahatları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl III, Sayı VI, Ağustos 2005.
Bayur, Hilmi, "Balkan Savaşında Türk Filosunun Durumu", *Belleten*, C.XLII, S. 165, Ankara, Ocak 1978.
Bekcan, Umut, "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. LXVIII, S. 4, Ankara 2013.

Besbelli, Saim, "1909-1919 İlk Donanma Cemiyetinin Yardımıyla Sağlanan Harp Gemileri: Reşadiye, I. Sultan Osman, Fatih Muharebe Gemileri", *Derya Aylık Denizcilik Mecmuası*, Ocak 1972, S. 52

Beşirli, Mehmet, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Donanması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XI, Sayı 25, Erzurum 2004.

Beyoğlu Süleyman, Çakmak Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Bir Modernleşme Uygulaması Olarak Ataşenavallik", *Tarih Dergisi*, S. 66, İstanbul 2017.

Birinci, Ali, "31 Mart Vakasının Bir Yorumu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul 2002.

Büyüktuğrul , Afif, "Osmanlı (Türk) -Yunan Deniz Silahlanma Yarışı" *Belleten*, C. XXXIX, S. CLVI, Ekim 1975.

_____, "Balkan Savaşı Deniz Harekatı Üzerine Gerçekler (1912-1913), *Belleten*, C. XLIV, S. 176, Ankara 1980.

_____, "Osmanlı – Yunan Deniz Silahlanma Yarışı", *Belleten* C. XXXIX, Ankara 1975.

_____, "Sultan Abdülhamid Donanmamızı Neden Bağlamıştı?", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 12, Eylül 1968.

Conlin, Jonathan, "Our Dear Reşadiye: The Legend and the Loans Behind Ottoman Naval Rearmament 1908–1914", *The International History Review*, İngiltere 22 Temmuz 2021, C. 44, S. 2.

Çetinsaya, Gökhan, "Tanzimat'tan Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı-İran İlişkileri" *Kök Araştırmalar*, Osmanlı Özel Sayısı, Ankara 2000.

Çoker, Fahri, Osmanlı Bahriyesi'nde İngiliz Islah Heyetleri", *Tarih ve Toplum,* S.47, Kasım 1987.

Darı, Abdülhakim Bahadır, "Weimar Cumhuriyeti Seçim Kampanyalarında Paul Von Hinderburg'un Liderlik İmajı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XXXII, S. I.

Daver, Abidin, "Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Donanması", *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 30, Haziran 1952.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Piri Reis Araştırma Merkezi, *Gazi Hamidiye ve Akın Harekatı*, Sayı 4, İstanbul 2009.

Dikici, Ali, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: VI, Sayı: 24, Kış 2010.

Durgun, Bülent, "Ülke Savunmasında Deniz Yolu Ulaşımının Önemine Bir Örnek: Balkan Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Yolu Ulaştırması", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, İstanbul, Aralık 2011, S. 14.

Engin, Fahri, "Hamidiye'nin Akınları" *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 43, 20 Aralık 1962.

Gencer, Ali İhsan, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul 1991.
Gencer, Ali İhsan," Bahriye Nezareti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul 1991.
Hergüner, Mustafa, "Sadullah Güney", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. I, İstanbul 2002.
Hughes, Thomas L., "The German Mission to Afghanistan 1915-1916", *German Studies Review*, C. XXV, S. III, Ekim 2002.
Hülagü, Metin, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın Sosyal, Siyasal ve Kültürel Sonuçları", *Osmanlı Ansiklopedisi,* C. II, Ankara 1999.
İlkin, Selim, "1922-1923 Yılları Türkiye'sinde Bir Yabancı Sermaye Girişimi: Chester Demiryolu Projesi", *Türkiye İş Bankası Uluslararası Atatürk Sempozyumu: Bildiriler ve Tartışmalar,* Ankara, 1984.
İnci, Tevfik, "Balkan Harbi'nde Hamidiye Kruvazörü'nün Akın Harekatı", *Donanma Dergisi*, S. 399, İstanbul 1952.
İpek, Nedim, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler*, C.XIII, Ankara 2002.
İpşirli, Mehmet*, "Cuma Selamlığı" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C. VIII, İstanbul 1993.*
Kandemir, Feridun, *Yakın Tarihimiz*, C. I-I-III-IV, İstanbul 1962-1963.
Kaori, Komatsu, "Financial Problems of the Navy During the Reign of Abdülhamid II", *Oriento Moderno Dergisi*, C. 81, 2001.
Karacagil, Ö. Kürşad, "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 36, Güz 2014.
Kayabalı İsmail, Arslanoğlu Cemender, "I. Dünya Savaşı'nda Türk Donanması", *Türk Kültürü*, S. 117, Ankara 1972.
Kerimoğlu, Hasan Taner, "Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı – Rum İlişkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 14, İzmir 2007.
Kılıç, Selami, "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması", *1914'ten 2014'e 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*, İstanbul 2014.
Kılıç, Sezen, "Alman Deniz Ataşesi Humann'ın Mektuplarında Enver Paşa" *Bilig*, Bahar 2016, S. 77.
Kızıldoğan, Hüsrev Sami, "Vatan ve Hürriyet-İttihat ve Terakki" *Belleten*, C. I, S. 3, Ankara, 1937.

Kodaman, Bayram, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler Ansiklopedisi,* XIII, Ankara 2002.

Kuran, Ercüment, "Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri", *Bildiriler*, 27–29 Mayıs 1992, İstanbul 1994.

Kurat, Akdes Nimet, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı", *Belleten*, C. XXXI, S. 121-124, Ankara 1967.

_____, "Panslavizm", Ankara *Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2, Ankara 1953.

Kurşun Zekeriya*, Kahraman Kemal, "Derviş Vahdeti", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IX, İstanbul 1994.*

Kurtcephe İsrafil, Balcıoğlu Mustafa, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman Projesi: Rauf Bey Müfrezesi", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. III, S. III, Ankara 1992.

Küçük, Cevdet, "Balkan Savaşı" *İslam Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul 1992.

Kütükoğlu, Mübahat, "I. Dünya Savaşı Arefesinde İngiliz Hükümetinin El Koyduğu Gemiler ve Türk Kamuoyu", *Ekrem Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995

Maxim, Mihai, "Tuna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXXI, İstanbul 2012.

Mcmeekein, Sean, *The Berlin-Baghdad Express – Theh Ottoman Empire and Germany's Bid For World Power*, Massachussets 2010.

Mutlu, Avni, "Balkan Savaşı'ndan Çıkarılacak Dersler", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 18, Ankara, Şubat 1985.

Ortaylı, İlber, *"*Balkan Milliyetçiliği*"*, *Türkiye Günlüğü*, S. 36, Ankara 1995.

Otmanbölük, Günvar, "İlk Türk Denizaltıları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 7, İstanbul Temmuz 1977.

Örenç, Ali Fuat, "1821 İsyanı sonrası Sisam Adası'na Verilen Yeni Statü", *Tarih Dergisi*, Sayı 36, İstanbul 2000.

_____, "Sakız Adası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul 2013.

Özcan Mert*,* "Trablusgarp Harbinde Bir Amerikalı ile Yapılan Gizli Mukavele"*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan Özel Sayısı,* Ankara 1983.

Richter, Heinz, "The İmpact of The Confiscation of The Turkish Dreadnoughts and of The Transfer of Goeben and Breslau to Constatinople Upon The Turkish Entry İnto WWI", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl:11, Güz 2013, S. 15

Sakaoğlu, Necdet, "Cuma Selamlığı" *Türk Ansiklopedisi, C. IX, Ankara 1963.*

Sarısaman, Sadık, "I. Dünya Savaşında İran Avşarları ve Türkiye (1914-1917)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIII, Ankara 2002.

Şehsuvaroğlu, Bedi N., "II. Meşrutiyet ve Atıf Bey", *Belleten,* XXIII, S. 90, Nisan 1959.

Tevetoğlu, Fethi, "Atatürk-İttihat ve Terakki", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, S. 15, Ankara 1989.

Tezel, Yahya Sezai*, "Birinci Büyük Millet Meclisi Anti-Emperyalist miydi? Chester Ayrıcalığı," Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. XXV. No. 4 Aralık 1970.*

Türk Ansiklopedisi, "Hamidiye Kruvazörü", C. XVIII, Ankara 1970.

Türkgeldi, Emin Ali, "Brest-Litowsk Konferansı Hatıraları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. III, S.13, Mart 1986.

Uca, Alaattin, "Milli Mücadele'nin Ünlü Simalarından Hüseyin Rauf Bey'in Bilinmeyen Bir Yönü", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Erzurum 1999.

Uçarol, Rifat, "Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara 1989.

Umar, Ömer Osman*, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut'u Bombardımanı" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XVII, S. 51, Ankara 2001*

Uyanıker, Ferdi, "Osmanlı'nın Amerikalı Paşası Amiral Ransford D. Bucknam", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S. 613, Mayıs 2012.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Ali Suavi ve Çırağan Vakası", *Belleten*, VIII, Ankara 1944.

Ünlü, Rasim, "Balkan Savaşları Öncesinde ve Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Dretnot Politikasına Örnek: Sultan Osman ve Reşadiye, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara 2005.

Yakıtal, Emin, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, C. II, Ankara 1981.

Yavuz, Bige Sükan, "Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 24, Kasım 1999.

Yavuz, Celaleddin, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Donanması Neden Kullanılmadı", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C. II, Ankara 2006.

Yavuz, Celalettin, "Cemal Paşa'nın Almanya Gezisi - Bir Davetin Perde Arkası", *Atatürk Yolu*, C. V, S. 19, Eylül 1997.

Yazıcı, Nesimi, "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati Sırasındaki Deniz Yolculuğu", *II. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, C. II, Muğla 2015.

Zeyrek, Suat, "I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerlerinin Talim Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.I, İstanbul 2012.

TEZLER

Artuç, Nevzat, Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005.

Ekinci, İlhan, *Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret (1856-1883)*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Samsun 1998.

Hamşioğlu, Oğuz, *Afgan Modernleşmesi ve Türkiye (1880 – 1933)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihî Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006.

Kaya, Gökhan, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Basın Yayın Faaliyetleri (1878-1909),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

Küçükoğlu, Ahmet, *Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

Örenç Ali Fuat, *Yakın Tarihimizde Sisam Adası 1821–1923*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Parmaksız, Esma, *II. Abdülhamid Dönemi (1876–1909) Eğitim Sistemi Eğitim Yapıları ve Askeri Rüştiyeler*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2008.

Uygur, Asiye Tülin Sonatılgan, *İsveç Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Malul Türk Savaş Esirlerinin İsveç Kızılhaçı Yardımıyla İsveç Üzerinden Mübadelesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2013.

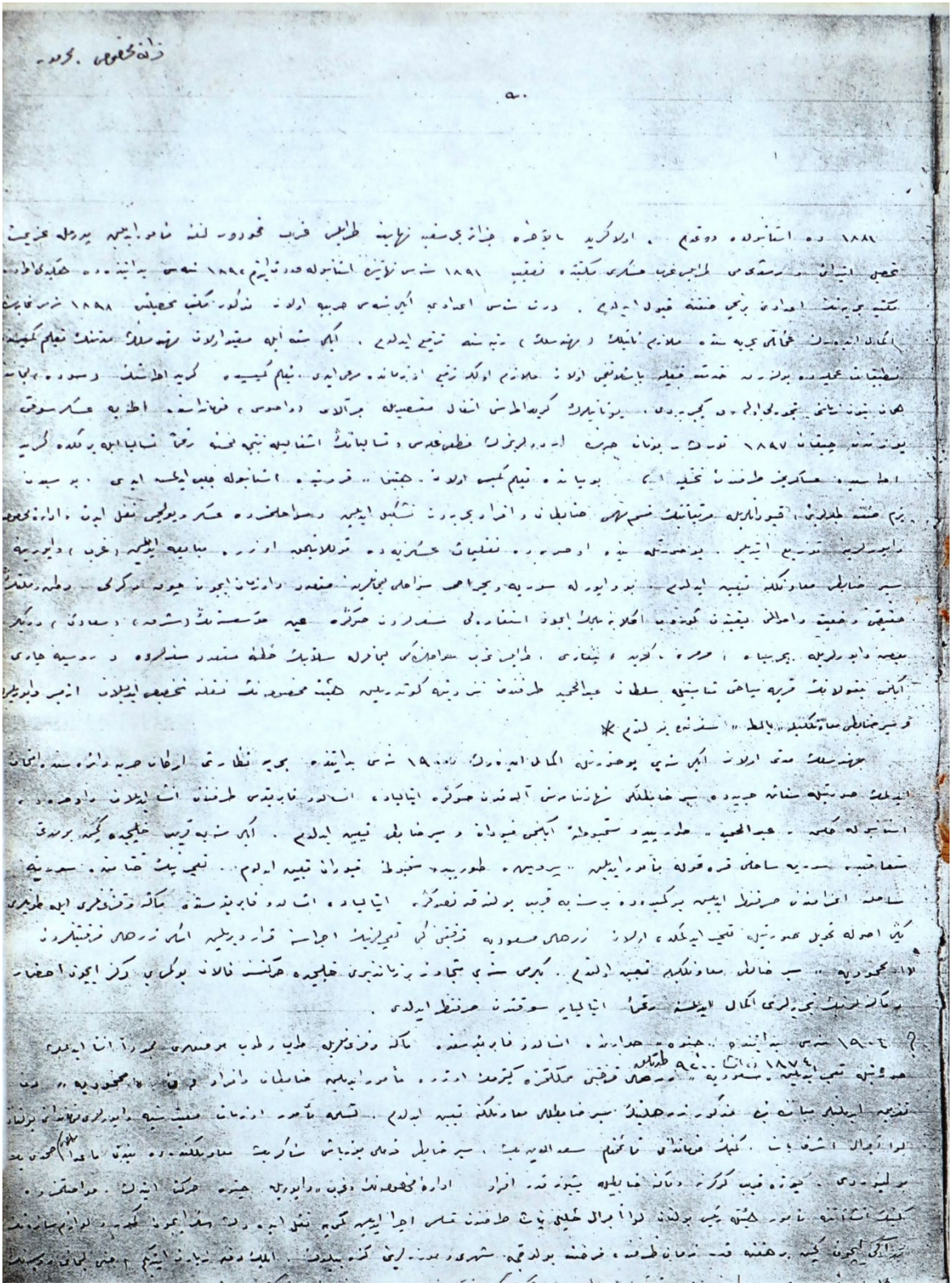
Ünlü, Rasim, *Tarihimizde Reşadiye ve Sultan Osman-ı Evvel Dretnotları*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Yıldız, Sıddık, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

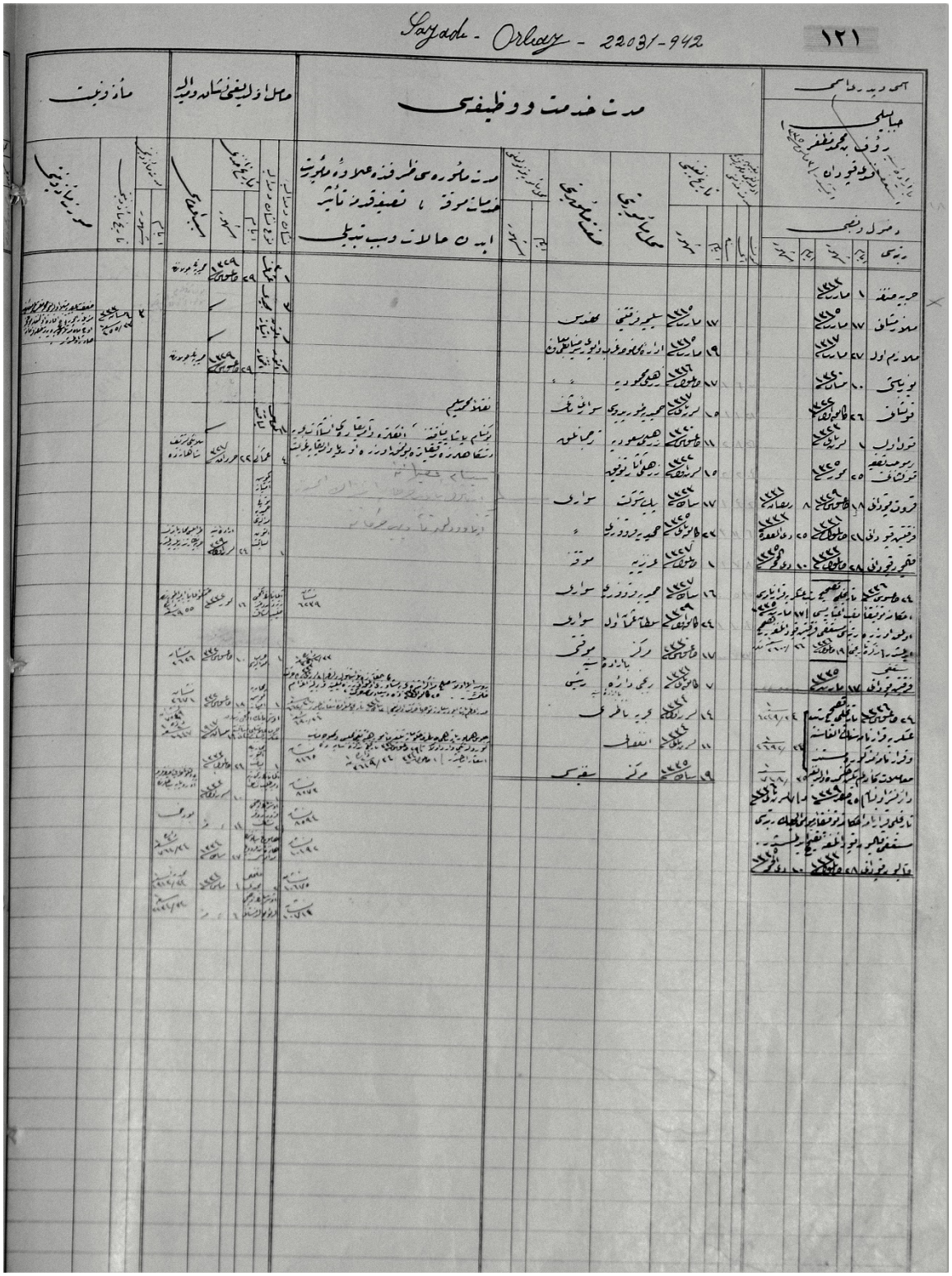
Zeyrek, Suat, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2012.

EKLER

Rauf Bey'in Malta'da Kaleme Aldığı El Yazısı Hatıralarının İlk Sayfası (DTA)

Rauf Bey'in İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi Künyeler Bölümündeki 1 Numaralı Defterin 121. Sayfasında Yer Alan Sicilinin İlk Sayfası (DTA)

Rauf Bey'in Babası Şura-yı Bahriye Reisi ve Ayan Azası Mehmet Muzaffer Paşa 1844-1911 (DTA)

Rauf Bey'in Annesi Hayriye Rüveyde Hanım (DTA)

Rauf Bey ve Kardeşleri Hasan Murat Bey, Safiye, Hamide ve Fatma İffet Hanımlar (DTA)

Rauf Bey'in Heybeliada Bahriye Mektebi'nde Muallimken Bir Mayın Tatbikatında Hayatını Kaybeden Ağabeyi Hasan Murat Bey (Ortada)
(DTA)

Rauf Bey'in Eniştesi Bahriyeli Aziz Raşit Bey
(DTA)

Rauf Bey Heybeliada Bahriye Mektebi Öğrencisi İken (DTA)

Rauf Bey'in Heybeliada Bahriye Mektebi Diploması (DTA)

Teğmen Rauf Bey (DTA)

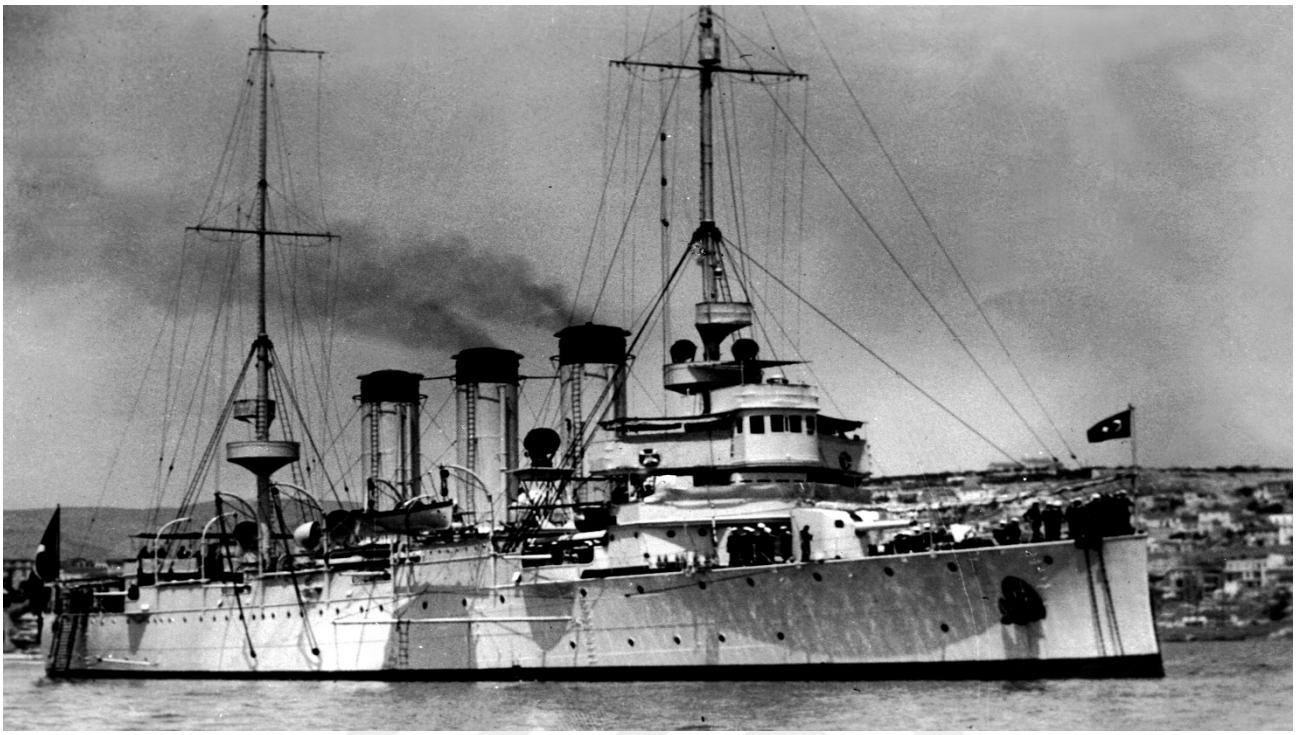
Yüzbaşı Rauf Bey (DTA)

Rauf Bey ve Amerikalı Bucknam Paşa (DTA)

Hamidiye Zırhlı Kruvazörü (DTA)

Rauf Bey Hamidiye'de (DTA)

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Rauf Bey, Hamidiye Kruvazörü'ndeki Çalışma Odasında (DTA)

Hamidiye Süvarisi Rauf Bey ve Mürettebatı (DTA)

Hamidiye'nin Akın Harekatı'nı Gösteren Kroki

(Hakan Eraydın, *Türk Deniz Harp Tarihi Atlası*, İstanbul 2010)

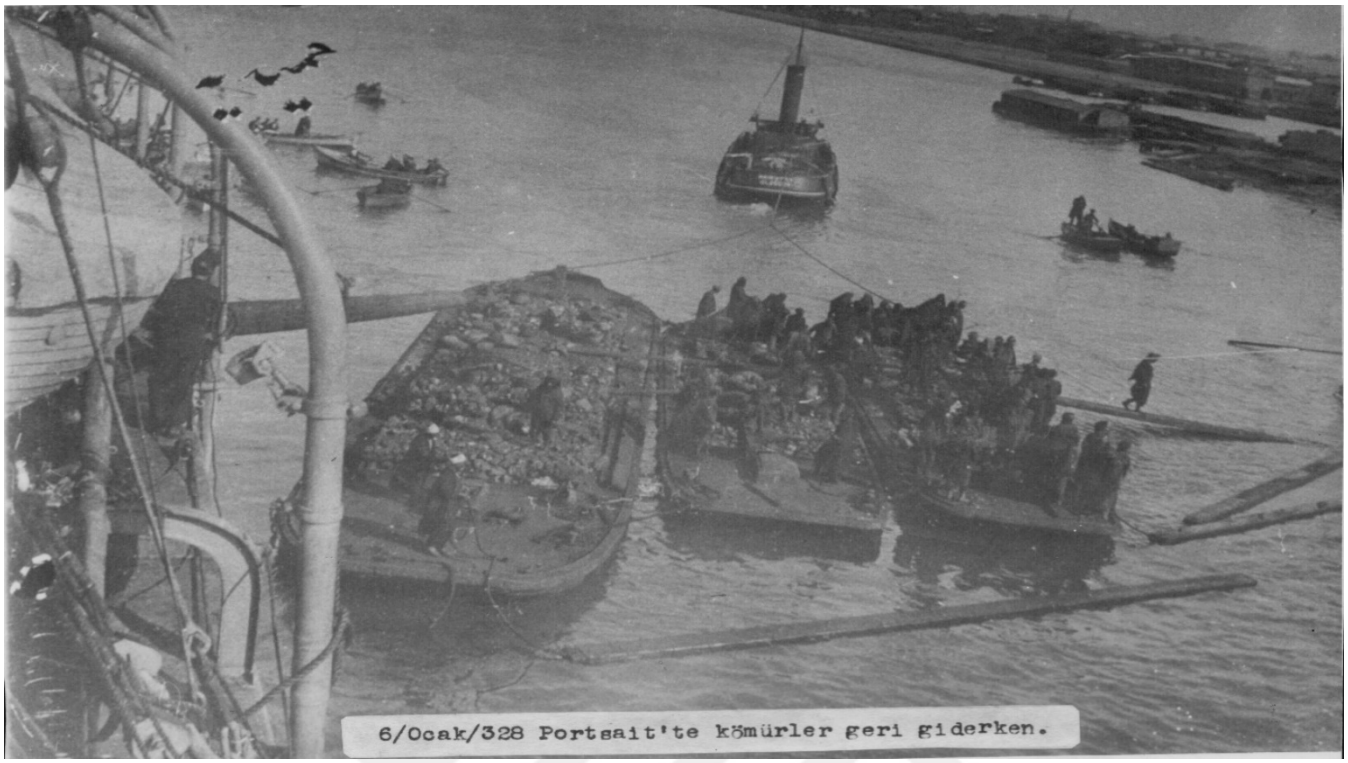
Rauf Bey, Hamidiye ile Yunan Sahilleri Civarında Seyir Ederken (DTA)

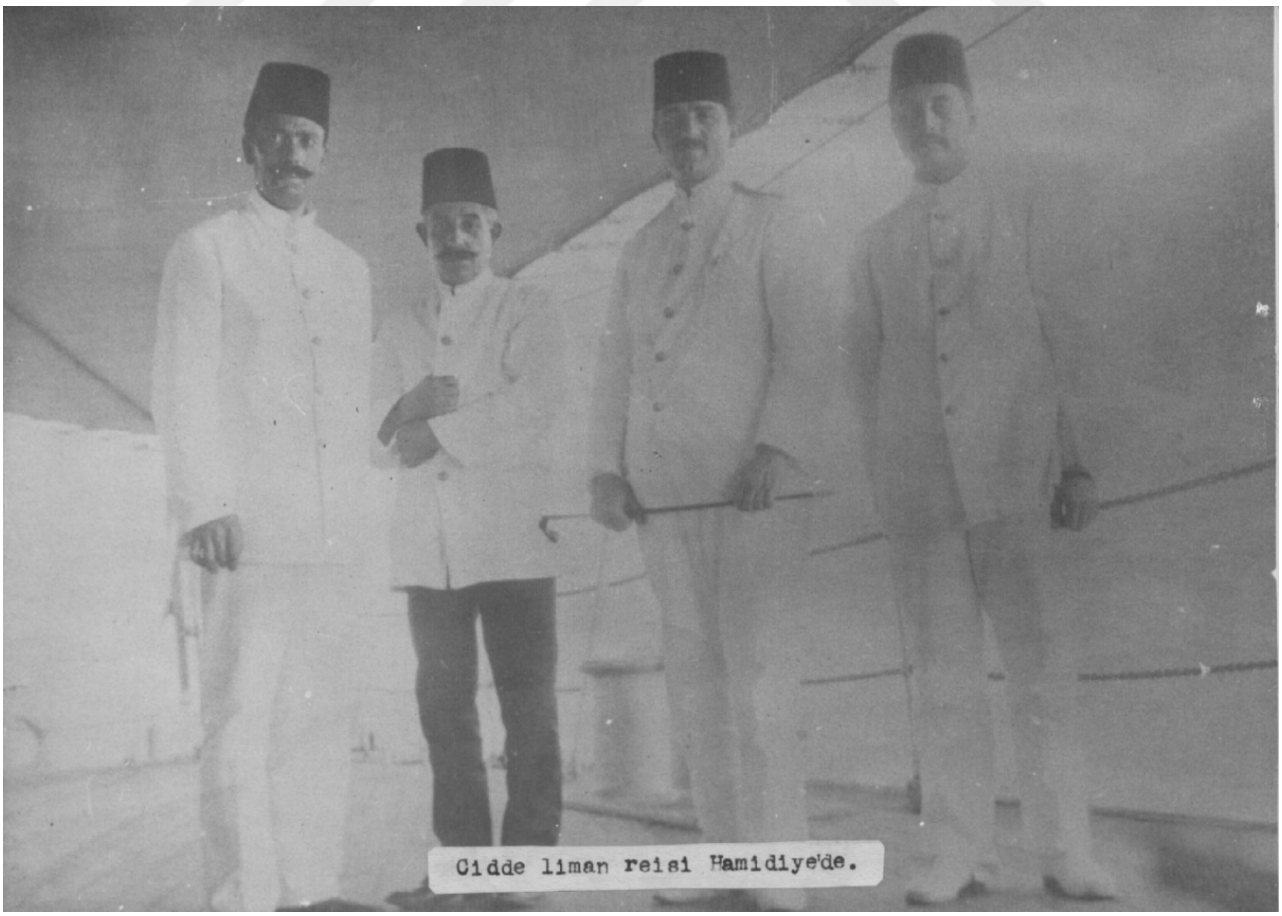
Rauf Bey Kızıldeniz'de Yerlilerle (DTA)

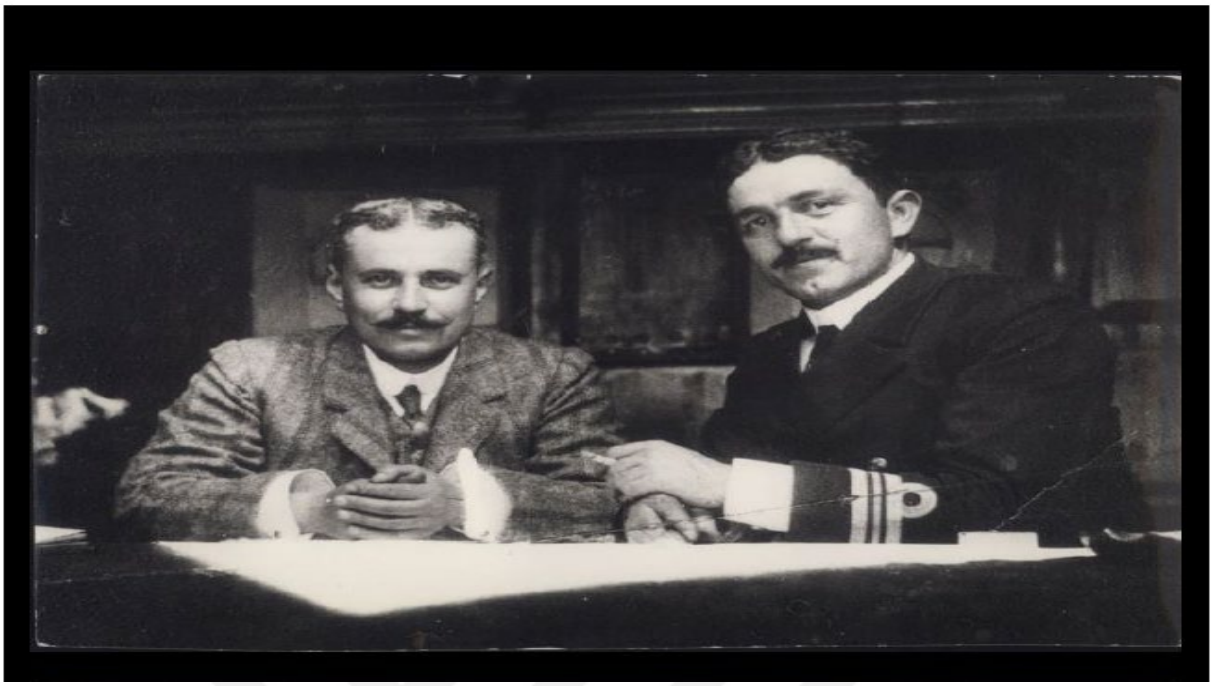
19 Ocak 1913 Hamidiye Port Sait'ten Kömür Alırken (DTA)

Hamidiye'nin Akın Harekatı Sırasında Cidde Liman Reisi İle Birlikte (DTA)

Rauf Bey Yakın Arkadaşı Kurmay Albay Ömer Fevzi Bey İle Birlikte (DTA)

Rauf Bey ve Hamidiye Anısına Hazırlanan Bir Kartpostal (DTA)

İran- Irak Heyet-i Seferiyesi Kumandanı Rauf Bey (DTA)

kolu, Osmanlı-
savaşlarının nc
landığı ve esas
kümleri
yürürlükte
Kasr-ı Şîrin k
ne kadar ayak
mış grubları aş
ilerlemiş, bura
İngiliz-Rus birl
rini geri atmış v
li İhsan Paşa
Onüçüncü Kolo
su'nun cephe
hâkim olması
buradan Kirm
şah'a yönelmişt

Bu çevre, i
daki Azerî Türk
luluğunun kont
altında idi. 190
İran'da Kaçar s
lesine karşı ba
mış olan harek
başında olan

İran- Irak Heyet-i Seferiyesi Kumandanı Rauf Bey (DTA)

İran- Irak Heyet-i Seferiyesi Kumandanı Rauf Bey (DTA)

Rauf Bey 1915 Yılında Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa İle Birlikte (DTA)

Rauf Bey Çanakkale Tabyalarının Yenilenmesini Denetleme Gezisinde 1917 (DTA)

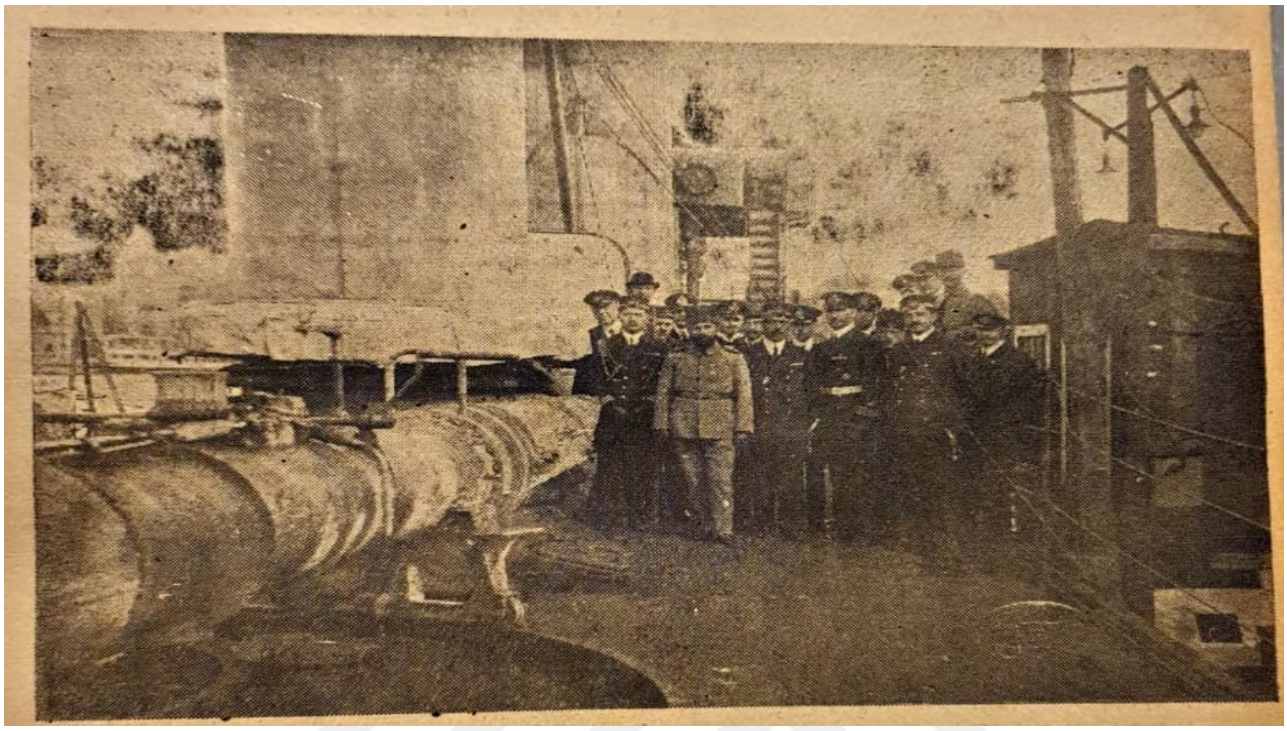

Rauf Bey, Cemal Paşa, Hans Humann ve Falih Rıfkı Atay İle Birlikte 1917 Yılı Almanya Seyahatinde (DTA)

Rauf Bey, Cemal Paşa ile Almanya Gezisi'nde Davet Edildikleri Krupp Fabrikası Ziyaretinde (DTA)

Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi Rauf Bey (DTA)

Rauf Bey Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği Sırasında Nezaret'te İken (DTA)

1917 Kopenhag Üsera Konferansı'nda Heyet Reisi Rauf Bey, Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Seyfi Bey, Kızılay Üsera Şubesi Müdürü İzzet Bey ve Yusuf Akçura (DTA)

Rauf Bey Brest-Litovk Görüşmelerine Katılan Türk Heyeti İle Birlikte Rusya'da (DTA)

Brest-Litovsk'a Giden Türk Heyeti; Oturanlar: Eski Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Talat Paşa. Ayaktakiler: Rauf Bey ve Hariciye Nazırı Nesimi Bey (DTA)

Rauf Bey ve Cemal Paşa 1918 (DTA)

Mondros Mütarekesi Görüşmelerine Katılan Türk Heyeti; Heyet Başkanı Bahriye Nazırı Rauf Bey, Sağda Oturan Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Arkada Sağda Heyet Katibi Ali Türkgeldi Bey, Ortada Yüzbaşı Tevfik Bey, Solda Yaver Yüzbaşı Sait Bey (DTA)

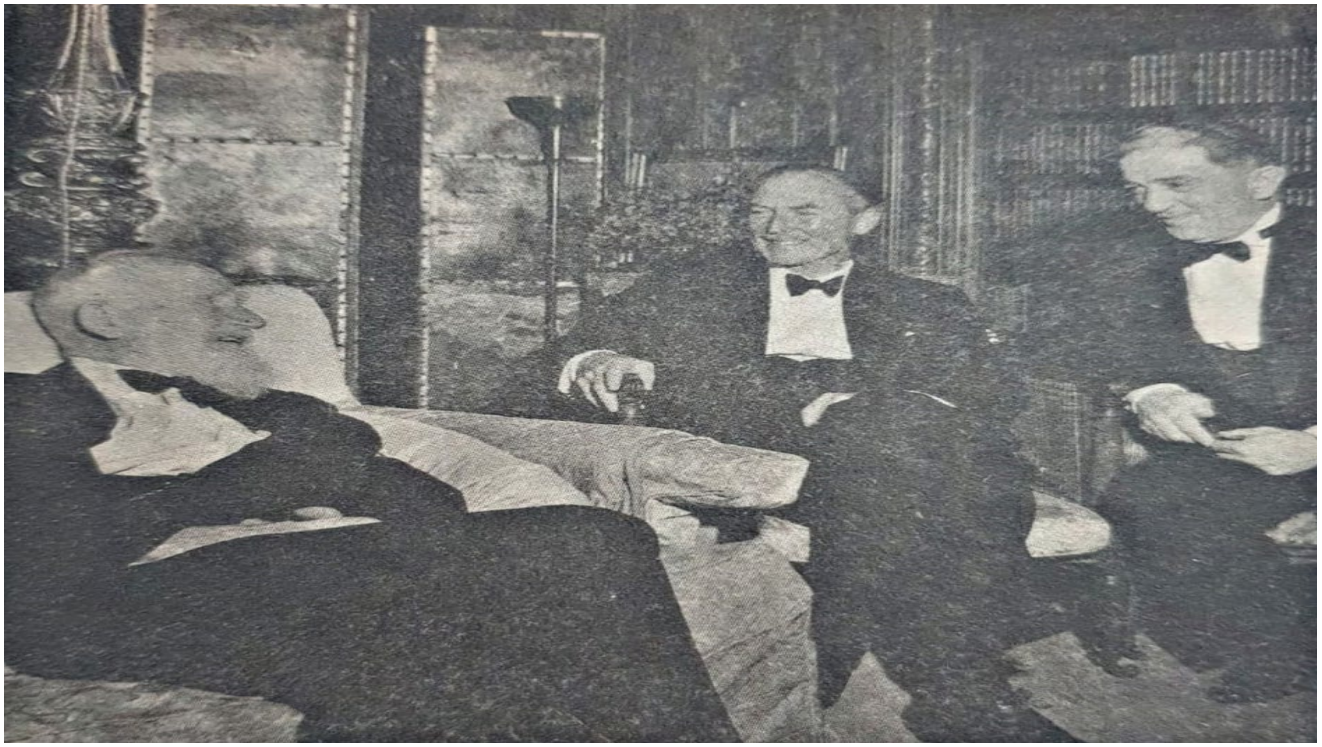
Rauf Bey ve Feridun Kandemir (DTA)

Rauf Bey II. Dünya Savaşı Yıllarında İngiltere Başbakanı Winston Churchill İle (DTA)

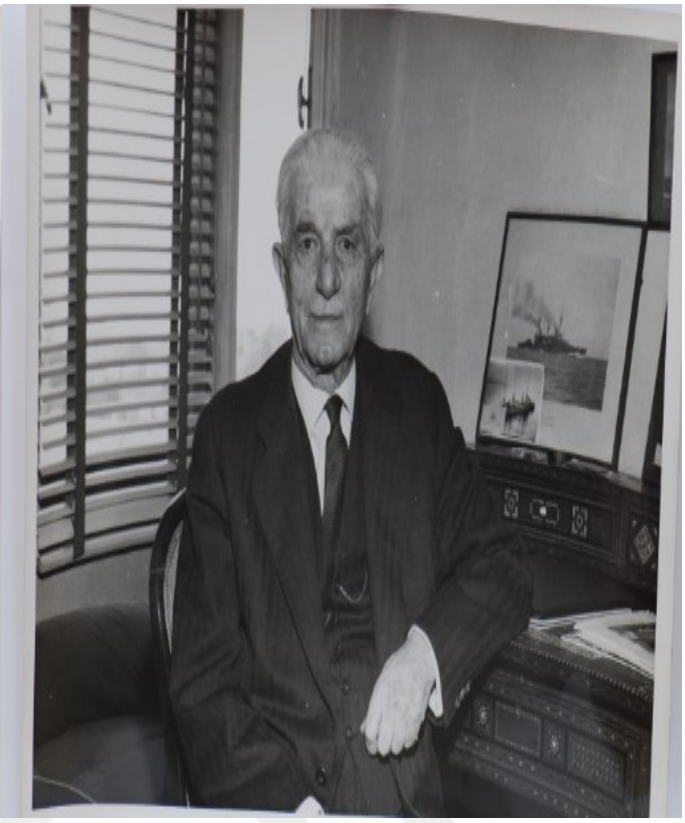

Ünlü İngiliz Yazar Bernard Shaw İle Londra'da Bir Toplantıda (DTA)

Rauf Bey Evindeki Çalışma Odasında (DTA)

Rauf Bey'in Vefat Haberlerinden Biri ve Mezarı

BALKAN Harbinde kumandanı olduğu Hamidiye Zırhlısı ile yaptığı hizmetlerle tanınan Rauf Orbay, dün vefat etmiştir. Yukarıdaki fotoğrafta, Atatürk, Milli Mücadele yıllarında "Hamidiye Kahramanı" Rauf Orbay'la birlikte görülmektedir. **(Foto: Haber Ajansı)**

Hamidiye Kahramanı Rauf Orbay vefat etti

Atatürk'ün yakın mesai arkadaşlarından "Hamidiye Kahramanı" Rauf Orbay, dün vefat etmiştir. Cihangir'deki evinde saat 13.10 da hayata gözlerini yuman 84 yaşındaki Rauf Orbay, son nefesinde yanında bulunan kız kardeşi İffet Orbay'a "Donanma nerede?" demiştir. Kalb kifayetsizliğinden mustarip bulunan Rauf Orbay, "Donanma Marmara'da" cevabını aldıktan sonra gözlerini yummuş ve bir daha açmamıştır.

Deniz Harb Okulu mezunu bulunan R. Orbay 32 yaşındayken şanlı "Hamidiye" zırhlısının kumandanlığına getirilmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti Balkan Harbinde bulunuyordu. Rauf Orbay gemisi ile Yunan, Bulgar donanmalarına kafa tutmuş, Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki düşman li-

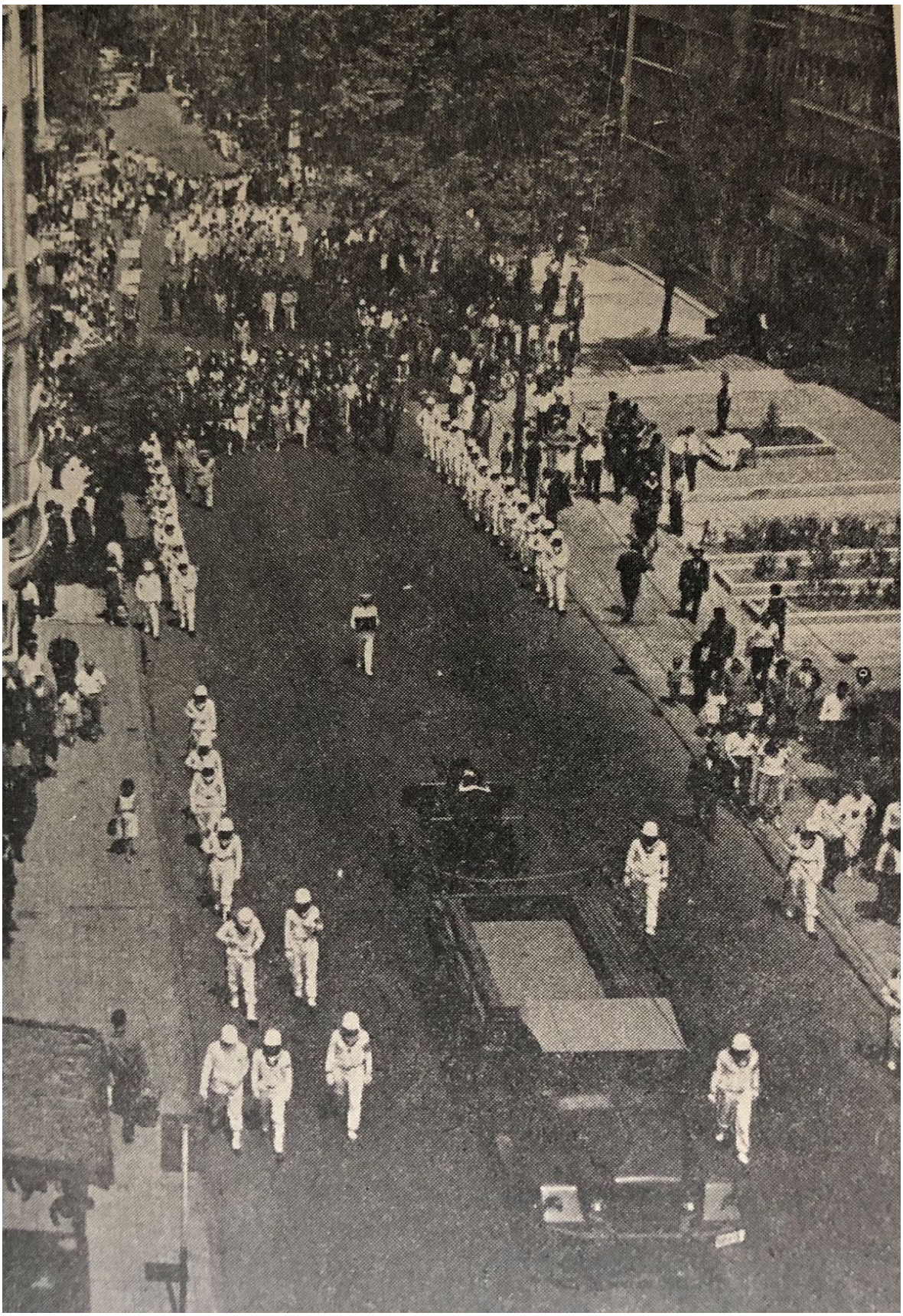
(Devamı Sa. 7, Su. 1 de)

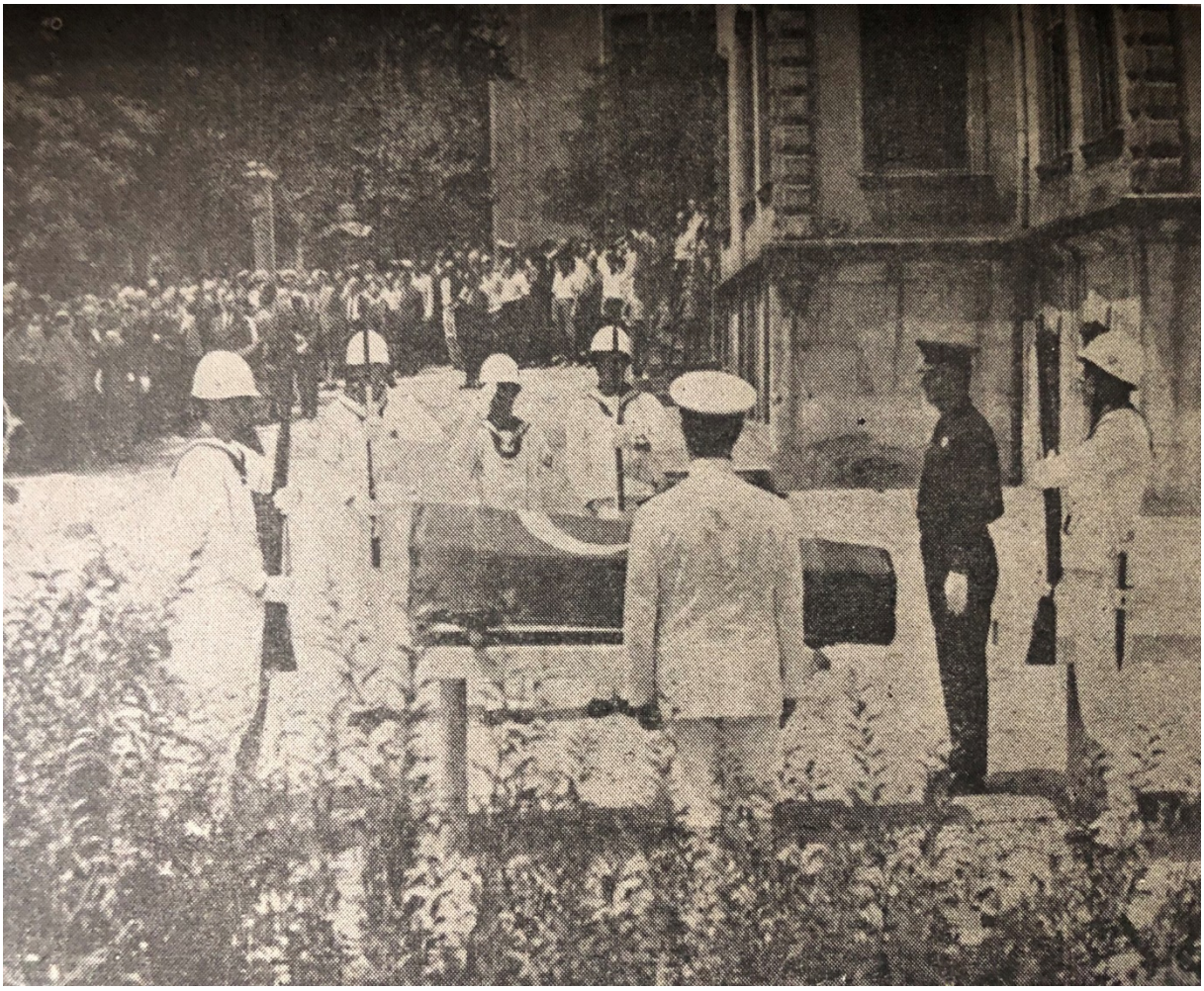
sesli gazete

Rauf Bey'in Mezarı

Rauf Bey'in Cenaze Merasiminden Görüntüler (DTA)

Rauf Bey'in İbrahim Çallı Tarafından Yapılan Portresi

